ILLUSTRERADT
MAGASIN

FÖR SPRIDANDE AF NYTTIGA KUNSKAPER.

1849.

Med öfver 100 Afbildningar.

Redigeradt af **J. J. ÅSTRAND.**

22

GÖTHEBORG,
ANDERS LINDGRENS FÖRLAG.

ILLUSTRERADT

MAGASIN

FÖR SPRIDANDET AF NYTTIGA KUNSKAPER BLAND ALLA KLASSER.

Januari. Första Häftet. 1849.

Vintern.

Historiskt Diarium.

Januari.

1	1801	Piazzi upptäcker planeten Ceres.
2	1512	Riksföreståndaren Svante Sture †.
3	1758	Engelsmännen eröfra Calcutta.
4	1540	Sverige förklaras, på riksdagen i Örebro, för ett arfrike.
5	1448	Svea Hofrätt inrättas.
6	1435	Engelbrekt anmodas af Ständerna att förestå Sveriges styrelse.
7	1610	Galileus upptäcker Jupiters månar.
8	1642	Galileus †.
9	1712	Svenskarne, under Grefve Wellingks befäl, uppbränna Altona.
10	1778	Carl von Linné †.
11	1787	Herschel upptäcker tvenne Urani månar.
12	1783	E. G. Geijer *.
13	1613	Fredsslut i Knäred emellan Sverige och Dannemark.
14	1786	Mechain uppt. Enckeska kometen.
15	1622	Moliere *.
16	1621	M. Celsius *.
17	1706	Benjamin Franklin *.
18	1720	Flamstead *.
19	1472	Kopernikus *.
20	1500	Pinçon uppt. Amazon-floden.
21	1788	Lord Byron *.
22	1810	Kronprinsen Carl August anländer till Stockholm.
23	1573	Clas Tott slår Ryssarne vid Lodi.
24	1808	Konung Gustaf III:s bildstod aftäckes.
25	1569	Kon. Eric XIV afsättes.
26	1764	Kon. Carl XIV Johan *.
27	1756	Mozart *.
28	1668	Lunds Akademi inviges.
29	1688	Swedenborg *.
30	1658	Svenska hären tågar öfver Lilla Bält.
31	1799	Skalden Stenhammar †.

* betyder född; † död.

Vintern.

Omstående allegori: en kopia efter Grandville, utmärker sig icke allenast genom sin dristighet och egendomlighet, utan äfven derigenom att den har den förtjensten att icke vara någon efterapning af antiken.

Klädd i djurskinn, stöder sig vintern vid ett uppryckt träd, som han beröfvat rötter och blad; hans skägg är fullt af istappar; hans hvita andedrägt utströmmar såsom en tät massa; hans skridskor antyda både de isslätter som han öfverfarit och ungdomens nöjen under denna årstid. Han framfar med nordanvindens hastighet, förande med sig nordens rofdjur, och bakom honom synes vinterklädda personer skrida framåt i storm och köld.

I bakgrunden synas snöfält; en låg hydda, från hvars skorsten röken hvirflande höjer sig i luften; en gammal, fattig man med ett litet barn. En flock flygande roffoglar synas beredda att kasta sig öfver ett eller annat byte, för att dela besittningen af detsamma med de glupska, hungriga vargarna.

Alla dessa detaljer äro snillrikt fördelade. De innehålla icke den minsta öfverdrift. Kompositionen förklarar och försvarar sig sjelf.

All början är svår.

Hvar och en som har sina fem sinnen i behåll, vet att han måste begynna, såvida han vill fullborda en sak eller en förrättning, den må vara stor eller liten, vigtig eller icke vigtig; men *huruledes* han bör begynna, det vet just icke hvar och en, och att så många ting i verlden aldrig blifvit fullbordade, kommer sig hufvudsakligen deraf, att de icke blifvit började på det rätta sättet. Ett gammalt, godt ordspråk säger: *«all början är svår.»* Detta ordspråk är allmänt bekant, men alla hafva dock icke rigtigt tänkt öfver detsamma; ty eljest skulle mången skada och förargelse icke hafva uppkommit, mången förebråelse hafva undvikits.

Således: *all början är svår,* nemligen all början till det goda; — ty med det onda går det nog lätt, hvilket säkert torde medgifvas af dem som antingen pläga titta för djupt i glaset eller tycka mera om kort- och tärning-spel, än flitigt arbete. Ordspråket talar sanning, men det är också sannt, att det finnes nästan intet förehafvande i verlden, som är så svårt, att det icke skulle kunna fullbordas, om man blott rätt allvarligt vill denna fullbordan och börjar på det rätta sättet och i den rätta ändan. Då ligga som oftast början och slutet långt närmare hvarandra, än hvad man förut föreställt sig.

Men huruledes skall man börja rigtigt? Gifves det väl en allmän regel härföre, en regel som kan följas vid alla tillfällen? Att gifva ett rigtigt svar på denna fråga är icke lätt. Men vi vilja försöka. Äfven här gäller att börja.

Då vi förehafva en eller annan vigtig sak, som vi icke kunna rigtigt gå till botten med, en eller annan uppgift, hvars rätta lösning vi icke kunna finna, så är det ju en verklig glädje, att vid vår sida hafva en trogen vän, för hvilken vi kunna öppna vårt hjerta, och om hvilken vi veta, att han alltid förmår gifva goda råd, eller, som man brukar säga, kan träffa hufvudet på spiken. Man säger då till denne sin vän: Min vän! Jag har det eller det att göra, men vet icke rätta sättet för sakens verkställande; säg mig, huru skall jag rigtigt börja den. Jag ber dig, gif mig ett godt råd härutinnan. Är han nu en verklig vän, så lemnar han oss icke i sticket, utan gifver oss de bästa råd, som han möjligtvis kan gifva. Man blifver då så lätt om hjertat, tankarne blifva klarare, modet upplifvas, och man börjar glad och förhoppningsfullt sitt förehafvande i öfverensstämmelse med de af vännen gifna råd.

En så god och verklig vän är visserligen högt att värdera, och den, som funnit en sådan, eger en stor skatt. Men det finnes en ännu bättre, en ännu mera god vän, som är lika tillgänglig för alla och som bor så nära, att man när som helst kan rådföra sig med honom. Och viljen J veta hvar denne vän är, så skall jag säga eder det: det är den gode Guden i himmelen. Det finnes ingen annan som vill eder mera väl, ingen, som kan gifva eder bättre råd, och ingen som J mera tillitsfullt kunnen anförtro allt, än honom. Dessutom vet han ju alla edra tankar, och de mest dolda hörn af edert hjerta ligga så öppna och klara för honom, som om de belystes af den klaraste middagssol.

Som nu ingen kan säga, att han har någon bättre vän, så bör man först och främst vända sig till honom, när man behöfver råd och bistånd. Börja derföre aldrig något, hvars fullbordan ligger dig om hjertat, utan att börja det med Gud. Det vill säga: gå in i din kammare, samla dina tankar och föreställ dig rätt alfvarligt, att din allvetande vän är hos dig; förelägg honom din sak, och om icke då en stämma inom dig ropar: *nej!* så kan du vara säker på att din sak är god och då har du begynt med Gud. Och detta är sannerligen en god början; äfven med slutet skall det då gå väl, i synnerhet om du under ditt förehafvandes fortgång ofta söker och erhåller råd af denne din mägtige och vise vän.

Dernäst bör du gå till råds med *dig sjelf*, och till eget besvarande förelägga dig denna fråga: Är du i stånd till att kunna fullborda det som du nu insett och erkänt att vara rigtigt?

Man har ock ett annat gammalt ordspråk som säger: «En man *kan* hvad han *vill.*» Det vill säga: du bör icke låta afskräcka dig af småhinder och derjemte se med egna ögon och höra med egna öron. Och denna regel gäller, såvida mannen är en verklig man, en man sådan han bör vara. Ty är han icke det, så skall hans egna seende och hörande gagna till intet; han kunde då likaså gerna ösa vatten med ett såll, hvilket medel är allmänt bekant att vara stridande emot ändamålet. Alltså: man måste först vara en verklig man, vara vuxen den sak man vill börja, och är man icke det, så bör man först börja med sig sjelf, i ändamål att kunna blifva hvad man ännu icke är.

Jag kan exempelvis anföra en af mina bekanta, som i många hänseenden var en ganska flink man; men i åtskilliga andra stod något tillbaka och i en sak särdeles mycket. Han var utomordentligt häftig och uppbrusande vid hvarje tillfälle, då icke allt tillgick noga efter hans hufvud. Han gifte sig, och till sin lycka fick han en god, mild och förståndig hustru, som kände hans svagheter och fogade sig efter honom. Gud välsignade hans äktenskap med barn, först en gosse, sedan en flicka, ock derpå åter en gosse. Sålänge barnen voro små, bekymrade sig mannen icke synnerligt om deras uppfostran, ty han trodde mycket rigtigt, att de hos den ömma och omsorgsfulla modren voro i de bästa händer.

Men de små blefvo större, och då sade mannen: Nu vill jag uppfostra, och du skall få se, huru herrligt det skall gå.

Han började först med att undervisa de båda äldsta i läsning och skrifning; ty han ansåg sig sjelf kunna handhafva denna undervisning och derigenom spara de penningar, som han eljest skulle behöfva utgifva för att få barnen undervisade.

Han hade rätt härutinnan och hans afsigt var god, och säkert hade han äfven ernått ett godt resultat, om han blott hade börjat rigtigt, nemligen först med sig sjelf. Barnen voro små beskedliga barn och visade den bästa vilja.

Men alla menniskor hafva fel och i synnerhet små barn, som ännu icke rätt veta, hvad de skola göra eller icke göra. De begingo än en, än en annan förseelse, fattade icke så lätt och hastigt som fadren önskade och hoppades, och glömde ofta till och med det som denne trodde sig hafva inpräglat rigtigt fast i deras minne och då var det förbi med den faderliga uppfostran.

Fadren blef missnöjd samt gaf barnen förebråelser och aga, och detta i så rikt mått, att de slutligen af pur förskräckelse icke kunde lära något.

Man kan förarga sig till döds öfver de ungarne, utropade han. De kunna ingenting lära, ingenting begripa!

Den förståndiga hustrun insåg ganska tydligt, hvari felet bestod och tänkte: hade du blott börjat med dig sjelf, min kära man, och *vant* dig af med din häftighet och din otålighet, innan du började att uppfostra dina barn! Men hon var försigtig nog att icke yttra denna tanka. Deremot sade hon till honom: Ansträng dig icke med barnen, min vän! Öfverlemna detta undervisnings-arbete heldre åt en informator, tills de inhemtat de första grunderna. Sedan det svåraste sålunda blifvit undangjordt, kommer du att få mycket mindre besvär, och då skall det också gå mycket lättare för barnen.

Mannen gaf gerna efter, och då han sedermera såg att barnen gjorde rätt vackra framsteg hos den gode och tålige läraren, fann han hvad hans förståndiga hustru länge hade vetat, nemligen att felet icke var barnens, utan hans. Alltså: *Man bör börja med Gud och med sig sjelf.*

Men till och med detta är icke helt och hållet tillräckligt. Man bör också noga öfverväga, om det är sannolikt att man kan fullborda sitt förehafvande. Eljest kan detta ofta misslyckas, om det också vore börjadt med den bästa vilja och de ljusaste utsigter för framgång. Se der t. ex. bygger en person ett stort hus och pryder dess yttre med mångfaldiga sirater, ja, han är till och med betänkt på att förse det med ett koppartak, för att göra det rigtigt präktigt och iögonfallande.

Men när han sedan skall ihåll med husets inredning, så finner han tilläfventyrs — att hans kassa är så tom, att han, oaktadt det mest ifriga sökande deruti icke kan finna en endaste skilling. Hvartill gagnar honom då den storartade början af hans byggnads-företag. Han måste nu antingen sälja de fyra

nakna väggarne och dervid göra en säkert icke obetydlig förlust, eller också sätta sig i skuld.

Tänk derföre på slutet, innan du gör början! Då kommer du att handla långt klokare, än om du blindt följer dina hugskott.

Om jag här skulle anföra alla hithörande exempel, så skulle jag aldrig hinna till slutet af denna uppsatts: ty dessa exempel äro lika många som antalet af alla de menniskor, hvilka förut lefvat och ännu lefva på jorden. Troligen finnas ganska få och måhända icke en enda, som ej någon gång gjort en origtig början vid något företag, och derföre torde du gifva dig tillfreds, käre läsare, om detta en eller annan gång, äfven varit fallet med dig. Var blott försigtig framdeles och börja aldrig något förehafvande, utan att tänka på:

"Gud, dig sjelf och slutet."

Napoleon Ludvig Carl Bonaparte,

Franska Republikens nuv. President.

Prins *Napoleon Ludvig Carl Bonaparte* har i hög grad väckt sina samtidas uppmärksamhet, i det han vid utförandet af sina djerfva planer visat en förvänande förslagenhet. När arfvingen till ett stort namn söker att göra sina rättigheter gällande, skall han alltid, i förhållande till de partiers intresse, som förena sig med honom eller som äro fiendtligt sinnade emot honom, antingen upphöjas ända till skyarna eller blifva långt tillbakasatt. Äfven *Napoleon Ludvig Carl* har haft tillfälle att erfara sanningen häraf.

Franska folket hade år 1804 fastställt kejsarevärdighetens ärftlighet i rakt nedstigande linie af kejsarens äkta eller adopterade manliga efterkommande, äfvensom af hans bröders *Josephs* och *Ludvigs* äkta manliga efterkommande. *Joseph* hade ingen son, hvaremot *Ludvig*, konungen af *Holland*, med sin gemål *Hortensia* hade trenne söner. Den äldsta af dessa, *Napoleon Carl*, dog 1807 i en ålder af omkring 5 år; den andra i ordningen, *Napoleon Ludvig*, dog år 1831. Den yngste och ännu lefvande, hvars porträtt synes här ofvan, betraktas, till följe af ett senatsdekret af den 28 Maj 1804, som den *äldste sonen* i kejsarfamiljen; och då denne skall, till följe af en kejserlig resolution, alltid bära namnet *Napoleon*, har prinsen efter sin äldre broders död, antagit namnet *Napoleon Ludvig Carl*, men skrifver sig vanligtvis *Ludvig Napoleon*.

Denne prins är född i *Paris* den 20 April 1808. Han och konungen af *Rom* voro de två enda franska prinsar, som kommo till verlden under kejsaredömets tid, och de enda, hvilkas födelse helsades med mili-

täriska ärebetygelser och folkets jubel. Den förkunnades nationen genom kanonsalvor från hela arméens linie, öfverallt i hela kejsarriket och i konungariket Holland. Först den 4 November 1810 döptes *Napoleon Ludvig Carl* i *Fontainebleau* af kardinal *Fesch;* faddrarne voro kejsar *Napoleon* och kejsarinnan *Marie Louise.* Dessa båda höga personer stodo samma dag fadder åt en son af marskalk *Lannes:* den samma unga hertigen af *Montebello*, som sedermera, efter att en lång tid hafva varit ifrig *Carbonari*, visade sig som konung *Ludvig Philips* gesandt i *Schweitz*, så verksam med afseende på prins *Ludvigs* fördrifvande från detta land.

Såväl för *Napoleon Ludvig Carl* som för dennes äldre broder hyste kejsaren mycken ömhet, hvilken på intet vis förminskades genom konungens af *Rom* födelse år 1811. Efter *Napoleons* återkomst från ön *Elba*, stod den unge prins *Napoleon Ludvig Carl* vid sin kejserlige farbrors sida på *Marsfältet*, hvarest han föreställdes för folkets och arméens dedeputationer. Detta högtidliga uppträde gjorde naturligtvis ett djupt intryck på den sjuåriga Ludvig. När *Napoleon* för sista gången omfamnade honom i Malmaison, var prinsen i den våldsammaste sinnesrörelse; han ville med all makt följa sin älskade farbror, och hans moder kunde blott med den största möda lugna honom.

Från detta ögonblick började prinsens landsflykt. Hans moder flyttade först till *Augsburg*, hvarest hon uppehöll sig en längre tid. Här erhöll prinsen en god uppfostran och blef hemmastadd i tyska språket. Derifrån reste han med sin moder till *Thurgau* i Schweitz, hvarest han sedermera erhöll borgarrätt. Han bevistade badiska garnisonens öfningar i Constanz och studerade derpå vid militairskolan i *Thun*, under general *Dufour*, hvilken tillförene varit öfverste vid arméen och som för få år sedan visade sig som en af prinsens ifrigaste anhängare.

I september månad 1830 befann sig prinsen på en militärisk rekognoscering, då han erhöll underrättelse om Julirevolutionens utbrott. Hans äldre broder hade då en längre tid sysselsatt sig med industriella företag.

Denna underrättelse om sakernas nya ställning i Frankrike uppfyllde båda bröderna med en enthusiasm, som ingalunda förminskades vid underrättelsen om *Ludvig Philips* uppstigande på thronen. De hoppades nu att deras förvisningstid var tilländalupen, så mycket mer som *Ludvig Philip* redan 1819 flera gånger skall hafva yttrat, att om han någonsin komme på Frankrikes thron, skulle hans första göromål blifva att återkalla *Napoleoniderna* eller den kejserliga familjens medlemmar, hvilka till följe af freden i *Paris*, den 20 Nov. 1815, för alltid voro förvista från franska området. I den förmodan, att man skulle bibehålla revolutionens grundsatser, ansågo båda bröderne krig för oundvikligt och trodde derföre att Frankrike skulle behöfva alla sina söner. *Napoleon Ludvig Carl* skref derföre till fransmännens nye konung och bad honom om tillåtelse att som simpel soldat få tjena i franska arméen. Franska regeringen besvarade detta anbud med ett förnyande af landsförvisningsdekretet.

Sviken i sina förhoppningar och nu för andra gången förvisad från sitt fädernesland, hoppades han måhända likväl ännu på en ny statshvälfning i det oroliga Frankrike. Men som både hans äldre broder och hertigen af Reichstadt då ännu lefde, är det knappt troligt, att den 22:åriga ynglingen då tänkte på att såsom pretendent fiendtligt uppträda mot den yngre grenen af den Bourbonska dynastien.

I början af året 1831 lemnade båda bröderna *Napoleon Ludvig* och *Napoleon Ludvig Carl* Schweitz, och nedsatte sig i *Toscana.* Uppträdena i *Romagna* kallade dem till de italienska insurgenternas leder. Redan före revolutionens utbrott i *Modena* hade dess hufvudman, *Menotti*, hvilken hertigen af Modena sedermera lät afrätta, uppsökt de båda bröderna i *Florenz*, och för dem skildrat Italiens tillstånd. Man litade på deras bistånd, när det för ett allmänt uppror gynnande ögonblicket skulle komma. De förklarade sig genast beredvilliga att följa uppmaningen.

När således upproret utbröt på Romerska gränsen, begåfvo sig båda bröderna genast till linien emellan *Foligno* och *Civita Castellana*, der de organiserade försvaret. I spetsen för 200 insurgenter levererade den äldre af dem en segerrik träffning med en skara röfvare, hvilka blifvit utsläppta ur fängelserna och instuckna bland en hop soldater, hvarefter de i påfvens namn hade tågat att återeröfra städerna *Terni* och *Spoleto.* Emedlertid var den yngste af bröderna sysselsatt med att leda förberedelserna till en stormning af *Civita Castiliana.* Men som den revolutionära regeringen fruktade att namnet *Bonaparte* skulle kompromettera insurgenternas sak, fråntogos de båda bröderna sina befäl och återkallades till *Bologna.*

Vid ankomsten till *Forli* insjuknade hastigt *Napoleon Ludvig* och dog af inflammation i lungorna, den 17 mars 1831. I *Ancona* blef *Napoleon Ludvig Carl* farligt sjuk, och det just vid samma tid som österrikarne voro i antågande. Men hans moder, drottning *Hortensia*, som vid underrättelsen om sina söners plötsliga afresa från *Florens* anat deras förehafvande, hade snart, genom en engelsmans bistånd, förskaffat sig ett pass, lydande på en engelsk dam med tvenne söner, hvarefter hon skyndat efter dem och slutligen uppnått *Napoleon Ludvig Carl* på vägen till Pesaro. Hon dolde honom nu hos sig, under det hon lät utsprida att hennes son inskeppat sig till *Corfu.*

Ändtligen lyckades det den ömma modren att bedraga österrikarnes vaksamhet och med tillhjelp af sitt engelska pass uppnå Frankrike, under otaliga faror, beledsagad af sin sjuke son och den äfvenledes i insurrektionen invecklade Marquis *Zappi.* I *Paris* upptäckte hon sig för konungen och *Casimir Perrier.* Efter aftal med dem reste hon till England, men begaf sig åter härifrån, med ett pass från *Furst Talleyrand*, genom Frankrike till sitt slott *Arenenberg* i

Kanton *Thurgau*, likväl utan att efter aftal taga vägen igenom *Paris*; ty hennes son *Napoleon Ludvig Carl*, hade förklarat, att om han i denna hufvudstad fick se folket nedsablas skulle han omöjligt kunna afhålla sig ifrån att taga dess parti.

Som borgare i Thurgau gjorde han sig mycket förtjent om sitt nya fädernesland, dels genom att förbättra militärväsendet, t. ex. genom stiftandet af en kantonal skjutförening, dels genom att understödja åtskilliga läroanstalter. Genom sin sinnesnärvaro räddade han en gång en hustru och hennes barn ifrån en dem hotande lifsfara.

Under tiden hade han på sin resa genom Frankrike tillskrifvit *Ludvig Philip* ett nytt bref, hvaruti han reklamerade sin rätt såsom fransysk borgare, ånyo bad om tillåtelse att få tjena i fransyska arméen, och försäkrade: att det i Italien endast varit nationaloafhängighetens intressen som förmått honom att erbjuda sin tjenst. Men detta bref blef obesvaradt. Deremot erhöll han från *Warschau* en inbjudning att visa sig i *Polen*, hvarest hans uppträdande med den trefärgade fanan i handen, skulle, såsom det hette i de polske deputerades adress af den 28 Augusti 1831, göra ett oberäkneligt djupt intryck. Prinsen stod just i begrepp att afresa, när han erfor Warschaus fall.

En del af sina lediga stunder under åren 1832 till 1835, egnade han åt utgifvandet af åtskilliga skrifter, i hvilka den idee, som han tagit till rättesnöre för sitt framtida handlingssätt, sedan tydligt utvecklade sig. Dermed hade han troligtvis isynnerhet för afsigt att göra sig ihågkommen af franska nationen. Bland annat yttrade han i sina *«politiska drömmar»* (Rêveries politique 1832): att Frankrike endast kan pånyttfödas genom män af *Napoleons* blod. Ehuru han till sin karakter var demokrat, menade han likväl: att republiken borde hafva en kejsare, hvarföre han också ofta talade om återupprättandet af Kejsargardet. Hans *«politiska och militäriska betraktelser öfver Schweitz»* innehåller många rigtiga anmärkningar. Han antager, att om Kejsar *Napoleon* hade segrat, skulle han efter fredsslutet med England och engelska systemets undergång, hafva gifvit *Frankrike* en frisinnad regeringsform. Prinsen, som 1834 blef artillerikapten i kanton *Bern*, utgaf 1835 efter flerårigt träget arbete, ett större verk om artilleriet, hvilket gynsamt bedömdes af general *Pelet* och i flere militäriska tidsskrifter.

Under de första åren efter Julirevolutionen, då *Ludvig Philips* thron ännu vacklade, hade ett betydligt parti i Frankrike fästat sina blickar på hertigen af *Reichstadt*. En stor del af hären var då, efter *Laity's* försäkran, 1832, beredd att erkänna honom såsom *Napoleon den Andre*, såsnart han visade sig på gränsen. Den unge älskvärde hertigens död omintetgjorde emedlertid denna plan. Men ifrån denna stund ansåg sig *Napoleon Ludvig Carl* för arfvinge till hans rättigheter.

Många anbud gjordes och många utsigter öppnades nu för prins Ludvig. Under loppet af de sednare åren hade han trädt i närmare förbindelse med de utmärktaste männen bland Frankrikes åtskilliga partier. *Chateaubriand* tillskref honom 1832: Skulle Gud i sitt outransakliga beslut förkasta Ludvigs ätt: skulle vårt fädernesland förkasta ett val, som det ej har sanktionerat; och skulle dess sociala tillstånd göra en republik omöjlig, då min prins! finnes intet namn som mer än edert står i harmonie med Frankrikes heder.

På *Lafayettes* begäran hade prinsen 1833 en sammankomst med denna general. *Lafayette* yttrade då djup ånger öfver, att han i Juli 1830 bidragit till *Ludvig Philips* upphöjelse till Frankrikes konung. Men, tillfogade han: «Frankrike är icke republikanskt; och vi hade vid den tiden ingen som vi kunde ställa i spetsen för nationen.» Man trodde att *Napoleon den Andre* var fången i *Wien*. För öfrigt uppmanade han prinsen att begifva sig till Frankrike så snart något gynnande tillfälle dertill erbjöd sig; ty, sade han, den nuvarande regeringen kan icke ega bistånd, och ert namn är det populäraste af alla! Han lofvade dessutom prins Napoleon Ludvig Carl sitt kraftiga bistånd.

Efter Lafayettes död sände prinsen en af sina vänner till Carrel. Denne oegennyttige och äkta republikan erkände, att prinsens politiska och militäriska skrifter vittnade om ett klart förstånd och en ädel karakter, samt att prinsens namn var det största i den nyare tiden och att han ensam skulle med eftertryck kunna väcka franska nationens sympathier. Om denna unga man, tillfogade han, är i stånd, att uppfatta Frankrikes nuvarande intressen, att glömma sin kejserliga legitimitet och att endast ihågkomma folkets souveränitet, så är det troligt, att han är kallad att spela en stor roll.

Prinsen synes ej hafva gjort några andra försök att komma i närmare förbindelse med anförarne för det republikanska partiet i Frankrike. Deremot sökte han, att sätta sig i förbindelse med officerarne vid åtskilliga franska regimenter. Han begagnade nemligen sitt vistande i Baden, att vinna för sina intressen några af de i *Elsass* och *Lothringen* uti garnison varande officerare. Genom de anbud man gjorde honom och de löften med hvilka man gick honom till mötes, mognade planen till hans uppträdande i Strassburg den 30 October 1836.

Som bekant är, misslyckades detta företag. Från den 30 Oktober till den 9 November var prinsen arresterad i Strassburg. Derefter fördes han under betäckning af gens-darmer till Paris, utan att han fick tid medtaga annat än hvad han hade på sig. I Paris såg han blott polisprefekten *Delessert*, hvilken gaf honom tillkänna: att hans moder, som erfarit hans fängslande, genast lemnat sitt hem och nu var i grannskapet af Paris, för att rädda hans lif. Tillika underrättade man honom, att han skulle föras till l'Orient och derifrån till Norra Amerika. Prinsen protesterade emot detta bortförande, i det han förklarade: att hans frånvaro skulle beröfva de anklagade många underrättelser som han kunde meddela till deras fördel. Han fick emellertid till svar: att regeringen beslutit gå till väga med honom, på samma sätt som tillförene med hertiginnan af *Berry*.

Efter två dagars uppehåll i Paris inskeppades han till Amerika.

Men 1837 insjuknade drottning *Hortensia*. Knappt hade han erhållit underrättelse härom, förrän han, som ej gifvit Ludvig Philip något löfte, genast skyndade tillbaka till Arenenberg. Han fann sin moder på dödslägret. Två månader derefter sade hon farväl åt denna verlden, och gick att återförenas med sina förutgångne käre.

Genast vände sig franska gesandten i Schweitz, hertigen af *Montebello*, till regeringen i Thurgau, för att utverka prinsens aflägsnande; men i stället för att samtycka härtill, valde stora rådet i Thurgau enhälligt prinsen till sin medlem. Omsider fordrade franska ministern uttryckligen, att schweitziska edsförbundet skulle förvisa prinsen. Men flertalet af kantonerna, isynnerhet Geneve och Waadtland, syntes likväl med vapenmagt vilja upprätthålla nationaläran och Schweitzerlandets oafhängighet, genom att beskydda prinsen såsom en af dess borgare. Frankrike sammandrog trupper vid gränsen och hotade med krig, under det europeiska kontinentens stormagter genom sina sändebud tillkännagåfvo sitt bifall öfver Frankrikes handlingssätt. Men alla dessa omständigheter syntes likväl ej skrämma de modige schweitzarne. Emedlertid insåg prinsen alltförväl, att, om han längre qvarstannade i Schweitz under dessa hotande förhållanden, kunde han lätt genom omständigheterna bringas till nödvändighet att förklara om han vore Schweitzare eller Fransman; och då han ej kunde förklara sig vara schweitzare, utan att afsäga sig sin franska borgarerättighet och dessutom sitt fädernesland, så lemnade han frivilligt Schweitz i October månad 1838, och reste till England.

I November 1838 uppslog prinsen sin bostad i *Carltonhonse-Terrace* i *London*. Här utgaf han år 1839 en skrift angående de Napoleonska ideerna, hvari han bland annat anmärkte, att den dåvarande franska regeringen hvarken hade arfsrätten eller legitimitetsrätten och ej heller den nyare tidens princip, nemligen folksouverainiteten, att åberopa, enär Ludvig Philips upphöjelse på Frankrikes thron aldrig blifvit sanktionerad genom något beslut af franska nationen.

I engelska tidningar lät prins *Ludvig Napoleon* den 9 juni 1840 införa en protest, som de franska tidningarne drogo i betänkande att upptaga, och hvaruti han beklagade sig öfver att general *Bertrand* öfverlemnat Napoleons vapen till Ludvig Philip. Värjan från Austerlitz bör, sade han, icke vara i fiendens händer; på farans dag skall den ännu dragas till Frankrikes ära. Låt dem ännu länge förbjuda oss återkomsten till fäderneslandet, och låt dem förhålla oss vår egendom: vi kunna lida utan att klaga, så länge vår ära icke angripes. Men att beröfva kejsarens arfvingar det enda arf, som ödet lemnat dem, och att gifva den man, hvars lycka uppsteg med *Waterloosolen*, den fallnes vapen, det kan kallas att kränka de heligaste pligter och att göra det till en skyldighet för de förtryckta att en gång säga åt sina förtryckare: Återgif oss hvad ni med orätt frånröfvat oss.

Den gången trodde man att prinsen skulle vända sig till marskalk *Moncey*, guvernören öfver invalidernas hotel, för att få *Carl den stores* namnkunnige talisman nedlagd i kejsarens graf. Denna talisman hade borgerskapet i *Aachen* förärat Napoleon, som skall hafva burit den på sitt bröst i slagen vid *Austertitz* och *Wagram*. År 1811 hängde kejsaren en dag skämtande talismannen om drottning Hortensias hals, och från denna stund lemnade den henne aldrig, ej ens på dödslägret. Om Napoleon varit vidskeplig, hade han säkert tänkt på denna talisman 1812, då hans lyckas stjerna började blekna.

Ledsagad af en tam örn företog prinsen 1840 sin landstigning vid *Boulogne*, hvarest hans uppmaning till franska nationen fann ännu mindre gensvar, än i *Strassburg*. Han blef således ånyo tillfångatagen, förd till *Paris* och ställd för pärskammarens domstol, som dömde honom till lifstidsfängelse.

I slottet *Ham* måste han nu i fem långa år böta för sin obetänksamma djerfhet, till dess det slutligen, i Maj månad 1846 lyckades honom att i en simpel arbetskarls förklädnad undkomma öfver Belgien till England.

Då han af staden Paris blifvit vald till medlem af nationalförsamlingen, ansågs detta val i början för giltigt; men straxt derpå blef prinsen ånyo landsförvist, för det att hans namn skulle hafva gifvit anledning till antirepublikanska stämplingar. Emedlertid hade prinsen, redan innan detta nationalförsamlingens beslut blef honom bekant, afsagt sig sin utnämning, derför att han erfarit ett förnärmande misstroende till honom. *(Forts.)*

Mahomets resa i de sju himlarne.

Bland Mahomets mest utsväfvande berättelser räknas beskrifningen öfver hans resa i de sju himlarne, under ledning af engeln Gabriel. Något barnsligare låter knappt tänka sig; all poesi är derur bannlyst. I den första himmeln såg profeten en tupp, så stor, att han räckte med hufvudet upp i den andra, hvars afstånd från den första utgjorde femhundrade dagsresor; tuppens vingar voro i förhållande till hans storlek samt betäckta med perlor och ädla stenar. Hvarje morgon gal han så högt, att alla varelser på jorden, utom andarne och menniskorna, höra de förskräckliga tonerna. Den andra himmelen är hel och hållen af guld, och en af de englar, som der vistas, så stor, att afståndet mellan hans båda ögon utgjorde 70,000 dagsresor. I sjunde himmeln såg Mahomet en engel, som hade 70,000 hufvuden, i hvarje hufvud 70,000 munnar, i hvarje mun 70,000 tungor, och på hvarje tunga 70,000 röster, med hvilka han dag och natt prisade den allsmäktige. — Denna löjliga fabel bevisar tre ting: profetens brist på fantasi, hans gränslösa oförskämdhet och den obegripliga lättrogenheten hos hans anhängare, som kunde taga så plumpa dikter för kontant.

Konung Henrik den åttonde af England.

Fadren till den despot, hvars historia är föremålet för denna berättelse och om hvilken det ordspråket var gängse: att han i sin vrede icke skonade någon man och i sin vällust ingen qvinna, var *Henrik den sjunde*, förut hertig af *Richmond:* det första krönta hufvud af det från honom härstammande huset *Lancaster-Tudor.* Henrik VII utropades till konung den 30 September 1485, sedan han den 22 Augusti samma år, i slaget vid *Bosworth* i Leicestershire, öfvervunnit och dödat *Richard den tredje.*

Ingen prins har någonsin bestigit thronen under mera gynnande omständigheter, än den unge *Henrik Tudor,* eller *Henrik den åttonde.* Han föddes den 28 Aug. 1491, och vid den tidiga åldern af ej fullt 18 år efterträdde han sin fader i regeringen den 24 Juni 1509, sedan han förut förmält sig med sin broder *Arthurs* enka, *Catharina*, en dotter af konung *Ferdinand* af *Aragonien.* Han var äfven den första engelska regent, som begagnade titeln «Majestät».

Ungdom, ett vackert yttre och en majestätisk växt, i förening med någon lärdom och en till utseendet ädel karakter: allt bidrog att väcka folkets glädje öfver hans upphöjelse på thronen. Dessutom syntes den tidpunkt, då han tillträdde sin regering, att vara i hög grad välsignad af himlen, ty landet, som blifvit skakadt af de långvariga och blodiga inbördes krigen, och dessutom utmattats genom de förderfliga stridigheterna emellan de om företrädet kämpande *Rosorna*, eller snarare törnena, hade slutligen blifvit lugnt; freden hade utsträckt sitt välgörande inflytande öfver hela Europa, och England, som genom den stränga *mannen med lian* blifvit befriad från den blodtörstige *Richards* grymhet, började åter hoppas på lyckligare dagar.

Men England skulle tyvärr alltför snart svikas i denna glada förhoppning. Huru illa sakerna än stått förut, så visste den unge herrskaren snart att gifva dem ett ännu sämre skick.

Emellertid var början af hans regering god, i det han bland sin faders ministrar utvalde de bästa till sina rådgifvare och lät ett välförtjent straff drabba *Empton* och *Dudley:* tvenne lastbara och brottsliga domare, hvilka under hans företrädare varit de föraktliga redskapen till mångfaldiga bedrägerier och utpressningar, och som ådragit sig folkets hat, genom sitt skamlösa handlingssätt. Dessa skurkars framfart, för att kunna tillfredsställa sin herres omåttliga penninglystnad, bestod deruti, att de anklagade förmögna personer, läto kasta dem i fängelse och sedermera fordrade betydliga summor för deras frigifvande. Dylika utpressningar kallade de för bemedling och sakens biläggning.

Henrik den åttonde var, likasom alla vällustingar, äfven begifven på yppighet. Han älskade prakt och lyx, och skydde inga kostnader för att tillfredsställa denna sin böjelse. Hans kröning var utomordentligt lysande och förenad med oerhörda utgifter.

I denna sin böjelse för slöseri understöddes han af sin gunstling *Lord Surrey*, sedermera hertig af *Norfolk*, ty det ligger i dylika lycksökares intresse att befrämja sina herrskares passioner, om de än äro aldrig så lastfulla, endast för att befordra sina egennyttiga afsigter. — På detta sätt bortsmälte på kort tid hans faders orättvist förvärfvade skatter.

När kejsar *Maximilian* och påfven *Julius den andre* förenade sig emot *Ludvig den tolfte* af *Frankrike*, öfvertaltes den stolte Henrik af sin svärfader, en ränkfull och utsväfvande furste, att förena sig med de allierade. Han inföll alltså 1513 personligen i Frankrike, intog *Tournay* i Flandern och utnämndde *Wolsey*, som då nyligen blifvit hans förste minister, till biskop i denna stad; men han insåg likväl snart att hans krigslycka var förenad med större omkostnader än fördelar.

Hemma väntade en mera lysande seger de engelska vapnen. Ehuru *Jacob den fjerde* af *Skottland* var förmäld med Henriks syster *Margaretha*, hade han likväl förenat sig med den franska monarken och gjort en diversion till förmån för denne, i det han inföll i England med en ansenlig armée; men grefven af Surrey ryckte emot honom och tillfogade honom i det namnkunniga slaget vid *Floddenfield*, vid stränderna af *Till* i Northumberland, ett fullkomligt nederlag. Emedlertid borde denna seger kanhända egentligen tillskrifvas ett listigt fruntimmer, vid namn *Heron*, som var utmärkt för sin ovanliga skönhet. Denna qvinna, som var en viss *Fords* älskarinna, visste att genom sitt smicker och sina kärleksbetygelser under flera dagar hålla den förälskade skottska konungen i overksamhet.

Konung Jakob föll på valplatsen och hans efterlemnade drottning slöt fred straxt derefter.

Sedermera upptäckte Henrik den åttonde att hans allierade hade honom till lekdocka, hvarföre han ock slöt fred med konung Ludvig och erhöll Tournay och en ansenlig penningsumma. Denna fred mellan Frankrike och England bekräftades genom franska konungens giftermål med Henriks yngsta syster *Maria*. Men konung Ludvig dog redan trenne månader efter förmälningshögtidligheterna, hvarefter hans enka gifte sig med *Charles Brandon*, hertig af *Suffolk*.

Henrik den åttonde, i hvars karakter det låg att först öfverhopa sina gunstlingar med välgerningar, för att sedan störta dem, — sökte nu på allt sätt upphöja den listige biskop Wolsey, född år 1471 i Ipswich. Denne lycksökande prest, som sedermera blef kardinal och som dåförtiden nästan ensam njöt af sin kunglige herres leende, ledde denne efter sitt godtfinnande, och den oinskränkte herrskaren var en lång tid icke annat än en lekdocka för den ärelystna presten, som fullkomligt beherrskade honom.

Då *Frans den förste* hade efterträdt *Ludvig den tolfte* på franska thronen och den listige och samvetslöse Wolsey ansåg sig förnärmad af den förstnämnde, för det denne ej visat honom tillbörlig aktning, uppretade han kejsar Maximilian till fiendtligheter emot den nye konungen af Frankrike och förmådde sin herre att understödja kejsarèn med engelska subsidier. Men när *Carl den femte* erhöll spanska kronan, fann konung Frans för godt och förenadt med sin fördel, att åter godtgöra sin förseelse, i det han smickrade Henrik den åttondes högmodiga och mägtiga minister, och på detta sätt vann honom på sin sida.

Som en följd häraf förmådde Wolsey sin herre att afträda Tournay och att öppna en vänskaplig brefvexling med sin galliska granne.

För att närmare sammanknyta detta vänskapsband, hade båda monarkerna en sammankomst i *Calais*, hvarvid den mest bländande prakt utvecklades. Icke dessmindre förmådde en aflägsen utsigt till påfliga stolen, hvilken man på ett listigt sätt förespeglade gunstlingen, denne vankelmodige och ärelystne man att åter ändra tänkesätt, och intresset för den unge kejsar Carl den femte, som med Henrik kämpade om företrädet, fick 1519 öfvervigten i engelska kabinettet, hvarigenom verlden erhöll ett ovedersägligt bevis på Henriks eftergifvenhet för Wolseys hos honom allt förmående vilja.

Emedlertid gjorde sig Wolsey vid samma tid i högsta grad hatad af engelska folket genom sina oupphörliga förföljelser emot hertigen af *Buckingham* och genom det skändliga sätt, hvarpå han slutligen uppoffrade denna man.

Reformationen började nu göra hastiga framsteg. *Martin Luther* och hans anhängare bannlystes och hans skrifter brändes offentligen i Rom, Köln och Loeven. Dessa religionstvister gaf anledning till att Henrik den åttonde år 1521 utgaf en på latinska språket skrifven bok om reformatorernes kätteri, och hvilken han tillsände påfven *Leo den tionde*, hvarför han till belöning af hans helighet erhöll titeln af *«Trons försvarare»:* en titel, som engelska monarkerne bibehållit intill våra dagar. Luther författade en vederläggning deremot, hvaruti han icke behandlade sin krönta motståndare med särdeles skonsamhet.

Vindflöjeln vänder sig ej så ofta som engelska konungen och hans minister ändrade tänkesätt. År 1522 besökte Carl den femte England och förmådde Henrik att förklara Frankrike krig. Engelska trupperna inföllo nu åter i Frankrike, under anförande af hertigen af Surrey, i förening med flamändarne.

Men när konung Frans, i slaget vid *Pavia*, blifvit öfvervunnen och tillfångatagen, fick kejsarens magt en så afgörande öfvervigt, att England började hysa fruktan.

Emedlertid upptäckte den listige kardinalen att Carl gäckade honom i sina löften, i afseende på påfliga stolen; detta bestämde Wolsey att affalla från kejsarens parti. Nu slöt han ej allenast fred med Frankrike, utan visste äfven att utverka en krigsförklaring emot sin förra vän, kejsaren.

Detta nya offer förorsakade en af dessa tiders vigtigaste händelser, nemligen: Wolseys fall år 1530, äfvensom den gaf anledning till Henriks skilsmessa från sin första gemål Catharina af Arragonien, genom tillhjelp af sitt villiga redskap erkebiskop *Cranmer*, samt till hans derpå följande giftermål med den olyckliga *Anna Boleyn:* ett äktenskap, som år 1532 ingicks i all tysthet, men sednare, den 23 Maj 1533, stadfästades genom en offentlig vigsel.

Påfliga hofvet, som upptändes af vrede öfver denna missaktning mot dess befallning, förklarade Cranmer för afsatt och hotade honom med kyrkans bann; men genom konungens af Frankrike bemedling stannade det en lång tid vid blotta hotelser. Underhandlingar inleddes, och den vällustige Henrik, hvilken man i början lofvade ett för honom gynsamt utslag i saken, sände en gesandt till påfliga hofvet med försäkran om, att helt och hållet öfverlemna sin sak åt romerska konsistorii rättvisa. Men då detta sändebud blef uppehållet på resan och dess ankomst till Rom derigenom fördröjdes, lät kyrkoförsamlingen förleda sig af sin ifver och slungade under tiden bannstrålen mot Henrik af England.

Derigenom upptändes en olycklig låga. Den vällustige, högst förbittrade monarken, som, när han en gång fått ett mål för ögonen, ej så lätt lät afleda sig i sitt sträfvande derefter, afbröt genast alla förbindelser med påfven, förklarade sig sjelf för kyrkans öfverhufvud och skred straxt derefter till upphäfvandet af alla kloster i England, hvilket upphäfvande han lätt fick verkställdt genom ett parlamentsbeslut. I sjelfva verket brydde han sig föga om religionen, likasom han äfven hyste en afgjord motvilja för reformatorerna, af hvilka han bragte flera på bålet; hans stora hufvudmål var: oinskränkt herravälde och oberoende af den påfliga myndigheten, som ställde sig i vägen för honom.

John Fisher, biskop af *Rochester,* ville icke erkänna Henrik som kyrkans öfverhufvud och vägrade att aflägga den honom föreskrifna trohetseden; detsamma gjorde *Thomas Moore,* Wolseys efterträdare. För denna trotsighet mot konungens vilja kastades båda i fängelse, förhördes, dömdes till döden och halshöggos den 11 Juni 1535.

Vid tilltagande ålder blef Henriks sinnelag ständigt våldsammare, och han blef till slut en tygellös och grym despot, som utan samvetsförebråelse eller ånger undanröjde hvarje motstånd, som mötte hans nyckfulla vilja.

I Augusti 1537 afsade han sig engelska konungarnes anspråk på franska thronen emot en årlig skatt af 50,000 kronor, att utbetalas till honom och hans efterträdare. (Forts.)

General Cavaignac,

Frankrikes före detta president.

Eleonor Louis Cavaignac, född i *Paris* 1801, var en af de verksammaste deltagarne i Julirevolutionen 1830, och stod då i folkets främsta leder, men förklarade sig likväl missnöjd med *Orleanska* familjens upphöjelse på Frankrikes tron. Denna nya dynasti egde derför under en lång tid en förbittrad motståndare i Cavaignac.

Invecklad i de uppträden, som egde rum i October och December månader 1830, blef Cavaignac fängslad, men likväl frikänd af de edsvurnes rätt. Äfven år 1832 undgick han, såsom hufvudman för *folkvännernas förening*, det ödet att blifva dömd. Denna förening upplöstes af sig sjelf, och i dess ställe uppkom *sällskapet för menniskans rättigheter*, som äfvenledes valde Cavaignac till ordförande.

Från denna förening utgingo uppträdena i *Lyon* den 9 April 1834, hvarpå snart följde dylika i Paris, nemligen vid *Porte Saint Martin* och på gatan *Transnonain*. Bland de vid detta tillfälle tillfångatagna anförarne var äfven Cavaignac; och under fortgången af processen inför pärskammarens domstol, visade han sig som den vältaligaste ordförande för sina vänner. Han protesterade mot processen, så länge de anklagade ej sjelfva fingo välja sina försvarare; och han var en af de 28 fångar, som den 13 Juli 1835 rymde från fängelset *Saint Pelagie*.

Genom den af Pärskammarens domstol den 23 Januari 1836 fällda dom blef Cavaignac, tillika med *Berryer Fontaine, Vignerte, Lebon, Guinart, Delente, Ludre* och *Armand Marrast*, dömd till landsflykt, men hade då redan en längre tid befunnit sig i England, hvarest han qvarstannade, till dess amnestien af den 6 September 1837 tillät honom att återvända till Frankrike.

Cavaignac trädde nu i *Ludvig Filips* tjenst, befordrades till öfverste och utnämndes slutligen 1846 till general och kommendant öfver trupperne i *Algier*. Efter februari-dagarna utnämndes han till ståthållare i Algier; men sedan Nationalförsamlingen sammanträdt, öfverlemnades honom krigsminister-portfeuillen.

I betraktande af ögonblickets hotande faror, öfverlemnade Nationalförsamlingen den 24 Juli hela den executiva makten i Cavaignacs händer; och efter en i fyra dagar fortsatt strid på lif och död, som medförde en oerhörd förlust af egendom och menniskolif (man uppgaf nemligen antalet af de fallne till ej mindre än 15,000), lyckades det honom slutligen, att dämpa det fruktansvärdaste uppror, som någonsin rasat i det sköna men oroliga Paris.

Den 27 Juni nedlade Cavaignac den honom öfverlemnade oinskränkta magten i Nationalförsamlingens händer. Men församlingen nödgade honom att återtaga denna höga och ansvarsfulla post. Under titel af president i Ministerrådet och med fullmagt, att fritt välja samtliga ministrarna, öfverlemnades honom genast ånyo högsta magten.

Genom allmänt val af franska folket efterräddes General Cavaignac i presidentskapet, den 20 December sistlidet år, af Carl Ludvig Napoleon.

Staden Kiel.

Denna stad är belägen vid den vackra Kielerfjorden och har en folkmängd af omkring 13,500 innevånare. Här finnes ett kungligt slott, ett universitet med omkring 120 studenter och ett bibliothek med 70,000 band.

Den utgöres af en gammal stad, belägen på en halfö, och bestående af trånga gator med gammalmodiga hus, här och der blandade med byggnader i den nyare tidens smak; men den utgöres äfven af en ny stad, med en ständigt tillväxande massa af vackra hus.

Jernbanan, som ifrån en höjd i närheten af den romantiskt belägna dårhusanstalten *Hornheim*, leder ned emot dalen vid hafsviken, går förbi kyrkogården, hvarest *Baggesen* hvilar vid sidan af *Hallers* och *Reinhold* vid sidan af *Wielands* dotter. Vid ångvagnarnas och ångfartygens ankomst och afgång är hufvudsakligen i denna del af staden en liflig rörelse.

(Fortsättn.)

Den elektriska Telegrafen.

Med undantag af ångmaschinen har, i sednare tider, icke blifvit gjord någon märkvärdigare eller mera vigtig uppfinning, än den af *den elektriska Telegrafen*; ty när man, då den vanliga telegrafen hade blifvit uppfunnen, betraktade det såsom ett underverk, att på ett betydligt afstånd kunna samtala med en annan, utan att något ljud höres och utan att andra personer förstå samtalet, så måste det, med rätta, anses såsom något ännu långt vidunderligare, att man numera, med tillhjelp af den elektriska telegrafen kan, på ett afstånd af flera hundrade mil samtala med en annan, och detta hastigare, än om de samtalande personerna befunne sig nära hvarandra, t. ex. i ett och samma rum. Detta presteras af den elektriska telegraf, som af Herrar *Wheatstone* & *Cooke* blifvit inrättad på den sydvestra jernbanan i England.

Apparaten består af fyra delar, nemligen: 1) af inrättningen till det galvaniska eller elektriska fluidums frambringande; 2) af de ledande metalltrådarne; 3) af det elektromagnetiska hjulverket och 4) af visare-skifvan.

Det elektriska fluidum ledes med tillhjelp af metalltrådarne till det elektriskt-magnetiska hjulverket och bringar detta i verksamhet, hvarpå detta åter sätter skifvans visare i rörelse. Hela mekanismen är synlig. Längs med jernbanan löpa metalltrådar, som uppbäras af vertikala stänger och gå genom dessas med porcelaine beklädda öppningar, för att vara fullkomligt isolerade. Metalltrådarne äro ungefärligen ⅛ tum i diameter. Strängarna af hvilka de uppbäras, stå på omkring 100 alnars afstånd från hvarandra.

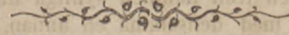
På tvenne särskilta sätt kan man meddela underrättelser från den ena stationen till den andra. Men ingendera methoden kan i korthet rätt tydligt förklaras. Tvenne visare äro tillräckliga att angifva samtliga bokstäfverna i alfabetet. Den person som handhafver telegrafen, står framför en plåt, som liknar en urtafla och på hvilken synas tvenne nålar eller visare. Då inrättningen skall sättas i verksamhet, vrider konduktören åt höger på en vef, hvarigenom en rulle metalltråd kommer i förening med den positiva sidan af batteriet och verkar på den å högra sidan varande nålen. Detta är det första tecknet; äfven vid den andra telegrafstationen gör den högra nålen samma rörelse, och tillkännagifver för den dervarande konduktören att korrespondensen nu börjar. Denna rörelse af den högre nålen betecknar t. ex. A; samma rörelse af nålen till venster betyder R, och båda nålarnes samtidiga rörelse åt detta håll: E. Derigenom exprimeras ett (engelskt) ord, nemligen Are (äro). Andra rörelser beteckna de öfriga bokstäfverna i alfabetet och man ser häraf huru lätt och enkelt det är, att på detta sätt kunna *«skrifva på afstånd!»*

Hittills har telegrafen på den södra jernbanan i England icke varit tillgänglig för publiken; han har der

nemligen blott blifvit begagnad af regeringen och jernbandirektionen. Men innan kort erhåller äfven allmänheten tillåtelse att begagna detta blixtsnabba kommunikationsmedel.

Likasom i allmänhet de engelska och franska uppfinnarne ännu medan de lefva och kunna åtnjuta sina landsmäns tacksamhet, erhålla densamma, har detta varit fallet med Herrar *Wheatstone* & *Cooke*. De erhålla, endast af regeringen, årligen en summa af 1500 £ sterling, för begagnandet af denna elektriska telegraf.

Ofvanstående afbildning föreställer en del af den sydvestra jernbanan tillika med en elektrisk telegraf.

Lefnadssättet i staden Reikavig.

Reikavig är den förnämsta handelsstaden på *Island* och tillika den enda plats på hela ön, som någorlunda motsvarar begreppet om en handelsstad. Den sydvestliga ändan af ön går temligen långt ut i hafvet och danar den södra sidan af en stor, öppen bugt, kallad *Faxefjorden*, vid hvilken staden *Reikavig* är belägen.

En resande, hvilken härstädes tillbragte vintern, från 1814 till 1815, beskrifver denna stad som utgöres af tvenne gator, af hvilka den längsta, bestående af en enda husrad, sträcker sig längs efter kusten och bebos uteslutande af köpmän, hvaremot den andra löper längs stranden af en liten insjö. Vid denna gata bo biskopen, embetsmännen och de öfriga innevånarne, som ej höra till handelsståndet.

Tjugo år sednare hade endast få förändringar inträffat. En engelsk resande, som 1834 besökte staden, lemnar följande beskrifning deröfver:

En resande, som nalkas strandbrädden, på hvilken Reikavig är byggd, och som ej är förberedd, på hvad som här väntar honom, kan omöjligt se Islands hufvudstad, af hvilken han redan från ankarplatsen öfverskådar den bästa hälften, utan att känna sig högligen bedragen i sin väntan. Han varseblifver här endast en lång sträcka af hus, eller rättare sagt, endast den öfversta delen af byggnaderna, hvilka ligga parallelt med en vid kusten fortlöpande höjd af svarta stenar. Öfver denna backe ser man då endast de röda eller bruna taken, den öfra delen af dörrarne och en sträcka fönster. Men denna syn är likväl tillräcklig att visa fremlingen, det alla husen endast hafva en våning och äro af ett ganska obetydligt utseende.

Vid hvarje ända af denna sträcka af hus, ser man en liten höjd, hvarpå resa sig en mängd hyttor af torf och jord; ofvanpå och för det mesta äfven på sidorna betäckta med gräs. Dessa usla menniskoboningar bebos för det mesta af fiskare, köpmännens medhjelpare och fattiga.

Bakom den från hamnen synliga husstäckan löper parallelt med densamma en annan, eller rättare sagt, tvenne rader af hus, hvilka bilda ett slags gata. I denna stadens vestliga del ligger den förnämsta embetsmannens boning; vid dess yttersta ända står ett slags gästgifvaregård eller värdshus, hvarest de danska och öfriga här bosatta köpmännen, hvilka hafva upprättat en klubb, pläga församla sig, för att spela billard och andra spel, äfvensom ibland tillställa baler, gästabud och andra festiviteter.

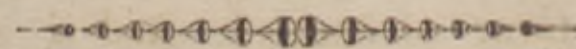
Husen vid kusten bebos hufvudsakligen af köpmän, hvilka till större delen äro danskar. Dessa hus äro, likasom de i Norrige, uppförda af timmer; till hvarje sådant hus hörer ett varumagazin. Gouverneurens hus ligger vid östra ändan af denna gata och tjenade fordom till korrektions- och arbetshus. — Biskopshuset ligger nära vid kusten och är temligen stort, uppfördt af tegelsten, samt hvitmåladt.

Den vigtigaste tilldragelse, som hvarje år inträffar i Reikavig, är den marknad som här hålles och hvilken hitlockar landtboarne från alla trakter af landet. När den långa vintern är förbi, börjar ett verksamt lif för isländarne. Vägarne äro då åter farbara, om man eljest kan kalla det väg, hvarest intet körredskap af något slag kan begagnas. Landtfolket, som nu före höslottern ej har några göromål, hvilka företrädesvis kunna göra anspråk på deras uppmärksamhet och krafter, rusta sig i Juni månad till den långa resan till marknaden i Reikavig. I små kistor och skinnsäckar, som de fastbinda på ryggen af sina hästar, hitföra de då talg, svafvel, fårkött, islandsmossa, tran, torkad och saltad fisk, smör i byttor, fjäder, skinn, ull och yllevaror, såsom stickade strumpor, tröjor och handskar, tillika med någon boskap, och en annan äfven små hästar, kort sagt, allt hvad som frambringas på deras landtegendomar. Mot dessa varor tillbyta sig nu isländarne i Reikavig socker, kaffé och thé, röktobak och snus, en liten qvantitet bränvin, råg och rågbröd, skorpor, hvetemjöl, salt, såpa och dylika artiklar, som de behöfva till sina hushåll.

Hvar och en marknadsfarande, köper sig då, efter råd och lägenhet, äfven ett förråd af klädespersedlar, förfärdigade af linne eller bomull, hvilket i sednare tider mycket kommit i bruk här och som alltid skall bidraga, icke allenast att befordra renlighet och förekomma den motbjudande och skadliga skörbjuggen, utan sannolikt äfven det utslag som ofta uppkommer genom yllekläders bärande på bara kroppen, då dessa ej hållas renliga.

Till denna marknad medföra fiskrarne isynnerhet torkad och saltad kabiljou, lax-, säl-, haj- och hvalfisk-tran, äfvensom sälskinn.

Alla dessa marknadsbesökande lägra sig i närheten af Reikavig; och under den korta tid som marknaden varar, råder här stor liflighet. Man har då det bästa tillfälle, att iakttaga isländarnes seder och bruk. Äfven under den öfriga delen af sommaren finner man i Reikavig någon liflighet och sällskapslefnad; men sedan köpmännen åter bortseglat derifrån och vintren infunnit sig, är denna stad en af de ödsligaste och tråkigaste platser på jordklotet.

En vilseförd ynglings dröm på Nyårsnatten.

En gammal man stod en nyårsnatt vid fönstret och skådade med en skygg förtviflans blick upp till den obevekliga, evigt blå himmelen och ned till den stilla, rena, hvita jorden, hvarpå nu ingen var så glädje- och sömnlös som han. Ty hans graf stod honom nära; den var blott betäckt med ålderdomens snö, icke med ungdomens grönska, och han medförde ur det hela rika lifvet, intet annat än villfarelser, synd och bräcklighet, en förhärjad kropp, en förödd själ, ett bröst fullt af gift och en ålderdom full af ånger. Hans sköna ungdomsdagar tycktes honom som vålnader, hvilka visade honom den ljusa morgonen, då hans fader första gången ställde honom vid lifvets skiljovägar, af hvilka den till höger för på dygdens solupplysta bana in i ett vidsträckt, stilla land, fullt af ljus, skördar och englar; men den till venster drager ned på lastens mullvadsgångar, in i en mörk afgrund, full af neddroppande gift, hotande ormar och dystra, qvalmiga dunster.

Ack, de ormarne hängde kring hans bröst och de giftdropparne på hans tunga, och han visste nu, hvar han var. Ursinnigt och med outsäglig smärta anropade han himlen: "Återgif mig min ungdom! o fader, ställ mig åter på skiljovägen, att jag må välja den rätta! — Men hans fader och hans ungdom voro långt borta. Han såg irrbloss dansa på kärren och slockna på kyrkogården, och han sade: «det är alla mina dagar af dårskaper och fel.» Han såg en stjerna flyga från himlen, skimra i fallet och försvinna på jorden. «Det är jag!» sade hans blödande hjerta, och ångrens ormtänder gräfde djupare in i såren. Den lågande fantasien visade honom smygande sömngångare på taken, väderqvarnen upphäfde hotande sina armar, för att krossa honom, och dödskallen i grafchoret antog småningom hans drag. Midt under hans fruktansvärda kamp ljöd plötsligen från tornet musiken för det nya året, såsom en aflägsen choral. Han blef innerligt rörd — han blickade utöfver horisonten och öfver den vida jorden, och tänkte på sina ungdomsvänner, som nu, lyckligare och bättre än han, voro jordens lärare, fäder till lyckliga barn och välsignade menniskor, och han sade: «O, jag hade äfven, som ni, kunnat med torra ögon inslumra denna nyårsnatt, om jag velat — ack, jag hade kunnat vara lycklig, ni dyra föräldrar, om jag uppfyllt edra nyårsönskningar och lärdomar.» Under de feberaktiga hågkomsterna från hans ynglingatid tycktes det honom, liksom skelettet med hans drag uppreste sig —

slutligen blef den, genom den vidskepelse, som under nyårsnatten tror sig se andar och tillkommande händelser, förvandlad till en lefvande yngling, i samma ställning, som den sköna ynglingen på Capitolium, som ur sin fot drager en törntagg, och hans fordna blomstrande gestalt gycklade bittert för hans upprörda inbillning. Han förmådde ej längre uthärda ångren deraf — han höljde ögonen i sina händer — tusende heta tårar strömmade ned i snön — han suckade sakta, i oändlig förtviflan: «Kom åter, o ungdom, kom åter!» . , . . .

Och den kom åter; ty han hade blott under nyårsnatten haft en fruktansvärd dröm; han var ännu en yngling. Endast hans villfarelser voro ingen dröm; men han tackade Gud, att han ännu ung kunde vända om från lastens orena vägar och beträda den solupplysta bana, som leder till skördarnes rika land. —

Vänd om med honom, unge läsare och läsarinna, om du går på hans villoväg! Denna förskräckliga dröm skall hädanefter blifva din domare; men om du en gång förtviflad skulle ropa: «Kom åter, sköna ungdom!» så skall den icke återkomma.

De sörjande Judarne.

Eduard Bendemann.

Eduard Bendemann, som år 1838 blef medlem af akademiska rådet i *Dresden* och professor vid dervarande konstakademie, är en bland de förnämsta mästarne af den *Düsseldorfska* skolan. Han är son af en rik bankir i *Berlin*, hvarest han föddes den 3:dje December 1811. Då han således ännu är ganska ung, kan man utan öfverdrift påstå att sällan någon konstnär så tidigt och tillika så hastigt som han grundat sitt rykte.

«*De sörjande judarne,*» en målning som han utförde i sitt 21:sta år, gjorde hans namn allmännare kändt. Ideen till densamma hemtade han ur 137:de psalmen: Vid *Babylons* murar vi gråtande sutto, med tankarne vända mot *Zion!*» Den finnes för närvarande i stora museum i *Cöln*, och visades för första gången på konstexpositionen i Berlin 1832, vid hvilket tillfälle den väckte en stor uppmärksamhet, ja en nästan enthusiastisk beundran. Till denna slutar sig en sedermera fullbordad och ännu mer berömd målning af samma mästare: «*Jeremias* på *Jerusalems* ruiner,» och dessutom en tredje målning: »*Zion* och *Babel,*» hvilka efter kännares utsago skall vara af långt störrе värde, än de båda förstnämnde.

Så mästerliga Bendemanns arbeten än äro, finner man dock något affekteradt uti dem; dessutom tyckes en viss kritiker icke hafva så fullkomligt orätt, i det han påstår: att dessa målningar snarare uttrycka en familj-, än en national-sorg; «de sörjande judarne» visa nemligen mera uttryck af sorg öfver fångenskapen, än af sorgen öfver Zion. Samma kritiker tror, att Ben-

demanns egentliga fack är det lyriskt-idylliska och att han deruti är oöfverträfflig. Som ett bevis härpå anför han konstnärens målning: *«Skördefesten,»* hvilken ej erhöll sitt förtjenta bifall vid expositionen i Berlin.

I det tekniska visar Bendemann en ovanligt utbildad smak och skicklighet; hans kolorit är sann, hans teckningar korrekta och grupperingen af hans figurer passande och naturlig.

I kungliga slottet i *Dresden* är han nu sysselsatt med freskomålningar, föreställande scener ur Kejsar *Henrik* den förstes, fågelfångarens lefnad.

Utmaningen.

Öfverskriften tillkännagifver betydelsen af detta träsnitt. Den är en af de sju teckningar, som en skicklig engelsk konstnär lemnat till *Walter Scott's* bekanta roman *«Peveril».»* Den föreställer major *Bridgenorth,* en af parlamentets anhängare, men för öfrigt en man af ädla och rättsinniga tänkesätt, emottagande i närvaro af M:r *Solograce,* en sträng puritan, en utmaning från sin granne, Sir *Geoffrey Peveril:* en af konungaväldets ifrigaste anhängare, med hvilken han hittills lefvat i ett vänskapligt förhållande, oaktadt deras olika politiska tänkesätt och deras alldeles motsatta sträfvanden. Men det goda förståndet dem emellan hade slutligen blifvit stördt genom en nyligen uppstånden tvist.

Utmaningens öfverbringare Sir *Jasper,* en vän till *Peveril,* fullgör sitt löfte efter öflig sed, i det han med största höflighet och i den dåvarande ridderliga tidens anda presenterar den skriftliga inbjudningen till tvekamp, hvilken skrifvelse han stuckit på spetsen af sin värja. Men puritanernas grundsatser tillåta ej dylika blodiga möten, hvilket man här tydligt ser af majorens hållning, men isynnerhet af den afsky och harm öfver en sådan utmaning som uttryckes i den vid sidan af major Bridgenorth stående andliges utseende (figuren med den höga bredskyggiga hatten), i det han med handen skjuter värjan med det olycksbringande brefvet ifrån majoren. Man ser att målaren fixerat författarens idé och att han rigtigt uppfattat karaktererna, hvilka måhända genom läsningen af sjelfva romanen äro många af våra läsare bekanta.

Skolmästaren i ångest.

Bifogade trädsnitt visar oss en skolmästare stadd i stor förskräckelse. Hvad skola vi väl säga om en gammal skolmästare från förra århundradet? Man kunde fylla hela ark och sjunga hymner och oder, när det kommer an på att skildra den store *Hannibal* i det ögonblick, då han säger farväl åt Italien; den store *Cæsar*, då han utbrister: «äfven du min son *Brutus!*» och liflös nedsjunker vid foten af *Pompeii* kolonn; *Fredrik den store*, då han söker en förtviflad död i det för honom så olyckliga slaget vid *Kunersdorf*, eller den store *Napoleon*, då han nästan med våld bortföres från den blodiga valplatsen vid *Waterloo;* men hvad kunna vi väl säga om denna löjligt ängsliga gamla skolmästare, som läsaren icke kan säga sig sjelf?

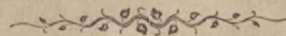
Saken är mycket enkel. Skolmästaren skall våga sig öfver en planka, hvilken tjenar såsom bro öfver en qvarnbäck: en bro, hvilken ej är så solid, så bred och således ej heller så försäkrad mot hvarje fara, eller så utmärkt i architektoniskt hänseende som bryggorna i London, Dresden och Prag. Plankan är för öfrigt icke så smal; qvarnbäcken tyckes ej heller vara någon djup, forssande och för menskligheten farlig ström, ehuru det skulle vara till stor skada för den stackars skolmästarens rena strumpor och vackra spännskor, om han här trädde miste; det ledsamma i saken består endast deruti, att den beskedlige mannen hvarken lärt att dansa af en lindansaretrupp eller att balancera i en gymnastiksal, och att han dessutom endast besitter en helt liten portion af mod, samt är ofta besvärad af svindel, ehuru afståndet mellan plankan och vattnet icke är så stort, att det kan förorsaka svindel hos någon förnuftig menniska.

Uttrycket i hela hans ställning är i sanning karakteristiskt. Huru ängsligt skjuter han ej den ena foten framför den andra. Huru vacklande söker han ej att hålla sig i jemnvigt, genom att balancera med armarna. Huru stora och ångestfulla stirra ej hans blickar genom glasögonen. Han är tydligt om icke just en dödens, åtminstone en dödsångestens man. Dessutom är han från topp till tå, såväl till drägt som hållning en äkta skolmästare af den gamla stammen, som likväl snart, i anseende till en ständigt tilltagande bildning i alla samhällsklasser, är utdöd och försvunnen från verldens skådeplats, och endast ännu föresväfvar menniskorna som ett mythologiskt minne af ett i tidens ström förgånget slägte.

Peter den Stores Staty i Petersburg.

Om någonsin en monark ägt en sann och verklig förtjenst genom omsorgen för sitt lands väl och sina undersåtares bästa, så är det obestridligt Czar Peter I i Ryssland, hvilken historien med rätta tillagt namnet *den Store*. Det var han, som uppförde det ända dittills på en mycket låg punkt stående Ryska folket på listan bland hyfsade nationer, grundlade och utvidgade dess makt, afskaffade en mängd missbruk och skapade flera förträffliga inrättningar, som sträcka sina välgörande verkningar ända till nyaste tider. Han var tapper krigare, vän och beskyddare af konster, vetenskaper och slöjder, klok regent, sträng men rättvis domare, och sitt folks fader. Hans minne skulle evigt fortlefvat i Ryssarnes hjertan, om också ej det mäktiga och sköna Petersburg hade honom att tacka för sitt hastiga uppstigande ur en sumpig ödemark, samt om hans bildstod ej såg ned från höjden af klippan på denna sin nya skapelse. Säkert förtjenar ingen Furste i högre grad än han en sådan minnesvård, med hvars uppsättning och form vi nu vilja sysselsätta oss. Peter den Store hade redan år 1725 slutat sitt ärofulla lif, då hans efterträdarinna, Katarina II, hvilken äfven i historien fått tillnamnet den Stora, beslöt att resa honom en minnesstod, som, genom sin storartade beskaffenhet och ädelhet i utförandet, blef värdig hans namn och ryska rikets af honom grundlagda makt. En Fransysk konstnär vid namn Falconet förfärdigade bilden, som föreställer den mäktige herrskaren när han spränger öfver en hög klippa, på hvars spets han återhåller den stegrande hästen. Berghällen, som skulle utgöra statyens fotställning, måste vara i stor skala, för att värdigt uppbära sin tids störste man, om det hela skulle göra ett passande intryck. Stora svårigheter tycktes dock lägga hinder mot företaget, ty för det första var det ej lätt, att i hufvudstadens sumpiga omgifning finna ett nog stort klippstycke, och sedan att föra det till bestämd ort. I början var man betänkt på, att sammansätta klippan af flera mindre stycken; men vid nogare eftersinnande insåg man, att jernkramlorna skulle med tiden rosta och styckena falla åtskills. Derföre togs det dristiga beslut, att göra hela fotställningen af ett enda stort block. Grefve Carburi var den, som först uttalade denna tanka, och slutligen lyckades att under tusen svårigheter utföra den. Länge sökte man förgäfves i granskapet ett så stort stenblock, som fordrades, till dess slutligen en bonde lemnade den underrättelsen, att i den sumpiga skogen vid byn *Lachta* låg en ofantligt stor sten, på hvilken Peter den Store en gång stått, då han vid början af kriget med Svenskarne öfversåg stridsfältet. En mer passande bergshäll kunde väl aldrig fås till grundval för den store herrskarens bild, än denne. Carburi insåg det, och begaf sig genast på väg till den sumpiga skogen. Anländ till stället fann han att stenen var öfverväxt med tjock mossa och låg djupt nedsjunken i marken; men var dock, sedan han blifvit rengjord, fullkomligt passande till det ifrågavarande ändamålet. Dess längd var 42, bredden 27 och höjden 21 fot; vigten 4 millioner skålpund. Nästa svårigheten var att kunna transportera denna jettesten. De största klippblock, som någonsin blifvit flyttade från sitt ursprungliga läge, äro de, som finnas i de Egyptiska obeliskerna; men detta var dock en tredjedel tyngre än de. Således fattades det beslut, att sönderstycka blocket i 6 delar och sedan transportera hvarje stycke särskildt till Petersburg. Men man vågade icke spränga det med krut, emedan det lätt kunnat hända, att styckena blifvit obrukbara; och att såga sönder den hårda stenen hade återigen blifvit ett ändlöst arbete. Den förslagne Carburi öfvergaf derföre ej den idén, att kunna föra klippblocket till sin bestämda plats så helt, som det på stället befanns. För att rätt inse de svårigheter och mödor ett sådant företag skulle förorsaka, bör man besinna, att stenen låg 2 mil från Petersburg och 15 fot nersjunken i moraset, öfver hvilket han ej uppsköt mer än 6 fot. Den väg han skulle föras, gick öfver bäckar, en stor landsträcka, och till och med öfver sjelfva Neva; men den verksamme Carburi tviflade likväl ej om företagets lyckliga utgång, ehuru mycket man än belog och gycklade med hans djerfva tilltagenhet. Först ärnade han föra stenen på rullar; men af hvilket ämne skulle väl dessa hafva varit gjorda, för att emotstå tryckningen af en sådan massa? Den fintlige mannen tänkte då på att framföra den tunga bördan på kulor, emedan hon på dem endast berörde en enda punkt i sender, och således förorsakade den minsta gnidning. I stenens granskap uppsattes nu en byggnad för 400 arbetare, och alla buskar och träd undanröjdes på den väg jätten skulle framtåga, på det frosten så mycket förr skulle verka och göra marken jemn och farbar. Redan i December 1768 var all mullen undangräfd ända ned till foten af stenen, och man började uppställa den konstiga maschin, på hvilken han skulle bortföras från det ställe der han i århundraden legat. Ofantliga häfstänger af nära 2 fots diameter och 65 alnars längd, som tillsammans kunde lyfta en tyngd af 3 millioner skålpund, anbragtes och stora jernringar fästades i stenen, hvari tåg fastgjordes för att kunna draga honom åt andra sidan. Den första dagen, då det skulle försökas att röra kolossen ur stället, var ändtligen kommen. En trumslagare, som stod öfverst på klippan, gaf tecken med sin trumma, hvarvid alla verktyg och krafter på en gång sattes i rörelser. Alla maschiner knarrade, och liksom genom ett underverk höjde sig den väldiga stenen på ena sidan nära en aln upp ur jorden. Skyndsamt lades stockar öfver öppningen och kilar indrifvos deremellan, på det han ej åter skulle falla tillbaka i sitt gamla läge. Med mindre möda lyftes sedan den andra sidan upp, och nådde snart en ställning, sammansatt af bjelkar, som redan länge varit färdig och belagd med 6 fot högt, hoptrampadt hö och mossa. Tryckningen af den väldiga stenen var dock så stor, att efter några få dagar var höet och mossbädden så hopklämd att den ej var tjockare än 5 tum, och tillika så hård, att ingen bösskula kunde genomtränga den. Hela följande sommar må-

ste blocket ligga på sin ställning; ty den uppmjukade marken kunde ej bära en sådan tyngd, utan vindlern måste afbidas, då frosten gör jorden hård. Vagtern måste afbidas, då frosten gör jorden hård. Vagnen, hvarpå stenen fortskaffades, var sammansatt af 12 bjelkar, hvardera 53 fot lång, 14 tum bred och 12 tum tjock. På dess sidor voro rännor urhålkade, beslagna med metall, och i ändarna insatta jernkramlor och hakar, för att kunna fästa dem vid hvarandra. Under dessa bjelkar voro kloten, på hvilka hela bördan skulle framrullas. Rörliga tverbjelkar, jernstänger och grofva kramlor fasthöllo stockarna, som beständigt flyttades om hvarann, och sålunda utgjorde en rörlig bro, fästad på bestämda afstånd, så att den ej kunde vika ur sin rigtning. På öfra sidan, eller den, som berördes af stenen, och under densamma, hängde på streck eftersläpande mattor, på hvilka karlar med störar i händerna sutto, för att gifva de framrullande kloten sin tillbörliga rigtning. På främsta delen stod smedjan och på den eftersta en förrådskammare med alla slags verktyg, hvilka hvarje ögonblick kunde behöfva vara tillhands. Blotta vägens iståndsättande fordrade mycket arbete och stora ansträngningar. Först nedslogos grofva pålar i jorden på visst afstånd från hvarandra, för att fästa tågen, sedan utbreddes allestädes der jordmånen var sank, mossa och gyttja, på det frosten skulle kunna intränga, och på många ställen måste torr kiselsten läggas. All snö bortfördes med största noggranhet, för att ej hindra frosten, och sålunda erhölls ändtligen en 4 fot djupt frusen mark. Under sådana förberedelser förflöt året 1769. Vid början af det följande lade man kolossen på den flyttbara banan eller bron. Men jernkloten krossades såsom nötskal, och nya måste gjutas af brons, hvilka ock förmådde bära den ovanliga tyngden. Nu gick den besynnerliga resan framåt, ehuru långsamt. 40 personer höggo och hamrade beständigt uppe på stenen, för att gifva den tillbörlig form. Otaligt många menniskor kommo till stället, för att se på underverket, och sjelfva kejsarinnan lät ej afskräcka sig af den stränga kölden från att beskåda det vandrande berget. Mer än en gång sjönk det i jorden, men kom dock åter upp igen, utan särdeles stora ansträngningar, och efter 4 veckor, sedan det tillryggalagt något mer än en tredjedels mil, kom det lyckligen till Newa-strömmens strand, hvarest en 59 fot bred och 1,200 fot lång damm var anlagd, för att föra det till strömfåran. Dammen bestod af en mängd pålar, som vore neddrifna i bottnen, och hvilkas öfra ändar räckte upp till vattenbrynet; emellan pålarna var ett starkt flätverk af vide, sammanhållet med jernkramlor, och tverbjelkar, fästade med jernhakar, utgjorde banan, som var nedtyngd af stora stenar, och fasthållen med isstycken. Att derifrån vidare fortskaffa den ofantliga stenen tillhörde Amiralitetet, som för detta ändamål hade låtit bygga ett fartyg af egen konstruktion, 80 fot långt, 60 fot bredt och 17 fot högt, med en ställning i midten för stenen. Denna farkost hade kunnat bära en tyngd af 6 millioner skålpund; men i anseende till strömmens grunda vatten, som på många ställen ej var mer än 8 fot djupt, hade en sådan last bort fördelas med yttersta omsorg. Det oaktadt sänkte fartyget sig på midten, der stenen låg, och blef stående på grund alldeles orörligt. Flera veckor arbetades förgäfves på att göra det flott. Slutligen måste klippan återtagas derifrån och ånyo uppdragas på dammen, hvilket ingen annan än den insigtsfulle och förslagne Carburi kunde verkställa. Genom stöttor, som anbragtes på åtskilliga ställen, och hvarmedelst den ofantliga lasten någorlunda jemnt fördelades, lyckades det honom att återigen föra stenen om bord samt hålla fartyget flott, och så flöt klippan säkert till det stolta Petersburg, hvarest hon den 22 September, Kejsarinnans kröningsdag, lyckligen anlände framför hennes palats, och följande dagen till den plats, der monumentet skulle stå. Kostnaden för stenens framförande steg till ungefär 150,000 silfver-rubel. Af de löshuggna sköna granitskärfvorna läto många göra infattningar och andra nipper, till åminnelse af det stora företaget, hvilka ännu till en del finnas i behåll. Under tiden var statyens gjutning lyckligen fullbordad. På en modig häst, som stegrar sig vid öfversta spetsen af klippan, uppstiger den store Kejsaren för de förvånade åskådarnes blickar. Hans hållning visar ett majestätiskt lugn, ehuru hästen står endast på bakfötterna. Ryttaren utsträcker sin hand öfver den blomstrande staden, som fordom vid hans mäktiga bud uppsteg ur det sumpiga moraset. Hästens svans tjenar hela bilden såsom en tredje fot, och hvilar på en under hofvarna slingrande orm, hvilken skall vara en sinnebild af den seger Peter den Store vann öfver alla hinder och svårigheter. Figuren är 11 och hela bilden 17 fot hög; metallmassan, hvaraf den utgöres, väger 36,000 skålpund. För att gifva hästens former den högsta möjliga fulländning, red en utmärkt ryttare på en arabisk häst omkring å en öppen plats för konstnären, och så fullbordade Falconet den felfriaste och skönaste bildstod till häst, som någonsin funnits, till och med hos Greker och Romare. På sjelfva monumentet läses å ena sidan på latin, å den andra på ryska, följande enkla inskrift: *Åt Peter den Store af Catharina den Andra.*

Förteckning

öfver alla af Kejsare Napoleon utdelade höga värdigheter.

(Engelsk uppgift.)

Konung af Holland: Ludvig Bonaparte.
» *af Spanien:* Joseph Bonaparte.
» *af Westphalen:* Jérome Bonaparte.
Vicekonung af Italien: Eugène Beauharnais.
Prinsessa af Borghese: Pauline Bonaparte.
Storhertiginna af Baden: Stéphanie Beauharnais.
» *af Florens:* Elise Bonaparte.
Storhertig af Berg: General Murat.
Hertig af Warschau och *Konung af Sachsen:* Fredrik August 3 af Sachsen.

Erkebiskop af Lyon: Kardinal Fesch.
Prins af Pontecorvo: Marskalk Bernadotte.
» *af Neufchatel:* Marskalk Berthier.
» *af Benevent:* Talleyrand.
« *af Eckmühl:* Marskalk Davoust.
Storhertig af Florens: General Bacciocki.
Hertig af Abrantes: Marskalk Junot.
» *af Albufera:* Grefve Suchet.
» *af Bassano:* Maret.
» *af Belluno:* Marskalk Victor.
» *af Cadore:* Champagny.
» *af Castiglione:* Marskalk Augereau.
» *af Conegliano:* Marsk. Moncey.
» *af Dalmatien:* Marsk. Soult.
» *af Danzig:* Marsk. Lefebre.
» *af Elchingen:* Marsk. Ney.
» *af Friaul:* Stor-marskalk Duroc.
» *af Montebello:* Marsk. Lannes.
» *af Istrien:* Marsk. Bessières.
» *af Otranto:* Fouché.
» *af Padua:* General Arrighi.
» *af Parma:* Cambacéres.
» *af Piacenza:* Lebrun.
» *af Ragusa:* Marsk. Marmont.
» *af Reggio:* Marsk. Oudinot.
» *af Rovigo:* General Savary.
» *af Tarent:* Marsk. Macdonald.
» *af Treviso:* Marsk. Mortier.
» *af Valmy:* Marsk. Kellermann.
» *af Vicenza:* General Caulaincourt.

Riksgrefvar: Andréossi.
» Barraguay d'Hilliers.
» Belliard.
» Brugères.
» Gouvion S:t Cyr.
» de France.
» du Taillis.
» S:t Germain.
» Arnaud.
» Rapp.
» Regnier.
» Sebastiani.
» Vandamme.
» Linois.
» Grouchy.
» Hogendorp.
» Hulin.
» Loison.
» Monbery.
» Monbrun.
» Morand.
» Nansouty.

Riksbaroner: Borde.
» Soult.
» Pajol.
» Ruard.
» Supervie.
» Valtier.
» Denon.

Åtskilliga djurs lefnadslängd.

Till de intressantaste, men tillika svåraste, naturhistoriska frågor hörer obestridligt den om huru hög ålder man af erfarenhet kan antaga att vissa djur uppnå; men som det är högst få djurarter, som vi kunna följa från deras födelse till deras död, så måste vår kännedom härom blifva mycket bristfällig. Så mycket är emedlertid säkert, att djurens lifstid står i ett visst förhållande till deras växningstid; men detta förhållande är olika hos särskilda klasser, ja till och med hos särskilda arter af djur. Stora djur, som behöfva en längre tid att växa, än mindre, lefva äfven längre än dessa. *Fiskarne* lefva i allmänhet länge; ty de växa långsamt. Murænen skall kunna blifva öfver 50, Delphinen öfver 80, Karpen öfver 100 år, ja, efter *Buffon*, öfver 150 och Gäddan öfver 200 år. *Amfibierna* växa äfven långsamt och lefva länge: Krokodilen lärer kunna uppnå 100 år. *Maskar* och *Insekter* hafva, såsom mera ofullkomliga djur, en kortare lifstid.

Foglarne växa väl temligen långsamt, men uppnå dock i allmänhet icke någon hög ålder. Så vidt bekant är, kunna likväl Svanen, Örnen och Papegojan blifva öfver 100 år gamla. Gåsen uppnår en ålder af 50 till 60 år, Falken 40, Påfogeln 27, Bofinken och Canariefogeln 22 år, Näktergalen och Lärkan 16 à 18, Hönan 10 år och deröfver.

De flesta fyrfota-djuren hafva en jemförelsevis kort lifstid, som i allmänhet är sex eller åtta gånger så lång som deras växningstid; men härvid måste vi likväl märka, att vi med växningstiden ej mena den tid, under hvilken de uppnå sin fulla höjd, utan den tid de behöfva för att fullkomligt utbildas. Vi meddela här en tabell öfver några fyrfota-djurs lefnadstid samt huru länge, deras drägtighet och växande varar:

	Drägtighet.	*Växningstid.*		*Ålder.*
Ekorren . .	4 veckor,	1	år,	7 år.
Haren . . .	30 dagar,	1	«	7 à 8 «
Kaninen . .	30 «	1	«	8 à 9 «
Geten . . .	5 månader,	1½	«	10 à 11 «
Fåret	5 «	2	«	12 à 16 «
Räfven . . .	5 «	2	«	15 «
Svinet . . .	4 «	2	«	16 à 20 «
Katten . . .	6 veckor,	1½	«	18 «
Kon	9 månader,	2 à 3	«	20 «
Rådjuret . .	9 «	2 à 3	«	20 «
Vargen . . .	5 «	2 à 3	«	20 «
Björnen . .	—	—	«	öfver 20 «
Hunden . .	9 veckor,	2 à 2½	«	23 à 28 «
Åsnan . . .	11 månader,	3 à 4	«	25 à 30 «
Hästen . . .	11 «	5 à 6	«	25 à 40 «
Hjorten . . .	8 «	5 à 6	«	35 à 40 «
Kamelen . .	—	—	«	50 à 60 «
Lejonet . . .	—	—	«	60 «
Elefanten . .	—	—	«	150 à 200 «

Menniskan hör till antalet af de varelser, som uppnå en hög ålder. Det anses väl för något sällsynt, när en menniska uppnår en ålder af 100 år; emedlertid har man exempel på en mycket högre lifstid. Men det är svårt att bevisa, att någon menniska blifvit äldre än 160 år.

Svenskstenen vid Lützen.

Med namnen «Svenskstenen» betecknar Tyskarne den enkla sten, som på Lützens slagfält tillkännagifver stället, hvarest den tappre Svenske Konungen *Gustaf Adolph* skall hafva fallit. Man vet ej med säkerhet, om denna sten fanns der vid denna sorgliga händelse, eller om den af erkänslan sedermera blifvit ditförd. Som stenen är af ett slags rödaktig granit, hvilken icke finnes der i trakten, är det mest troligt, att folket i grannskapet, som hyste mycken tillgifvenhet för «den store Svensken» — som man här än i dag kallar denna Konung — kort efter slaget hitfört och upprest stenen och gifvit den sitt namn.

Sedan en gammal ek, som förut beskuggade stenen, slutligen blifvit förstörd derigenom, att resande skuro stycken ur den, för att hafva ett minne af platsen, placerades några få popplar omkring stenen; då dessa blifvit nedhuggna under bivouvakerne vid fälttåget år 1813, planterade man med mera omsorg flera träd rundt omkring stenen. Denna blef äfven försedd med den fallne Konungens namn och dödsår, och i en sednare tid ditsattes ett kors af granit, på hvilket var inristadt ett slags oläslig vers. Denna minnessten — som oaktadt sin enkelhet säkert framlockat mången tår i känslofulla åskådares ögon, och för hvilken Kejsar Napoleon. lät hela sin armée vid förbimarschen göra militairisk honneur — har nu måst lemna rum för ett större och praktfullare monument, som aftäcktes den 6 November 1837. Aftäcknings-ceremonien beskrifves på följande sätt af en svensk, som bevistade högtidligheten:

Från Dresden kom jag till Lützen, för att deltaga i festen till den store Gustaf Adolfs minne, hvilket är så dyrbart för hvarje svensk. Från staden och de kringliggande kyrkorna förkunnade klockornas djupa klang att den festliga dagen var kommen. Klockan ½ 10 församlade sig alla tillstädesvarande embetsmän och ståndspersoner på rådhuset, dit äfven jag begaf mig, tillika med två andra svenskar. En deputation af Leipzigs borgare öfverlemnade mig en svensk fana, som borgerskapet i närvarande stad förvarat sedan trettioåriga krigets dagar, och som jag nu skulle bära under processionen. Klockan 10 började tåget till Svenskstenen. Det öppnades af preussiska soldater; derefter följde sachsiska borgargardet; de studerande från universiteterna i Leipzig, Jena och Halle; Lützens borgerskap; presterskapet tillika med skolungdomen af båda könen; jag med den svenska fanan, ledsagad af de tillstädesvarande svenskarne; Leipzigs borgerskap och en mängd personer från Preussen och Sachsen. Preussiska soldater slutade tåget. På vägen

sjöng man: »Vår Gud är oss en väldig borg!» Då vi framkommit till monumentet och en psalm samt en för tillfället författad sång blifvit afsjungne, tolkade den utmärkte presidenten, Biskop Dräseke, i ett värdigt och själfullt tal, den store Gustaf Adolphs bedrifter, hans strider och död för den kristna tron; derefter aftäcktes monumentet under artillerisalfvor. Detta monument är herrligt, såväl till idée och form. Vi hafva trott oss böra lemna en afbildning af det gamla monumentet, sådant det befanns för flera år sedan, — då vi äro öfvertygade om: att hvarje läsare, som med intresse följt denne store konungs kamp för Kristi rena lära, icke skall utan rörelse minnas ett af de mest betydelsefulla momenter i den nordiska historien.

Colosseum.

Näst de konstverk, som från de gamla Egyptier och Greker återstå till våra tider, och dels genom muntliga. dels skriftliga berättelser blifvit oss bekanta, dels ännu ligga för ögonen i mer eller mindre väl bibehållna ruiner, förtjena obestridligt de gamla Romarnas, som en gång voro nästan hela den då kända verldens beherrskare, den största uppmärksamheten. Italien, fordom sätet för Romerska magten, och i synnerhet verldsstaden Rom, är rik på sådana ruiner, hvilka nu betraktas af de urartade Romarena blott med en kall förundran, ehuru de i sitt nuvarande förfallna skick vida öfverträffa nyare tiders största mästerstycken i byggnadskonst. Bland dessa stolta ruiner står *Colosseum* främst, hvilket antingen fått sitt namn af Kejsar Neros kolossala bildstod eller af sin egen verkligt förvånande storlek. Det började byggas under Vespasiani regering och fullbordades under hans son och efterträdare Titus. De vid Jerusalems förstöring tillfångatagne judarne blefvo tvungne att arbeta på jätteverket. Colosseum intager ett rum af ej mindre vidd än 6 öresland, dess största längd uppgår till 520 fot, högsta bredden till 518 och ringmurens höjd till 150 fot; i den sistnämnda befunno sig fyra, med sköna pelare försedda våningar, och det hela hvilade på 61 hvalfbågar, som voro försedda med numror. Vid första anblicken fann man hvartill denna byggnad var bestämd; den tjenade nemligen till skådespelshus för åtskilliga kämpalekar, så väl för menniskor som djur, samt för menniskor och djur tillsammans, hvilka gåfvos inför talrika åskådare, hvaraf Colosseum ej rymde mindre än 90,000. Stridsplatsen, som af Romarena i anseende till den derpå strödda sanden kallades *Arena* och blef af många Kejsare beströdd med cinnober, var midtuti och utgjorde den af sjelfva byggnaden bildade gården. Rundtomkring den voro hvalf, hvari de till striden bestämda djuren höllos inspärrade. Näst öfver dem voro platser, prydda med pelare och skrank, för Kejsaren, Senatorerne, främmande sändebud, resande, och för de förnämsta personer: deröfver var det andra galleriet med marmorsäten för Roms Ridderskap, och de två öfriga gallerierna, till hvilka man uppsteg på trappor från byggnadens inre sida, voro för sjelfva folket, som intog sin plats på sten- och trädsäten. För att skydda åskådarena både för solens brännande strålar och emot regn, var, medelst en konstig mekanik, ett tälttak uppspändt, som i början var helt enkelt af linneväf, men senare bestod af de dyrbaraste tyger, som funnos i det vidsträckta Romerska riket. Rundt omkring arenan funnos reservåarer, ur hvilka de dyrbaraste viner, genom konstrikt anbragta maschiner, indrefvos i bildstoderna, och derifrån i bågform uppkastades till tält-taket, hvarifrån de, såsom en dagg, neddoftade på den församlade menigheten, svalkande och välluktande. Men äfven der, hvarest prakt och slöseri voro drifna till en höjd, hvartill de väl aldrig mer hinna, möter forskarens blick nu ej annat än ofantliga ruiner. Colosseum är väl ännu bibehållet på den vestliga sidan, och dess fordna form fullkomligt åskådlig, men murgrön och andra rankväxter slingra sig öfver stenmassorna och de qvarstående styckena, hvilka endast genom sin egen tyngd emot hvarandra hålla sig tillsammans. Dess inre prydnader, som bestodo af bilder, obelisker och gröna träd, borttogos af de inträngande råa horderna, Vandaler, Göther m. m.; blott sjelfva hufvudbyggnaden blef lemnad oskadd. Den plundrades först af Påfvarne, som från den läto hämta sten för att bygga andra hus i nyare smak, hvilka nu äro bekanta under namn af *Markos-palatset* och *Farnesiska palatset*. Men så stympadt det än är i sitt nuvarande tillstånd, gör det likväl ett mäktigt och djupt intryck på åskådaren, genom sin majestätiska storhet och höga ålder.

Nya Granada i Södra Amerika.

Staten *Nya Granada* i Södra Amerika, består af följande departementer:

1) *Istmo*, med provinserna *Panama* och *Veragua*, har en yta af 2,460 qvadratmil med omkring 100,000 innevånare. *Andernas* bergskedja hafva här endast en höjd af 630 fot. Sjelfva landtungan har emellan vikarne vid *Mandringa* mot norr och *Panama* mot söder en bredd af endast 4 mil; men det oaktadt synes den klippiga grunden lägga oöfvervinnerliga hinder i vägen för anläggandet af en kanal. Noggranna undersökningar hafva utvisat, att Stilla hafvet vid flodtiden står 13 ½ fot högre, än Atlantiska hafvet, men deremot vid ebbtiden 6 ½ fot lägre. I många af de östra trakterna är klimatet mycket osundt. Hufvudstaden *Panama* ligger på en stor slätt, har en hamn vid Stilla hafvet och en folkmängd af 25,000 innevånare.

2) *Magdalena* med provinserna *Cartagena, Santa Marta, Mompox* och *Rio de la Hacha*, har ett omfång af 4,920 qvardrat mil med 250,000 innev. Flera sidogrenar af *Anderna* genomkorsa landet och bilda högst fruktbara dalar; men de höga bergen lägga nästan oöfvervinnerliga hinder i vägen för en förbindelse dessa dalar emellan. Nästan öfver allt finnas ofantliga skogar. Hufvudstaden *Cartagena*, med 18,000 innevånare, är starkt befäst, och har en mycket god hamn, som bildas genom ön *Terra Bomba*.

3) *Boyaca*, med provinserna *Tunja, Socorro, Pampelona* och *Casanare*, har 460,000 innevånare. Fyra af *Orinoco's* bifloder bära namn af *de svarta vattnen*, derför att de hafva ett mörkbrunt, troligtvis genom jern färgadt vatten, hvaruti ingen fisk kan lefva. Bland de här kringvandrande indianstammar utmärka sig *Ottomakerna* genom sin förkärlek för en fet lera, som de äta dels oblandad, dels sammanältad med mjöl till ett slags bröd. Hufvudstaden *Tunja* har 7,000 innevånare.

4) *Cundinumarca*, med provinserna *Bogota, Antioquia, Mariquita* och *Neyva*, har en yta af 4,580 qvardratmil med 370,000 innevånare. Öfverallt råder den yppigaste fruktbarhet, men det oaktadt är landet endast helt litet uppodladt. Guldvaskerierna gifva här ett rikt byte, hvaremot man försummar de rika silfver-, koppar- och blygrufvorna. Här finnas smaragder i myckenhet, äfvensom stenkol och stensalt; och landet har hela skogar af chinaträn.

Bogota, som ligger 8,100 fot öfver hafsytan, är hela statens hufvudstad och sätet för kongressen, regeringen och erkebiskopen. Staden har 30,000 innevånare, ett universitet och ett offentligt bibliothek. Presidenten bor nu i före detta Vicekonungens palats; senatens palats är en del af det gamla dominikanerklostret. Vid landtgodset *Tequendama* bildar floden *Bogota*, i en af de mest imposanta klipptrakter, ett

600 fot högt vattenfall, hvars vattenmassor nedstörta med ett förfärligt raseri, då floden som ofvanför fallet är 140 fot bred, här blifver genom klippmassorna sammanträngd till en bredd af 35 fot.

5) *Canca*, med provinserna *Popayan*, *Choco Parto* och *Buenoventura*, har ett omfång af 2,700 qvadratmil med 190,000 innevånare. Denna provins är bekant för sina häftiga stormar. Platina finnes isynnerhet i de sydligare trakterna.

Hufvudstaden Popayan ligger i närheten af floden *Cancas* källor och vid foten af de två snöbetäckta vulkanerna *Purace* och *Solara*. Staden har 20,000 innevånare. Staden *Pasto* ligger vid en fruktansvärd vulkan, omgifven af skogar och moraser. Rykande svafvelhålor finnas i hela trakten, som har ett högst otrefligt utseende.

En fransysk resande som 1846 besökte åtskilliga mindre kända trakter af *Nya Granada*, berättar i sin resebeskrifning om tvenne egendomliga sätt att resa, som äro allmänna i detta land. Han har tydliggjort oss, dessa här i Europa okända sätt att färdas, genom att till sin berättelse bifoga tvenne planscher, af hvilka ofvanstående träsnitt äro kopior. Naturligtvis reser man på detta sätt endast i de trakter, hvarest farliga klippstigar och en slipprig mark göra hvarje annat fortskaffningsmedel obrukbart, utan nödaka den resande att anförtro sig åt de starka indianernas skuldror.

Anmälan.

ILLUSTRERADT MAGASIN
för
spridandet af nyttiga kunskaper bland alla klasser.

*Det menskliga vetandets allmännare spridande har under den sednare tiden och särdeles utomlands, mångfalldigt underlättats genom utgifning af populära tidskrifter. Bland dessa hafva isynnerhet de med afbildningar försedda, såkallade "**Magasiner**" visat sig vara ändamålsenliga. Äfven i Sverige hafva derföre några årgångar af ett dylikt, under namn af "**Lördags-Magasin**", blifvit utgifne af Herr L. J. Hjerta i Stockholm; men sedan denna utgifning upphörde, har ännu icke något sådant, på en gång lärorikt och underhållande samt för alla klasser afpassadt arbete, utkommit i vårt fädernesland. I anledning häraf kommer att, från och med detta års början, utgifvas en dylik tidskrift, under titel: "**Illustreradt Magasin för spridandet af nyttiga kunskaper bland alla klasser.**" Detta magasin kommer att innehålla en vald och omvexlande samling af intressanta historiska, ethnografiska, geografiska och naturhistoriska skildringar, åtföljda af xylografiska afbildningar, samt sålunda att för mången mindre bemedlad utgöra en välkommen ersättning för saknaden af en vald boksamling.*

Götheborg i Januari 1849.

Redaktionen.

---

*Af "**Illustreradt Magasin**" utkommer på undertecknads förlag och från mitt boktryckeri, i början af hvarje månad, ett häfte, innehållande 24 sidor i stort format, med 8 à 10 afbildningar, och således i omfång motsvarande 3 nummer af Lördags-Magasinet. På en årgång eller 12 häften prenumereras med 2 Rdr Bko. — Prenumeration emottages i Götheborg hos Bokhandlarne D. F. Bonnier, N. J. Gumpert och undertecknad, äfvensom å rikets öfriga Boklådor, samt å alla Kongl. Postkontor med tillägg af vanligt postarfvode.*

Illustreradt Magasin afsändes äfven under korsomslag, då namn, karakter och adress tydligen uppgifvas, samt 2 Rdr Bko insändas till undertecknad.

☞ *Lösa häften säljas å alla Boklådor à 12 sk. bko.*

Götheborg i Januari 1849.

Anders Lindgren.

Andra häftet utgifves i början af Februari månad.

GÖTHEBORG,
SNÄLLPRESSTRYCK FRÅN ANDERS LINDGREN.

ILLUSTRERADT
MAGASIN
FÖR SPRIDANDET AF NYTTIGA KUNSKAPER BLAND ALLA KLASSER.

Februari. **Andra Häftet.** **1849.**

Mulei Abderrhaman, Sultan i Marocko.

Historiskt Diarium.

Februari.

1	1713	Kalabaliken i Bender.
2	1656	Svenska hären, under Ascheberg, slår Polackarne vid Radom.
3	1707	Ryssarne blifva af Svenskarne slagne vid Runafel.
4	1740	Bellman *.
5	1768	Napoleon *. 1818 Carl XIII †.
6	1521	Ribbing och hans båda söner halshuggas i Stockholm.
7	1564	Michel Angelo Buon. *.
8	1587	Drottning Maria af Skottland halshugges.
9	1772	Franzén *.
10	1650	Cartesius †.
11	1732	Washington *.
12	1804	Kant †.
13	1660	Carl X Gustaf †.
14	1779	Cook †.
15	1564	Galileus *.
16	1497	Melanchton *.
17	1673	Moliere †.
18	1546	Luther †.
19	1594	Konung Sigismund krönes i Upsala.
20	1694	Voltaire *.
21	1790	Joseph II †.
22	1808	Ryssarne bryta in i Finland.
23	1677	Spinoza †.
24	1468	Guttenberg †. 1848 3:dje Franska Revolutionen.
25	1634	Wallenstein †.
26	1814	Sergel †.
27	1457	Konung Carl VIII Knutsson dömes att mista Sveriges krona.
28	1786	Arago *.

Mulei Abderrhaman, Sultan i Marocko.

Mehemed, en Scherif eller en af profetens ättlingar, kom år 1557 i besittning af Fez och Marocko, och denna thron innehafves ännu af hans efterkommande. Oaktadt detta sultanat aldrig sjunkit så djupt, som de öfriga barbaresk-staterna, har dock äfven denna herrskare-familj måst hylla det allmänna förderfvet, blodbesudla sin thron och insvepa sitt land i barbariets mörker. Blodiga strider och lönnmord tjenade blott allt för ofta såsom medel till att komma i besittning af herraväldet och de flesta af regenterna voro grymma despoter. Den förfärligaste af dem alla var *Mulei Ismael,* som dog 1727 och under hvars regering landets tillstånd försämrades till en utomordentlig grad. Antalet af de på hans befallning verkställde afrättningar är så stort, att man, vid att kasta en blick på detsamma, måste tveka om huruvida man antingen mest bör hata detta förbannelsevärda odjur, eller förakta de usla menniskor, som voro i stånd till att kunna tåla dylikt.

Muleis blodfläckade regering hade blodiga följder. Mot slutet af densamma gjorde hans söner uppror och stredo länge om thronen, hvilken Mulei Abdallah slutligen bemägtigade sig. Dennes son, *Mulei Sidi Muhammed,* som år 1757 uppsteg på thronen, var väl mera mensklig än hans företrädare, men de krig med Frankrike, Spanien och Portugal, uti hvilka han blifvit invecklad, voro ingalunda egnade att låta fredens välsignelser sprida sig i hans land. Knapt hade denna sultan för sista gången tillslutit sina ögon, år 1790, förrän en blodig och långvarig kamp om thronen uppkom emellan hans söner. Slutligen segrade *Jezid,* den äldste af dem; men han regerade blott i sju år, under ett oafbrutet misstroende. Också måste efter hans död, Mulei Soliman draga svärdet mot sina öfriga bröder, hvilka, såsom ståthållare i de särskilta provinserna ofta ådagalade sin brinnande längtan efter oinskränkt herravälde.

Icke heller denna sultan dog en naturlig död. I Tetuan fann man honom nemligen död i sin säng, natten emellan den 14:de och 15:de Mars 1821; och man trodde allmänt att hans död vållats af hans brorson, *Mulei Abderrhaman* (den sjunde.) Denne hade gjort uppror emot sin rättmätige herre och undanträngde nu likaledes dennes son från herradömet öfver Marocko. Nyssnämnde furste, som besteg thronen den 28:de November 1822, berömmes för att vara menskligare än alla hans företrädare i regeringen; men der hvarest man är så litet van vid menskliget, synes äfven den minsta dygd strålande. Hans motvilja för den religiösa fanatismen synes imellertid vara en högst tvetydig dygd och måhända icke annat än list hos en arab, som insett att det ej är öfverensstämmande med tidsandan, att kasta sig i armarna på fanatismen, för att kunna qvarhålla sig på thronen.

Det finnes ingenting, som bättre karakteriserar den nuvarande regeringens brottsliga uppkomst, än den oupphörliga fruktan, uti hvilken väl underrättade personer låta den marockanska tyrannen sväfva. Han fruktar samma öde, som han förut beredt sin onkel, och, som man allmänt påstår, äfven sin kusin, nemligen: *att dö af gift!* Derföre var det en lång tid bortåt hans sons, prins *Sidi Muhammeds* pligt, att uppassa honom vid bordet och först smaka på de framsatta rätterna. Denna förrättning utföres nu af sultans yngre son, *Mulei Ali,* som, tillika med den äldste föddes af en engelsk moder.

Regeringssättet i detta land är mycket enkelt. Thronarfvingens uppfostran är till sin grundprincip populär, men i afseende på den praktiska användningen högst godtycklig och grym. Sultans son blifver nemligen, straxt efter födelsen öfverlemnad till någon förnäm Mohr, för att af honom uppfostras. Denne, som genom en sådan ära, ställes på ett ganska farligt prof, måste då uppfostra den kejserliga prinsen och behandla honom såsom sin egen son, ända tills dess han uppnått 12 års ålder. Under hela denna tid får han icke visa sig för monarken. Då uppfostran är fullbordad, framträder uppfostraren med sin elev, för den kejserliga thronen, och den unge

prinsen blifver då examinerad, hufvudsakligen i den dogmatiska delen af koran. Det är en sällsam lycka för den goda Mohren, om den unga furstesonens uppfostran vinner herrskarens bifall; i motsatt fall dör den olycklige läraren på pinbänken.

Mulei Abderrhaman berömmes för att ett långt mindre antal afrättningar under hans regering blifvit verkställda, än under hans företrädares. Emellertid kan dock icke heller den nuvarande sultan i Marocko förneka den mohriska trolösheten, hvilken prisar list och lömskhet såsom de största dygder. Mycket betydelsefullt i detta hänseende, är det yttrande han någon gång skall hafva fällt: «att trofast hålla sitt ord, passar blott för låga själar».

Föröfrigt kunna måhända ett par exempel på marockansk lagskipning bäst gifva ett begrepp om landets regerings-philosophie. — En ståthållare i Fez instämde för domstolen, tre unga män, som voro anklagade för att hafva stulit några dufvor. Sätten eder! sade domaren med en smilande min och fortfor derpå: När man nekar, att hafva stulit dufvor, så borde man åtminstone akta sig för att hafva en och annan dufffjäder i håret! Genast grep en af de anklagade åt hufvudet, för att bortskaffa fjedrarne, och röjde sig sålunda sjelf såsom den verkliga gerningsmannen.

Emot detta medel att framlocka en bekännelse, kan man visserligen icke invända något, emedan det grundar sig på det aldrig döende samvetets styrka. Deremot är följande exempel så mycket mera öfverensstämmande med uråldrig sedvana i Marocko. År 1818 hade en slagtare, som tillika var värdshusvärd, uppfunnit ett nytt sätt att förskaffa sig kött för billigt pris. Han lockade nemligen unga flickor in i sin boning, mördade dem och sålde deras kött. Sedan han sålunda afdagatagit åtta af dessa olyckliga, anmälde hustrun hans brott för sultanen. Denne dömde då, att slagtaren skulle hackas i stycken på sin egen slagtbänk. Fyra negrer verkställde denna befallning och höggo slagtaren långsamt i små stycken, hvilka de kokte i en på elden stående kittel. Efterhand som köttstyckena blifvit mörkokta, kastades de af negerbödlarne åt utsvultna hundar, midtför den då ännu lefvande förbrytarens ögon.

Regeringssättet i detta rike är inskränkt monarkiskt. Herrskaren för titel af: *Emir al Mumenin* eller *Scherif Sultan*. Den enda lagbok är Koran, hvilken af herrskaren och embetsmännen ofta tolkas ganska godtyckligt. De särskilta provinserna styras af ståthållare, *Kaider*, hvilka oftast äro prinsar eller slägtingar till sultan. Under dessa stå: *Kaliferna*, *Aminerna* (tullförvaltarne), *Hakemerna* (Polismästarne) och *Motasiberna* (handelsfogdarne). Hvarje stad har en *Kadi* (domare), en *Imam* (prest), en civil- och en militair-chef (*Kaider*). De särskilta arab-stammarne hafva hvar sin *Scheich*.

Statens, eller rättare sagdt, sultans inkomster äro ganska betydliga, och anses uppgå till 20 millioner francs årligen. De bestå hufvudsakligen i den judarne pålagda, högst tryckande kopp-skatten, i de skatter, som arab-stammarna erlägga, och i den tionde som tages af innebyggarnes förmögenhet. Dessutom inbringar handels-monopolet stora summor, utan att tala om den årliga tribut, som en del europeiska stater nedlåta sig att erlägga till sultanen i Marocko, för att förekomma sina handelsfartygs plundring af marockanska korsarer. Regeringen har sålunda dragit god försorg om sin kassas tillvext, och i *Mequinez*, sultans sommar-residens, finnas ofantliga skatter hopade, som den misstrogne herrskaren på det strängaste sätt låter vaktas af sitt negerrytteri, hvilket räknar omkring 60,000 man.

Men desto sämre är sjelfva landets tillstånd. Väl har sultan under sin tjugoåriga regering skänkt handeln mycken uppmärksamhet; men i ett land, som regeras på ett despotiskt sätt och hvarest herrskaren anser allt tillhöra sig, betyder denna uppmärksamhet ingenting annat, än att han sjelf drager mesta vinsten deraf och att han understöder handeln blott till följe af egen vinningslystnad. Handeln i Marocko inskränker sig till några få naturprodukter, såsom hudar, ull och en liten qvantitet silke, och får idkas blott i de orter, hvarest den misstrogne sultan sjelf kan hafva ett vaksamt öga öfver affärerna. Derföre är Mogador rikets förnämsta handelsstad, men besökes blott af omkring 30 fartyg. Total-beloppet af denna handel kan anslås till 40 millioner francs, hvaraf ⅓ omsättes i rikets öfriga sjöstäder. Rikets bästa hamn, *Santa Cruz*, har nu varit tillsluten öfver 90 år, tillföljе af ett derstädes utbrutet uppror emot hofvets tryckande godtycke.

Resande hafva skildrat den marockanska krigsmagten såsom ett chaotiskt element, utan den minsta inre sammanhållning. Alla kraftfulla muhamedaner äro, förnämligast i nödens tid, förpligtade att tjenstgöra såsom soldater. Men deras exercis är ganska bristfällig. Det oaktadt ådagalägga de vid mönstringarna, att man i striden kan uträtta mycket med sådant folk, som dessutom har ett medfödt anlag till krig. Af regeringen erhålla soldaterna hvarken bröd eller penningar. Infanteriet skjuter med luntgevär. Rytteriets styrka består dels i dess ypperliga hästars snabbhet och dels i den skicklighet hvarmed hvarje ryttare förstår att tumla sin gångare samt dessutom i det första vilda angreppet. En resande, *Louis Dureau*, fann derjemte, att fästningarne vid kusten voro väl provianterade. Mogador och Tanger hafva hvardera 150 jernkanoner, 70 bronzkanoner och 20 mörsare. Deremot hafva de brist på artillerister. Mohrerna gå utan ordning löst på fienden, i hopar och irreguliera massor, i det de, både vid angrepp och reträtt, upphäfva vilda stridsrop och framför allt lita på sina hästars snabbhet. Spanska renegater och europeiska öfverlöpare stå i spetsen för artilleriet. Den marockanska sjömagten består af tre brigantiner eller galioter, hvardera med 40 kanoner, samt af 40 kanonbåtar, hvilka ligga på redden vid Larache och Tanger.

Den stora Geisern på Island.

Ön *Island*, som ligger vid den yttersta gränsen af jordens bebodda del, nära norra ishafvet, emellan *Norrige* och *Grönland*, företer för naturforskaren flera fenomener, hvilka äro så mycket märkvärdigare, som de stå i den skarpaste kontrast till hela landet och dess temperatur. Här finnas nemligen flera vulkaner, som beständigt sjuda och ryka, och hvilkas eldpelare upplysa landet på ett betydligt afstånd. Den största bland dessa vulkaner är *Hekla*, som under sitt utbrott år 1783, på ett förskräckligt sätt ödelade en stor del af ön. Den uppstigande eldpelaren nådde en sådan höjd, att den kunde synas på 34 mils afstånd. De heta källorna på landets nordöstra kust, kasta under ett förfärligt dån sina svarta, svafvelaktiga massor 10 till 15 fot i luften. Den resande kan icke finna ord för att beskrifva det hemska af ett sådant skådespel.

Ett af de märkvärdigaste naturfenomener på denna ö är den så kallade *Geisern*, ett sammanlopp af heta vattenkällor, hvilka tid efter annan med ett ihåligt dån kasta sina vattenmassor i luften, likasom en springkälla. Dessa källor finnas på sydvestra delen af ön, omkring 15 mil från Hekla, och upptaga en yta af nära tre fjerdedels mil, dels vid foten af en medelmåttigt hög bergskedja, dels på sidorna af densamma och ända upp till dess topp.

Man räknar öfver 100 sådana källor, ehuru endast tre eller fyra af dem betecknas med namnet *Geiser*. Deras utbrott äro häftiga, men vara icke särdeles länge. Mellantiderna vara längre, så att åskådaren kan med fullkomlig säkerhet nalkas dem och lugnt undersöka kanalerna, från hvilka det underjordiska vattnet springer i luften. När ögonblicket kommer, då ett nytt utbrott förestår, bebådas detta genom ett buller, som några minuter, föregår sjelfva utbrott et Då är tiden inne för åskådaren att draga sig tillbaka, om han ej vill utsätta sig för faran att öfversköljas af kokhett vatten eller till och med att nedstörta i ett nytt svalg som öppnar sig.

En resande, som jakttagit Geisern, meddelar derom följande:

Redan på flera mils afstånd från Geisern kunde vi af de rökmoln, som vältrade sig fram genom luften, märka stället, hvarest en af de märkvärdigaste scener i naturen företer sig, hvarest den stora Geisern framtränger genom den splittrade marken, höjer sig sjudande i luften och sänder sina rökmoln upp emot himmelen.

Just som vi krökte om den sista höjden, helsades vi af ett utbrott, som varade i flera minuter, under det vattnet slungades i luften till en ansenlig höjd. Ehuru vi voro omgifna af en stor mängd sjudande källor, förblefvo vi likväl intet ögonblick i tvifvel om, till hvilken källa vi skulle närma oss.

Icke långt från strålens norra sida höjde sig en stor, kretsformig vall, ifrån hvars midt en ansenlig rökmassa uppsteg i luften. Detta var den stora Geisern. Vi bestego denna vall, och snart hade vi den stora kettiln framför våra fötter; den var mer än till hälften fylld med det skönaste, mest kristallklara vatten, som i detta ögonblick befanns i ett sjudande tillstånd. Djupet i midten funno vi vara omkring 70 fot. Kettiln sänker sig trattformigt ner i djupet och har en diameter af omkring 50 fot.

Sedan vi stått här en stund, försänkta i tyst beundran öfver det praktfulla skådespel, som denna oförlikneliga källa, framställer för åskådarnes blickar, återvände vi till det ställe der vi lemnat våra hästar. Men snart underrättades vi genom ett ihåligt brakande och ett lindrigt jordskalf, att ett utbrott fö-

restod. Likväl kastades endast några små vattenstrålar i luften, och vattnet i kitteln steg ej öfver bräddarne.

På detta sätt fortfor under flera timmar efter hvarandra, detta brakande som skakade hela nejden; likväl följde inget större utbrott. Vattnet kokade blott med stor häftighet.

Omsider blefvo knallarna högre och häftigare, nästan som om de hårrört från något aflägset batteri. Jag lopp nu intill nyssnämnde vall, som skakades häftigt under mina fötter och jag hade knapt tid att kasta en blick i kitteln, förrän källan sprutade i vädret och tvang mig att ögonblickligen draga mig tillbaka på ett vördnadsfullt afstånd. Vattnet strömmade nu upp ur tratten, med en förfärlig hastighet och kastades i luften uti oregelbundna pelare. Dessa pelare omgåfvos af ofantliga rökmassor, hvarigenom de till en stor del undanskymdes för våra blickar. De fyra eller fem första strålarna voro obetydliga och nådde endast en höjd af 15 till 20 fot. Derefter följde en stråle af omkring 50 fots höjd; sedan kommo två eller tre betydligt mindre, till dess den sista strålen visade sig, som i prakt öfverträffade alla de föregående, och steg till en höjd af minst 70 fot. De stora stenar, som vi förut hade nedkastat i tratten, slungades i luften till en ansenlig höjd. Då pelarne föllo ned igen, drefs vattnet öfver högsta delen af vallen, bakom hvilken jag stod. Pelarens vattenmassa, som hade minst 10 fot i diameter, höjde sig lodrätt, men delade sig derpå i flera praktfulla sidogrenar, och flera mindre strålar skiljde sig derifrån samt nedföllo i sned rigtning till icke ringa fara för åskådaren, som lätt kunde blifvit kokt af det nedfallande vattnet. Hela detta uppträde var i sanning beundransvärdt.

Nästa morgon väcktes jag af min reskamrat, för att åskåda ett utbrott af den källa man kallar för nya Geisern; den ligger 40 steg söder om den stora Geisern. Det är omöjligt, att göra sig något begrepp om det skådespels prakt och storhet, som här visade sig för mina förvånade ögon, i det ögonblick, jag drog tältets förhänge åt sidan. Ur en tratt af 9 fots diameter, som låg omkring 100 steg ifrån den plats, hvarest jag stod, uppkastades med en otrolig kraft en ofantlig vattenpelare i luften, till en höjd af 50 à 80 fot, åtföljd af förvånande rökmoln och ett förfärligt buller; den hotade att alldeles förmörka horizonten, men bestrålades på en gång af morgonsolen. I de första fem minuterna förblef jag liggande på mina knän, försjunken i stilla och högtidlig beundran.

Derpå begaf jag mig till källan, hvarest vi nu alla sammanträffade och gemensamt med hänryckning meddelade hvarandra våra känslor af förvåning och beundran. Vattenstrålarne hade efterhand sänkt sig; men skum och rök hade efterträdt dem, och framstörtade nu med ett bedöfvande buller, samt steg till en höjd obetydligt mindre än den, hvartill vattnet stigit. Då vi förut kastade de största stenar, vi kunde finna, ned i tratten, uppslungades de ögonblickligen till en betydlig höjd, och några af dem som blifvit uppkastade lodrätt och således föllo tillbaka i kitteln, blefvo under fyra till fem minuter flera gånger sålunda kastade upp och ned.

Stora Geisern utkastar sina vattenmassor regelmässigt hvar sjette timma; men den uppstigande pelarens höjd är mycket olika. Ibland stiger den ända till 200 och 300 fot högt. Lilla Geisern kallas äfven den bullrande Geisern, ty dess utbrott åtföljas vanligtvis af ett förfärligt buller.

Bruden utan Brudgum.

I anledning af *konungens af Rom* födelse skulle åtskilliga unga, väl uppfostrade flickor i Paris vigas vid sina fästmän och erhålla hemgift på statens bekostnad. En ung, vacker flicka, hvitklädd och med brudkransen fästad öfver sina yppiga lockar, inställde sig i kyrkan, men utan att vara åtföljd af någon brudgum. Då turen omsider blef hennes, sade hon helt naivt: *«Jag trodde att äfven brudgummen skulle här erhållas!»* Kejsaren, för hvilken detta blef berättadt, skrattade hjertligt deråt och gaf den vackra flickan en af sitt gardes hyggligaste krigare, tillika med en dubbel brudgåfva.

Sångens verkan på en vansinnig.

Sångerskan Camporese i Milano blef en afton uppmanad af en bland sina vänner, att göra en god gerning af sällsam beskaffenhet. Uti stiftelsen för sinnessvaga hade man nemligen intagit en man, som i ordets egentliga mening var musikgalen. Man hade uthvisslat en af honom komponerad opera, hvars värde var mindre än den möda han gjort sig dermed, och denna utgång hade till följd att mannen förlorade sitt förstånd. Den olycklige hörde talas om den berömda sångerskan, hvars utmärkta talent var ett föremål för allmän beundran i Milano, och äfven han tärdes nu af den häftigaste åtrå, att få höra henne. En tid aktade man ej på hans böner; men deröfver blef han så vild och oregerlig att man måste binda honom vid sängen. I detta bedröfliga tillstånd hade madame Camporeses vän sett honom. Denna dam hade just klädt sig till ett aftonsällskap, då hon blef anmodad om nyssnämnde tjenst. Hon betänkte sig en stund, kastade derpå sin kappa omkring sig och sade: Välan då, låt oss gå dit!

Hvarthän!

Till Hospitalet!

Nu på ögonblicket? Det är ju tids nog i morgon eller öfvermorgon.

Skulle jag uppskjuta det tills i morgon? Nej i sanning, det vill jag ej! Kan jag göra denna stackars menniska någon god gerning, så må det ske genast.

De begåfvo sig således till hospitalet, och blefvo der införda i ett rum, som endast medelst en tunn vägg var skiljd från den vansinniges cell.

Madame Camporese började nu sjunga en af Haydns melodier. Sjukvaktarne i det närgränsande rummet märkte, att deras patient plötsligen upphörde att larma och rasa, att han blef ständigt lugnare och slutligen brast i tårar.

Sångerskan inträdde nu i hans cell, satte sig och begynte ånyo att sjunga. När hon hade slutat, framtog den olycklige komponisten ett sönderrifvit ark papper med en af honom sjelf komponerad melodi, som han öfverlemnade åt sångerskan. Det var ingen text dertill, och musiken dugde ej heller serdeles; men sedan Madame Camporese hade genomsett bladet, sjöng hon några ord af Metastasio till melodien, och föredrog denna med en så hänryckande ljufhet, att melodien tycktes alldeles förträfflig.

»O, sjung denna melodi ännu en gång!» bad den sjuke.

Sångerskan efterkom hans begäran och lemnade honom derpå, ledsagad af hans välsignelser och åhörarnes tårar.

Huset hvaruti Shakespeare föddes.

Jag hade, berättade *Washington Irving*, kommit till *Stratford*, endast för att hit företaga en poetisk valfart. Mitt första besök gällde det hus hvaruti *Shakespeare* föddes, och, efter sägen, uppfostrades i sin faders handtverk. Det är ett litet oansenligt hus af murbruk och korsvirke; väggarne i det smutsiga huset äro betäckta med namn och inskriptioner på många språk, ditskrifne af pilgrimer af alla stånd och nationer, allt ifrån fursten ända ned till bonden; de afgifva ett enkelt, men ögonskenligt bevis på den allmänna hyllning, menskligheten egnat denne store skald.

Huset visas af en gammal, pratsam qvinna med ett rödt, likgiltigt ansigte med blå, kalla, snikna ögon: hennes hufvud omgifves af lockar af ett linaktigt hår, som framsticker under en ej särdeles ren nattmössa. Hon var isynnerhet mån om, att förevisa reliker, af hvilka detta hus, likasom alla berömda helgonskrin, innehåller en stor mängd. Här sågo vi den sönderslagna kolfven till den bössa, med hvilken Shakespeare sköt hjortar under sina hemliga utflygter såsom krypskytt. Äfven visade hon oss hans tobaksdosa, hvilken öfvertygade oss om, att han varit en lika så stor älskare af röktobak, som Sir Walter

Raleigh. Här förvaras ännu den värja, han som Hamlet bar på scenen, och samma lykta, med hvilken Lorenzo fann Romeo och Julie vid grafven. Dessutom funnos här en mängd föremål förfärdigade af Shakespeares mullbärsträd, hvilket tyckes besitta lika så stor kraft att föröka sig, som det «sanna korsets» träd.

Shakespeares stol är dock det vigtigaste föremålet för alla hitresande nyfiknas uppmärksamhet. Denna stol står i kakelugnsvrån af ett litet, mörkt rum, näst intill det hvaruti hans fader hade sin försäljning. Här måtte han hafva sutit mången gång, då han som gosse om aftnarne hörde på sqvallersystrarne i Stratford, när de berättade spökhistorier och sagor från Englands oroliga tider. Det är ett bruk, att hvar och en som besöker huset sätter sig ned på stolen; och den gamla qvinnan försäkrade oss, att de troendes glödande ifver är så stor, att man åtminstone hvart tredje år måste sätta nytt säte i denna stol, som likväl är gjord af massiv ek. Vid denna stol är det anmärkningsvärdt, att den har någon likhet med den arabiska trollkarlens flygande stol; ty ehuru den för några år sedan såldes till en nordisk furstinna, har den likväl på ett besynnerligt sätt åter hittat vägen tillbaka till sin gamla kakelugnsvrå.

Ehuru detta hus i tidernas längd, undergått många förändringar, är det likväl utan tvifvel den byggnad, hvaruti den store skaldens föräldrar bodde och han sjelf föddes. Gamla handlingar, som ännu finnas, bevisa tillfyllest, att det köptes af skaldens fader, nio år före sonens födelse. Skalden sjelf ärfde huset efter sin fader och efterlemnade det, deladt i trenne hus, till sin äldsta dotter *Susanna*, i det han endast förbehöll sin syster (Mistress Hart) fri bostad i den delen af huset som han bebodde vid hans död. Det är denna del af huset, som nu kallas Shakespeares hus; den andra hälften förvandlades till värdshus, och är så ännu i våra dagar.

Efter sin fasters död fick Shakespeares dotter hela huset, som efter dennas död åter tillföll hennes dotter, lady *Barnard*, hvilken vid sitt frånfälle efterlemnade det till sina systersöner *Thomas* och *George Hark*. Det förblef i deras efterkommandes besittning till början af detta århundrade. Men efterhand kom familjen i fattigdom; värdshuset förföll, och den andra hälften af byggnaden blef åter delad. Den undra våningen förvandlades till slagtarbod och det till huset hörande jordstycke försåldes. Men år 1806 kom *Thomas Court* i besittning af det hela, och det är hans dotter, som nu förevisar Shakespeares födelseställe. Denne Court förderfvade emellertid värdshusets framsida i det han lät putsa den och dervid gjorde åtskilliga förändringar, som ingalunda försköna dess utseende.

Huset blef för någon tid sedan utbjudet till salu. Men staden Stratford är för fattig att köpa det. Amerikanska spekulanter hafva, som det påstås, afsigt att köpa det, för att genast nedrifva det och sedan åter uppbygga det på andra sidan oceanen; men nu samlas i England penningebidrag för att kunna inköpa det hus, i hvilket Englands största skald föddes, och förvara det såsom en nationalegendom. Ehuru huset knapt är värdt 1,000 £ sterling, tror man likväl att det vid auktion kommer att betalas med minst 2,000 £ sterling.

Den stora Sjöormen.

En ny bekräftelse på tillvaron af den stora sjöormen, innehålles i följande berättelse, daterad Plymouth den 7 Oktober 1848, och hvilken först offentliggjordes i engelska tidningen *Times*.

Då fregatten *Dädalus* (Capiten M'Guhae), hvilken den 4 November ankom hit (till Plymouth) på dess återresa från Ostindien, befann sig emellan *Goda Hoppsudden* och *S:t Helena*, sågo största delen af officerarne och manskapet, omkring kl. 4 om eftermiddagen, en stor sjöorm. Odjuret höll sig synligt, i närheten af fregatten hela 20 minuter. Dess hufvud var fyra fot upphöjdt öfver vattenytan och af dess kropp syntes en längd af ungefär 60 fot. Enligt de åskådandes beräkning efter ögonmått var dessutom 30 fot af kroppen tätt under vattenytan, och medelst denna kroppsdel fortskaffade han sig med en hastighet af 15 engelska ($2\frac{1}{2}$ svenska) mil i timman. Diametern af den synliga delen af kroppen uppgick till ungefär 16 tum. Då ormen öppnade sina käftar, hvilka voro fullsatte med stora, taggiga tänder, syntes afståndet dem emellan vara minst tre alnar. Skeppet seglade med 8 knops fart eller en hastighet af 8 engelska mil i timman. Dädalus hade seglat från Goda Hoppsudden den 30 Juli och uppnådde S:t Helena den 16 Augusti.

Ofvanstående berättelse har af Capiten M'Guhae blifvit bekräftad i ett egenhändigt bref till Amiralen Sir W. H. Haye i hvilket han tillika uppgifver, att ormen simmat så nära intill skeppet, att om någon af hans bekanta hade befunnit sig på samma afstånd, skulle han kunnat tydligen igenkänna honom. Färgen var mörkbrun och endast omkring halsen ljusgul. Fenor hade han icke, utan i stället ett slags mahn, likasom en häst, men hvilket dock möjligen varit en hop sjögräs som fastnat å hans rygg.

Medel mot blödning.

I «*Gazette Médicale*» har en D:r Negrier bekantgjort följande rön.

Då jag en dag för några år sedan bärberade mig, berättar han i nyssnämnde skrift, skar jag mig under näsan, så djupt, att jag icke var i stånd till att stilla blodflödet. Sedan jag förgäfves försökt alla de medel som stodo till min disposition, sträckte jag tillfälligtvis båda armarna uppåt, för att nedtaga en sak som hängde öfver den spegel framför hvilken jag barberat mig. Och till min förvåning upphörde blödningen ögonblickligt. Jag nedfällde då åter armarna, och straxt började blodet ånyo att flyta, hvarefter jag

åter upplyftade armarna, då blödningen genast upphörde. Detta förnyade jag fem eller sex gånger, och hvarje gång slutade blodet att rinna, då jag sträckte armarne uppåt. Slutligen höll jag dem oafbrutet upplyftade i tio minuter. Under denna tid formerade sig en hinna öfver såret, och nu infann sig blödningen icke mera, äfven sedan jag nedfällt armarna. Herr Negrier gjorde sedermera den iakttagelsen, att detta medel hindrar blödningen, blott i de fall, då den uppkommit från en eller annan sårad pulsådra, hvaremot det icke gagnar, om blodet kommer från blodådrorna. Han berättar slutligen en mängd händelser, då detta enkla medel visat sig mycket verksamt och gjort en ganska god nytta.

Slottet Claremont i England.

Det sköna slottet *Claremont*, som nu bebos af Fransmännens f. d. konung, *Ludvig Philip*, och hans familj, ligger i grefskapet Surrey, omkring 14 engelska mil från London. Stället är bekant sedan drottning Annas tid, då sir *John Vanbrugh* här lät bygga åt sig ett boningshus. Denna egendom öfvergick sedermera till grefven af *Clare*, hvilken icke allenast utvidgade byggnaderna, utan äfven genom köp förvärfvade sig de kringliggande fälten och slutligen uppförde en palatslik byggnad, som han, efter sitt eget namn, kallade *Claremont*, då han år 1715 blifvit utnämnd till hertig af *Newcastle*.

Emot slutet af förra århundradet såldes denna egendom till Lord *Clive*, hvilken använde en summa af 100,000 pund sterling på uppbyggandet härstädes af ett nytt, pragtfullt slott. Ända till år 1816 ombytte detta slott flera gånger ägare, då det omsider köptes af prinsessan *Charlotte*, kort efter hon blifvit förmäld med prins *Leopold* af *Sachsen-Koburg*. Till följe häraf skulle slottet Claremont tillfalla prinsessans gemål, i händelse hon först doge. Detta inträffade också kort derefter, hvarföre Claremont ännu tillhör Leopold, konungen i Belgien. Den till slottet hörande lustparken har en omkrets af $3\frac{1}{2}$ engelska mil.

Slottet Claremont i England.

Katholska kyrkan i Leipzig.

Katholska församlingen i Leipzig hade i kungliga slottet *Pleisenburg* en kyrka, som genom tyngden af nya påbyggnader och de i densamma förvarade militär-effekter, hotade att nedramla, hvarföre den slutligen måste öfvergifvas. Det förra kyrkorummet blef nemligen, för att stödja hela den öfra delen af byggnaden, genomkorsad af murar, hvarigenom det blef församlingen omöjligt att hädanefter kunna begagna platsen till kyrka.

De andliga och verldsliga myndigheterna gjorde sina katholska medborgare det vänliga tillbudet, att tillsvidare låta dem få begagna en af de protestanti-

ska kyrkorna, nemligen *Neue Kirche*, hvilket tillbud katholikerna emottogo med den största tacksamhet, då de härigenom sågo sig befriade ur sin förlägenhet.

Men denna ynnest kunde naturligtvis ej vara länge, hvarföre man måste tänka på medel att förskaffa katholska församlingen en egen kyrka. Katholikernas i konungariket Sachsen öfverhufvud, Herr *Laurentius Mauermann*, biskop i *Bella* och apostolisk vikarie, antog sig med ifver den obemedlade församlingens sak, och det lyckades slutligen denna katholska kyrkans furste, att hopsamla till en ny kyrkas uppbyggande en summa af 40,000 Thaler.

Förestående planch visar en prospect af «*die nue Catholische Kirche*», sedd ifrån promenadplatsen, som går förbi slottet *Pleisenburg*.

Denna kyrka, hvars chor ligger mot öster, är byggd i den renaste götiska stil af den berömde byggmästareu *von Heidsloff* i Nürnberg. Den har ett torn med hufvudportalen, på högra och venstra sidan om hvilken de tvenne andra ingångarna befinna sig.

Kyrkans längd från tornportalen till ändan af choret utgör 159 fot; skeppets längd från tornet till choret är 89 fot, dess bredd 79 fot, chorets bredd 36 fot och tornets höjd 185 fot. Tornet bildar en qvadrat af 20 fots sida. Den yttre muren har en höjd af 53 fot; chorets tak ligger 73 och skeppets 86 fot öfver marken. Det medlersta skeppets höjd är 60, sidoskeppens 48 och chorhvalfvets 56 fot.

Choret har 3, skeppet 14 höga fönster, samt tornet många större fönster och ett stort antal mindre. Sakristiorna hafva fönster mot trenne sidor.

Efter byggmästarens plan skulle ett gallerie af sten byggts rundt kring hela tornet; men som man saknade medel härtill, måste denna plan öfvergifvas, då den ej var oundvikligen nödvändig för byggnadens fullbordan. Detta är visserligen högligen att beklaga; ty om detta gallerie blifvit fullbordadt, skulle kyrkan tagit sig långt vackrare ut och blifvit en ännu större prydnad för staden.

Genom 12 fristående kolonner, delas skeppet i mellanskeppet och sidoskeppen, På dessa kolonner och 4 pelare hvilar det med gipsprydnader rikt utsirade taket, hvilket är byggdt i göthiska bågar, och är lägre i sidoskeppen, än i hufvudskeppet.

Hvar och en af de stora pelarne i choret bär en göthisk pyramid utsirad med löfverk. Sakristiorne äro prydde med gaflar af sandsten och med småtorn.

Högaltaret är anbragt i choret; i skeppet stå två andra altaren, ett för hvardera sidan af choret. Taket öfver kyrkan, choret och sakristian är belagdt med skiffer; den öfversta delen af tornet är byggd af sandsten.

Några namnkunniga mäns sista ögonblick.

Den store physiologen *Haller* dog, under det han kände på sin puls. «Min vän», sade han till den vid hans sida stående läkaren, «nu står min puls stilla.» — I nästa ögonblick var Haller död.

Petrarca dog i sitt bibliothek, under det han läste i en bok.

Beda dog dicterande.

I sitt dödsögonblick reciterade *Roscommon* för Lenier, utur sin öfversättning af «Dies iræ».

Rousseau lät i sin dödsstund bära sig ut under bar himmel, på det han måtte få se sin trädgård ännu en gång.

«Med ett sådant lugn kan en kristen dö!» sade *Addison*, i det hans ögon brusto, till sin svärson, en ung tviflande adelsman.

Knappt 24 timmar före sitt sista ögonblick, gaf *Alfieri* efter för sina vänners önskan, och lät kalla en prest. «Haf den godheten att komma igen i morgon vid denna tiden!» sade han till den inträdande presten; «jag tror nog, att jag kan hålla döden ifrån mig, ännu 24 timmar!»

Med döende läppar bad *Tasso* kardinal *Cynthio* om den enda ynnesten, att han ville uppbränna hans skrifter, och af dem först och främst hans «Befriade Jerusalem».

I ordets egentliga bemärkelse kom döden och tog *Clarendon* pennan ur handen. Han dog nemligen skrifvande.

På sitt dödsläger skref *Chaucer* balladen: «A ballad made by Geoffrey Chaucer on his death-bed, lying in great anguish» och slutade den kort före sitt sista ögonblick.

Sir *David Kneller* dog straxt efter, sedan han låtit resa sig upp i sängen, för att ännu en gång kunna betrakta den af honom sjelf utkastade planen till sitt monument.

«Jag önskar just att denna tragiska scen vore förbi!» sade den berömde skådespelaren *Quin*, «likväl hoppas jag, att spela den till slut med tillbörlig säkerhet?» Med dessa ord upphörde han att lefva.

Biskop *Newton* dog, under det han uppdrog sitt ur.

När *Bayle* låg för döden, sände boktryckaren bud efter ett korrekturark. Bayle hörde det, pekade med handen på stället, hvarest korrekturarket låg och tillslöt derpå för sista gången sina ögon.

En tjenare trädde in till den döende lord *Chesterfield* och anmälde Hr *Drusdale*. «Gif Drusdale en stol!» befallde lorden. Dessa voro hans sista ord.

«Säg *Collingwood*, att han skall låta flottan gå till ankars!» voro *Nelsons* sista ord.

«Jag fruktar icke döden; för mig har den intet afskräckande!» sade konung *Carl den förste*, när han steg upp på schavotten.

Då sir *Thomas Moore* såg, att den schavott, på hvilken han skulle dö, vacklade mycket, sade han till bödeln: «se till, min vän, att du får mig helbregda upp; för min nedfärd skall jag sjelf sörja!»

Benjamin Franklin.

Benjamin Franklin föddes den 16 Januari 1706 i Boston i New England; hans fader var en tid färgare, men blef sedermera ljusstöpare. Ehuru sonen var bestämd för kyrkans tjenst och en kort tid blifvit förberedd dertill, samt tidigt röjde utmärkta naturliga anlag, så måste han likväl snart hjelpa sin fader i dennes handtverk, då den sednare ingalunda var någon förmögen man och detta stånd icke njöt någon serdeles uppmuntran. Men den liflige gossen, som redan tidigt röjde spår af en ovanlig böjelse för det offentliga lifvet samt städse var på floden, vid hvilken hans föräldrar bodde, fann lika litet behag i fadrens yrke som i knifsmedshandtverket; hans fader hade nemligen satt honom i lära hos en knifsmedsmästare, men måste snart taga honom hem igen. Deremot gaf hans oöfvervinnerliga lust att läsa, omsider anledning till att fadren lät honom komma i boktryckerilära, och detta så mycket heldre, som en af hans bröder, hvilken lärt denna konst, nyligen bosatt sig i Boston.

Med denna nya sysselsättning öfvade han sig nästan oupphörligt. Allt hvad han lärt, hade ett mägtigt inflytande på hans tankar och handlingar, hvarjemte han på samma gång vande sig att föredraga åtnjutandet af vegetabiliska lifsmedel framför andra födoämnen. En uppkommen oenighet emellan Benjamin och hans broder, och dessutom den omständigheten, att han måste tillbringa en månads tid i fängelse, föranledde honom, att hemligen begifva sig till New-York.

Efter flera öden erhöll han uti sistnämnde stad, anställning på ett boktryckeri. Provinsens ståthållare, William Keith, en man, som gerna påtrugade andra sitt föga betygade beskydd, gaf honom glänsande löften, till följe af hvilka den unge Franklin afreste till London med de skönaste förhoppningar. Här gjorde han tyvärr allt för snart den föga glädjande upptäckten, att herr Keiths inflytande ej hade stort att betyda. Emellertid antog han kondition hos boktryckaren Palmer, der han äfven skref en liten broschur och förvärfvade sig många vänner, bland hvilka äfven Watts.

En af hans nya vänner, Denham, öfvertalade honom att följa med till Philadelphia, som hans sekreterare. Men under förberedelserna till denna resa fick han det infallet, att anlägga en simskola, hvilken likväl upphörde vid hans afresa året 1726.

Efter framkomsten till Philadelphia, hoppades de, att der kunna föra ett fredligt och behagligt lif; men det dröjde icke länge, innan båda kastades på sjuksängen; Denham dog, och Franklin förmåddes genom den bittra nödvändigheten och tillbudet af en icke obetydlig lön, att antaga kondition hos sin första boktryckeriprincipal, Keimer. Han inrättade nu dennes boktryckeri på ett bättre sätt; han skar nya stilar, och vinlade sig mycket om stilgjuteri samt arbetade med outtröttlig flit i alla boktryckerikonstens särskilta grenar.

Emellertid var denna förbindelse nära, att blifva förbytt i ovänskap, när Keimer emottog anbudet, att trycka pappersmynt för New-Jersey, hvilket han ej kunde åtaga sig, utan Franklins biträde. De blefvo således åter försonade och foro till *Burlington*, hvarest de började sina arbeten. Franklin förvärfvade sig många vänner under sitt vistande derstädes, hvilket varade i trenne månader.

Efter deras återkomst till Philadelphia, ankom dit ett förråd af nya, i London beställda stilar, och Franklin lemnade nu Keimer, för att etablera sig sjelf som boktryckare, i förening med sin vän Mondith. Vid denna tid stiftade han en förening, under namn af *»Junto,»* hvilken erbjöd medel till behagliga och gagnande nöjen, samt var derjemte en förberedande skola för det händelserika lif, hvaruti hans hufvud, naturliga anlag, outtröttliga flit och utvidgade förbindelser efter hand nästan oförmärkt försatte honom. Dessutom åtog han sig utgifvandet af en liten tidning, som Keimer hade öfvertagit. Genom åtskilliga af honom sjelf författade artiklar, bragte han denna tidning i anseende, och genom öfverenskommelse med sin kompagnon blef han slutligen ensam egare deraf.

Han började snart en handel med papper, handelsböcker, vexelblanketter o. s. v., och var derunder städse arbetsam och driftig, så att han efterhand kunde afbetala den skuld, som ännu vidhäftade hans lilla etablissement. Trenne medtäflare i boktryckerikonsten måste genom hans vidtomfattade verksamhet, se sina förtjenster till den grad förminskade, att de knappast kunde ega bestånd.

År 1730 ingick han äktenskap med Miss Read, ett fruntimmer, som han förut hade älskat, men sedermera öfvergifvit. Genom hennes sparsamhet och husliga dygder tilltog hans välstånd allt mer och mer.

Från denna tid vann han allt flera vänner och förvärfvade sig allmän aktning genom sin gagnande verksamhet, under det han tillika ifrigt arbetade på sin egen moraliska och andeliga förkofran. Den af honom stiftade «Junto» gaf anledning till inrättandet af flera dylika sällskaper, hvilka vunno ett städse tilltagande inflytande bland allmänheten.

Under året 1736 blef Franklin sekreterare med lön i national-församlingen; 1737 blef han utnämnd till öfver-postmästare och begagnade sitt inflytande till fördel för sina boktryckeri- och handels-intressen, äfvensom till sina vetenskapliga arbetens framgång, hvarigenom han åter verkade för det offentliga lifvet. Han blef efterhand utnämnd till medlem af Fredscommittéen, till ålderman och valman, samt blef som gesandt sänd med *Norris* till indianerna i Carlisle. År 1751 bidrog han i förening med Th. Bond, till upprättandet af ett sjukhus och ett stort församlingshus. Han besörjde om gatornas stenläggning och renhållning. År 1753 blef han general-postmästare och sedermera magister i de fria konsterna i Connecticut och Cambridge; ty hans nya rön om electriciteten hade förvärfvat honom namnkunnighet såsom naturforskare. Han utkastade nu en plan till alla koloniernas förening under en regering; men till hans stora missnöje blef denna plan förkastad under hans frånvaro.

Den 27 Juli 1757 ankom han till London, hvarest han mycket verkade för sitt fäderneslands bästa. Bakslugheten och listen besegrade han genom sitt mod, sin klokhet och ståndaktighet, såväl som genom sin orubbliga rättskaffenhet. Med frimodighet talade han emot alla de oförrätter, som regeringen dittills begått emot kolonierna, tills dessa slutligen, år 1776, förklarade sig fria och oafhängiga. Dessa förhållanden påkallade likaledes Franklins närvaro vid underhandlingarne med franska hofvet, hvarest han uppträdde med så mycken värdighet och klokhet, att han derigenom vann allas odelade aktning.

Den 12 Juli 1785 tog han omsider afsked af franska hofvet, sedan han tillbringat en tid af 8 ½ år i Paris, och anträdde sin återresa till fäderneslandet. Hans ankomst till Philadelphia, den 15 September, var ett verkligt triumphtåg.

Efter en rastlös verksamhet drog han sig i October år 1788 tillbaka från alla statsärenden, enär hans tilltagande sjuklighet nödsakade honom att söka lugnet.

Franklin hade under nästan hela sitt lif åtnjutit en oafbruten helsa, och iakttog alltid den strängaste måttlighet. På ålderdomen angreps han af gikt och stenpassion. Dessa plågor förmådde dock ej minska hans själskrafter och glada lynne. I April år 1790 anfölls han af en bröstfeber, som den 17 April s. å. slutade hans händelserika lefnad. Hans död väckte en allmän sorg, icke allenast i Amerika utan äfven i Europa.

Benjamin Franklin skall alltid minnas såsom ett mönster af verksamhet för det allmännas bästa och såsom en man, hvilken lärde oss att njuta lifvet med glädje och förnöjsamhet, och att nyttja det på ett ändamålsenligt sätt, genom ett, vist afpassande och besparing af tid, penningar och helsa. Detta hans tänkesätt var rådande i alla hans företag, antingen dessa angingo privatlifvet, staten eller vetenskaperna. Vid alla tillfällen visade han ett kärleksfullt deltagande för allt verkligt godt, sannt och skönt, och med outtröttlig ifver sökte han att förskaffa detsamma åt sina medmenniskor. Han var, med ett ord, en man, som i hög grad verkade välgörande för både samtid och efterverld.

Fruntimmersdueller i Frankrike.

I sina memoirer omtalar Madame de *Villerhen* en tvekamp på värja, emellan *Henriette Sylvie* och en ung flicka, hvilka båda hade iklädt sig karlkläder.

Madame *Dunoyer* talar i sina bref om en duell på sabel, som efter förutgången utmaning, egde rum i en trädgård, emellan ett fruntimmer från *Beaucaire* och en förnäm ung dam; den hade utan tvifvel slutats med en af parternas död, om den ej blifvit tillfälligtvis upphäfd genom andras mellankomst.

De la Colombiere omtalar en svärdskamp emellan två unga flickor «af tvetydigt rykte,» som egde rum på Boulevard S:t Antoine, hvarvid båda duellantskorna erhöllo flere sår i ansigtet och på bröstet: tvenne kroppsdelar, åt hvilka den qvinliga svartsjukan sigtade med den yttersta ifver. *S:t Foix* berättar, att mademoiselle *d'Urieux* duellerade på öppen gata med sin vän *Antinotti*. — Ett besynnerligt vänskapsprof!

Men det som vi här hafva berättat, är ett intet i jemförelse med det man vet om en sångerska vid stora operan i Paris, vid namn *Maupio*. Denna m:lle Maupio hade bland många andra äfven den berömda fäktmästaren *Serane* till älskare, af hvilken hon, bland annat, äfven lärde att fäkta mästerligt. En dag blef hon förolämpad af skådespelaren *Dumeny*. Hon utmanade honom, och då han ej infann sig på den utsatta mötesplatsen, fråntog hon honom hans ur och snusdosa, i det hon förklarade, att hon skulle behålla båda, till dess han gaf henne upprättelse. Dumeny föredrog att lemna sitt ur och sin snusdosa i sticket. — Kort derefter var en sångare nog djerf, att förolämpa henne. Hon öfverlemnade honom sjelf valet, om han ville slåss med henne, knäböjande göra henne afbön eller offentligen emottaga en örfil af henne. Sångaren utbad sig genast, att knäböjande få göra henne afbön! — En annan gång förnärmade hon en dam på en bal och blef derföre af några herrar anmodad, att lemna salen. Hon förklarade sig genast villig dertill, såvida den förolämpade damens riddare ville följa med henne och gifva henne upprättelse. Herrarne gingo in derpå, och efter att hafva försvarat sig tappert, blefvo de alla, den ena efter den andra, dödade af henne. M:lle Maupio deremot återvände o-

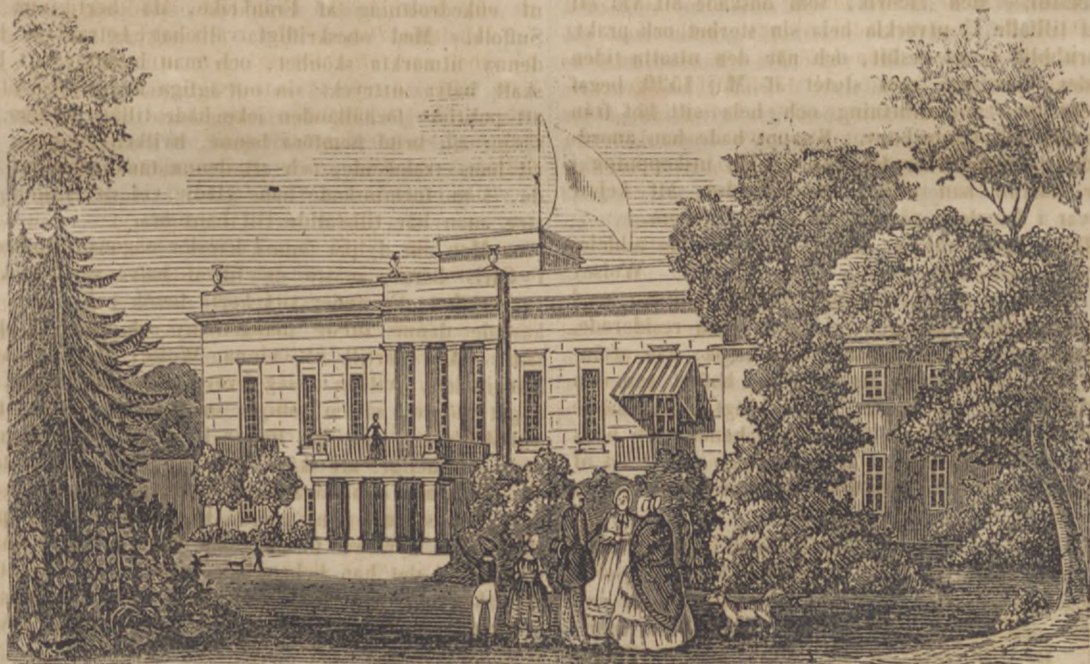
sårad och fullkomligt lugn till balsalen. Benådad af Ludvig XIV begaf hon sig derefter till Brüssel, hvarest hon blef Churfurstens af Bayern maitresse. Sedermera återvände hon till operan i Paris och dog 1707, i en ålder af 37 år.

Under regentskapet slogos Marquisinan af Nesle och Grefvinnan Polignac på pistoler, för Hertigens af Richelieu skull.

Samma vapen begagnades år 1818 af en ung flicka, som duellerade med en gardist, hvilken hade bedragit henne. Fickan utmanade honom på pistoler, och utan att hafva minsta aning om, att sekundanterne endast hade laddat pistolerne med löst krut, emottog hon sin motståndares eld utan att blinka.

Kort derefter duellerade två unga flickor i Strasburg, för en målares skull. Den ena af dem var en fransysk, den andra en tysk hjeltinna. Äfven sekundanterne hörde till det vackra könet. Den tyska flickan föreslog: att man skulle skjuta öfver en näsduk; men den fransyska och sekundantskorna påstodo, att det skulle skjutas på 25 stegs afstånd. Begge damerna gåfvo eld tvenne gånger, men utan att någon af dem träffade. Då föreslog den tyska flickan: att man skulle fortsätta striden sålänge, till dess én af dem blef på platsen. Men då begges sekundantskor satte sig deremot, slutades väl striden; men det lyckades dem likväl ej, att tillvägabringa någon försoning emellan de stridande parterna.

De två sista fruntimmersdueller som i Frankrike hafva kommit till allmän kunskap, egde rum år 1826. Den ena, en duell på pistoler, föreföll i *S:t Rambert*, emellan tvenne damer; den andra, en duell på värja, egde rum i *Chateauroux*, emellan en dam och en herre, som hade svårt förolämpat hennes man; då denne ej ville slåss, hade hustrun utmanat förolämparen och allvarsamt sårat honom

Prins Carls af Preussen lustslott vid Potsdam.

Detta lustslott, som har ett så förtrollande skönt läge vid *Havel*, en half mils väg från *Potsdam* och vid chausséen som förer till *Berlin*, bär namn af *Klein-Glienicke* och var tillförene preussiska statskanslerens, furst von *Hardenbergs* privategendom. Efter denna på sin tid berömde statsmans död, köpte konung *Fredrik Wilhelm den tredje* denna vackra egendom och skänkte den åt sin tredje son, prins *Carl*, af hvilken den betydligt utvidgades och förskönades, så att den nu visar sig som ett nyskapadt verk, hvilket förenar det förnäma lifvets lyx med den finaste smak och det renaste konstsinne.

Parken står icke öppen för allmänheten; likväl kunna fremlingar erhålla inträde, då prinsen sjelf är frånvarande. Ett besök bland dessa anläggningar gör i sanning ett oförgätligt intryck på hvar och en, som har sinne för skön natur och konst. Ingenstädes finner man minsta spår af den stela trädgårdskonst, som fordom från Frankrike utbredde sig öfver hela Europa; öfverallt ser man endast ett förskönadt landskap, en förädlad natur, och hvart ögat vänder sig, möter det en tafla, som frestar hvarje målare att utkasta och medtaga en skizz deraf.

Det inre af prinsens slott vittnar om den finaste smak; det är inredt med furstlig prakt och försedt med alla det förnäma lifvets beqvämligheter.

Henrik den åttonde af England.

(Forts. från föreg. häfte.)

Innan vi gå vidare i Henrik den åttondes lefnadshistoria, skola vi kasta en blick på tvenne redan omnämnda händelser, nemligen denne monarks sammankomst med franska konungen Frans den förste, i Calais år 1520, samt hans skiljsmessa från sin första gemål Catharina.

Då Frans den förste erinrade Henrik den åttonde om sitt tidigare löfte om ett personligt sammanträde dem emellan, och bad honom besöka kontinenten; så blef det beslutadt att gifva konungen af Frankrike detta bevis på vänskap, och sammankomsten bestämdes till påföljande sommar.

Knappt fick Carl den femte underrättelse härom, förrän han straxt blef het om öronen och på alla möjliga sätt sökte, med tillhjelp af sin gesandt vid engelska hofvet, att förmå konungen ändra detta sitt beslut. Men Henrik, som önskade att vid ett sådant tillfälle få utveckla hela sin storhet och prakt, var orubblig i sitt beslut, och när den utsatta tiden nalkades, nemligen mot slutet af Maj 1520, begaf han sig med sin drottning och hela sitt hof från Greenwich till Canterbury. Knappt hade han anordnat de nödiga förberedelserna till sin inskeppning i *Dover*, förrän han erhöll underrättelse, att kejsar Carl var i kanalen, på väg att besöka honom.

Detta möte var för Henrik den åttonde alldeles oväntadt; men icke så för hans minister. Wolsey hade nemligen öppnat hemliga underhandlingar med Spanien, hvarest kejsaren vid den tiden residerade, och hade med honom afgjort detta besök; han afsändes nu, för att emottaga det kejserliga hofvet, som den 26 Maj ankom till *Hythe*. I en präglig jakt mötte kardinalen kejsaren och ledsagagade honom och hans hof till stranden, hvarest alla landstego under en af guld och broderier glänsande och med den svarta örnen prydd baldakin.

De höga resande erhöllo sin bostad i *Dover-Castle*, dit konung Henrik begaf sig för att bevisa kejsaren sin högaktning. Han kom vid fackelsken, samt omfamnade och kysste kejsaren med den största hjertlighet. De tillbragte en stor del af natten tillsammans under förtroliga samtal, och nästa dag, som var Pingstdagen, redo de med största prakt till Canterbury, hvarvid kejsaren hela tiden hade sin plats på högra sidan och grefven af *Derby* bar statssvärdet framför dem.

Då de närmade sig kathedralkyrkan, mötte dem en andlig deputation med Wolsey i spetsen och ledsagade dem in i kyrkan.

Kathedralkyrkan, det vid densamma belägna klostret och de till det sistnämnda hörande åtskilliga stiftelser, hvilka i och för sig sjelfva bildade en liten stad, voro vid den tiden på höjden af sin rikedom och pragt, uppkomna genom gåfvor och testamenten under loppet af ett helt årtusende. Hvarje ställe, säger *Erasmus*, glindrade af kostbara stenar och sjelfva kyrkan vittnade öfverallt om en mer än kunglig rikedom.

Men det praktfullaste af allt var den helige *Thomas Beckets* kapell, hvaruti detta helgons jordiska qvarlefvor voro bisatta; det strålade likt en sol omgifven af sina planeter. Man säger om detta kapell, att det var så utsmyckadt med ädelstenar och kostbara smycken, att guldet hade lägsta värdet bland alla dessa dyrbarheter.

Monarkerna följde sina företrädares fromma exempel, i att nedlägga sina gåfvor på den helige mannens graf och att här tillbringa någon tid under andaktsöfningar; men samma Henrik, som här betedde sig så ödmjuk, beröfvade kort tid derefter det vördnadsbjudande monumentet all sin glans och bemägtigade sig den omätliga här nedlagda skatten.

Från kyrkan gick tåget till erkebiskopens af Canterbury palats, hvarest kejsaren på det gladaste emottogs af sin tante, drottning Catharina. Här såg Carl för första gången Henriks syster, *Maria*, förut enkedrottning af Frankrike, då hertiginna af Suffolk. Med obeskrifligt välbehag betraktade han denna utmärkta skönhet, och man berättar, att han skall hafva uttryckt sin outsägliga bedröfvelse öfver att politiska förhållanden icke hade tillåtit honom, att såsom sin brud hemföra henne, hvilken en gång varit hans trolofvade, och att denna tanke var det enda, som förminskade hans glädje vid de lysande fester, man här tillställde till hans ära.

Men om dylika ömma känslor någonsin uppstodo i Carls barm, måtte de likväl hafva varit af kort varaktighet; ty under sitt korta besök i England utkastade denne furste mången ny och äregirig plan, samt sökte dertill att vinna Wolsey för sitt parti. Kardinalen, hvilken ansåg hvarje steg, som förde till något högre, såsom lofligt, suckade efter Roms tredubbla krona, och den listige kejsaren lofvade honom dyrt och heligt: att skänka honom hela sitt inflytande, så snart den dåvarande påfven afginge med döden. På samma gång gjorde han den ärelystne presten flera dyrbara föräringar, och smickrade hans stolthet, i det han behandlade honom med den största aktning och ställde sig likasom han i statsangelägenheter rättade sina tänkesätt efter hans öfverlägsna omdöme.

Tvenne dagar tillbragtes på detta sätt; på den fjerde inskeppade sig Carl åter i *Sandwich* och seglade öfver till sina nederländska besittningar, högst förnöjd öfver, att, genom att hafva vunnit Wolsey för sin sak, äfven hafva förebyggt många elaka följder, dem Henriks sammankomst med Frans den förste eljest lätt kunnat åstadkomma, till stor skada för honom och hans rike.

Samma dag gick äfven konung Henrik ombord med stor prakt och militäriska högtidligheter, och, ledsagad af drottningen, kardinalen och hela hofvet, seglade han nu från Dover till Calais, för att uppfylla det löfte han gifvit konungen af Frankrike.

Stället för sammankomsten, om hvilket man länge rådslagit, låg emellan *Guisnes* och *Ardres*. Sät-

tet, hvarpå man skulle sammanträffa, så väl som öfverhufvud hela anordningen af prakten och tillställningarne, hade af båda monarkerna blifvit öfverlemnad till Wolsey, hvilken egde en särdeles fallenhet för dylika saker. Genom att uppdraga detta värf åt Wolsey hade konung Frans för afsigt att smickra den oförskämde prestens äregirighet; men Wolseys utväljande till ceremoniemästare vid det förestående högtidliga tillfället kunde ingalunda uppväga kejsar Carls löfte: att göra kardinalen till påfve.

Den 15 Juni 1520 begaf sig konungen med drottningen, lorderna och hofvet från Calais till Guisnes, hvarest af 1100 skickliga arbetare och konstnärer från Flandern och Holland blifvit uppbygdt ett rikt utsmyckadt palats af träd. På den gröna gräsplanen, framför ingången till palatset, var anbragt en springkälla, på hvilken guden *Bachus* thronade, hvilken rikligen utöste vin, som genom rör lopp åt alla sidor, så att hvar och en kunde taga sig en läskedryck. På andra sidan af dörren reste sig en af fyra lejon uppburen kolonn, förgylld och omvirad med guirlander, och på hvars spets var upprest en *Cupido*.

Denna praktbyggnad, som inneslöt en gårdsplan med flera springbrunnar, var af fyrkantig form, och hvarje sida höll 128 fot i längd. På framsidan såg man en figur, föreställande en vilde med båge och pilar; den hade till underskrift det af konung Henrik sjelf valda motto: *«Cui adhæreo, præ est»* (den, som jag lemnar mitt bistånd, han segrar). Rundt omkring stora tornet, i fönstren och på murarnes tinnar stodo krigiska figurer färdiga att nedslunga stora stenar, samt dessutom statuer af forntidens hjeltar, såsom t. ex. *Alexander den store, Herkules* m. fl. Utsidan var beklädd med segelduk och så målad, att det såg ut som om byggnaden varit uppförd af qvadersten. Möblerna, kapellets inredning och praktrummen voro ytterst lysande. Väggarna gnistrade af juveler och broderier; altaret och borden svigtade under bördan af massiva och dyrbara silfverkäril.

För att icke öfverträffas af den engelska konungen i lysande och imponerande prakt, hade Frans den förste låtit uppslå en jättelik pavillon, hvars hufvudstöd utgjordes af ett ofantligt mastträd; utsidan, i form af en kupol, var öfverallt beklädd med guldbrokad, och insidan med blått siden, inväft med guld. Men olyckligtvis kullkastade en häftig storm denna praktfulla byggnad, så att franska monarken såg sig nödsakad att uppslå sin boning i ett gammalt slott i närheten af Ardres.

Så snart båda koungarna kommit i ordning, hvar och en i sitt residens, begaf sig Lord Thomas Wolsey, åtföljd af flera ädlingar, till franska hofvet vid Ardres, der han af konung Frans emottogs med mycken utmärkelse. Kardinalens tåg, som var ytterst lysande och praktfullt, är så ofta beskrifvet, att vi ej vilja trötta våra läsare med en ny beskrifning deröfver.

Vid samma tid som Wolsey gjorde konungen af Frankrike sin uppvaktning, aflade en deputation af Frankrikes förnämsta ädlingar ett besök hos konung Henrik.

Wolsey, som var försedd med den mest vidsträckta fullmagt, underhandlade med konung Frans, hvilkens hjerta var på andra sidan Alperna, och som af denna orsak beviljade alla Englands fordringar för dess iakttagande af en sträng neutralitet.

Vi öfvergå nu till Henrik den åttondes skiljsmessa från sin gemål drottning Catharina. Rätten, som skulle granska orsakerna härtill, församlade sig i stora salen i *Black Friars* den 31 Maj 1529. Wolsey och påfliga legaten *Campeggio* intogo här sina säten med mycken högtidlighet och uppfordrade konungen och drottningen att inställa sig för denna höga domstol. Henrik sände en fullmägtig, men drottningen infann sig personligen; hon protesterade högt emot sakens afgörande af dessa två kardinaler och vädjade till påfven.

Campeggio utsatte nu ett nytt möte, och rättens ledamöter sammanträdde åter den 21 Juni. Denna dag satt konung Henrik i galadrägt på högra sidan af kardinalerna, och, när hans namn uppropades, svarade han: Här!; Catharina, som satt till venster om kardinalerna och understöddes af fyra henne tillgifna biskoppar, vägrade att svara på uppropet eller att för öfrigt inlåta sig i något försvar. Men när hennes namn för andra gången uppropades, reste hon sig från sin plats, gjorde med djup andakt korstecknet, knäföll derpå för konungen och tilltalade honom med följande ord:

Sire! jag besvär eder vid den kärlek, vi hyst för hvarandra, och vid den enda sanna Gudens förbarmande att låta mig vederfaras rättvisa. Haf medlidande, haf barmhertighet med mig; ty jag är blott en svag qvinna och en fremling i detta land. Jag har här ingen pålitlig vän, och icke heller någon opartisk rådgifvare; jag tager derföre min tillflykt till er. Ack, Sire! hvarmed har jag förtörnat er? Hvarigenom har jag gifvit er anledning till ovilja emot mig? Har jag väl någonsin handlat emot er vilja, emot edra åsigter, efter som ni nu vill förskjuta mig? Jag tager Gud och hela verlden till vittne, att jag städse varit er en trogen, undergifven och lydig maka, att jag alltid rättat mig efter edra önskningar och er vilja. Aldrig har jag hvarken talat eller handlat emot er, har alltid varit nöjd med allt, det ni funnit för godt; aldrig har jag knotat eller låtit undfalla mig något förnärmande ord emot er, eller ens visat er en missnöjd min. Jag har älskat alla dem ni älskade, och detta blott för er skull, antingen jag hade orsak dertill eller ej, eller om de voro mina fiender eller mina vänner.

Efter att ännu en gång hafva erinrat honom om, att hon under tjugu års tid varit honom en trogen maka och skänkt honom flera barn, ehuru det behagat Gud att hädankalla dem alla, påstod hon bestämt, att hennes tidigare äktenskap med hans broder Arthur endast varit en formalitet, och i afseende på denna punkt vädjade hon till hans eget

samvete, hvilket bäst kunde säga honom, om hon hade rätt eller orätt; men på samma gång förklarade hon äfven, att, om det funnes någon rättvis orsak till skiljsmessa dem emellan, skulle hon genast utan knot träda tillbaka, äfven om detta steg vore förenadt med skam och vanära.

Er kunglige fader, fortfor hon derefter, njöt under sin regeringstid en så hög aktning, att man allmänt kallade honom den andre Salomo; äfven min fader, konung *Ferdinand* af Spanien, gällde för att vara en af de visaste furstar. I sanning, båda voro förträffliga regenter, utmärkta genom vishet och sannt majestät. Dessutom synes det mig, att det på den tiden funnos lika så kloka, lärda och insigtsfulla män som nu, och dessa funno vårt äktenskap vara godt och laggiltigt. Derföre måste jag på det högsta förvånas öfver de orimligheter man nu påfunnit emot mig. Ni ställer mig under denna domstols befallningar och domslut, och tillfogar mig härigenom en stor orättvisa; ty man kan ju fälla mig, af brist på tillräckligt försvar, då jag ej har någon opartisk försvarare, utan endast sådana, hvilka ni behagat utnämna. Ni måste taga i betraktande, att desse män, hvilka äro edra undersåtare, icke kunna vara opartiska domare i min sak; de äro valda bland edra rådgifvare, och af fruktan för er våga de ej att sätta sig emot er vilja eller uppfyllandet af edra önskningar. Derföre bönfaller jag hos er i all underdånighet: haf medlidande med mig eller förunna mig åtminstone tid att inhemta råd af mina vänner i Spanien. Men vill ni ej unna mig den ringa och rättvisa ynnest, hvarom jag för Guds barmhertighet skull anropar er; nå väl, så ske då er vilja, jag öfverlemnar min sak till den högste domaren.

Efter dessa ord stod hon upp, böjde sig djupt för konungen, och tvertemot allas väntan, att hon skulle åter intaga sin plats, lemnade domsalen och kunde sedermera ej förmås att inställa sig för sina domare, hvarken i egen person eller genom fullmägtig.

För att förtaga intrycket af hennes med vältalighetens värma framförda uppmaning, höll Henrik nu ett hycklande tal. Han förklarade för alla närvarande, att hon alltid varit honom en trogen och kärleksfull hustru, och att hans nuvarande handlingssätt emot henne endast och allenast härrörde från hans samvetsqval och af fruktan för Guds vrede. Han anmärkte, att Wolsey ingalunda hade rådt honom till denna process, utan tvertom sökt afhålla honom derifrån, samt tillade äfven, att biskopen af *Lincoln*, hans bigtfader, och åtskilliga andra biskopar hade gillat hans beslut, att i denna sak vädja till påfvens rättvisa.

Då Catharina ej sedermera ville inställa sig för rätten, förklarades denna hennes närvaro obehöflig, och undersökningarne fortsattes.

De trenne punkter, hvilka af de kungliga råden förklarades som giltiga och fullkomligt tillräckliga orsaker till skillsmessa, voro följande:

För det första, att äktenskapet emellan Catharina och prins Arthur verkligen blifvit fullbordadt: en omständighet, som gjorde hennes påföljande äktenskapliga förbindelse med Henrik den åttonde lagstridig och onaturlig. För det andra, att påfven Julius den andres dispensationsakt blifvit utverkad genom falska föregifvanden och sanningens fördöljande; och slutligen för det tredje, att det påfliga bref man vetat förskaffa sig till understöd för akten, borde anses som en tydlig förfalskning, hvarför den var helt och hållet ogiltig.

Dylika påståenden, understödda genom våldsamheter och allehanda ränker, förde med tiden, som vi redan sett, den despotiske Henrik till det efterlängtade målet, hvilket han genom rättvisa och lagliga medel aldrig hade ernått.

Den olyckliga *Anna Boleyn* var konung Henriks andra gemål. Tvertemot konungens förhoppningar, enär han väntade sig en manlig arfvinge, nedkom hon den 7 September 1533 med en dotter, den sedermera så namnkunniga *Elisabeth*, hvilken straxt efter dopet erhöll titel af prinsessa af *Wales*. Hennes lastfulle fader, som emedlertid förälskat sig i ett annat fruntimmer, förklarade barnet för oäkta, och fann äfven medel att göra sig af med dess moder, hans andra gemål, i det han beskyllde henne för olofligt umgänge med sin egen broder och med fyra andra manspersoner.

På grund af denna beskyllning framhade man den djupt kränkta Anna inför rätten, och ehuru man ej kunde framföra några bevis på den otrohet, hvarföre man anklagade henne, dömde likväl domarne, hvilka voro helt och hållet beroende af Henriks vilja, henne skyldig till majestätsbrott.

Följden af denna rättegång var, att hon den 19 Maj 1536 blef halshuggen. Hennes sista ögonblick vittna i hög grad om mod och själsstyrka; hon bibehöll till sista andedraget sitt sinneslugn och tyckes intet ögonblick tro, att det var hennes barns fader, som på detta sätt uppoffrade och lät henne undergå en neslig död.

Dagen efter Anna Boleyns afrättning förmälde sig den blodtörstige barbaren med lady *Jane Seymour*, hvilken till hans stora tillfredsställelse den 24 October 1537 skänkte honom en manlig arfvinge, sedermera *Edvard den sjette*. Emedlertid förmörkades likväl hans glädje genom drottningens död, som inträffade kort efter nedkomsten.

Förföljelserna emot protestanterna blefvo vid denna tid ännu häftigare; ty nationen hade, i afseende på sin religiösa tro, delat sig i tvenne partier. Detta väckte Henriks förargelse, och i sin förbittring skymfade han Thomas Becket's reliker, derföre att denne varit en djerf motståndare mot konungaväldet. Han instämde helgonet sjelf för sin domstol, lät förklara honom för en förrädare och utstryka hans namn ur kalendern, plundrade hans rika kapell och förbrände hans ben till aska.

Det öde, som drabbade en skollärare, vid namn *Lambert*, är tillräckligt att befläcka Henrik den åttondes namn med evig vanära. Lambert vädjade till konungens rättvisa, hvilket var detsamma som att predika för döfva öron. Efter en lång disputation åtspordes Lambert, som hållit sig tapper: om han ville återtaga sina ord eller dö.

Lambert valde döden, och den olycklige mannen uppoffrades med en grymhet, som kastar en mörk skugga på alla dem, hvilka voro delaktige i detta skändliga mord.

Kort derefter sammanträdde en parlamentskommitté, för att uppsätta sex artiklar rörande protestantismen, och dessa innefattades i en akt, hvilken för sin stränghet emot protestanterna fått namn af »*the bloody bill.*»

Konung Henrik beslöt nu ånyo att träda i äktenskap, hvarföre *Thomas Cromwell*, en smedson från Putney, konungens general-vikarie, och en gynnare af reformationen, af sin herre utnämnd till grefve af Essex, föreslog honom, till sin egen olycka, hertigens af *Cleve* i *Westphalen* syster *Anna*, såsom en passande gemål.

Förmälningen firades i December 1539. Men den obeständige, vankelmodige despoten fattade snart ovilja mot denna sin nya gemål och utverkade genom det, honom fullkomligt tillgifna och af hans minsta vink beroende parlamentet en formlig skiljsmessa från henne. Sin hittills varande gunstling, *Essex*, beskyllde han för majestätsbrott och lät döma honom till döden utan föregående ransakning; han afrättades d. 10 Juli 1540.

Henrik den åttondes nästa gemål var *Catharina Howard*, hertigen af *Norfolk* brorsdotter: en förbindelse, som åter närmade honom till katolikerna och gaf anledning till förnyade förföljelser mot protestanterna. Men det oaktadt, och likasom han ville ställa sitt tyranni i ett opartiskt ljus, blefvo alla påfveväldets anhängare, hvilka ej ville erkänna honom som kyrkans öfverhufvud och hans förordnanden i trossaker, behandlade med lika stränghet. Bland dessa olyckliga var äfven den åldriga grefvinnan af *Salisbury*, kardinal *Poles* moder, och sista ättlingen af den mäktiga familjen Plantagenet, hvilken en gång innehaft Englands thron. Man kunde nu med skäl säga att skräcksystemet tagit sitt säte i England.

Den nya drottningens uppförande föranledde en statsprocess. Henrik, som fattat mycken kärlek till henne, upptäckte till sin stora sorg, att hon ej allenast var honom otrogen, utan äfven före sitt äktenskap med honom fört ett ganska lättfärdigt lefverne. Hans smärta häröfver, ifall han någonsin känt någon sådan, försvann dock snart och förbyttes i det oförsonligaste hat. Den trolösa anklagades, förhördes och dömdes till döden, samt afrättades den 12 Februari 1543, medelst halshuggning med yxa.

Således hade despoten nu redan varit fem gånger förmäld.

Den 12 Juni 1543 förmälde sig konung Henrik med sin sjette och sista gemål. Denna var *Catharina Parr*, enka efter Lord *Latimer*, och hon öfverlefde despoten.

År 1547 ordnade hon thronföljden och bestämde sin son *Eduard* och dennes manliga afkomlingar till rikets arfvingar; men i den händelse Eduard skulle aflida i en tidigare ålder, skulle kronan öfvergå till prinsessorna Maria och Elisabeth, hvilka på detta sätt blefvo legitimerade.

Vid en tilltagande sjuklighet tilltog Henriks häftighet i sådan grad, att han betedde sig såsom ett vildt djur, och hans grymhet kände snart inga gränsor.

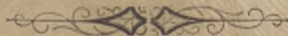
Hvarken vän eller ovän var säker för honom. Hans trognaste och skickligaste general, den mäglige hertigen af Norfolk, och dennes utmärkte son, grefven af Surrey, ådrogo sig konungens onåd och blefvo likasom alla hans förra gunstlingar, kastade i Towern. Grefven af Surrey, hvilken misstänktes att hafva fört en hemlig brefvexling med kardinal Pole, dömdes skyldig och afrättades.

Mot hertigen af Norfolk gick man ännu strängare tillväga; utan några bevis och utan att låta honom försvara sig, förklarades han skyldig och dömdes till döden. Så oförsonlig var den döende Henriks förbittring emot honom, att ej en gång hans egen nära förestående upplösning, förmådde ingifva honom mildare känslor. Intet tycktes sysselsätta hans uppmärksamhet så mycket som hertigens af Norfolk undergång, hvilken han på inga vilkor ville släppa ur sina klor. Hans ondskefulla och hämdgiriga sinnelag afskräckte alla från att underrätta honom om hans förtviflade tillstånd. Slutligen tog Sir Anthony Denny mod till sig och gjorde despoten uppmärksam på, att hans sista timma nalkades.

Tvertemot allas förmodan åhörde honom konungen med beundransvärdt lugn och befallde derefter att kalla Cranmer. Men redan innan denna hans gunstling anlände till hans dödsbädd, var han mållös och kunde endast trycka prelatens hand till tecken att han dog, erkännande den katholska tron.

På detta sätt dog denne orolige och blodtörstige monark, ej beklagad af någon, i sitt 56 år, sedan han regerat i nära 38 år; han dog den 28 Januari 1547, endast 24 timmar före den, till den tappre hertigens af Norfolk afrättning bestämda tiden.

Konung Henrik den åttonde är begrafven i Windsor.

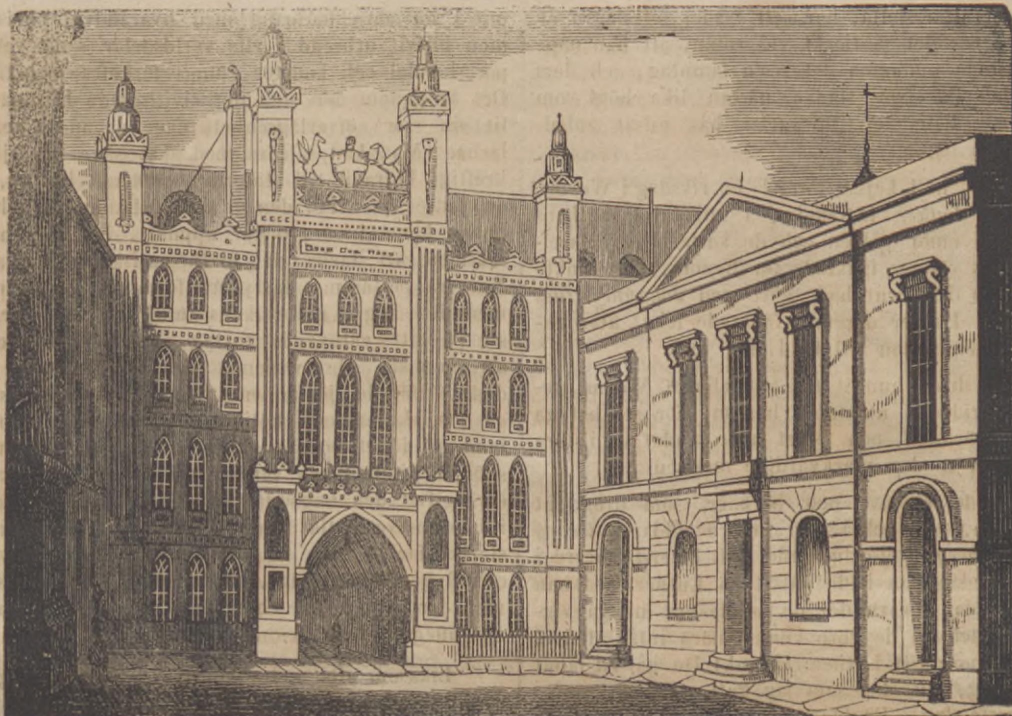

Enligt sednaste officiella uppgifter har London 1,876,676 innevånare. Af dessa äro 200,000 brödlösa och lefva af det som de genom dels tiggeri och dels stöld förvärfva. Öfver 50,000 äro helt och hållet husvilla samt tillbringa nätterna vandrande på stadens gator, och sätta sig ner att sofva i den första krog som öppnas i grannskapet.

Den Förlorade Sonen, af Lionello Spada.

Rådhuset i London.

Ofvanstående träsnitt föreställer Londons Rådhus. Denna imposanta byggnad innehåller en sal, som rymmer 6 à 7 tusen personer och är bestämd att begagnas vid stora högtidligheter. Man ser derstädes marmor-monumenter af *Nelson*, *Bedford* och de båda ryktbara männen med namnet *Pitt*, äfvensom tvenne bildstoder, hvilka bära namnen *Gog* och *Magog*.

Hemligheten.

*Demois. X**** hade lofvat sin hand åt en ung man, med det uttryckliga vilkor, att han helt och hållet skulle bortlägga det för henne så obehagliga tobaksrökandet. Den unga mannen, utomordentligt kär, gaf det äskade löftet, hvarefter bröllopet firades och några månader förflöto i en ostörd lycka. Då märkte den unga frun en ögonskenlig förändring hos sin man: han blef dyster och orolig, men förteg dock, oaktadt hennes böner om deltagande, orsaken till sitt lidande. Plötsligen blef han åter glad och munter, men var dagligen två timmar borta, utan att hans fru visste hvarthän han gick. Han föregaf att han hade behof af rörelse i fria luften, och att, emedan han var en rask fotgängare, han omöjligen kunde taga henne med sig. Nu blef det den unga fruns tur att förändras: hon intogs af ett stilla vemod och gret mycket. Ändtligen fattade hon det beslut, att utforska sin mans hemlighet. Hon uppdrog en förtrogen att följa honom och sedan uppgifva för henne det ställe dit han gick. Detta uppdrag förrättades och frun erfor då, att hennes man hvarje dag gick till ett litet hus i en af förstäderna och dröjde der tvenne timmar, hvarefter han helt glad åter gick derifrån. Nästa dag, vid den vanliga tiden, började mannen sin föregifna spatserfärd, men på något afstånd följde honom hans hustru, och såg honom slutligen ingå uti det för henne uppgifna huset. Då äfven hon hade dit anländt, fattade hon, efter en stunds tvekan, beslutet att gå in uti detsamma. Hon kommer till en dörr och hör en man, gående med raska steg i rummet innanför. Hon igenkänner sin mans gång. Nu, vid målet för lösningen af sina tvifvel, förmår hon icke att dröja ett enda ögonblick längre; hon öppnar dörren och ser sin make! — sin man — sysselsatt att ur en präktig sköskumspipa blåsa kolossala moln af tobaksrök. — Detta var således hemligheten. Den unge mannen, alltför mycket van vid sin pipa, förmådde icke hålla sitt löfte och hade derföre påhittat detta medel att tillfredsställa sin böjelse. Hans fru, som tydligt fann det ensidiga i sitt vilkor, tillät honom gerna att allt framgent hemma få röka sin pipa.

Lutherträdet vid Worms.

I fall en eller annan af mina läsare en gång skulle komma til *Worms*, vill jag råda honom att gå ett stycke utom staden och låta visa sig *Lutherträdet*. Detta träd är en alm och ett verkligt pragtträd, som stått der öfver 300 år och dock är friskt och grönt, ända till de yttersta qvistarne i toppen.

Den som berättar detta, har sett trädet för några år sedan. Då var det så tjockt vid roten, att han näppeligen kunde omfamna det i sju famntag, och dess topp höjde sig öfver staden nästan lika högt som kyrktornen. Följande tilldragelse har gifvit anledning til dess namn.

År 1521 höll kejsar *Carl V* en riksdag i Worms, till hvilken *Luther* instämdes, i anledning af hans predikningar emot påfven och de katholska villfarelserna. Hans vänner fruktade för honom, ty de tänkte på huruledes det förut hade gått med *Johannes Huss* i *Konstanz*. Luther deremot fruktade icke, utan anträdde med förtröstan till Gud, sin resa.

Då han hade hunnit till närheten af Worms, redo många riddare ut emot honom, för att betyga honom sin vördnad, och folket hade samlat sig i stora hopar för att se den märkvärdige mannen.

Bland de riddare och baroner, som drogo ut emot honom, var också den tappre riddaren *Georg von Frondsberg*, kejserligt råd och öfver-fältherre i Tyrolen. Sedan han hade hälsat på Luther, red han vid hans sida, hvarunder de talade om många vigtiga saker, och då de voro komne nära intill staden, sade Frondsberg till Luther: «Munk! Du går en långt farligare väg, än den som jag gått, till och med i de blodigaste slag. Fruktar du ej för att träda fram för kejsaren?»

Luther såg vänligt på honom, pekade på staden och sade: Om det också funnes så många djeflar i Worms, som der äro takstenar på husen, så vill jag dock icke frukta: ty Gud är med den goda saken.

Dessa trons och förtröstans ord inträngde djupt i riddarens själ, och han fortsatte ridten, tyst begrundande desamma. Då han hade hunnit till stadsporten, sade han till Luther: Tror du också att ditt förehafvande skall röna framgång? Då pekade Luther på en späd alm, som uppvuxit vid sidan af vägen, och sade: «Herr Riddare! så visst som denna planta en gång skall blifva ett stort träd, hvilket i höjd skall täfla med stadens torn, så säkert skall också min lära växa och vinna styrka; ty den är Guds egen lära.» Och det träd, som nu väldigt trotsar storm och oväder, är densamma lilla planta, hvarpå Luther en gång pekade, och det har tillfullo inträffat hvad Luther förutsade. Ännu i dag står trädet grönskande, och kallas *Lutherträdet*.

Detta träd erinrar om en stor tid och en stor man, men derjemte äfven om, att en rätt förtröstan till Gud gifver styrka i både nöd och död.

Om Sjöväsendets uppkomst och utveckling.

En ibland menniskans snillrikaste och vigtigaste uppfinningar är den att bygga fartyg och segla öfver hafven. Det är sjöfarten som mest bidragit till kännedomen om länderna, nationerna och jordens alster. Genom den hafva de särskilta folkslagen kommit i närmare beröring med hvarandra, christendomen blifvit utbredd i alla verldsdelar samt vetenskaper, handel och konster vunnit förkofran och tillväxt. Det är genom den som det civiliserade Europa erhållit sin stora öfverlägsenhet öfver de andra verldsdelarna. Man kan således med skäl säga att sjöfarten kraftigt bidragit till staternas välstånd, kultur, lycka och anseende. För den grad af fullkomlighet, hvilken denna konst i våra dagar uppnått, har den hufvudsakligen att tacka de mathematiska vetenskaperna. Numera bestämmes fartygens form i öfverensstämmelse med den högre mekanikens resultater, och förlitande sig på sitt välbyggda fartyg, sin kompass och sina astronomiska observationer och beräkningar, vågar den oförfärade sjömannen tryggt plöja oceanens oroliga och skummande böljor. Dristigt styr han från land, ut i det bedrägliga elementet, hvarest han blott skönjer himmel och vatten. Ilande framåt, har han öfvergifvit den bebodda verlden och vågat sig midt ibland hafvets alla faror. Med kraft kämpar hans starka fartyg mot de tornhöga, fradgande vågorna och flyger, så att säga, nästan med vindens hastighet, mot den tillämnade hamnen, som ofta är tusentals mil aflägsen från hemmet.

Likasom alla andra konster och uppfinningar, har äfven sjöväsendet endast småningom uppnått denna sin nuvarande grad af fullkomlighet, och har derföre likasom de, sin egen historia. Om sjöfartens första uppkomst saknar man tillförlitliga underrättelser, men man kan med sannolikhet antaga att fartyg funnits och att sjöfärder blifvit företagna ifrån den tid jorden blifvit befolkad. Troligen har ett på vattnet flytande trädstycke gifvit första anledningen till byggandet af farkoster, i början bestående endast af sammanbundna och sedermera af urhålkade trädstammar. Det första fartyg af någon betydenhet historien vet att omtala, är *Noachs ark*. Denna ark hade hvarken segel, åror eller roder, utan beskrifves såsom endast drifven efter den Högstes behag, tills den, då vattnet efter den allmänna öfversvämningen föll, stannade på berget *Ararat* i Armenien. Längden på arken skall hafva varit 450, bredden 75 och höjden 45 fot. Dess form var aflångt fyrkantig och farkosten öfverbyggd med tak.

Man vet icke med visshet hvem som först uppfann bruket af åran, hvilket dock troligtvis skedde innan uppfinningen af segel, men man har trott att det var den egyptiska drottningen *Isis*, (sedan dyrkad under namnen *Kybele* och *Ceres*), hvilken först skall uppfunnit bruket af segel. Historien eller måhända rättare sagan, förmäler, att denna drottning, som gränslöst älskade sin son *Orus*, en gång, då denne saknades och icke kunde återfinnas, gick om bord på den första båt hon fann vid hafsstranden, och att hon, efter att hafva rott sig trött, slutligen stod upp i båten, tog sin slöja och spridde mot vinden, hvilket snart gaf båten fart, och hvarigenom således uppkom bruket af segel. Om egyptierna möjligtvis äfven hafva uppfunnit åran och rodret, så kan det icke från-

kännas Phenicierna hedern att hafva uppfunnit bruket af master.

Efter all sannolikhet voro också Phenicierna de förste som för ungefär 4000 år sedan begynte att bygga större och mera fullkomliga fartyg och företaga vidsträcktare sjöresor. Detta folk utgjorde en af forntidens mägtigaste nationer och bebodde en del af kustlandet vid Medelhafvets östra ända. Ett annat folk, som härstammade från Phenicierna, nemligen Carthaginenserna, och hvilka bebodde en landsträcka på Afrikas norra kust, vinnlade sig ännu mera om sjöväsendet. Dessa båda nationer hemtade bomull, guld och vin från *Egypten;* spanmål och olja från *Palestina;* ull, rökelse, ädla stenar och perlor från *Arabien;* elfenben, kryddor och väfnader från *Indien;* siden från *Babylonien;* slafvar, hästar och koppar från länderna vid *Kaukasus* och *Taurus;* vin från *Syrien;* metaller, isynnerhet silfver från *Spanien;* tenn från de *Brittiska öarne*, och bernsten från *Preussiska kusten.* Men de nöjde sig icke med att utbyta sina egna produkter mot andra länders alster; utan de hemtade äfven varor *från* främmande länder och förde dem *till* andra folk.

Vilja vi sätta tro till forntida berättelser, så skola grekerna hafva gjort sig förtjente af flera uppfinningar till sjöväsendets förbättrande.

Skeppet *Argo*, på hvilket grekerna, under *Jasons* anförande, företogo det namnkunniga sjötåget till *Kolchis*, skall hafva varit det första som blifvit försedt med roder. De fartyg, med hvilka phenicierna och carthaginenserna gjorde sina första sjöresor, voro, i jemförelse med nutidens fartyg, små och vanskapliga, och hade ungefär den form som månan i första qvarteret. Men med handelns tilltagande byggdes fartygen allt större och af en ändamålsenligare form, och snart insåg man nödvändigheten af att bygga och utrusta äfven sådana fartyg, med hvilka kusterna och handelsfartygen kunde skyddas för fiendtliga angrepp. Sålunda uppkommo krigsfartygen. Dessa voro långa och smala, samt spetsiga i båda ändar och hade i början blott en rad åror på hvarje sida, samt fortskaffades endast genom rodd, då man deremot på handelsfartygen äfven begagnade segel, nemligen då vinden var gynnande. Först långt efteråt förseddes äfven krigsfartygen med master och segel. Grekerna indelade fartyget i trenne hufvuddelar: mellanstycket, framstammen och akterskeppet. Till det förstnämnda hörde kölen, som dock endast fanns på krigsfartyg. På *framstammen*, eller, som vi säga, *backen*, var ett slags torn, som länge bibehölls på dessa fartyg. Den var också utsirad med förgyllningar och bildhuggerier, föreställande djur, hjelmar, lagerkransar och dylikt, mera passande för grannlåtsfartyg än för krigsskepp. Den höga enfald, som så mycket utmärker grekiska arkitekturen, tyckes ej sträckt sig till skeppsornamenterna, hvilka alltid voro prålande och onaturliga. Akterskeppet var af rund form och ytterst tungt. De äldsta ankarne voro af sten; sedermera gjordes de af träd med en stor qvantitet bly. Grekerna förstodo att bruka lodet, som kastades med kedja, men de nyttjade ock stänger för att mäta vattnets djup. Sedan endast ett segel länge varit brukadt, infördes slutligen bruket af flera; dessa voro vanligtvis af linne, men också stundom af läder. Krigsskeppen voro utmärkte genom en hjelm, uthuggen i masttoppen och genom torn, beräknade att försvara egen besättning och oroa fienden. Deras rang eller storlek berodde på antalet af deras rader roddbänkar: det mest vanliga var tre eller fyra. Men man nöjde sig icke med fyrradiga galerer. Det säges att egyptiske konungen *Ptolomäus Philopater*, 200 år f. Christus, skall låtit bygga ett skepp med fyratio rader. Detta skepp blef derigenom så högt att det liknade en flytande ö. Dess längd uppgick till 500 och dess bredd till 70 fot. Besättningen utgjordes af 4000 man roddare, 400 matroser och 3000 sjösoldater. Men mycket större var det som under *Archimedes*' ledning, 250 år f. Christus, byggdes i Syrakusa för konung *Hieros* räkning, och hvartill åtgick lika mycket timmer som till 50 större krigsskepp. Detta skepp hade en mängd af rum, gallerier, trädgårdar, fiskdammar, stall, qvarnar, bad, ja till och med ett Veneris tempel. Golfven voro inlagda och föreställde märkvärdiga tilldragelser. I öfra delen af skeppet var en rymlig gymnastik inrättad; öfver allt der sådant kunde anbringas, funnos inläggningar, förgyllningar, målningar och skulpturer. Ett bibliothek fanns der äfven. Detta namnkunniga skepp var omgifvet af ett jernskrank, hade åtta torn med vallar, försedda med krigsmaschiner, synnerligast en, som slungade stenar om 300 marker på 1500 alnars afstånd, med många flera märkvärdigheter.

Såsom exempel på huru ansenliga de flottor voro, hvilka begagnades under forntidens märkvärdigaste sjökrig, kan nämnas, att den flotta Perserna utrustade emot Grekland, 408 år före Christi födelse, bestod af omkring 1200 större och 3000 mindre fartyg. De större fartygen hade öfver 200 mans besättning hvardera. Folkmängden på hela flottan utgjorde en half million.

För att gifva ett begrepp om den nästan otroliga prakt som slösades på den tidens lustfartyg, må anföras det som den egyptiska drottningen *Cleopatra* lät bygga. Denna drottning, som i högsta grad förenade skönhet med allt hvad den mest förfinade konst vetat frambringa, hade i kärlekens nät fångat den romerske kejsaren *Antonius*. Hon lemnade Egypten för att möta sin älskare uti *Cilicien* — ett landskap i Mindre Asien — på ett fartyg som var belagdt med guldplåtar och hade segel af purpurtyg, hvilka voro broderade med guld samt åror som voro beslagna med silfver. Framstammen pryddes af de mest fina och dyrbara sirater, och var så smyckad med guldarbeten, att den spridde en bländande glans. Då hon ankom till mynningen af floden *Kydnos*, användes alla medel att göra hennes tåg herrligt och lysande. Sjelf låg hon, i skönhetsgudinnans drägt, under en guldstickad tälthimmel, omgifven af gossar, hvilka voro klädde som kärleksgudar och flägtade svalka åt henne, under det att sköna flickor, klädda som gratier och hafsgudinnor, dels sutto på roddarbänkarna, dels klättrade i fartygets silkestacklage, och för-

rättade matros-tjenst med hänförande behag. Öfverallt voro kostbara rökelsekärl uppställda, af hvilka luften fylldes med den ljufvaste vällukt. Under hela färden hördes flöjtspel och harpoklang från fartyget, och lockade innebyggarne på flodens stränder i oräkneliga skaror att komma och beundra det sällsynta och präktiga skådespelet.

(Forts.)

Något om Diamanter.

Diamanten var bekant redan i forntiden och ansågs såsom eldfast samt tillskrefs öfvernaturliga krafter. Plinius har öfver denna ädelsten gifvit en beskrifning, af hvilken man, oaktadt de bristande krystallografiska kännetecknen, lätt igenkänner densamma. Den var då en handelsartikel som af Karthagerna tillfördes Etruskerna. Men de gamle förstodo icke att slipa den och satte derföre högsta värdet på sådane som hade en paramidalisk form. Äfven de fyra diamanter, som prydde Ludvig IX:s konungamantel, hade naturliga spetsar. År 1476 upptäckte Ludvig van Berchem, en borgare i staden Brügge, konsten att slipa och polera diamanter, i det han dervid begagnade diamantstoft. Den första på detta sätt formade diamant egdes af Hertig Karl (den tappre) af Burgund. Denna sten förlorades i slaget vid Granson, men återfanns af Schweitzare och blef, efter många öden, infattad i den spanska konunga-kronan. Det är sannolikt att de gamles diamanter kommo uteslutande från Indien, och europeerna erhöllo sina derifrån ända tills de brasilianska diamantgrufvorna upptäcktes. Nästan alla de indiska grufvorna ligga i fordna konungarikena Golkonda och Visapur, emellan Kap Komorin och Bengalen, vid foten af Orixa-bergen. Diamanterna från Golkonda äro de största, och de från Visapur de allmännaste. Men nämnde grufvor äro troligen icke äldre än sedan 15:de århundradet, och man vet icke med säkerhet från hvilka ställen i Ostindien romarne erhöllo sina diamanter. I den nyare tiden hafva diamanterna nästan uteslutande kommit från Brasiliens minor. Dessa upptäcktes år 1728 i distriktet Serra do Frio, norr om Rio Janeiro. De förnämsta af dem äro de vid Mandange. De hafva ifrån deras öppnande till närvarande tid lemnat 3,024,000 karat (öfver 1300 skålpund). Ehuru produktionen aftagit på den sednare tiden, uppskattar man den dock till 25 à 30,000 karat årligen; men af denna qvantitet utgöres den största delen af diamantstoft, i det att endast 8 à 900 karat kunna slipas.

Denna ädelsten har alltid varit ganska dyrbar. Oslipade diamanter säljas numera vanligen för omkring 16 riksdaler banko per karat (ungefär ett svenskt qvintin). De diamanter som äro dugliga till slipning och icke väga mer än en dukat, säljas styckevis à cirka 24 rdr bko. Så snart vigten öfverstiger en karat, beräknas värdet sålunda, att man först multiplicerar antalet karat med sig sjelf och denna produkt derefter med karatpriset. En diamant af 2 karat kostar således ungefär 2 gånger 2 gånger 24 rdr bko eller 96 rdr bko. Men är diamanten slipad, så anses han hafva ett långt större värde, och detta i förhållande till dess större eller mindre glans.

Diamanter af betydlig storlek äro ytterst sällsynta. Redan de 12- à 20-karatiga höra till undantagen. Också hafva dessa icke något bestämdt värde. Den största af alla kända diamanter är den som tillhör Radschan af Mathan på Borneo. Den har «det skönaste vatten», och väger 367 karat. Den anses såsom en talisman, af hvilken Radschans och hans familjs lycka beror. Den ryska kejsarens diamant väger 193 karat. Den har, oaktadt dess mindre sköna form, kostat öfver 500,000 Thaler. Den skönaste diamanten i Europa befinner sig i Frankrike och är känd under namn af «Regenten.» Den köptes af Hertigen af Orleans (under Ludvig XV:s tid) för 2½ millioner francs. Den väger 136 karat och uppskattas för det närvarande till 5 millioner francs. Den största brasilianska diamanten äges af portugisiska dynastien och väger 120 karat. Den är oslipad och har ännu i dag sin naturliga form.

Tuppfäktningar i äldre och nyare tider.

Tuppfäktningar, en ungdomsförlustelse hos det engelska folket, i synnerhet bland dess lägsta klasser, voro redan kända bland forntidens folk, samt mycket omtyckta hos Atheniensarne. Man påstår, att tuppfäktningar redan på Solons tid hörde till de offentliga skådespelen; säkert är, att tuppfäktningar esomoftast höllos i Athen på Themistocles' föranstaltande. Grekerna hafva sannolikt genom Perserna blifvit bekanta med detta råa nöje; ty hos dessa, likasom i Ostindien, hade man redan i de äldsta tider tuppfäktningar, och stridstupparne i Ostindien voro företrädesvis berömda för deras mod och styrka. I England, der folket var nästan lika passioneradt för detta skådespel, som spaniorerna för deras tjurfäktningar, höllos tuppfäktningar redan i tolfte århundradet; i det 16:de århundradet hade man här till och med flera utförliga verk, innehållande föreskrifter för stridstuppars födande, skötande och dresserande.

På grund af en så utomordentlig förkärlek för tuppfäktningen, använde man naturligtvis mycken uppmärksamhet på tupparnes skötsel och parning; ty ju vackrare, starkare och modigare dessa djur äro, desto större förlustelse har man vid åskådande af kampen dem emellan. Hufvudsaken beror på valet af en duglig höna; den bör nemligen vara af en god, solid race, stor och starkt byggd, i synnerhet baktill. Hönans färg kan vara svart, brun eller brokig; likväl föredraga några de gula hönorna. När hönan har en upphöjning på hufvudet och sporrar på benen, så är detta ett säkert tecken til tapperhet. Öfver hufvud taget får hon hvarken vara tam eller tålig, icke heller får hon för mycket besväras af de

andra hönsen. Den bästa liggtiden är från Februari till Mars månads slut. När hönan ligger på äggen, får hon icke störas; hon måste då ha mycket god föda nära intill sig, samt dagligen friskt vatten. Kycklingarne låter man vara tillsammans, intilldess de begynna att jaga och bita hvarandra; då inspärrar man dem som man vill uppdraga till stridstuppar, hvar för sig i ett särskildt rum med en fri plats, som likväl bör vara golflagd, att de ej må skada sina näbb.

Vid valet af stridstupparne iakttager man följande reglor. Hvarken de mycket stora eller de mycket små äro passande till dylika skådespel. Deras hufvud bör vara litet, ögonen stora och eldiga, näbben stark och något böjd vid roten; men i synnerhet böra benen vara starka samt i anseende till färgen likna fjädrarnes hufvudfärg. Sporrarne böra vara hårda, långa, litet krökta och stå i en rigtning inåt. En skarlakansröd krage omkring halsen antyder ett rikt mått af kraft och mod. När man utvalt en tupp i öfverensstämmelse med dessa föreskrifter, så afklippes först tätt intill huden dess kam och derefter dess kräffjädrar från hufvudet till ryggen; detsammma gör man med stjertfjädrarne och alla fjädrarne på kroppen baktill, som då får ett mycket rödt utseende. Vingarne blifva jemväl rundt afstubbade, dock så, att man snedt och spetsigt afskär hvarje fjäder särskilt, att de må blifva desto farligare för motståndarens ögon. Denna operation förnyar man någon tid, innan fäktningen eger rum, på det att den må försiggå i öfverensstämmelse med konstens reglor. Allt beror härvid mycket på födan, som djuret får, i synnerhet innan det begynner kampen. Man plägar då i allmänhet, redan tio dagar förut, gifva tuppen raspadt bröd, doppadt i starkt öl. Till sjelfva fäktningen förses han under tiden med skarpa och långa jernsporrar, och sålunda är nu kämpen färdig och utrustad.

Tuppfäktningarne ega rum på en slags skådeplats, som i allmänhet omgifves af talrika åskådare, hvilka under tiden hålla vad med hvarandra om betydliga summor, huruvida den eller den stridstuppen skall vinna segren. Dessa af naturen hetsiga och genom retande föda ännu mer upphetsade djurs hårdnackenhet, är ofta så stor, att man slutligen bär den döde bort från stridsplatsen, emedan tupparne äro för stolta att fly undan för hvarandra. (Forts.)

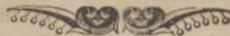

Tuppfäktning.

Washingtons Monument i New-York.

Grundstenen till detta monument öfver den store fältherre och statsman, hvilken Nordamerika har att tacka för sin frihet, lades den 19 Oktober 1847, i samma ögonblick man i denna stad emottog underrättelsen om nordamerikanka arméens intåg i Mexiko. Denna ceremoni företogs i närvaro af mer än 30,000 menniskor och under de mest storartade högtidligheter. I midten af den oöfverskådligt långa procession, som tågade till stället, såg man en praktfull vagn, öfver hvilken man anbragt en med den amerikanska örnen prydd baldakin, föreställande *frihetens tempel*. I midten af denna vagn, som drogs af sex ypperliga hästar, hade man placerat Washingtons byst på en piedestal, omgifven af tretton unga hvitklädda flickor med fribetsmössor, såsom symbol af unionens ursprungligen tretton fristater. De ansenliga summor, som erfordrats för uppförandet af detta monument, hafva blifvit samlade genom subscription. Monumentet står på högsta punkten af den ö, å hvilken staden New-York är belägen, och kan synas ut på hafvet till ett afstånd af 50 mil. — Naturligtvis blefvo, vid grundstenens nedläggning, flere tal hållne. Öfver sjelfva talarstolen sväfvade en gammal, till hälften sönderrifven fana, den samma, som Washington fordom planterat i New-York.

GÖTHEBORG,
SNÄLLPRESSTRYCK FRÅN ANDERS LINDGREN.

ILLUSTRERADT
MAGASIN
FÖR SPRIDANDE AF NYTTIGA KUNSKAPER BLAND ALLA KLASSER.

Mars. Tredje Häftet. 1849.

Slottet d'O i franska departementet Orne.

Det gamla franska slottet *d'O*, beläget uti arrondissementet Argentan i departementet Orne, tillika med det tillstötande landtgodset, tillhörde i medeltiden en berömd slägt i Normandie, familjen d'O, hvilkens tillvaro omnämnes i gamla handlingar från första korstågets tider och som 1594 utdog med *Jean d'O*, öfverintendent för financerna. Om denne man berätta hans samtida, att han utvecklade

en långt mer lysande prakt och yppighet i sina byggnader, sina eqvipager, sina möbler och vid sin taffel, än sjelfva konungen af Frankrike.

Slottet d'O, som består af en hufvudfaçade och två stora flyglar, intager trenne sidor af en regulier fyrkant, kringfluten af en liten flod.

Slottets norra flygel, af hvilken vi här lemnat en afbildning, är den äldsta delen af samtliga härvarande byggnader; den uppfördes under slutet af femtonde och början af sextonde århundradet. Den södra flygeln är af en nyare konstruktion, och hufvudfaçaden erhöll sitt nuvarande vackra och imponerande utseende år 1770.

Detta helt och hållet hvita slott höjer sig högt emot skyarne, öfver de kringstående trädens toppar och kan synas på ett betydligt afstånd.

Mars Månad.

Denna månad har fått sitt namn efter den romerske krigsguden Mars, hvars fest fordom firades den 1:ste i denna månad.

Historisk Kalender.

1	1248	Skenninge mötes beslut.
2	1792	Stor eldsvåda i Götheborg.
3	1813	Traktat mellan Sverige och England.
4	1820	Hermelin †.
5	1827	Laplace †.
6	1521	Magellan upptäcker Ladroniska öarne.
7	1831	Första Sv. Sjömanna-Sällskapet, stiftadt i Götheborg.
8	1844	Kon. Carl XIV †.
9	1805	Schiller †.
10	1753	Akademien för de fria konsterna stiftas.
11	1544	Tasso *.
12	1599	Kalmar intages af Hertig Carl.
13	1781	Herschell upptäcker planeten Uranus.
14	1633	Christina hyllas såsom drottning.
15	1595	Upsala akademi får sina privilegier.
16	1792	Gustaf III blir sårad på en maskerad i Stockholm.
17	1790	Cederstöm brandskattar Revel.
18	1743	Dalalmogen tågar till Stockholm.
19	1600	Kon. Sigismund afsättes af Ständerna.
20	1727	Newton †.
21	1684	Cassini uppt. Saturni tredje måne.
22	1832	Göthe †.
23	1749	Laplace *.
24	1844	Thorwaldsen †.
25	1784	Blanchards första luftfärd.
26	1827	Beethoven †.
27	1592	Carl IX förmäles med Christina af Holstein.
28	1802	Olbers uppt. planeten Pallas.
29	1807	Olbers uppt. planeten Vesta.
30	1564	Sjöslag vid Öland.
31	1732	Haydn *.

Väderleks-Kalender.

Under första tredjedelen af Mars månad inträffar kall väderlek (den så kallade eftervintern), hvarefter värmen med hast tilltager, men afbrytes åter efter 5 till 10 dagar. Med sista tredjedelen af månaden börjar ett allmänt värmens stigande, hvilket sedermera fortfar. Hastiga omvexlingar af köld och mildt väder äro i denna månad icke ovanliga. Medeltemperaturen är: för Stockholm — $1\frac{2}{3}$°, för Götheborg + $1\frac{1}{4}$° och för Lund + $1\frac{1}{5}$°. Af 100 Mars-månader äro 54 varma och 46 kalla; de förra åtföljas af 44 milda och 10 kalla, men de sednare af 30 milda och 16 kalla April-månader. På 100 milda Mars-månader följa 57 våta och 43 torra somrar. På en torr Mars följer vanligen en vacker vår. Klara nätter åtföljas af våta dagar, eller dagar med snö och köld, hvilken dock icke blifver långvarig. Höres åskan i Mars, så kan man vänta snö i Maj. Dagarne omkring vårdagjemningen (den 21 Mars) äro vanligen stormiga. Så mycken dimma i Mars, så mycket regn vid midsommarstiden. Regnar det i Mars, så har man äfven att vänta regn i Juni. Bygger storken och kommer vildgåsen till landet i Mars, så är att hoppas en vacker vår.

Kommer Mars med gräs i skägg,
Lockar barnen utom vägg;
Säkert då han med sin slya
Sedan kör dem under rya.

Om ingen storm inträffar någon af de tvenne dagarne före eller efter den 21:ste Mars, så blifver påföljande sommaren torr, i 5 år af 6. Om ostlig storm blåser på antingen den 19:de, 20:de eller 21:ste Mars, blifver följande sommaren torr i 4 år af 5. Om stormväder inträffar den 25:te, 26:te eller 27:de Mars, blifver likaledes följande sommaren torr, i 4 år af 5. Om sydvestlig eller vestsydvestlig storm inträffar den 19:de, 20:de, 21:ste eller 22:dre Mars, blifver följande sommaren våt, i 4 år af 5.

Vackert väder är att förvänta: Om himmelen är beströdd med en mängd små hvita skyar, som på sjön få namn af bomullsbalar. Om midt i månen visa sig svarta fläckar. Börjar det vid stormväder att regna, så plägar blåsten snart lägga sig. *Regn* inträffar: om solen uppgår blek och färglös, fullmånen är omgifven med dunster och visar ett motsken. *Storm* kommer att blåsa från det håll, hvarest man ser stjernor lysa med långa, hvita strålar; äfvenså om solen uppgår mycket röd, eller dess skifva synes större än vanligt, eller om de öfra skyarne löpa med hastighet; om de hopa sig grå och svarta på hvarandra; om de äro långsträckta och stillastående, eller hvad sjöfarande kalla kattskägg.

Barometerns stigande åtföljes, om det är hastigt, af torr och kall nordvestlig vind; men, om det är långsamt, af snö med nordlig eller nordvestlig vind. Dess fallande antyder sydlig, sydvestlig eller vestlig vind med mildt, men mulet väder.

Naturhistorisk Kalender.

Af de odlade vexterna blomma i denna månad, redan vid 3 graders värme: Blåsippor och Vårlöfkojor, hvilka sistnämnde kunna tåla 5 graders köld. Dessutom: grön Pruslrot, Hasselört och välluktande Hästhof. Vid medlet af månaden ankomma, af flyttfoglarna, till medlersta Sverige följande: Lärkan, Brockfogeln, Beckasinen, Tofs-vipan, Korpen och Kajan, och vid månadens slut: Staren, Tranan, Hägern, Morkullan, Gräsanden och Hämplingen. Svanen öfverflyttar, Kajan bygger och Hjerpen, Tjädern samt Orren leka. Af fiskarne leker Torsken. Hästen parar sig samt Fåret och Skälen föda i denna månad.

Frukträdgårds-Kalender.

Trädens beskärande och putsande afslutas; alla trädfrön bringas i jorden; ohyre-nästen och mossa (helst efter ett starkt regn) aflägsnas från stammar och grenar; trädskolan anlägges; förbandet af de på sofvande ögat okulerade stammarne borttagas, o. s. v. Nu är äfven hög tid att upptaga och utplantera träden. Lefvande häckar anläggas och till dem tagas stammarne ej tjockare än ett finger. Vid rigtigt gynnsam väderlek kan trädens förädling redan i denna månad taga sin början. Frö- och trädskolor upphackas.

Blomsterträdgårds-Kalender.

De plantor, som blifvit uppskjutna af kölden, nedtryckas och omgifvas åter med jord. Nejlikor och Auriklar, som öfvervintrat inomhus, vänjer man småningom vid friska luften genom att utställa dem. Frönejlikor planteras i drifbänkar. Nu är sednaste tiden för drifbänkars anläggande, och iordningsställande af blomstersängar och rabatter. I de förra får man sommar- och vintervexter äfvensom praktbuskar. I lådor och burkar sås: Tigridia Pavonia, Tuberosor, Primula sinensis; uti det fria: Lackvioler, Löfkojor, Georginer, Balsaminer, o. s. v. De utsådde Auriklarne och Primulorne måste hållas fuktiga. Betäckta buskar måste nu aftäckas, trädgårdsgångarne rensas och sandas samt gräsplaner omses. Orangeriet och andra vinterqvarter för vexter måste flitigt vädras och vexterna i dem vattnas. Vid slutet af månaden kan man börja att omplantera krukvexterna i kall jord, samt putsa och uppbinda dem.

Astronomisk Kalender.

Dagens längd ökar sig, per medium, med 5 minuter dagligen.

Under stjernklara nätter, vid medlet af månaden, omkring kl. 8 eftermiddagen, synas följande konstellationer: i norr: Lyran, Svanen, Draken och Lilla Björnen; i nordost: Herkules; i öster: Bootes, Jagthundarne och Stora Björnen; i sydost: Jungfrun samt Stora och Lilla Lejonet; i söder: Stora och Lilla Hunden samt Tvillingarne; i sydvest: Orion; i vester: Väduren, Oxen och Kusken; i nordvest: Andromeda, Cassiopea och Kusken, samt i zenith: Lodjuret.

Sundhets-Kalender.

I denna månad äro snufva, heshet och hosta vanliga samt ofta åtföljda af ledverk. Vårdimman verkar nedslående på lynnet och själskraften; hypokondri och hysteri låta känna af sig, och elakartade frossor gripa omkring sig, i synnerhet i fuktiga trakter. Dödligheten tilltager och den sjukliga ålderdomen går i denna månad ofta hastigt till grafven. Dieten måste vara upplifvande, beklädnaden måttligt varm, njutningen af mat och dryck mycket måttlig; man undvike feta pannkakor och dylikt bakverk. The på pepparmynta, krusmynta, meliss och dylikt är helsosamt. Om morgonen är väl kryddadt äggöl värmande och helsosamt. Man akte sig att blifva våt om fötterna och derigenom ådraga sig förkylning. Bad äro i denna månad icke rådliga.

Tuppfäktningar i äldre och nyare tider.

(Forts. fr. föreg. N:r.)

Knappt få tvenne sådana stridstuppar sigte på hvarandra, förrän de straxt fara tillsammans med vild häftighet. Emedlertid har det dock händt att de talrikt församlade åskådarne blifvit af ett par stolta tuppar gäckade i sin förhoppning att få se en utomordentlig tuppfäktning. Ett sådant fall inträffade nemligen för några år sedan i staden Chester i norra England, och de närvarande sågo med förvåning, att två af de starkaste tupparne, som någonsin här uppträdt, ej ville slåss med hvarandra. Man försökte nu åtskilliga medel, för att uppheta djuren mot hvarandra. Man kastade t. ex. föda till dem; men de plockade den åt sig i största samdrägt, och spatserade derefter stolta omkring i kretsen. Då ingenting syntes kunna uppägga dem till vrede, bemäktigade sig skådespelets uppsyningsman åter de okrigiska tupparne, samt öfverströk deras fjädrar med en annan färg, på det de ej skulle kunna igenkänna hvarandra. Men jemväl denna list misslyckades. Nu ställde man två andra tuppar midt emot dem, och med dessa begynte de straxt en kamp på lif och död. Då kampen var som häftigast, tog man hastigt de två sista kämparne bort från valplatsen, i den tanken, att de två andra ändtligen skulle drabba tillsammans. Men äfven detta försök misslyckades, och man hade här ett bevis derpå, att också två tuppar kunna lefva i fred med hvarandra.

I slutet af förra århundradet förvärfvade sig en annan tupp, vid ett mycket allvarsammare tillfälle, genom sitt uppförande, en ganska stor utmärkelse.

Han befann sig, jemte andra fjäderfän, ombord på ett stort engelskt krigsskepp, som med många andra örlogsfartyg uthärdade en blodig och afgörande strid mot en fransysk flotta. Endast förstnämnda skepp hade kommit i den häftigaste elden; den ena masten blef skjuten öfverbord efter den andra, och slutligen krossades sjelfva stormasten af de fiendtliga kulorna och föll öfverbord. Endast en bit, dubbelt så lång som ett menniskohufvud, återstod af den svåra masten, och på detta stycke flög tuppen nu plötsligen upp, flaxade med vingarne, och begynte att gala raskt, i trots af kanonernas förfärliga åskor.

Engländarne på det illa tilltygade skeppet, som hade blifvit till hälften modlösa, ansågo djurets uppförande som ett godt förebud, och kämpade nu med förnyad ansträngning, tilldess de omsider lyckligt hade tillkämpat sig segren. Från denna stund blef den käcka tuppen ett föremål för manskapets synnerliga uppmärksamhet, och sedan detta örlogsskepp hade återkommit till en engelsk hamn, blef tuppen förärad åt en förnäm herre, som till detta modiga djur lät förfärdiga ett halsband af silfver, hvarpå dess bedrift var graverad, och lät tuppen få den mest utsökta föda, så länge han lefde.

En dylik händelse gaf, som Ælianus berättar, anledning till tuppfäktningarna i Athen, hvarest man vid dylika folkförlustelser firade minnet af den seger, som Themistocles vann öfver perserna. Då denna fältherre nemligen såg sina soldater modlösa och redan i början af striden vacklande, rigtade han deras uppmärksamhet på tvenne tuppar, som kämpade med hvarandra, i det han ropade: «sen dessa djurs orubbliga mod, och likväl hafva de ingen annan bevekelsegrund dertill, än lusten att vinna seger öfver hvarandra, hvaremot J kämpen för edra familjer, för edra gudar, för edra fäders grafvar och för eder frihet!» — Uppeldade af dessa ord, störtade Atheniensarne nu inpå sina fiender och vunno en fullkomlig seger.

Enligt Marsdens berättelser är passionen för dylika tuppfäktningar så stor på ön Sumatra, att de uti inbyggarnes ögon snarare gälla för en allvarsam sysselsättning, än en förlustelse. I detta land möter man sällan en resande, som icke *har sin tupp under armen.* Stundom finner man ett halft hundrade personer församlade, hvilka alla hafva sina tuppar under armarne. På utgången af en tuppkamp våga de ofta allt hvad de ega, ja till och med hustrur och döttrar, och den förlorande ser sig ej sällan beröfvad hela sin förmögenhet och drifven till den högsta grad af förtviflan. Häröfver kunna vi likväl icke undra, när vi höra, att det till och med i det upplysta England gifves folk bland alla stånd, som med passion intressera sig för en erkändt modig tupp, och ofta våga ofantliga summor för en sådan kämpes skull.

Sättet, hvarpå dylika tuppfäktningar försiggå, är mycket olika i särskilta länder, i det foglarne dresseras på åtskilliga sätt och förses ej blott med anfalls- utan äfven med försvarsvapen.

Våra hönsgårdar äro ofta lika många skådeplatsar för den mest hårdnackade tvekamp, som tupparne mot hvarandra uthärda. I hvarje gård finnes i allmänhet en eller annan stark och stolt tupp, som agerar mästaren och med honom måste hvarje nykommen tupp slåss, så framt han här vill vara tåld. Samma kamp måste han bestå mot alla öfriga tuppar, som finnas i gården, förrän den fremmande kom, och i samma mån den håller sig tapper mot dessa, är den också ansedd i det galande och kacklande sällskapet; ty tupparne ihågkomma mycket väl både deras seger och deras nederlag.

Såsom vapen bruka dessa stolta hönsfurstar sina näbb, sporrar och klor, såväl som vingar, för att anfalla hvarandra. Det slutas ej alltid dermed, att de afrifva hvarandra några fjädrar; ofta flyter också blod under deras fäktningar, i det de såra hvarandra med näbbarne eller klorna. Men oaktadt blodsutgjutelsen, fortsätta de dock kampen med hårdnackenhet; först när alla krafterna äro uttömde, gifver sig en af kämparne, i det han utstöter ett ganska egendomligt, ömkligt skrik och tager till flykten. Innan någon af de två modiga tupparne begagna denna utväg, hafva de merändels redan i lång tid ifrigt kämpat med hvarandra, utan att någon af dem varit i stånd att tillkämpa sig en fullständig seger. En på förutnämnde sätt öfvervunnen tupp är då från samma stund beständigt nedslagen och ödmjuk i sin öfvervinnares närvaro, och han får i framtiden lida mycket af den andres stolthet. — Det är verkligen en intressant syn, att åskåda en sådan kamp emellan två stolta gårdstuppar, när de med uppresta fjädrar och framsträckt hals gå hvarandra på lifvet, gravitetiskt marschera rundt omkring hvarandra, stryka näbbarne mot jorden, och, såsom det synes, vända sig bort från hvarandra, för att i nästa ögonblick kasta sig med så mycket häftigare raseri öfver hvarandra, och sålunda visa sig som ett par tournerande riddare och öfvade fäktare.

Hvad vi här hafva hört om vanliga tuppar, gäller jemväl om brushanarne och vaktelhanarne.

«Jag känner ingen fogel», säger Baillon, «som visar ett mera lågande stridsbegär under parningstiden än brushanen, hvars våldsamma hetsighet endast härrör från hans omåttliga svartsjuka. Ofta har jag närmat mig dessa foglar i mossarne vid Montreuil sur Mer, hvarest de inträffa i April månad. Deras första förrättning består i att slåss med deras medtäflare, under det att hönornas svaga skrik stegra deras fiendtliga lynne till raseri; deras strider äro i allmänhet långvariga, hårdnackade och ofta blodiga. Den öfvervunne brushannen söker sin räddning i flykten, men knappt hörer han skriket af den första och närmaste hönan, förrän hans fruktan hastigt försvinner, och modigt inlåter han sig då återigen i kamp med den första motståndare, som visar sig. Dessa fäktningar förnyas hvarje morgon och afton, intill dess foglarne draga bort igen, hvilket plägar ske under loppet af Maj månad.

I sumpiga trakter af England pläga brushönsen hvarje vår församla sig på en eller annan upphöjd plats, i närheten af deras liggställen, som ho-

norna utvälja; och på dessa små höjder kämpa de svartsjuka tupparne nu så länge med hvarandra, intilldess allt gräset blifvit nedtrampadt på deras samlingsplats. Fogelfängarne förstå mästerligt att draga fördel af denna besynnerliga sedvana hos dessa foglar. I de distrikter, hvarest brushönsen talrikt uppehålla sig, söker man sorgfälligt efter deras dagliga församlingsplatser, och när man upptäckt dessa, begifver man sig dit före gryningen, och utställa näten. Brushanerne äta förnämligast om natten, och infinna sig vid dagbräckningen samtidigt på stridsplatsarne. De fångna brushanarne födas med mjölk och bröd, undertiden också med kokt hvete. Skola de figurera på de rikas bord, så lägger man litet socker till ofvannämnda föda, hvarigenom de inom få dagar förvandlas till en fettklump.

Mr Towns, en berömd fogelgödare i Spalding, berättade för öfverste Montagu, att hans familj redan i 100 år drifvit detta yrke, och han kunde icke minnas den tid, då priset på dussinet af dessa foglar hade, när de voro gödda i öfverensstämmelse med konstens reglor, understigit 30 eng. shillings (omkring 27 R:dr), men deremot oftast derutöfver.

Mr Allan från Grange berättade för Mr Bewick, att han, år 1794, spisat middag på Georges Hotel i York, hvarvid bland annat framsattes en rätt, bestående af 4 brushanar, som på räkningen särskilt beräknades till 16 shillings (14 R:dr R:gs).

Brushanarne äro till den grad benägne för strid, att fogelgödarne måste inspärra dem i en mörk kammare; ty knappt tränger ljuset in i deras fängelse, förrän de anfalla hvarandra, och de upphöra icke med kampen, innan de fleste af dem ligga döda på stridsplatsen. — Desto mera må man undra öfver, att det lyckades nyssnämnde Towns att till Irland öfverföra ett stort antal *väl behållne* brushanar. På begäran af markisen af Townsend, som då var Lord-Lieutenant i Irland, afreste Towns från Lincolnshire med 27 dussin brushanar, och då han i Chatsworth hade lemnat efter sig 7 dussin till hertigen af Devonshire, fortsatte han sin resa genom konungariket till Holyhead, och aflevererade i Dublin 16 dussin lefvande brushanar. På denna resa hade han, af hela partiet, blott förlorat 3 dussin, änskönt man nödsakats tätt sammanstufva dem i korgar.

Hos de gamle Romarne stod vaktelkampen, såsom det synes, i ännu högre anseende; åtminstone kan man sluta härtill af den omständigheten, att Augustus straffade en egyptisk ståthållare till döden, derföre att denne köpt en för sin seger berömd vaktelhane, och låtit anrätta den till taffeln. Till och med i våra dagar finner man denna förlustelse allmänt omtyckt i flere af Italiens städer, men ännu mera hos Chineserna. I Italien ställer man tvenne med utsökt föda närda vaktlar på ändarne af ett långt bord, midt emot hvarandra, och kastar derefter några hirskorn emellan dem såsom ett stridsäpple. Först antaga de ett hotande utseende, rusa derpå emot hvarandra med den största häftighet och hacka hvarandra med näbbarne, i det de lyfta hufvudena i vädret och resa sig på sina sporrar, tilldess en af dem får rymma stridsplatsen.

Fordom föranstaltade man strider emellan menniskor och vaktlar. Foglen blef då insatt i en stor låda, som placerades midt uti en på golfvet uppslagen krets. Mannen begynte angreppet dermed, att han med ena fingret slog fogeln på hufvudet eller afryckte den några fjädrar, och när då vakteln under sitt sjelfförsvar icke kom utom den uppdragna kretsen, vann dess egare vadet, som man förut hade ingått. Blef han deremot af sin rasande hetsighet förledd till att öfverskrida kretsen, så förklarades dess motståndare för segervinnare. Vaktlar, som på detta sätt hade vunnit priset flera gånger, blefvo mycket dyrt betalta.

Strödda tankar öfver musiken.

Det är utan tvifvel, att många frön till sköna dygder ligga förvarade i de hjertan, som röras af musik. De som deraf icke röras, synas mig likna stockar och stenar. Sjelfva de onda andarne kunna ju icke heller lida och fördraga musik. Musiken åstadkommer lugn och munterhet i själen; — ett tydligt bevis, att Satan — ursprunget till sorger och ängslande bekymmer — skyr för musikens klang, nästan som för Guds ord. Musiken har ofta vederqvickt och befriat mig från stora bördor. *Luther.*

Det är en villfarelse att tro musiken hafva till syfte, att genom tonernas omvexling uppväcka nöje. Detta ändamål är blott ett underordnadt, uppkommet först efter musikens urartande. Dess egentliga ändamål är att uttala känslor; ty hon sjelf är, enligt sin urbild, känslornas språk, upphöjdt till konst. *Apel.*

Öfverdrifven hastighet af tempo skall, mena de, åstadkomma eld; men om elden icke ligger i sjelfva kompositionen, så kommer den sannerligen icke genom jägtandet. *Mozart.*

Ingen är så mästare till allt, att gyckla och skaka, väcka löje och den djupaste rörelse, och allt detta så förträffligt som fader *Haydn*. *Mozart.*

Sången ger menniskan någonting högtidligt och heligt. Jag tror, att den djupast sjunkna bof måste rysa tillbaka, om han ville mörda oskulden, hvars läppar öfverströmmade i andaktsfull sång. *Schreiber.*

Om jag hade barn, så skulle de icke endast lära språk och historien, utan äfven lära sig sång och musik tillika med mathematiken. Ty detta är *den* barnaleken, hvarmed grekerna fordom uppfostrade sina barn, och hvarigenom så märkvärdiga män bildades. Musiken är redan halfva disciplinen, den der gör folket mildare och saktmodigare, sedesammare och förnuftigare, — och hon är tröstande för alla bedröfvade hjertan, som befinna sig i nöd och elände. Sången är den bästa öfning. Gud har begåfvat menniskorösten med en sådan musica, att äfven härutin-

nan hans omätliga och obeskrifliga godhet och vishet aldrig kunna utgrundas. Den som föraktar sången, honom drifver djefvulen emot naturen, hvilken natur endast borde tjena, ära och lofva Gud, skaparen och gifvaren af allt godt. *Luther.*

Birfilarne tjena dertill, att vi se och höra, hvilken vacker, god konst musiken är; ty hvitt kan man bättre känna, när man håller svart deremot.

Luther.

Kongl. slottet i Berlin.

Staden Berlin.

Berlin, konungens af *Preussen* residensstad, är för närvarande en af de vackraste hufvudstäder i verlden och ligger på en stor sandslätt; den är 1 mil bred, 1½ mil lång samt omgifves af en ringmur, som är 14 fot hög och har 15 portar. Denna Preussens hufvudstad indelas egentligen i 4 qvarter, nemligen *Det egentliga Berlin, Friedrichstadt, Friedrich-Wilhelmstadt* och *Louisenstadt*, utom åtskilliga förstäder. Den har 158 gator, hvilka till största delen upplysas af gas, och byggnadernas antal uppgår nu till öfver 12,000.

Genom den praktfulla *Westerport* eller den så kallade *Brandenburgerthor* inkommer man i det genom sina många praktfulla och storartade byggnader utmärkta Friedrichstadt. Går man nu fram öfver den vid porten belägna fria platsen, hvilken bär namn af *Pariserplatsen*, så kommer man till Berlinarnes älsklingspromenad: de bekanta alléerna *Unter den Linden*, som i en rak linie af omkring 1,500 stegs längd och med en bredd af 72 till 160 fot leder fram mot det kungliga slottet.

Till alléerna Unter den Linden gränsar *Operaplatsen*, som kanske är ett af de vackraste ställen i verlden; här ser man universitetsbyggnaden, den präktiga konungavakten och det vackra palats, konungen sjelf bebor. Från *Slottsplatsen* förer den så kallade *Lange Brücke* till den 1,170 steg långa *Königstrasse,* den lifligaste gata i Berlin, samt till *Alexanderplatsen* med den enkla men vackra *Königsstädter Theatern.*

I Friedrichsstadt finnes den 4,250 fot långa *Friedrichsstrasse*, den vackra *Leipzigerstrasse, Wilhelmsstrasse* och *Gensd'armeplatsen* med tvenne fristående kyrkor och den herrliga *nya theatern.*

De nyare privatbyggnaderna i Berlin stå långt tillbaka i afseende på inre beqvämligheter, men ega deremot företräde derutinnan, att de vanligen äro byggda i de sydligare ländernas behagliga byggnadsstil. Således ser man här långsidorna prydda med balkonger, de platta taken komma ständigt mer i bruk, och i midten af staden ser man redan höga byggnader, hvilkas platta tak, omgifna af gallerverk, begagnas till promenader och trägårdar.

Såsom en egenhet anmärka vi här, att i Berlin finnes åkerjord, hvilken såsom sådan begagnas, under det man på andra håll måste, af brist på utrymme inom *Ringmuren*, uppföra stadsbyggnader utom hufvudstadens murar.

Bellevuestrasse, en af den moderna verldens mest besökta gator i Berlin, med brokigt målade hus, leder ut till *Thiergarten*, en lustpark af en mils omkrets, med oräkneliga spatsergångar, bland hvilka den om aftnarne skönt upplysta chausséen till kungliga slottet *Charlottenburg*, och talrika villor. Denna park är den skönaste och mest besökta delen af Berlins omgifningar. Genom sina vetenskapliga och artistiska inrättningar är Berlin hufvudsätet för norra Tysklands industri och kultur.

Denna hufvudstad räknar nu en folkmängd af omkring 400,000 innevånare.

Fyrtornet på ön Pharos.

De gamla hafva, som man vet, äfven räknat fyrtornet på ön *Pharos* bland verldens sju underverk. Det stod på den lilla ön Pharos i viken vid Alexandria i Egypten. Denna ö låg ursprungligen omkring en half mil från fasta landet, ja, Homerus säger till och med, att den i äldsta tider låg så långt ut i hafvet, att ett skepp för fulla segel knappt på en dag kunde komma från Pharos till Egypten, hvilket likväl omöjligt kan hafva varit sanning; men omkring 300 år före Christi födelse förenades ön med fasta landet genom en af *Dexiphanes* uppförd damm, eller, efter andras utsago, genom en bro.

På denna ös östra ända, som låg närmast fasta landet, lät egyptiska konungen *Ptolomæus den andre, Philadelphus*, år 283 f. Chr. f., på en klippa uppföra ett fyrtorn, på hvars spets nattetid underhölls en stor eld, för att anvisa skeppen inloppet till Alexandrias hamn och för att varna dem för de många klippor och sandbankar, som funnos längs efter kusten. Efter detta, det första fyrtorn man känner, och som efter ön, på hvilken det var uppfördt, erhöll namnet *Pharos*, kallades alla sedermera uppförda fyrtorn med samma namn.

Detta torn var fyrkantigt och bygdt i en storartad stil af hvit marmor. Vid dess fyra hörn skall hafva stått fyra pelare, af en hård, genomskinlig stenmassa, som mycket liknade glas; de hafva troligen mer tjenat till prydnad, än stöd för tornet. Kostnaderna för denna byggnads uppförande anslogos till 800 alexandrinska talenter, hvilket, om vi räkna hvarje talent till 4000 R:dr R:gs, utgör den ofantliga summan af 3,200,000 R:dr R:gs. Den, som uppförde tornet, var den berömde byggmästaren *Sosastrus* från *Knidus*. Konungen befallde honom sätta på tornet följande inskrift:

«Konung Ptolomæus Philadelphus lät uppföra detta torn, och helgade det åt de beskyddande gudarne, till de sjöfarandes nytta.»

Men då Sosastrus ensam ville hafva äran af byggnadens uppförande, uthögg han sitt eget namn i marmorn och betäckte det sedan med kalk, hvaruti han satte konungens inskrift. Med tiden bortföll kalken, och då blefvo följande ord synliga:

«Helgadt de räddande gudarne af Sosastrus från Knidus, Dexiphanes son, till de sjöfarandes bästa.»

Beskrifningarne öfver detta torn innehålla mycket fabelaktigt. Dertill höra bland annat uppgifterna om afståndet, på hvilket tornet var synligt. Den arabiska geografen *Edrisi* säger, att det var 300 alnar högt och kunde synas på 100 mils afstånd, men detta är en fullkomlig omöjlighet. Om med dessa mil menas arabiska mil, af hvilka det går omkring $5\frac{1}{2}$ på en svensk, så skulle fyrtornet, för att från hafvet hafva blifvit sedt på nämnde afstånd, haft en höjd af öfver 9,000 fot från hafsytan till dess högsta spets; men detta är icke möjligt, då tornet ej stod på något berg. Antaga vi deremot, att det var 300 alnar eller 600 fot högt, som redan är en utomordentlig höjd, då den högsta pyramiden endast är 450 fot hög, så kunde det, om vi räkna dessa 600 fot från hafsytan, först blifvit synligt på ungefär 5 svenska eller 28 arabiska mils afstånd; ett afstånd, som endast obetydligt kunde förökas af den klippas ringa höjd, på hvilken tornet hvilade.

Men öfverdrifter af detta slag äro alltför vanliga hos de gamle författarne. Vi veta ej, när och genom hvilken tillfällighet detta torn blifvit förstördt; men säkert är, att det i öfver 1500 år trotsade både hafvets och stormarnes raseri.

Alltid mod!

Utan mod finnes ingen dygd; mod för att besegra din egoism och blifva välgörande; mod, för att besegra lättjan och fortsätta dina studier; mod att försvara ditt fädernesland och beskydda dina likar under alla förhållanden; mod att motstå ett dåligt exempel och ett orättvist hån; mod att underkasta dig sjukdomar, plågor och bekymmer af alla slag, utan att fegt klaga; mod att hoppas en fullkomlighet, hvilken man här på jorden icke kan uppnå, men hvilken man likväl enligt Evangelii höga löfte vågar hoppas, om vi icke vilja förlora vår själs hela ädelhet.

Ett landskap på ön Guadeloupe.

Guadeloupe, en af de vigtigaste och mest blomstrande öar bland de *Små Antillerna* i Vestindien, upptäcktes år 1493 af *Christoffer Columbus*, hvilken gaf den detta namn till följe af dess bergs likhet med bergen af samma namn på gränsen af *Nya Castilien* och *Estremadura* i Spanien. Den har sedan 1813 tillhört fransmännen. Genom en smal halfannan mil lång hafsvik, som bär namn af *Saltfloden*, delas ön i tvenne delar, eller så att säga i tvenne särskildta öar, nemligen *Grande Terre* och *Basse Terre*.

På spetsen af den skogrika bergskedja, som sträcker sig genom Basse Terre, i rigtning från norr till söder, ligger vulkanen *Soufrière*. Grande Terre är deremot ganska flackt och utan skog.

Guadeloupe har, inbegripet de dertill hörande små öarne, en storlek af 36 qvadratmil och en folkmängd af 124,000 innevånare. Största delen af dessa består af Negerslafvar, af hvilka här finnas 92,000; härtill komma 15,000 fria kulörta och 17,000 hvita.

Ön framalstrar isynnerhet socker, kaffe, indigo, kakao och bomull, Hufvudstaden, som bär namn af *Basse Terre*, har en folkmängd af 5,000 innevånare.

Bifogade träsnitt föreställer ett landskap, beläget nordost om Basse Terre. Det högsta af de berg, som bilda bakgrunden, är *Matouba*, på hvars skuggrika höjder innevånarne i Basse Terre söka en tillflykt under den qväfvande sommarhettan. Det högsta här varande berg är den förut omnämnda vulkanen Soufrière. Äfven på den engelska ön *Santa Lucia* finnes en vulkan af samma namn.

Italienaren *Cornaro* utmärkte sig genom en utomordentlig nykterhet och måttlighet och blef i följd deraf 100 år gammal. Intill sitt fyrationde år hade han fört ett frossande lefnadssätt; var beständigt sjuk i kolik, rheumatism och feber, samt kom slutligen derhän, att hans läkare försäkrade honom att han icke skulle kunna lefva längre än två månader, om han icke begagnade det enda ännu återstående medlet: en sträng diet. Han följde detta råd, och blef redan efter en kort tid bättre. Efter ett års tid var han icke allenast fullkomligt återställd, utan ännu friskare än han någonsin förut varit.

Den dyrbaraste delen af hvarje menniskas uppfostran är den, som hon erhåller genom sig sjelf, i synnerhet då hennes karakters verksamhet och kraft rikliegn godtgöra behofvet af en mer fulländad undervisning.

Rådhuset i Breslau.

Breslau (på polska *Wraclama*), den tredje kungliga residensstaden i Preussen, hufvudstad i provinsen Schlesien och säte för ett af 22 kretsar bestående regeringsdistrikt, ligger 345 fot öfver Östersjöns yta, på en vidsträckt slätt vid *Ohlau's* utfall i *Odern*, hvilken flod här bildar flera öar. Staden ligger på båda sidor om Odern och genomskäres tillika af den här i floden utfallande Ohlau. Den har två mils omkrets och består af *alte* och *neue Stadt* samt 5 förstäder, nemligen *Ohlauer-*, *Schweidnitzer-*, *Nicolai-* och *Oder*-förstaden, hvartill äfven kommer *«der Sand»*, som består af *Sandön*, Domkyrkan och *Neuscheiting*.

Gamla staden anlades på båda sidor om Ohlau, efter en af kejsar Carl den fjerde uppgjord plan. Den bildar en aflång fyrkant, hvars medelpunkt är en ring, hvilken, som vanligt i Schlesien, Böhmen och Pohlen, ligger omkring rådhuset. Denna ring är Breslaus förnämsta torg. Raka och temligen breda gator leda härifrån till Nicolaithor, Ohlauerthor, Schweidnitzerthor och Oderthor. De äldsta förstäderna sluta sig sålunda till denna inre stad, att de kunna betraktas såsom utvidgade, visserligen genom Ohlau afskurna, men genom 6 större och flera mindre bryggor åter förenade gator, som bilda ett helt med staden och endast såsom en yttre stad åtskiljas från denna, likasom de äfven fordom omgåfvos af de staden inneslutande fästningsverken.

Äfven den mot vester belägna nya staden, som till år 1327 utgjorde en särskild stad, men sedermera erhöll gemensamma privilegier med gamla staden och stod med denna under en och samma styrelse, synes endast vara en fortsättning af den gamla staden.

Då de fransyska och bayerska trupperna i Dec. 1806 belägrade Breslau, sökte den preussiska kommendanten, general *Thiele*, att rädda staden derigenom, att han tände eld på Nicolai-, Ohlauer- och Schweidnitzer-förstäderna; men det oaktadt måste han kapitulera redan den 5 Januari 1807, hvarefter fästningsverken raserades. Sedan den tiden hafva nyssnämnde förstäder varit skiljda från den egentliga staden endast genom en graf, hvaröfver leda fyra bryggor.

Förstäderna Sandön och Domkyrkan ligga mot norr, hvaremot Oderförstaden och Bürgerwerder ligga utanför Oderthor. En hufvudbro af träd, bestående af tvenne delar, förenar venstra och högra Oderstränderna; sex andra broar leda öfver Oderns åtskilliga grenar. Den år 1822 af gjutet jern uppförda *Kungsbron* går öfver stadsgrafven vid Nicolaithor.

De år 1806 afbrända förstäderna äro åter uppbyggda, och hafva ett ttefligt utseende, men äro oregelbundna, enär de flesta nya byggnaderna blifvit uppförda på de gamlas grundvalar.

Breslau har 270 offentliga och öfver 4000 privata samt 300 fabriksbyggnader. Oberäknadt militären har den öfver 90,000 innevånare, bland hvilka finnas omkring 25,000 katholiker och 5000 judar.

Sedt på afstånd erbjuder Breslau en vacker an-

blick till följe af dess många torn, bland hvilka *Elisabetstornet*, *Rådhustornet* och *Magdalenakyrkans* tvenne torn hafva den största höjden; men detta intryck undergår en stor förändring, när man inträder i sjelfva staden. Dess trånga krokiga gator äro nemligen bebyggda med hus i den gamla stilen; gafvelsidorna stå ut åt gatan, och de smala husen stå så tätt tillsamman, att det i många af dem är så mörkt, att man midt om dagen måste upplysa trapporna med lampor. Deremot äro alla de nya husen uppförda i nutidens byggnadsstil.

Sedan år 1829 har Breslau icke haft portar, utan endast barrierer med tullhus. De förra fästningsverken äro sedan 1814 förvandlade i spatsergångar och trädgårdar. De två bastioner, som qvarstå, bära sköna engelska trädgårdar. Den ena af dem, nemligen *«die Taschenbastione»*, erbjuder en herrlig utsigt öfver den södra och östra, af de aflägsna bergsträckorna begränsade trakten.

Bland offentliga platser bör i synnerhet nämnas den så kallade *«grosse Ring»*, som utgör gamla stadens medelpunkt. Den består af fyra delar, hvilka hafva hvar sitt särskilda namn, såsom *paradplatsen*, *frugttorget* o. s. v.; den utmärker sig förnämligast genom det midt på platsen stående Rådhuset, hvilket sannolikt blifvit byggdt under 14:de århundradet. Ofvanstående trädsnitt visar detta gamla Rådhus sedt från dess södra och östra sidor. Man måste i sanning beundra de sköna skulpturarbeten, som äro anbragta öfver de göthiska fönstren. Denna byggnad har en stor och berömd källare, kallad *Schweidnitzer-Keller*, hvarest finnes en underjordisk ölförsäljning.

Utom «Ringen» utmärka sig äfven den så kallade *Blücherplatsen*, *Tauenzienplatsen* och *Exercisplatsen*, äfvensom den vackra *Neumarket*, som är den största offentliga plats i Breslau. Blücherplatsen kallades fordom *Saltringen* och erhöll sitt nuvarande namn af en metallstaty, föreställande den preussiska hjelten *Blücher* och som provinsen Schlesien här lät uppresa till den gamle krigsbussens ära. Den är modellerad af *Rauch* och gjuten af *Lequine* i Berlin. Inberäknadt piedestalen har statyen en höjd af 26½ fot. — Tauenzienplatsen framför Schweidnitzerthor har sitt namn af ett marmormonument, som man här upprest till ära för general *Tauenzien*, Breslaus hjeltemodige försvarare emot österrikarne under sjuåriga kriget.

Breslau har många åt gudstjenst helgade byggnader; här finnas nemligen 10 protestantiska och 21 katholska kyrkor, samt 7 priviligierade synagogor.

Bland de 10 protestantiska kyrkorna utmärker sig i synnerhet *Elisabethskyrkan* genom sitt 364 fot höga torn, som har en klocka, hvilken väger 220 centner. Detta torn var fordom nästan lika högt som Stephanstornet i Wien; men år 1529 nedstörtade dess spira, likväl utan att förorsaka någon skada genom sitt fall. Denna kyrka har en stor och skön orgel, mästerligt utarbetade hufvuddörrar och många sköna monumenter. Till samma kyrka hör äfven *Redigerska Bibliotheket*, som är rikt på manuskripter. *Maria-Magdalena-kyrkan* utmärker sig äfven genom sin sköna orgel och genom de här uppställda gipsbilderna af apostlarne: från denna kyrka utgick Breslaus och Schlesiens reformation, genom nürnbergaren *Hess von Hessenstein*. Den *Reformerta kyrkan*, som nu är hofkyrka, behagar ögat genom sin ädla enkelhet och sitt ändamålsenliga byggnadssätt. *De 11,000 jungfrurs kyrka* bildar en skön tolfkant och är försedd med en kupol.

Bland de katholska kyrkorna är isynnerhet *domkyrkan St. Johannes* imposant. Den skall hafva blifvit byggd emellan 1148 och 1178, och står på den så kallade Domkyrkoön. Denna kyrka, hvars tvenne tornspiror blifvit skadade genom eldsvådor åren 1740 och 1759, innehåller 17 kapeller, bland hvilka *Elisabethskapellet* är det vackraste; dessutom finnas här många monumenter och ett högaltare af massift silfver. Märkvärdig är äfven *Det heliga korsets kollegialkyrka*, framför hvilken den *helige Nepomuks* bildstod står. Inunder denna kyrka ligger *Bartholomæikyrkan*. De starka pelare, som uppbära sistnämnde underjordiska kyrkas hvalf, tjena tillika till grundvalar för korskyrkans pelare.

Utom dessa kyrkor äger Breslau ännu många andra märkvärdiga byggnader, t. ex. *Universitetsbyggnaden* med *Aula Leopoldina*, hvartill det fordna jesuiterkollegium blifvit användt. Universitetet blef genom jesuiternas åtgärder inrättadt 1702 och hade till 1811 endast en theologisk och en philosophisk fakultet, men sedan dess har Frankfurter-universitetet blifvit förenadt med detta, som derigenom upphöjdes till ett fullständigt universitet. Det har den egenheten, att det har två theologiska fakulteter, nemligen en katholsk och en evangelisk, hvilka båda hafva lika rättigheter. Detta universitet har vetenskapliga hjelpkällor af alla slag, bland hvilka vi i synnerhet må nämna det af mer än 300,000 band bestående *Bibliotheket*, som innefattar det på österländska verk rika *Bibliotheca Habichtiana* med en årlig inkomst af 2000 Thlr; dessutom en anatomisk theater och ett museum, ett cliniskt institut med 5000 Thlr i inkomster, ett observatorium på universitetsbyggnaden, en botanisk trädgård, ett naturhistoriskt museum, physikaliska och kemiska samlingar, ett målningsgalleri, bildadt af de uti de upphäfda klostren och kyrkorna funna målningar; en samling af schlesiska fornsagor och ett schlesiskt provincial-arkif, som till större delen bildats af de i indragna kloster funna dokumenter och hvilket redan år 1821 innehöll 30,000 nummer. I de theologiska och philologiska seminarierna, som äro förenade med universitetet, finna många af härvarande studerande tillfälle att praktiskt bereda sig till sitt kall. År 1841 funnos här 612 akademiska borgare, bland hvilka endast 7 fremlingar; förr deremot funnos här ofta mycket mer än 1000 studerande.

Andra vetenskapliga inrättningar i Breslau äro: medicinsk-kirurgiska läroanstalten, institutet för barnmorskor, konst-, handtverks- och byggnadsskolan, institutet för döfstumma och blinda, söndagsskolan och många elementar-skolor.

I Breslau utkomma 2 tidningar och 12 tidskrifter. Staden har 16 bok- och musikhandlande, 24 boktryckerier, koppar- och stentryckerier.

De mest ändamålsenliga välgörenhets-anstalter, hvaribland finnas 10 hospitaler och 5 fattighus, äro inrättade för sjuka och nödlidande af hvarje ålder och stånd. Samtliga barmhertighets-stiftelserna tillsammantagna äga öfver 2 millioner Thaler i kapitaler och använda årligen omkring 120,000 Thlr för uppnåendet af sitt ändamål att bispringa nödlidande af alla slag.

Ehuru handeln och industrien på sednare tiden betydligt aftagit i anseende, till de spända förhållandena emellan Ryssland och Pohlen, med hvilka länder här drefs en liflig och vinstgifvande handel, så är den likväl ganska betydlig; här finnes nemligen icke mindre än 120 handelshus. Skeppsfarten sysselsätter omkring 1800 fartyg, och här är en nästan daglig sjöfartsförbindelse med *Hamburg*. Fyra årliga marknader och stora talrikt besökta ullmarknader bidraga betydligt, att framkalla en högst liflig handelsförbindelse.

Denna stad har varit födelseorten för flera märkvärdiga män, bland hvilka vi här blott vilja nämna 3 philosopher: *Wolf*, *Garve* och *Schleiermacher*.

Breslau är en mycket gammal stad, som likväl först sedan år 1163, då den blef hufvudstad i det från Polen skiljda hertigdömet, börjar att blifva bekant i historien. Redan tidigt förskaffade den sig stora friheter, hvilka ännu mera ökades under de *luxemburgska* regenterna. Vid *Mongolernas* infall i landet år 1241, uppbrändes staden af besättningen. Under hussitkrigen togo Breslaus borgare partie emot *hussiterna*, och då *Georg Podibrad* blef konung, förenade de sig äfven emot honom.

År 1526 kom staden under *Ferdinand af Österrike;* den hade likväl förut nemligen redan år 1517, antagit protestantismen, hvilken den vidhöll med orubblig trohet under trettioåriga kriget, ehuru Biskopen och domkapitlet förblefvo katholiker.

Genom fredsslutet den 11 Juni 1742 kom Breslau under Preussen, till hvilket rike staden sedan beständigt hört. Den har till en stor del Preussen att tacka för sitt blomstrande tillstånd och sitt anseende.

Kaffets Historia.

Kaffe, *The* och *Chocolade* hafva öfverallt funnit det mest lysande emottagande; det finnes numera ingen aldrig så litet civiliserad nation, som ej hyser en viss förkärlek för dessa flytande födoämnen och som icke bidrager till desammas förbrukande. Emedlertid äro likväl icke alla dessa drycker lika mycket omtyckta hos hvarje nation. Sålunda tycka araberna, amerikanarne, fransmännen, tyskarne och danskarne i synnerhet om *kaffet:* chineser, ostindier och engelsmän förguda deremot *theet*, under det spaniorer, italienare och mexikaner föredraga *chocoladet*.

Efter gammal sägen skall kaffet hafva blifvit upptäckt af några arabiska munkar. Herden, som vaktade en hjord af getter, hvilka tillhörde ett kloster, märkte en gång, att dessa djur sprungo omkring med en ovanlig liflighet och lekte med hvarandra hela natten. Oroad af denna ovanliga syn, underrättade han de goda munkarne om den sällsamma händelsen och beklagade sig öfver, att hans hjord blifvit förhexad. Priorn, som var begåfvad med ett sundt förstånd och en skarp blick, hyste deremot den tanken, att denna händelse måste härröra af fodret. Han begaf sig derföre sjelf till getternas betesmark och fann denna tätt bevuxen med små träd, hvilkas grenar voro fullsatta med frugt. Priorn kände icke denna frugt, af hvilken getterna lätt kunde hafva ätit, ty marken under träden var betäckt deraf. Han tog ett litet förråd deraf med sig hem till klostret, lät koka det i vatten, smakade på detta och drack deraf. Då han derefter kände sig glad och upprymd, så föresatte han sig, att med denna dryck hålla sina munkar vakna till andaktsöfningar under natten. Försöket svarade emot hans förväntan, och snart upptäckte man att denna dryck stärkte kroppen och upplifvade själen. Nu började äfven andra, som ej behöfde hålla sig vakna, att skaffa sig denna dryck. Kaffet fördes sålunda från Röda hafvets kuster till Mecka och derifrån till Medinah, samt sedermera af pilgrimer till alla muhamedanska länder.

Enligt ett arabiskt manuskript, som efter föregifvande är skrifvet af en bland *Abd el Kaders* förfäder och nu förvaras i kungliga bibliotheket i Paris, har kaffet varit uti bruk i Afrika och Persien långt förr än i Arabien: dess ursprungliga fädernesland. *Mufti'n* i *Aden* (som nu är en engelsk fästning) företog omkring medlet af 15:de århundradet en resa till Persien och blef här bekant med kaffedrycken, hvilken han efter sin hemkomst införde i sitt fädernesland.

I flera städer inrättades offentliga salar, hvarest man kunde njuta af det ädla kaffet. I Persien blefvo dessa inrättningar, likasom hos oss, anständiga tillhåll för dagdrifvare och förfriskningsställen för arbetsamma menniskor. Men i Constantinopel aflopp det icke lika lugnt. Knappast hade kaffehusen här blifvit öppnade, förrän trängseln af den tillströmmande mängden blef så stor, att *Amurath den tredje* befallde att de åter skulle stängas, sedan presterna hade gjort honom föreställningar i detta afseende och bittert beklagat sig öfver, att templen stodo öde, under det kaffehusen voro öfverfyllda med menniskor. Man skulle nu dricka sitt kaffe hemma hos sig; men man åtlydde icke denna befallning, och kaffehusens antal ökades beständigt.

Äfven i Cairo lade man hinder i vägen för kaffedryckens kringspridande. Den infördes der af dervischerna från Jemen, hvilka drucko kaffe i sin moskée, när de ville bedja länge om natten. En afton, då ståthållaren hade slutat sin bön och ämnade begifva sig hem ifrån moskéen, varseblef han i ett hörn af templet ett sällskap kaffedrickare, som ämnade tillbringa natten här. Deras munterhet ingaf mannen den förmodan, att kaffet måste vara berusande eller åtminstone gifva anledning till fylleri; han jagade

derföre dessa prester ur moskeen och förbjöd allt kaffedrickande. Men det oaktadt tog detta allt mer och mer öfverhand i staden. Äfven *Abdalla Ibrahim*, lagens öfverhufvud, förklarade sig år 1523 ifrigt emot allt kaffedrickande; men kommendanten befallde sina doktorer att församla sig hos honom, afhörde dem lugnt, lät derefter servera dem kaffe och afskedade omsider församlingen, utan att hafva yttrat ett ord. Genom detta kloka förhållande återställdes lugnet snart.

Sålunda har kaffet banat sig väg till alla länder i Orienten och vunnit nationernas ynnest, i trots af lagarnas magt och religionens stränghet. Turkarne hafva en särskild betjent *(Kaveghi)*, hvilken det åligger att tillreda kaffet för husets herrskap och gäster; i Seraljen äro två sådana embetsmän, hvardera med 20 till 30 underlydande, hvilka uteslutande befatta sig med kaffets kringbärande.

Hvarje turk dricker kaffe flera gånger om dagen; i hvarje bättre hus står kaffepannan oafbrutet på elden, och den turk, som ej bjuder kaffe åt hvarje besökande, skulle anses såsom en ganska ohöflig menniska. Ja, när storviziren någon gång afviker från detta bruk, hvilket likväl sällan händer, så är detta ett tecken till hans ovilja eller missnöje, och en vink om att det förestår en brytning.

Österlänningarne dricka sitt kaffe utan socker och behöfva derföre inga theskedar; de dricka det alltid mycket varmt och starkt, och tillsätta ibland några droppar ambra-essence, några krydd-neglikor eller stjern-anis.

Prosper Alpin, en berömd läkare i Padua, som åtföljde en af republiken Venedigs konsuler till Egypten, var i Europa den förste, som omtalade kaffet. Efter sin hemkomst, år 1592, utgaf han nemligen ett verk om Egyptens plantor, och i denna skrift berättar han, att han i Cairo sett ett kaffeträd i en der boende turks trädgård. Detta träd var fullt af frugter, af hvilka araberna och egyptierna brukade bereda en dryck, som de drucko i stället för vin.

År 1640 reste *Vesling*, en namnkunnig läkare i Italien, till det på hemligheter så rika Egypten, för att uppsöka det träd, hvarom Alpin berättat; men han fann det icke. Deremot fann han i Cairo en mängd offentliga hus, hvarest man drack kaffe; och i några af dessa kaffehus brukade man att medelst socker mildra den bittra smaken i denna dryck. Han berättar äfven, att kaffedrycken var allmänt i bruk ej allenast i Egypten, utan öfverhufvud i hela turkiska riket.

Den handel, som republiken *Venedig* dref med det närbelägna turkiska riket, gifver oss skäl att förmoda, det Venetianarne först gjort oss europeer bekanta med kaffet. En köpman *Edvards* var den förste, som införde kaffet till England år 1652. Men det gick här, likasom tillförene i Turkiet, att man lade hinder i vägen för kaffedryckens kringspridande. Då man nemligen fann, att haffehusen allt för flitigt besöktes, befarade man att de kunde blifva lasternas plantskolor, och befallte derföre år 1675 att tillsluta alla kaffehus.

Annorlunda gick man tillväga i Frankrike, hvarest staden Marseille först införde bruket af kaffe år 1644. Dess allmänna kringspridande i Frankrike började likväl egentligen först år 1669: åtminstone hade man före den tiden ej sett något kaffe i Paris, hvarest man endast kände det genom resandes berättelser. Men nyssnämnde år kom *Solisman Aga* till Paris med en talrik ambassad, och medförde mycket kaffe, hvilken dryck han under det år, han uppehöll sig i Frankrikes hufvudstad, lät så många personer smaka, att man till slut blef vand dervid och dess bruk omsider allmänt. Kaffebönerna kostade på den tiden 100 Rdr skålpundet, men blefvo snart billigare; och nu uppkom i Paris det ena kaffehuset efter det andra. En armenier vid namn *Pascal* inrättade år 1672 det första kaffehuset i S:t Germain och straxt derefter ett annat på Quai de l'école, hvarest ännu i våra dagar finnes ett kaffehus på hörnet af Rue de la Monnaie. Han fick snart konkurrenter, i det en viss *Etienne* från *Aleppo* var den förste, som här byggde en kaffesal och prydde den med stora speglar och dyrbara marmorbord. Denna sal var och är ännu vid Rue S:t André des arts, midt för Pont S:t Michel.

Från Paris spridde sig kaffedrickandet hastigt öfver hela Frankrike och vidare till grannstaterna, så att det slutligen blef kändt öfver hela Europa. År 1694 såg man det första kaffe i Leipzig, hvarest det Richterska kaffehuset snart förvärfvade sig ett lysande namn.

Den stora förbrukningen af kaffebönor måste naturligtvis ökas betydligt med den tilltagande smaken för kaffedrycken; och derigenom väcktes i Europa det begär, att kunna till denna verldsdel fortplanta en så kostlig växt, som kaffeträdet. Men detta måste man hemta från Arabien; ty endast från detta land erhöllo köpmännen denna så allmänt omtyckta handelsartikel. Emedlertid hade de arabiska furstarne, för att försäkra sig om monopolet på kaffehandeln, vid dödsstraff förbjudit kaffeträdets utförande; och detta deras förbud var icke så lätt att öfverträda, då denna planta först fanns på ett afstånd af 25 mil från Mocka: den enda dervarande hamn, som de från Europa kommande fartygen då fingo anlöpa. Ja, man påstår att araberna gingo så långt i sin försigtighet att de gjorde kaffebönorna ofruktbara genom att torka den till en viss grad, innan de läto dem komma i handeln.

Men det oaktadt hvilade icke holländarne, förrän det slutligen lyckats dem, att fortplanta kaffeträdet till Batavia. År 1714 skänkte magistraten i Amsterdam Konung Ludvig den fjortonde af Frankrike ett kaffeträd, som snart blomstrade i Jardin des plantes i Paris. Härifrån fortplantade man kaffeträdet till Martinique, och redan efter några års förlopp såg sig denna ö i besittning af ett stort antal kaffeträd. Härifrån var det nu en lätt sak, att sända plantor till S:t Domigo, Guadelope och andra öar bland Antillerna. År 1718 ombesörjde Ostindiska kompaniet i Pa-

ris kaffeplantors afsändande från Mocka till Isla Bourbon.

Sultanin-kaffe är benämningen på en dryck, som tillredes i några syd-europeiska länder och består i en lätt afkokning af obrända kaffeböner; den blandas med litet socker, stärker magen och retar matlusten.

Den nuvarande kaffeproduktionen belöper sig till 459 millioner skålpund, och utgör en af de förnämsta handelsartiklarne.

Kaffeträdet, hvilket, såsom vi förut anmärkt, allmänt antages att härstamma från Lyckliga Arabien, är beständigt grönt, växer hastigt, har ett hårdt träd och uppnår i sitt hemland en höjd af nära 26 fot, i det att stammen och grenarne uppskjuta pyramidformigt. Dess blad hafva någon likhet med lagerbärsbladen; dess blommor äro hvita och lukta såsom Jasminer, men vissna under loppet af några få dagar och efterlemna ett först rundt, sedan aflångt och slutligen körsbärsformigt bär, hvilket man på Antillerna kallar kaffekörsbär och i hvars gulaktiga hinna man finner två små bönor, som ligga med den platta sidan tätt intill hvarandra. Dessa bönor, af hvilka hvardera är omgifven med en seg hinna, lemna oss det så omtyckta kaffet.

Kaffeträdets odling erfordrar en utomordentlig omsorg från vederbörandes sida. Det trifves bäst i Lyckliga Arabien, hvarest det växer frodigt utan den minsta skötsel, på Isle de France, på Isle Bourbon och öfver hufvud på alla Antillerna samt inom tropikerna. I Jemen finnas de största kaffeplantagerna, vanligtvis anlagda på bergssluttningarne, midt emellan slätternas hetta och bergstopparnas köld. Kaffeträdet bär först då frugt, när det uppnått en ålder af fem år; men sedan fortfar det under ett lopp af 35 år att lemna en rik skörd.

Araberna skörda kaffebönorna flera gånger hvarje år; hufvudskörden sker i början af våren, då trädets körsbär hafva en mörkröd färg. Under kaffeträden utbreda araberna då många stora linnestycken, hvarefter de sakta skaka trädet, så att endast de mogna frugterna affalla från sina grenar; ty de afplocka aldrig frugten, om denna äfven synes aldrig så mogen. Araberna torka nu de afskakade frugterna i solen och befria dem från skal och hylsor, genom att låta dem gå genom en cylinder af träd eller sten, hvarigenom de tvenne bönorna skiljas från hvarandra. Derefter utbredas de ånyo i solen, för att blifva fullkomligt torra; och sedan inpackas de i balar af bast och utkomma så i handeln.

I europeiska kolonierna afplockas kaffeträdets körsbär hvart för sig. I sådana länder, hvarest det faller mycket regn, torkar man frugterna i en egen inrättning, hvarest man både lätt och snart kommer till målet. Derefter rensas frugten från hinnorna i en qvarn och föres ännu en gång till torkinrättningen, hvarest bönorna sedan fullkomligt rensas och derefter utbredas i solen, så att de slutligen nästan helt och hållet förlora sin grönaktiga färg. Man lägger dem nu i säckar på hvarandra, i det man omsorgsfullt aflägsnar andra plantor från deras grannskap, emedan dessas utdunstning eljelst skulle skada deras lukt. Äfven de kaffebönor, som under transporten skadas af saltvatten, blifva alldeles obrukbara, ty saltet kan icke genom torkning borttagas.

Kaffeträdets bönor hafva väl öfverhufvudtaget temligen stor likhet med hvarandra; emedlertid kunna de särskilta slagen af kaffebönor likväl lätt åtskiljas, om man noga lägger märke till deras skapnad och egendomliga färg.

De hufvudsakligaste i handeln förekommande kaffesorter äro:

1) *Mockakaffet*, det bästa och mest eftersökta. Bönorna äro i allmänhet icke stora, samt nästan runda; många af dem äro platta, andra alldeles runda eller aflånga, gula, gulaktiga eller grönaktiga, stundom till och med svarta; på många af dem qvarsitta ännu hylsorna. Mockakaffet kommer till Europa i balar af säf eller bast; det är alltid blandadt med dam och små stenar. Emedlertid bör man likväl icke lita på dessa kännetecken allena; ty *gamla* kaffeträd, som ej längre vilja trifvas, bära i Amerikanska kolonierna, likasom i Lyckliga Arabiens kaffeplantager, alldeles runda bönor, hvilka icke sällan utgifvas för Mockabönor. Den verkliga kännaren dömmer derföre icke endast efter bönornas form, färg och storlek, utan håller sig förnämligast till *lukten* och *smaken* af kaffet sedan det blifvit kokt. Mockabönorna hafva nemligen alltid den starkaste och angenämaste aromen.

2) *Martiniquekaffet* är näst Mockakaffet det bästa. Det har större, längre i båda ändarne afrundade, ljusgröna bönor, som ligga i en silfverfärgad hinna, hvilken skiljes från bönorna först då, när de skakas eller brännas. I handeln åtskiljer man följande sorter: det fina *gröna*, det fina *gula* och det *ordinära* martiniquekaffet. Detta kaffe har i smak och lukt mycken likhet med omalen hvete. Det afsändes i säckar eller i fat, och nästan hela produktionen förbrukas i Frankrike.

3) *Bourbon-kaffet.* Bönorna äro af en gul, något i grönt stötande färg, små och af olika form, likväl mest runda; de hafva mycken likhet med Mockabönorna. I handeln förekomma af denna sort: fint *grönt* kaffe, med små runda, saltgröna bönor af en angenäm lukt; fint *gult* kaffe, som blott genom den gula färgen skiljes från förenämnde sort; och *ordinärt* bourbonkaffe, med större olika formade, än gula, än gröna bönor af en mindre stark och behaglig lukt. Under cirka 15 år har från Bourbon afsändts kaffe, hvilket luktade som thé. Denna lukt härleda botanisterna från den myckenhet af thé som växer i grannskapet. En fjerde sort bourbonkaffe, nemligen det så kallade *Maronkaffet*, är af mycket sämre qvalitet; bönorna äro i ena ändan runda, i den andra deremot spetsiga, och förekomma i handeln, omsjutna af sin hinna. Bourbonkaffet afsändes i dubbla säckar.

4) *Guadeloupe-* eller *Cayennekaffet.* Bönorna från Guadeloupe äro till formen litet skiljaktiga från Mar-

tiniquebönorna; de äro aflånga, glänsande, blygröna och nästan utan hinna. Cayennebönorna äro mycket platta, nästan helt och hållet omgifna af en hinna och derigenom silfverfärgade. Deras karakteristiska kännetecken består i den matta, mörkgröna färgen. Detta kaffe är sämre än Martinique-kaffet. Båda de sistnämnde slagen afsändas i säckar eller i fat.

5) *Domingo-kaffet.* Detta slags kaffe har en syrlig smak och är blott föga eftersökt i handeln. Bönorna äro spetsiga; de äro tjockare och längre än Martinique-bönorna, hafva mycket olika former och äro till större delen betäckta af en rödaktig hinna. Detta kaffe är alltid illa rensadt; i balarne finner man svarta bönor och små stenar.

6) *Brasilianska kaffet* har mycken likhet med Mocka-kaffet och det ordinära bourbon-kaffet. Man skulle nästan kunna tro att de små bönorna komma från Arabien och de större från Isle Bourbon. De äro mörkgula; den gula hinnan är glänsande och mycket tunn. Rio Janeiro framalstrar ett kaffe, hvars bönor äro tjockare och kortare, af en gul eller grön färg och mycket aromatiska.

7) *Manilla-* och *Jamaica-kaffet.* Bönorna af den förstnämnda sorten, som endast sällan förekomma i handeln, hafva grå, i grönt stötande hinnor och föga lukt. De afsändas i dubbla bastsäckar. — Den sistnämnda sorten deremot har en kryddad smak och en ganska angenäm lukt. Dess bönor äro ljusgröna, krokiga, af en besynnerlig form och hafva sällan några hinnor. Det afsändes i hampsäckar.

8) *Cuba-*, *Ceylon-* och *Portorico-kaffet.* Den första sortens färg varierar emellan saftgrönt och gulgrönt: dess bönor äro små, men vackra, rena, öfverdragna med en rödaktig hinna; många af dem äro runda, likasom Mockabönorna. Cuba-kaffet afsändes i fat eller i bastmattor. Ceylon-kaffet är af en medelmåttig qvalitet och har mörkgröna eller blekgula bönor och olika skapnad. Den tredje sorten eller Portorico-kaffet har mycken likhet med Martinique-kaffet, men är likväl mindre godt; dess bönor äro kortare, något krokiga och försedda med hinnor.

9) *Java-* och *Sumatra-kaffet.* Den första sorten är mycket välluktande; dess bönor äro brungula, ibland äfven blekgula eller grönaktiga; de äro långa och starka, och hvar och en försedd med sin hinna. Detta kaffe hitkommer orent; man finner nemligen i säckarne svarta bönor, små stenar och trädbitar. Sumatra-kaffet har en mycket bitter smak och består af långa, platta bönor med hinnor och ett gult, rödaktigt, brunt eller svart utseende. Det afsändes i enkla bastsäckar.

Dessa kaffesorter, som naturforskarne, de handlande och kaffedrickande erkänna såsom de förnämsta, härstamma alla från en och samma moder, nemligen från Mocka-bönan. Men de hafva efterhand urartat, och om de än bibehålla en del af Mocka-kaffets arom, så äro de olika odlingssätten likväl intet år i stånd att gifva kaffet sin ursprungliga karakter, hvaremot Mocka-kaffet icke förlorar någon af sina särskilda egenskaper. Naturforskarne hafva gjort många iakttagelser, för att utröna, om sistnämnde omständighet härrör från Arabiens jordmån eller klimat; men de hafva blott kunnat uppgifva mer eller mindre sannolika förmodanden.

Så mycket är emedlertid säkert, att urartandet af det till de europeiska kolonierna fortplantade kaffet förnämligast måste tillskrifvas plantageegarnes vinningslystnad; de söka nemligen endast att föröka bönans storlek och vigt, och detta kan blott ske på bekostnad af dess godhet. Araberna insamla icke sin kaffeskörd, förrän trädets bär äro fullkomligt mogna. Plantageegarne i Amerika börja deremot skörda allt för tidigt, så att bönan ännu ej hunnit blifva torr, och den arom, som gifver bönan sin största finhet, ej kunnat tillräckligt utvecklas. Derföre är kolonial-kaffet, också aldrig så fast som Mockakaffet, utan mera svampaktigt och mindre torrt; det emottager således lätt utdunstningar från närliggande varor, och mycket ofta hafva de från Martinique, Bourbon och Guyana kommande kaffesäckarna en lukt af kanel, peppar eller neglikor. Köparen måste derföre lägga märke till, om kaffet är af sista skörden, om det är fast och torrt och om det icke lätt låter sönderbita sig emellan tänderna. Det är ett bevis på kaffebönornas godhet, när de klinga, äro friska, rena, af medelmåttig storlek, välluktande, glatta och utan någon bilukt.

Ön Elba.

Denna lilla, knappt 7½ qvadratmil stora ö har genom kejsar *Napoleons* vistande härstädes (i tio månader) blifvit namnkunnig öfver hela verlden. Den hette hos etruskerna och romarne: *Ilva*, hos grekerna: *Athalia*, och är genom den två mil breda kanalen vid *Piombino* skiljd från Italiens fasta land. Ön har en mycket oregelbunden skapnad; längden utgör 6 mil och medelbredden 2¼ mil. Största bredden är på östra sidan, hvaremot den är mindre på den vestra och smalast i midten, hvarest de största vikarne gå in uti landet både från norr och söder. De vanliga, i bergen förekommande stenarter äro granit och kalksten, som här och der öfvergår i hvit och kulört marmor. Dessutom finnas alabaster, asbest, serpentinsten, qvarts och många andra mineralier.

Ön är full af berg, bland hvilka *Capanna* höjer sig 3000 fot öfver hafsytan. Emellan dessa bergshöjder finnas endast få dalar och slätter af obetydlig utsträckning, som hafva en odlingsbar jord. Klimatet är mycket helsosamt. Jordytan genomflytes af otaliga källor, hvilkas vatten är utmärkt godt.

Hvete, vin, oliver, kastanjer, mandlar, fikon och nötter äro öns förnämsta produkter. Elba är fattig på skog och träd af större art; emedlertid finnas här likväl ekar, myrtnar och en mängd österländska, alltid gröna plantor. Päron, äpplen, körsbär och plommon växa nästan vildt; detsamma är förhållandet med citroner, oranger och granater. Åker-

bruket är här mycket försummadt, hvarföre också sädesskörden knappt räcker till för innevånarnes behof under tre månader. Deremot är vinskörden desto rikare. De odlade drufvorna, som afskäras i September, äro af en utmärkt godhet. Man tillreder deraf två slags viner: rödt och hvitt. Det röda vinet är kostligt, det hvita förbrukas mest inom landet. *Vermont* och *Cilvatico* äro tvenne mycket sökta desertviner af utmärkt godhet.

Större djurarter, t. ex. hornboskap, äro här sällsynta, emedan man för dem saknar betesmarker; likväl finnas här åsnor, mulor, getter, svin och får i mängd, äfvensom en liten race af små lifliga hästar. Öfverhufvud äro alla djurarter på denna ö mindre än annorstädes. Af vildt finnes här harar i öfverflöd, röda rapphöns, vaktlar, skogsdufvor, kaniner, o. s. v. I medlet af 17:de århundradet hade kaninerna på denna ö förökat sig till en så otrolig grad, att landtmannen hvarje år såg sina åkrar ödelagda och sitt hopp om en god skörd tillintetgjord. För att sätta en gräns för dylika förhärjningar af dessa farliga gäster, utsläpptes i de af kaninerna värst hemsökta distrikterna en mängd unga kattor, som nu öfverallt efterjagade kaninerna i deras smyghål, och under loppet af några få år förminskade deras antal betydligt, under det de sjelfva blefvo alldeles vilda. Sedan den tiden hafva de såsom vildkattor hindrat kaninernas allt för stora förökning.

På fälten hvimlar det af insekter och skadliga krypdjur, af små skorpionar, huggormar och andra ormarter. Äfven finnes här ett slags fläckiga spindlar, hvilkas bett anses för dödande; likaledes finner man här alla andra insekter, hvilka äro inhemska i Italien. Endast bien äro sällsynta, och silkesmasken ser man aldrig, ehuru öns läge likväl är högst gynsam för silkesodling.

Vid kusterna fångar man thunfisk, sardeller och stundom äfven lax, samt den utomordentligt sköna ormfisken. I närheten af kusten dödas ibland äfven delphiner, sjökor, svärd- eller sågfiskar. Fordom fanns här vid ön ostron i öfverflöd, hvaraf många innehöllo perlor af ansenlig storlek och skönt vatten; men infödingarnes begärlighet har uttömt dessa ostronbankar, och åtskilliga omständigheter hafva hittills förhindrat deras återbesättande.

De vigtigaste städerna på ön Elba äro: 1) *Porto Ferraja* vid norra kusten. Denna är öns hufvudstad och har en folkmängd af 4,000 innevånare. 2) *Porto Longone* på östra kusten, med 1500 innevånare och ett slott, som är byggdt på en stel klippa samt reguliert befästadt. 3) *Rio Ferrajo*, likaledes på östra kusten, med 2000 innevånare. 4) *Marciana*. Härtill komma vidare *Campo* och *Capo Siveri*. Rio är märkvärdig för sina ofantliga jerngrufvor, hvilka intaga en hel bergssträcka af 3 mils omkrets och 500 fots höjd; de äro så gifvande, att de förse hela Corsica, Genua, Toscana, Romagna och Neapel med deras behof af jern. Hela berget utgör en enda ertsmassa och har redan i årtusenden blifvit bearbetad af bergsmän, utan att derföre hafva blifvit fattigare på malm. Den gifver 50 till 75 procent ren metall, men af brist på bränsle smältes den ej på ön, utan öfverföres, sådan den finnes, till fasta landet. Hundrade åsnor användas dagligen till att transportera malmen från minorna ned till kusten, hvarest den inlastas i båtar. Årligen säljas här omkring 1600 laster, hvardera af 83,000 skålpund. Priset rättas efter qvaliteten och är emellan 50 och 52 Scudi för hvarje centner. Corsicanarne hafva rättighet att utsöka den bästa malmen. Detta slag ser ut som jern och kall derföre *Ferrata;* en något sämre sort är af ett glindrande utseeende och har derföre fått namnet *Lucciola*.

I trakten kring Porto Longone, som med sitt slott bildar förgrunden i omstående afbildning, finnas en mängd salthålor, af hvilka årligen erhållas 60,000 säckar salt, som utgör en massa af 90,000 centner, då hvarje säck innehåller 150 skålpund salt.

I äldre tider tyckes Elba hafva varit bättre befolkad än i våra dagar, då ön endast har omkring 14,000 innevånare. Ty *Virgilius* berättar i *Æneiden*, att denna ö lemnade *Æneas* en contingent af 300 utvalda krigare, under hans krig med *Turnus;* och *Silius Italicus* berättar, att ön, efter det olyckliga slaget vid *Trebbia*, tillsände romarne en hjelp af 3000 utvalda bågskyttar i full rustning, samt dessutom en ofantlig mängd vapen. År 1778 steg innevånarnes antal knappt till 8,000; men redan 1808 hade ön en folkmängd af 12,000 menniskor.

Elbaboarne äro med lif och själ fästade vid sitt fädernesland och föra dels af böjelse, dels af nödvändighet, ett arbetsamt lif. Likasom de gamla romarne gå de med lika nöje och ifver från sina sysslor till lägrets arbeten och krigets besvärligheter och från dessa åter till sina fredliga sysselsättningar. Hvarje Elbabo är född sjöman, och det skulle räknas honom till last och vanära, om han ej förstod att ro och att styra ett fartyg. De äro ifriga jägare och älska hvarje lefnadssätt, som fordrar mod och mannakraft.

Deras hår är i allmänhet svart; ansigtsfärgen brun, ögonen genomträngande och ansigtsuttrycket lifligt. En svart stråhatt, ett hvitt lifstycke och en kort kjortel af röd eller blå färg utgör qvinnornas hela drägt, som på högtidsdagarne erhåller ett mera festligt utseende genom tillsats af några blommor eller vackra band, en väldig fingerring, stora öronringar och en guldkedja, hvaruti likväl bihangen äro till den grad herrskande, att guldet nästan är osynligt.

Elbaboarnes födoämnen äro lika så enkla som deras klädedrägt. Den ost, de tillreda af fårmjölk, har en obehaglig lukt och smak; men deras sammanlupna mjölk är så mycket bättre och utgör en väsendtlig del af deras näringsmedel. De hafva äfven fläsk, saltadt och rökadt kött, svart bröd, färsk saltsjöfisk, i synnerhet thunfisk, men ganska få grönsaker, hvilka ingen menniska här bryr sig om att odla.

Dessa öboer förtära en stor mängd kastanier, som skördas emot slutet af Oktober. Man torkar dem vid elden, till dess det dubbla skalet går af, och derefter maler man dem på en kornqvarn. Det mjöl, som

på detta sätt erhålles, är fint, sockerhaltigt och grågult till färgen. För att kunna förvara det, sammanpackas det så hårdt som möjligt, sättes på ett torrt ställe och öfvertäckes med ett 2 till 3 tum tjockt lag af sand eller aska. Af detta slags mjöl taga de en »polenta», hvilken likväl ingalunda kan jemföras med den man bereder af maismjöl. Färskt kött njutes här endast på högtidsdagar, då äfven serveras af ett omsorgsfullt beredt och utmärkt godt hvitt vin.

Deras hus äro låga, men det inre af dem är vackert och försedt med enkla, men solida möbler. Deras sängar utmärka sig genom sin storlek; de äro nemligen så kolossala, att en hel familj af 8 till 12 personer kan finna tillräcklig hviloplats i en sådan säng.

Dans är innevånarnes älsklingsnöje; likväl ser man i deras dansar ingalunda det uttryck, den lifligbet och de vackra omvexlingar, som i så hög grad utmärka danserna på Italiens fasta land, nemligen i trakterna af Rom, Neapel och Tarent. Öfver hufvud är Elbaboen af en mer stilla natur och ingen vän af larmande glädje. Skörden försiggår hos honom, utan att man om aftonen hör någon violin eller mandolin, hvilket bildar en stark motsats till det i det närbelägna Toscana herrskande bruket. Endast under vinskörden försvinner det vanliga lugnet; då höres öfverallt jubel och glädjerop, under det bergen upprepa de musikaliska instrumenternas högt klingande toner.

Språket på ön Elba ljuder behagligt i fremlingens öron och dess stamord äro lånta från toscanska dialekten. Vid ingen fest får en improvisatör saknas. Improvisationer öfver ett uppgifvet thema äro mycket omtyckta på Elba, likasom nästan öfverallt i Italien, och innehålla alltid hela fragmenter af *Tasso*, *Ariosto* eller *Metastasio*, hvilkas digter improvisatören lärt sig utantill och vet att begagna på det skickligaste sätt i verlden, för att dermed krydda sin sång öfver det uppgifna ämnet.

Man har beräknat att dryckenskapen i England årligen dödar 50,000 menniskor. Hälften af de vansinnige och två tredjedelar af de brottslige i detta land finnas bland dem, som varit eller äro begifna på starka drycker. Under de tvenne åren 1839 och 1840 hafva i London och Middlesex 37,774 personer blifvit på öppen gata och i drucket tillstånd arresterade; af detta antal voro 24,615 män och 13,159 qvinnor.

Grenadieren *Tarare* var en af de ryktbaraste storätare i sednare tider. Han kunde förtära en fjerdedels oxe inom 24 timmar. Man såg honom sluka, på några ögonblick, en middag för 15 tyska arbetare. Han slukade likaledes flintstenar, kork och i allmänhet allt hvad man gaf honom. Ormar tyckte han i synnerhet om. En dag hade han fått tag uti en stor katt, hvilken han höll lefvande vid svansen och tassarne, uppslet hans buk med tänderna, utsög blodet, och snart återstod endast skelettet. Tarare dog 1799, knappt 26 år gammal.

Slottet Longone på ön Elba.

Hamnen Leith i Skottland.

Den vigtiga hamnen *Leith* i Skottland ligger i en vacker trakt vid floden af samma namn, nemligen vid dess utlopp i viken *Forth*, omkring en fjerdedels mil norr om staden *Edinburg*. Leith, som fordom kallades *Inverleith*, tjenar till hamn för Skottlands hufvudstad.

Redan sedan äldre tider synes afundsjukan hos Edinburgs innevånare, hvilka utöfvade en nästan despotisk makt öfver Leiths handel, hafva stått i vägen för denna hamns förkofran. År 1329 öfverlät Konung *Robert den förste* hamnen Leith till innevånarne i Edinburg, hvilka likväl under en lång tid icke begagnade den, ty flodstränderna tillhörde en familj, som icke ville tillåta någon fri seglation på floden.

Efter många tvister tillkämpade sig slutligen borgarne i Edinburg uteslutande rättighet att drifva handel i Leith och att der hafva magasiner och värdshus, så att hamnplatsen Leiths innevånare derigenom sågo sig utestängda från de fördelaktiga näringar, som voro mest förenliga med ställets naturliga läge. Men detta var icke allt. År 1483 upptäckte man att Leiths innevånare sökte hjelpa sig derigenom, att de associerade sig med köpmän i Edinburg, tillfölje hvaraf en sträng befallning utfärdades, som förbjöd borgarne i Leith, att träda i sådana handelsförbindelser med borgarne i Edinburg.

År 1555 sökte Leiths innevånare, att blifva befriade från detta tryckande ok, i det de sökte drottningen, Regentinnan *Marias* af *Lothringen* beskydd; men de kunde ej utverka mer, än Leiths upphöjande till stad. Till deras stora bedröfvelse dog drottningen straxt derefter, och Leiths innevånare voro nu i många afseenden värre deran, än tillförene.

Ur Leiths historia vilja vi omtala följande: I spetsen för en engelsk här eröfrade Grefven af *Hartford* staden år 1541, plundrade den och uppbrände den till större delen. När Konung *Frans den andre* af Frankrike, Drottning *Maria Stuarts* första gemål, ville göra sina anspråk på Skottlands krona gällande, började fransyska Generalen *de Desse*, som då var i Skottland, år 1549 att befästa staden Leith, för att försäkra fransyska trupparne om en beqväm landstigningspunkt, och han anlade nu en fästning med åtta bastioner. Detta försatte de skottska *protestanterna* i den största oro. De bådo Drottning *Elisabeth* om ett kraftigt bistånd, och hon sände dem då en armé till hjelp. De förenade skottska och engelska stridskrafterna anryckte mot Leith i April 1560 och belägrade staden till fram i Juli månad, då en fred blef sluten, som hade till följd, att både de fransyska och engelska trupperna återvände till sina hem.

För att beskydda hamnen och de der liggande fartygen mot den djerfve amerikanske sjöhjelten *Paul Jones* som med trenne skepp visade sig vid kusten, uppfördes år 1783 ett batteri, hvilket ännu existerar och för få år sedan blifvit utvidgadt till en fästning.

Staden Leith består af tvenne, på ömse sidor om floden belägna delar, nemligen norra och södra Leith, hvilka år 1831 tillsammans egde en folkmängd af

44,294 innevånare. De äldsta gatorna äro trånga, irreguliera, orena och illa stenlagda, hvaremot de nya gatorna gifva staden anspråk på arkitektonisk skönhet.

Bland härvarande offentliga byggnader förtjenar isynnerhet hufvudkyrkan i södra Leith, en göthisk byggnad med ett massivt klocktorn, att omnämnas. I närheten af detta tempel står det af Konung *Jacob den sjette* grundlagda hospitalet; och midt för denna byggnad ser man det år 1555 anlagda hospitalet för sjöfarande eller det så kallade *«Trinityhouse»*. Norra Leith har två ansenliga kyrkor; den ena af dessa är ännu endast 27 år gammal och har en mycket vacker pelarsal. Af ett under *Cromwells* tid anlagdt, men efter restaurationen förstördt citadell återstår endast porthvalfvet. Bland de öfriga offentliga byggnaderna äro Rådhuset, Tullkammaren och Lärdomsskolan de förnämsta.

Stora skepp kunna ej inlöpa i hamnen, emedan den, vid högt vatten, endast har ett djup af högst 16 fot; men deremot kunna skepp af hvarje storlek finna en förträfflig ankarplats på redden. Antalet af de år 1838 ankomna fartyg uppgick till 497, nemligen: 244 brittiska och 253 utländska.

Staden Leith drifver en betydlig handel med Östersjöländerna, med Skandinavien, Holland, Frankrike, Spanien, Portugal, Medelhafvet, Norra Amerika och Westindien. Dessutom har Leith en betydlig kusthandel och tager en verksam del i hvalfiskfångsten och sillfisket. Öfver hufvud kan den omständigheten, att under de sednare åren här uppkommit många industriella inrättningar, tillräckligt vittna om stadens tilltagande välstånd.

Om Sjöväsendets uppkomst och utveckling.

Forts. från andra häftet.

Om våra förfäder, de gamla skandinavernas sjöfart och sjökrig lemnar redan den aldra äldsta historien vitsord. En stor del af dem var nemligen vikingar, eller sjömän som företogo sjöresor till andra länder, för att eröfra och brandskatta och återkommo, ofta rikt lastade med byte, till fäderneslandet. Vikingen, med sinnet fullt af stora, modiga beslut, hade blott ett val sig föresatt: att segra eller dö. Hans hopp, hans begär voro omätliga som hafvets rymd, då, om bord på sitt härnadsskepp, han med sin blick mätte den vidsträckta bana, hafvet för honom öppnade, och styrande i det fjerran, obekanta blå, han med Frithiof qvad om sin färd:

Nu skall jag segla
I kallaste stormen,
Låta lätt undan
Långskeppet löpa.

Vikingatågens historia företer också kämpabragder och färdigheter, hvilka nära nog gränsa till det underbara. Så t. ex. berättas om *Olof Tryggvason*, att han, under fullaste rodd gick ytterst ut på årbladen rundt omkring sitt krigsskepp, *Ormen den långe*, och dervid lekte handsaxaleken med trenne svärd, så att dessa ömsevis voro i luften, under det att de nedfallande grepos vid fästet eller udden. *Odens* skepp *Skidbladner* beskrifves såsom det yppersta på sin tid; han kunde med detsamma skyndsammeligen öfverfara stora sjöar och haf, och, då behofvet påkallade, lägga det tillsamman som en duk. Meningen häraf är troligen den, att Skidbladner egentligen var en läderbåt, ty eljest hade den väl icke kunnat läggas tillsammans. Lång tid erfordrades dock sannolikt icke, innan man erfor behofvet af att annorlunda, än medelst rodd, framdrifva fartygen, synnerligen sedan mera beröring med de sydliga folken uppkommit. Småningom utvecklades skeppsbyggnadskonsten, och ehuru den visserligen i norden, liksom i södern, gjorde ytterst långsamma framsteg, är dock ostridigt, att våra förfäder snart nog i denna konst icke endast upphunno södrens folk, utan ock öfverträffade dem. Beviset härför ligger i de långväga resor, som af dem företogos, långt innan de södra folkslagen ännu vågat betydligt aflägsna sig från kusterna. Bruket att sammanfästa plankorna vid timren med bultar eller spik, skulle man tro vara ganska gammalt, emedan sådana spikar stundom finnas i ättehögar, och detta bevisar redan ett icke obetydligt framskridande i skepps-byggnadskonsten.

Allmänna indelningen af forntidens skepp utgjordes af fram- och bakstammen samt mellanrummet. Högra och venstra sidan kallades, likasom nu, styrbord och bagbord. Framstammen kallades hals och pryddes vanligen med något af bildhuggeri förfärdigadt djurs hufvud, helst en drakes. Detta var löst, så att det kunde borttagas, då skeppet var i öppna sjön. Akterstäfven af ett drakskepp formerades af drakens svans, så att om man föreställde sig skeppsskrofvet som kroppen, och seglen som vingarne, hade det hela någorlunda utseende af en bevingad drake. Främre delen af skeppet eller backen var däckad, likaså den aktersta; tvärt öfver skeppet i mellandelen voro roddarbänkar. Aktra delen af skeppet kallades skans. Derunder var kajutan, uti hvilken fartygets befälhafvare och hans förnämsta män hade sina säten. Mellandelen af skeppet, som kallades krapperummet, var bestämdt för besättningens begagnande och var endast betäckt med ett tält af vadmal eller segelduk, till skydd mot väderleken, samt borttogs under träffning. För och akter voro ösrummen; pumpar hade man ännu icke. På de i krapperummet befintliga roddbänkar voro roddarne fördelade i förhållande till årornas längd och antal. Det mesta krigsfolket hade sin plats förut. Skeppens sidor voro högt upptimrade och utombords gick rundt omkring relingen en kant, hvarpå man kunde gå. Huru tacklingen var beskaffad har man sig icke bekant, men om seglen vet man, att de stundom varit blårandiga, stundom af åtskilliga färgor. Det präktigaste skepp nordens historia vet att omtala, var det, på hvilket norrska prinsen *Helge* reste till Danmark för att fria; seglen på detta voro guldstickade, masterne förgylde och tågvirket purpurfärgadt. Fornti-

dens fartyg hade flerfaldiga benämningar, i afseende på det ändamål, hvartill de tjenade. *Byrding* var allmännaste benämningen för handelsfartyg, och Långskepp för krigsfartyg. De förra voro däckade, hvaremot de sednare endast hade back och skans. Långskeppen voro af trenne slag: drakar, som hade ända till 34 par åror, hvardera af 13 alnars längd, samt öfver 200 mans besättning, Karfvar med 12 à 15 roddbänkar och Snäckor, på hvilka synnerligast hästar transporterades. Olof Tryggvasons namnkunniga skepp, Ormen den långe, var det största som i norden blifvit byggdt före år 1000. Det höll i vattengången 74 alnar, tillfölje hvaraf det varit ungefär af lika längd med vår tids mindre fregatter.

Svenskar, Danskar och Norrmän, hvilka då med ett gemensamt namn kallades Norrmanner, foro under sina vikingatåg till Skottland, England, Irland, Frankrike (hvarest Normandie ännu bär namn efter dem), samt kusterna af medelhafvet. Island upptäcktes år 861 af Norske vikingen *Naddod* och omkring år 982 upptäcktes Grönland af isländaren *Erik Rauda*. En annan isländare *Björn Herjolfson* upptäckte en del af Norra Amerika, år 1601, samt kallade landet Vinland, hvarmed troligen bör förstås antingen Canada eller New-Foundland. Men kunskapen om detta land gick dock sedermera förlorad, och det återfanns först 500 år derefter genom åtskilliga dit verkställda upptäcktsresor.

Med Christna lärans införande försvunno så småningom vikingafärderna i norden och under medeltiden vinnlade sig skandinaverna hufvudsakligen om handelssjöfarten.

Under denna tid bidrogo korstågen ganska mycket till sjöväsendets förbättrande. På det att de talrika härarne lättare och säkrare skulle kunna fortskaffas, byggde man skeppen högre och större, samt började mera allmänt att begagna segel, äfven under motvind. Först då placerade man flera segel öfver hvarandra, men masterne och de öfver dem varande delarne, eller de så kallade stängerne, bestodo icke af särskilta stycken, såsom nu för tiden, utan utgjorde en enda hel trästam. Venetianarne hade en lång tid företrädet framför alla öfriga nationer, i afseende på sjöfart och handel. De underhöllo en mycket stor flotta, och samlade genom sin vidsträckta handel omätliga rikedomar. Såsom en särskilt märkvärdighet i det venetianska sjöväsendet, kan anföras den så kallade *Bucentaurn*, ett praktfullt roddarfartyg, på hvilket *Dogen* i Venedig, tillika med alla senatorerna, Christi himmelsfärds dag, gjorde en festlig färd, för att förmäla sig med Adriatiska hafvet. Denna förmälnings-ceremoni, som för första gången gjordes år 1177 och egentligen bestod uti att Dogen kastade en guldring i hafvet, har ända till våra dagar försiggått med utmärkt prakt och högtidlighet.

Det är isynnerhet en omständighet som bidragit till seglingskonstens förbättring, nemligen uppfinningen af kompassen. För omkring 600 år sedan upptäckte Italienarne den besynnerliga egenskapen hos magnet-stenen, att om en smal stålbit eller nål på visst sätt strykes dermed, och man sedan upphänger nålen så, att den kan fritt röra sig åt alla håll, så vänder denna magnetnål alltid den ena ändan mot norr. Detta gaf *Flavio Gioja*, i Amalfi nära Neapel, år 1302, anledning att förfärdiga ett instrument, som sjöfarande kunde nyttja, för att när som helst se åt hvad håll de hade det ena eller andra väderstrecket. Ett sådant instrument kallas kompass, och består af en låda eller dosa, midt uti hvars botten man satt ett upprättstående stift; sedan är en magnetnål lagd tvärs öfver stiftet, så att spetsen af stiftet passar uti ett fint hål, som är midt på ena sidan af magnetnålen; detta är så afpassadt, att magnetnålen ligger alldeles jemnt, och kan obehindradt röra sig rundt omkring stiftet. Nålen vänder sig då alltid så, att den ena ändan visar mot närheten af norr. För mera beqvämlighets skull är vid magnetnålen fästad en rund pappskifva, hvarpå alla väderstrecken äro utmärkte. Det nämndes nyss att kompassnålen visar mot närheten af norr. Den har nemligen på de flesta ställen af jorden, en viss afvikning från rätta norr-strecket, hvilken afvikning kallas kompassens deklination. Denna är antingen nordvestlig eller nordostlig, alltefter som magnetiska norr är vester eller öster om sanna norr, och är olika för hvarje ställe samt har vissa ändringsperioder. Dess belopp är numera för de särskilta ställena utrönt genom mångfalldiga noggranna magnetiska observationer.

Den vigtiga uppfinningen af kompassen har varit af största nytta för sjöfarten. Innan kompassen var känd, skedde seglingen till det mesta utmed kusterna. Som man likväl stundom var nödsakad att aflägsna sig så långt ifrån land, att man ej såg annat än himmel och vatten, lärde man sig att af solens och stjernornas ställning ungefärligen bedöma hvad kurs eller kosa som borde tagas. Men, om dimma eller mulen väderlek inträffade, så var sjömannen utan ledning. Genom kompassens uppfinning blef det lätt för honom, att vid alla tillfällen veta hvar han hade det ena eller det andra väderstrecket, samt således äfven att bestämma i hvad rigtning man borde segla, för att komma dit man önskade. Det blef nu möjligt, att segla öfver de vidsträcktaste haf, utan farhåga att ej råka vägen hem igen, då man ville vända tillbaka.

Det dröjde icke heller länge efter denna uppfinning, innan sjömännen började företaga allt längre sjöresor och uppsöka dittills obekanta länder.

Lärda mäns forskningar, och särdeles en utvidgad kännedom af jorden, gåfvo den säkra förhoppning, att genom jordklotets kringsegling hinna till Ostindien. De första försök af detta slag gjorde portugisiska prinsen *Henrik*, hvars utsända skepp år 1418 upptäckte ön Porto Santo, dernäst Madera, Azoriska öarne samt ändtligen till och med Gröna udden och Guldkusten på Guinea. Under konung Johan II af Portugal kom den djerfve sjöfararen *Bartholomeo Diaz* år 1487 ända till Afrikas sydligaste spets, den han, i berättelsen till sin konung, för de utståndna mödornas skull, kallade Bekymrens udde; men Johan kallade den Goda

Hopps Udden, emedan han nu egde visshet, att man kunde segla omkring Afrika och på denna väg komma till Ostindien.

Den vigtigaste af alla geografiska upptäckter är den af Amerika, hvilken gjordes år 1492 af *Christopher Columbus*. Denne märkvärdige man föddes år 1442 i Colugnetto nära Genua. Sina samtida öfverträffade han i geometriska, astronomiska och geografiska kunskaper. Till Portugal, som då var en berömd sjöstad, begaf sig Columbus, då 40 år gammal. Den tanken vardt hos honom allt fastare, att andra sidan af jorden skulle innehålla land, sammanhängande med Asien. Förgäfves begärde han både af sitt fädernesland Genua och af Portugal understöd att göra en upptäcktsresa dit. Efter många fruktlösa försök lyckades det Columbus att öfvertala Spanska regeringen, att lemna honom tre små skepp, med blott 90 mans besättning. Den 3 Aug. 1492 lyftade han ankar i hamnen Palos och seglade mot Canariska öarne, hvarest han rastade några dagar. Den 7 Sept. seglade han vidare. Nio dagar hade man redan haft land ur sigte, med sänklodet fann man ingen botten, och nordvestvinden gjorde att matroserna fruktade det de aldrig mera skulle återse fäderneslandet. Högt knotade de, men vesterifrån flygande foglar och simmande sjögräs höjde något modet; följande dagen blåste häftig motvind och manskapet fordrade att få vända hem, samt sammansvor sig för detta ändamål emot Columbus. Då visade sig allt flera tecken till land; skaror af brokigt fjädrade foglar flögo mot samma trakter af himlen. Den 11 Oktober utkastade man lodet och fann botten samt såg i grannskapet en frisk och grön törnqvist simma på vattnet. Om aftonen kl. 10, då Columbus satt i aktern af skeppet, märkte han på afstånd en eld, och kl. 2 påföljande morgon, ljöd glädjeropet: »land! land!» Allmän liflighet, allmän glädje hos alla! Stilla bön vexlade med sång och högt jubel med allvarliga betraktelser. Den gryende dagen visade berg och gräsbevuxna kullar. En talrik mängd indianer visade sig vid stränderna. Glädjedrucken steg Columbus tillika med några följeslagare i en slup och styrde mot det efterlängtade landet. Med Spaniens fana i ena handen och svärdet i den andra landsteg han, föll på knä, tackade med glädjetårar Gud, och utropade: »San Salvador skall du heta nya land! till ett evigt minne af min underbara räddning.» Detta land var en af de Vestindiska öarne, och kallades af infödingarne Guanahani. Flera andra större och mindre öar upptäcktes snart derefter. Amerikas fasta land blef ej upptäckt under denna resa. Columbus återvände till Spanien, medförande många skatter och naturalster från den nya verld han funnit. Han blef vid hemkomsten med största utmärkelse emottagen, och öfverhopades med hedersbetygelser. Han gjorde sedermera andra resor till nya verlden, och upptäckte då Amerikas fasta land. Slutligen fick han dock otack till lön för de stora tjenster han bevisat Spanien. Spaniorerna afundsjuka och förföljelse emot honom gingo så långt, att att han en tid hölls i fängelse på grund af falska och nedrige angifvelser. Columbus dog den 20 Maj 1506, 66 år gammal. Under sina sista ögonblick förordnade han att de kedjor, som han varit fastbunden med i fängelset och hvilka han sedermera ständigt fört med sig, skulle läggas bredvid honom i grafven. Efter Amerikas upptäckt vände Europas sjömakter sin uppmärksamhet ditåt. Venetianaren *Cabot* afseglade år 1497 från England med 4 skepp i afsigt att vesterut göra upptäckter; han fann Labrador och New Foundland. Följande året företog han en annan resa och upptäckte då den stora sträckan af Nordamerikas fasta land ifrån New Foundland ända ned till Florida.

Konung *Emanuel* i Portugal utsände år 1497 under Vasco di Gamas befäl en flotta af 4 skepp till Indien. Denne seglade förbi Gröna uddens öar och kom till den, 11 år först af hans landsman, *Bartholomeo Diaz*, upptäckte Goda Hopps udden, hvilken han lyckligt kringseglade och ankom den 20 Maj 1497 till staden Calkutta, eller, såsom den då kallades, Calicut, belägen på Malabariska kusten. Sedermera upptäckte han Lakediviska öarne och återvände till Europa, dit han i Sept. 1499 ankom i Lissabons hamn.

Dittills hade de dyrbara ostindiska handelsvarorna blifvit förde till Europa genom Arabiska hafvet och Arabiska viken, landvägen öfver näset Suez, samt vidare sjövägen öfver Medelhafvet. Araber och Venetianerna hade ända till denna tid innehaft ett nästan uteslutande herravälde öfver de trakter, hvarigenom vägen togs till Ostindien och således skördat mesta handelsvinsten. Men sedan sjövägen till detta land blifvit upptäckt, bemäktigade sig portugiserna största delen af den ostindiska handeln.

Spanioren *Pinzon* reste i December 1499 till Sydamerika, och är han den förste som framträngde till de söder om eqvatorn belägna delar af detta land. *Pedro Alvarez Cabral* utlopp med en flotta af 13 skepp, den 9 Mars 1500 från Lissabon för att segla till Indien. Under seglingen från Cap Verds öarne, höll han mycket vestvardt, i afsigt att undvika stiltje vid Afrikanska kusten, och blef då af den så kallade eqvatorial-strömmen, hvilken uppkommer af jordens svängning kring sin axel, i samverkan med den rådande ostliga passadvinden, drifven långt bort till obekanta kuster. Dessa voro Brasiliens. Sedan han hemskickat ett fartyg till Portugal med underrättelsen om denna vigtiga upptäckt, for han österut till Indien, men förlorade genom storm hälften af sina skepp och många af sitt manskap.

Brasilien togs sedermera i besittning i konungens af Portugal namn, Amerigo Vespucci, hvilken, genom utgifvande af beskrifning öfver sin resa dit, gaf anledning till att hela den nyss upptäckta verldsdelen Amerika benämndes efter honom.

(Fortsättning.)

Bergslottet Trostburg i Tyrolen.

Det skulle blifva svårt att uppleta någon vildare och mera romantisk trakt än den, i hvilken slottet *Tronsberg* (i sednare tider kalladt *Trostburg*) är upprest. I en herrlig dal i *Tyrolen*, belägen emellan *Botzen* och *Clausen*, ligger detta slott på en klippa, nära byn *Kolmann*, hvarifrån det tyckes utgöra en del af sjelfva klippan. På venstra sidan om slottet, och på sjelfva toppen af ett berg, synes en by med sin kyrka, likasom sväfvande bland molnen; och äfven på andra sidan af slottet varseblifver man några hyddor, hvilka omgifva en kyrkolik byggnad, som är ganska illa underhållen. Sedan *Tronsbergarnes* slägt utdött, kommo grefvarne af *Wolkenstein* i besittning af detta slott, hvilket numera tillhör baronerna af *Gottenberg*.

För att finna det begripligt, huru landtfolket kunde falla på den tanken, att bygga sina boningar på en sådan höjd, måste man först höra en gammal saga, som ännu berättas i trakten deromkring. Denna saga är af följande innehåll:

Diether von Tronsberg hade, likasom hans fader före honom, varit en väldig landsvägsriddare, och stora rikedomar voro hopade i slottet vid den tiden, då man redan uppfunnit krutet och börjat förstöra de talrika röfvarborgarne. Då behagade det den vilde, men manligt sköne Diether von Tronsberg att bortröfva en skön och älskvärd nunna; hon blef hans gemål och verkade en sådan förändring på riddarens vilda, trotsiga sinne, att han snart blef en mild och god herre emot sina underhafvande och älskades af alla.

Men emedlertid hade hans fordna röfverier och den unga nunnans bortförande ådragit honom bannlysning. Då han således förutsåg, att man skulle angripa honom i hans borg, lät han bygga byar med kyrkor på bergshöjderna; och hans trognaste underhafvande flyttade genast ditupp, för att, om deras älskade herre en gång blefve innesluten i sin borg, kunna gifva honom nödiga signaler och likasom trösta honom genom klockringningen, som då tillkännagaf, att de gemensamt förrättade sin andagt och på samma gång uppsände sina förböner till himmelen.

När nu påfven förgäfves sökt få Diether von

Tronsbergs äktenskap upplöst, så rustade sig den verldsliga makten mot honom, och på en ännu högre bergklint uppfördes ett torn, hvarifrån man skulle beskjuta borgen Tronsberg. Men knappast hade skjutningen börjat, förrän äfven kyrkoklockorna började ljuda både på högra och venstra sidan af bergslottet, och under en högtidlig messa bönföllo då Dithers trogne undersåter om deras dyre herres räddning. Under denna af klockringningen åtföljda gudstjenst vågade man icke beskjuta borgen, och riddarens undersåter voro så ihärdiga i sina böner, att de belägrande slutligen blefvo rörda och utverkade att Diether åter upptogs till nåder af både den andliga och verldsliga magten, hvaremot han lofvade, att framdeles föra en klanderfri vandel och uppbygga ett kloster till försonande af sina fordna våldsgerningar.

Sedan den tiden erhöll äfven borgen namn af *Trostburg*, ty klockornas ljud från alla sidor gaf de darrande innevånarne andaktens tröst, och enligt en gammal krönika skola riddar Diether och hans sköna maka verkligen från den tiden hafva gjort detta bergslott till en sann *«tröstens borg»* för alla de af olyckan förföljda, som här sökte hjelp och beskydd.

Grönt och brunt The.

Sannolikt hafva många af våra läsare redan sjelfva gjort den upptäckten, att det gröna chinesiska théet på långt när icke är så helsosamt, som det bruna théet. Detta veta äfven chineserna sjelfva ganska väl; ty ingenstädes i hela China njuter man af det gröna théet, utan har det endast till salu,

I Londons «Chemical Society» har en chemist nyligen uppläst berättelse om en undersökning af det gröna théet, deruti han omtalade, att han ej allenast hade borttagit den gröna färgen från théet, utan äfven genom en noggrann chemisk undersökning kommit till det resultat, att denna färg förnämligast härrör af *blåsyra* och *gips*. Följaktligen kan det ej vara minsta tvifvel underkastadt, att åtnjutandet af grönt the är skadligt.

Kolarne i nedra Österrike.

Den neder-österrikiske kolaren förer ett i högsta grad stilla och fredligt lif. Om sommaren kommer han aldrig i sällskap med andra menniskor, utom när han någon gång om Söndagen går till den närmaste kyrkan och då med detsamma inköper det lilla behof af bröd, mjöl, salt, kött o. s. v.; hela den öfriga tiden tillbringar han vid sitt arbete.

Först när vintren inträder, söker kolaren sitt sällskap i den by, till hvars församling han hörer; ty först nu kan han på sin *«Gais«* eller handsläda föra de af honom under sommaren producerade varor öfver den glatta snön eller den tillfrusna bäcken, öfver klippor eller genom bergsklyfter till den närmaste köpingen, hvarifrån hans trädkol sedermera transporteras ut i vida verlden.

Horace Nelson.

Ofvanstående portrait af denna Englands största sjöhjelte är en kopia af en berömd engelsk oljmålning, som troget återgifver den namnkunniga mans anletsdrag, om hvars lysande lefnads lopp vi här skola meddela en kort berättelse.

Horace Nelson, en af de största sjöhjeltar, som någonsin framkallat verldens beundran, var femte sonen af sockenpresten *Edmund Nelson* i *Burnham-Cottage* i engelska grefskapet *Norfolk*, hvarest han föddes den 29 September 1758. Redan i sitt tolfte år började han sin bana som sjöman, i det hans morbroder *Suckling*, som var kapten på ett linieskepp, tog honom ombord hos sig som midshipman eller sjökadett. Här fann den unge Nelson genast ett afgjordt tycke för sjötjensten. År 1777 blef han andre löjtnant på en fregatt, som kryssade vid Jamaica, och här utmärkte han sig genom sitt oförskräckta mod vid eröfrigen af ett amerikanskt skepp.

De derpå följande fredsåren kunde naturligtvis ej lemna honom tillfälle, att förvärfva sig någon särdeles utmärkelse. Hans lysande period började först 1793, då kriget mellan England och Frankrike utbröt. Detta år seglade han under Lord *Hoods* befäl till Medelhafvet och bidrog på Corsica till intagandet af Bastia och Calvi, men hade tillika den olyckan att vid Calvi förlora sitt ena öga.

År 1795 utnämndes han till commodore och erhöll befälet på ett linieskepp.

Under slaget vid *Cap St. Vincent* den 14 Febr. 1797 utmärkte han sig i hög grad och bidrog mycket till segern, hvarföre han äfven erhöll contre-amirals rang. Under ett i Juni månad 1797 utfördt anfall mot ett i *Santa Cruz's* hamn liggande spanskt, med en dyrbar last försedt fartyg, hvilket det likväl ej lyckades Nelson att bemägtiga sig, sårades han af en kula i högra armen, hvilken han sedermera måste låta aftaga.

Kort derefter företog *Bonaparte* sitt namnkunniga fälttåg till Egypten. Nelson erhöll då visserligen befallning att bevaka *Toulons* hamn, hvarest fransyska expeditionen utrustades; men det lyckades honom emedlertid icke att hindra fransyska flottan att löpa ut. Deremot angrep han denna flotta vid egyptiska kusten, den 1 Aug. 1798, och förstörde nästan hela fransyska flottan i det minnesvärda sjöslaget vid *Abukir*. Nio fransyska linieskepp föllo i engelsmännens händer, ett linieskepp sprang i luften, ett annat, äfvensom en fregatt uppbrändes af fransmännen sjelfva, endast två linieskepp och två fregatter kommo undan.

Till belöning för denna seger emottog Nelson parlamentets tacksägelse, upphöjdes till pär under titel af *Sir Nelson of the Nile* och erhöll en pension af 1000 £sterling.

I November 1800 återvände Nelson till England och blef vice-amiral af blå flaggan. 1801 deltog han i engelsmännens expedition emot *Köpenhamn*.

Då fransmännen sednare utrustade en flotta för att öfverföra en landstigningsarmée till England, utnämndes Nelson till öfverbefälhafvare för engelska flottan, men hans anfall på fransyska flottan misslyckades.

År 1803 erhöll han befälet i Medelhafvet, och församlade här 27 linieskepp, med hvilka han den 21 Oct. levererade den fransk-spanska flottan, vid *Trafalgar* nära Gibraltars sund, ett blodigt sjöslag ej mindre afgörande än det vid Abukir. De fransyska och spanska skeppen bildade en tre mils lång linea och ordnade sig i en halfcirkel, när engelska flottan närmade sig. Sedan Nelson gifvit sin sista befallning i de ord: *England expects that every body does his duty!* bröt engelska flottan, som var mera gynnad af vinden och hade djerfvare officerare och matroser, genom den fiendtliga linien och tillkämpade sig en fullkomlig seger. Redan efter tre timmars förlopp var striden slutad. Fienden forlorade här 19 skepp, hvaribland ett med 130 och ett med 120 kanoner; spanska amiralen *Gravina* dog af sina blessurer och fransyska amiralen *Villeneuve* blef tillfångatagen.

Men dyrköpt var denna seger; ty Nelson fick betala den med sitt lif. Slagets utgång var nästan redan afgjord, då från mastkorgen på det fiendtliga skeppet Santa Trinidad, med hvilket engelska amiralsskeppet stred, ett gevärsskott affyrades af en skarpskytt, som känt igen Nelson på hans många ordnar. Kulan sårade vår hjelte i skuldran, genomborrade

stjernan, som han bar på sitt bröst, gick derefter genom lungan och krossade ryggraden. Nelson kände genast, att hans sista timma slagit. Ifrigt underrättade han sig om huru slaget stod, och log förnöjd, då man sade honom, att tio af fiendens skepp strukit flagg. Hans sista ord voro: «*God be praised, I have done my duty!*»

I en likkista, som Nelson sjelf efter slaget vid Abukir låtit förfärdiga sig af stormasten till det franska amiralsskeppet, fördes hans lik till England och kom den 8 Juni 1806 under stora högtidligheter till London, hvarest det bisattes i St. Pauls-kyrkan.

Thuggerna i Ostindien.

Om de i Ostindien kringstrykande *Thuggernas* förfärliga mördarband, vilja vi här anföra några underrättelser.

Hvarje band har sin anförare eller *Dschemadan*, som ordnar de religiösa angelägenheterna; sin strypare eller *Buttoat*, som förvarar det invigda strypklädet; sin *Saneseka*, som biträder den sistnämnde vid förefallande behof; sin *Tillao* eller spejare, som formerar bekantskap med de resande, inhemtar nödiga upplysningar och öfverlemnar de olyckliga offren i de rofgiriga och blodtörstiga Thuggernas händer; sin *Suggæ* eller dödgräfvare, som förut gräfver grafven på det ställe, hvarest mordet skall verkställas. Nedanstående afbildning föreställer en man, som af det fruktansvärda sällskapet blifvit hedrad med ett dylikt förtroende. Dessutom hafva de en spåman eller teckentydare, utan hvars medgifvande de icke våga verkställa något tillämnadt mord.

Dessa djeflar i menniskoskapnad hafva äfven ett särskilt tjufspråk, Ramasi.

*Af "**Illustreradt Magasin**" utkommer på undertecknads förlag och från mitt boktryckeri, i början af hvarje månad, ett häfte, innehållande 24 sidor i stort format, med 8 à 10 afbildningar, och således i omfång motsvarande 3 nummer af Lördags-Magasinet. På en årgång eller 12 häften prenumereras med 2 Rdr Bko. — Prenumeration emottages i Götheborg hos Bokhandlarne Hrr D. F. Bonnier, N. J. Gumpert och undertecknad, äfvensom å rikets öfriga Boklådor, samt å alla Kongl. Postkontor med tillägg af vanligt postarfvode.*

Illustreradt Magasin afsändes äfven under korsomslag, då namn, karakter och adress tydligen uppgifvas, samt 2 Rdr Bko insändas till undertecknad.

☞ *Lösa häften säljas å alla Boklådor à 12 sk. bko.*
Götheborg i Mars 1849.

Anders Lindgren.

Tillfölje deraf att ett större antal reqvisitioner redan ingått, af hvilka icke alla kunnat expedieras, emedan tillgång på exemplar af det första häftet saknas; kommer en ny upplaga af nämnde häfte att snart lemna pressen, då respektive prenumeranter oförtöfvadt erhålla sina exemplar.

GÖTHEBORG. — Snällpresstryck från Anders Lindgren.

ILLUSTRERADT

MAGASIN

FÖR SPRIDANDE AF NYTTIGA KUNSKAPER BLAND ALLA KLASSER.

April. Fjerde Häftet. 1849.

Slottet Augustenburg på ön Alsen.

Den sköna och frugtbara danska ön *Alsen* har en storlek af 6 qvadratmil och en folkmängd af omkring 20,000 innevånare. Den utmärker sig genom sina herrliga bokskogar, genom sina täcka byar och tätt kringspridda afvelsgårdar, som ofta äro omgifna af små, väl skötta frugtträdgårdar. Öfverhufvud drifves här frugtodlingen med större ifver och mera systematiskt, än i någon annan trakt af Danmark, och under blomstertiden är man här nästan frestad att tro sig förflyttad till ett feeland.

Den medlersta delen af denna intagande ö, ägdes före kriget af danskarnes nuvarande dödsfiende, den bekante hertigen af *Augustenburg*, hvilken residerade uti det, i en liten vänlig by af samma namn belägna slottet *Augustenburg*. Denna högresta, hvitglänsande fursteboning uppbyggdes i sednare hälften af förra århundradet i en ädel stil. Slottet ligger vid en vacker hafsbugt och i den vackraste trakt, man kan tänka sig. Det är omgifvet af en vidsträckt park med herrliga anläggningar, hvartill gränsar en af mångfaldiga spatsergångar genomkorsad bokskog.

April Månad.

Denna månads namn härleder sig sannolikt af det latinska ordet *aperire*, d. ä. öppna, emedan jorden derunder tyckes likasom öppna sig för att rikta oss med sina gåfvor.

Historisk Kalender.

---

1 1807 Fransmännen upphäfva Stralsunds belägring.
2 1801 Nelson bombarderar Köpenhamn.
3 1550 Mathematikern Neper †.
4 1521 Luther reser till riksdagen i Worms.
5 1520 Målaren Raphael Sanzio †.
6 1528 Målaren Dürer †.
7 1795 Decimal-systemet inf. i Frankrike.
8 1716 Wismar kapitulerar.
9 1407 Stockholm härjas af en stor eldsvåda.
10 1813 Mathematikern Lagrange †.
11 1814 Bonaparte undert. sin thronafsägelse.
12 1167 Carl VII Sverkersson mördas.
13 1812 Beväringsmanskapets uppsättande beslutas.
14 1721 Götheborg härjas af vådeld.
15 1707 Mathematikern Euler *.
16 1788 Naturhistorikern Buffon †.
17 1790 Philosophen Franklin †.
18 1759 Skalden Thorild *.
19 1824 Skalden Byron †.
20 1795 Skalden Kellgren †.
21 1703 Carl XII slår Sachsarne vid Pultusk.
22 1724 Philosophen Kant *.
23 1564 Skalden Shakespear *.
24 1500 Cabral uppt. Brasilien.
25 1840 Mathematikern Poisson †.
26 1521 Verldsomseglaren Magellan †.
27 1792 Konungamördaren Ankarström halshugges.
28 1357 Förlikning i Jönköping mellan Magnus Smek och Eric.
29 1790 Gustaf III slår Ryssarne vid Walkiala.
30 1804 Napoleon blir Kejsare.

Väderleks-Kalender.

Vårmånaderna, d. v. s. senare hälften af Mars och större delen af April äro stundom besvärliga och otrefliga i anseende till den gallblåst, som i sednare tider synes bestämdt hvarje år återkomma. En vacker vårdag äger visserligen, genom den återvändande solens kraft, värme och ljus samt genom dagarnes förlängning, något för menniskosinnet så ljuft, gladt och lifgifvande, att den blott kan jemföras med vår barndoms oskuldsfulla minnen; men dessa dagar äro icke med säkerhet att påräkna. Den omnämnda blåsten synes härröra af snöns och isens smältning vårtiden i skogarne, på insjöarne och kärren, och det luftdrag som då genom solens värme uppkommer, och som genom skogarnes årliga uthuggning fått ett friare lopp, kännes såsom varande indrucket med bitande och genomträngande köldpartiklar. Detta är i synnerhet händelsen med provinserna kring Mälaren och de närmast norr om dem belägna landskapen. När isen i Bottniska viken brustit och af nordostliga vindar drifves ned mot Gefle-bugten samt hopar sig der, har man ingen värme att förvänta förrän dessa ismassor hunnit smälta, hvilket understundom icke inträffar förrän långt fram i Juni.

April månads medel-temperatur är: för Stockholm $+2\frac{2}{3}$°, för Götheborg $+6\frac{3}{5}$° och för Lund $+5\frac{1}{6}$°. På 100 våta April följa 57 torra och 43 våta Juni, vidare 63 våta och 37 torra Juli samt 67 våta och 33 torra somrar. Inträffar varm och torr väderlek under första och andra tredjedelen af denna månad, så är nästan säkert, att kallt och regnigt väder herrskar under den sista tredjedelen.

Om April blåser i sitt horn,
Så fås en god skörd af korn.

Mars torr, April våt och Maj kall,
Fyller bondens lador all:
Men April torr och ren,
Är bonden till stort mehn.

En torr April
Är ej hvad bonden vill;
Men April-regn
Ger frukterna hägn.

Aprilsnö är god som fåragö. Klart månsken i April skadar fruktblommorna. Ligger grodrommen om våren i djupt vatten, så följer en torr, varm sommar; men ligger den vid stranden, eller annars på grundt vatten, så har man att förvänta en våt sommar.

Klart väder inträffar: Om, vid solens nedgång, skyarne synas liksom förgylda och försvinnande, samt himlen är beströdd med små, ljusa moln. När korparne flyga kraxande i stora hopar.

Regnväder kan väntas: Om strängarne på instrumenter, utan märklig orsak, springa. Om skrin- och kistlock svälla eller blifva trängre. Om berg, skogar och torn synas blåare eller mörkare, än vanligt.

Blåst eller *storm* från sydvest är att förmoda, om många stjernskott med en hvit strimma efter sig synas från det hållet.

I April månad är *barometern* minst tillförlitlig. Dock böra följande reglor iakttagas: Om barometern stiger under mildt väder, så kommer nordvestlig vind med regn; men om den faller under kallt väder, inträffar sydvestlig vind med värme.

Naturhistorisk Kalender.

«Våren, som rör alla varelser, synes i Norden, mer än annorstädes, liksom röra naturens eget hjerta, och ger, särdeles i bergstrakter, der öfvergången är hastigare, ett skådespel, som måste genomtränga äfven det dunklaste, mest nedtyngda bröst med en stråle af tillvarelsens ljufva lycka. Den för solens värma smältande snön, som i otaliga bäckar störtar från bergen ned öfver dalarnes svällande grönska: de ur isens fängsel lossade mäktiga vattnen, som med ökad fart framskynda på sina banor; de nästan med ens löfvade träden, ur hvilka de åter Norden hälsande sångfoglarne, liksom druckne af förtjusning, fylla den spänstiga skära vårluften med sitt qvitter; den i ett haf af ljus simmande himmelen, som snart ej mer vet af någon natt; den fröjd, som bemäktigar sig allt lefvande, — allt sammanstämmer i den nordiska våren, att ingifva en öfversvämmande känsla af ett på en gång ur långvarig dvala åter vaknande lif. Om denna första öfvergång gör ett starkare intryck, så har den stilla blommande förkofring, som omedelbart följer derpå, ett eget mer rörande behag, genom dess afbrott mot den eljest så ofta *ofruktbara storheten* i den nordiska naturen, och genom den skugga af snar förgänglighet, som lägger sig öfver vårens egen skönhet.»

Sällan får man påräkna, att den fria jorden, åtminstone i början af April, till någon betydlig del kan beredas eller upparbetas för sådd eller plantering. Under denna månad blomma följande vexter: Snölilja, Vårlöfkoj, Korskål, Våfferdagslök, Vårrågblomma, Lungört, Tidbast, Kråkris, Kålrot, Siberisk Kålrot, Vårsaffran, jasminblommig Vinbärsbuske och Gyllenlack. Vårsaffran och Källarhals öppna sina blommor vid tre graders värme, men den sistnämnde fordrar några grader mer för löfvens utspruckning. Fläder, Caprifolium, Al, Asp, Benved och Berberis utspricka. I början af månaden ankomma, af flyttfoglarne: Tornfalken, Trasten, Sädesärlan, Sånglärkan, Bofinken, Stenknäckan, Skogsdufvan, Vipan och Ljungpiparen. Korpen, Hafsörnen, Kattuglan, Strömstaren och Hägern lägga ägg vid samma tid. Vid medlet af månaden ankomma: Vildgåsen, Ringärlan, Stensqvättan och Nattskäran, Trappen, Storspofven, Lommen och Horsgöken. Skogsdufvan, Kråkan, Skatan och Kalkonhönan lägga ägg. Vid månadens slut ankomma: Svalan, Löfsångaren, Göktytan, Härfogeln, Storken, Grafanden, Rödstjerten och Strandsittaren. Dufhöken, Skrikan samt Trasten lägga ägg. I början af månaden para sig Mullvadar, Råttor och Ekorrar, och vid medlet antar Haren sommardrägt. Af fiskarne leka: Isgäddan, Aspen, Norsen, Abborren, Hvitlingen och Sillen. Ormar, Grodor och Vattenödlor börja att synas, och Flädermössen vakna ur sin vintersömn. Så snart nattfrosterna upphört och snön på marken samt isarne i bäckar och vattenpussar bortsmält, finner man en mängd insekter af de så kallade Jordspringarne och en och annan skalbagge af andra ordningar framkommer under stenar, gamla löf och djurspillningar, m. m., äfvensom flera vattenskalbaggar uti de af solen uppvärmda vattnen. Af fjärilarne synas nu de, som i andra generationer ånyo visa sig i Juli och Augusti, såsom: Svalsvansen, Sorgmanteln, Foksen, Nässelfjäriln, Kålfjäriln och Brakvedsfjäriln. Äfven några flugarter och sländor blifva vid månadens slut allmänna.

Frugtträdgårds-Kalender.

Framförallt måste nu trädens förädling företagas, så att det ej må blifva för sent. Träd som lidit af frost böra stubbas, drifknoppar aflägsnas och stammens yttersta betäckning uppristas en smula. Har kräftan innästlat sig, så bortskäres allt som är skadadt och stället beläggas och förbindes med trädsalva. Efter hvarje starkt regn skakas tidigt blommande träd; efter senfroster men före solens uppgång begjutas de med vatten. Myror afhållas derigenom från träden, att man ombinder dem med mjuka, tjärbestrukna pappersremsor.

Blomsterträdgårds-Kalender.

Fina Nejlikor omflyttas vid gynnsam väderlek i drifbänken, äfvensom Kruknejlikor omplanteras i öppen jord. Nejlikefrön utsås tunnt. I nödfall kan man ännu plantera Anemoner och Ranunklar. Buxbom kan omläggas. Sent blommande buskvexter omplanteras. Blommande vexter måste man nu och för framtiden skydda för stark solhettta, att de må hålla sig längre friska; de till fröbärande bestämda åter måste rikligen förses med sol och luft. Af trädplantor och buskar gör man nu sticklingar och bibehåller dem så länge måttligt fuktiga, till dess de börja vexa. För andra gången sås Lackviol, Löfkojor, Reseda, Primula sinensis jemte andra sommar-blommor och Perennier. Georgin-lökar utplanteras i det fria. Orangeriet och drifbänken fordra alltjemt förökad omsorg.

Astronomisk Kalender.

Solen ingår uti Oxens tecken den 20:de April. Dagens längd ökar sig, under månadens lopp med, per medium, 4¾ minuter dagligen.

Vid medlet af månaden synas omkring kl. 8 e. m. följande stjernbilder: i norr: Svanen och Cepheus; i nordost: Lyran, Herkules och Draken; i öster: Norra Kronan, Bootes och Jagthundarne; i sydost: Korpen, och Jungfrun; i söder: Vattenormen samt Stora och Lilla Lejonet; i sydvest: Stora och Lilla Hunden samt Tvillingarne; i vester: Oxen, Orion och Kusken; i nordvest: Andromeda, Cassiopea och Perseus samt i zenith: Stora Björnen.

Sundhets-Kalender.

I denna nyckfulla månad, som utmärker sig genom hastiga ombyten i väderleken, förekomma i synnerhet halssjukdomar och katarr. När den unga brodden skjuter friskare ur jorden, trädet drifver sina första skott och ångarne kläda sig i sin första grönska, då stiger mången åldrig ned i grafven, och man kan antaga att i ingen månad är dödligheten större än i denna.

Hämorrhoidal-lidanden äro i denna månad mindre allmänna, men hudsjukdomar desto mera. En ordentlig diet och renlighet skola förekomma de sednare. I allmänhet gälla följande föreskrifter.

Man aflägge icke alltför hastigt den varma vinterbeklädnaden, oaktadt vädret är vackert; man njute lättsmält föda, blodrenande grönsaker, färska ägg och lätt köttspis. Fullblodiga personer, som känna blodstockning i hufvudet och hjertat, kunna, efter läkares rådfrågan, använda åderlåtning, koppning eller blodiglar. Äfven i denna månad måste bad nyttjas med försigtighet.

Kathedralkyrkan i Toledo.

Af den glans, som fordom omstrålade *Toledo*, såsom Spaniens rika och praktfulla hufvudstad, är nu endast obetydligt öfrigt. Konungarnes af Toledo och deras efterträdares, konungarnes af Castilien, lysande palats, kändt under namn af *Alcazar*, är nu förvandladt till ett slags hospital eller arbetshus. Från 200,000 innevånare har folkmängden hopsmält till högst 25,000; siden- och klädesfabrikerna, som fordom sysselsatte 40,000 arbetare, äro nu nästan försvunna från denna stad; de trånga, krokiga, smutsiga och nästan öde gatorna bevisa endast alltför tydligt, att här icke framstått några nya elementer af kraft och välstånd, som kunde gifva ett slags ersättning för förlusten af de gamla. Endast den berömda fabriken för värjklingor existerar ännu och bibehåller till en del sitt gamla, ryktbara namn, men i nästan alla andra hänseenden är Toledos handel och välstånd endast en skugga af hvad de fordom varit. Bland de minnesmärken från denna tidigare period, som ännu äro qvar, äro det förr omnämnda *Alcazar* och *Kathedralkyrkan* de förnämsta som ännu i våra dagar vittna om stadens glans i äldre och lyckligare tider. Vi vilja nu öfvergå till beskrifningen af Kathedralkyrkan.

Redan i 6:te århundradet fanns en kyrka på det ställe, hvarest den nuvarande kathedralkyrkan står; men år 711 blef den genom Toledos eröfring af mohrerna förvandlad till en moskée. Under nära 400 år var den således helgad åt den mahomedanska gudstjensten, tills kyrkan omsider år 1085, då *Alphonso*, den förste konungen af Castilien, efter en treårig belägring intog Toledo, återgafs till de kristne, ehuru under för dem föga ärofulla omständigheter. Alphonso hade nemligen i kapitulationen tillförsäkrat mohrerna deras framtida begagnande af kyrkan, men knappt hade han lemnat staden, förrän hans gemål, öfvertalad af erkebiskop *Bernhard*, sände en hop soldater in i kyrkan, hvarifrån de utdrefvo alla dervarande mahomedaner, som voro sysselsatte med sina andaktsöfningar. Byggnaden blef derefter renad, tillfälliga altaren upprättades och tornet försågs med en klocka, som nästa morgon, till hela stadens öfverraskning, med sina klara, höga toner kallade de kristne till morgonbön.

När Alphonso erfor denna handling, blef han så uppbragt deröfver, att han genast återvände till Toledo; och oaktadt presterna gingo honom tillmötes i sorgkläder, för att visa honom sin ånger, blefvo de likväl endast befriade från straff, då mohrerna sjelfva fällde förbön för dem, i det de, af fruktan för de lömska presternas hämndgirighet, visste att besegra deras bigotta intollerance på ett lika så klokt som vackert sätt. Af samma orsak uppgåfvo de äfven sina rättmätiga fordringar på kyrkan.

I början af 13:de århundradet, under konung *Ferdinand den tredjes, den katholskes* (han kallades äfven *Ferdinand den helige*) regering ombyggdes och utvidgades denna kyrka, eller med andra ord: den gamla kyrkan omskapades till en praktfull och imponerande kathedralkyrka. Ferdinands efterföljare prydde den efterhand med alla möjliga zirater och gjorde den till hvad den nu är.

Med undantag af kathedralkyrkan i *Sevilla*, kan ingen annan kyrka i Spanien göra den företrädet stridig. Det inre har en längd af 408 och en bredd af 206 fot; mellanskeppet har en höjd af 160 fot. Utom detta finnas här fyra särskilta skepp, som bildas af murarne och tvenne pelarrader. Dessa pelare, äro mycket stora; ty de närmast väggen stående hålla ej mindre än 45 fot i omkrets.

Det intryck, som den ursprungliga planens storhet gör, förminskas ej litet genom de talrika afdelningar, hvaruti det inre är deladt genom koret och de på flera ställen uppresta sidoaltaren; men i synnerhet genom den transparent, som i sednare tider med stora kostnader blifvit uppsatt och hvilken skall före-

ställa en sol, som beskiner hufvudaltaret. Men det oaktadt måste denna kathedralkyrka anses som en af de största och herrligaste göthiska kyrkor, jorden har att framvisa. Dess ofantliga omfång, de gigantiska kolonner, som uppbära taket, skönheten och mängden (156) af de pelare, hvilka omgifva koret, den obeskrifliga prakten af de målade fönstren, af hvilka här finnas ej färre än 68 stycken, och de öfverallt med slöseri kringströdda prydnader, måste i sanning uppväcka hos hvar och en åskådare känslor af förvåning och beundran.

Kyrkan innehåller flera intressanta fornlemningar. Bland andra märkvärdiga figurer i koret finnes en, som föreställer den mohriska herde, hvilken *Alphonso den åttonde* tvingade att föra honom och hans armée genom ett förut obekant pass i Sierra Morena, hvarigenom det lyckades Alphonso att öfvervinna mohrernas här och vinna det blodiga slaget vid *Las Novas de Tolosa.*

Här finnas äfven fyra af Castiliens gamla konungars grafvar, äfvensom den graf, som gömmer stoftet af kardinal *Mendoza*, en af denna stads berömdaste erkebiskopar. Dessutom innehålla flera af kathedralkyrkans kapeller intressanta minnesmärken. I jungfru Marias kapell ligger kardinal *Portocarrero* begrafven, med den betydelsefulla grafskriften: Här hvilar stoft, aska, intet.

I St. Jakobs kapell finnas de präktigt utsmyckade grafskrifterna öfver de tio sista konungarne och drottningarne af Castilien, äfvensom don *Alvas de Lunas* grafvård; denna är betäckt med prålande inskriptioner, hvilka blott tyckas vara en satir öfver denne olycklige grand, som konung *Johan den andre* upphöjde till högsta rang och magt, för att sedermera låta honom lida döden på schavotten.

Taket i sakristian är prydt med herrliga mästerstycken af målaren *Luca Giordani;* i kyrkan finnas flera målningar af tyska konstnärer. I det till katredralkyrkan hörande bibliotheket finnas äfven 700 dyrbara manuskripter.

Bland denna kyrkas märkvärdigheter innehafva *Preciocidades* (dyrbarheterna) främsta rummet; de kunna ej tagas i skärskådande utan dertill erhållen särskilt tillåtelse. Men när man betänker, att de här förvarade sakerna hafva ett nästan otroligt värde, kan en sådan försigtighet ingalunda förefalla besynnerlig; ty kathedralkyrkan i Toledo är otvifvelaktigt en af de rikaste kyrkor i hela kristenheten. Af de många här förvarade dyrbarheter vilja vi blott omnämna de förnämsta.

Första rummet intaga manteln och kronan, hvarmed en silfverstatue af den heliga jungfrun vid särdeles högtidliga tillfällen beklädes. Manteln är af siden, men så tätt besatt med perlor och ädelstenar, att man ej kan se något af sjelfva tyget; man ser endast en perlgrund, besatt med smaragder, rubiner, topaser och diamanter. Äfven den gyldene kronan är nästan alldeles fullsatt med de största och praktfullaste juveler, och öfverst i kronan blänker en smaragd af utomordentlig skönhet.

På stora högtidsdagar blir förenämnde silfverstaty iklädd manteln, med kronan på hufvudet och hållande i sina armar ett Jesusbarn af massift guld, som likaledes är utsmyckad med 800 juveler, uppsatt på en af silfver förfärdigad thron, som väger öfver 10 centner, och buren genom gatorna på skuldrorna af några kraftfulla män.

Den nästa dyrbarheten af högt värde är en af silfver och guld förfärdigad, med juveler besatt monstrans, som väger icke mindre än 7000 uns (437½ skålp.); i midten af densamma förvaras ett helgonskrin af guld, som väger 50 skålpund, men som likväl får ett ännu högre värde genom arbetet, än af den ädla metallen; det är nemligen sammansatt af mycket små stycken, som tillsammans bilda ett göthiskt torn af det skönaste upphöjda arbete.

Dessutom finnes här en nästan oräknelig mängd bildstoder, urnor, vaser och kar af massift guld, samt många besatta med ädelstenar. I urnorna förvaras reliker af nästan alla helgon i kalendern, bland andra äfven af den heliga *Casilda*, hvarmed följande legend är förknippad:

«Då den helige *Ildefonso*, en berömd erkebiskop i Toledo, en gång hade skrifvit ett arbete, för att försvara jungfru Marias oskuld, hade Maria blifvit så förnöjd deröfver, att hon sände den heliga *Casilda* till honom med ett utomordentligt smickrande budskap, som öfverlemnades till erkebiskopen, just när han höll på att läsa messan i konungens och hela hofvets närvaro. Den heliga Casilda var blott synlig för honom allena, men för att bringa alla dem till tystnad, som möjligen kunde tvifla på sannfärdigheten af hans påstående, utbad sig Ildefonso af konungen den knif, denne bar i sitt bälte, och dermed afskar han en bit af den heliga Casildas slöja. Sedermera visade sig jungfru Maria sjelf för Ildefonso, tillkännagaf honom sin tillfredsställelse med hans uppförande och kastade ett kläde öfver honom. Både slöjan och knifven förevisas här ännu såsom bevis på sannfärdigheten af denna historia, och märken efter jungfru Marias fötter äro synliga i den sten, på hvilken hon stod.

Nyssnämnde kläde blef under mohrernas infall fördt till *Oviedo* och har sedan dess beständigt förblifvit der, då innevånarve hårdnackadt vägrade att utlemna det. Man berättar till och med, att blott ett förslag härom sånär hade åstadkommit ett uppror bland Oviedos innevånare.

När Spanien var besatt af fransmännen, hyste det spanska presterskapet stor ångest för skatterna i Toledo. Erkebiskopen hade i god tid inskeppat en del af de flyttbara sakerna, för att afföras till *Cadiz*, men just de dyrbaraste sakerna voro qvar i Toledo. Fransmännen läto sig likväl nöja med en jemförelsevis obetydlig penningesumma, i stället för att de kunnat bemägtiga sig hela den omätliga rikedom, som var i deras våld.

Totalvärdet af samtliga skatterna, som förvaras i denna kathedralkyrka, uppskattas till mer än 40 millioner dukater.

På den ena sidan af kyrkan är en fyrkantig gård, omgifven af pelargångar och en betäckt gång af betydligt omfång och herrliga proportioner. På dess väggar hafva två af de bästa spanska målare från förra århundradet, *Bayeux* och *Moella*, målat kathedralkyrkans skyddspatroners, den helige *Eugenios* och den heliga *Leocadias* historia, äfvensom andra i Toledo dyrkade helgons lefnadslopp; tyvärr måste man beklaga, att dessa utmärkta arbeten äro utsatta för luftens åverkan och således snart förfalla. I midten af gården ligger en vacker trädgård med en springkälla, fruktträn och doftande växter. Ingången till mohrernas tempel förde vanligtvis genom en sådan åker eller trädgård, och det är dem Toledo har att tacka för kathedralkyrkans intressanta prydnader.

Kathedralkyrkan i Toledo.

Franklins Lån.

Följande bref skrefs af D:r Franklin, under hans vistande i Paris till en person, som bad honom om penningar:

»den 22 April 1784.

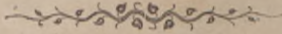
Jag sänder Er härmed en vexel på tio Louisd'or. Jag kan ej begära att få skänka Er denna lilla summa, utan jag lånar Er den. Då Ni återvänder till Ert land, kan Ni säkert finnå någon sysselsättning, som sätter Er i tillfälle att betala alla Edra skulder. I sådant fall måste ni, om ni råkar någon annan hederlig man i samma förlägenhet, betala mig, på det sätt, att ni lemnar honom tio Louisd'or, under förbindelse, att han betalar dem på enahanda sätt, då han förmår det och finner ett likadant tillfälle dertill. Jag hoppas att denna lilla summa, alltid nyttig, skall gå genom många händer, innan den råkar komma till en skälm, som sätter punkt för hennes vidare omlopp; och ni ser, att detta är ett påfund af mig, för att med en ringa penning göra mycket godt. Jag är icke nog förmögen, att kunna gifva ut stora summor till barmhertiga ändamål; derföre nödgas jag att vara om mig, och att söka göra så mycket som möjligt af litet.» — Det vore rätt intressant att veta hvar lånet nu finnes!

Lifvet och dess slut.

Ihågkom för hvad ändamål du blef född, och blicka under hela din lefnad mot dess slut; betänk, då det kommer: hvarpå vill du sätta din förtröstan? Icke på bubblan af verldslig fåfänga; den skall sönder-

falla: icke på verldsliga nöjen; de skola förgå: icke på stora förbindelser; de skola tjena dig till intet: icke på rikedom; du kan icke föra den med dig; icke på rang; i grafven finnes ingen utmärkelse: icke på minnena af ett lif, förslöadt i vankelmodig lydaktighet för en tanklös och vrängd verlds småaktiga sedvänjor och bruk; utan på en hel lefnad, tillbragt i gudsfruktan, verksamhet, rättfärdighet och redlighet.

Hvad ögonblicket är, jemfördt med en menniskas hela lifstid, det är menniskans lif, jemnfördt med verldens tillvarelse; och verldens tillvarelse är endast ett ögonblick, i förhållande till evigheten.

Vor Frelsers Kyrka i Köpenhamn.

Denna kyrka utmärker sig väl icke genom marmorväggar och många inre prydnader, men är likväl öfverhufvudtaget den nättaste och vackraste kyrka i Danmark, och tornet har «icke sin like i verlden», säger Professor *Wilse* i sina Reise-Iagttagelser. Sjelfva kyrkan är stor och ljus. I utseende och byggnadsstil liknar den den stora *Michaeliskyrkan* i Hamburg. Invändigt faller det stora och vackra marmoraltaret genast i ögonen, såsom en korinthisk portal, hvars frontispice likasom delar sig af sig sjelf, för att låta den heliga treenighetens symbol framstråla i en krets af skyar: i sanning en af de lyckligaste idéer.

Framför altartaflan, på hvilken är målad en utsigt af *Gethsemane*, ser man *Christus* med en engel, som räcker honom kalken; detta mästerstycke är af hvit italiensk marmor. På gallerverket äro anbragta sex englar: två stående, två sittande och två knäböjande. Orgeln är den största och den vackraste i hela staden. Dopfunten är af alabaster och skänktes till kyrkan af en förnäm dam, i hvars grafskrift det berättas, att hon var älskad af en stor konung och dog genom frukten af denna kärlek.

Tornet har någon likhet med *babyloniska* tornet, sådant som detta framställes i bilderbiblar, men liknar ännu mera tornet på *Collegio della Sapienza* i Rom; det är 288 fot högt från grunden, men vid halfva höjden uppstiger från den fyrkantiga grundmuren en rund, kopparbeslagen pyramid, hvars yttre uppgång bildar en spirallinie ända upp till spetsen, hvarest en ihålig, förgyld kula, af 8 fots diameter, hvilar på ett solidt postament. Ofvanpå den kula, som föreställer jordklotet, synes Frälsarens staty af 10 fots höjd, hållande en fana, som tillika tjenar till vindflöjel. På murens fyra hörn äro helgonstatyer uppställda. Personer, som lida af svindel, måste känna en viss ängslan vid att gå upp till slutet af spiraltrappan, ehuru staketet är temligen högt. Ingen utsigt kan vara mer majestätisk än den, man här njuter, icke allenast öfver hela staden Köpenhamn, som liknar en planritning, och hela den kringliggande trakten, utan äfven svenska kusten med dess städer och byar; man kan då föreställa sig nyssnämnda ihåliga kula såsom en luftballon, och sig sjelf såsom hängande vid densamma. För öfrigt har tornet tillräcklig styrka genom det inre timmerverket, och då både listerna och de andra prydnaderna på kopparbeklädningen äro starkt förgylda, så kan man lätt föreställa sig, hvilken vacker anblick detta torn, äfven på afstånd, måste erbjuda. Men det är skada, att det ligger så afsides och, sedt från fasta slättlandet, likasom doldt bakom de andra tornen, hvarigenom det ser mindre ut, än det verkligen är, så att det endast från ön *Amager* synes helt och hållet.

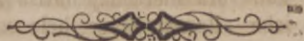
När konung *Christian den fjerde* anlade *Christianshavn*, var det tillika hans afsigt, att pryda denna del af Köpenhamn med en stor och vacker kyrka; men då omständigheterna icke tillåto honom, att straxt verkställa denna plan, lät han emedlertid uppföra en simpel byggnad, som tills vidare invigdes åt gudstjensten. Christian den fjerdes sista regerinsår voro ingalunda gynnande för ett sådant företag, och det blef hans efterträdare förbehållet, att uppfylla hans önskan i detta afseende. Hans son *Fredrik den tredje* utvalde dertill nemligen en plats nära porten, men kriget med Sverige afbröt arbetet, och detta blef under hans regering icke fortsatt.

Slutligen lyckades det *Christian den femte* att bringa det så långt, att det före hans död hölls gudstjenst i den nya kyrkan, hvilken han låtit uppföra från grunden och hvartill han valt samma plats, som Christian den fjerde redan förut bestämt. Byggnadsarbetena utfördes under general-byggmästaren *Lambert von Havens* uppsigt, och år 1682 lade konungen sjelf grundstenen på norra sidan af koret, af hvilken anledning han lät prägla en medalj, på hvars ena sida syntes konungens bröstbild och på den andra en vy af kyrkan, med omskrift: *«monumentum pietatis»*. Kyrkans inre prydnader, såsom det nuvarande altaret, orgeln och predikstolen, äro likväl sedermera tillkomna, dels under *Fredrik den fjerdes* och dels under *Christian den sjettes* regering.

Redan i Christian den femtes plan var det bestämdt, att kyrkan skulle prydas med en vacker tornspira; men först under *Fredrik den femte* blef man i stånd, att börja dess uppförande. En ny plan blef nu utarbetad, hvartill *Laurids de Thurah* lemnade ritningen och hvarefter hela spiran skulle uppföras af sten samt utvändigt omgifvas med en vindeltrappa, försedd med ett smakfullt jerngaller. Konungen godkände planen, och år 1749 började arbetet. Detta gick raskt och inom få år var verket fullbordadt, till en sann prydnad för Christianshavn. Hela höjden från marken till spirans spets är, som förut nämndes, 288 fot, sålunda att från jorden till öfversta tornmuren är en höjd af 154 fot, härifrån upp till öfversta ändan af vindeltrappan: 112 fot, och från denna upp till spetsen: 22 fot.

Inträda vi nu i denna kyrka, så befinna vi oss i ett vackert och vänligt tempel. Ett stort hvalf i

midten, som uppbäres af fyra stora fristående pelare, omgifves af fyra mindre hvalf, så att det hela bildar ett stort öppet rum, hvarifrån man öfver allt har en fri utsigt åt koret, hvilket utgör en egen del af kyrkan. Predikstolen, ett nyare arbete, är särdeles vacker och smakfull; den är fästad vid en af förenämnde fyra stora pelare. I taket ser man en mängd bildhuggerier, föreställande himlens härskaror, prisande och tackande Gud, samt uppfordrande menniskorna att lyda hans vilja. Under det mellersta hvalfvet finnes Christian den femtes namn med krona samt danska vapnet i smakfullt, upphöjdt arbete.

Vedhuggaren i Normandie.

Natten började sänka sig öfver hafvet; vinden ven öfver hedarna; fiskmåsarne uppstego från böljorna flygande så hastigt som en hvirfvelvind förbi udden och höga sandpelare lupo längs efter sandslätterna vid kusten.

En gammal hustru, bärande frukter, vandrade framåt den ödsliga vägen. Ålderdomen och hennes tunga börda gjorde hennes vandring långsam och besvärlig. Öfverväldigad af trötthet stannade hon slutligen, icke långt ifrån en tillsluten hydda, nedställde sina korgar och satte sig sjelf vid vägkanten.

Hon behöfde en god stund, för att återhemta sina krafter, ty hon hade tillryggalagt en lång väg och hennes börda var tung. Emellertid hade hon ännu ett godt stycke väg att vandra, för att uppnå byn.

Den gamla qvinnan blickade framåt vägen, som buglade sig ned efter backens sidor. Denna syn sammandrog hennes hjerta och hennes ögon fylldes med tårar. Den tiden hade förflutit då hon ej såsom nu befann sig ensam i verlden, då starkare armar, än hennes, gerna åtagit sig att bära den tunga börda, som nu låg vid hennes fötter! Men, ack! hvartill tjenade dessa erinringar om lyckligare dagar! «Bekymret,» säger en arabisk skald, «är ett farligt träd, som endast bär giftiga frugter.»

Emellertid kom en man, belastad med grenar och trädrötter, framåt vägen och närmade sig hyddan, i hvars närhet *Catharina* satt. Det var vedhuggaren *Guillaume*, som i trakten allmänt kallades «enslingen,» derföre att han alltid bott långt bort ifrån andra menniskor.

Han gick, böjd under sin börda, med mörk panna, dystert blickande framför sig; men då han närmade sig sin boning, upplyfte han hufvudet och varseblef nu den gamla hustrun.

Fördjupad i sina mörka tankar, hade hon alldeles glömt tiden och det långa afståndet från byn; natten hade inbrutit utan att hon märkt det. Ljudet af Guillaume's steg uppväckte henne slutligen utur sina tankar.

«Hvad gör du här?» frågade vedhuggaren, i det han stannade framför Catharina.

«Jag hvilar mig,» svarade hon och pekade på sina frugtkorgar.

«Du har en temmeligen tung börda att bära!» anmärkte bonden.

«Jag bär en tyngre börda i mitt hjerta!» svarade den gamla.

«Och hvilken då?»

«Min öfvergifna ställning!»

Guillaume såg på henne. «Ack, äfven du är ensam!» sade han med rörd stämma; «måtte då Gud hafva medlidande med dig! ty ensamheten är en tung lott.»

Den gamla suckade, utan att svara, och reste sig för att åter upptaga sina korgar och fortsätta sin vandring; men kölden hade öfverväldigat henne och hon vacklade.

Då uppsteg en god tanke i Guillaumes hjerta; han kastade sin risknippa till marken, och sade: «kom in i min stuga! Jag har derinne, hvad som behöfves för att uppvärma dig; och när du litet återhemtat dina krafter, skall jag bära dina korgar ända till byn.»

Med dessa ord öppnade han stugans dörr, bad Catharina stiga in och upptände en dugtig brasa. Den gamla kände värmen ånyo upplifva henne.

«Du är lycklig, som så kan slösa med bränsle!» sade hon, under det hon utsträckte sina blåfrusna händer öfver elden.

«Fattas dig bränsle?» frågade Guillaume; «skogen har förtorkade grenar tillräckligt för oss alla.»

«Ja, men skogen ligger allt för långt borta, för att en gammal gumma, som jag, skulle kunna gå dit och hemta tillräckligt bränsle. Dessutom är jag ju ensam.»

«Så värm dig då, så mycket du vill; emellertid skall aftonmåltiden blifva färdig, och du kan då dela den med mig.»

«Du är således tvungen att sjelf tillaga din mat, när du hemkommer trött och hungrig?»

«Ja! hvem skulle eljest tillaga den? *Jag* är ju också ensam!»

«I dag åtminstone kan *jag* göra dig denna lilla tjenst; du sparar mig en mödosam vandring, och jag vill derföre befria dig från ett tråkigt göromål.»

I det hon så talade stod hon upp, framtog utur furuskåpet, hvad som behöfdes till qvällsvarden och gjorde allting i ordning dertill.

Guillaume såg henne syssla dermed och log. Sålunda gående fram och tillbaka, hade hon snart återinfört ordningen i stugan, utan att sjelf märka det och likasom af vana. Bordet var dukadt och hon framsatte nu tallrikarne.

Guillaume, som ej var van vid dylika förberedelser, blef förvånad; hans boning hade under dessa få ögonblick fått ett utseende af ordning och renlighet, som i sanning förskönade den.

«Jag beundrar dig, mor!» sade han slutligen; «du gör allting mycket bättre och fortare, än jag!»

«Derföre att dessa sysselsättningar höra till mitt och icke till ditt kön,» svarade hon; «du uträttar dem med motvilja och jag deremot med nöje!»

Måltiden var färdig; Guillaume satte sig till bords och fann det, som den gamla tillagat, förträffligt. Lyckan att hafva någon att tala med, gaf äfven åt allt, hvad han förtärde en förädlad smak.

«Ack!» sade han, «det är likväl en stor glädje för en vedhuggare, att icke vara helt och hållet ensam; du kan icke tro, goda mor! huru missnöjd jag ibland är, öfver att lefva så öfvergifven! Ännu i afton, när jag återvände från skogen, betraktade jag alla taken, och sade för mig sjelf: *Min* hydda är den enda så långt man kan se, från hvilken det icke uppstiger någon rök; det kommer sig deraf, att ingen väntar mig derhemma! De andra finna vid sin hemkomst en lustig brasa och glada ansigten; bandhunden förkunnar redan på afstånd deras ankomst, qvällsmaten är färdig.... *Jag* deremot finner vid min hemkomst en kall, mörk och glädjetom stuga! Ingen mensklig röst, som kan glädja mitt hjerta; ingen lefvande varelse, som rör sig ett enda steg, för att emottaga mig; Ty sjelfva hunden, som bevakade min boning, har dödt af sorg; mina dufvor hafva under min frånvaro blifvit skjutna af vildbrådstjufvar; mina bin äro bortsvärmade; kort sagt: allt, som trifves i menniskors närhet, har min ensamma ställning borskrämt och har flytt bort ifrån mig eller omkommit. Det hvilar en förbannelse öfver dem, som föra ett ensligt lif!»

«Men huru kommer det sig då, att du befinner dig i denna ensliga ställning?» frågade Catharina.

«Ack, det är min egen skuld!» svarade Guillaume; «det är min egenkärlek och maklighet, som vållat min nuvarande öfvergifna och ensamma ställning. Fordom, när jag rundt omkring mig såg män och fäder arbeta utöfver tiden och stå upp innan det var dager, då sade jag för mig sjelf: «Hvarföre skulle man sålunda uppoffra sitt lif för andra? Har icke hvar och en möda nog, med att sörja för sig sjelf? Och jag log i mitt hjerta, när jag såg dem utmatta sin kropp, för att deras barn skall blifva stora och öfverlefva dem!»

«Således har det ensliga lifvet förr icke misshagat dig?»

«Nej! Då var jag ung; de nöjen, jag njöt utanför min hydda, hindrade mig från att märka dess enslighet; dessutom funnos i verlden så många saker som voro nya för mig; mitt hjerta öfverflödade af önskningar, liksom en källa med rinnande vatten. Så länge jag hoppades och väntade, var jag i samma läge som fiskaren, hvilken söker en ö, i det han hvarje ögonblick rådfrågar horizonten och ilar från udde till udde. Detta oroliga lif var en lycka i mina ögon och bortskrämde ledsnaden. Men *nu* har min båt strandat; jag kan nu hvarken gå fram eller tillbaka, och mitt oroliga lif är mig en tung börda!»

«Ack! mitt är en icke mindre börda för mig!» sade Catharina, «och jag har dessutom den saknaden att jag förut haft lyckligare dagar!»

Hon berättade nu för vedhuggaren sin enkla historia. Hon hade haft en man, som älskade henne, vackra och kraftfulla söner, som skulle hafva gifvit sitt blod, om de derigenom kunnat göra henne lycklig; men försynen hade åter beröfvat henne de kära varelser, som med lif och själ voro fästade vid henne. Hennes man hade dukat under för en långvarig sjukdom; hennes söner hade, efter att hafva öfvergifvit fisket, tagit hyra på ett skepp, som sedermera förolyckades. Hon egde således intet från det förflutna, mer än hjertats längtan, som möjligen kunde tillfredsställas; ty det, som hon kanhända mest saknade, var icke hjelp, utan de ständiga bevisen på en innerlig tillgifvenhet, som hon nu måste minnas med djupt vemod. Huru kunde hon nu vänja sig vid, att med lif och själ fästa sig vid någon älskad varelse? att njuta den glädje, som är förenad med saknad, ett lyckligt öfverståndet bekymmer, en eller annan lemnad hjelp? Det finnas varelser, för hvilka sjelfförsakelsen är sjelfva lifvet. O! huru ofta hade icke Catharina, när regnet föll i strömmar, när orkanen rasade öfver hafvets skummande vågor, sutit och begråtit den tid, då hon med outsäglig ångest väntade på, att hennes söner, som dröjde ute på fjorden, snart skulle återvända hem! Huru längtade hon icke efter dessa lyckligare dagars ängsliga bekymmer, efter dessa oroliga vandringar till den sandiga strandbädden, midt under den vildaste storm! Huru saknade hon icke dessa sömnlösa nätter, som hon tillbragt med att laga fiskarnes garn, med att torka deras kläder, med att sy på seglen till deras lilla farkost! Nu, ack, nu fruktade hon ej längre någon att vänta på! Kunde hon nu gå till hvila och sofva, när aftonen kom, så var det det derföre att hennes älskade söner aldrig mer skulle uppvakna!»

Catharina hade icke kunnat i sitt minne återkalla dessa förluster, hvarigenom hon blifvit beröfvad sin familj, utan att ånyo upprifva ett sår, som tiden ej fullkomligt hunnit läka. Sedan hon berättat Guillaume allt, gaf hon fritt lopp åt sina tårar. Vedhuggaren blef rörd af det innerligaste deltagande och medlidande.

«Hvarföre är denna hustru också olycklig?» tänkte han; «om hon bodde i grannskapet, så kunde vi åtminstone trösta hvarandra!»

Emellertid hade den gamla aftorkat sina tårar och åter upptagit sitt öfverplagg, för att återvända till byn. Den tankfulle Guillaume märkte det icke.

«Och har du ingen familj mer?» frågade han; «har du hvarken bröder eller systrar.»

«Det har jag aldrig haft!» svarade Catharina.

«Du är således utan slägtingar?»

»Ja, när jag undantager en kusin.»

«Hvarföre har du icke närmat dig honom?»

«Jag har aldrig sett honom; och dessutom har man sagt mig att han helst lefver ensam. Med hvad rätt skulle jag betunga honom med min sorg och min fattigdom?»

«Hvad heter han?»

«Guillaume Dubois».

Vedhuggaren reste sig lifligt rörd.

«Guillaume Dubois?» upprepade han; «det är jag!»

Catharina såg på honom med stora ögon, och blef förvirrad.

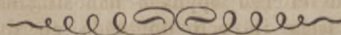
«Förlåt mig, att jag kanhända har talat väl fritt, kusin!» utbrast hon; «men jag kände dig icke.»

Han räckte henne båda sina egna händer och sade: «Omfamna mig, goda mor! omfamna mig! denna är en af de lyckligaste dagar i mitt lif!»

«Huru då?» frågade den gamla.

«Hör,» sade Guillaume; «för oss båda är vår ensliga ställning ett qval. Dig fattas två starka och arbetsvana armar, som kunna hjelpa dig, och jag saknar två händer, som kunna hålla min stuga i ordning; men båda sakna vi någon, som älskar oss och som vi kunna älska. Nå väl, låt oss icke lemna hvarandra! Låt oss förena våra saknader, våra sorger; kanhända vi kunna blifva välmående och lyckliga! Välj din plats här, goda mor! Försynen har åter skänkt dig en familj!»

Med dessa ord gick han emot Catharina, med öppna armar, och gråtande sjönk den gamla till hans bröst.

Medinah i Arabien.

Norr om *Mecka*, på ungefär 60 mils afstånd från denna stad och 13 mil från kusten af Röda hafvet, ligger *Medinah*, muhammedanernas andra *heliga stad*, vid kanten af höglandet och på en slätt, mot söder begränsad af den öppna öknen och på de trenne öfriga sidorna omgifven af dadelplantager, hvete- och kornåkrar. I motsats till Mecka är Medinah rikligen försedd med vatten.

Denna stad, som äfven kallas *Med al Nabi* (prophetens stad) eller *Munnaowera* (den herrliga), hette i äldre tider *Jathsreb* eller *Jathrippa*. Den är temligen välbyggd och består nästan uteslutande af stenhus. Till denna «heliga stad» sluta sig mot söder och vester ansenliga förstäder, som intaga ett långt större yta än den inre staden, från hvilken de endast äro skiljda genom öppna platser, trädgårdar och åkrar. Sjelfva staden omslutes af en mur. På en låg kulle står ett citadell, omgifvet af en graf och en tjock stenvall besatt med torn.

Äfven Medinah har, likasom Mecka, en stor moské, hvilken är i hög grad vigtig, ty den innehåller propheten Muhammeds graf. Denna moské bildar en öppen fyrkant, som genom en skiljemur delas i två afdelningar, och är på alla sidor omgifven af betäckta arkader; den har någon likhet med moskén i Mecka, men är mycket mindre, ty den är endast 165 steg lång och 130 steg bred. Efter att hafva blifvit förskönad och rikt begåfvad af kaliferna, träffades den omsider af en blixtstråle och förstördes

helt och hållet genom den deraf uppkomna vådelden, så att endast Prophetens graf återstod. År 1487 återuppbyggdes den i sin nuvarande form.

Denna vidtberömda moské har fem minareter och fyra ingångar, af hvilka den ena har en mängd sirater. För att skydda den heliga grafven emot alltför nära beröring af de andäktiga, har den blifvit omgifven med ett slags foderal, som kallas *El Heira* och består af många små pelare, hvilka uppbära ett hvälfdt tak; detta lilla hus eller tempel är återigen omgifvet af ett jerngaller af 30 fots höjd, som är så tätt sammanfogadt, och betäckt med så otaliga språk ur Koranen, att det inre derigenom nästan undandöljes för de nyfiknas forskande blickar. Genom de få öppningarne och små fönstren i gallret ser man ingenting annat än ett dyrbart förhänge af silfvertyg med en bred rand, hvarpå inskrifter äro anbragta i gyllne bokstäfver. Detta förhänge öfverlemnas som en skänk till hvarje ny sultan, som uppstiger på thronen i Constantinapel, hvarest det då nyttjas till likkläde för de kejserliga slägtingarnes grafvar i det turkiska rikets hufvudstad.

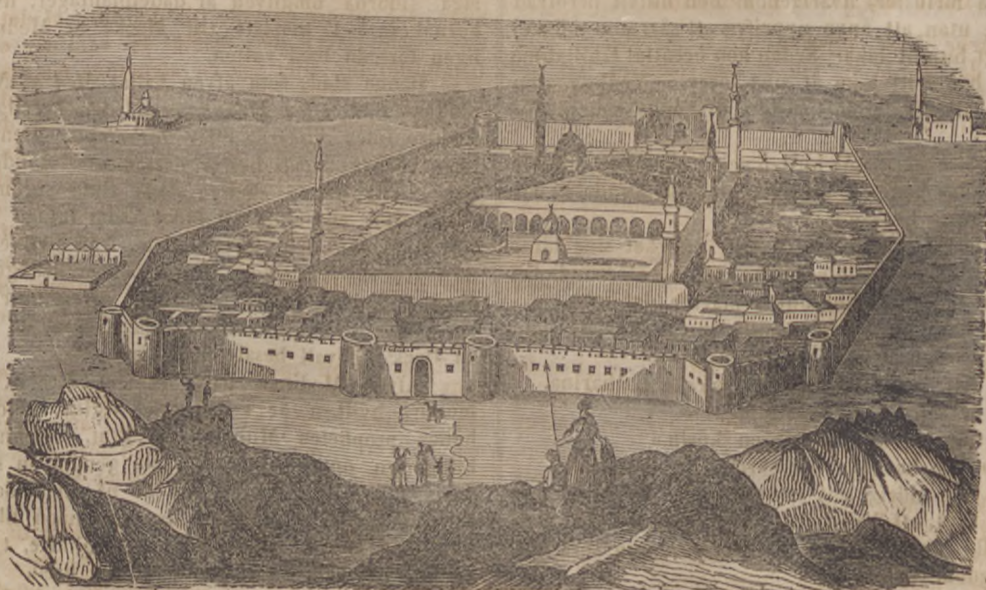
I detta rum förvaras stoftet af muhammedanernas store prophet, äfvensom af de två förste kaliferna: hans efterföljare *Abubekr* och *Omar*. Alla tre grafvårdarne lära bestå af simpelt murbruk, men äro betäckta med dyrbara tyger. Rundtomkring nyssnämnde förhänge hänga lampor, som alltid brinna om natten; deras antal har ibland blifvit uppgifvet till 3000 stycken, men skall, enligt ett ögonvittnes berättelse, icke belöpa sig till stort mer än 100 lampor. Den fabel, att prophetens likkista beständigt medelst en väldig magnet hålles svåfvande i luften, synes hafva blifvit uppdiktad af grekerna. Muhammedanerna sjelfva tro nemligen icke derpå, ja, göra sig till och med lustiga öfver deras enfald, som sätta någon tro till en så löjlig historia.

Ett besök i den härvarande moskén och vid prophetens heliga graf, är icke just en religionspligt för de trogne, men anses i allmänhet såsom en Gudi behaglig handling, hvarigenom många synder försonas, ty det gifver pilgrimerna anspråk på prophetens beskydd i himmelen.

För att tillägga deras stad och prophetens graf ännu större vigt, påstå innevånarne i Medinah att en bön, som framsäges med *Hejra* för ögonen, har lika mycken kraft, som etttusende böner, framsagda på hvarje annat ställe, undertagandes Mecka, och att hvar och en, som upprepar 40 böner i härvarande moské, befrias från allt helvetes straff efter döden.

Fordom skall Medinah varit i besittning af omätliga skatter; men troligtvis äro alla uppgifter härom högst öfverdrifna. Oaktadt moskéns lysande yttre häntyder likväl ingenting på, att den i våra dagar besittter några rikedomar af större betydenhet. *Burkhardt* yttrar, att moskén i detta afseende icke kan uthärda någon jemförelse med högaltaret i de större katholska kyrkorna i Europa, men att den deremot kan tjena som ett bevis på, att muhammedanerna med all sin öfvertro och fanatism ingalunda äro så frikostiga emot sina religiösa stiftelser och byggnader, som den katholska eller sjelfva den protestantiska kyrkans bekännare visa sig emot deras tempel och milda stiftelser. Emot detta påstående af Hr Burkhardt kunna vi likväl framställa många fakta, som bevisa raka motsatsen.

Staden Medinah i Arabien.

En turkisk familj stadd på resa.

Sätt att resa i Turkiet.

Turkarne hysa mycken afsky för resor. Fordom, då de gjorde sig till en samvetspligt, att påtvinga utländningar Koranens religion, reste de endast med vapen i händerna. Nu deremot, då de ej längre förmå göra några eröfringar, och hafva svårt nog att bibehålla sina besittningar, önska de ingenting heldre, än att i fred och ro få förblifva vid hemmets härd.

I turkens ögon inskränker sig hela verlden till det ställe, hvarest han först såg dagens ljus, det hvarest han blef gift, och det, hvarest han i lugn har sina göromål. Han är ingalunda okunnig om, att det på andra sidan af Medelhafvet eller af Svarta hafvet finnas flitiga folkslag, som tala ett annat språk och hafva en annan religion än den, till hvilken han bekänner sig; men han bryr sig aldrig om att besöka dem. Deremot väntar han lugnt på deras köpmän och deras varor, under det han i sitt kontor sitter makligt med benen i kors på en matta, och med sin *Tschibuk* (pipa) i handen.

Turken aflägsnar sig icke från sin bazar eller sin boning, utan att han dertill tvingas af särdeles vigtiga skäl. Det behöfves redan mycket, för att förmå honom till det så fruktansvärda företaget, att våga sig ut på en resa till det inre af det muhammedanska riket; det måste då vara för ett vigtigt handelsföretag eller för en afgörande familjangelägenhets skull. Och orsaken till en så afgjord motvilja för alla resor är den, att sättet att resa i dessa trakter ingalunda är det behagligaste. Här finnas nemligen hvarken landsvägar eller offentliga fortskaffningsmedel och inga andra gästgifvaregårdar, än de så kallade *Karavanserais*, dit man måste sjelf medföra så väl sin säng som de behöfliga lifsmedlen. Ty de, som söka nattherberge i ett karavanserai, finna här i allmänhet endast fyra nakna väggar och några vattenkrukor.

En ensam man tör knappast våga att trotsa alla dessa besvärligheter, utan att mycket grufva sig deröfver; men hvilken mängd af besvärligheter, och hvilket elände, om han skall föra sin familj med sig! I hvilken ovanlig förlägenhet är den stackars mannen då icke ställd!

I sistnämnda fall begifver sig den fattige turken på resan, åtföljd af sin närmaste slägting, t. ex. af sin broder: hustrun och de saker af värde, som tillhöra honom, placerar han på en kamel, nemligen i

ett slags vacklande korg, som genom en öfverhängd gammal matta skyddas emot solens brännande strålar. Han öfverlemnar då sin häst åt sin reskamrat och bestiger sjelf en af Orientens kraftfulla åsnor och sålunda bär öknens tåliga lastdjur, tillika med en ung slaf, allt hvad han eger af värde. På detta sätt drager han åstad genom de ödsliga trakterna, öfver ofrugtbara höjder och öfver den glödheta sanden.

Vid solens uppgång är tåget redan resfärdigt, och hela dagen igenom fortsätter det sin besvärliga marsch, till dess aftonen ändtligen inbryter; då gör man halt, och om man ej påträffar något karavanserai, så uppslår man sitt läger i ett eller annat snår, der man låter kamelen sjelf söka sig foder, under det man vid en liten eld kokar en kopp kaffe, för att dermed krydda den tarfliga aftonmåltiden. När detta är slut, lägger man sin trötta kropp till hvila på den nakna jorden under bar himmel, i det man inhöljer hufvudet i reskappan.

Under det mannens hustru och svägerska under vägen öfverlemna sig åt den regelmässigt vaggande rörelse, hvari deras sällsamma kalesch sättes genom kamelens gång, och under det hans barn nyfikna och med stora ögon betrakta den sträcka de skola genomfara, tänker den ödmjuke turken med smärta på de ställen, han lemnat, och med oro på den trakt, hvarest han vill söka sig ett nytt hem. Han tänker på den orättvisa, honom redan vederfarits, och på det förtryck han kanhända ännu måste fördraga. Då höjer han sin blick mot himlen och åkallar *Allahs* barmhertighet och nåderika beskydd.

Man bör göra menniskorna upplysta, på det de må beflita sig om rättskaffenhet, lära dem arbeta, på det de icke må blifva osedliga, och vänja dem vid sparsamhet, på det de må blifva rika. FRANKLIN.

Kompositören Mozart.

Wolfgang Amadeus Mozart, den störste af alla kompositörer och hvars namn med beundran nämnes i alla civiliserade länder, föddes i *Salzburg* den 27 Juni 1756 och dog i *Wien* den 5 December 1791.

Under Mozarts andra vistande i Berlin, vid en tid, då han i Wien ännu ej erhållit någon lön och icke hade en enda skilling i bestämd inkomst, erbjöd honom den konstälskande konung *Fredrik Wilhelm den andre* af Preussen i de vänligaste ordalag en syssla

med 3000 Thalers årlig inkomst. men Mozart vägrade att begagna sig af detta i sanning kungliga anbud, i det han försäkrade, att han icke kunde öfvergifva sin gode kejsare.

Då han efter sin hemkomst omtalade för sina vänner hvilket lysande anbud konungen af Preussen gjort honom, förebrådde de honom, att han icke emottagit det kungliga anbudet. Han gaf då ändtligen efter för deras förenade böner och enträgna föreställningar; han anhöll om audiens hos kejsaren och begärde sitt afsked. Men när kejsar *Joseph* vänligt sade till honom: Huru, min kära Mozart! ni vill lemna mig? utbrast Mozart genast: Jag innesluter mig i Eders Majestäts ynnest; jag qvarstannar! Och derpå skyndade han åter hem.

Då hans vänner, hvilka han meddelade utgången af sin audiens hos kejsaren, nu ånyo tadlade honom för att icke hafva begagnat sig af detta gynnande ögonblick, att utbedja sig ett bestämdt underhåll eller en anställning, utropade han otåligt: För tusan, huru kunde jag i ett sådant ögonblick *tänka på penningar?*

Han qvarblef således i Wien och erhöll sednare, på förslag af kejsarens ekonomie-kammartjenare, en årlig lön af 800 floriner. Att en man med sådana tänkesätt, med ett så känslofullt hjerta, icke kunde samla några skatter, utan slutligen måste dö i fattigdom, bör icke kunna förundra våra läsare.

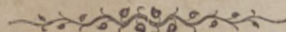
Innan vi tala om den oöfverträffade konstnärens barnaår, den enda sorglösa perioden af hans törnbeströdda lefnadsbana, vilja vi låta den historiska sanningen vederfaras rättvisa, i det vi ej allenast framställa hans dygder, utan äfven hans fel. Dessa voro hufvudsakligen följande: att han var något lättsinnig, att han icke hade det minsta begrepp om penningars värde eller förstod att rätt begagna dem, att han hade ett lättrördt hjerta och emellanåt drack ett eller flera glas champagne. Men hvem skulle icke gerna förlåta denna man, hvars själ ständigt vistades i en högre, öfverjordisk spher, att han icke hade sinne för att blanda sig i denna verldens småaktiga bekymmer? Hvem skulle väl kunna tadla denna herrliga tonsättare, hvars trolltoner andas den mest glödande kärlek, derföre att hans hjerta öppnade sig för de känslor, som han så mästerligt förstod att skildra? Och hvem skulle icke tillgifva den man, som diktade en utomordentligt skön sång till champagnens lof, att äfven *han* förstod att värdera denna herrliga drycks egenskaper? Hans hufvudfel var för öfrigt det, att han alltid visade sig vara en dålig ekonom och att han icke satte tillräckligt värde på den metall, kring hvilken menniskornas önskningar och förhoppningar vända sig. Emedlertid skall man så mycket lättare förlåta honom detta fel, som han ej endast utgaf penningar för sitt enskilta nöjes skull, utan gerna delade sina oftast små tillgångar med sina fattiga och lidande medbröder.

Vi skola nu anföra något om Mozarts barndomsår, hvilka vi nyss ganska rigtigt kallade den enda sorglösa perioden af hans lefnad, då han under ynglinga- och mannaåldern ständigt måste kämpa med brist, onåd och förföljelse. Sjelfva hans förnämsta mästerstycken, som nu värderas lika högt hos alla bildade nationer, förstodos icke af hans samtida; operorna «*Don Juan*» och «*Figaros bröllop*» funno föga bifall i Wien, och en i Leipzig gifven konsert inbragte honom knappast så mycket, att han dermed kunde betala omkostnaderna.

Helt annorlunda bedömde man hans värde i England, Frankrike och Holland; ja, sjelfva Italien, som på den tiden var intaget af fördomar emot tyskarne, hvilka här ansågos såsom vildar, belönade med klingande mynt den åttaåriga gossen Mozart, som vid den åldern tillegnade drottningen af England sex af honom sjelf komponerade sonater. Han skördade otroligt bifall i Italien. Kardinalerna helsade honom med buretten i hand; Italiens lätt uppeldade skalder och äfven den belönade improvisatricen *Corilla* tillegnade honom de mest smickrande sonetter; den bekanta *Academia filarmonica* i Bologna utnämnde honom till sin medlem; man gaf honom titlarne *Cavaliere filarmonico* och *Maestro d'insegno*, och påfven utnämnde honom till riddare af orden *Auratæ militiæ*, genom att förära honom ett gyldene ordenskors, en heder, som på hans tid endast vederfarits *Gluck*.

För att rätt kunna bedömma detta Mozarts lysande emottagande i Italien, måste man ej förglömma, att italienarne på den tiden hyste det mest afgjorda förakt för tyskarne. Vi vilja blott anföra ett exempel härpå. I ett på den tiden mycket omtyckt italienskt lustspel förekommer en slafhandlare, som till salu utbjuder fyra slafvar, nemligen en italienare, en engelsman, en fransman och en tysk. Han berömmer naturligtvis sina varors utmärkta egenskaper och begär för italienaren 1000 dukadi, för engelsmannen och fransmannen 500 dukadi hvardera; hvarefter den gode slafhandlaren förklarar, att den, som vill köpa dessa tre individer, skall få tysken på köpet.

(Forts.)

Naturvetenskapernas företräde består icke blott deruti, att menniskan genom dem lyfter sig från djuret och blir menniska, utan förnämligast i deras föremål. Den natur, som en Gud ansåg värd att skapa, måtte väl förtjena att af menniskor kännas. Skulle icke den verld, som diktades af Honom, vara så skön att betrakta, som den, som diktades af Milton eller Byron? Eller månne ej de stancerna deraf, som blifvit antecknade af Newton eller Humboldt, kunna jemföras med Pindari och Anacreons?

Den redlige, som upptäcker våra fel, visar oss en mer än vanlig vänskap. Endast den, som är djerf nog att upptäcka för oss våra svagheter, förtjenar att blifva trodd, när han berömmer våra goda handlingar. Han ensam förtjenar vårt förtroende, — han allena är vår vän.

Simsons död, af Gerart Hoet.

Målaren Gerard Hoet.

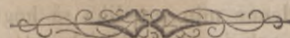
Gerard Hoet hvars mästerhand skapat den herrliga målningen: *Simson's död*, af hvilken ofvanstående trädsnitt är en kopia, föddes i *Bommel* år 1648. Hans fader, som var glasmålare, undervisade honom i teckningskonstens elementer. Sin första undervisning i målarekonsten erhöll han af den berömde *Werner van Rysen*, som vid samma tid arbetade i Bommel. Tyvärr varade denna undervisning endast ett år; ty vid sin faders död nödsakades den unge Hoet, att öfvergifva sina studier och, i förening med sin broder sysselsätta sig med glasmåleriet, för att dermed kunna underhålla sin familj. Vid Fransmännens invasion, flydde han till *Haag*. Oaktadt den korta tid, han erhållit undervisning, och churu han nu på länge icke målat med oljefärgor, utförde han likväl åtskilliga oljmålningar, som vunno allmänt bifall. Hoet gjorde flera resor, för att vinna tillräcklig sysselsättning; men han uppnådde likväl icke genast sin önskan. Omsider bosatte han sig i *Utrecht*. Här sökte han förmå öfverheten att upprätta en akademie under hans öfverinseende; men då detta icke lyckades, inrättade han en dylik i sitt eget hus.

År 1714 begaf han sig till Haag, hvarest han förblef till sin död år 1733. I denna stad arbetade han med ifver och lycka, och det är denna period som efterverlden har att tacka för hans förträffligaste arbeten. Hoet målade med mycken lätthet, och hade stor nytta af sitt ovanliga minne; emellertid har man, och med rätta, förebrått honom: att han för mycket litade på sitt minne och derföre försummade att göra sig mer förtrogen med naturen. Han hade med mycken flit studerat de gamles seder och bruk, hvarom hans efterlemnade arbeten tillräckligt vittna. Hans små målningar berömmas för sin finhet och fullstän-

dighet, samt utmärka sig äfven genom sitt ljufva uttryck och förträffliga färgspel, hvarföre de äro högt värderade.

«De stora målningarna,» heter det i «Das allgemeine Künsler-Lexicon, Zürich 1779, som han utförde med så mycken lätthet, borde hafva afhållit honom från att utföra mindre målningar med sådan flit och outtröttligt tålamod, som en *Polemburg* eller en *du Jardin*, hvilka han häruti efterliknade. I Hollands kyrkor och palatser beundrar man denne mästares lifliga inbillningskraft, hvarmed han utförde en förvånande mängd takmålningar och andra stora målningar, som alla utvisa en förträfflig färgharmonie och röja en noggrann kännedom om skuggor och dagrar. Denna sällsynta talang förvärfvade Hoet rang af en bland Hollands förnämste mästare. Hans lifliga genie och utomordentliga minne voro orsaken till, att han ofta fann det öfverflödigt att rådfråga naturen. Han uttänkte, komponerade och utförde sina målningar på en och samma gång.

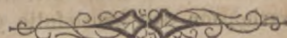
Till hans förnämsta arbeten höra: Sabinskornas bortröfvande; fredsslutet mellan Romarne och Sabinerna; *Alexanders* förmälning med *Roxana*; *Cleophas*, som ledsagas af sina qvinnor, då han öfverlemnar vinet åt *Alexander*; ett landtligt danspartie; två landskap med ruiner; *Celie*, som simmar öfver Tibern, m. fl.

Utsigt vid Catharina-sjön i skottska högländerna.

Ofvanstående afbildning föreställer ett af de skönaste landskapen vid Catharinasjön i Skottland och torde vara af intresse för dem som läst de engelska historiska romanerna och sångerna, i hvilka Skottlands högländer spela en så betydlig rol.

Djupa, in i landet sig bugtande fjordar, dystra klyftor och dalar, stilla insjöar, mörka fjellväggar, ljungbeklädda, dimhöljda berg och höjder, brusande bergströmmar, långbenta högländare, Whisky och klufna hufvudskålar, förtrollande qvinnor, väldiga höfdingar, slagsmål, plundring och säckpipor, barder och hafrekakor utgöra qvintessensen af det högländska lif, som den odödlige Walter Scott så mästerligt skildrat i sina romaner.

Yttranden af Kejsar Napoleon,
med afseende på hans familj och närmaste omgifning.

Jag skulle hafva haft en son med *Josephine!* sade *Napoleon* den 19 Maj 1816 på *St. Helena* till grefve *Las Cases*, stormarskalken *Bertrand* och dennes gemål. *Hon* skulle derigenom hafva gjort mig lycklig, ej endast med afseende på de politiska följderna, utan äfven genom det husliga lifvets förljufvande.

En politisk följd häraf hade varit att jag ännu suttit på Frankrikes thron, ty fransmännen skulle hafva älskat denne min son lika så högt som konungen af *Rom*, och jag hade då icke satt min fot på den *blomsterströdda afgrunden* (en liknelse, som Napoleon ofta begagnade, när han talade om sin förmälning med den österrikiska kejsaredottern *Marie Louise*).

Förljufvande det husliga lifvet skulle detta barn hafva gifvit Josephine lugn och förjagat denna svartsjuka, som aldrig lät mig vara i fred. Denna svartsjuka hade föröfrigt sin grund långt mer i politik, än i känsla. Josephine såg in i framtiden, och blef då förskräckt öfver sin ofruktsamhet. Hon kände alltför väl, att ett äktenskap först genom barn blifver fullkomligt och verkligt, och med hennes stigande lycka tilltogo äfven hennes bekymmer.

Josephine var, likasom alla *kreolskor*, högligen begifven på slöseri, oordentlighet och bekymmerslöshet i penningsaker. Man kunde aldrig få hennes räkningar i ordning. Hon gjorde ständigt skulder och var derföre ej sällan i förlägenhet, när betalningsdagen kom. Ofta lät hon då säga köpmännen, att de endast skulle anmäla hälften af räkningarnes belopp. Till och med på Elba blef jag från alla delar af Italien öfverhopad med räkningar till Josephine.

Grefve Las Cases, som hade känt Josephine på hennes födelseö *Martinique*, berättade nu kejsaren några små omständigheter rörande hennes ungdom och familj-förhållanden. I hennes barndom hade man verkligen förutspått henne, att hennes hufvud en gång skulle *prydas med en krona!* Märkvärdigt är å en annan sida, att den *heliga oljflaskan*, som begagnades vid fransyska konungarnes smörjelse, sönderslogs af hennes förste man, general *Beauharnais,* som hoppades, att genom denna handling kunna återvinna folkets förtroende, sedan han kort förut ådragit sig dess onåd.

Man har utspridt åtskilliga rygten rörande Napoleon Bonapartes och Josephines giftermål. Rätta förhållandet är, att hennes son *Eugen*, hvilken sedermera blef vice-konung i Italien, ensam gifvit anledning till detta äktenskap. Då ynglingens fader blifvit guillotinerad, önskade familjen, att åtminstone ega den värja han burit. I denna afsigt vände sig Eugen, i Josephines namn, till Napoleon, när denne blifvit öfverbefälhafvare öfver samtliga trupperna i Frankrike. Vid åsynen af den älskade fadrens värja, brast Eugen i tårar; häröfver blef Napoleon djupt rörd och öfverhopade den känslofulle ynglingen med kärleksbevis. Knappast hade Eugen berättat sin moder denna deltagande vänlighet från öfvergeneralens sida, förrän hon skyndade sig att aflägga ett besök hos honom.

Som bekant är, sade Napoleon, trodde Josephine på aningar och hexmästare; och man hade i hennes barndom spått henne, att hon skulle göra en lysande lycka och en gång uppstiga på en thron. Sednare berättade han mig derföre, att hennes hjerta klappade vid Eugens berättelse om sitt emottagande hos mig, och att hon vid samma tid haft en syn af sitt tillkommande öde och dervid skådat förenämnde spådoms uppfyllande.

Under skräckregeringen, då Josephine satt i fängelse och hennes man fallit på afrättsplatsen, sattes Eugen i lära hos en snickare. Hortensias öde var icke stort bättre; hon blef, om jag ej missminner mig, anställd hos en sömmerska.

Fouché var den förste, som rörde på strängen om den olycksaliga skilsmessan. Oförmodadt gaf han Josephine en vink om: att hon för Frankrikes bästa borde skilja sig från sin gemål. Men för Napoleon var ögonblicket ännu icke kommit. Detta steg vållade mycken oro och bekymmer inom familjen. Kejsaren förargades. Att han icke den gången, på Josephines ifriga böner bortkörde Fouché, kom sig deraf: att han sjelf redan i hemlighet beslutit skilsmessan och att han derföre icke ville genom en räfst med Fouché gifva allmänna tänkesätt en motsatt riktning.

Emellertid, tillfogar *Las Cases*, utur hvars intressanta berättelser dessa fragmenter till större delen äro hemtade, bjuder mig likväl rättvisan att anmärka, att så snart kejsaren tillkännagifvit sitt beslut, lydde Josephine genast utan minsta motstånd. Tankan på skilsmessa var för henne en dödande smärta; men hon underkastade sig Napoleons vilja, och det uppriktigt, utan att nedlåta sig till de konster, hon annars lätt kunde hafva försökt. Hon uppförde sig vid detta tillfälle med älskvärdhet och den mest rörande eftergifvenhet; hon begärde uttryckligen att Eugene skulle afgöra allt, hvad som fordrades till ett sådant steg.

Josephine ville gerna haft en sammankomst med Marie Louise. Om denna och om den lilla konungen af Rom talade hon ofta med stort deltagande. Marie Louise å sin sida behandlade Eugen och Hortensia på det vänligaste sätt i verlden, men röjde mycken ovilja och i synnerhet en liflig svartsjuka emot Josephine.

Jag ville en gång, sade Napoleon, föra min unga gemål till *Malmaison*, hvarest Josephine efter skilsmessan bodde; men vid detta mitt förslag brast Marie Louise i gråt och yttrade: att hon icke ville afhålla mig att fara dit, hon önskade blott, att icke få förut veta deraf. Men det oaktadt gåfvos inga konstgrepp, af hvilka hon ej betjente sig, för att afhålla mig från ett sådant besök, så snart hon på ett eller annat sätt kom underfund med, att det var min afsigt att besöka Josephine. Hon vek då icke mer ifrån min sida; och då dessa besök tycktes vålla Marie Lo-

uise stort bekymmer, så gjorde jag våld på mig och kom högst sällan till Malmaison. Men när det hände, att jag besökte den englagoda Josephine, så vankades det tårar i mängd och oräkneliga förebråelser äfven på detta håll. Josephine hade jemnt Konung Henrik den fjerde för ögonen; ty dennes gemål bodde, som hon sade, i Paris, kom till hofvet och hade bevistat kröningen.

Josephine kände fullkomligt Napoleons karakter och hade en beundransvärd talang att rätta sig efter densamma.

Napoleon var öfvertygad, att Josephine hade älskat honom mest. Hon skulle icke för allt i verlden hafva velat försumma, att ledsaga honom på någon resa, den måtte vara aldrig så lång och besvärlig. Hvarken trötthet eller sömn kunde afskräcka henne vid dylika tillfällen; hon var envis och brukade stundom list för att uppnå sin önskan. Steg jag, berättade Napoleon vidare, i vagnen så fann jag, till min förvåning, Josephine, sittande der, oaktadt vi icke öfverenskommit om att hon skulle följa med.

«Men ni kan omöjligt resa med,» sade jag då, det blir en lång resa, och den skall förorsaka er många besvärligheter.»

«Nej, icke det minsta.»

«Och dessutom, jag måste resa på ögonblicket.»

«Jag är redan resfärdig!» svarade Josephine.

«Men ni behöfver mycket bagage!»

«Ingalunda; jag har redan gjort allt i ordning!»

Och merendels måste jag gifva efter. På det hela tagit har Josephine gjort sin man lycklig och alltid visat sig såsom hans ömmaste väninna. Hvarje ögonblick och vid hvarje tillfälle ådagalade hon den oinskränktaste eftergifvenhet, sjelfuppoffring och foglighet, och ofta vexlade hon många allvarsamma ord med sin dotter Hortensia och sin anförvant Stephanie, derföre att båda dessa unga damer icke lefde lyckligt tillsammans med sina männer, utan visade egensinnighet och affekterade oberoende.

«*Ludvig* var i detta fall ett genom läsning af *Rousseau* bortskämdt barn. Han kunde endast i få månader lefva lyckligt med sin hustru. Många anspråk från hans sida: någon lättsinnighet å Hortensias sida: deruti bestodo bådas fel. Emellertid älskade de båda hvarandra när de gifte sig. Denna förmälning, som de båda önskat, var för öfrigt Josephines verk.»

Man har utspridt de löjligaste rykten om Napoleons förhållande till Hortensia; man påstod nemligen att Kejsaren var far till hennes äldsta son. Men sådana förbindelser voro, som han sjelf sade, hvarken förenliga med hans tänkesätt eller hans seder.

«Emellertid,» fortfor Napoleon, hade «Hortensia, den goda, högsinnade och så hängifna Hortensia, likväl orätt i sitt uppförande emot sin man. Oaktadt allt, hvad jag känner för henne, och oaktadt den godhet, som jag är öfvertygad om att hon hyser för mig, måste jag likväl påstå detta. Ty ehuru Ludvig visade sig så besynnerlig och oresonlig, älskade han henne likväl: och i ett sådant fall, i en så vigtig ställning, måste en hustru alltid veta att beherrska sig, och han måste vara i stånd till, att äfven å sin sida visa ömhet om hon kunnat pålägga sig detta tvång, så skulle hon hafva sparat sig många bekymmer under sednare tider; hon hade då kunnat föra ett lyckligt lif och skulle hafva åtföljt sin man till Holland. Jag hade då icke sett mig nödsakad, att införlifva hans konungarike med Frankrike: något, som i Europas allmänna tankar betydligt skadat mig.»

«Prinsessan af *Baden* (*Stephanie*) har förhållit sig klokare. Så snart hon erfor Josephines skilsmessa, insåg hon, hvad hennes egen ställning fordrade. Hon närmade sig till sin gemål, och de hafva sedan dess lefvat det lyckligaste äktenskap.»

Om sin syster *Pauline*, förmäld med fursten af *Borghese*, sednare hertiginna af *Guastalla*, sade Napoleon, att hon var alltför slösaktig och icke kunde neka sig något. «Med allt, hvad hon erhållit af mig, kunde hon nu varit ofantligt rik; men hon bortslösade åter allt, hvarföre hennes moder ofta höll allvarsamma predikningar för henne och spådde henne: att hon till och med kunde komma att dö på ett hospital!»

«*Madame*» (*Lætitia*, Napoleons moder), fortfor kejsaren, «var återigen för mycket ekonomisk, så att hennes sparsamhet ibland gränsade till det löjliga. Jag tillbjöd henne en ansenlig summa hvarje månad, att utdelas bland behöfvande. Dessa penningar ville hon väl emottaga, men endast under vilkor, att efter eget behag få använda dem, eller behålla dem sjelf. Men i grunden var detta endast en öfverdrifven försigtighet; hon hyste nemligen den fruktan, att det kunde komma den tid, då hon ej mer egde något. Hon hade lärt känna saknad och brist; och dessa bekymmerfulla dagar glömde hon aldrig. Emedlertid böra vi ej glömma att hon gaf sina barn ganska mycket. Ja, hon var i sanning en god moder.»

«Samma qvinna, af hvilken det var så svårt att få en riksdaler, skulle vid min återkomst från Elba gerna hafva gifvit mig allt; och efter slaget vid Waterloo var hon beredd, att lemna mig allt, hvad hon egde, för att hjelpa mig och ställa mina saker på fast fot igen. Hon gjorde mig genast detta anbud, och utan minsta knot mot ödet skulle hon då hafva låtit sig nöja med groft bröd. Detta kom sig deraf, att hos henne det stora alltid segrade öfver det småaktiga. Den upphöjda stoltheten, den ädla ärelystnaden hade hos henne alltid herraväldet öfver penningekärleken.»

Härtill bifogade kejsaren den anmärkningen, att han alltid i sitt bröst förvarat en ädel stolthets lärdomar, hvilka han i sin barndom erhållit af henne, och att de inverkat på hela hans lefnad. Napoleons moder hade en stark själ, härdad emot de största händelser. Hon hade upplefvat fem eller sex revolutioner, och tre gånger hade hennes hus blifvit uppbrändt af faktionerna på Corsica.

«Drottningen af *Neapel* (Napoleons syster *Caroline*) hade under händelsernas lopp blifvit mycket utbildad. Hon egde mycken karaktersstyrka och en högtflygande ärelystnad. Hon måste nu lida mycket,

tillade Napoleon, så mycket mer, som man nästan kan kalla henne en *född drottning*. Hon hade nemligen icke såsom vi andra känt det enkla privatlifvets förhållanden. Hon, *Pauline* och *Jerome* voro ännu endast barn, då jag redan var den förnämsta personen i Frankrike; de hafva följaktligen trott sig skapade för den ställning, som de innehade under mitt väldes dagar.»

«*Jerome* var en vindböjtel, hvars utsväfningar öfverstego alla gränsor och urartade till liderlighet. Man kan månhända urskulda honom med hans ungdom och hans omgifning. Föröfrigt syntes han, efter min återkomst från Elba, att hafva mycket förbättrat sig och att väcka stora förhoppningar. Dessutom talade ett vackert drag till hans fördel: jag menar den kärlek han vetat ingifva sin gemål. Dennas uppförande, då hennes despotiske fader, konungen af *Würtemberg*, efter mitt fall med hjertlös hårdhet fordrade att hon skulle skiljas från sin man, måste i sanning väcka beundran. Ja, denna prinsessa inskref då med egen hand sitt namn i historien.»

(Forts.)

Om Sjöväsendets uppkomst och utveckling.

Forts. från tredje häftet.

En potugisisk adelsman, *Ferdinand Magellan*, som gått i spansk tjenst, afseglade med 5 skepp den 20 Sept. 1519 från staden *St. Lucar*, i afsigt att genom segling vesterut komma till Ostindien. Förbi Canariska öarne seglade han till Brasilien, och sedermera söderut längs med kusten samt nådde slutligen det efter honom uppkallade *Magellanska sundet*, som skiljer Amerikas sydliga spets från Eldslandet och förenar Atlantiska oceanen med Stilla hafvet. Kämpande med stormar, ankom han slutligen efter 22 dagars farlig seglats, i det stora verldshafvet, på hvilket förut ingen europeisk flagga svajat. Här upptäckte han *Ladroniska* samt *Filippinska* öarne, på hvilka sistnämnde Magellan blef dödad, i en strid med infödingarne. De öfriga befälhafvarne fortsatte resan förbi Goda Hopps udden och ankommo efter 124 dagar från utseglingsdagen till Europa, samt voro sålunda de första menniskor, som seglat rundtomkring jorden.

Då nu sålunda längre sjöresor blifvit mera allmänna, började man också att bygga större fartyg. De, hvilka spaniorerna begagnade för sina resor till Amerika, kallades *Gallioner* och hade 6 till 7 däck samt kunde intaga en laddning af 10 till 15000 tunnor. Äfven krigsskeppen byggdes större och starkare än förut, på det att de skulle kunna armeras med tunga kanoner. Man fann äfven, att när dessa skulle ställas på däcken, fingo fartygen deraf så stor öfvertyngd, att man måste lägga en motsvarande tyngd eller barlast ned i bottnen på fartygen, ty eljest skulle de hafva kantrat eller fallit på sidan. Men då måste också fartygens storlek ytterligare ökas, på det barlasten ej skulle trycka dem för djupt ned i vattnet. Spaniorerna bemödade sig mycket att föröka och förbättra sin örlogsflotta, för att dymedelst förskaffa sig makt och anseende, och detta synnerligast vid Philip den andres tid, under hvars regering utrustades år 1588 den så kallade *Armadan* eller oöfvervinneliga flottan, till krig mot England. Denna flotta bestod af 135 skepp och dessutom 40 transportfartyg. Bemanningen utgjordes af 7,500 matroser och 18,000 soldater, utom officerare och 7 à 800 frivillige adelsmän. De flesta af skeppen hade en ofantlig storlek och liknade slott samt voro otroligt starkt byggda af 4 till 5 fot tjocka trästycken, men de voro derjemte ytterst tunga och ohandterliga samt illa tacklade. Detta, i förening med den omständighet att befälhafvarne ej hade någon betydlig kännedom om farvattnet, hvilken deremot egdes af engelsmännen, gjorde att den blef helt och hållet öfvervunnen och skingrad samt till största delen förstörd, i det att endast 53 fartyg återkommo till Spanien. Med denna seger började Englands herravälde öfver hafvet, och har sedan dess alltjemnt ökats, så att engelska nationen numera har flera fartyg och sjömän än alla de öfriga europeiska nationerna tillsammans. En af Englands konungar, Henrik VIII, har yttrat, att den som har den lifligaste sjöfarten har också den största handeln, och den som har den vidsträcktaste handeln förvärfvar också de största rikedomarne, och den som har de största rikedomar är herre öfver verlden.

Under det handelssjöfarten till Ost- och Vestindien hufvudsakligen bedrefs af spaniorer och portugiser, var den nordliga handeln och sjöfarten på de norra hafven i de dithörande kustländernas hand. England, Danmark, Norrige, Sverige, Nederländerna och kusten af norra Tyskland delade den sig emellan. Såsom hufvudort för denna nordliga handelsrörelse ansågs *Lübeck*. Denna stad var nordens *Venedig*. Vid dess sida stod, såsom samlingsort för alla nordiska köpmän och ett slags allmän marknadsplats, *Wisby* på Gottland, hvilken stad för den tidens handelsaffärer hade ungefär samma betydelse som *Leipzig* ännu helt nyligen haft för vår tid. Näst efter dem räknades *Hamburg*, *Bremen* och *Amsterdam* för nordens förnämsta handelsstäder. För åstadkommandet af ett ömsesidigt beskydd, ingingo dessa och 67 andra nordiska städer en förening, under namn af *Hansa* eller *Hanse-förbundet*. Dettas talrika köpmansfartyg seglade till nästan alla då kända länder, och dess krigsskepp räknades till de största som funnos.

År 1600 bildades det *Engelskt-Ostindiska Handelskompaniet*, hvilket i sednare tider erhållit en utomordentlig vigt för Englands handel och sjöväsende.

Under det 17:de århundradet gjordes tid efter annan flera upptäcktsresor, hvarvid norra delen af Australiens fasta land eller *Nya Holland* år 1620 upptäcktes af holländarne. Abel Jans Tasman upptäckte julaftonen, 1642, *Van Diemens land*, så kalladt efter general-guvernören på Batavia, samt kort derefter *Nya Zeeland*.

År 1728 den 27 Oktober föddes i *Morton* uti engelska grefskapet Yorkshire den nyare tidens störste sjöman: *James Cook*. Hans fader var en fattig landtman. Tidigt kom han som bodgosse till en krämare, men hans böjelse öfverensstämde så litet med denna sysselsättning, att han af ledsnad lemnade boden och gaf sig i tjenst hos en skeppare, som förde stenkol från Newcastle till London. En tid var han skeppskock, men blef snart understyrman. År 1758 blef han lots på amiralskeppet *Northumberland*, hvilket Lord *Colville* kommenderade vid amerikanska kusten. Här läste han under en hård vinter för första gången, vid 31 års ålder, Euclides och studerade mathematik och astronomi så godt han på egen hand kunde. År 1768 utnämndes han till löjtnant och befälhafvare på skeppet *Endeavour*, som utrustades af brittiska regeringen, för att på sydhafvets öar observera planeten *Venus*' gång öfver solen, hvilket egde rum den 3 Juni 1769. Bland hans följeslagare voro astronomen *Green*, Sir *Joseph Banks* och svensken Doktor *Daniel Solander*, den store *Linnés* lärjunge. Han afseglade d. 26 Aug. 1768, från Plymouth till Madera, sedan förbi Brasilien och Cap Horn till Otaheiti, dit han ankom den 11 Juni 1769. Fyra veckor dröjde han här, och sedan observationerna på Veneris gång öfver solen voro afslutade, undersökte han noggrannt de närgränsande öarne af samma ögrupp samt upprättade kartor öfver desamma. Hans följeslagare begåfvo sig öfverallt, hvarest sådant var möjligt i det inre af landet, för att undersöka dess beskaffenhet. Sedan for han till Nya Zeeland, som han fann bestå af två öar. Farande vesterut seglade han genom det sund, som skiljer Nya Holland från Van Diemens land, upptäckte Sällskapsöarne, undersökte östra kusten af Nya Holland, dröjde 3 månader i Batavia och ankom omkring Godahoppsudden lyckligt till England den 21 Juni 1771. Sedan Magellans tid var detta den märkvärdigaste verldsomseglingen. Cooks arbeten förvärfvade honom en allmän beundran af sjöfarande och geographer och förskaffade honom ett verldsbekant namn. Konungen utnämnde honom till kommenderande skeppsmästare. År 1772 den 13 Juli begynte Cook sin andra verldsomsegling. Han hade 2 fartyg: *the Resolution* med 112 man, kommenderadt af honom sjelf, under det att *the Adventure* med 81 man fördes af *Tob. Furneaux*. Den tyske presten *Reinh. Forster* medföljde. Vid Godahoppsudden medtogs Linnés lärjunge, Doktor *Sparrman*. På denna resa upptäckte han *Nya Hebriderna, Nya Caledonien, Sandwich-land, Vänskapsöarne*, ön *Georgien* och flera smärre öar. Efter 28 månaders frånvaro återkom han hem den 30 Juli 1775. I Februari 1776 utrustades en tredje expedition för Cook. Den 12 Juli gick han under segel. *Resolution* förde han sjelf och det andra fartyget, *the Discovery*, kommenderade kapten *Clarke*. Astronomen *Bayley* och naturforskaren Doktor *Andersson* medföljde. På denna resa, som var Cooks sista, skulle han segla i Stilla oceanen, för att undersöka om man från Sydhafvet kunde finna en väg till Hudsonsbay och om möjligt kringsegla Asien. Förbi Goda Hopps udden seglade han till Van Diemens land och med vårens början skyndade han till norden. År 1778 fann han *Sandwich-öarne*, och benämnde denna ögrupp efter förste lorden vid engelska amiralitetet. Sedermera fann han *Noutkasund*, inträngde till *Unalaska* och genom *Behrings-sundet* till Amerikas norra kust. Isen var der ogenomtränglig, emedan den bildade en fast massa af 10 fots tjocklek. Detta, i förening med inträffad brist på lifsmedel, tvang honom att återvända. En mängd geografiska momenter berigtigades af honom och kännedomen om folken i dessa trakter erhöll en stor tillökning. I Nov. 1779 gick han för ankar vid ön *Owaihi*. Redan hade han försett sig med alla förnödenheter och fartygen skulle just afsegla, då han genom en vindstöt förlorade fockmasten på sitt fartyg, hvarigenom han nödsakades att vända tillbaka. Invånarne visade sig fiendtliga och bortröfvade en båt ifrån honom. För att fordra denna tillbaka begaf han sig på vägen till öns öfverhufvud. Öboarne rusade på engelsmännen, hvilka då gåfvo eld. Cook trängde sig emellan för att åtskilja begge partierna, men då han vände sig om för återvända ombord, träffades han af ett dolkstygn och föll död i vattnet. Då öboarne sågo honom falla, uppgåfvo de ett glädjerop, släpade liket i land, sleto det i stycken och förtärde det. Detta tilldrog sig den 14 Februari 1779, kl. 8 på morgonen. Sådant slut fick denne store upptäckare.

De förnämsta af upptäcktsresorna efter Cooks tid, hafva blifvit gjorda af: *Laperouse* år 1787, till Sandwichs-öarne, Nordamerikas vestra kust, China, Japan och Kamschatka. *W. Bligh* år 1788 och 1789 till Söderhafvet. *G. Vankouver* år 1791 till nordvestra Amerika. *M. Flinders* år 1801 till Australien. *Ad. Joh. v. Krusenstern* begynte år 1803 en kringsegling af jorden, som varade 3 år, under hvilka den geografiska vetenskapen riktades med nya underrättelser om Australien, Japanska kusterna och chinesiska hafvets öar. *Otto von Kotzebue*, gjorde åren 1815—18 en resa omkring jorden samt upptäckte derunder flera ögrupper. *Dumont d'Urvilles* resor omkring jorden, åren 1823—28, hafva varit högst vigtiga för geografien och naturvetenskaperna. Under de sista decennierna hafva flera utmärkta sjömän gjort resor i afsigt att finna en nordvestlig eller nordöstlig genomfart från Atlantiska in i Stilla hafvet. Bland dessa må anföras: Kapt. *John Ross* som uppnådde nordligaste gränsen af Baffinsbay, och Löjtnant *W. E. Parry*, hvilken var den förste som öfvervintrade i polartrakterna och bevisade att en nordlig segling från Baffinsbay till Behringssund väl är möjlig, men ingalunda tjenlig för handeln, samt att Grönland är skiljdt från fasta landet och bildar en ö.

Oaktadt de framsteg man tid efter annan gjorde i skeppsbyggnad, och oaktadt alla bemödanden att fullkomna skeppsbyggeriet och skaffa sig välseglande fartyg, ansåg man dock denna konst endast såsom ett handtverk, ända till dess svensken *Chapman*, för ungefär 70 år sedan, gjorde den till en vetenskap.

Chapman, den störste skeppsbyggmästare verlden ägt, föddes i Götheborg, den 9 September 1721. Ända från barndomen röjdes hos honom en afgjord böjelse för skeppsbyggeriet. Hans käraste vistelseorter voro skeppsvarfven. Här omgifven af föremål som äggade hans vetgirighet, inhemtade han, såsom en lek, de första praktiska grunderna för den konst, genom hvars utöfning han sedan gjorde sig odödlig. Sålunda hade han, redan vid 19 års ålder, vunnit den färdighet, att han på egen hand byggde en spaniefarare. För att ytterligare utbilda sin skicklighet, for han till London, der han i två år arbetade som timmerman. Efter återkomsten till Götheborg anlade han der i kompani med en köpman ett skeppsvarf för byggandet af handelsfartyg. Nu insåg han behofvet af denna djupare kunskap, som för den högre fullkomligheten i konstens utöfning är nödvändig. Vid några och tjugo års ålder begaf han sig till Stockholm, för att erhålla en skicklig lärare i de mathematiska vetenskaperna. Denna fann han i Professor *Palmqvist*, en af Sveriges förste lärde. I två år arbetade han nu för sin vetenskapliga utbildning, och vann deruti en grundlighet och ett djup, som i förening med hans yrke gåfvo honom ett rum bland Sveriges mest utmärkte män.

Nu företog han en ny resa till England, der han ett år fortsatte sina mathematiska studier under den namnkunnige *Simpsons* handledning. I Deptford, hvarest han noga undersökte och efterfrågade allt som hade afseende på skeppsbyggeriet, började man misstänka att han var en spion, hvarpå han arresterades och fråntogs alla sina papper och ritningar; men blef snart frigifven och reste till Holland samt derifrån till Frankrike, hvarest han, uti Brest, under 1½ års tid, öfvervar byggnaden af ett linieskepp. År 1757 återvände Chapman till Sverige och utnämndes till under-skeppsbyggmästare vid örlogsflottan. Under det så kallade Pommerska kriget 1760 erhöll Chapman befallning att bygga en skärgårdsflotta, bestående af mindre fartyg, ämnad att längs stränderna och i skärgården följa och understödja arméens rörelser, hvarföre den äfven kallades arméens flotta. Snart gaf han en högre fullkomning åt denna del af rikets försvarsmedel genom uppfinningen af kanonslupar. Dessa följdes snart af kanonjollar, kanonbarkasser och mörsarebåtar, hvarigenom den nya flottan än mer fullkomnades. Chapman utnämndes då af Gustaf III till öfverste. År 1781 byggde han i Carlskrona 10 linieskepp och 10 fregatter, efter en af honom uppfunnen method, som kallas den paraboliska konstruktionsmethoden och hvilken numera nästan öfverallt begagnas, och såsom ett erkännande af den nytta fäderneslandet haft af hans möder och förtjenster, upphöjdes han till vice-amiral. Chapman dog den 19 Augusti 1808, inom hela Europa högaktad för sina uppfinningar och vetenskapliga skrifter.

Under Chapmans tid byggdes i Carlskrona förträffliga skeppsdockor, i hvilka Sveriges örlogsskepp byggas och repareras.

En uppfinning gjord i sednare tider, har haft ett stort inflytande på sjöväsendet, nemligen uppfinningen af ångmachiner. Genom ångkraftens användande på fartyg har det blifvit möjligt att göra sjöresor på bestämd tid, hvilket ej lät sig göra så länge man var beroende af vinden. Den hastighet hvarmed ångfartyg kunna gå både mot och med vinden, har redan tillskyndat sjöfarten och handeln många fördelar, och troligtvis kommer ångkraften att framdeles ännu mera användas på sjön. Fulton byggde år 1807 i Amerika det första ångfartyg. I England byggdes det första år 1812 och i Frankrike och Holland år 1816 samt i Sverige år 1818.

Utom skeppbyggeriet hafva äfven de andra sjövetenskaperna, isynnerhet uti det nuvararande århundradet, gjort ganska betydliga framsteg. Navigationskonsten har blifvit fullkomnad genom den af engelsmannen Harrison gjorda upptäckten och framförallt förbättringen af longituds-uret eller den så kallade *kronometern*, genom precisionen vid förfärdigandet af alla astronomiska instrumenter, synnerligast *oktanten* och *sextanten*, genom *sjökortens* förbättrande och nyas förfärdigande öfver alla kända haf, genom mera förenklade methoder vid kalkulerna samt genom de noggrannaste kustbeskrifningar.

Slutligen torde äfven böra anföras att ändamålsenliga undervisningsanstalter blifvit inrättade för bildandet af skickliga sjömän och skeppsbefälhafvare.

Antalet af de menniskor, hvilka för närvarande, i medlet af 19:de århundradet, bebo jorden, uppgår, enligt Berghaus, till 1,272 millioner. Deraf lefva i Asien 652 millioner, i Europa 296, i Afrika 275, i Amerika 47 och i Polynesien 2 millioner. Häraf finner man, att Asien är den del af jorden, hvilken eger den absolut största folkmängden. Men, afser man den relativa befolkningen, så befinnes, att Europa är tätast befolkadt, ty på en qvadratmil lefva i Europa 1750, i Asien 730, i Afrika 500, i Amerika 70 och i Polynesien 12 menniskor. Fördelningen af menniskoslägtets tre hufvudracer är sådan, att den mongoliska racen har öfvervigten med mer än hälften af hela menniskomängden; ungefär en tredjedel tillhör den kaukasiska och en niondedel neger-racen.

Prof på gröna Vårtbitarens instinkt.

Då denna gräshoppa inspärras under ett drickesglas, vill hon, trogen sin natur, gerna klättra åt höjden, men då detta faller sig svårt på de glatta och lodräta glasväggarna, böjer hon den ena foten efter den andra upp till munnen, under det hon håller sig fast med de öfriga fötterna, samt väter fotsulorna med spott, hvarefter klättrandet går förträffligt. Så snart en fot halkar, föres den genast till munnen för att vätas ånyo.

Viljans kraft.

En händelse, som för flera år sedan tilldrog sig i *Pesth*, förklarar till en viss grad det tydliga förakt för döden, som många förbrytare ådagalägga ögonblicken före det, då de af skarprättaren skola emottaga det dräpande hugget. En stark vilja understöder nemligen den sista fåfängan hos dylika menniskor; de vilja på ett imponerande sätt aftråda från denna verldens skådeplats.

En advokat, som var en sann verldsman och umgicks i många förnäma hus uti Ungerns hufvudstad, hade genom sitt slöseri råkat i en ständigt tilltagande penningeförlägenhet. För att rädda sig ur denna obehagliga belägenhet, fattade han ett förtvifladt beslut. Han sände nemligen bud till en landtbrukare med anmodan, att med en betydlig summa i guld infinna sig hos honom i hans boning vid Donau, hvarest advokaten skulle gifva honom goda papper för det medförda guldet.

Penningekarlen, som kanhända fattades af en dunkel aning om någon honom förestående olycka, kanhända också af ängslig försigtighet vid transporterandet af så mycket penningar, tog en af sina slägtingar med sig på denna vandring och bad honom vänta i grannskapet af advokatens boning. Sjelf gick han dit in och kom icke tillbaka.

Då huset endast hade en ingång, och hvilken den väntande oafbrutet hade i sigte, så började han fatta misstankar och blef orolig, då hans slägting allt för länge dröjde; och dessa misstankar tilltogo, då, oaktadt allt hans klappande, ingen menniska visade sig och hvarken gatudörren eller något fönster öppnades.

Penningekarlens anförvandt anmälde genast för polisen, hvad som tilldragit sig. Straxt afsändes en poliskommissarie, som lät med våld öppna advokatens gatudörr, hvarefter han i huset upptäckte tydliga bevis på, att ett mord nyligen blifvit här begånget. Hammaren, med hvilken den olycklige blifvit ihjälslagen, blodet på golftiljorna och den af den mördades slägting omtalta penningesumma, som ännu icke blifvit undangömd, allt detta talade högre och tydligare, än förbrytarens lugn och tvungna likgiltighet. Man bemägtigade sig naturligtvis advokatens person, och då nu öfverhetspersonerna funno den mördades kropp liggande i ett rum uti nedra våningen, såg sig mördaren, så att säga, gripen på bar gerning.

Vid det kort derefter anställda förhöret nekade advokaten icke till det af honom utöfvade brottet, utan förblef tvertom ganska lugn; och när man frågade honom, hvad som kunnat förmå honom att begå en så ryslig gerning, svarade han helt kort: Jag behöfde penningar!

Han tycktes förlita sig på den omständigheten, att han var af gammal adelig familj och att det efter ungerska lagarne kan tillåtas en adelsman, som på sin grund och egendom slår ihjäl en menniska, att genom en viss summa penningar friköpa sig från allt straff. Men vid denna beräkning hade advokaten glömt att tillbörligt uppskatta kejsar Frans' stränga rättvisa. Såsom konung af Ungern fällde monarken följande dom: Mördaren skall på stora torget i Pesth afrättas med svärd.

Man trodde att förkunnandet af denna dom skulle fälla fångens mod; men till domarens förvåning utbrast den anklagade endast i dessa ord: Mista hufvudet? Nå väl, låt gå!

Förberedelserna till denna afrättning satte stadens hela folkmängd i rörelse. Det var nemligen något som hittills aldrig händt derstädes, att en man af de högre stånden skulle med sitt lif böta som en simpel mördare och röfvare! Fönstren vid de gator, genom hvilka tåget skulle färdas, uthyrdes till höga priser. Den till döden dömde förbrytaren emottog emellertid besök, samtalade med sina bekanta och utbad sig den nåden, att få gå till afrättsplatsen i en anständig, fin klädning, hvilket äfven beviljades honom.

Den afgörande timman nalkades. Med fri, upprätt hållning vandrade mördaren till torget, under det han med till utseendet lugn och nöjd mine under tiden samtalade med sin andliga följeslagare. Utan att visa minsta tecken till fruktan eller afsky, betraktade han den för honom uppresta schavotten, steg med stadig fot uppför trappan, bugade sig åt alla sidor och aftog sin frack. När slutligen bödeln nalkades honom, afbröt han dennes undskyllan med dessa ord: Godt, godt! hvar och en har sin befattning, ni måste uppfylla er!

Derefter aflöste han sin halsduk, blottade sjelf sin hals, nedsatte sig och ett enda hugg slutade hastigt hans lif.

Genast derefter transporterades hans lik till anatomi-salen och öppnades der i flera läkares närvaro. Dessa funno då förbrytarens hjerta så ihopdraget af en förfärlig kramp, att de förklarade: att såvida denna onaturliga spänning, «detta en fast viljas tyranniska herravälde öfver känslan,» hade fortfarit ännu en fjerdedelstimma, så skulle ett slaganfall ofelbart hafva gjort ett hastigt slut på denna mans lefnad.

Klädedrägter, Religionsbruk och Seder hos Birmanerna.

I det *Birmaniska rikets* föga kända provinser *Tasman* och *Mergul* bruka innevånarne, att omlinda hela kroppen med tunga och dyrbara sidentyger, hvilket mycket strider emot det rådande bruket hos Hinduerna och Siameserna, hvilka anse hvarje beklädnad ofvanför höfterna för alldeles öfverflödig och endast till besvär.

Qvinnorna äga mycken frihet. De bära hvarken halsband eller arm- och benprydnader, som indianskorna. Deras vanliga beklädnad utgöres af sidentyg; likväl nyttja de äfven bomullstyger.

Under regntiden bruka karlarne lätta hattar, som hålla omkring fyra fot i diameter. De tatuera sig, likasom Birmanerna i Ava, hvaremot Siameserna anse detta bruk för högst barbariskt.

Ehuru de lefva under despotismens ok, äro de lägre folkklasserna likväl tappra, gästfria, ärliga och trogna. Eget är det sätt, hvarpå de helsa hvarandra: man berörer nemligen med sin näsa den helsades ena kind, i det man på samma gång andas häftigt.

Äktenskap afslutas här blott såsom en borgerlig öfverenskommelse, och en skiljsmessa är icke förenad med särdeles svårigheter.

Innevånarne i *Birma* och *Pegu* uppbränna sina döda, men liken af dem som dö innan de uppnått 15 år, begrafvas vanligtvis i jorden. Om en hustru dör i barnsäng, så uppbrännes hennes lik vid stranden af en flod. Presternas likbegängelse är förenad med utomordentlig prägt. Den engelska resanden *Low* var närvarande vid en sådan högtidlighet. Enligt hans berättelse fastgjordes vid likbåren en lång metalltråd; och när man nedsatt båren på det höga bålet, antändes detta medelst en lunta, som lopp längs hela metalltråden. Man hade här sammanhopat en sådan massa af brännbara ämnen och öst så mycket stenkolsolja öfver bålet, att marken brann i hela åtta dagar.

Schackspel, dam- och bollspel äro Birmanernas älsklingsnöjen. Vid alla fester gifvas föreställningar af brottning och näfstrid; tuppfäktningar äro här äfven mycket omtyckta. Märkvärdiga äro de här vanliga fiskstriderna. Härtill begagnas en fiskart, som Siameserna kalla Placat. Dessa fiskar förvaras i stora kar till en sådan strid. Äro vederbörande ense om vilkoren för striden och de vid dylika tillfällen vanliga vaden ingångna, så släppa båda partierna sina fiskar i ett bäcken med kallt vatten. Knappt hafva de två fiskarna fått sigte på hvarandra, förr än de genast angripa hvarandra och fortsätta striden, till dess en af dem dukat under.

Äfven Buffelstrider höra till Birmanernas nöjen, Vaktaren uppretar då dessa djur genom att svinga sig upp på deras rygg.

Birmaner.

Af "Illustreradt Magasin" utkommer på undertecknads förlag och från mitt boktryckeri, i början af hvarje månad, ett häfte, innehållande 24 sidor i stort format, med 8 à 10 afbildningar, och således i omfång motsvarande 3 nummer af Lördags-Magasinet. På en årgång eller 12 häften prenumereras med 2 Rdr Bko. — Prenumeration emottages i Götheborg hos Bokhandlarne Hrr D. F. Bonnier, N. J. Gumpert och undertecknad, äfvensom å rikets öfriga Boklådor, samt å alla Kongl. Postkontor med tillägg af vanligt postarfvode.

Illustreradt Magasin afsändes äfven under korsomslag, då namn, karakter och adress tydligen uppgifvas, samt 2 Rdr Bko insändas till undertecknad.

Prenumeration emottages hela året.

☞ *Lösa häften säljas å alla Boklådor à 12 sk. bko. Götheborg i Mars 1849.*

Anders Lindgren.

GÖTHEBORG,
SNÄLLPRESSTRYCK FRÅN ANDERS LINDGREN.

ILLUSTRERADT
MAGASIN
FÖR SPRIDANDE AF NYTTIGA KUNSKAPER BLAND ALLA KLASSER.

Maj. Femte Häftet. 1849.

Körners död i fäktningen vid Gadebusch.

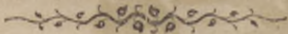
Theodor Körner föddes i *Dresden* d. 23 Dec. 1791. Redan som gosse röjde han en för allt skönt och ädelt öppen själ. Som yngling vistades Körner en kort tid vid bergsakademien i *Freiberg,* hvarifrån han for till universitetet i *Leipzig.* Men hans poetiska sinnelag låt honom här finna endast en liten tid öfrig för sina allvarsammare studier. Han begaf sig derifrån till Wien, hvarest han erhöll en verkningskrets, som satte honom i stånd till att uteslutande helga sin tid åt skaldekonsten. Men mångfaldiga dramatiska arbeten sysselsatte nu hans själsförmögenheter till den grad, att hans helsa blef vacklande. En långvarig sjukdom tvingade honom slutligen, att någon tid lösslita sig från sina själsansträngningar, hvilka blifvit honom så kära. Helsobrunnen i Carlsbad återgaf skalden helsan och känslan för lifvets behag.

Då inträffade, att en mördande köld, nöd och obeskrifliga lidanden tillintetgjorde den stoltaste arméc, jorden någonsin burit. Besegrade återvände kejsar *Napoleons* hittills segerrika legioner, såsom flyktingar till Tyskland, förföljda af ryska härar. Då vaknade tyskarne ur sin långa dvala, och under det deras furstar hycklade vänskap för Frankrikes fruktade kejsare, rustade de sig hemligt, men if-

rigt till en strid emot honom på lif och död.

Bland de enthusiaster, som nu grepo till vapen för Tysklands befrielse och pånyttfödelse, var äfven Körner. Han ingick i *Lützows* frikorps, hvilken han så mästerligt skildrat i en herrlig sång, och utmärkte sig här genom hjeltemodig tapperhet och enthusiasm för fäderneslandets heliga sak. Här, midt ibland vapenbullret, skref han de herrliga stridssånger, som sedermera utgofvos under titel: «Leier und Schwert.»

Körner, som blifvit utnämnd till Lützows adjutant, sårades allvarsamt i den blodiga träffningen vid Kitzen; och endast genom list och trogna vänners bistånd räddades han från fångenskap. Men dödens engel som så ofta bryter de vackraste blommor, följde honom i spåren och riktade en fransysk grenadiers dödande kula mot hans känslofulla hjerta. Det var i en fäktning på landsvägen emellan Gadebusch och Schwerin, den 26 Aug. 1813, som Körner erhöll sitt banesår och utandades sin ädla själ. Under en vacker ek anförtroddes hans lik, åt jordens moderliga sköte.

Maj Månad.

Denna månad skall hafva fått sitt namn af Majus och Maja, tvenne gudomligheter, som fordom dyrkades i Italien.

Historisk Kalender.

1 1616 Freden i Stolbowa mellan Sverige och Ryssland.
2 1570 Målaren Leonardo da Vinci †.
3 1814 Bonapartes ankomst till E ba.
4 1702 Peter I grundlägger Petersburg.
5 1821 Napoleon †.
6 1720 Konung Fredrik I hyllas.
7 1697 Stockholms slott uppbrinner.
8 1737 Historikern Gibbon *.
9 1805 Skalden Schiller †.
10 1809 Gustaf IV Adolf afsättes.
11 1686 Naturforskaren Guerike †.
12 1490 Konung Gustaf I *.
13 1707 Naturforskaren Linné *.
14 1796 Kokoppympningen uppfinnes af Jenner.
15 1790 Gustaf III slår ryska flottan vid Fredrikshamn.
16 1599 Blodbadet i Kalmar.
17 1814 Norska konstitutionen.
18 1804 Napoleon blifver Kejsare.
19 1798 Napoleon seglar till Egypten.
20 1506 Columbus †.
21 1721 Ryssarne plundra och bränna Söderhamn.
22 1508 S:t Helena upptäckes af portugisare.
23 1543 Astronomen Kopernicus †.
24 1567 Erik XIV mördar Sturarne.
25 1521 Ryssarne plundra och härja Sundsvall.
26 1826 Ryska kejsarinnan Elisabeth †.
27 1265 Skalden Dante *.
28 1810 Sv. Kronprinsen Carl August †.
29 1829 Chemisten Davy †.
30 1778 Philosophen och skalden Voltaire †.
31 1732 Kompositören Haydn *; 1809, †.

Väderleks-Kalender.*)

Värmen tilltager under månadens lopp. Medeltemperaturen är: för Stockholm + 9°, för Götheborg + 11⅓° och för Lund + 11°. Om det regnar mycket i Maj, skall det regna litet i September och tvertom. Dagg och kyla om aftnarna bringa ett godt foderår. Åska i denna månad skall ej betyda godt år.

Vackert väder inträffar: Om aftonrodnaden är guldfärgad. Om grodorna höras mycket. Om ängsnärpan skriker mera än vanligt. Om mycket dagg faller. Om barometern långsamt och vexelvis stiger och faller.

Fult väder inträffar: Om morgonrodnad uppkommit. Om dimma uppkommer kring bergspetsarne. Om barometern hastigt faller, inträffar sydvestlig vind med regn.

Naturhistorisk Kalender.

Denna månad kallas med skäl «blomstermånaden». Naturen ikläder sig efterhand sin skönaste drägt, prydd med otaliga blommor af alla regnbågens färger, hvilka dag och natt uppfylla lyften med den herrligaste vällukt. Vi anföra blott följande allmännare arter: Hvitsippor, Björnbärsbusken, Hägg, svarta Vinbär, Ranunkel, Päronträd, Hjortron, Åkerbär, Slån, Plommonträd, Körsbärsträd, Stjernblommor, Hyacint, hvita Narcisser, Vintergrön, Tulpan, Kejsarkrona, Kongs-Konvalje och Styfmorsvioler. I följande ordning utspricka träden under denna månad: Hägg, Hassel, Rönn, Björk, Berberis, Korgpil, Syrén, Al, Lönn, Törnrosbuskar, Alm, Hagtorn, Apel, Körsbärsträd, Sälg, Oxel, Bok, Poppel, Asp, Lind samt Ek och slutligen Ask. Då denna sistnämnda utslagit, blir ingen skadlig köld, och orange-vexterna flyttas ut. Af flyttfoglarne ankomma i början af månaden: Svalan, Gulärlan och Näktergalen. Vid medlet: Göken, Vakteln och Tornsvalan, samt vid slutet: Ängknarren, Ortolansparfven och Qvickstjerten. Äggliggande foglar äro, vid början af månaden: Ringdufvan, Rapphönan, Påfogelhönan och Gräsanden. Vid medlet: Ärlan och Tranan, och vid slutet: Bivråkran. Af fiskarne leka: Makrill, Långa, Karp, Mört och Braxen.

---

*) Väderleks-Kalendern, Naturhistoriska Kalendern och Astronomiska Kalendern äro sammandragne efter: "*Voluspá, Almanach för tio år och Meteoromanti för sekler*", hvari finnas omständligare underrättelser och på hvilket arbete vi derföre fästa våra läsares uppmärksamhet.

Frugtträdgårds-Kalender.

I början af månaden kan man ännu kopulera. Nya kopulerade stammar måste vid torrt väder vattnas och befrias ifrån vilda ögon. På morgonstunderna ympas i barken. Ifrån tillräckligt stadiga träd borttagas pålarne; äfvensom alla vattenskott flitigt bortplockas. Alla nyplanterade frugtträd, äfvensom äldre, när de stå på torr mark, måste vid torka vattnas. Frugtträdens farligaste fiender, en otalig mängd insekter, visa sig nu, och man måste flitigt anställa jagt efter dem.

Blomsterträdgårds-Kalender.

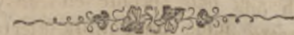
Blomsterträdgården bör vid torr väderlek vattnas flitigt, äfvensom vissa blommor, t. ex. Tulpanen, böra genom linneskärmar skyddas mot häftigt solsken och starkt regn. Blomstersängarne böra hållas luckra och fria ifrån ogräs. Utplantera Lackvioler och Löfkojor och företag af de sistnämnde ett nytt utsäde. Sätt ute i fria luften Trigridia Pavoni, Gladiolus psittacinus et floribundus, Amaryllis formosissima, Oxalis esculenta, Tuberosor, Ranunklar och Anemoner. På rosenstockar, som skola blomma om hösten, afplockar man alla blomknoppar. Georginlökar fordra ett flitigt vattnande och vid inträffande köld tillräcklig betäckning. Vid gynnande väderlek måste alla orangeriplantor flyttas ut i fria luften.

Astronomisk Kalender.

Solen ingår uti Tvillingarnes tecken den 21 Maj. Dagens längd ökar sig under denna månad, per medium, med 4 minuter dagligen. Sedan skymningen upphört, synes zodiakalljuset öfver vestra delen af horizonten. Efter de första dagarne af denna månad börja de så kallade ljusa nätterna.

Sundhets-Kalender.

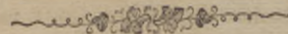
De första dagarne i Maj månad hafva ofta mycket syskontycke med April, i afseende på väderlekens ombytlighet; i detta fall gälla de i det föregående häftet gifna föreskrifter. Men är månaden mild och vacker, så kan man begynna med de så kallade *vårkurerna* eller mjölkbrunn, d. v. s. njutande af spenvarm komjölk, getmjölk eller god tjernmjölk, med iakttagande af dieten för vanlig brunnskur. Äfven den så kallade *örtkuren*, hvilken består i njutningen af den utpressade saften, uti af läkaren förordnade örter, blandad med buljong, har en välgörande verkan, om dieten för öfrigt instämmer dermed. Jemväl *vattenkurerna* kunna med fördel taga sin början i de vackra dagarne af denna månad, och deras verkan skall säkert visa sig välgörande, då behörig diet dervid iakttages. Allt slags rent källvatten är härtill tjenligt, och morgonstunden den bäst passande tiden; under kuren tage man sig behörig rörelse i fria luften. Spisen tages nu mera ur vextriket; färska ägg äro mycket tjenliga. Vin, öl och andra starka dryc- ker måste nu njutas med större måttlighet. En välsmaklig, blodrenande och uppfriskande dryck kan man bereda af hvitt franskt vin, som man låter stå och draga på pepparmynta. Resor för nöje och tidsfördrif äro i de sista dagarne af denna månad mest välgörande för helsan; äfvensom vistandet på landet och sysselsättning med trädgårdsarbete.

När Ludvig den 11:te kände döden nalkas, befallde han en stor mängd munkar, nunnor och eremiter att dag och natt göra förböner för sig; han begärde påfvens tillåtelse att få smörja sig med den heliga oljan; han omfattade den för helig ansedde Francois S:t Pauls knän och tiggde om sin återställelse. Historien omnämner till och med att han lät tillreda bad af späda barns blod för att derigenom blifva föryngrad och aflägsna döden!

Det är endast genom inbördes kärlek, rättskaffenhet och arbetsamhet, som menniskorna ståndaktigt kunna bära och med tålamod samt ihärdighet öfvervinna de motgångar, lifvets stråt icke sällan erbjuder.

Agesilaus, konung i Sparta, blef tillfrågad: hvad bör man lära en yngling? *jo*, svarade han, *det hvaraf han har gagn när han blir man.*

New-Orleans i Norra Amerika.

Likasom *New-York* i de östra, är *New-Orleans* i de södra delarne af nordamerikanska fristaterna ett förvånande exempel på den utomordentliga hastighet hvarmed de städer i nya verlden tillväxa, som af naturen äro bestämda att blifva handelns stapelplatsar. Under det en stad, sådan som New-Orleans, skulle i Europa behöft århundraden till sitt uppbyggande, har denna efter dåvarande regenten i Frankrike, hertigen af *Orleans*, uppkallade stad i *Louisiana* icke behöft mer än fjerdedelen af ett århundrade, för att höja sig till den första handelsplatsen vid *Missisippifloden*.

Väl lades, redan år 1718, grunden till denna stad af Herr *de Bienville*, guvernör öfver den dåvarande fransyska kolonien, i det han lät 50 menniskor här uppslå sina boningar, och redan år 1722 blef New-Orleans med sina 200 innevånare förklarad för kolonialregeringens hufvudstad. År 1733 kom den, tillika

med alla vester om Missisippi belägna landsträckor, under spanska kronan och blef år 1766 i konungens namn tagen i besittning; men först efter år 1803, då de förenade nordamerikanska fristaterna genom köp kom i besittning af Louisiana, tillfölje af en i Paris afslutad traktat, tilltog stadens folkmängd med en så förvånande hastighet, att antalet af dess innevånare år 1810 uppgick till 17,240, år 1820 till 27,170, år 1830 till 46,310, och utgör för närvarande omkring 150,000, nemligen om vintern, då handeln är som liffligast, hvaremot innevånarne om eftersommaren och hösten, då gula febern utbreder sina blytunga vingar öfver staden, fly till de närbelägna sjöarne eller resa upp till de nordligare trakterna, för att undvika den ledsamma gästen, så att de eljest folkrika gatorna då äro tomma och öde.

Den liffligaste delen af New-Orleans är onekligen den så kallade *Levee*, som hörer till den damm, hvilken sträcker sig längs med stranden af Mississippi genom hela Louisiana, för att utestänga vattnet från slätterna, då den stigande floden blifver högre än det omkringliggande landet. I synnerhet är det högst liffligt på den punkt, hvarest ångfartygen lägga till och hvarest fartyg och båtar på hvarje timma af dygnet ankomma från alla de vestra och östra floderna i Förënta Staterna, äfvensom från hafsviken, så att handlande från norr och söder sammanträffa på denna punkt, för att tillbyta sig hvarandras varor. På denna Levee äro äfven de mest besökta frugt- och istälten, dit köpmannen och plantageegaren draga sig undan i sommarhettan, för att dricka sitt glas lemonad, under det de betrakta den verksamma liffligheten på skeppsvarfven, eller under den kyliga aftonen åskåda det tallösa hvimlet af spatserande, som då alltid infinna sig här för att njuta af den uppfriskande luften.

Det gör ett ganska eget intryck på fremlingen, att se de många olika ansigtsfärgerna hos innevånarne i New-Orleans; kanske trettio menniskor kunna gå förbi honom på en gång, utan att bland dem finnas två, som hafva samma ansigtsfärg. Han ser här alla färgnyanser, från den infödde afrikanens kolsvarta färg till den först nyligen invandrade nordländskans bländande hvithet, och deremellan otaliga blandningar af *Indianer*, *Negrer*, *Kreoler*, *Mulatter*, *Mestitzer*, *Spanjorer* och *Fransmän*.

Egna äro äfven de härvarande torgen: stora, på stenpelare hvilande salar, med bestämda afdelningar för slagtare, fiskhandlare och trädgårdsmästare, och med mellanliggande kaffebodar, dit både säljaren och köparen känna sig dragna, för att der hålla sin frukost och genom en kopp varmt kaffe göra den fugtiga dimma oskadlig, som om morgonen uppstiger från floden. Fram emot middagen är marknaden nästan öde. Men när solen sänkt sig, får torget åter ett liffligt utseende; ty då infinna sig åter en del af säljarne, för att i tid vara på sin plats.

New-Orleans kyrkogårdar äro märkvärdiga derutinnan att grafvarne icke äro anbragta under, utan öfver jorden, ty man kan endast gräfva några fot ned i jorden utan att stöta på vatten, hvilket äfven är orsaken, att man aldrig under husen finner några källrar, utan endast här och der väl murade cisterner. Kyrkogårdarne äro omgifna med en 10 à 12 fot hög och 10 fot bred tegelstensmur, och det är sjelfva denna mur, som innehåller grafställena. Hvarje sådant är muradt jemnt så stort, att det kan rymma en likkista.

[Forts.]

Louisianabanken i New-Orleans.

Kompositören Mozart.

(Forts. fr. 4:de häftet.)

Italien var egentligen den första skådeplats, hvarest Mozart utvecklade sina lysande talanger, hvilka en gång skulle fylla verlden med förvåning och beundran. I sitt fjortonde år komponerade han i Milano sin Opera seria: «Mitridates», som för första gången uppfördes den 26 December 1770, dirigerad af honom sjelf; den emottogs med allmänt bifall och uppfördes flera gånger, oaktadt alla de intriger, som afundsjuka italienska konstnärer hopspunno mot den främmande ynglingen. Mindre lycklig var han på en resa, som han sednare företog med sin moder till Paris. Han kunde hvarken finna behag i fransmännens nationalkarakter, många komplimenter och tomma ord, eller fatta intresse för deras kalla, ytliga musik; dessutom blef han här beröfvad sin älskade moder, hvilken dog efter en kort sjukdom. Då nu parisarne, efter hans yttranden, hvarken hade öron att höra eller hjerta att känna med, och då de saknade musikalisk bildning och smak, så var det icke att undra öfver, om han gerna lemnade en stad, som icke erbjöd honom någon glädje och hvarest hans själ icke fann någon näring, under det hvarje steg erinrade honom om den oersättliga förlust han gjort. Han reste derföre härifrån till München, hvarifrån han likväl snart kallades till Wien af erkebiskopen af Salzburg, hans hittillsvarande herre, i hvilkens tjenst äfven hans fader var.

Ej heller här fann han i början något smickrande emottagande. Furst-biskopen, en stolt, högdragen man, behandlade vår unge konstnär, hvilken halfva Europa hade hyllat, lika som sitt öfriga tjenstefolk, och lät honom om middagarna spisa vid samma bord, som kammartjenarne, sockerbagarne och kockarne. Man kan föreställa sig, med hvilka känslor vår unge, ärelystne tonkonstnär, som suttit vid kardinalers och lorders tafel, nu intog sin plats vid sidan af en kammartjenare och en rå obildad kock. Men detta var icke allt; biskopen kränkte honom dessutom på det mest upprörande sätt, i det han tillade honom sådana hederstitlar, som: dräng, liderlig sälle, hundsvott, skurk o. s. v. Man kan derföre icke förtänka Mozart, att det var hans innerligaste önskan, att skiljas från en sådan patron; men först efter många fruktlösa försök erhöll han slutligen sitt länge efterlängtade afsked ur denna högmodige prelats tjenst.

Mozart började nu lemna undervisning i pianofortespelning. Han utmärktes snart af Wiens högre adel, ja han ådrog sig sjelfva kejsarens uppmärksamhet, hvilket likväl, som vi redan sett, icke förskaffade honom några vidare fördelar.

På denne store monarks befallning, hvars älsklingsplan det var, att bilda en tysk opera och derigenom betaga publiken dess afgjorda smak för den italienska stilen, skref Mozart sin hänryckande opera: «Enleveringen ur seraljen», som för första gången uppfördes den 12 Juli 1782. I trots af en mäktig opposition, ty äfven i Wien, lika såväl som i Milano, fann Mozart fiender och afundsmän, måste nästan alla sångnumren återupprepas, och namnet Mozart ljöd från allas läppar.

Ett lika så gynnsamt, eller rättare sagdt, enthusiastiskt emottagande rönte denna opera i Böhmens musikaliska hufvudstad, hvars innevånare till och med sökte öfverträffa Wienarne i yttringar af beundran och hänryckning. Endast de italienska sångarna och tonkonstnärerna, hvilka insågo, att de i Mozart fått en mägtig rival, som förr eller senare skulle gifva dem dödsstöten, instämde ingalunda i det allmänna jublet, utan sökte med en outtröttlig ifver och genom lömskt förtal, att svärta denne för dem så farlige mans karakter. Möjligtvis hade kejsaren, som likväl kände sig djupt träffad af skönheterna i detta mästerverk (Enleveringen ur seraljen), af en bland dessa ondskefulla afundsmän hört ett yttrande, som han sedermera upprepade för Mozart. «Det finnes många noter i er opera, min kära Mozart!» sade kejsaren nemligen, när han en dag råkade Mozart, kort efter nyssnämnde operas första uppförande. «Alldeles icke flere än som behöfvas», svarade Mozart genast. Kejsaren log och gick.

Den 4 Augusti 1782 gifte sig Mozart med *Constance Weber*, och deraf att han just under de veckor, som föregingo bröllopet, komponerade sin «Enleveringen ur seraljen», kan man lätt förklara de ljufva, kärleksandande melodierna i denna opera.

Efter denna opera följde «Figaros bröllop», som nu är hela den civiliserade verldens älsklingsopera och som på den tiden i Wien emottogs med bifall, men likväl ej med enthusiasm. Mozart sjelf kallade denna opera *sitt käraste barn*. Men detta älsklingsbarn visade sig föga tacksamt emot sin fader; ty då det för tredje gången uppfördes, till förmån för kompositören, var theatersalongen endast måttligt fylld, och följaktligen blef inkomsten högst obetydlig. I våra dagar strömmar folk till theatern, hvarje gång detta mästerstycke uppföres. Om det varit tänkbart, att Mozart, medan han lefde, kunnat erhålla endast en skilling af hvarje riksdaler, som hans odödliga arbeten inbringat samtliga theaterdirektörer, skulle han väl då hafva emottagit och som en nådegåfva ansett de 800 fl., som öfverlemnades honom nästan vid slutet af hans lefnad.

Men om icke Wiens publik insåg det höga värdet af hans produktioner, så funno de deremot i Prag det mest lysande och odelade bifall. «Figaro's bröllop» blef här emottaget med den ovanligaste enthusiasm och gafs nästan en hel vinter igenom.

År 1787 skref han sin «Don Juan» och tre år sednare «Cosi fan tutte». Efter att hafva förenat sig med *Emanuel Schikaneder* (den namnkunnige direktören för theatern i Wien, wienarnes mest omtyckte komiker och sitt århundrades största gourmand) komponerade Mozart år 1791 sin «Trollflöjt». Efter denna följde, kort före hans död: «La clemenza di Tito» och det vidtberömda, af vissa sällsamma, ohyggliga omständigheter åtföljda «Requiem».

Här måste vi bifoga den anmärkningen, att icke heller första akten af Mozarts «Trollflöjt» väckte någon sensation vid styckets första uppförande, utan tvertom emottogs med uppenbar köld, så att Mozart, som dirigerade, efter första aktens slut sprang upp på scenen och ropade till Schikaneder, som spelade Papagenos roll och just i detta ögonblick mötte honom, följande ord: Jag vill blifva fördömd, om jag någonsin mer skrifver för theatern! Schikaneder gjorde sig all möjlig möda för att lugna den uppbragte kompositören, och andra akten började. Men vid denna akts början tycktes publiken plötsligen hafva vaknat till besinning: hvarje musiknummer emottogs med det mest enstämmiga bifall, och operan gafs öfver hundrade gånger nästan utan afbrott.

Under sitt sista lefnadsår erhöll Mozart uppdrag att komponera operan «Titus», och vid samma tid gjordes äfven den gåtlika beställningen af «Requiem». Mozart stod just i begrepp att resa till kejsar Leopolds kröning i Prag, för att der sluta operan «Titus», då en obekant person lemnade honom ett bref utan underskrift, hvaruti han åtspordes, om han ville åtaga sig att komponera ett «Requiem» och huru stort honorarium han begärde för ett sådant arbete? Mozart svarade den okände, att han skulle skulle skrifva det äskade «Requiem» och att han derföre fordrade ett honorarium af 100 dukater. En kort tid derefter infann sig åter det hemlighetsfulla sändebudet, öfverlemnade till Mozart de begärda 100 dukaterna, lofvade att lemna ännu ett vackert antal dukater, när han afhemtade det färdiga «Requiem», och bad till slut Mozart, att afstå från alla efterforskningar rörande brefvets författare, enär alla hans försök i det afseendet skulle blifva fruktlösa. Derefter försvann det hemlighetsfulla sändebudet. Men när Mozart några dagar derefter skulle stiga upp i sin resvagn, stod den okände plötsligt vid vagnsdörren och frågade med låg röst: huru det nu skulle gå med det beställda «Requiem»? Mozart försäkrade då, att han genast efter sin återkomst skulle sysselsätta sig med arbetet och påskynda dess afslutande. Dermed förklarade sig den okände fullkomligen nöjd.

Från Prag återvände Mozart sjuk till Wien. En opasslighet, som angripit honom i Böhmens hufvudstad, tilltog hastigt, och då han nu måste tänka på uppfyllandet af sitt löfte och med ansträngning arbetade på det beställda och redan betalta «Requiem», öfverfölls han af en djup tungsinthet, talade ofta om sin nära förestående död och påstod, att det nu ändtligen hade lyckats hans fiender att gifva honom gift. Hans hustrus kärleksfulla föreställningar voro fruktlösa, denna olyckliga idé hade redan slagit djupa rötter i hans själ och bidrog utan tvifvel till hans tidiga död. Med hvarje dag aftogo hans krafter; han kunde ej mer lemna sängen och afsomnade redan den 5 December 1791, efter två veckors sjukdom. På sin dödsdag begärde han att man skulle gifva honom det icke alldeles färdiga partituret till det beställda «Requiem»; ännu en gång genomsåg han allt med spänd uppmärksamhet, och med tårar i ögonen utbrast han slutligen i dessa ord: Har jag icke sagt det, att jag skrifvit detta «Requiem» för mig sjelf.

Mozart efterlemnade trenne söner.

Kort före sin död erhöll han en indrägtig post, han blef nemligen anställd som förste kapellmästare vid Stephanskyrkan. Få dagar efter hans begrafning infann sig förenämnde hemlighetsfulla sändebud och begärde det beställda «Requiem».

Mozart var liten till växten. Hans ansigtsdrag gjorde ett angenämt intryck, men röjde ingalunda den genialiske tonkonstnären, sjelfva hans ögon uttalade icke den glödande eld, som framlyser i hans arbeten. Hans händer voro fina och så små, att det var obegripligt, huru han kunde utföra på pianot hvad han verkligen med den största lätthet utförde. Han hada en ej obetydlig kännedom af latinska språket och talade med ledighet både fransyska, engelska och italienska.

Han arbetade mycket fort, det vill säga: han skref mycket fort; han komponerade både vid bordet, vid kegel- och billard-spel, i resvagnen, kort sagdt, hvar han gick eller stod, voro hans arbeten egentligen redan färdiga, innan han satte sig vid skrifbordet. Det var troligtvis derföre hans fiender förebrådde honom, att han arbetade med alltför stor flygtighet, utan mogen öfverläggning.

Ehuru Mozart var fullkomligt fri från den hos tonkonstnärer mycket vanliga stoltheten, att endast genom många böner och öfvertalande låta förmå sig till att visa sin skicklighet, så spelade han likväl helst och med verklig hänförelse för konstkännare, och för dessa utvecklade han då hela den kraft, som var hans genie egen, hvaremot han med obetydliga stycken affärdade många rika herrar, som endast för modets skull skänkte sin uppmärksamhet åt hans spel eller blott önskade kittla sina örhinnor; ja, ibland hände det till och med, att han af dylika herrar förgäfves anmodades att gifva ett prof på sin så berömda skicklighet.

Mozart var alltid mycket prydligt klädd, ja, han till och med spelade en spratts roll, efter den tidens smak. Han tyckte mycket om billard och kegelspel samt älskade bordets nöjen och muntert sällskap. Sjelf var han en munter och angenäm sällskapsbroder, i synnerhet vid en flaska champagne eller en bål punsch. Det var således icke att undra öfver, att Schikaneders muntra sällskap särdeles behagade honom. Emellertid kan det icke nekas, att i dessa lustiga sällskaper ibland druckos flera glas champagne och punsch, än som behöfdes till att släcka törsten.

Exempel ur Naturläran, tillämpad på det allmänna lifvet.

De kroppar, af hvilka verldsalltet består, kunna vara stadda antingen i rörelse eller hvila, och äro alltid benägna att förblifva i ettdera af dessa tillstånd utan någon förändring. Denna egenskap kallas uti naturläran: *tröghet*. Det erfordras följaktligen likasåväl en kraft, för att frambringa en rörelse, som för att upphäfva densamma, eller gifva den en annan rigtning. Men att kropparnes egenskap af tröghet motarbetar en förändring i deras tillstånd, antingen de äro i rörelse eller hvila, kan inses af följande exempel.

När seglen på ett skepp tillsättas på det att vindens kraft i desamma må kunna verka till skeppets rörelse, så erhåller detta icke på en gång hela sin hastighet, utan småningom, äfvensom den oafbrutna kraften endast småningom öfvervinner skeppets tröghet. Om seglen sedan plötsligen bergas, så förlorar skeppet icke på en gång hela sin uppnådda hastighet, utan denna minskar sig småningom, äfvensom vattnets motståndskraft endast efterhand upphäfver densamma.

Hästar måste använda en större kraft för att bringa en vagn i rörelse, än för att sedan underhålla densamma, och en temligen betydlig kraft erfordras för att stadna en vagn, som är i rörelse.

När en på fjädrar hvilande vagn börjar att röra sig, så synes korgen falla tillbaka, och den, som sittet deri, kastas plötsligen mot ryggdynan. När vagnen återigen stadnar, så faller korgen deremot framåt. och om vagnen oförmodadt stadnar, så kan den, som sitter inuti densamma lätteligen stöta hufvudet genom glaset på framsidan.

En man, som står ouppmärksam akterut i en båt, faller när båten börjar att röra sig framåt i vattnet, emedan hans fot flyttar sig framåt, under det att kroppens tröghet håller denne fast vid sin plats, och följaktligen utan stöd. Båtens plötsliga stillastående efter rörelse förorsakar deremot mannens fallande framåt.

En dålig ryttare kastas af hästen, när denne hastigt springer till, eller ock kastas han åt ena sidan, när hästen gör ett språng åt den andra. En häst, som i stark fart tvärstadnar, kan kasta sin ryttare öfver hufvudet.

Den, som hoppar ned från en i hastig rörelse varande vagn, är i fara att falla, sedan hans fötter nått marken; ty hans kropp röner verkan af rörelsens hastighet, som om han ilat lika skyndsamt med vagnen, och om han ej sätter sina fötter framåt, såsom vid löpandet, måste han likaså säkert falla till marken, som en löpare, hvars fötter plötsligen fasthållas. En man, som under det han spinger fort, får befallning att stadna, och en, som springer ner från ett hastigt ilande åkdon, måste nästan på samma sätt hejda sin rörelse. Den vanliga hastigheten på jernbanorna är så stor, att ett språng från vagnen nästan alltid medför döden, och om hästarne skena med en vagn, så är språnget från densamma ofta farligare än stillaståendet deruti.

Den, som vill springa öfver en något bred graf, tager en ansats, på det att den hastighet han derigenom får må hjelpa honom öfver densamma. Genom ett språng på stående fot hinner man på långt när icke så långt, som genom ett språng med ansats.

När ett på bordet stående med vatten fyldt glas plötsligen flyttas åt ett håll, så spilles vattnet åt det andra hållet; men om vattnet redan är i rörelse, såsom när en gående person bär detsamma, och denne oförmodadt hejdas genom något hinder, så utspilles vattnet åt det håll han gått.

En tjenare, som i mörkret bär en tallrick med glas eller porslin och stöter på ett hinder, hör det han bär nedfalla framåt, och ett alltför hastigt bortgående med en sådan tallrick kan hafva till följd glasens fall åt den motsatta sidan.

Lägger man en penning på ett kort, som hvilar på spetsen af ett finger, så flyttas det senare genom ett hastigt och väl afpassadt slag mot dess kant, bort undan penningen, hvilken genom sin tröghet blifver liggande på fingret.

När en afskjuten bomb sönderspringer i luften, så måste styckena flyga vidare med oförändrad hastighet. Detta eger äfven rum vid den förstörande verkan af karteschladdningen, hvilken består i en kapsel, som innehåller ett stort antal kulor; dessa spridas på ett bestämdt afstånd, och bibehålla alla samma hastighet.

Af ofvan anförda exempel finner man, att en i hvila varande kropp aldrig skulle röra sig, om icke en kraft verkade på honom, och att en en gång i rörelse försatt kropp bibehåller denna rörelse, åtminstone någon tid efter den rörande kraften försvunnit. Genom vanliga erfarenhetsrön deremot tycker man sig finna, att rörelsen är ett onaturligt eller tvunget tillstånd hos kropparne, och att alla sig rörande ting, åt sig sjelfva öfverlemnade, småningom skulle försättas i hvila. Man erinre sig, att en kastad sten försättes i hvila, på samma sätt, som ett i svängning bragt hjul, ett rullande klot, o. s. v., korteligen, att det på jorden ej gifves någon varaktig rörelse. Men vid sakens närmare betraktande skall man finna, att det är en stor skillnad i de särskilta rörelsernas varaktighet, och att dessa olikheter alltid stå i nära samband med de bestämda orsakerna af förhandenvarande hinder, men i synnerhet *luftens beröring och motståndskraft.*

Med beröring förstås det motstånd, som kropparne på hvarandra utöfva, när de vid rörelsen tangera hvarandras ytor; huru mycket detta ock genom konstens tillhjelp kan förminskas, så kan det dock icke helt och hållet upphäfvas. Luftens motstånd åstadkommes af densamma precist på samma sätt, som vattnet motsätter sig en i detsamma föregående rörelse, ehuru blott i ringare grad. Men att rörelsen af naturen är ett förblifvande tillstånd likasåväl som hvilan, och hufvudsakligen endast genom ofvanuppgifna orsaker fördröjes och hämmas, torde följande exempel närmare upplysa. Om man på gräset framrullar ett litet klot,

så stannar det snart; på en öfver en glatt bräda spänd duk löper det längre; på en glatt och jemn isyta röner detsamma genom gnidningen knappt något motstånd, och kan, om luften följer med, hinna till en mycket aflägsen strand.

På en jernbana är friktionen eller gnidningen mycket mindre än på en ojemn, om också hård, mark; derföre kan på en jernbana en enda häst ila åstad med en tyngd, som den på en vanlig väg icke vore i stånd till att draga.

Tvenne små med lika hastighet i rörelse satta väderqvarnar, af hvilka den ena har vingarnes platta sidor, och den andra kanterna af desamma vända mot vindens rigtning, stanna, när de röra sig i luften, efter olika tider, men skulle i ett lufttomt rum på en och samma gång komma i hvila.

En stor snurra med en fin, hård spets, som sättes i rörelse på en hård, glatt yta, och i ett lufttomt rum, skall fortfara hela timmar att vrida sig omkring.

En pendel i ett lufttomt rum har blott en helt ringa friktion vid upphängningspunkten att öfvervinna, och svänger derföre, sedan den en gång blifvit satt i rörelse, en hel dag igenom och längre. I verldsrymden se vi likväl rörelser fullkomligt fria från luftens och friktionens hinder och der fortfara de derföre i detta hänseende oförminskade.

Om af naturen ett sträfvande fanns hos irörelsesatta kroppar, att komma i hvila, så måste uti alla haf och sjöar på jorden simmande kroppar samlas vid de vestliga kusterna, emedan jorden alltid vänder sig åt öster. Vi veta, att detta aldrig inträffar, äfvensom att en man, ombord på ett seglande fartyg, kan kasta en kula lika långt förut som akterut, ehuru i båda fallen rörelsens hastighet är olika. En *gemensam* rörelse af föremål står derföre i intet samband med verkningen af en kraft, som hos dem frambringar någon *relatif* rörelse. Alla rörelser, som vi på jorden varseblifva, äro i sjelfva verket endast obetydliga afvikelser från den gemensamma, och menniskorna märka icke jordens hastiga rörelse, emedan allting rörer sig lika hastigt som densamma.

Om man kastar flera bollar oafbrutet i höjden, och åter uppfångar desamma, så erfordras en lika konstfärdighet, om man står på jorden och med den vänder sig omkring, eller på fördäcket af ett seglande fartyg, eller på en galopperande häst. Den kastande och hans bollar hafva alltid en lika, gemensam rörelse. Och om en man, som står på ryggen af en galopperande häst, springer genom ett tunnband, som hålles framför honom, så springer han ej framåt, ty derigenom skulle han springa bort öfver hästens hufvud, utan han springer blott i höjden, och den rörelse, hvari han en gång befinner sig och hvilken genom sin tröghet fortfar, förer honom tvertigenom.

En sjöman, som icke kände denna naturlag, nemligen rörelsens fortfarande och just icke noga höll sig till sanningen, anförde såsom bevis för hans fartygs snabba rörelse, att detsamma, då en man en dag nedfallit från masten, redan varit borta under honom, innan han kunnat nå däcket, hvarföre han också hade fallit akterom skeppet ned i vattnet. Verkliga förhållandet deremot var, att han föll på samma sida af däcket, emedan hans kropp bibehöll rörelsen framåt likasom fartyget.

En annan spekulant, som fått veta att jorden på 24 timmar fullbordade en omhvälfning kring sin axel, föreslog att i en ballong vänta uppe i luften tills landet, dit han önskade komma, befann sig rakt under honom.

Vi nämnde i början, att kraft erfordras till förändring i rörelsens rigtning likaså litet en sig fritt rörande kropp kan förändra sin hastighet utan någon orsak, lika litet kan han utan orsak förändra sin rigtning. Fri rörelse är derföre icke blott likformig, utan äfven rätlinig.

En kula. som afskjutes lodrätt upp- eller nedåt, företer det enklaste exempel på rätlinig rörelse. En kula eller pil, som afsjutits i horisontel rigtning, drages småningom genom jordens dragningskraft nedåt, utan att likväl afvika hvarken till höger eller till venster. En kropp, som rör sig i en krets, måste följaktligen i någon mån motarbeta sin egen tröghet. Här är det blott tvenne krafter, nemligen Centrifugalkraften, som sträfvar utåt, d. v. s. att röra sig i en rät linie, och Centripetalkraften, som åt sig sjelf öfverlemnad, skulle drifva de i rörelse satta kropparne till kretsens medelpunkt. Om båda krafterna återigen förblifva lika, så uppkommer den kretsforminga rörelsen, såsom fallet är med en sten, hvilken, bunden vid en lina med en stadig hand svänges omkring. Men om krafternas relativa styrka förändras, så är också den krokliniga rörelsen en afvikande rörelse. Lägger man kroppar på ett bord, som man svänger horisontelt omkring, så blifva de hastigt bortslungada.

I en mjölqvarn, der kornen genom ett hål i medelpunkten af den öfre af de båda stenarne föras emellan dessa, vänder det sig omkring emellan dem, och flyttar sig dervid mer och mer utåt, tills det såsom mjöl kommer ut vid omkretsen af stenarne.

Om en menniska, med hufvudet utåtvändt, låge på en omkringsvängande qvarnsten, skulle hon genom blodets alltjemt nya tillströmmande åt hjernan, antingen insomna eller dö af slagfluss.

En i ett hängande band ställd bägare full af vatten, kan såsom en pendel med alltjemt tilltagande svängningar sättas i rörelse, så att den slutligen beskrifver hela kretsen, och svänger rundt omkring handen, utan att en enda droppa utspilles. Vattnet sträfvar genom sitt framhärdande i den raka rigtningen eller förmedelst sin centrifugalkraft mera att aflägsna sig från rörelsens medelpunkt mot bägarens botten, till och med när denne är vänd uppåt, än det genom sin tyngd drages till jorden.

(Forts.)

Domkyrkan i Köln.

Domkyrkan i Köln.

Vi lemna våra läsare här en utsigt af *Domkyrkan i Köln*: denna stora kyrkobyggnad som stod ofullbordad i ett halft årtusende, men vid hvars fullländning det «stora tyska fäderneslandet» slutligen lagt verksam hand, sedan en liflig enthusiasm blifvit väckt hos alla städer för detta företags värdiga utförande.

Staden Köln utmärker sig, mer än någon annan stad i Tyskland, genom sina kyrkors mängd och skönhet, och genom den utomordentliga mängd af reliker, som finnas der, ja man kan med skäl påstå att det knappast i hela christenheten finnes någon stad, som i detta afseende kan jemföras med Köln. Men den största märkvärdigheten i denna gamla och namnkunniga stad är likväl dess vidtberömda Kathedralkyrka.

Kurfursten Conrad hade gjort det löfte, att uppföra ett tempel, som i prakt och fulländad byggnadsstil skulle öfverträffa alla andra kyrkor. Sålunda började uppförandet af denna byggnad år 1248 och fortsattes af Kurfurstens efterträdare till år 1499. Slutligen funno de furstliga byggarne, att deras medel icke vore tillräckliga för utförandet af ett så imponerande verk. Sålunda förblef byggnaden ofulländad; och under det den ena delen deraf, nemligen koret, var såtillvida färdig, att den kunde begagnas vid gudstjenst, förföll den andra delen, hvarpå ej längre arbetades, efter hand allt mer och mer. Om den ursprungliga byggnadsplanen kommit till utförande, så skulle denna kathedralkyrka hafva blifvit det mest fulländade minnesmärke af göthisk byggnadskonst, Europa hade att framvisa; och äfven i det tillstånd, hvari denna byggnad för det närvarande befinner sig, erbjuder den en i sanning imponerande syn.

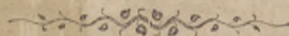
Sedan staden Köln kommit under preussiskt herravälde, har man äfven tänkt på detta verks iståndssättande och fullbordande, och medlen dertill har man erhållit dels genom konungens rika bidrag, dels genom insamlade gåfvor.

Denna väldiga domkyrka är af så betydligt omfång, att den icke synes öfverlastad af de fyra raderna af gigantiska pelare, 100 till antalet. De fyra medlersta pelarne hafva icke mindre än 40 fots omkrets. Högaltaret är verkligen ett konstens mästerstycke; det består af ett enda stycke af den finaste svarta marmor, och håller 16 fot i längd och 8 i bredd.

Det inre af denna kyrka innehåller en stor mängd reliker, hvarigenom den vunnit en nästan större ryktbarhet, än genom sjelfva byggnadssättet. Bland dessa reliker nämnas de 12 apostlarnes ben, Petri kors, den helige Engelberts praktfulla skrin och de tre österländske vises sarkofog. Den sistnämnda reliken har under namn af «de tre konungarne i Köln» blifvit särdeles ryktbar, så att den förekommer i forntidens folkpoesi, ja till och med i de gamla engelska balladerna. Derföre är detta väldiga tempel äfven bekant under namn af «de tre konungarnes domkyrka.» ehuru den ursprungligen helgades åt aposteln Petrus. Legenden berättar, att dessa tre heliga konungar, Casper, Melchior, och Balthasar, efter deras hemkomst till sitt land blefvo döpta af aposteln Petrus, och att deras lik omkring 300 år sednare af Kejsarinnan Helena fördes till Constantinopel, hvarifrån de transporterades till Milano och slutligen till Köln, ehuru milanesarne ännu påstå, att de allena äro i besittning af de verkliga relikerna.

Nyssnämnde sarkofag är utmärkt för sina sköna bildthuggeriarbeten och sin rikedom på ornamenter. Relikerna befinnas uti ett stort purpurfärgadt skrin, på det praktfullaste utsiradt med guld, och som hvilar på en kostbar piedestal i midten af en fyrkantig mausolé, som in- och utvändigt är inlagd med jaspis och marmor. Fordom plägade man hvarje morgon klockan nio öppna detta skrin, i närvaro af två korherrar; och man kunde då se de tre konungarnes lik ligga utsträckta med kronor af massift guld, prydda med dyrbara ädelstenar. Öfver dessa var anbragt en liten plåt, hvarpå deras namn prålade i purpurbokstäfver och som äfven var prydt med perlor och ädelstenar. Bland de sistnämnde var en orientalisk topas af ett dufäggs storlek, hvilken ensam värderades till 30,000 kronor. Höga vaxljus voro uppställda rundt omkring i sex kolossala armstakar af massift silfver och höllos beständigt brinnande.

Den mausolè eller det kapell, i hvilket relikerna förvaras, är uppbygdt af Kejsar Maximilian.

Den chinesiska Yunken "Keying".

Yunken *Keying*, som den 27 Mars 1848 kastade ankar vid Gravesand, är säkerligen det första af chineserna byggda fartyg, som nått Europa eller kringseglat Goda-hopps-udden.

Detta märkvärdiga fartygs längd utgör 160 engelska fot, dess största bredd 33 fot, och skeppsrummets djup 16 fot. Det är byggdt af den bästa sort thekträd och har tre master af så kalladt jernträd. Den största af dessa master består af en ofantlig trädstam af 90 fots längd och som på det ställe, der den förenas med däcket, har en tjocklek af 10 fot.

En egenhet hos yunken är den totala bristen på rår och tågverk. Seglen bestå af starka mattor, som vid hvar tredje fot äro genomflätade med bamburör.

Keying har tre ovanligt stora ankaren af jernträd; de uti dem fästade tågen äro förfärdigade af sammanflätade unga sockerrörsskott. Rodret är af en högst egen konstruktion och styres med tvenne starka tåg; det kan efter behof lyftas högre upp.

Men det märkvärdigaste å detta fartyg, och som vid första ögonkastet ådrager sig europeens uppmärksamhet, är förens och akterns ovanliga höjd; fören höjer sig nemligen 30 fot öfver vattenytan, men aktern deremot mer än 45 fot. Efter gammalt bruk i China äro båda stammarna prydda med ett ofantligt öga, «på det att skeppet skall kunna finna sin väg genom hafvet».

Både det inre och det yttre af Yunken Keying är måladt med bjerta färger, och såväl i anseende till prydnaderna som i allt öfrigt står detta skepp i den fullkomligaste kontrast till alla andra nationers fartyg.

I Augusti 1846 inköptes denna yunk i Canton af några spekulerande engelsmän. Men de hade stora svårigheter att öfvervinna, innan de kommo i besittning deraf; ty enligt de chinesiska lagarna är det vid dödsstraff förbjudet att till utländningar sälja inhemska fartyg. Det var derföre absolut nödvändigt, att hemlighålla fartygets bestämmelse, tills det var afsegladt, likasom köparne äfven sågo sig nödsakade att bruka allahanda förklädningar, för att komma till det inre af landet och här afsluta köpet.

Den 6 December 1846 afseglade Keying från Hong-Kong, med en besättning af 30 chineser och 12 engelsmän; dessutom hade skeppet en Mandarin af hög rang ombord som passagerare. Då dess bestämmelse slutligen blef bekant, uppstod den lifligaste rörelse i kolonien och folk af alla stånd strömmade ned till stranden, för att betrakta den yunk, som nu för första gången skulle företaga den långa resan till Storbrittannien. När yunken afseglade, helsades den af krigsskeppen med en salfva, som kraftigt besvarades af dess kanoner.

Efter en temligen lycklig resa omseglade yunken den 31 Mars 1847 Goda-hopps-udden, i hvars grannskap den måste uthärda en svår orkan; men såväl vid detta, som vid flera andra tillfällen, visade den sig vara en förträfflig sjöbåt och i stånd att trotsa stormens raseri lika så väl som, om icke bättre än, skepp af europeisk konstruktion.

Den 17 April uppnådde Keying ön S:t Helena och skulle derifrån segla till England; men genom vidriga vindar och strömmens häftighet blef den bragt ur sin kurs och kastad i rigtningen mot Amerika. Då det nu äfven började blifva brist på vatten och provision, så att besättningen blef missnöjd och till slut nästan upprorisk, så ansåg kapten *Keluth* för rådligast att segla in till New-York. Här helsades yunken med flaggning och kanonsalfvor från samtliga i hamnen befintliga fartyg, och New-Yorks innevånare strömmade hoptals ombord på det chinesiska skeppet, så att emellan sju och åtta tusen menniskor under de första dagarne dagligen voro der ombord.

Keying besökte äfven Boston, hvarifrån skeppet den 17 Februari 1848 afseglade till London och kastade den 15 Mars ankar i S:t Aubins Bay på ön Jersey, så att det gjort resan från Amerika på 21 dygn: en till och med för de nordamerikanska paketskeppen kort tid. På seglationen öfver Atlantiska oceanen måste yunken åter uthärda en förfärlig storm men led blott några obetydliga skador.

Den 27 Mars 1848 ankom den till Gravesand, hvarest den blef ommålad, för att derifrån gå till Blackwall och ankra, samt erbjuda Londons nyfikna innevånare en ny och ovanlig ögonfägnad.

Den chinesiska Yunken "Keying".

Gutta Percha.

Denna vextsubstans, som först för få år sedan blifvit känd i Europa, användes redan på många sätt i stället för Kautschuk. Under det man redan mycket begagnade denna substans och dref en icke obetydlig handel dermed, var likväl den planta, som lemnar densamma, ännu helt och hållet obekant, till dess den slutligen genom en lycklig händelse upptäcktes af Hr *Thomas Loob* på Singapore och andra malayska öar, under det han uppehöll sig der med en botanisk mission för Herrar Veitch i Exeter. Han hemsände flera exemplar deraf, och af dessa utröntes, att nämnde vext är en ny, med Bassia nära beslägtad Sapotacee, som nyligen erhållit namnet Isonandra Gutta.

D:r Montgomery har, som det synes, först gjort Gutta Percha allmännare känd. I Magazine of Science för 1845 berättar han derom följande:

«Jag kan icke tillegna mig äran af Gutta Perchas egentliga upptäckt; ty ehuru den för europeerna var fullkomligt okänd, var den likväl känd af flera innebyggare på de Malayiska öarne. Men deremot hade många af deras grannar i närliggande byar aldrig hört talas derom och bruket, som man gjorde af denna plantsubstans, var af föga betydenhet; ty jag har endast sett den begagnas, i stället för träd eller buffelhorn, till skaft på så kallade Parangs eller fachinknifvar.

Intill år 1822, då jag var kirurg i Singapore, nämndes alltid Gutta Percha i förening med Kautschuk, och jag fick några vackra prof deraf. Det förekommer deraf trenne slag: Gutta Girek, Gutta Tuban och Gutta Percha. Men härvid måste anmärkas att det sista namnet merändels uttalas origtigt; ty man måste foga ett mellanljud till cha, så att ordet uttalas Pertscha. Denna lilla omständighet är ingalunda utan vigt: ty om man i dessa trakter begärde Gutta Perca, så skulle man få till svar, att en sådan substans alldeles icke finnes, hvaremot man genast kan erhålla en mängd deraf, om namnet rigtigt uttalas.

Denna massas benämning är af rent malayiskt ursprung. Gutta betyder nemligen en plantas gummi eller stelnade saft, hvaremot Perscha (Pertscha) betecknar det särskilta träd, hvaraf saften erhålles. Jag kunde icke tro annat, än att detta träd måste förekomma på Sumatra och att dess namn härrörde af den omständigheten, att Pulo Percha är den malayiska benämningen på ön Sumatra. Men ehuru sundet vid Malacca endast är en grad nordligare än Singapore, så hörde jag likväl aldrig, att man här eller på Sumatra kände något om denna substans,

Jag återvänder nu till den tid, då det af Gutta Percha förfärdigade handtag först väckte min nyfikenhet. Materialets nyhet ådrog sig min uppmärksamhet. Jag förfrågade mig derföre hos en arbetskarl, en malayisk vedhuggare, i hvars händer jag såg ett af Gutta Percha förfärdigadt handtag; och af honom erfor jag då, att man kan bilda denna för mig då alldeles okända massa till hvilken form som helst, om man blott håller den i kokande vatten, så länge tills den blir fullkomligt genomvärmd, hvarefter den blir lika mjuk och böjlig som lera. I detta tillstånd kan massan formas efter behag, och när den blifvit kall igen, antager den åter sin ursprungliga hårdhet och fasthet.»

D:r Montgomery berättar vidare, att han köpte ett Paranghandtag och förskaffade sig ännu mera af denna märkvärdiga massa, hvarefter han genom upprepade försök kom till den öfvertygelse, att Gutta Percha skall vara ett förträffligt ämne till förfärdigande af sådana kirurgiska instrumenter, hvartill man hittills begagnat Kautschuk; ty sistnämnda ämne medför den olägenheten, att det lätt tager skada i tropikernas heta och fuktiga väderlek.

Medicinal-kollegium i Kalkutta yttrade det mest odelade bifall öfver D:r Montgomery's åsigter, och the Society af Arts i London tillställde honom sin guldmedalj för denna upptäckt.

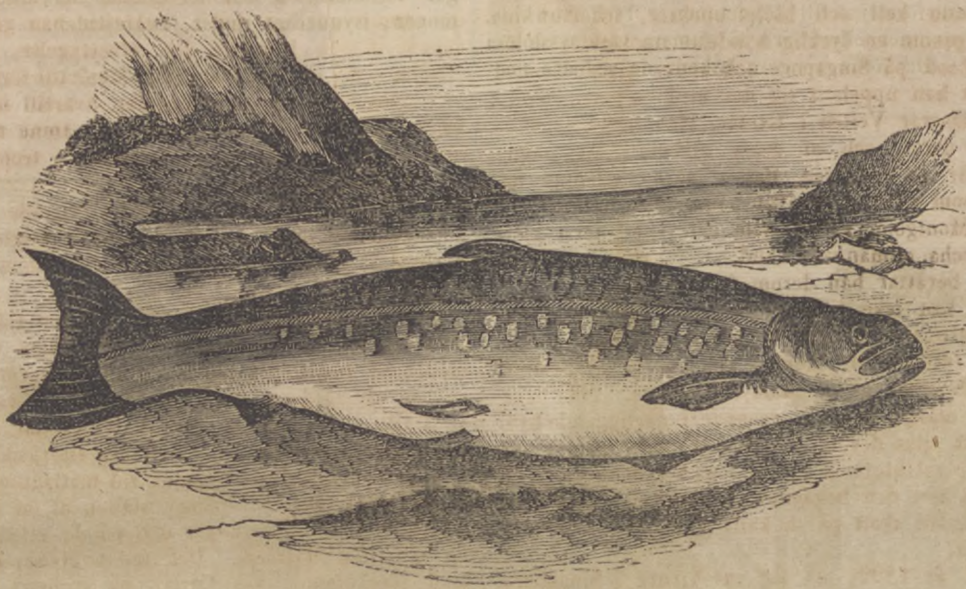
D:r Montgomery hindrades vid den tiden af sjukdom att besöka de skogar, hvarest trädet växer. Emedlertid berättades honom af infödingarne, att Percha är ett af deras största träd och når en diameter af 3 till 4 fot; att dess ved väl icke har något värde, men att af dess frukt erhålles en tjock och ätbar olja, som infödingarne begagna vid matlagningen. Man finner detta träd på många ställen af ön Singapore, äfvensom i Lohores skogar och på de yttersta ändarna af halfön Malacca. Det sades äfven, att samma träd förekommer vid Corti, på sydöstra kusten af Borneo.

Sedermera vände D:r Montgomery sig till M:r Brooke i Saravak, som försäkrade honom, att denna substans förekommer mycket allmänt i dervarande skogar och kallas Niato af folket, som likväl icke känner till dess egenskaper. I Sarawak uppnår trädet ofta en diameter af sex fot, och M:r Brooke var af den tanka, att det ymnigt måste finnas på hela Borneo, äfvensom på de tusentals öar, som ligga söder om sundet vid Singapore. Att det måste förekomma mycket ymnigt, synes tydligt endast af den omständighet att sedan 1842, då det först blef kändt, årligen utförts flera hundrade tunnor Gutta Percha från Singapore.

Emedlertid har man skäl att befara, att förrådet snart skall aftaga och priset stiga, då infödingarne gå alltför skoningslöst tillväga vid saftens insamling och ofta uppoffra trän, som kanhända äro 100 till 150 år gamla, endast för att erhålla 20 à 30 skålpund gummi, hvilket är den största qvantitet någon stam kan lemna. Det är högst sannolikt att saften skulle kunna erhållas af Perchaträdet genom tappning, likasom man på detta sätt får saften af andra träd, och att detta träd således under sommaren kan gifva de infödde en god skörd; men detta insamlingssätt synes malayerna vara alltför långsamt och skall sannolikt aldrig blifva begagnadt, endast af det skäl, att härvarande skogar äro gemensam egendom. Man fäller trädet, afskalar barken och samlar dess mjölkartade saft i platanbladens håliga stänglar, hvarpå den utsättes för luftens inverkan och blifver då snart en

tjock massa, hvars hårdhet och fasthet allt mer ökas.

D:r Montgomerie tror att Gutta Percha är mycket ändamålsenlig för framställning af upphöjd skrift och till relief-kort för blinda. Denna massa mottager nemligen ett tydligt, skarpt begränsadt aftryck som är ganska varaktigt. Likaledes antager han att den med fördel kan begagnas till fyllning af ihåliga tänder.

Forellen.

Forellen, den minsta af Laxarterna, utmärker sig genom små silfverhvita fjäll på sidorna, hvilka äro fullsatta med små fläckar af karmosinröd färg, hvaremot ryggen är svartaktig. Det finnas många arter af foreller, såsom *Silfverforellen*, *Stenforellen*, o. s. v. Alla uppehålla sig hufvudsakligen i klara floder med sandbotten, samt i bäckar och åar. Längden varierar emellan 6 tum och en aln. Köttet är välsmakande, men ej så fett och löst, som de flesta andra laxarters. De hoppa ofta högt öfver vattenytan och fånga derunder insekter.

Engelsmännen, som äro kända för att vara stora gourmander och mycket omsorgsfulla i valet af födoämnen, berömma i synnerhet de foreller, som finnas i Skottland och Tyrolens insjöar och småfloder.

Äfven i sjön Baikal, i ryska provinsen Dunrien, fångas en mängd foreller, hvilken fångst anses som en verklig folkfest för hela trakten. Vid Selengaflodens utlopp i denna sjö ligger köpingen Tschertowkina, i hvars grannskap finnas en mängd små trädbaracker eller tillfälliga magasiner för denna trakts förnämsta handelsvara, hvilken just utgöres af foreller. Dessa fångas i Juli och Augusti månader, då de gå uppför floden Selenga för att leka. Vid denna tid hitströmma en mängd menniskor, af hvarje ålder och kön, från kringliggande orter, för att deltaga i denna fångst och i de dermed förenade nöjen.

Sjelfva köpingen är för liten, att alla fremlingarne kunna finna logi här; man ser derföre hela floden betäckt med större och mindre fartyg, på hvilka hvar och en söker reda sig ett läger så godt han kan. På köpingens gator ser man en larmande menniskohop, kraftfulla fiskare, hvilka oftast äro halffulla, sjungande qvinnor och jublande barn. Alla glädja sig åt fiskfångsten och den dermed förenade vinsten, som oftast är ganska betydlig. Men innan fångsten börjar, kungör en af regeringen tillsatt uppsyningsman åtskilliga befallningar rörande fångsten, hvilka måste noga efterlefvas.

Stora svärmar af fiskmåsar och örnar, hvilka förut församla sig på floden, förkunna fiskrarne, när forellernas tåg närmas. Vanligtvis inträffar detta, när det några dagar förut fallit ett mildt regn. Derefter afdela fiskrarne sig i sällskap längs efter flodstränderna; hvart och ett af dessa sällskap utkastar nu tre à fyra garn af omkring 1000 fots längd. En och en half mil från flodens utlopp är en gräns utstakad, och nedanföre denna får intet garn utkastas. Här finnas vanligen 100 à 150 dylika sällskap. Hvarje sådant sällskap erhåller af uppsyningsmannen en sedel, hvarpå äro angifna garnens mängd och storlek, hvilken föreskrift aldrig får öfverträdas.

Selenga är nu öfversållad med båtar, hvilka fara förbi hvarandra upp- och nedför floden, för att icke försumma tiden, när fisken, som färdas i ett reguliert tåg, här inträffar. Under natten tändas derföre lyktor på båtarne, och så långt ögat når visar sig strömmen då i en förtrollande belysning. Så snart

fisken kommer, inträffar en dödstystnad, endast afbruten af årornas plaskande och de försigtiga fiskrarnes arbeten vid garnen, ty hvarje buller bortskrämmer fisken och förminskar fångsten betydligt.

Alla äro nu i full verksamhet. Några ro nedför floden, för att utkasta garnen, under det andra redan återvända med rikt lastade båtar, hvilkas innehåll genast försäljes till köpmännen i Tschertowkina. Hvarken qvinnor eller barn få numera vara sysslolösa åskådare. De förra rengöra fisken, de sednare nedsalta den i tunnor. Hvarje tunna innehåller 12 à 1500 fiskar, och ett enda notvarp lemnar ofta 20 till 30 sådana tunnor.

När fångsten är särdeles lycklig, lemnar den 6 à 7,000 tunnor. Större delen af den saltade fisken försändes till guvernementet Irkutzk, hvarest den utgör förnämsta födoämnet för medelklassen och allmogen, isynnerhet under fastlagstiden.

Utrecht i Nederländerna.

Staden *Utrecht* (af Romarna kallad *Utrajectum* eller *Urbs Antonina*) ligger i provinsen af samma namn, i konungariket Nederländerna, omgifven af en sädesrik, glad och treflig trakt vid Rehnfloden, som här delar sig i tvenne armar: den gamla och den nya grafven (De vaert och de nieuwe Gracht), hvilka armar genomflyta staden i hela dess längd, för att derefter åter sammanflyta.

Denna stad, som har romarna att tacka för sin uppkomst, är byggd i gammal stil, omgifven af vallar, murar och torn, och tager sig ganska vackert ut, isynnerhet när man närmar sig den från Amsterdam. Den är anlagd nästan i en fyrkant och har endast få praktbyggnader, men deremot breda gator, som likväl äro temligen tysta. Folkmängden har nemligen efterhand blifvit betydligt förminskad, ehuru staden likväl ännu räknar omkring 42,000 innevånare; den genomskäres af två kanaler, öfver hvilka leda 36 bryggor.

Bland de härvarande 15 kyrkorna är den gamla, åt S:t Martin helgade Kathedralkyrkan den förnämsta; den ligger midt i staden och uppfördes af Biskop *Balduin* af Cleve, i början af 9:de århundradet. Ehuru Domkyrkan till en del fallit i ruiner, tillfölje af en häftig storm år 1674, beundrar man likväl ännu det herrliga, af Konung *Dagobert den förste* år 630 påbörjade tornet, som från grunden uppnår en höjd af 400 fot. Man uppstiger i detta torn på en trappa med 380 steg och njuter der en skön utsigt öfver hela staden och dess omgifningar.

Vid stadens östra sida, straxt utanför porten, ligger en af sju snörräta, omkring 2,000 steg långa lindträdsrader bildad promenadplats, hvilken föreföll redan Ludvig den fjortonde så vacker, att han vid sitt segerrika intåg i staden Utrecht, på det strängaste befallte sin armé att skona denna sköna plats.

Det härvarande Universitetet stiftades år 1636

och har nu omkring 500 studerande med 18 lärare. Det har en anatomisk theater, en botanisk trägård, ett physikaliskt kabinett och ett observatorium. I anseende till böckernas mängd och förträfflighet står det härvarande bibliotheket icke efter det i Leyden.

Den af Professor Schröder van der Kock inrättade stiftelsen för sinnessvaga, beskrifves såsom högst förträfflig. Jansenisternes Erkebiskop har sitt säte i Utrecht. Af industriella inrättningar finnas här: klädes-, siden- och gevärsfabriker, sockerfabriker och saltsjuderier.

Resan från Utrecht till Amsterdam är mycket intressant, när man företager den till sjös. Längs med kanalen, som leder till nyssnämnde stora handelsstad, ligga vackra landtgårdar, som här kallas Buiten-Platsen. Men främlingar skynda hit, för att njuta af den sköna utsigten, under det de på den smala floden Vecht, som liknar en kanal, sakta gungas på de framilande båtarne. De nästan alltför prydliga trädgårdarna, bland hvilka den rike Hopes i italiensk stil anlagda trädgård isynnerhet utmärker sig, vittna alla om fallenhet för dylika anläggningar. Hvarje trädgård har sitt lilla Chinesiska hus, och efter gammalt holländskt bruk, ser man på murarna inskriptioner, hvilkas innehåll röja välstånd och välvilja.

Hvad denna stads historia beträffar, så skall den, enligt någras påstående, blifvit anlagd af senatorn Antonius, som flydde till denna trakt, för att undkomma Neros grymheter; han gaf då den af honom anlagda staden namnet Antonina. Andra återigen påstå, att grunden till denna stad lades redan af Triumviren M. Antonius, då han under Julius Cæsar förde krig i Nederländerna.

Ursprungligen hörde Utrecht till Bataviernas land; dessa bodde i södra delen af denna provins, i Geldern och Holland. På den tiden räknades det till Friesland. År 695 blef Willebrord i Rom af Påfven Sergius den förste invigd till Erkebiskop öfver frieserna, under namn af Clemens, hvarefter, sannolikt 710, staden gjordes till säte för ett biskopsdöme.

Carl Martel, Carl den store och Otto den tredje gjorde efterhand Biskoparne i Utreckt rika. Härvarande Mariakyrkan byggdes af Kejsar Fredrik den förste, på Påfvens befallning, till bot derför, att han vid Milanos eröfring förstört nästan alla dervarande kyrkor.

År 1546 höll Kejsar Carl den femte, en lärjunge af Kardinal Adrian, Biskop i Utrecht, i denna stad ett ordenskapitel med riddarne af gyllene skinnsorden. Denna monark byggde äfven det fasta och vackra slottet Uredenburg, hvilket likväl åter blef nedrifvet 1577, då Utrecht afföll från Spanien. Den 30 Januari slöts här den så kallade Utrechter-unionen, som utgjorde grundvalen till nederländska republiken och hvarigenom de 7 norra eller protestantiska provinserna i Nederländerna, nemligen Geldern med Zütphen, Holland, Seeland, Utrecht, Friesland, Overyssel och Groeningen, skiljde sig från de 10 södra provinserna och förenade sig till ett oupplösligt statsförbund.

Af stor politisk betydelse var äfven den fred som slöts i Utrecht emellan England och Frankrike den 11:te April 1713, och som sedermera biträddes af Savoyen, Portugal, Preussen och de förenade Nederländernas republik. Denna fred, som egentligen bestod af en följd af fredsslut, var en följd af den kongress, som öppnats i Utrecht den 29:de Januari 1712; den gjorde ett slut på spanska successionskriget och försäkrade franska dynastien om besittningen af spanska konungakronan.

I denna stad söker man nu förgäfves det palats, som Konung Ludvig den fjortonde bebodde, den tid han här hade sitt hof.

Den vise är alltid rik nog; men det händer ganska sällan, att den rike är vis nog.

Måttlighet och arbete äro menniskans bästa läkare. Arbetet gifver henne matlust; måttligheten hindrar henne att missbruka den.

Kosackerna.

Kosackerna utgöra den vigtigaste delen af befolkningen i Lilla Ryssland eller Ukraine, hvilket ord betyder Gränsland. Landet är beläget vid floden Dniepr och består af omätliga slätter.

Kosackerna äro äkta ryssar i afseende på härkomst, språk, religion och seder, endast med den skillnad, att de hafva ett slags kommunalförfattning, likasom vid österrikiska militärgränsen, och de njuta många fördelar framför de öfriga ryssarne.

Ursprungligen vore Kosackerna icke annat, än hvad deras ryska landsmän voro, och endast tillfället har förvandlat dem till ett i vissa afseenden egendomligt folk. När Lithauerna år 1320 eröfrade Kiew och man här, likasom annorstädes i de vestryska furstendömena, insatte först lithauiska och sedermera polska ståthållare, så kunde många af befolkningen, isynnerhet det gamla Storfurstendömet Kiews innevånare, icke förlikas med de främmande inrättningarna, utan lemnade sina bostäder och drogo till de närliggande stepperna och till andra genom de ständiga krigen mellan Mongolerna, Polackarne, Lithauerna och Ryssarne ödelagda trakter, för att undandraga sig det förhatliga främmande oket.

Dessa utvandrare nedsatte sig förnämligast vid Dniepr's stränder, hvarest de dels blefvo fredälskande innebyggare, dels förde ett oafbrutet krig med Turkarne och Tartarerna, hvarigenom de gjorde konungariket Polen, som underkufvat dem, de väsendtligaste tjenster. De upptogo äfven öfverlöpare från andra folkslag, t. ex. Tscherkasser, Tartarer, o. s. v., hvarigenom den fördelaktiga kroppsbyggnad måhända uppkommit, som nu utmärker dem framför Ryssarne.

De spelade snart en viglig roll, och under krigen blefvo de af grannarne besoldade; de stodo oftast i ryska Storfurstarnes tjenst. I början kallade man dem Småryssar, för att åtskilja dem från innebyggarne i det större riket eller Stora Ryssland, först sednare gåfvo dem Tartarerna namnet Kosacker, som betyder lätta, kringströfvande krigare. Af detta folk uppkom en fullkomlig krigarkoloni, som först utgjordes af de till krigen emot Turkarna bestämde unga män. Men när dessa funno behag i ett sådant fritt lefnadssätt, undandrogo de sig snart sina landsmäns öfverherrskap, tålde inga qvinnor ibland sig, men upptogo öfverlöpare från andra nationer, för att dermed komplettera sitt antal, i det de sålunda upprättade en fullkomlig krigar-republik. De erhöllo namn af Saporoger: det är sådane som bo på andra sidan om Dniepr's vattenfall.

Denna republiks hufvudplats hette Tscherkassi, hvarför de äfven kallades Tscherkasser, men må likväl ej förblandas med de Kaukasiska Tscherkasserna. En annan, sednare uppkommen koloni, som framträngde till stepperna emellan Don och Dniepr, kallades den podoliska.

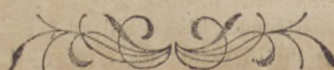
Kosackerna gåfvo sig under Ryssarnes beskydd år 1654, då polska konungarne ville göra ingrepp i deras rättigheter.

Saporogerne visade sig flera gånger upproriska och förrädiska under krigen med Turkarne; derföre blef också år 1778 deras republik upplöst. De, som ej kunde beqväma sig till att föra ett stilla och ordentligt lefnadssätt, ströfvade nu omkring på ryska gränsen vid Kaukasus, till dess halfön Taman och landet emellan Kuban och Don's utlopp slutligen år 1792 anvisades dem. Sedan dess hafva de lefvat här under namn af Tschernomorzer eller Kosackerna vid Svarta Hafvet, såsom Rysslands gränsvaktare; men de äro i högsta grad begifna på fylleri och liderlighet.

De donska Kosackerna utmärka sig framför alla andra Kosacker genom sin flit, renlighet och tapperhet; de bo å de fruktbara slätterna vid Don, på en yta af omkring 3,600 qvadratmils storlek. Efter Tartarernas fördrifvande intogo de det af dessa horder öfvergifna landet och förenade sig med de qvarblifne till ett folk.

Inre oroligheter och uppror föranledde utvandringar af enskilta skaror, som då jemte de nya boningsplatserna äfven erhöllo nya namn. Sålunda uppkommo de uralska Kosackerna vid Uralfloden, de grebensiska vid Terek, de orenburgska och de sibiriska Kosackerna.

(Fortsättes.)

En Kosack-piquet vid Kaukasiens gräns.

Krutkonspirationen under Konung Jakob I.

Th. Bates, R. Winter, C. Winter, J. Wright, T. Percy, Guy Fawkes, R. Catesby, T. Winter:
Deltagarne i Krutkonspirationen.
Efter ett kopparstick, som utgafs straxt efter sammansvärjningens upptäckt.

Konung *Henrik den åttondes* affall från romerska kyrkan framkallade den sorgligaste oenighet i sinnena och gaf anledning till att de i trossaker olika tänkande partierna gjorde sig skyldiga till sådana förföljelser och grymheter emot hvarandra, att känslan uppröres vid beskrifningen på dessa ogerningar, som endast kunna ursäktas genom den blinda fanatismen. På Smithfield och andra ställen blossade bålen, hvilkas lågor, under det då triumpherande partiets rysliga jubel, förtärde än katholiker, än protestanter, hvilka ofta förut länge försmäktat i de rysligaste fängelser och hvilkas kroppar först blifvit förfärligt marterade på sträckbänken. Hatet, som närdes genom fanatisksa presters uppmaningar och predikningar, växte dagligen och nådde en ytterlig höjd efter tyrannen Henrik den åttondes död, då än det katholska, än det protestantiska partiet uppreste sitt hufvud, allt efter som den regerande monarken hyllade den ena eller andra religionen.

Elisabeths visare lagstiftning gjorde väl ett slut på afrättningarne å bålet; men som hon var den af hennes fader stiftade Anglikanska kyrkan tillgifven, kunde hon icke underlåta att beskydda protestanterna, hvilkas parti dagligen tillväxte, emot katholikerna och efter förmåga undertrycka de sednare. Derföre gjorde, redan under Elisabeths regering, katholikerna uppror emot regeringen, ja, hennes efterträdare, *Jakob den förste*, som äfven var protestant, hade sånär förlorat lifvet genom en sammansvärjning, hvilken i många afseenden är ganska märkvärdig och intressant.

Katholikerna, som väntat sig tolerans af Jakob den förste, blefvo genom lagarnes förökade stränghet emot dem, uppretade till hämnd, ja, många råkade nästan i förtviflan öfver de ständiga förföljelser, för hvilka de voro utsatta, och öfver de betydliga penningeböter, som de nästan hvarje dag måste utbetala. Bland dessa förföljde var äfven en man, som var i stånd att begå de förvägnaste handlingar; denne man hette *Robert Catesby;* han härstammade från en gammal adlig slägt och egde en betydlig förmögenhet. I sina yngre år hade han öfvergått till anglikanska kyrkan, men återgick snart till sin förra tro och sökte nu med rastlös ifver, att utplåna minnet af sitt affall från romerska kyrkan. Han hade deltagit i grefvens af Essex sammansvärjning, som lofvade samvetsfrihet; han hade spunnit hemliga ränker vid spanska och fransyska hofven; men då han såg, att det från dessa håll ej var något bistånd att hoppas, fattade han det beslut: att med ett enda slag förstöra både Konungen, Lorderna och alla parlamentsledamöterne.

Huru förskräcklig och förvägen denna plan än var, fann han likväl flera, som i hat och hämndbegär voro hans själsfränder. Den förste, för hvilken han yppade sin plan, var en adelsman från Worcestershire, som en lång tid spelat en lycksökares roll

i Nederländerna och som var de engelska katholikernas hemliga agent i Spanien. I början afskräcktes denne man af företagets djerfhet, och ehuru Catesby någorlunda lugnade hans samvete genom att skildra deras trosbröders lidanden, så vägrade han likväl att deltaga i mordplanens utförande förrän man vändt sig till konungen af Spanien, med hvilken Jacob I då stod i underhandlingar, och begärt hans bemedling.

Winter reste derefter till Nederländerna, hvarest han snart af Spanska ambassadören erfor, att dennes hof i traktaten med England ej kunde förskaffa några fördelar för katholikerna i detta land. Då Winter ändtligen beslutade att förena sig med Catesby, träffade han i Ostende händelsevis en annan lycksökare: en gammal reskamrat. Denne var *Guy* eller *Guido Fawkes*, en högst djerf man med en exempellös själsnärvaro. Denne tog nu Winter med sig till England, utan att förut säga honom, hvilken särdeles tjenst han väntade sig af honom. Föröfrigt följde honom likväl icke Fawkes för penningars skull. Man har väl i allmänhet skildrat honom såsom ett uselt legohjon, men han synes tvertom hafva varit en sann fanatiker och lika så god adelsman, som de andra.

Redan några dagar efter sedan Winter och hans vän förenat sig med Catesby i London, inträdde i förbundet tvenne andra sammansvurne, nemligen: *Thomas Percy*, på långt håll slägt med Earlen af Northumberland, och *John Wright*, Percy's svåger. På drottning Elisabeths tid hade Percy varit i Edinburg, hvarest Jakob den förste, för att vinna anhängare, gifvit det bestämda löftet, att icke förbjuda katholikerna att hemligen hålla sin gudstjenst. Då konungen sedermera bröt sitt löfte, blef Percy högeligen förbittrad på honom, och han visade sig djerfvare och förvägnare, än någon annan af de sammansvurne, sjelfva Catesby icke ens undantagen; ty denne, hela komplottens upphofsman, var med all sin djerfhet likväl ganska försigtig.

Då dessa män sednare hade en sammankomst i Catesby's hus, frågade Percy häftigt: «Skola vi då alltid prata, och aldrig göra allvar af saken?» Härtill svarade Catesby, att innan man kunde skrida till handling, måste alla aflägga den högtidligaste ed, att iakttaga den obrottsligaste tystnad. Detta förslag vann allmänt bifall, och några dagar derefter egde en sammankomst rum i ett för sig sjelf beläget hus i the Fields; och här förpliktade sig Catesby, Percy, Thomas Winter, John Wright och Fawkes genom en högtidlig ed, att hålla sin plan hemlig och att icke förråda deltagarne i sammansvärjningen. Sedan de aflagt eden, förklarade Catesby sin afsigt vara, att första gången konungen bevistade Lordernes sammankomst, medelst krut spränga hela parlamentshuset i luften. Han visade dem derefter medlen, hvarigenom han kunde uppnå sitt syfte, och förde dem upp i ett rum i husets öfversta våning, hvarest Pater *Gerhard*, en jesuit, som likväl, efter hvad man påstår, icke var invigd i hemligheten, meddelade dem den heliga nattvarden och läste en messa öfver dem.

Percy's ifver var outtröttlig, och en post, som han beklädde vid hofvet, underlättade hans verksamhet för det åsyftade ändamålet.

Det första, som de sammansvurne nu bemödade sig om, var att förskaffa sig ett hus, som gränsade intill parlamentshuset, och att kunna taga detsamma i besittning. Då Percy, på grund af sin tjenstbefattning, en del af året var nödsakad att vistas i Whitehall, kunde det icke väcka någon uppmärksamhet, om han hyrde sig en boning i denna del af staden. Efter något sökande fann han en lägenhet, som passade för deras planer; i sitt eget namn hyrde nu Percy detta hus af en viss *Ferris*, som då var egare deraf. Då de togo huset i besittning, tillsvuro de hvarandra ånyo trohet och tystnad.

Baksidan af detta hus, eller en dertill hörande sidobyggnad, stödde sig mot parlamentshusets mur. Här beslöto de nu, att börja sina operationer med att genombryta muren och anlägga en mina: visserligen ett svårt företag för sådana personer, som ej voro vana vid dylika grofva arbeten. Men innan de ännu påbörjat sitt arbete, erforo de, att konungen utsatt parlamentsmötet till den 7:de Februari 1605. Denna omständighet föranledde dem atta fatta det beslutet, att åtskiljas och åter sammanträffa först i November månad, efter att hafva besökt sina vänner i landsorten.

Undertiden hyrde de ett hus på Lambeth-sidan af Themsen. Här samlades med mycken försigtighet både ved, krut och andra brännbara ämnen, som de sedermera nattetiden småningom transporterade till huset i Westminser. Bevakningen af huset i Lambeth anförtroddes åt en viss *Robert Keyes*, en katholsk ädling i små omständigheter; denne man aflade äfven eden och biträdde förbundet.

När de sammansvurne åter sammanträffade i London, funno de sig beröfvade bruket af sitt hus i Westminster; ty hofvet hade behagat, att låta de kommissarier, som voro sysselsatte med förhandlingar om en förening emellan England och Skottland, församlas i nyssnämnde hus.

Under det de afvaktade en lugn besittning af det hus, de hyrt, inträffade åtskilliga händelser, som ingalunda voro egnade att förmå dem uppgifva sitt förskräckliga beslut. Af accisrätterne i Lancashire hade, under den sistförflutne sommaren, sex seminariiprester och jesuiter blifvit dömde till döden och afrättade, derföre att de qvarblifvit i konungariket, tvertemot det under drottning Elisabeth utfärdade förbud. Domrarne hade vid detta tillfälle tillåtit sig förnärmande yttranden och hån emot katholikerne i allmänhet, och en af dem hade till och med yttrat, att hvar och en som åhörde messan af en jesuit eller seminariiprest, förtjenade dödsstraff! M:r *Pound*, en redan till åren kommen katholsk adelsman i Lancashire, insände en besvärsskrift till konungen, hvaruti han klagade öfver förföljelserna emot katholikerna i allmänhet och i synnerhet öfver detta domslut och de dervid fällda yttranden. Följden häraf blef, att han straxt fängslades, och efter ett kort förhör dömdes, att i böter

betala 1000 £ St., offentligen schavottera i Westminster och Lancaster, och derefter sändas ombord på ett fartyg, för att hållas i fängelse, så länge konungen behagade.

Efter denna doms afkunnande förökades förföljelsen emot de katholska presterna och de engelska undersåter som ej ville öfvergå till anglikanska kyrkan; och likväl klagade fanatikerne öfver slöhet och ropade högt, att lagens svärd nödvändigt måste skärpas i nästa parlament.

Slutligen en mörk Decembernatt beträdde Catesby och de öfrige sammansvurne huset i Westminster och började arbetet, sedan de först försett sig med ett förråd af födoämnen, bestående af ägg, skinkor, bröd o. s. v., för att icke väcka misstankar, om de för ofta gingo ut efter proviant. De funno genast, att muren, som de skulle genombryta, var betydligt tjock och att det fordrades ännu flere händer, för att få slut på arbetet. Derföre hemtades Keyes hit från huset i Lambeth, äfvensom en yngre broder till John Wright, Christopher, invigdes i hemligheten. De voro nu inalles sju, «alla» (hvilket Fawkes sedermera förklarade inför rätta) «varande adelsmän och af god härkomst; ingen, utom oss, blef använd till stenarnes lösbrytande och parlamentshusets underminering; och under det de andre arbetade, stod jag (Fawkes) vakt, för att genast upptäcka hvar och en som nalkades; och när någon kom, gaf jag de andre ett förut aftaladt tecken, då de straxt upphörde med arbetet och icke påbörjade det igen, förrän jag gaf tecken att börja; alla lågo vi i detta hus, väl försedda med krut och kulor, ty vi hade fast beslutit, att heldre dö, än gifva oss!»

Emellertid underlättade, eller snarare försvårade de sitt arbete derigenom, att de rådslogo om andra planer, som kunde befrämja deras afsigter. De förlitade sig på att konungens son, prins Henrik, med sin fader skulle bevista parlamentets öppnande och sålunda omkomma med de öfrige; deremot förband sig Percy att undandraga prins Carl den hotande faran och att genast föra honom till ett säkert ställe, så snart explosionen skulle inträffa. Men då man icke kunde neka till möjligheten att denna plan kunde misslyckas, så blef öfverenskommet att taga nödiga försigtighetsmått att aflägsna prinsessan Elisabeth, som då var anförtrodd åt Lord *Harringtons* vård. De beslöto dessutom, att, så vidt möjligt var, söka rädda alla medlemmar af båda husen, som voro katholska tron tillgifne; men de kunde ej blifva ense om bästa sättet att verkställa detta. Det förslag att i detta afseende vända sig till katholikerna på kontinenten och till påfven, förkastades såsom onyttigt och osäkert.

Medan de sammansvurne ännu voro sysselsatte med att genombryta den ofantligt tjocka muren, erfor Fawkes, att parlamentets öppnande ånyo blifvit uppskjutet och att båda husen skulle samlas först den 3 October, i stället för den 7 Februari. De beslöto derföre, att åtskiljas och först efter julen ånyo fortsätta arbetet, samt för öfrigt att icke råkas på något annat ställe, och att icke under något vilkor brefvexla med hvarandra om någon punkt, som stod i sammanhang med sammansvärjningen.

I Januari månad 1605, under sitt vistande i Oxford, upptog Catesby ännu två andra medlemmar i förbundet. Den ene af dessa män var *John Grant* från Wakwickshire, en sann ädling, men melankolisk. I Norbrook, emellan städerna Warwick och Stratford upon Avon, egde denne en stor och stark, med murar och grafvar omgifven borg, som tycktes mycket passande att upptaga hästar och ammunition. Sorg och bekymmer hade under Elisabeths regering dragit in på denna borg, och Grants melankoli härrörde från de förföljelser han måst utstå. Den andra nya medlemmen af förbundet var *Robert Winter*, en äldre broder till den förut omtalade Thomas Winter, hvars ena syster var gift med John Grant på Norbrook.

Kort derefter fann Catesby för rådligast, att bland de sammansvurnes antal, äfven upptaga sin tjenare, *Thomas Bates*, och att binda hans tunga med en högtidlig ed, ty han syntes redan hafva en aning om deras förehafvande. Denne Bates var den ende bland de sammansvurne, som icke var adelsman eller innehade någon rang. Han härstammade från en simpel familj och hade en rädd, svag karakter; men hans obetydlighet och rädsla hade likväl ej kunnat undandraga honom förföljelsen under drottning Elisabeth.

I början af Februari infunno sig alla de sammansvurne i huset i Westminster, hvarest de ånyo började sitt mödosamma arbete. Deras öron uppfattade det minsta buller, och en vidskeplig fruktan sysselsatte jemt deras tankar. De hörde eller trodde sig höra en klockas ringande djupt ned i jorden under parlamentshuset; dessa klocktoner tystnade likväl, så snart de bestänkt marken med vigvatten. Men en morgon helt tidigt hörde de ett högt buller och rassel rakt öfver deras hufvuden. De stannade genast, då de fruktade sig vara upptäckte; Fawkes lemnade dem likväl snart den underrättelsen, att detta buller kom från en viss *Bright*, som utsålde sitt kolförråd, eftersom han ämnade flytta sin handel från en källare under parlamentshuset till en annan plats. Denna händelse förekom dem som något öfvernaturligt. Nyssnämnde källare befanns rakt under Lordernes hus; skiljoväggen var ännu icke genombruten, och de sammansvurne tviflade om att kunna sluta sitt arbete utan att blifva upptäckte. Percy hyrde således denna källare af nyssnämnde kolhandlare, och minan öfvergafs; de transporterade nemligen trettiosex tunnor krut från huset på motsatta flodstranden, kastade stora stenar och jernstänger emellan krutet, för att göra den dermed tillämnade förstörelsen så mycket förskräckligare, och betäckte derefter hela denna massa omsorgsfullt med risknippor och vedstaplar. Allt detta verkställdes under loppet af Maj månad, hvarefter de sammansvurne åter skiljdes åt.

Fawkes sändes till spanska Flandern, för att vinna Sir *William Stanley* och kapten *Owen* för denna sammansvärjning; dessa män innehade nemligen militärbefäl i sistnämnde land och syntes högst passande att värfva ett talrikt manskap af antingen en-

gelska eller fremmande katholiker. Men Fawkes återvände i Augusti månad, utan att hafva erhållit mera, än det löfte af Owen, att han ville rådgöra med Stanley, som för tillfället var i Spanien.

I September blef Sir *Edmund Baynham*, en adelsman af gammal familj i Gloucestershire, äfven invigd i hemligheten och sänd till Rom, ingalunda för att här afslöja planen, utan försäkra sig om vaticanens ynnest, när det fruktansvärda slaget skett. I ångestfull spänning väntade nu förbundets öfrige medlemmar på den afgörande dagen, som var nära för handen; det behagade konungen att åter uppskjuta parlamentets öppnande, som nu skulle ega rum den 5 November i stället för den 3 October. De sammansvurne fruktade derföre, att man hyste misstankar mot dem. Då uppskofvet tillkännagafs, begaf sig Thomas Winter upp i parlamentshuset, för att här observera ansigtena och se hurü Lordernes kommission betedde sig. Han fann allt i sin gamla ordning; kommissarierna vandrade lugnt omkring och samtalade sorglöst med hvarandra, oaktadt rakt under deras fötter lågo 36 tunnor krut tillreds till deras undergång och anmälde för sina kamrater, att deras hemlighet ännu ännu var i godt förvar.

Framemot S:t Mikaelsdag blef man ense om, att i komplotten upptaga tre nya medlemmar, hvilka äfven voro katholska adelsmän och som egde kontanta penningar. Den förste af dessa var Sir *Everard Digby* från Drystoke i Rutlandshire; en enthusiastisk ung man och Catesby's bästa vän. Digby hade ansenliga egendomar, en ung hustru och två små barn; men det oaktadt lät han likväl, efter någon strid med sina känslor som familjfader, förleda sig af Catesby och förband sig till att gifva 1500 pund sterling till deras företags befrämjande och att den 5:te November församla sina vänner på Dunsmore-Heath, under förevändning att vilja företaga ett jagtparti.

Den andre nya medlemmen af förbundet var *Ambrosius Rookwood* från Coldham-Hill i Suffolk, hufvudet för en mycket gammal och rik familj. Likasom Digby hade han länge varit förtrolig vän med Catesby och han tycktes snarare genom sin romaneska tillgifvenhet för upphofsmannen till komplotten, än genom sin religiösa fanatism, blifvit förmådd att deltaga i utförandet af denna förskräckliga plan. Han egde ett förträffligt stuteri: en omständighet, som gjorde hans inträdande i förbundet särdeles önskvärd. Likasom Digby, förskräcktes han i början och fasade för, att uppoffra så många menniskor. Som hans samvetsskrupler skingrades snart genom Catesby's öfvertalningsförmåga och för att kunna vara närmare vid hufvudsammankomsten i Dunsmore, flyttade han med sin familj till Clopton vid Stratford on Avon. Han hade lidit förföljelser och måst utbetala ansenliga penningeböter, men egde likväl ännu betydlig rikedom och hade lefvat som en fredlig och lycklig man, ända tills han deltog i krutkonspirationen.

En tredje medlem erhöll konspirationen i *Francis Tresham*, Sir Thomas Treshams äldsta son och arfvinge, som nyligen efterträdt sin fader i besittningen af ett stort herregods i Northamptonshire. Nyssnämnde Sir Thomas hade äfven drabbats af de pinsamma lagarne; under Elisabeths regering hade han nemligen blifvit instämd för den så kallade «*Stjernkammar-rätten*,» han hade lidit förföljelser och varit inspärrad i hårdt fängelse, endast derföre, att han var katholik! Hans son Sir Francis, hade varit invecklad i Grefvens af Essex sammansvärjning och hade endast sin faders stora penningeuppoffringar att tacka för, att han den gången undgick schavotten; men churu han sålunda undsluppit döden, hade Francis Tresham likväl sedan den tiden sina händer med i flera komplotter. Det tyckes likväl som han ej egt den djerfva mans förtroende, som upptog honom i förbundet och att han ansågs för en lättsinnig, feg och förrädisk menniska; men han var nära slägt med Catesby och hade kontanta penningar, af hvilka han, efter att hafva gått eden, förband sig att utbetala 2000 pund sterling. Men efter det ögonblick, Tresham slutit sig till förbundet, blef Catesby ett rof för oupphörlig oro och fruktan, i det han bittert ångrade, att hafva gjort en sådan individ till sin förtrogne i en så farlig sak.

Då den stora dagen, den 5:te November, nalkades hadde de sammansvurne flere hemliga rådplägningar i White-Webbs, ett hus i närheten af Enfield-Chase, på den tiden en dyster och ödslig plats. Här blef aftaladt, att Fawkes skulle antända minan medelst en långsamt brinnande lunta, som kunde låta honom vinna tillräcklig tid att lemna källaren innan explosionen egde rum. Ett fartyg, byggt för Treshams penningar, låg färdigt på Themsen; på detta fartyg skulle Guy gå om bord och genast afsegla till Flandern. Efter katastrofen skulle de straxt, i händelse Prinsen af Wales eller Prins Carl omkommo, utropa Prinsessan Elisabeth till Drottning af England, och välja en regent, som skulle föra statsrodret, till dess hon uppnått myndig ålder. Men nu insågo de äfven huru svårt det skulle blifva att varna sina vänner och anhöriga, som voro medlemmar af parlamentet. I öfverhuset voro t. ex. Lorderne *Stounton* och *Mounteagle*, hvilkas hustrur voro Sir Francis Treshams systrar. Denne påstod ifrigt, att man skulle gifva hans svågrar en vink, att hålla sig aflägsnade från parlamentet. Percy låg det om hjertat att rädda sin slägting Earlen af Northumberlaud. Utom dessa parlamentsledamöter funnos äfven andra, hvilkas öde väckte ett lifligt intresse; alla de sammansvurne önskade sålunda på det högsta att rädda den unge Grefven af Arundel. För att lugna dem, sökte Catesby emedlertid att öfvertyga dem, att de flesta af de katholska medlemmerne icke skulle bevista öppnandet af parlamentet, då de nog visste, att deras närvaro icke vore i stånd, att hindra antagandet af de emot den katholska religionen föreslagna nya strafflagar. «Men», tillfogade Catesby, «till och med om de voro mig lika kära som min egen son, så skulle jag likväl heldre se dem flyga i luften med de andra, än för deras skuld se vår plan omintetgjord!»

(Forts.)

Kemisten Michael Faraday.

Michael Faraday, säkerligen den störste bland Englands kemister och physici, föddes af fattiga föräldrar i London år 1790. Här sattes han i lära hos en bokbindare, af hvilken han ofta sändes med arbeten till den berömda physikern och kemisten Sir *Humphry Davy*. Denne blef uppmärksam på ynglingens lifliga själ och den utomordentliga uppmärksamhet, hvarmed han åtskilliga gånger åsåg några af ofvannämnde store lärde anställda försök. Han antog sig nu ynglingen, lemnade honom fritt tillträde till sitt laboratorium, drog försorg om hans bildning och hade den tillfredsställelsen att se den unge Faraday göra förvånande framsteg på sin nya, vetenskapliga bana.

Redan år 1820 uppträdde Faraday såsom skriftställare, och sedan den tiden har han ständigt fortfarit att rikta sin vetenskap genom nya forskningar och upptäckter. Vi kunna icke här uppräkna alla dessa; utan vilja blott omnämna en och annan af de märkvärdigaste. Bland dessa är den af det så kallade *silfverstålet*. Faraday upptäckte nemligen att en obetydlig tillsats af silfver, omkring 1/500, betydligt förbättrade det vanliga gjutstålets egenskaper och gjorde det särdeles användbart till förfärdigande af fina skärande instrumenter, t. ex. rakknifvar, lansetter, saxar, o. s. v. Sedermera blef Faraday den ärofulle Davys medhjelpare och sekreterare, till dess han slutligen efter sin store välgörares död, år 1829, blef hans efterträdare såsom direktör för laboratorium i Royal Institution.

Namnkunnigast blef Faraday genom den af honom gjorda uppfinningen att i magneten framkalla elektriska strömmar, äfvensom genom sina forskningar på elektromagnetismens område och genom de i förening med *Armstrong* anställda undersökningar om vattenångans elektricitet. En af hans nyaste upptäckter är elektricitetens och magnetismens inverkan på ljuset.

Det ofvannämnda Royal Institution är en af de många inrättningar för den allmänna bildningen, som man finner i England, i synnerhet uti London, Liver-

pool, Manchester och i sednare tider äfven uti Edinburg. Dessa inrättningar hafva i hög grad bidragit till att höja Englands handtverksklass till den högre, vetenskapliga ståndpunkt den nu innehafver, att utvidga dess verkningskrets i åtskilliga rigtningar, att komma dess uppfinningsförmåga till hjelp genom undervisning i alla ämnen och att bringa nya upptäckter och uppfinningar till allmänhetens kännedom. Här hållas föreläsningar i alla de vetenskapliga ämnen, som stå i förbindelse med tekniken, och de bästa apparater och modeller tydliggöra dessa föreläsningar och lemna tillfällen till anställande af försök.

Polytekniska skolan i London är 320 fot lång och 40 fot bred. Vid inträdandet i den första salen tror man sig förflyttad i en cyklopverkstad; ty här finnas alla de apparater samlade, genom hvilka eldens och ångans kraft visar sin verksamhet. I en stor, 120 fot lång och 40 fot bred sal, finnas i midten två med vatten fyllda kanaler, innehållande modeller af åtskilliga slussar och qvarnar, samt alla till ett skeppsvarf hörande inrättningar. Äfven finnes här en 15 fot djup bassin, hvaruti hvarje besökande kan med dykareklockan företaga en resa under vattnet, under det hans ledsagare förklarar honom, huru man med tillhjelp af en dylik apparat upplyfter sjunkna skepp eller annat från hafsbotten och huru man under vattnet företager sprängningar medelst galvano-elektriska metalltrådar.

På ett galleri, som går rundt omkring salen, stå två kolossala brännspeglar af metall midt emot hvarandra; deras koncentrering af värmestrålarne från ett 100 fot aflägset brinnande bål är så kraftig, att dessa speglar på kort tid bringa vatten i kokning och metaller att smälta.

Byggningen innehåller 28 särskilta salar och dessutom ett bibliothek af öfver 30000 band, hvilket fritt får begagnas af ledamöterne.

Helso-reglor.

1.

Födan bör vara ur djur- och växt-riket, ungefär dubbelt ur det sednare. Ju enklare och mera okonstlad tillredningen är, desto helsosammare. All förfinad kökskonst är skadlig.

2.

Den enda helsosamma och under alla omständigheter, såväl i friska som sjuka tillståndet, oskadliga dryck är godt och friskt källvatten. Alla jästa och destillerade drycker, såsom viner och bränviner, äro skadliga.

3.

Den bästa och naturligaste tiden för sömnen är ifrån kl. 10 på aftonen till kl. 4 på morgonen.

4.

Näst föda och sömn är en efter gymnastikens reglor inrättad kroppsrörelse ett nödvändigt vilkor för helsan.

5.

Badning i hafvet eller rinnande vatten minst tvenne gånger i veckan, sålänge årstiden medgifver, samt ett ljumt bad i månaden under vintern jemte renlighet i kläder och boningsrum äro erforderliga vilkor för helsa, trefnad och lång lifstid.

6.

Kläderna böra vara rymliga, lediga och varma. Snörlif, strumpband och allt, som förorsakar en fortfarande tryckning, är mycket skadligt.

7.

Under sjukdom är diet och vård det vigtigaste. Ju mindre medikamenter man kan begagna, desto förr återvinnes helsan. Frisk luft är derjemte en hufvudsak.

8.

Åderlåtning är ett farligt missbruk och förorsakar mycket ondt. Den bör aldrig, utom någon gång på läkares förordnande, tillåtas.

De högsta bergen i Sverige.

Tössebergsklätten . .	i Carlstads län . .	1000	fot.
Rönneberget	d:o » . .	1000	»
Svuckufjellet	Fahlu län. . . .	4828	»
Salfjället	d:o »	4264	»
Städjan	d:o »	3904	»
Hårmundsberget . .	d:o »	3396	»
Gammalsäterfjellet .	d:o »	3300	»
Hemfjället.	d:o »	3118	»
Ombergs Hjessa . .	Linköpings län .	869	»
Taberg	Jönköpings » .	1129	»
Hallandsås	Halmstads » .	567	»
Kjälahög	Östersunds » .	3931	»
Skurdalsfjellet . . .	d:o » .	2000	»
Åreskutan	d:o » .	4919	»
Sulitelma	Norrbottens län	6342	»
Jegnafo	d:o »	5200	»
Ålmajolos	d:o »	5200	»
Staika	d:o »	4750	»
Mösseberg	Skaraborgs län .	923	»
Kinnekulle	d:o »	935	»
Romeleklint	Malmöhus län .	300	»

Statistiska uppgifter öfver Svenska Länen och Städerna.

Länens storlek i sv. qv. mil.	Länens namn och folkmängd.	Städernas namn.	Grundlagd år.	Folkmängd.
66	Stockholms 195000	Stockholm	1260.	86000.
		Sigtuna	urg.	410.
		Södertelje	före 1200.	1180.
		Norrtelje	1622.	1080.
		Öregrund	1491.	600.
		Östhammar	före 1300.	580.
		Waxholm	1549.	940.
47	Upsala 85000	Upsala	urg.	5280.
		Enköping	d:o	1330.
60	Westerås 93000	Westerås	före 1100.	3480.
		Arboga	före 1200.	2050.
		Köping	1639.	1500.
		Sala	1622.	3390.
57	Nyköpings 114000	Nyköping	före 1200.	4258.
		Trosa	före 1200.	534.
		Mariefred	1590.	584.
		Strengnäs	urg.	1150.
		Eskilstuna	före 1200.	3380.
		Thorshälla	före 1400.	600.
97	Linköpings 200000	Linköping	före 1200.	4980.
		Norrköping	före 1200.	14000.
		Söderköping	före 1200.	1270.
		Wadstena	1390.	2000.
		Skenninge	före 1100.	1090.
98	Jönköpings 149000	Jönköping	före 1300.	4880.
		Eksjö	före 1500.	1760.
		Grenna	1652.	750.
86	Kronobergs 118000	Wexiö.	före 1200.	2350.
97	Kalmar 179000	Kalmar	före 1200.	5780.
		Westervik	1433.	3650.
		Wimmerby	1604.	1580.
28	Wisby 43000	Wisby	före 1200.	4200.
26	Carlskrona 93000	Carlskrona	omkr. 1650.	12550.
		Carlshamn	d:o 1665.	4500.
		Sölvitsborg	urg.	1320.
55	Christianst. 163000	Christianstad	1614.	4580.
		Cimbritshamn	urg.	1060.
		Engelholm	d:o	1100.
41	Malmöhus 218000	Malmö	1319.	10850.
		Landskrona	1413.	3950.
		Helsingborg	urg.	3300.
		Lund	före 1200.	5500.
		Ystad	urg.	4220.
		Skanör	d:o	650.
		Falsterbo	d:o	230.
43	Halmstads 95000	Halmstad	1327.	2340.
		Warberg	urg.	1670.
		Laholm	före 1400.	1010.
		Falkenberg	före 1434.	880.
		Kongsbacka	1676.	490.

Länens storlek i sv. qv. mil.	Länens namn och folkmängd.	Städernas namn.	Grundlagd år.	Folkmängd.
43	Götheborgs 165000	Götheborg	1607.	21020.*)
		Kongelf	före 1200.	760.
		Marstrand	1132.	950.
		Uddevalla	före 1200.	3600.
		Strömstad	1666.	1320.
115	Elfsborgs 219000	Wenersborg	1642.	2680.
		Alingsås	1619.	1290.
		Borås	1622.	2450.
		Ulricehamn	urg.	1360.
		Åmål	1640.	1480.
76	Skaraborgs 179000	Mariestad	1586.	1650.
		Lidköping	före 1100.	2150.
		Skara	före 1000.	1680.
		Sköfde	urg.	660.
		Hjo	d:o	640.
		Falköping	före 1300.	600.
74	Nerikes 126000	Örebro	före 1200.	4310.
		Askersund	1643.	980.
		Nora	1644.	780.
		Linde	1644.	790.
158	Carlstads 192000	Carlstad	1586.	3160.
		Christinehamn	1642.	1730.
		Filipstad	1600.	1150.
279	Fahlu 142000	Fahlun	1608.	4180.
		Hedemora	1446.	1020.
		Säther	1642.	560.
171	Gefleborgs 109000	Gefle	960.	8200.
		Söderhamn	1620.	1610.
		Hudiksvall	1582.	1980.
216	Hernösands 85000	Hernösand	1584.	2300.
		Sundsvall	1624.	2090.
435	Östersunds 46000	Östersund	1786.	480.
668	Westerb:s 56000	Umeå	1605.	1280.
751	Norrbottens 46000	Piteå	1621.	1160.
		Luleå	1621.	1160.

Till arealen för hela riket bör läggas: Mälaren 12 qv. mil, Hjelmaren 4 qv. m., Wettern 17 qv. m. och Wenern 48 q. m., så att Sveriges storlek utgör 3868 qv. m. Dess folkmängd uppgår till 3,110,000.

Af Sveriges hela yta äro icke mer än 329 qvadrat mil belägne mer än 2000 fot öfver hafvet, 1488 qv. mil mer än 800, 2600 qv. m. mer än 300 samt resten 1268 qv. m., eller nära $1/3$ af hela landets yta, är mindre upphöjd än 300 fot öfver hafvet.

---

*) Utom Carl Johans och Hospitals-församlingarne, med 6419 personer, hvilka i ecclesiastikt hänseende år 1830 tillades Örgryte landsförsamling.

Isabella den andra, Spaniens unga Drottning.

Ofvanstående porträtt föreställer *Donna Maria Isabella Louise*, sedan år 1833, drottning i Spanien, under namn af *Isabella den andra*. Hennes fader, Ferdinand den sjunde, som till Spaniens stora lycka bortrycktes af döden den 29 September 1833, efterlemnade tvenne döttrar: Isabella, född den 10 Oktober 1830 och Maria Louise Ferdinandé, född den 30 Januari 1832. Dessa unga prinsessors moder, den såsom Spaniens drottning-regentinna bekanta Marie Christine: en dam, hvars mod och beslutsamhet Europa beundrat vid flera än ett tillfälle, föddes den 27 April 1806. Ehuru ung drottning Isabella än är, har hennes lefnad dock varit ganska händelserik. Hon hade ännu icke blifvit född, innan planer till hennes undergång blefvo anlagda, och knappt hade hon skådat dagens ljus, förr än det olyckliga borgarkriget som förut under en lång följd af år väpnat spaniorerna mot hvarandra åter gaf sig luft, i det anhängarne af presterskapets vän, Don Carlos, hvilken Ferdinand den sjunde hade liknat vid en tiger, sökte rycka Spaniens krona från den lilla drottningen.

Striden med Don Carlos upphörde väl; men i dess ställe uppkommo andra strider, och till och med den unga drottningens och hennes systers lif sväfvade flera gånger i den största fara. Donna Isabellas ställning, omgifven af partier, hvilka sönderslita denna fordom så mäktiga stat, kan följaktligen ingalunda anses afundsvärd.

Med hänseende till den unga furstinnans karakter vilja vi blott tillfoga, att hon vid flera tillfällen gifvit bevis på ett känslofullt och deltagande hjerta, men att hon tillika är ganska häftig och stolt, så att hon någon gång, till och med offentligen, låtit obetydligheter hänföra sig till en uppbrusande otålighet. Deremot skall hennes syster, Donna Marie Louise, vara sjelfva saktmodigheten.

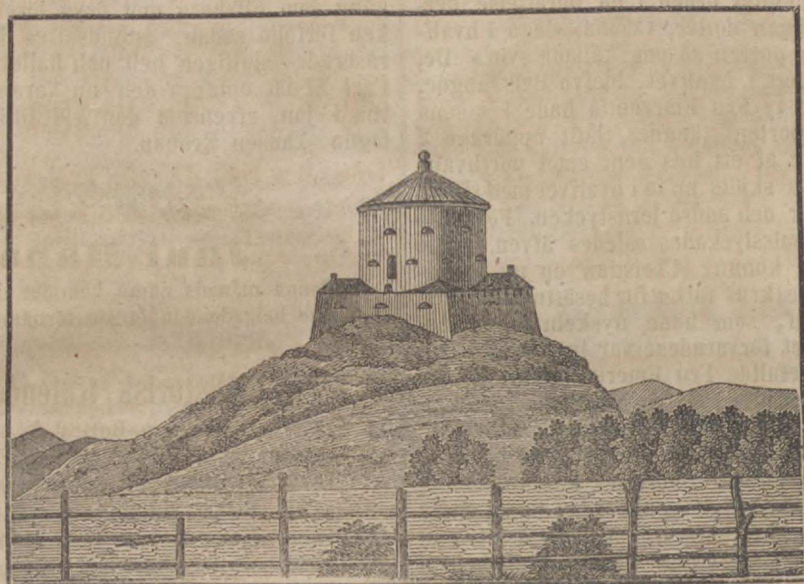
GÖTHEBORG,
SNÄLLPRESSTRYCK FRÅN ANDERS LINDGREN.

ILLUSTRERADT
MAGASIN
FÖR SPRIDANDE AF NYTTIGA KUNSKAPER BLAND ALLA KLASSER.

Juni. Sjette Häftet. 1849.

Skansen Lejonet vid Götheborg.

Staden Götheborg var fordom ganska starkt befästad, men som den i sednare tider befunnits icke passande till en militärisk försvarspunkt, och ett betydligt antal trupper erfordrades till de vidsträckta fästningsverkens försvar, blefvo dessa år 1806 förstörda, med undantag af tvenne skansar: *Kronan*, på ett berg, vid hvars fot förstaden *Haga* ligger, och *Lejonet* eller *Götha Lejon*. Nära intill den sistnämnda, på andra sidan om *Gullbergsbro* ligger en lång och smal äng, kallad *Randängen*, på ena sidan begränsad af *Mölndalsån* och på den andra af höga och branta berg. Här blef danska befälhafvaren Hannibal Sehestedt, år 1644, slagen af svenskarne under Harald Stake.

Skansen Lejonet är en lemning efter den fordom starka fästningen *Gullberg* eller *Gullbrandshus*. Redan år 1283 utsattes ett möte mellan de norrska och hansestädernes fullmäktige på *Gullbergshed*; men sjelfva fästningen lärer ej blifvit anlagd förr än år 1303 af konung Birger Magnusson, för att mota hans bröders Hertigarne Eriks och Waldemars fiendtliga infall från Norrige, af hvars konung Håkan de blefvo understödde. Carl VIII Knutsson gaf år 1456 Engelsmännen fri hamn vid Gullberg, och fästet var således då ännu i stånd. Sedan lärer det råkat i förfall, men förbättrades åter af Gustaf I och Erik XIV, såsom en vigtig gränsfästning mot Norrige. År 1609 besökte Carl IX Gullberg och förordnade om dess iståndsättande. Detta var ock i rättan tid, ty år 1611 måste Gullberg utstå en hård belägring af Danskarne. Konung Christian IV ankom sjelf med en styrka af 3 à 4000 man och stormade fästningen. Men kommendanten på Gullberg var en tapper man, vid namn Mårten Krakou. Stormningen afslogs, och ehuru Christian befallde sina truppar förnya anfallet fem särskilta gånger, ifrån kl. 2 om natten till kl. 8 på morgonen, kunde han likväl icke inträngа i fästningen. Vid försvaret nyttjade Krakou de så kallade fällbommarne, hvilka, sedan fienden upprest stormstegarne och dessa voro fullsatte med folk, hastigt nedsläpptes, så att stegarne krossades och folket dödades. Derunder sköts lifligt både med kulor och stenar från vallarne, hvarigenom fienden tillbakadrefs. Då försökte Christian att nyttja så kallade petarder, eller att spränga fästningsporten med

krut, Det lyckades; en öppning gjordes i porten och en hop Danskar rusade derigenom in i porthvalfvet. Under det kommendanten och hans fru, den modiga Emerentia Pauli, gingo omkring på vallarne och uppmuntrade soldaterne till tapperhet, föll han och afbröt det ena benet, så att han icke mera kunde föra befälet. Hans hustru satte sig i spetsen för försvaret. Hennes första befallning var att tunnor, kar och hvad annat som kunde anskaffas, skulle användas till fiendens uteslängande från hvalfvet, hvarefter hon lät utgjuta öfver de inträngande danskarne sjudhet lut af aska och kalk, så att de, enligt orden i en berättelse derom af Krakous egen dotter, Cecilia, «lågo i hvalfvet och omkring porten såsom skållade svin.» De, som redan inträngt i hvalfvet, blefvo dels fångne, dels nedskjutne; ty Fru Emerentia hade i samma ögonblick, som porten stängdes, låtit uppdraga 2 kanoner på taket af ett hus gent emot porthvalfvet, och ur dessa skjöts nu in i hvalfvet med skrot, afbrutna hästskor och andra jernstycken. Försöket med petarderna misslyckades således äfven. Men i stället befallde konung Christian en ny stormning. Nu började krut fattas för besättningen, och Sven i Ramnaklef, som hade nyckeln till skansporten, der krutet förvarades, var ingenstädes till finnandes. Då befallde Fru Emerentia, att porten till krutförrådet skulle sprängas och tillade hotande, att om icke de då tillstädesvarande soldaterne genast verkställde detta, skulle de blifva hängde. Porten instöttes och försvaret fortgick med fullkomlig framgång för de svenske, så att äfven denna storm blef afslagen. Fru Emerentia träffade derefter Sven i Ramnaklef på ett afsides ställe och betygade honom sitt stora förakt. Skjutningen fortsattes emellertid på danskarne, och då Fru Emerentia fick se bland dem en ståtlig ryttare på en hvit häst, kallade hon till sig en snäll skytt och befallde honom att skjuta på den präktige ryttaren. Skottet small och den stolte herrn föll med krossadt hufvud till marken. Konung Christian, som var så nära derintill, att hjernan och blodet af den fallne öfversten stänkte på honom, utbrast då: «Däwlen ta Kråken, han sofver intet; detta var ärnadt åt mig.» När Fru Emerentia, efter slutad strid, inkom i stugan och der fann 30 fångne danskar, som begärde mat, svarade hon, att de skulle straxt få; hvarefter de på hennes befallning utleddes och nedhöggos. En enda blef förskonad. På konungens begäran, att få begrafva sina döda, svarade hon: «Har Gud unnat oss lyckan att slå dem neder, vilja vi väl sjelfve låta dem begrafva;» och tillade med hån: «att de danske kommit så oförvarandes på morgonen; men om de ville komma igen till middagen, skulle man bereda sig att gifva dem en bättre undfägnad.» — Konungen aftågade nu från fästningen och medförde många döde och sårade. Krakou skall dagen derefter låtit begrafva öfver 200, som stupat. Kommendantens namn bibehölls länge hos landtfolket med detta rim:

Mårten Kråk hade ej mer än en hand och en fot;
Likväl stod han manliga emot.

Konung Christian uppgaf likväl icke sitt försök att eröfra Gullberg. Sedan han följande året 1612 intagit Elfsborgs fästning, belägrade han Gullberg för andra gången med mera lycka. Af de tyskar, som då utgjorde fästningens besättning, uppgafs den utan motstånd, ehuru der funnos 80 kanoner, 70 tunnor krut och 1500 gevär, utom annat krigsförråd och lifsmedel för ett helt år, hvilket allt föll i danskarnes händer. Vid fredsslutet år 1613 återlemnades Gullberg på samma gång som Elfsborg mot dryg lösen. Fästningsverken förföllo sedan, iståndsattes åter 1643; men raserades slutligen helt och hållet 1687, då konung Carl XI lät uppföra den nu varande skansen Götha Lejon, äfvensom den vid förstaden Haga belägna skansen Kronan.

Juni Månad.

Denna månads namn kommer deraf, att de gamle Romarne helgade den åt sin förnämsta gudinna, Juno.

Historisk Kalender.

1	1775	Historikern Rotteck *.
2	1739	Vetenskaps-Akad. i Stockholm stiftad.
3	1720	Fredsslut mellan Sverige och Danmark.
4	1134	Slaget vid Fotevig i Skåne.
5	1826	Kompositören Karl Maria v. Weber †.
6	1523	Gustaf Vasa vald till konung.
7	1563	Hertig Johan dömes af Ständerne till döden.
8	1688	Skalden Pope *.
9	1596	Spetsbergen upptäckt. af Barentz.
10	1808	Murat blifver Konung i Neapel.
11	1672	Kejsar Peter den store *.
12	1809	Pius VII bannlyser Napoleon.
13	1789	Träffning vid Porosalmi.
14	1807	Slaget vid Friedland.
15	1815	Napoleon öfverl. sig åt engelsmännen.
16	1709	Carl XII blir sårad vid Worskla.
17	1397	Erik XIII krönes i Kalmar Domkyrka.
18	1815	Slaget vid Waterloo.
19	1623	Philosophen Pascal *.
20	1810	Riksmarsk. Fersen mördas i Stockholm.
21	1621	Riksdag i Stockholm.
22	1633	Galiläus afsvärjer Kopernik. systemet.
23	1802	Humboldt uppstiger på Chimborazo.
24	1630	Gustaf II Adolf afseglar till Tyskland.
25	1741	Maria Theresia bl. Ungerns drottning.
26	1830	Konung Georg IV †.
27	1682	Konung Carl XII *.
28	1712	Philosophen J. J. Rousseau *.
29	1779	Målaren Raphael Mengs †.
30	1560	Konung Gustaf I emottager Ständernas försäkran om trohet.

Väderleks-Kalender.

Värmen ökas allt hastigare till omkring d. 7:de, då ett litet tillbakagående inträder, hvilket varar till den 12:te, hvarefter värmen åter ökas. Medeltemperaturen är: för Stockholm + 13°, för Götheborg + 16⅛° och för Lund + 15¾°. Följer på en våt Maj en våt Juni, så kommer sannolikt en våt sommar. Åska i denna månad förkunnar en regnig sommar, men en rik skörd. Om nordlig vind blåser ofta kan man hoppas godt år. Regn midsommarstiden är alltid långvarigt.

Vackert väder kan väntas om spindlarne väfva flitigt. Om de arbeta under regn, så upphör detta snart, och vackert väder inträffar. Om svalorna flyga högt i luften. Om myggorna dansa vid solnedgången. Om barometern stiger kl. 9 f. m., eller vid middagen sjunker något, men mot aftonen åter uppnår sin förra höjd.

Regn inträffar: Om kattorna slicka och putsa sig. Om hundarne äta gräs. Om röken slår ned. Om svalorna flyga nära intill marken eller vattnet.

Naturhistorisk Kalender.

Under förra hälften af denna månad blomma följande växter: Blåvifva, Enkel Pion, Apel, Geranium, Ackleja, Nattvioler, Riddarsporre, Berberis, Syrén, Svärdslilja, Blåklockor, Adonis- och Törnrosbusken. Alla sädesaxen äro framme. Granen gör nya skott. Vid medlet af månaden utblomma: Apel, Päron, Tall och Gran, Tullpan, Gullvifva, Narciss och Enkel Pion. Under sednare hälften af månaden blomma: Näckros, Dubbel Pion, Campanula, Prestkragar, Caprifolium, Brandgullilja, Svärdslilja, Vallmo, Råg, Blåklint, Sammetsblomma, Fläder, m. fl. Vid månadens slut hafva Geranium, Berberis, Syrén och Dubbla Pioner utblommat. Smultron mogna och Hvitsippan samt Backsippan gå i frön. Alla flyttfoglarna hafva ankommit. Gökhonan, Piplärkan och Lommen lägga ägg i början; Fiskljusen, Flugsnapparen, Näktergalen och Qvickstjerten vid medlet samt Tallbiten och Snäppan i slutet af månaden. Af fiskarne leka: Ålen, Rudan, Gräsgäddan, Karpen och Laxen. En stor mängd två- och fyrvingade flugor framkomma nu, äfvensom en mängd skalbaggar och fjärilar samt några arter gräshoppor. Under skymningen svärma afton- och natt-fjärilar.

Frugtträdgårds-Kalender.

Vid midsommarstiden börjar okulerande på drifvande ögat; äfven måste man lossa på kopuleringsförbanden å de förut kopulerade träden. Förädlade träd med långa telningar binder man nu vid pålar, rensar träd- och fröskolorna ifrån ogräs och uppbackar dem för andra gången. Sommarbeskärningen företages å spalier- och pyramidträd före midsommar. Vildt vexande qvistar på frugtträdens rötter bortskäras sorgfälligt. Förra årets frugtsorter äro nu mer ej särdeles smakfulla, men under gynnsamma omständigheter kan man redan nu hafva nya frugtsorter.

Blomsterträdgårds-Kalender.

Tidigt planterade knöl- och lökvexter tager man, sedan vexten vissnat, när dagarne äro torra, ur jorden och utplanterar allt, som ännu kan utplanteras. Frön till Auriklar och Primulor samlas och för sista gången sås Sommar-lewkojor. Den bäst passande tiden för bastsamling är nu inne. Krukvexterna fordra ymnigt vattnande, emellanåt med gödselvatten.

Astronomisk Kalender.

Under denna månads första tredjedel ökar sig dagens längd, per medium, med 2 minuter dagligen, och under påföljande veckan, likaledes per medium, med blott en minut, hvarefter solen några middagar före och efter den längsta dagen (d. 22:dre Juni) för en mindre noggrann observator tyckes bibehålla samma höjd öfver horizonten samt göra dagarne lika långa. Men snart synes hon minska sin middagshöjd, hvarjemte dagarne åter börja aftaga med per medium 1 minut och nätterna lika mycket förlängas. Styrkan och storleken af det ljusa skenet om nätterna öfver norra delen af horizonten fortfar att vara ungefärligen lika under hela denna månad.

Sundhets-Kalender.

Den fullkomligaste jemnvigt mellan menniskokroppens inre värme och den yttre luftens, äger rum vid 18° Celsii therm. Öfverstiger luftens värme denna medelgrad, så blifver huden rödare, samt utdunstning och puls starkare. Om man länge vistas i en sådan temperatur, blir intrycket af värme besvärligt och mattande; man svettas öfver hela kroppen och röner häftig törst. Men till slut blir man sömnig, gäspar ofta och försänkes i sömn, hvilket synes vara det bästa medlet att utan skada fördraga den alltför starka värmen, emedan hvarje verksamhet hos organismen ökar den inre värmen. Vid en ännu högre värmegrad uppkommer en känsla af tryckning, hjertat slår hastigare, huden blir röd och het och svetten utbryter ymnigt; matthet och svindel inställa sig och ofta kan döden blifva följden.

Ju varmare dagarne äro, desto mera gynna de febrar, hvilka isynnerhet då luften är mycket qvaf,

lätt kunna bli nervösa. Man bör söka skydd emot den tryckande middagshettan och icke vistas med bart hufvud i solskenet; deremot bör man njuta af de sköna morgnarna och qvällarna. Man undvike så mycket som möjligt åderlåtningar och bloduttömningar i allmänhet. Vattenkurer äro att rekommendera.

I denna månad mana helsobrunnar och badorter till sina trefliga njutningar; hvar och en välje sine efter läkares rådfrågan. Dieten bör härunder naturligtvis vara måttlig och spisen isynnerhet bestå af vegetabilier; sallat, tillagad med god ättika, är mycket helsosam. Bland frugt rekommendera sig isynnerhet stickelbär, smultron, vinbär, hallon och kersbär; vinteräpplen äro vid denna tid osunda.

Sveriges export- och import-handel.

	Utförsvaror.	*Införsvaror.*
Norge	Spanmål, jern, linne- och bomullsväfnader, stäfver och andra trävaror, tjära, papper, tackjern, stångjern, gröfre och finare smide, stål, kardustobak, toppsocker.	Sill och annan salt och torr fisk.
Finland	Jern, böcker, hvetemjöl.	Smör, råg, ved, hudar, talg, lax, kött (saltadt), hampa, tran, späck.
Ryssland	Alun, hafra, socker, kaffe, salt.	Hampa, hampolja, hamp-, lin- och roffrö, hudar och skinn, talg, pelsverk, kaviar.
Danmark	Bräder, bjelkar, sparrar, stäfver, jern, koppar, papper.	Ull, spannmål, kaffe, socker, vin, siden, bomulls-, linne- och ylleväfnader.
Hanse-städerne . . .	Jern, koppar och trävaror.	Hel- och halfylle-, bomulls-, hel- och halfsiden-väfnader, bomull, bomullsgarn, vin, kaffe, tobak, hudar, ull, socker, specerier.
St. Britannien och Irland	Jern, stål, brunsten, spanmål, (isynnerhet hafra), mastspiror, plankor och bräder, tjära, hummer, ben, färgmossa.	Bomull, garn, bomulls- och ylleväfnader, stål-arbeten, tenn, bly, blyhvitt, stenkol, vin, rumm, specer., färger, tobak, hudar.
Frankrike	Stångjern, plankor, bräder, bjelkar, stäfver, tjära, beck.	Vin, cognac, frukter, olja, apotheksvaror, tvål, salt, färger, kardborrar, korkbark.
Förenta Staterne . .	Jern, smide, gjutgods, stål.	Tobaksblad och stjelk, socker, kaffe, bomull, färgträd, risgryn, rumm, arrac, specerier, hudar, apotheksvaror, finare trädslag.
Brasilien	Jern, bräder, tjära, beck, trädgårdsstolar och andra trädvaror, huggen sten, tegel, manufaktur-smide.	Kaffe, socker, hudar, tapioca-gryn.

Maremmerna och de pontinska träsken.

Både i *Kyrkostaten* och *Toscana* utbreder sig en sumpig, osund landsträcka längs efter Medelhafskusten; denna osunda landsträcka kallas «*Maremmerna*». Torra hedar, ofantliga slätter, som endast frambringa vilda buskväxter, utgöra största delen af denna trakt; ifrån dammar och träsk utsänder det stillastående vattnet mefitiska ångor, hvilka, i förening med utdunstningarne från den på volkaniskt svafvel och alun särdeles rika jordmånen, förpesta luften. Detta är isynnerhet fallet med trakten omkring Rom, på den så kallade *Campagna di Roma* eller romerska slätten, hvars ödsliga utseende gör ett högst melankoliskt intryck. Anmärkningsvärdt är, att denna trakt, 600 år efter Chr. f. varit fruktbar, bebodd, och att den endast småningom under de följande århundradena antagit sin nuvarande karakter. Om sommaren kan den icke bebos utan fara för helsan, och likväl odlas här och der åtskilliga sädesslag; om vintren deremot tjena maremmerna till betesmarker för boskapen och kunna då utan fara bebos af menniskor. Genom trädplanteringar förminskas väl landets osundhet, men denna kan dock icke helt och hållet derigenom häfvas.

Mindre ödsliga än Campagna di Roma, äro de öfriga Maremmerna, som till en del redan äro uppodlade. Här trifves ej allenast åtskilliga sädesslag, utan äfven olivträdet, hvilket lemnar en rik skörd, samt mulbärsträd och de förträffligaste vinrankor, som slingra sig kring trädstammarne. I äldre tider odlades här icke något vin, utan detta måste införas från Neapel; först sedan denna införsel blifvit förbjuden, började man sysselsätta sig med vinodling, och snart visade sig detta förbuds välgörande verkningar, då

Skördefolkets ankomst till pontinska träsken.

mycket penningar, som förut gått ur landet, nu stannade i denna landsort.

I *Toscana* har man mest vinnlagt sig om Maremmernas uttorkande. Fordom upptogo dessa en yta af 62 qvadratmil, hvarest hvarken funnos vägar, värdshus eller drickbart vatten. Luften var här så förpestad, att man till straff hit försände grofva förbrytare, och befolkningen var derföre så gles, att här ännu år 1825 om vintren endast funnos 26,841, om sommaren blott 15,187 innevånare, således i medeltal om vintern 433, om sommaren 245 innebyggare på qvardratmilen, under det i hela storhertigdömet bodde, i medeltal räknadt, 2,784 menniskor på hvarje qvardratmil. De största träsken här äro: träsket vid *Piombino*, bildadt vid floden *Cornia*, men i äldre tider en hafsvik; träsket vid *Scarlino*, bildadt af floden *Pecora*, och träsket vid *Castiglione della Pescaja*, som bildas af flera små floder. Om vintern 1829—30 började uttorkningsarbetet, i det man ej begagnade kanal-systemet, som vid uttorkningen af de pontinska träsken visat sig så föga ändamålsenligt, utan deremot använde jordhöjningssystemet, hvarvid man begagnade sig af flodgyttjan. Följderna af detta arbete, hvartill omkostnaderna bestredos af storhertigliga skattkammaren och hvilket Storhertigen egnar den outtröttligaste ifver och omsorg, hafva visat sig högst välgörande. Om arbetena fortsättas med lika ifver, kan uttorkningen vara fullbordad om 15 eller 20 år. Redan nu förer en under åren 1830—1833 anlagd, 14 à 16 alnar bred, förträfflig landsväg, från hvilken utgå flera sidovägar, genom en del af Maremmerna, nemligen från *Grosseto* till *Colle Salvetti*. Öfver floderna hafva flera bryggor blifvit byggda, bland hvilka en marmorbro öfver floden *Cornia* vid *Caldano*. Artesiska brunnar äro äfven på flera ställen anlagda. Som en följd af dessa arbeten, hvilkas kostnader, intill år 1837, uppgingo till 8,322,566 Livre (omkring 5,900,000 Rdr Rgs), steg innevånarnes antal under vintern 1837 till 34,498 individer.

(Fortsättes.)

Vägen till rikedom och välstånd.

Af Benjamin Franklin.

Jag höll en gång med min häst vid ett ställe, der en stor mängd menniskor hade församlat sig, för att bevista en auktion. Som den utsatta timman ännu ej var inne, så språkade folket sinsemellan, naturligtvis äfven om de dåliga tiderna, och en af de närvarande yttrade till en efter utseendet välmående, gammal man med grått hår: «Nå fader Abraham! hvad säger ni om den bedröfliga tid vi lefva i? Skola ej de tunga skatterna förstöra landet i grund? Huru skola vi ens kunna betala dem? — Hvad är er tanka om saken?

Fader Abraham reste sig upp och svarade: «Om ni vill höra mitt råd, så vill jag med få ord säga er det: *Ett ord är ju redan nog för den förståndige.*»

Alla förenade sig nu om att bedja honom meddela dem sina goda råd och upplysningar. De bildade en krets omkring honom, och gubben höll följande tal:

Ja, godt folk, utskylderna äro visserligen ganska betungande, och ändå kunde det väl gå an, om de, oss af öfverheten pålagda, voro de enda; men vi ha dessutom andra af helt annat slag, af hvilka många äro vida kännbarare för flere af oss. Vi äro dubbelt så högt beskattade genom *sysslolöshet*, tredubbelt genom vår *fåfänga* och fyrdubbelt genom vår *dårskap*, och i dessa pålagor kan öfverheten ej förskaffa oss någon lindring. Men om vi blott vilja emottaga ett godt råd, så kunna helt säkert några af oss ännu hjelpas, ty J kännen ordspråket: «*Hjelp dig sjelf, så skall Gud hjelpa dig.*»

En konung, som af sina undersåtare fordrade att de åt honom skulle betala tiondedelen af deras inkomster, skulle visserligen kallas sträng och obillig, men sysslolösheten förorsakar oss vida större förluster och lättjan gör oss icke allenast utfattiga utan den förkortar äfven lifvet, derigenom att hon är moder åt många sjukdomar.

Sysslolösheten liknar rosten: den angriper mer än arbete. Den nyckel, som ständigt brukas, är alltid blank, som J veten. Älsken J lifvet, *så förspillen icke tiden, ty det är deraf, som lifvet består.* Huru mycket mera tid, än som nödigt är, använda vi icke till sömnen, icke tänkande, *att räfven icke fångar någon höna, medan han sofver*, och att vi i grafven hafva tid nog att sofva.

Om tiden är det dyrbaraste af allt, så är naturligtvis förslösad tid det största slöseri; ordspråket säger: *förlorad tid kommer aldrig åter, och hvad vi kalla tid nog, befinnes till slut alltid vara för litet tid.* Så låtom oss derföre vara verksamma, så länge vi kunna, och om vi vilja vara flitiga, så skall intet förefalla oss svårt. Ty J veten ju: *Lättja gör allting svårt och flit allting lätt; den som står sent upp, hinner ej bli färdig på hela dagen, och innan han rigtigt börjat, har dagen redan gått till ända. Lättjan smyger så långsamt, att hon snart upphinnes af Armodet. Drif ditt yrke och låt icke ditt yrke drifva dig. Tidigt till sängs och bittida upp gör menniskan frisk, rik och vis;* ty «morgonstund har guld i mund!»

Hvad hjelper det att önska och hoppas på bättre tider? Om vi bara först förbättra oss sjelfva, så skola tiderna nog bli bättre. Arbetsamhet behöfver inga önskningar, den som tröstar sig med förhoppningar, löper fara att dö af hunger. Ingen vinst utan möda! Har jag icke land, så hjelper jag mig med min hand. Den som har ett yrke har ett kapital, den som har ett godt hufvud, han har ett indrägtigt embete, som medför nytta och anseende. Men man måste drifva sitt yrke och bruka sitt hufvud väl. Den, som är flitig, dör aldrig af hunger, och ordspråket säger derföre:

Armod står utom flitig mans dörr
mäktar ej komma innanför.

Ej heller komma uppbördsmän och kronobetjening öfver hans tröskel; *ty arbetsamhet betalar skulderna; men klenmodighet ökar dem.* Gräm dig ej deröfver, att du icke funnit någon skatt eller fått ärfva någon rik slägting, utan tänk på de gyllene lefnadsreglorna: *Flit är lyckans moder, och Gud ger den flitige allt.*

Då den late ännu i sängen sig sträcker,
Så bör du flitigt sköta dina åkrar och ängar,
Då bringar din säd dig både föda och pengar.

Arbeta i dag, ty du vet ej hvad som kan hindra dig i morgon. Derföre heter det ock: *Ett i dag är bättre än två i morgon*, samt: *Uppskjut ej tills i morgon hvad du i dag kan göra.* (Alla tröga menniskor bära ständigt på läpparne: det skola vi göra *i morgon!*) Om du vore tjenare hos en god herre, skulle du icke då blygas, om han träffade dig sysslolös? — Nu är du din egen herre, blygs alltså för dig sjelf att gå sysslolös, ty det gifves så mycket att göra för dig sjelf, för din familj och för dina nödlidande likar. Grip om ditt arbete med kraft och utan motvilja, tänk på ordspråket: *i handskar fångar katten ingen råtta.* Det är sannt, det gifves för oss mycket att göra, och kanske är du ej den starkaste; men håll blott ihärdigt ut, så skall du förvånas öfver den goda framgången: ty om vatten fortfarande faller på en sten, så urhålkar det den till slut. — Med flit och ihärdighet gnager råttan i tu ett ankartåg, och flitiga yxhugg fälla den starkaste ek.

Jag tycker mig höra någon af er fråga: Skall man då alls icke unna sig någon glad och ledig stund? — Låt mig derföre säga er min mening, mina vänner: *Använd din tid väl, om du vill vinna ledighet*, och som du ej är säker *en minut*, så förspill ej en hel *timma.* Ledighet är en tid, hvarunder man kan företaga något *nytigt;* denna ledighet skall den flitige åtnjuta, aldrig den late; ett lif med lediga stunder är något helt annat än ett sysslolöst lif. Många skulle vilja utan arbete lefva af sitt goda hufvud, men de göra bankrutt, emedan deras kapital förtär sig sjelft. Arbetet deremot skaffar trefnad, öfverflöd och aktning. Fly nöjet, och det skall förfölja dig.

Men med vår arbetsamhet måste vi äfven förena

beständighet, *ordningskärlek* och *sorgfällighet;* vi måste vidare bevaka våra angelägenheter med egna ögon och icke alltför mycket förlita oss på andra; och jag säger er: «aldrig såg man ett träd, som ofta omflyttades och lika så litet en familj, som ofta byter om boning, trifvas lika väl som de, hvilka förblifva på sin plats. Att tre gånger byta om bostad, är lika illa, som att en gång undergå brand; blif din verkstad trogen, och din verkstad skall blifva dig trogen tillbaka. Vill du hafva ditt ärende väl uträttadt, så gå sjelf; vill du hafva det illa uträttadt, så skicka någon i ditt ställe.

Det är en gammal regel: Husbondens öga uträttar mer, än hans båda händer. — Brist på omsorg skadar oss mer, än brist på kunskap. — Lemnar du dina arbetare utan uppsigt, så är det så godt, som du lemnade din pung öppen. Alltför stort förlitande på andra har förstört mången i grund; ty i denna verlden kommer man längre med misstroende, än med lättrogenhet. Den som sjelf uträttar sina göromål får dem väl uträttade. — Den som vill hafva en trogen tjenare, en tjenare som helt och hållet motsvarar hans önskan, han måste betjena sig sjelf. — En liten vårdslöshet kan ofta förorsaka stor skada: för en felande söms skull tappas hästskon, hästskons förlust gör att hästen blir halt och ej kan komma i fart, och nu upphinner fienden ryttaren och dödar honom. Allt detta hade icke skett, om ryttaren i tid sett efter sömmen.

Härmed har jag väl sagt er nog rörande den arbetsamhet, äfvensom den sorgfällighet, J måsten använda vid edra göromål; men härtill måste komma *måttlighet*, om er flit skall bära frugt. Den, som ej förstår lika bra att spara, som att arbeta, han må arbeta som en träl hela sitt lif igenom, och skall ändock dö som en fattig man. *Ett fett kök gör ett magert testamente.* Så heter det också: *Försvunnet som vunnet.* Huru mången förmögenhet har icke bortsmält, för det fruntimmerna för nöjen och öfverflödssaker glömt sy och väfva, samt männerna för toddy och spelbord glömt arbete och affärer. Vill du blifva rik, så måste du lika mycket spara som förvärfva. Amerika har icke gjort Spanien rikt, emedan dess utgifter alltid öfverstego dess inkomster.

Gifven edra kostsamma dårskaper på båten, och J skolen icke mer hafva någon orsak att klaga öfver dåliga tider, tryckande pålagor, och edra hushålls dyrhet. *Qvinnor och vin*, *spel och oredlighet förminska förmögenheten och föröka behofven.*

Ordspråket säger vidare: En last kostar mer att underhålla, än två barn; J tron kanske, att då och då en kopp the eller ett glas punsch, en läckerbit på bordet, något finare kläder och ett lustparti någon gång icke stort betyder; men tänken bara på den gamla sanningen: *Af skillingar består riksdalern.* — Akten er för så kallade småutgifter: — *många bäckar små göra en stor å;* — *en liten läcka kan bringa ett skepp i sank.* — *Frossaren och drinkaren hafva icke långt till tiggarstafven. Dårar lefva för att äta, men klokt folk äter för att lefva.*

J hafven alla här samlats till en auktion på allehanda lyxartiklar och dylikt lekverk. J tron, att sakerna skola säljas till billigt pris, och måhända gå de äfven bort under värdet; men om J ej nödvändigt behöfven dem, så äro de ändock för mycket dyra åter. Kommen ihåg det goda ordspråket: Köper du öfverflödssaker, så skall det ej dröja länge förrän du blir tvungen att sälja nödvändighetsartiklar. Och vidare: «Om en sak synes dig aldrig så billig i afseende på priset, så besinna dig dock en stund.» Det vill säga, att billigheten ofta endast är skenbar, eller att utgiften, i det den blir menlig för ditt yrke, gör dig vida större skada än nytta. Köp för billiga priser hafva redan ruinerat mången, och J måsten medge, att ingenting är dårakligare, än om man använder sina penningar för att köpa ånger; men det oaktadt ser man denna dårskap hvarje dag begås vid auktioner. Huru många finnas ej, som, endast för att tillfredsställa sin lust för prydnader, gå hungriga till sängs eller låta sin familj umbära det nödvändiga! Siden och atlas, scharlakan och sammet släcka elden i köket, säger ordspråket. Dessa saker äro icke några lifsbehofver, och man kan icke ens kalla dem beqvämligheter; men huru många åtrå dem icke, blott derföre att de äro så granna för ögat. Genom dylikt och annat slags slöseri hafva många välmående menniskor blifvit fattiga och sett sig nödsakade att låna af dem, hvilka de förut sett öfver axeln, men som genom flit och sparsamhet hållit sig uppe. Derföre ock det gamla ordspråket: «En bonde på sina ben är större än en adelsman på sina knän.» Mången har tilläfventyrs ärft förmögenhet och tror, att den aldrig kan taga slut; det är ungefär detsamma som att tro, *för det är dag, kan det aldrig blifva natt.* En sådan person tycker väl, att en ringa utgift för den, som har en stor förmögenhet, ej ens är värd att nämna! Men det heter med rätta: «endast barn och narrar tro, att tjugu skillingar och tjugu år aldrig kunna taga slut; om man ständigt tager ur mjölkistan, utan att fylla dit igen, så kommer man snart till botten, och när brunnen är tom, då först sätter man värde på vattnet.» Viljen J rätt lära känna penningens värde, så gån bara och begären borga. Icke bättre går det den, som borgar sådana personer; han må se till, huru han får igen sina penningar. Märken ytterligare det goda rådet: «Åtrån till fåfänglig prydnad och glitter är en af de farligaste dårskaper: innan du tillfredsställer din fåfänga, så rådfråga först din pung»: — Fåfänga är en lika så efterhängsen tiggerska som bristen, och på köpet långt oförskämdare. Ha'n J köpt en prydnadsartikel, så måsten J köpa tio andra dertill, på det att det öfriga icke må sticka alltför mycket utaf: — men J veten ju alla väl: *det är lättare att qväfva den första åtrån än att tillfredsställa alla de följande.* Den fattige, som vill efterapa den rike, är verkligen en lika stor dåre, som grodan i fabeln, hvilken blåste upp sig, för att bli lika stor som oxen. Stora skepp kunna våga sig ut på det vidaste haf, men små båtar måste hålla sig vid stränderna. Dessutom följer

straffet dårskapen gomenligen på hälarne, ty det heter med rätta: «Högfärdigheten spisar middag med Fåfängan och aftonmåltid med Föraktet; — Högfärdigheten frukosterar med Öfverflödet, spisar middag med Armodet och qvällsvard med Skammen.» Och när man nu noga betänker saken, hvartill gagnar då detta begär att lysa, för hvilket man vågar så mycket? det medför hvarken helsa eller mildrar lidande; det ökar icke en menniskas värde, utan väcker endast afund och påskyndar olyckan.

Men hvilken dårskap är det icke, att för dylika öfverflödiga saker sätta sig i skulder! Man tillbjuder oss vid denna auktion sex månaders kredit, och detta har utan tvifvel föranledt mången att komma hit, emedan vi ej ha några kontanta penningar att vara af med och här kunna få medel att pryda oss utan sådana. Men betänken hvad J gören, om J sätten er i skuld! J gifven andra en rätt öfver eder frihet. Om J ej kunnen betala på rätt tid, så skolen J blygas för er gäldenär, när han möter er; J skolen vara rädda att tala med honom; J skolen förebära ynkliga, krypande ursäkter; J skolen efterhand förlora all trovärdighet, och nödgas gripa till de uslaste lögner. Men *lögnen är*, såsom ordspråket säger, *andra trappsteget till brott*, det första är att göra skulder. — *Lögnen sitter skuldenären på ryggen.* En fri man får hvarken vara rädd eller blygas, han måste kunna se hvarje menniska i ansigtet; men fattigdomen beröfvar ofta menniskan modet och dygden. Icke med orätt säger ordspråket: *en tom säck har svårt att stå upprätt.* Hvad skullen J säga om en regering, som vid fängelsestraff förbjöde er att kläda er likt ståndspersoner? Skullen J icke säga, att J voren frie män och haden rättighet att kläda er, hur J villen; att en sådan befallning vore ingrepp i edra rättigheter; att regeringen förfore tyranniskt? — Och likväl ären J i begrepp att sjelfve underkasta er ett sådant tyranni, om J, endast för att lysa, sätten er i skuld! Er borgenär har rätt att beröfva er eder frihet och hålla er i fängelse, om han så för godt finner. När J afslutat ett köp, tänken J kanske föga på betalningen, men borgenären har ett bättre minne än gäldenären. Borgenärer äro ett vidskepligt slägte: de märka noga på dag och timma. Dagen kommer, innan J tänken derpå, och J blifven kräfde, innan J beredt er på att godtgöra krafvet; eller, om J än tänken derpå, så skall förfallotiden, som i början tycktes er så lång, förefalla er utomordentligt kort, ju närmare den nalkas. Det skall tyckas er att tiden fått vingar att flyga med. *Den har kort fasta, som skall betala penningar i påsk*, säger ett gammalt ordspråk. Tillåfventyrs tron J er i detta ögonblick vara i den belägenhet, att kunna göra några öfverflödiga utgifter, men just derföre måsten J nu, medan J ännu kunnen det, spara för ålderdomen och bristen: *morgonsolen skiner icke hela dagen.* Förtjensten är ofta förbigående och oviss; men utgifterna fortfara så länge J lefven. Jag lägger er på hjertat: Det är lättare att bygga två spiselhärdar, än att ständigt underhålla eld på en, derföre, tillägger jag, gå heldre hungrig till sängs, än du uppstår med skuld. Förvärfva hvad du kan, och behåll hvad du förvärfvat, i dessa ord ligger den sanne de vises sten, som kan förvandla ditt bly i guld. Och när J funnit denna de vises sten, så skolen J säkerligen icke längre klaga öfver dåliga tider och tryckande skatter.

I dessa läror, mina vänner, ligger det sanna förståndet och den sanna klokheten; men det oaktadt få flit, sparsamhet och omtanka, så herrliga saker de äro, icke ligga er ensamt om hjertat: de skulle icke bära frugt utan *Himlens välsignelse.* Bedjen derföre ödmjukt om denna välsignelse och varen icke hårda emot dem, hvilka den för ögonblicket tyckes fattas, utan *trösten och hjelpen dem;* kommen ihåg, att Hjob också led och likväl sedermera blef välsignad.

Och nu ännu ett ord till godt slut: Erfarenheten är en dyr skola, men dårar taga aldrig lärdom af någon annan och knappast af denna. Goda råd fattas det oss nästan aldrig, men hufvudsaken är att föregå med goda exempel. Också heter det: *Den ej står att råda, står ej heller att hjelpa, och den ej vill höra, måste känna.*

Härmed slöt gubben sitt tal. Folket hörde uppmärksamt på honom och fann äfven hans lärdomar mycket goda, men *handlade* på stället genast i rak motsats mot hans goda råd och lärdomar, hvilket ty värr! så ofta händer vid alla predikningar; ty då nu auktionen begynte, inropade de det ena efter det andra. Men jag, som hade kommit dit i afsigt att köpa mig kläde till en ny rock, beslöt att åter vända om och ännu någon tid bära min gamla. Vill du, kära läsare, följa mitt exempel, så skall du draga lika mycken nytta deraf som jag.

Böcker.

Det är förnämligast genom böcker, som vi komma i umgänge med högre själar. I de flesta böcker finna vi stora män tilltala oss, meddela oss sina ovärdeliga tankar, och utgjuta sina själar i våra. De äro röster af de frånvarande och de döde, och de göra oss till arfvingar af förflutna åldrars andeliga lif. Det gör ingenting om de rike och ansedde bland mina samtida vägra att inträda i min ringa boning. Om de helige skribenterna vilja stiga in och taga sitt hemvist under mitt tak, om Milton vill klifva öfver min tröskel och sjunga för mig om paradiset, om Shakespeare vill öppna för mig inbillningens verldar och menniskohjertats hemliga vinklar, om Franklin vill rikta mig med sin praktiska visdom, skall jag icke lida brist på intellektuelt sällskap, och då betyder det mig föga, om jag icke deltager i, hvad som kallas bästa sällskap på den ort der jag vistas.

Portugisernes Etablissement Macao i China.

Staden Macao i China.

Det portugisiska etablissementet *Macao* är beläget på den sydliga udden af halfön *Gaumin*, nära Canton. Sedan år 1563 hafva portugiserna varit i besittning af denna koloni, som erkänner chinesiska kejsaren såsom sitt öfverhufvud och till hvilken den erlägger en årlig tribut af 100,000 dukater.

Detta distrikt som genom en mycket förfallen mur är skiljt från det chinesiska området, har en storlek af fem qvadratmil, och en folkmängd af 40,000 innebyggare, som till största delen utgöres af chinesare.

I staden Macao residerar den portugisiska guvernören, äfvensom en katolsk biskop och mandarin.

Macao har en säker hamn, till hvilken inseglingen dock är ganska besvärlig, och ett citadell med en besättning af 400 man.

Detta etablissement hade fordom en mycket blomstrande handel. För det närvarande besökes det blott af omkring 30 fartyg årligen, hvilka hitkomma dels från Portugal och Madera, dels från indiska hamnar. Dessa fartyg införa hufvudsakligen indiska varor, för hvilka de tillbyta sig the och andra chinesiska exportartiklar. Förut insmugglades härifrån en mängd opium i China.

I ett uti närheten af staden Macao beläget berg visas ännu den så kallade "Camoens-grottan," hvari *Camoens* (Portugals störste skald, som från år 1556 här tillbringade en lång tid i landsförvisning) skall hafva författat sin herrliga hjeltedigt: "Luciaden."

Krutkonspirationen under Konung Jakob I.

(Forts. och slut fr. 5:te h.)

En eller två dagar derefter kom plötsligen Tresham till Catesby, Thomas Winter och Fawkes, i Enfield-Chase, och begärde åter igen, att man skulle gifva hans svåger Mounteagle en varning. Catesby och hans tvenne karaktersfasta kamrater dröjde ännu att gifva sitt samtycke till ett sådant steg. Då skall Tresham hafva sagt dem, att han ännu icke kunnat anskaffa de penningar han lofvat utbetala, och att det derföre vore bäst att uppskjuta utförandet af planen till parlamentets slut och tillbringa mellantiden i Flandern. Men Catesby, Thomas Winter och Fawkes vidhöllo sitt en gång fattade beslut.

Här blifver den redan förut dunkla historien, ännu dunklare och osäkrare; emedlertid är det skäl att förmoda, att Tresham straxt bortgått och att han kort derefter varnat så väl Lord Mounteagle, samt flera andra personer. Äfvenledes har man orsak att

tro, det också Sir Everard Digby, såväl som några andra af de sammansvurne, gifvit sina vänner varnande vinkar, utan att likväl förråda hemligheten. Lord Mounteagle hade ett herresäte i Hoxton, som han endast sällan besökte; men den 26:te Oktober, således tio dagar före den till parlamentets öppnande bestämda dagen, lät han helt oförmodadt tillställa en soupé i detta hus. Då han satt vid bordet, omkring klockan sju om aftonen, lemnade hans page honom ett bref, med den uppgift, att han mottagit det af en lång karl, som straxt gått bort igen och hvars ansigtsdrag han i mörkret icke kunnat igenkänna. Utan att uppstiga öppnade hans herrlighet brefvet, och när han deruti hvarken fann datum eller underskrift, så räckte han det åt en adelsman i sin tjenst; med den begäran, att högt uppläsa det för honom. Brefvets innehåll var följande:

«Mylord! Af kärlek till er och några bland edra vänner, hyser jag den innerliga önskan att kunna rädda er. Jag råder er derföre, såvida ni sätter något värde på ert lif, att söka en eller annan förevändning, att slippa personligen öfvervara parlamentets förestående öppnande; ty Gud och menniskorna hafva förenat sig att straffa denna tids ogudaktighet! Förakta icke denna varning, utan drag er undan till edra gods, der ni i säkerhet kan afvakta utgången; Om det också icke har utseendet af något uppror, så säger jag er likväl att detta parlament skall drabbas af ett förskräckligt slag, och likväl skall ingen kunna gissa, hvarifrån slaget kommer. Detta råd bör på intet vis föraktas, ty det åsyftar endast ert eget bästa och kan aldrig ådraga er någon skada. För er är all fara förbi, så snart ni uppbränt detta bref; och jag hoppas att Gud, i hvars beskydd jag anbefaller er, skall nådigt leda er och låta er göra ett godt bruk af min skrifvelse!»

Författarskapet till detta bref har blifvit tillagt många, såväl qvinnor som män; men det synes temligen säkert, att Tresham var författaren.

Lord Mounteagle, som oaktadt sin katholska tro, lefde i godt förstånd med hofvet, och det hemliga rådet, förde redan samma afton i egen person brefvet till Whitehall och visade det för Cecil och flera af ministrarne. Konungen var i Royston på harjagt och Cecil beslöt, att i detta afseende icke företaga något före konungens återkomst.

Genom Mounteagles sekreterare, som föreläst brefvet vid bordet, blef Thomas Winter morgonen derefter underrättad, att den hemlighetsfulla skrifvelsen redan var i Cecils händer. Winter skyndade med denna oroande underrättelse till Catesby, som genast misstänkte Tresham. Denna misstanka var så mycket starkare som Tresham på några dagar tagit afsked af dem; det hette, att han var rest till Northhamptonshire. Emellertid följde intet, hvaraf kunde slutas att man kommit planen på spår, och d. 30:de October återkom Tresham till London, och åtlydde Catesby's alla anordningar. Redan samma dag råkades dessa tre sammansvurne i Enfield-Chase. Utan anledning kastade sig genast Winter och Catesby öfver Tresham och förebrådde honom att hafva skrifvit brefvet till Mounteagle. Medan de framförde denna beskyllning emot honom och under det han försvarade sig, kastade de sina forskande blickar på hans ansigtsdrag. Men dessa voro öppna och fasta; hans röst darrade icke; han svor den högtidligaste ed att han icke hade någon kännedom om brefvet; och de läto honom derföre gå. Hade han visat det minsta tecken till fruktan eller förvirring, så hade han ögonblickligen blifvit genomborrad af dessa förvägna män.

Catesby och Winter återvände derefter till London och gåfvo Fawkes, som ännu ej kände historien om brefvet, det uppdrag, att undersöka, om allt var i ordning i deras hemlighetsfulla källare. Fawkes återvände snart med den underrättelsen: att kruttunnorna och de öfriga materialierna voro i samma tillstånd, hvari de sist lemnades. Nu först berättade honom Catesby och Winter om det olycksbringande brefvet och bådo honom tillika förlåta dem, att de utsatt honom för en så stor fara, utan att förut hafva varnat honom. Fawkes svarade kallt, att han skulle gått dit om han ock vetat af alltsamman; och han åtog sig nu det vådliga göromålet, att en gång hvarje dag, ända till den 5:te November, gå till krutkällaren och sjelf öfverse allt. Af vissa märken, som han för sin egen skuld anbragt bakom dörren, kunde han straxt märka, om någon varit der under hans frånvaro.

Den 31 October hemkom Jakob från Royston; dagen derpå lemnade Cecil honom det hemlighetsfulla brefvet och underrättade honom tillika om de närmare omständigheterna vid brefvets aflemnande. Enligt den vanliga berättelsen var det Konung Jakob, som med beundransvärd skarpsinnighet först genomskådade de hemlighetsfulla häntydningarne i brefvet; men det är ej minsta tvifvel underkastadt, att både Cecil och Suffolk flere dagar förut löst gåtan och meddelat det åt flera Lorder af hemliga rådet, innan konungen erhöll någon underrättelse om saken. Men som detta var ett gynnande tillfälle att smickra Konung Jacob med afseende på de egenskaper, han i så hög grad trodde sig ega, så läto hans slafviska ministrar utsprida bland folket: att förtjensten af denna upptäckt endast tillkom konungen. Coke förklarade till och med under förhöret med de sammansvurne: att konungen genom en gudomlig ingifvelse gjort denna upptäckt, ja, i uppmaningen till en offentlig tacksägelse sades rent ut: «att sammansvärjningen skulle åstadkommit hela konungarikets undergång, om icke den allsmägtige Guden utrustat Hans Majestät med en gudomlig själ, så att han genom uttydningen af åtskilliga dunkla ställen i ett sällsamt författadt bref kunnat bringa i dagen detta dolda förräderi!

Det tyckes hafva varit Cecils råd, att man natten före parlamentets öppnande, icke på något sätt skulle oroa de sammansvurne.

Söndagen den 3:dje November erhöllo Catesby och hans kamrater, genom Monteagles sekreterare, en vink om att konungen sett brefvet och derefter tagit sina mått och steg. Efter denna underrättelse sökte Thomas Winter en ny sammankomst med Tresham

som äfven samma afton egde rum i Lincoln's Inn-Walk. Här uppförde sig Tresham såsom en man, hvilken förlorat all besinning, och sade att de alla, som han med säkerhet visste, nu utan räddning voro förlorade, såvida det ej lyckades dem att rädda sig genom en ögonblicklig flykt. Men dessa förblindade män ville icke fly. Tresham sjelf flydde icke, han ej ens dolde sig. Catesby, Winter och alla de öfrige voro nu öfvertygade om, att Tresham stod i förbindelse med Mounteagle, och kanske äfven med Cecil. Percy yrkade att man skulle afvakta morgondagens händelser, innan man tog några vidare mått och steg. Deras fartyg låg ännu på Themsen färdigt att lyfta ankar hvilket ögonblick som helst. Emellertid beslöts, att Catesby och John Wright följande eftermiddag skulle lemna staden till häst, för att förena sig med Sir Everard Digby i Dunchurch. Oaktadt deras grundade fruktan, gick Fawkes samma natt med oförfäradt mod ned i krutkällaren att hålla vakt.

Måndagen, om eftermiddagen, gick Suffolk, hvilken det ålåg, att anordna parlamentets öppnande, till parlamentshuset, åtföljd af Lord Mounteagle. Sedan de en god stund uppehållit sig i sessionssalen, gingo de ned i hvalfven och källrarne, under förevändning att efterse några saker, som tillhörde konungen. De öppnade äfven dörren till krutkällaren, och här sågo de en lång man, med ett djerft utseende stå i ett hörn. Det var Guy Fawkes, hvars starka nerver emotstod äfven denna öfverraskning. Med skenbar sorglöshet frågade Suffolk, hvem han var; han svarade, att han var i M:r Percy's tjenst och skulle se efter sin herres kol.

«Din herre,» anmärkte hofmannen likgiltigt, «har samlat ett vackert förråd af bränsle!» Han sade ingenting mer, och lemnade kort derefter källaren, tillika med Mounteagle. Så snart de försvunnit, störtade Fawkes ut, för att underrätta Percy om detta helt oförmodade besök; men då han ännu icke uppgifvit allt hopp, så återvände han derefter till källaren.

Ändtligen inbröt den 5:te November. Klockan två på morgonen öppnade Fawkes källardörren och utkom från sitt skjul, för att rekognosera terrängen. Men i samma ögonblick, och innan han hann att draga sig tillbaka, blef han omringad och bunden af soldater, under anförande af Sir Thomas Knowett, en öfverhetsperson i Westminster. Om den djerfve Fawkes endast haft tid att antända en lunta, skulle han sprängt både sig sjelf och de andra i luften. Sedan han blifvit bunden till händer och fötter, undersöktes hans person, och man fann hos honom ett ur, på den tiden något högst ovanligt, några svafvelstickor och några långsamt brinnande luntor. I sjelfva källaren bakom dörren fann man en blindlykta, hvari stod ett brinnande ljus. Fången fördes straxt till Whitehall, der han i konungens sängkammare förhördes af Jakob personligen och hemliga rådets medlemmar, hvilka alla tycktes varit rädda för honom, oaktadt hans kedjor och värnlösa tillstånd, ty hans röst var ännu fast och djerf, hans min oförändrad, och med stolthet och förakt besvarade han de forskande blickar, som kastades på honom. «Mitt namn,» sade han, «är John Johnson; mitt stånd: tjenare hos Sir Percy.»

Han bekände utan omsvep sitt uppsåt och tillade, att det endast gjorde honom ondt att han ej kunnat fullborda det. Då man antydde honom, att uppgifva sina medskyldige, förklarade han: att han icke ville beqväma sig till att namngifva någon. Konungen frågade honom derefter, huru han då kunnat beqväma sig till att vilja ombringa så många oskyldiga menniskor? «Farliga sjukdomar fordra förtviflade medel!» var hans svar.

En af de skottska hofmännen frågade, hvarföre han sammanhopat så många tunnor krut?

«En af mina afsigter,» svarade Fawkes, «var att slunga skottarne tillbaka till Skottland!»

Tidigt om morgonen den 6:te November sändes han till Tower'n, med befallning från konungen, att man skulle låta honom undergå alla grader af torturen, för att derigenom aftvinga honom en fullständig bekännelse. Under de första tre eller fyra dagarne ville han ingenting bekänna. Till den 10:de November tycktes han blott hafva lidit den mildare torturen. Men hans medbrottslige förrådde sig sjelfva, i det de alla togo till flykten med undantag af Tresham, hvilken qvarblef i sitt hus i London, visade sig ute på gatorna och till och med tillbjöd hemliga rådet sin tjenst vid rebellernas uppsökande och gripande.

Catesby och John Wright hade aftonen förut brutit upp till Dunchurch; Percy och Christopher Wright dröjde längre i hufvudstaden till dess de erforo Fawkes fängslande; Rookwood och Keyes, hvilka voro föga kände i London, beslöto att stanna der, för att se hvad hända skulle. Men redan nästa morgon funno de att konspirationen blifvit upptäckt, och de läste ångest och förskräckelse i allas ansigten. Keyes lemnade då straxt London, men Rookwood, som lät några af sina förträffliga hästar hållas färdiga från den ena stationen till den andra, dröjde i London till sista ögonblicket, då han hoppades kunna inhemta flera underrättelser. Det var nära middag, då han steg till häst; men en gång väl i sadeln red han bort med förtviflad hastighet. Snart hade han hunnit berget vid Highgate; han galopperade öfver Finchley Common, hvarest han upphann Keyes, som följde honom till Turvey i Bedfordshire. Härifrån fortsatte Rookwood sin flykt till Brickhill, hvarest han träffade Catesby och John Wright. Kort derefter upphunno de Percy och Christopher Wright; och alla fem redo nu vidare i det starkaste traf. Några hade kastat sina kappor i en häck, för att vara vigare och lättare. Klockan 6 om aftonen ankommo de till Ashby S:t Legers, i Northamptonshire. Afståndet emellan denna plats och London var 80 engelska mil, hvilken sträcka Rookwood tillryggalagt på litet mer än 6 timmar.

Om de fortsatt sin flykt till en sjöhamn, så skulle de sannolikt hafva sluppit undan med lifvet. Men de hade andra afsigter. Några af det jagtparti, hvari Winter, en af de sammansvurne, deltog, hade denna natt inqvarterat sig i Lady Catesby's hus i Ashby S:t Legers och sutto just vid af-

tonmåltiden, när Rookwood, Percy och de andra flyktingarne från London inträdde i rummet, betäckta af dam och halft vanmägtiga af trötthet. Deras historia var snart berättad, hvarefter de alla beväpnade sig, så godt de kunde, stego till häst och ilade till Dunchurch. Här funno de Sir Everard Digby med en mängd gäster; desse voro katholska adelsmän, inbjudne under förevändning af ett jagtparti i Dunsmore. Men de insågo ganska väl, att deras sammankomst hade för afsigt utförandet af någon hämdeplan i London, ehuru endast få af dem blifvit invigde i hemligheten. Gästerna anade genast att hufvudmännen för sammansvärjningen förfelat sitt mål; och utan att afvakta tillåtelse dertill, smögo de sig samma natt, den ena efter den andra, derifrån. Då det började dagas, sågo sig Digby, Catesby, Percy, Rookwood och de öfrige ensamma qvar med några tjenare och få anhängare.

Catesby kände antalet af de i Wales och de kringliggande grefskaperna boende katholiker och var af den tankan, att det lätt kunde tillställas ett förskräckligt uppror, om de i största hast togo vägen deråt. De stego derföre åter till häst och ilade genom Warwick, hvarest de borttogo några kavalleribästar och lemnade sina egna uttröttade hästar i stället och redo derifrån till Grants egendom i Norbrook, der de, som det synes, träffade flera af sina tjenare och förskaffade sig några vapen. Härifrån redo de genom Warwickshire och Worcestershire, till ett hus, tillhörigt Stephan Littleton; till detta ställe, som bar namn af Holbeach och låg vid gränsen af Staffordshire, ankommo de Thorsdags natt den 7:de November. På vägen hit hade de uppmanat katholikerna att gripa till vapen; «men icke en enda man,» sade Sir Everard Digby, «slöt sig till vårt parti; och vi hade likväl räknat på så många! «På flera ställen hade den katholska adeln bortjagat dem från sina dörrar, under de bittraste förebråelser, derföre att de bragt elände och vanära öfver deras trosbröders hufvuden!

Sir Richard Walsh, Sheriff i Worcester, följde dem nu raskt i spåren, åtföljd af många landtadelsmän och rättsbetjenter. Ehuru vägen till Wales stod dem öppen, beslöto de likväl att göra motstånd och att försvara sig i nyssnämnde byggnad. Om deras folk hållit stånd, skulle de säkert kunnat tillbakaslå sheriffens anfall. Men nästa morgon, helt tidigt, smög sig Stephan Littleton, som var invigd i hela komplotten, ur huset och flydde af förskräckelse; äfven Sir Everard Digby aflägsnade sig, för att, som han sade, tillkalla hjelp!

Knappt hade Sir Everard lemnat huset, förrän det fattade eld i något fuktigt krut, som de sammansvurne torkade vid elden, så att hela massan flög i luften med en förfärlig knall. Catesby blef på flera ställen af kroppen bränd, och kolsvart af krutröken, så att hans sista stund nära kommit innan striden började; två eller tre andra blefvo äfven svårt sårade. De började nu tro, att Gud ogillade deras plan, och de nedföllo för den heliga jungfruns bild och bådo om förlåtelse för sina synder.

Betagen af fruktan smög sig nu Robert Winter ut ur huset, och i en skog strax bredvid träffade han Stephan Littleton; kort derefter undkom äfven Thomas Bates, Catesby's tjenare, i det han smög sig bort på samma sätt. Fram emot middagen omringade Sir Richard Walsh huset och uppfordrade rebellerna att nedlägga vapen. Ett segrande motstånd var nu omöjligt; men de belägrade, som föredrogo döden med vapen i hand framför den skamliga och grymma afrättning, som lagen stadgade för majestätsförbrytare, vägrade att gifva sig och trotsade sina talrika angripare.

Nu befallde sheriffen en del af sitt folk, att tända eld på huset, under det de öfrige stormade porten. De sammansvurne, som endast hade sina svärd att försvara sig med, ställde sig djerft emot de framryckande. Thomas Winter fick straxt ett skott i högra armen. «Stöd dig på mig, Tom!» ropade Catesby; «vi skola dö tillsamman!» Kort derefter blefvo begge två, under det de stodo rygg mot rygg, skjutne genom lifvet med tvenne kulor från en och samma bössa. På händer och knän kröp nu Catesby in i huset, nedtog en i förstugan uppställd bild af den heliga jungfrun, tryckte den till sitt hjerta och gaf upp andan. Tvene andra kulor sträckte de båda bröderna John och Christopher Wright till jorden, och en tredje kula sårade Percy så svårt, att han dog redan den följande dagen. Rockwood, som på morgonen blifvit illa sårad, när krutet sprang i luften, fick ett lansstygn i sidan och straxt derefter krossades ena armen af en kula; vid ett utfall föll han i de belägrandes händer, och de öfrige, sårade och afväpnade, tillfångatogos i sjelfva huset.

Sir Everard Digby upphanns nära Dudley och fängslades. Stephan Littleton och Robert Winter kommo i förföljarnes händer genom förräderi af en tjenare hos Mrs Littleton i Hogley, i hvars hus de doldt sig. Thomas Bates, Catesby's tjenare, greps i Staffordshire och Keyes i Warwickshire. De transporteradet alla till London och inspärrades i Towern. Tresham, som intet ögonblick lemnade London och tycktes hafva ansett sig fullkomligt säker, blef den 12 November, således tre dagar efter hans kamraters död eller fängslande i Holbeach, gripen och kastad i Towern.

Emellertid hade Guy Fawkes flere gånger undergått pinligt förhör, och det ej allenast af de af konungen tillsatte kommissarierna, utan äfven af Lord öfverdomaren Popham, af Sir Edvard Coke och Sir William Wood, löjtnant i Towern. Inga löften, inga hotelser förmådde rubba hans ståndaktighet och sjelfbeherrskning. När man föreställde honom, att det föga hjelpte, att han förteg sina medbrottslingars namn, då de redan genom sin flykt tillräckligt röjt sig sjelfva, så svarade han: «När det förhåller sig så, är det ju å min sida öfverflödigt att angifva dem.»

Hvad hans egen delaktighet i konspirationen angick, så bekände han allt utan förbehåll. Han sade, att han var beredd att dö, men att han heldre ville lida döden 10,000 gånger, än beskylla hvarken Percy eller någon annan. Emellertid erfor han, att Percy

och flere andra af de sammansvurne blifvit fängslade, och han blef ögonskenligen marterad till det yttersta. Den 8 November, innan han undergick någon strängare tortyr, skref han med stadig hand sitt namn under en bekännelse; men två dagar sednare vittnade hans underskrift under en fullständig angifvelse, deruti han namngaf sina medskyldige, om en matt och darrande hand; dragen voro otydliga och osammanhängande, och uppenbart skrifna under outsägliga kroppsliga lidanden; endast dopnamnet Guy var tydligt, men sedan kommo blott några oafbrutna streck, likasom pennan fallit honom ur handen. Emellertid synes det likväl som om Fawkes icke yppat en enda hemlighet, som regeringen icke förut visste, och att han icke ens under de grufligaste marter framfört någon beskyllning emot jesuiterna, af hvilka några redan från början varit misstänkta för delaktighet i komplotten. Följaktligen hade hans domare på det grymmaste låtit misshandla honom, utan att derigenom komma till något vidare resultat.

Bates, Catesby's tjenare, var mindre i stånd att uthärda sträckbänken; han tillstod hvad man önskade och var den förste, som beskylde jesuiterna.

Tresham visade sig icke mycket starkare än Bates; ty om han än icke invecklade presterna i krutkonspirationen, så bekände han likväl, att både Pater Garnet ooh Pater Greenway deltagit i en förrädisk korrespondens, som spanska hofvet förde med Catesby och andra, året före Elisabeths död. Kort efter sitt fängslande i Towern angreps denne olycklige man, hvilken regeringen uppoffrade, ehuru han likväl räddat den, af en svår och plågsam sjukdom. Då hans svaghet tilltog erhöllo hans hustru och en trogen tjenare tillåtelse att besöka honom i fängelset. Den 22 December, då hans dödskamp nalkades, dikterade han för sin tjenare några rader, hvarigenom han på det högtidligaste återkallade allt hvad han sagt med afseende på Garnet och Greenway. Denna skrifvelse undertecknade han derefter, samt lät sina manliga och qvinliga uppassare i Towern sätta sina namn derunder som vittnen. Samma natt lemnade han papperet till sin hustru, med uppdrag, att hon ändtligen skulle lemna det i Cecils egna händer. Omkring klockan två på morgonen dog han. Katholska skriftställare berätta, att hans död sannolikt var en verkan af gift, som den högsta myndigheten skulle gifvit honom; men denna misstanke är i alla händelser ogrundad, ehuru det visst icke är osannolikt, att den olycklige mannen tagit några statshemligheter, rörande konspirationens upptäckt, med sig i grafven.

Den 15:de Januari 1806 utfärdades en kunglig proklamation emot Garnet, Greenway och Gerard, alla tre engelska jesuiter, som flere år der i landet lurat på gynnsammare omständigheter. Det offentliga förhöret med de öfverlefvande hufvudmännen för sammansvärjningen började den 27:de Januari, sedan det således varit uppskjutet i omkring två månader, förnämligast i afsigt att kunna få presterna invecklade i saken och för att bemäktiga sig Baldwin, en jesuit Owen och Sir William Stanley, då för tiden bosatte i spanska Flandern; men spaniorerna ville ej utlemna dem. Den dag, saken skulle afgöras, voro drottningen och prinsen på ett gömställe vittnen till förhandlingarne, ja några påstå till och med, att konungen osedd bevistade förhöret.

Fångarne, nemligen Sir Everard Digby, Robert Winter, Guy Fawkes, Robert Keyes och Thomas Bates, Digby endast undantagen, som vidgick anklagelsen och erkände dess enlighet med sanningen, tillbakavisade den emot dem riktade anklagelsen, icke som om de nekade delaktighet i konspirationen, utan derföre att anklagelsen innehöll många saker, hvarom de voro fullkomligt okunnige. De framlagda bevisen bestodo endast i skrifna bekännelser af fångarne och af en tjenare hos Sir Everard Digby. Intet vittne blef muntligt förhördt. Under förhöret kom ingenting i dagen, som kunde ställa någon af de många engelska katholikerna, undantagande de verkliga sammansvurne, i någon förbindelse med konspirationen. I sjelfva verket betraktade katholikerna hela saken med afsky, och Sir Everard Digby beklagade sig högljudt öfver, att den sak, för hvars skull han uppoffrat allt, nu ogillades af katholikerna och presterna, och att den gerning, som nu skulle bringa honom på schavotten, i deras ögon syntes som en himmelsskriande synd. Öfverhufvudtaget nekade hufvudmännen för sammansvärjningen ännu en gång, att Garnet eller någon annan jesuit varit invigd i konspirationen, flere af de sammansvurne erkände sig hafva haft täta sammankomster med Garnet och Greenway. Såsom en förmildrande undskyllan för deras förbrytelse anförde de alla de lidanden och förföljelser, som de och deras familjer måste utstå; de åberopade sig äfven på den omständigheten, att konungen lofvat dem tolerans, men att han knappt bestigit thronen, förrän han bröt sitt högtidligt gifna löfte; de hade slutligen förlorat allt hopp om att den närvarande regeringen skulle fästa något afseende vid deras grundade besvär och klagomål och lindra deras nöd; de hade fruktat för ett ännu hårdare förtryck och naturligtvis äfven önskat se «Christi sanna kyrka» återinsatt i sina gamla rättigheter.

De dömdes alla att lida den vanliga förrädaredöden, och denna förskräckliga dom blef bokstafligen på dem fullbordad; ty detta var icke ett tillfälle, då man kunnat vänta att regeringen skulle vika en hårsmån från den grymma lagens blodiga föreskrifter. Sir Everard Digby, Robert Winter, John Grant och Thomas Bates afrättades den 30 Januari; Thomas Winter, Rockwood, Keyes och Guy Fawkes eller «Källare-djefvulen» afrättades först dagen derpå. Alla dogo med mod och fasthet, ångrande sin grymma plan, men med en fast orubblig tro på den romerska kyrkan. Vestra ändan af S:t Pauls kyrkogård var den plats, man utsett till deras afrättning.

Exempel ur Naturläran, tillämpad på det allmänna lifvet.

(Forts. och slut fr. 5:te h.)

Vagnar kullstjelpas ofta, när de hastigt fara om ett hörn. Rörelsens fortfarande verkan framdrifver vagnen i dess första rigtning på samma gång, som hjulen plötsligen af hästarne kringryckas i en ny rigtning. Der hvarest en skarp vinkel på en gata icke kan undvikas, således borde, till förebyggande af sådana olägenheter, den yttre sidan alltid vara högre än den inre.

När en häst hastigt löper om ett hörn, så lutar han kroppen starkt inåt, för att motverka centrifugalkraften. Denna lutning är mycket tydlig i hastig skridskoåkning och frambringar den sköna mångfalld af ställningar, som man varseblir hos en öfvad skridskolöpare. När en, som går på skridskor, känner att hans kropp lutar åt en sida och är i fara att falla, så låter han sin skridsko blott beskrifva en lätt båge åt denna sida, och hans kropps framhärdande i rak rigtning eller dess centrifugalkraft, som icke vill tillåta honom att följa den krokiga linien, bringar honom då åter i den lodräta ställningen.

Till följe af centrifugalkraften är det äfven lättare att utföra konstycken i ridning uti en liten krets, än om djuret finge springa rakt ut. Vi se att ryttare och häst luta sig inåt, för att motverka centrifugalkraften; om således en ryttare är i fara att falla inåt, så behöfver han blott påskynda rörelsen, hotas han åter af ett fall utåt, så behöfver han blott minska densamma, för att genast åter komma i jemnvigt.

Om man låter en vid ett snöre hängande eldtång genom snörets hopsnoende och uppsnoende komma i svängning, så åtskiljas tångens ben med en i förhållande till snoningens hastighet varande kraft, men falla åter tillsammans, när snoningen upphör. Denna omständighet använde ångmachinens uppfinnare ganska skarpsinnigt på regulerandet af machinens hastighet. Hans ångregulator är i sjelfva verket ingenting annat än en tång med tunga kulor vid ändarne af benen, på det dessa, anbragte vid en del af machinen, med större kraft må kunna öppna sig. Går machinen med större hastighet än den bestämda, så åtskilja kulorna sig hastigt, och vidröra medelst en enkel rigtning ett slags klaff, hvarigenom ångans tillströmmande minskas; vid alltför långsam rörelse deremot falla de tillsammans och öppna klaffen.

Om ett till hälften af lera förfärdigadt kärl ställes i medelpunkten af en krukmakares svarfskifva, så utvidgar det sig blott genom verkan af dess väggars centrifugalkraft, hvilken sålunda kommer krukmakaren till hjelp, att åt kärlet gifva den bestämda formen. En kula af mjuk lera, som man medelst en genom dess medelpunkt instucken axel hastigt bringar i svängning, upphör snart att vara en fullkomlig kula. I midten, hvarest centrifugalkraften är stor, tilltager den i massa, och afplattas mot ändarne, der axeln utskjuter.

Samma är förhållandet med vårt jordklot. Det har till följe af sin dagliga omkringsvängning, vid equatorn fått en viss convexitet, och blifvit i förhållande derefter vid polerna afplattadt. Vid planeterna Jupiter och Saturnus, som vrida sig mycket hastigare omkring, än vår jord, är massans tillväxt vid equatorn ännu större.

Vi vilja anföra ännu några exempel ur fysiken, hvilkas grundliga förklaring icke här kan framställas, men hvilka likväl, i sin mån, torde uppmuntra till studerande af denna intressanta vetenskap. Efter allmänna tron måste en stor och tung kropp falla hastigare mot jorden, än en liten och lätt, och skulle man väl kunna neka detta, då man dagligen ser sådana skillnader i rörelsen, som t. ex. en pennings hastiga fallande, eller en pennas långsamma nedsväfvande erbjuder? Emellertid dragas båda lika starkt af jorden, men luften utöfvar mot pennans större yta mera motstånd än mot penningens betydligt mindre yta. Om man låter båda falla i ett fat, öfver hvilket luften blifvit aflägsnad, såsom vid det vanliga experimentet med luftpumpen, så uppnå de bägge på samma tid bottnen. En tegelsten, som nedfaller från en höjd, hinner till jorden lika fort, som tio tegelstenar, hvilka samtidigt nedsläppas bredvid densamma, antingen de falla särskilt eller i förening med hvarandra, precist på samma sätt, som en ensam häst på löpbanan kan uppnå målet lika snart som tio bredvid hvarandra galopperande hästar.

Kroppar, som stöta mot hvarandra, röna en lika stark stöt, antingen rörelsen är fördelad dem emellan, eller blott tillhör en af dem. Om en, som löper, springer mot en stående, så få båda en viss stöt. Om båda med samma hastighet komma från motsatta håll, så är stöten dubbelt så stor. I några sådana fall, såsom då tvenne snabba skridskolöpare stöta tillsammans, har stöten redan medfört farliga följder. Den fruktansvärda verkningen af två sammanstötande ångvagnar är bekant. Hufvudet på en menniska kan lika säkert krossas, om hon, sittande på en galopperande häst, stöter det mot ett träd, som om hufvudet träffas af en stång, hvilken med hästens hastighet kastas efter henne. Om två skepp från motsatta håll stöta tillsammans, så skadas de begge, äfven om de segla med måttlig hastighet, i samma grad, som om de med dubbla denna hastighet stötte mot en klippa.

Till följe af rörelsens ihärdighet frambringar hvarje kraft, som fortfar att inverka på en sig utan något hinder rörande kropp, ett påskyndande i dess rörelse, ty då den i första ögonblicket meddelade rörelsen endast till följe af ihärdigheten fortfar utan vidare kraft, så följer deraf, att i det nästa ögonblicket lika så mycken rörelse ånyo bibringas, och åter igen lika så mycken i det tredje, o. s. v.

När ett äpple begynner att falla, så kan ögat i början följa det någon tid, samt observera fallets gradvis tilltagande hastighet, men ser snart dess väg blott som en linie. En gosse, som släpper en boll ur handen, kan i första ögonblicket åter uppfånga den-

samma, men efter ett par ögonblicks förlopp griper han förgäfves med handen derefter.

Tyngdkraften, eller den allmänna dragningskraften, är på vår jordyta så beskaffad, att den åt en kropp, som man låter falla, meddelar en hastighet, hvilken, om den förblefve lika, skulle, utan vidare inverkan af tyngden, i nästa sekund föra densamma 32 fot. Då emellertid denna hastighet småningom upphinnes, så har kroppen blott en hälften så stor i den halfva sekunden, och en lika så mycket mindre före denna tid, som en större efter densamma, så att den i det hela, verkligen endast faller hälften af de 32 fot, således 16 fot i första sekunden. I nästa sekund faller han naturligtvis 32 fot, hvartill genom tyngdkraftens fortfarande inverkan komma ytterligare 16 fot, således, i det hela, ett tre gånger så stort rum, som i första sekunden, och på två sekunder faller han således, i det hela, ett fyra gånger så stort rum, som på en sekund. Efter tvenne sekunders förlopp är hastigheten dubbel, eller sextiofyra fot i sekunden, så att i den tredje sekunden kroppen har fallit sextiofyra och åter sexton fot, tillsammans ett fem gånger så stort rum, som i den första, och inom tre sekunder således nio gånger så mycket som på en, o. s. v., eller med andra ord fallrymderna för de första sekunderna motsvara qvadrattalen 1, 4, 9, 16, 25, o. s. v.

Hvad som blifvit sagdt om en fallande kropps olikformiga hastighet, gäller i omvänd mening, om en stigande kropp, som likaledes är underkastad tyngdens inflytande. En rakt uppåt afskjuten kula förlorar hvarje ögonblick af sin hastighet, tills den ändtligen, hunnen högst, kommer helt och hållet i hvila. Härifrån börjar kulan åter att falla, så att på motsvarande punkter af den stigande och fallande rörelsen äfven hastigheterna äro lika, och kroppen, när han uppnår marken, faller precist med samma hastighet, som han förut lemnat densamma. Det är förut nämnt, att en kropp på två sekunder faller fyra gånger så långt, som på en, ehuru hastigheten, efter förloppet af denna tid, endast är dubbelt så stor. Af samma orsak höjer sig också en kropp, som med dubbel hastighet afskjutits, fyra gånger så högt, som den med enkel hastighet afskjutne; afskjutes han återigen med tredubbel hastighet, så höjer han sig nio gånger så högt, o. s. v.

Ändtligen är att märka, att ingen rörelse eller verksamhet i naturen eger rum, utan att åtföljas af en lika stark, densamma motsatt rörelse, eller med andra ord: verkan och motverkan äro hvarandra lika och motsatta. Ty då på jorden ingen verksamhet eller rörelse försiggår, som icke åstadkommes genom dragnings- eller frånstötningskraften, så måste också alltid tvenne föremål vara förhanden, af hvilka hvart och ett drages eller frånstötes, precist såsom det andra, ehuruväl det ena måste hafva så mycket ringare hastighet, som det sjelft är större, eller är fästadt vid en större massa. — Om en man i en båt drager i ett tåg, hvilket är fästadt vid en annan båt, så röra sig båda båtarne mot hvarandra. Om båda till storlek och laddning äro lika, så skola de röra sig med lika hastighet, mannen må stå i hvilkendera som helst; om en skillnad i deras storlek och deras motstånd eger rum, så skall skillnaden i deras hastigheter jemväl öfverensstämma med den ifrågavarande skillnaden, och till följe deraf den minsta röra sig hastigast. En magnet och ett stycke jern draga hvarandra ömsesidigt lika starkt, utan afseende på det förhållande, hvari massorna stå till hvarandra. Om en af de båda kropparne vägas i en vågskål, och den andre placeras på ett visst afstånd under densamma, så erfordras en alldeles lika vigt, för att uppväga den kraft, hvarmed de sträfva att närma sig hvarandra, hvilkendera af bägge ock må befinna sig i vågskålen. Om en kanon afskjutes, så rullar den tillbaka med en häftighet i rörelsen, fullkomligen liknande den, hvilken kulan erhållit; men då rörelsen genom en större massa fördelas, så är hastigheten så mycket mindre, hvarföre också rörelsen då lätt hämmas. Derföre kännes stöten af en lätt fogelbössa, om geväret ej hålles fast och tätt intill skuldran. Ett vid ett snöre hängande fat med vatten hänger lodrätt; men om man på ena sidan af detsamma öppnar ett hål, så att vattnet kan utrinna, så kommer fatet genom vattenstrålens motverkan att luta något åt andra sidan, och förblifver i denna ställning, så länge vattnet rinner. Om hålet är snedt, så skall kärlet oupphörligt vända sig omkring. Om en biljardboll stöter mot den eftersta af en hel rad bollar, hvilka alla äro lika stora med honom, så kommer han i hvila på samma gång, som den främste af bollarne börjar att röra sig. Af de deremellan varande bollarne har hvar och en i ordningen i ett ögonblick mottagit och vidare fortplantat rörelsen, utan att någon af dem synts röra sig.

De oändligt mångfaldiga företelser af rörelse, som vi förnimma i naturen, äro intet annat än verkningar af dragnings- och frånstötningskraften. Dessa äro de två stora krafter, som under mångfaldiga omständigheter inverka på kropparnes tröghet.

Skillnaden emellan de fördelar, som en sparbank och en ränteförsäkrings-anstalt lemnar.

Antag att en person ifrån sitt 17:de till sitt 50:de år kunde af sin lön årligen insätta 10 r:dr b:ko i en sparbank, så skulle han vid slutet af det 50:de året ega en kapitalbehållning af omkring 700 r:dr b:ko (då räntorna blifvit lagda på hvarandra). På denna summa erhölle han sedermera under sin återstående lefnad omkring 28 r:dr b:ko årlig inkomst. (Räntan beräknad till 4 procent.) Om han deremot under samma tid gör en årlig inbetalning af 10 r:dr b:ko i en ränteförsäkringsanstalt, så erhåller han från sitt 55:te år en årlig lifränta på 123 r:dr, ifall ränte-

foten är 4 procent och 158 r:dr b:ko, om den är 5 procent. Härvid utbetalas intet kapital vid hans död. Men har han betingat sig återbetalning af det insatta kapitalet vid dödsfall, samt årlig utdelning ifrån sitt 50:de år tills lifräntan utfallit, så blir lifräntan från 55 års ålder 77 r:dr 16 sk. efter 4, och 96 r:dr 12 sk. efter 5 procents räntefot.

Slottet Lichtenstein i Würtemberg.

Från Reutlingen är ungefär en timmas väg till Honauerdalen. Här reser sig på en hög klippspets det i medeltidens smak uppförda slottet *Lichtenstein*, hvars sällsamma läge påminner om det namnkunniga Greifenstein i södra Tyrolen.

Den snillrike och konstälskande Grefve *Wilhelm af Würtemberg*, som företog utförandet af detta byggnadsverk, valde härtill den utmärkte arkitekten *Heideloff* från Nürnberg; ty denne konstnär hade genom återställandet af många gamla byggnader förvärfvat sig ett stort rykte. Emedlertid var det här fråga om, att skapa någonting alldeles nytt, hvilket naturligtvis måste vara mycket svårare i en tid, då denna byggnadsstil var alldeles okänd.

En körväg för rakt upp till vindbryggan. Öfverhufvudtaget kan denna klipphöjd beqvämt bestigas och erbjuder öfverallt den behöfliga skuggan. Utsigten öfver den ljusa, leende dalen, som med sina vänliga byar utbreder sig vid klippans

fot, följer oss beständigt på denna intressanta vandring. Sjelfva borgen, som synes sväfva på yttersta kanten af en jättehög, splittrad klippelare, reser sig högt öfver alla kringliggande föremål och förblifver nästan oafbrutet i sigte.

När man bestigit sista delen af det med vackra, löfrika träd bevuxna berget, öfverraskas man genom åsynen af det här straxt bredvid framträdande slottet med sina vidlyftiga byggnadsmassor. Ehuru hela byggnaden icke är större, än det knappa utrymmet nätt och jemt tillät den att blifva, är likväl allt begagnadt med en så riktig beräkning och utförd med så god ensemble, att icke något småaktigt synes och att man lätt tror allt vara större, ja många gånger större, än det verkligen är: ett klart bevis på byggmästarens utmärkta skicklighet! Vi måste äfven berömma de herrliga proportionerna i de särskildta byggnaderna och den smakfulla oregelbundenhet som det helas karakter föreskref, och man skulle tro, att man här ser en af medeltidens stolta klippborgar resa sig i det bästa tillstånd, efter att hafva trotsat århundradens stormar.

Det inre af slottet är särdeles beqvämt inredt och innehåller ett stort antal rum. I bottenvåningen ligga riddarsalen, borgkapellet och sällskapsrummet; en i skön stil uppförd trappa leder till de öfre våningarne, hvarest man finner en praktfull sal, med den vidsträcktaste och herrligaste utsigt. Man kan väl förstå, att hvad dekorationer och möblering beträffar, man strängt följt den gammal tyska stilen. Alla målningarne föreställa scener ur Würtembergs riddaretid.

Århundradens stormar skola brusa öfver denna borgs tinnar. Detta nu så vänligt inbjudande sommarresidens för ett lyckligt par, skola de nuvarande tyska slägternas afkomlingar en gång ära såsom en historisk minnesvård, och såsom den familjs vagga, hvars vapen prydes af valspråket: «Trofast och utan fruktan!» — «Honneur et patrie!»

Egyptiska Museum i London.

Den sköna byggnad i London, som bär namn af *Egyptiska Museum*, var ursprungligen bestämd till förvaringsställe för en samling af egyptiska fornlemningar, som sedermera försåldes genom offentlig auktion.

Byggnadstilen är fullkomligt egyptisk och till större delen utförd efter det stolta mönster, som det stora templet i Tentyra erbjuder. De två kolossala figurerna, vid sidorna af det mellersta fönstret, bidraga betydligt till omvexlingen i det hela, under det de båda derunder stående, starka pelarne tyckas tjena till fotställningar för de väldiga ethiopierna. Facaden är rikt utsirad med bildhuggerier och gör i sanning ett storartadt intryck.

Bildhuggaren Thorvaldsen.

Det gifves män, som äro så införlifvade med sin konst, att de äro oskiljaktiga från densamma, och som måste lefva i menniskornas minne så länge denna konst existerar. Detta är fallet med Thorvaldsen och bildhuggarekonsten. I hvarje bildads själ utgöra Thorvaldsen och bildhuggarekonsten tvenne begrepp, som äro nära associerade.

Till hans porträtt bifoga vi här en kort öfversigt af hans lefnad och hans outtröttliga verksamhet.

Albert eller *Bertel Thorvaldsen* föddes i Köpenhamn den 19 November 1770. Hans fader, Gottschalk Thorvaldsen, född på ön Island, var träsnidare vid Holmen, men hade icke medel att använda mycket på sonens uppfostran. Denne röjde tidigt stora anlag för konsten och hans fader gjorde hvad som stod i hans förmåga, för att utbilda dessa anlag. Sedan det lyckats honom att få sin 11:årige son gratis antagen vid konstakademiens ritskola, hade han den glädjen att se den rikt begåfvade ynglingen utmärka sig genom hastig framsteg. År 1787 fick den unge Thorvaldsen den mindre silfvermedaljen, och två år sednare tilldelades honom den stora silfvermedaljen. Han måste nu dela sin tid emellan konsten och den hjelp han var skyldig sin behöfvande fader.

Nästan tvingad af sina gynnare täflade han år 1791 om, och vann, den mindre guldmedaljen; två år derefter tillkämpade han sig den stora guldmedaljen, hvilket berättigade honom till ett resestipendium. Men för att vinna tid att ännu mera utbilda sig, uppsköts resan till år 1796, då han medföljde en örlogsfregatt till Italien och reste till Rom, för att här fortsätta sina studier de 4 år, han uppbar det honom tilldömda stipendium.

Den unge bildhuggaren, som nu nått det så efterlängtade målet, var full af glödande ifver för sin konst. Denna ifver bestod likväl icke uti någon sträfvan, att genom ett eller annat i ögonen fallande verk ådraga sig verldens uppmärksamhet, utan deremot i ett mera stilla bemödande att i fullaste mått tillfredsställa de begrepp om konsten, som klart föresväfvade hans själ. Under detta stilla sträfvande, hvarvid han föga frågade efter verldens dom, förblef han naturligtvis nästan okänd under de första fyra åren af sitt vistande i Rom. Men efter denna tids förlopp trodde han sig likväl äfven böra göra något för att fängsla verldens ögon och den stora allmänheten. Han förfärdigade då en kolossal modell till sin Jason, som segrande upplyfte det af honom eröfrade «gyllene skinnet».

Detta Thorvaldsens första större konstverk väckte allmänt uppseende; men då hans namn ännu var alltför obekant, vågade ingen beställa Jason utförd i marmor af den nye konstnären, oaktadt modellen tydligt vittnade om, att han redan var en mästare i konsten. Med tungt sinne lagade han sig derföre i ordning till hemresan. Ett ansträngdt sträfvande i fyra år, endast lifvad af intresse för konsten, hade uppfyllt honom med förtroende till sig sjelf. Den lemnade modellen vittnade om ett sällsynt herravälde öfver den trotsiga materien; likväl hade icke publiken, icke ens kännare, något förtroende för konstnärens kraft, endast derföre att han ej egde något rykte: denna tvetydiga kritik, som ljuger lika så ofta, som den talar sanning.

Den för afresan bestämda dagen nalkades, och Thorvaldsens svårmod tilltog. Ändtligen var den fruktade dagen inne, då han för alltid skulle lemna «den eviga staden», som bjöd hans snille så mycken njutning. Hans saker voro redan nedpackade; ännu några timmar och han skulle vara utdrifven från sin himmel, ja, kanske varit förlorad för den konst, åt hvilken han hittills uteslutande egnat sig. Men lyckligtvis inträffade detta icke. Kort före den till Thorvaldsens afresa bestämda timma, hade hans Jason funnit en konstvän i en Holländare, som icke rådfrågade ryktet eller konstnärsnamnet, utan endast höll sig till konstnärns verk; och detta kunde icke vilseleda honom. Modellen var utförd på ett sätt, som tydligt visade hvarje opartiskt öga, att den, som utfört ett sådant arbete, måste vara en ovanlig konstnär. Man såg hjelten i sin lugna höghet, hvilande på högra foten, i det han vände hufvudet åt venstra sidan och höll det eröfrade skinnet i den venstra och spjutet i den högra handen.

Holländaren, Thomas Hope, hänrycktes vid åsynen af detta mästerstycke och skyndade straxt till Thorvaldsen. Just som denne uppgifvit allt hopp om att kunna qvarblifva i Rom, inträdde Hope i hans rum och begärde hans Jason utförd i marmor. I sin glädje öfver denna sakernas oväntade vändning begärde Thorvaldsen endast 600 zechiner för detta konstverk; men den lika så liberale som konstälskande Holländaren kallade denna summa en spottstyfver och lemnade honom 800 zechiner.

Denna händelse var afgörande med afseende på Thorvaldsens bana. Genom nyssnämnde beställning sattes han i stånd att kunna qvarblifva i Rom och att här ännu mer utbilda sig i den konst, genom hvilken han skulle göra sitt namn odödligt. Han blef nu snart ryktbar och skapade hurtigt efter hvarandra en mängd herrliga konststycken, till större delen statyer af grekiska gudar och hjeltar, bland hvilka den kolossala Mars och Adonis i synnerhet utmärkte sig. Den kolossala Mars, som stående fattar oljegrenen, i det han stödjer sig på den upp- och nedvända lansen, öfverträffar till och med Jason och anses för det yppersta, som den nyare konsten har att uppvisa i denna stil.

Hans nästa verk var en relief, föreställande Achilles sittande med bortvändt ansigte, emedan han med qväfdt raseri måste tåla, att Agamemnons härolder bortföra den motsträfvige Briseis, som Patrokles öfverlemnar dem; den kan jemföras med de vackraste antika basreliefer.

År 1808 fullbordade Thorvaldsen den nyss omnämnda Mars, äfvensom Adonis, hvilken af den utmärkte italienska bildhuggaren Canova berömdes såsom ett mästerstycke. Sina tidigare statyer, som voro under vanlig kroppsstorlek, nemligen Venus, Apollo, Bachus, Amor, Psyche, Hebe, Ganymedes och Merkurius måste han oftare förnya i marmor. De hafva, likasom alla hans öfriga arbeten, blifvit kopierade och graverade i koppar. Hans, både i anseende till idéen och utförandet lika utmärkta, fyra reliefer till en fyrkantig dopfunt, föreställande: 1) Christi döpelse; 2) Madonnan med barnet Jesus och den lille Johannes; 3) Christus, som välsignar barnen, och 4) en grupp af englar, hafva blifvit berömda af alla kännare. Äfven hans 4 medaljonger till slottet Christiansborgs portal måste anses såsom ypperliga mästerstycken.

Äfven Vårfrukyrkan i Köpenhamn har af Thorvaldsen blifvit prydd med herrliga konstverk. Sålunda lemnade han till gafveln öfvar denna kathedralkyrkas hufvudingång en skön basrelief, föreställande Johannes Döparen, som predikar i öknen; till nischerna i försalen: de stora profeterna; till frisen: Christus, bärande sitt kors; till kyrkans inre: de mästerligt utförda tolf apostlarne, och till altaret: Frälsaren sjelf. Denna rikets hufvudkyrka har derigenom blifvit en konstens vallfartsort, som hvarje konstälskande resande skattar sig lycklig att hafva sett.

Till de skönaste bland Thorvaldsens arbeten höra dessutom: hans tre gratier, hans allegori: dagen och natten; frisen i en af salarne i påfliga palatset på Monte Cavallo, i basrelief, och hans i sanning poetiska figur: Hoppet. Derefter förfärdigade han tvenne icke mindre sköna karyatider i kroppsstorlek, grafmonumentet för den i Florens aflidne unge Bethmann från Frankfurt am Main och mångfaldiga, sinnrikt uttänkta och herrligt utförda basreliefer. De sista och utmärktaste bland dessa äro: Bachus, som låter Amor dricka ur sin skål; Minerva, som sätter sommarfågeln på den af Prometheus formade menniskobilden; Amor, som klagande visar Venus sin lilla af ett bi stuckna hand; Hygiea, som låter Esculaps ormar dricka ur sin skål; Amor, som med sin pil söker återkalla den vanmäktiga Psyche till lifvet, och Muserna, hvilka vid klangen af Apollos lyra dansa omkring gratierna.

År 1810 utnämndes Thorvaldsen till professor vid romerska konstakademien S:t Lucas. Kejsare och konungar hedrade honom, och konung Ludvig af Bayern var hans förtrolige vän. Sedan grekernas gyllene dagar har ännu ingen bildhuggare närmat sig idealet af det sköna och fullkomliga i konsten, så som Thorvaldsen. Han öfverhopades med beställningar från alla håll, och det är i sanning förvånande, huru det kunde lyckas denne man, att fullborda så många, herrliga konstverk.

Kejsar Napoleon beställde af Thorvaldsen en stor basrelief, föreställande: Alexanders triumphintåg i Babylon; denna, tillika med fyra andra basreliefer, köptes sedermera till det praktfulla Christiansborg i Köpenhamn.

Kejsarne Alexander och Frans den förste, Polackarne, Schweitzarne och Tyskarne uppdrogo åt Thorvaldsen utförandet af offentliga monumenter. För Warschau förfärdigade han Furst Poniatowskys staty till häst; för Rom: Påfven Pius den sjundes grafmonument och Gonsalvis byst; för München: Hertig Eugènes af Leuchtenberg grafmonument. För att uppsätta det sistnämnda, begaf sig Thorvaldsen sjelf till München, i Februari 1830. Under sitt vistande i denna stad uppdrogs åt honom renoverandet af de på den grekiska ön Egina år 1811 uppgräfda statyer, som blifvit inköpta af konungen af Bayern, hvilket svåra arbete han lyckligt fullgjorde.

Under ett af sina besök i Köpenhamn modellerade han konung Fredrik den sjettes och hans drottnings, den fromma Marias, byster, hvilka han sedermera utförde i marmor. Äfven bysterna af den danska konungafamiljens öfriga medlemmar modellerade han och utförde sedermera i marmor.

Thorvaldsen dog den 24 Mars 1844.

Afrikanska myrors glupskhet.

I det tropiska Afrika iakttog Herr *Savage* ett slags jagande myror, som i ofantliga svärmar drogo öfver stora slätter, och derunder angrepo alla djuriska, såväl lefvande, som döda kroppar samt utrotade på kort tid alla mindre djur och skadliga insekter som funnos i en boning. Oaktadt dessa myror voro mycket små, kastade de sig dock öfver ormar af flera fots längd, och fingo, till följe af sitt ofantliga antal, snart bugt med sitt byte, i det de alltid först uppåto ormens ögon. De äro af flera särskilta former. De största, könlösa individerna göra tjenst såsom krigare.

Skalden Schiller i Carlsbad.

Efter en originalteckning af hans vän, landskapsmålaren Reinhart.

Skalden Schiller och Målaren Reinhart.

Den 11:te November 1848 voro 89 år förflutna, sedan Friedrich Schillers födelse i Marbach. I Leipzig firades denna dag på samma högtidliga sätt, som man förut länge varit van vid och sålunda borde den öfverallt hafva blifvit firad från foten af Alperna till Östersjöns kust och från Rhenfloden till det moskovitiska rikets vestra gränsor, emedan Schiller beredde den stora tyska nationen de herrligaste och mest ädla njutningar i det skönas rike.

Här är icke stället att vidare uttrycka dessa känslor eller att följa denna tankas flygt. Vi vilja hoppas att det icke heller behöfves; ty den skald, som författat *Don Carlos* och *Wilhelm Tell*, blir säkert öfverallt förstådd och ärad efter förtjenst. Motstående träsnitt är utarbetadt efter en teckning af den geniale målaren Reinhart och föreställer skalden i hans 23 år, således i den fria, lyckliga tiden, som förflöt mellan hans vistande i Stuttgart och Manheim. Man ser honom här rida på en åsna, i det han företager en utflykt till något af bergen i närheten af Carlsbad.

Målaren, som lemnat denna teckning, dog år 1847, och som han hörde till denna tids yppersta landskapsmålare, är det icke mer än billigt, att vi här i all korthet meddela några underrättelser om hans lefnad.

Johan Christian Reinhart, *Schillers* ungdomsvän samt känd och högaktad äfven af *Göthe*, föddes år 1761, i en by i trakten af staden Hof. I Leipzig studerade han Theologi; men under den namnkunnige Oesers ledning sysslsatte han sig på samma gång med målarekonsten. Som hans talanger här allt mer och mer utvecklade sig, tilldrog han sig snart Markgrefvens af *Baireuth* uppmärksamhet, och vann hertigens af *Meiningens* ynnest. Understödd af dessa gynnare, begaf han sig sedermera till Rom, för att vidare utbilda sig i konsten.

Hans bekantskap med Schiller började i Meiningen, i närheten af hvilken stad, nemligen på Fru von *Wollzogens* gods, skalden år 1783 fulländade sin «*Fiesko*» och skref «*Kabal och Kärlek*.»

Reinharts målningar utmärka sig genom en själfull och storartad uppfattning af naturen, genom klara färger och en fri behandling. Han har dessutom lemnat åtskilliga värderika blad, bland hvilka må nämnas några utsigter af Rom och denna stads närmaste omgifningar. En af hans skönaste raderingar, föreställande ett landskap i stormväder, är tillegnadt hans vän Schiller.

Likasom *Overbeck* och *Thorvaldsen*, fann äfven Reinhart den honom mest passande lifsluft i Rom; och här lefde han i öfver ett halft århundraden, med undantag af några få korta afbrott. Men icke allenast bland konstnärerne åtnjöt denne, de tyska målarnes *Nestor* en hög grad af aktning och beundran; ty oaktadt hans skarpt utpräglade protestantism, stod han dock i ett högt anseende hos det romerska folket. Han förtjente också verkligen denna högaktning; ty han var en lika älskvärd menniska som utmärkt konstnär.

Henrik Stieglitz har i sina «Erinringar från Rom och Kyrkostaten» meddelat åtskilliga intressanta drag af denne ålderstigne målares lif och flera bevis på hans högaktning för *Pius den nionde*. Reinhart författade gerna vers, och sålunda skref denne 90-årige konstnär, i April månad 1847, alltså få veckor före sin död, en lång hymn till nämnde påfves ära.

«Nästföljande dagen,» berättar Stieglitz, «besöktes han af en hög andlig, och uppläste då för honom sitt nyligen slutade skaldestycke. Prelaten, som samma dag hade förrättningar hos påfven, omtalade för denne, att han blifvit besjungen af en tysk protestant, i det han tillika skildrade den förträfflige Reinhart både såsom menniska och konstnär, och tillade att han var intagen af kärlek och högaktning för hans helighet. Härpå svarade Pius med det honom egna, kärleksfulla sättet:

«Hälsa denne förträfflige man och säg honom att jag skall bedja till Gud för hans tillfriskning.» Dessa ord blefvo genast meddelade Reinhard.

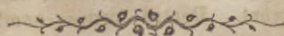
«Veten ni väl, *hvem* som sändt mig en hälsning?» sade den sjuke Reinhart till oss, med glädjestrålande blickar och med den fordna kraften i sin stämma; — «det har påfven Pius den nionde sjelf gjort!» bifogade han.

I det han nu pekade på sitt å bordet liggande skaldestycke, utropade han: «Den 16 April skref jag denna hymn och redan nu har den burit rik frukt! Pius den niondes fromma bön har åter gjort mig frisk och rask! Lefve parnassens alla systrar!»

Då han åter tillfrågades, om han icke, efter att hafva fullkomligt återvunnit sin helsa, hvilket tyvärr icke inträffade, ville göra en uppvagtning hos påfven i svarande han: «Jo, och måhända till och med att kyssa hans helighets toffel, oaktadt jag eljest alltid med afsky tänkt på denna ceremoni!» Derefter fortfor han skämtande: «Hvad skola väl Nazareerna säga om att påfven låtit hälsa mig, erkekettare, och bedit för mig!»

Reinhart hade ofta blifvit uppmanad att öfvergå till katholska kyrkan, och dylika förslag upprepades åtskilliga gånger kort före hans död. Men han förblef fast stående på sin engång intagna ståndpunkt, och ville, som han sade, «lefva och dö i sin protestantism.» Vid ett sådant tillfälle yttrade han en gång: «En öfvergång till den katholska kyrkan kunde blott då vara möjlig, när man hastigt begagnade ett ögonblicks frånvaro, eller antog den kroppsliga kraftlöshetens brist på fast vilja, att vara detsamma som samtycke; men då skulle man också hafva fullmagt att förklara honom omyndig i hänseende till fullbordandet af nämnde akt.»

En sådan konstnär och en sådan menniska var Reinhard, Schillers ungdomsvän, en sann fader för alla tyska målare i Rom. Man hoppas att Stieglitz, som var hans förtrolige vän, snart skall finna tillfälle att fullborda och utgifva den ädle hädangångnes lefvernes-beskrifning.

Scheldeflodens källa.

Scheldefloden uppkommer i franska departementet Aisne, genomströmmar Nord-departementet, löper härifrån genom de belgiska provinserna Hennegau och Östra Flandern, formerar gränsen emellan den sistnämnda och Antwerpen, ilar i tvenne hufvudarmar, nemligen Bethschelde eller Hont och Östra Schelde, genom Holland samt faller ut i Nordsjön. Scheldeflodens källa, öfver hvilken man uppfört ett muradt hvalf, är belägen vid berget S:t Martin, i närheten af byn Beaurevoir. Denna flod är segelbar och vigtig för handeln, ty från Antwerpen kan den befaras af de största handelsfartyg.

Vid Schelde ligga städerna: Cambray, Valencienne, Condé, Tournay, Oudenaarde, Gent, Dendermonde, Antwerpen och Vliessingen. Dess vigtigaste bifloder äro Aisne, Scarpe, Lys, Dender och Rupel.

Om Thermometern.

Det verktyg man begagnar för att utröna någon kropps värmegrad, kallas *thermometer* (värmemätare). *Cornelius Drebbel*, en holländsk landtman, som ofta vistades i England, samt lefde i sednare hälften af 16:de och i den förra af 17:de århundradet, anses vanligen för första tillverkaren af detta nyttiga instrument. Andra tillerkänna läkaren *Sanitorius*, och ännu andra den berömde *Galileus* hedern af dess uppfinning.

Förfärdigandet af detta instrument är icke svårt och tillgår på följande sätt. Man väljer dertill först ett glasrör, som i alla sina delar har lika vidd. Detta göromål upptager väl mycken tid, men är ingenting mindre än svårt. Dertill fordras nemligen blott, att man småningom låter en droppa qvicksilfver genomlöpa hela röret, och vid hvarje dess framskridning mäter, till hvilken längd det utvidgat sig. Qvicksilfrets massa förblifver påtagligen alltid densamma. Finner man dervid, hvilket dock endast sällan är fallet, att qvicksilfver-pelaren i rörets alla delar icke ändrar sin längd, så är detta ganska tjenligt till en thermometer. Men eger röret icke nyssnämnde egenskaper, så återstår intet annat, än att dela röret så, att de yttre graderna så noga som möjligt motsvara lika stora inre rymder. Förfarandet dervid är följande: Man håller så mycket qvicksilfver i röret, att det utvidgar sig till ungefär 1 à 2 tum. Der-

näst söker man på samma sätt som förut, att bringa qvicksilfverpelaren till hvarje ställe efter behag, i det man med ett finger ömsom öppnar och tillsluter röret, och anmärker på det sorgfälligaste det ställe, hvarest pelaren stadnar. Så verkställer man rörets första nödvändiga indelning. Men emedan de derigenom erhållna grader ännu äro för stora till thermometriskt bruk, så utsläpper man af qvicksilfret ungefär hälften, och bringar den qvarblifna hälften sålunda på den första af de förra delarne, att bådas begynnelsepunkter sammanfalla. Äfven den nya qvicksilfver-pelarens slutpunkt bör noggrannt anmärkas.

Antaga vi nu, att man låtit qvicksilfret så långt framskrida, att dess slutpunkt betäcker förstnämnda dess slutpunkt, så skall dess nuvarande begynnelsepunkt, den man ej får glömma att beteckna, stå den förra slutpunkten så mycket närmare, ju fullkomligare qvicksilfret är deladt i två lika stora delar, och ju regelmessigare röret är borradt. Den mellan båda slutpunkterna liggande lilla del af röret kan man utan tvekan anse för cylindrisk. Sedan man slutligen delat densamma i två lika stora delar, har påtagligt en sådan delning af förstnämnde större rymd uppkommit, som helt visst blott ytterst litet afviker från rätta halfveringen. Alldeles på samma sätt förfares med alla öfriga delar. Utsläpper man återigen ungefär hälften af det i röret innelutna qvicksilfret och verkställes äfven tredje indelningen alldeles så, som den andra, så fördubblas de lika stora delarnes antal ånyo och man har i betydlig mån kommit närmare till målet. För öfrigt gör man väl uti att så länge upprepa det långvariga arbetet, tills två och två af på hvarandra följande delar icke mer visa någon märklig skillnad i längdutsträckningen, så att man då äfven kan dela hvarje del, utan att begå något synnerligt fel, i ett antal lika stora delar efter behag.

På detta sätt skulle man kunna förfärdiga ett rigtigt rör för thermometern; men nu blir frågan: huru får man en kula till densamma? För att erhålla denna, smälter man först rörets ena ända vid en såkallad smältlampa; härpå tillknådar man, medelst en liten koppar- eller jernstång, som, för att alltid hållas varm, äfven måste doppas i flaskan, det smälta glaset och afrundar det knappformigt; slutligen blåser man i rörets öppna ända och utvidgar så den andra deraf till en glaskula. Blåsningen får dock icke ske med munnen, emedan det inre af röret skulle fuktas genom andedrägten, utan medelst en kautschukflaska, som fästas på den öppna ändan.

Nu skrider man till fyllningen af kulan och en del af röret, med någon droppformig vätska. Tjenligast dertill är qvicksilfver, ty dels är det ganska mottagligt för värma och köld och dels utvidgar det sig derunder ganska regelmessigt. Men för att bortskaffa luften, som ymnigt finnes deri och vid detta göromål är det förnämsta hindret, upphettar man röret starkt, så att inga luftblåsor må kunna bildas. Mindre tjenlig är kulans uppvärmning allena. Vidare bör man, så snart luften uppnått sin största förtunning, doppa den öppna ändan i qvicksilfver, som nu lätt skall intränga i röret. Skulle för öfrigt vid detta förfarande första gången icke nog luft inkommit i röret, så har man intet skyndsammare att göra än att upprepa det nyss slutade göromålet, i det man uppvärmer kulan, tillika med det i henne befintliga qvicksilfret.

Är allt detta rigtigt gjordt, så måste man nu tillsmälta röret. Men förr än man kan skrida dertill, måste man ännu en gång upphetta kulan och det så straxt, att qvicksilfret nästan uppstiger i ändan som tillslutes. Blott på detta sätt förjagas all i röret befintlig luft. Märker man, att qvicksilfret ännu icke uppnått bemälte höjd, så blåser man hastigt i ett lödningsrör af glas, ökar dymedelst ljuslågan, smälter glasets öppna ända, tillrundar det sorgfälligt, att det icke så lätt må brista, och utestänger sålunda med ringa möda luften.

Då thermometer-röret nu är färdigt, måste vidare endast hela skalan anbringas derå.

För att till en början finna ett fast ställe, skaffar man sig ett stycke smältande is, sätter glasröret, så långt det är, fylldt med qvicksilfver, följaktligen icke blott kulan, i densamma, och anmärker noga den punkt, till hvilken qvicksilfret sjunker, eller hvarvid det åtminstorne lungt stadnar så länge tills isen fullkomligen smält. Denna första fasta punkt kallas thermometerns fryspunkt.

Härpå doppar man röret försigtigt i ett med sjudande vatten fylldt kärl, eller, hvilket ostridigt är bättre, i ångan som befinner sig äfven detsamma. Knappt har man gjort detta, så stiger redan qvicksilfret till en viss höjd, och dröjer här för andra gången, så mycket man än må upphetta kärlet, en stund, tills nemligen äfven sista vattendroppan upplöst sig i ånga, oföränderligt på samma ställe. Detta ställe utgör den andra allmänt antagna fasta punkten på instrumentet, kokpunkten. Rymden mellan kok- och frys-punkten, hvarpå man nu hufvudsakligast har att fästa uppmärksamheten, har å hvarje thermometer namn af grund- eller fundamental-afstånd, och delas än i flera, än i färre lika stora delar.

Den i Sverige och Frankrike vanliga indelningen af detta afstånd, uti 100 grader kallas, efter uppfinnaren, *Celsii skala*, äfven hundragradiga skalan. På en annan likaledes mycket bruklig skala är det indeladt uti 80 grader; den kallas Reaumurs skala. På båda dessa räknas graderna från fryspunkten. Fahrenheit, en berömd thermometer-tillverkare i förra hälften af sistlidne århundrade, fann, då han satte sin thermometer i en blandning af snö och salmiak, en tredje fast punkt, och kallade densamma, till skillnad från den naturliga, den artificiella fryspunkten. Han delade vidare det vanliga afståndet i 180 och rymden mellan båda fryspunkterna i 32 lika grader, så, att hans artificiella fryspunkt är betecknad med 0, den naturliga med 32 och kokpunkten med 212. Denna skala begagnas nästan ensamt i England. Celsii skala brukar man beteckna med C, Réaumurs med R och Fahrenheits med F. Graderna under 0 erhålla minus eller förminskningstecknet (—), graderna öfver

0, plus eller tillökningstecknet (+) så att t. ex. 5 grader öfver fryspunkten betecknas med + 5°, deremot 5 grader under densamma med — 5°. I vanligt tal kallas de förra köldgrader, de sednare värmegrader. Utelemnas tecknet, så förstås alltid grader öfver 0.

Vill man medelst en thermometer utröna en kropps köld- eller värmegrad, så bör man draga försorg, att den sednare omgifver kulan och en del af röret möjligast tätt och tillräckligt länge, samt att under rönets anställande ingen annan kropp inverkar på instrumentet. Redan en beröring deraf med handen åstadkommer origtigheter. Att man icke förr, än qvicksilfret oföränderligt blir stående på en viss punkt, kan säga, det thermometern utvisar kroppens bestämda temperatur, torde icke behöfva någon vidare förklaring.

Franz Joseph,
Kejsare af Österrike.

Franz Joseph, son af erkehertig Franz Carl och erkehertiginnan Sophie, född den 18 Augusti 1830, uppsteg på österrikiska kejsarthronen den 2 December 1848, sedan hans farbroder kejsar Ferdinand (född den 19 April 1793) afsagt sig regeringen. Den unge kejsaren har åtnjutit en ganska sorgfällig uppfostran, och derunder ådagalagt en utmärkt språktalent. Hans böjelse för militär-yrket är dock öfvervägande, och han har praktiskt öfvat sig i de särskilta militärkunskaperna. Hans valspråk är: «*Viribus unitis*» (med förenade krafter), antydande att blott genom förenade krafter af Österrikes såväl furstar som folk kan det gemensamma fäderneslandets pånyttfödelse åstadkommas.

☞ *För att medelst ombesörjande af en ny upplaga kunna expediera de många reqvisitioner å Illustreradt Magasin som, sedan hela första upplagan blifvit distribuerad, fortfarande ingå, har utgifvaren varit nödsakad att något utöfver den bestämda tiden fördröja tryckningen af detta häfte.*

GÖTHEBORG,
SNÄLLPRESSTRYCK FRÅN ANDERS LINDGREN,
1849.

ILLUSTRERADT
MAGASIN
FÖR SPRIDANDE AF NYTTIGA KUNSKAPER BLAND ALLA KLASSER.

Juli. Sjunde Häftet. 1849.

En Sjömans-examen.

Examen! Skräckfulla ord, som kan komma den mest dristige att darra; fruktansvärda pröfning, då ett främmande öga skall intränga i vårt inre, undersöka vår själ och våra kunskaper samt fälla en dom som ofta verkar afgörande på hela vår framtid! Hvem har väl utan en slags ängslan kunnat bestå för dessa frågor och, svar, hvarvid ett lugnt, öfverlägset förstånd utöfvar herravälde öfver vårt, hvilket redan förut blifvit oroadt af den nya och främmande omgifningen? *Rabelais* har yttrat att en professor som examinerar en elev, kan liknas vid en gammal stöfvare som jagar en ung hare! Och hur mången hare kan väl hoppas att slippa helskinnad från en sådan jagt?

Det är åtminstone något osäkert, huru det kan komma att gå honom som här ofvan blifvit presenterad i matrosdrägt, och som i detta ögonblick examineras af den gamle lotsen, i närvaro af de öfriga kandidaterna till lots-examen. — Examinatorns utseende har emellertid intet af detta embetes vigt, som så ofta verkar imponerande på den yngre. Med en fiskaremössa på hufvudet och iklädd en grof, vid jacka väntar han på den unga mannens svar, i det han ser på honom med ett till hälften välvilligt, till hälften ironiskt leende, som sjömännen pläga kalla: ett streck till norr och ett till söder. Åsynen af det som omgifver honom, har redan slagit vår unge sjöman med en förskräckel

se som är blandad med djup vördnad. Denna jordglob, dessa sammanrullade sjökort, dessa böcker, hvilka äro nästan så stora som bibeln och detta lilla fulltacklade fartyg, färdigt att löpa af stapeln; allt detta gifver examens-rummet, i hans ögon, utseende af ett slags heligt ställe, hvarest man tillochmed skulle kunna smida ränker emot honom. Den gamle lotsen står framför honom, såsom ett högre väsende, bekant med alla hafvets och vindarnes hemligheter, och i examens-vittnet, den andre gamle lotsen som i godt mak sitter och rökar sin pipa, ser han examinatorns lärde bundsförvandt. Han tillfrågas flera gånger förgäfves om en sak, som han noga känt allt sedan han var en liten gosse; stum och förvirrad fördjupar han sig i ett af dessa skenbara eftersinnanden, hvilka i sjelfva verket icke äro annat än ett slags själsfrånvaro, och mekaniskt rycker han sig i underläppen, liksom ville han med handkraft draga svaret ur munnen, då han icke är i stånd till att kunna finna det i minnet. — Lyckligtvis är hans äldre broder närvarande: en rask och stark sjöman, som efter fadrens död blef familjens hufvud och som sett sin yngre broder uppväxa under sina ögon samt så att säga sjelf uppfostrat honom på det salta hafvet. Han har förutsett sin brors bryderi; helt omärkligt har han ställt sig bakom hans rygg och hviskar nu till honom det svar som denne icke sjelf kan finna.

Vi vilja hoppas att denna mellankomst icke blifver onyttig, och att den unge mannen, numera, då han hunnit repa mod, skall visa hvad han duger till. Hvilken af oss har icke likaledes haft en beskyddare, som hulpit oss att göra det första steget på lifvets bana? Broder, onkel, moder eller vän! Vid menniskans sida står oftast åtminstone någon af dessa skyddsandar, hvilken icke öfvergifver henne, förr, än hon fått tillräcklig styrka och sjelftillit eller också lyckan till ledsven.

Juli Månad.

Denna månad har fått sitt namn af Julius Cæsar, Roms beherrskare, som var född i denna månad.

Historisk Kalender.

1	1677	Svenska flottan blir af den danska slagen vid Falsterbo.
2	1778	Philosophen Rousseau †.
3	1646	Philosophen Leibnitz *.
4	1304	Skalden Petrarca *.
5	1715	Moralphilosophen Gellert *.
6	1373	Reformatorn Johan Huss *.
7	1565	Svenska flottan segrar öfver den danska vid Rügen.
8	1695	Mathematikern Huygens †.
9	1762	Catharina II uppst. på ryska thronen.
10	1807	Mathematikern Joh. Bernoulli †.
11	1732	Astronomen Lalande *.
12	1675	Danskarne blifva slagne vid Eda skans i Wermland.
13	1793	Marat mördas af Charlotte Corday.
14	1808	General Adlercreutz slår Ryssarne vid Lappo.
15	1808	Murat bl. konung i Neapel.
16	1812	Svenska Tryckfrihetsförordningen antages.
17	1793	Charlotte Corday guillotineras.
18	1374	Skalden Petrarca †.
19	1611	Träffning vid Grimskär mellan svenska och danska flottorna.
20	1808	Joseph Bonaparte intågar i Madrid.
21	1820	Elektro-Magnetismen uppt. af Oersted.
22	1784	Astronomen Bessel *.
23	1810	Riksdag i Örebro.
24	1628	Svenskarne undsätta Stralsund, som belägras af Wallenstein.
25	1700	Carl XII landstiger med Svenska hären på Seeland.
26	1789	Sjöträffning vid Öland mellan Sv. och Ryska flottorna.
27	1759	Mathematikern Maupertuis †.
28	1750	Kompositören Bach †.
29	1440	Borgholms slott belägras och intages af Carl Knutsson.
30	1566	Philanthropen Bartholomeo de las Casas †.

Väderleks-Kalender.

Juli är den varmaste månaden af året. Den största solhettan infaller vanligen omkring den 27:de. Medeltemperaturen är för Stockholm: + 17 ½ °, för Götheborg + 17 ⅓ ° och för Lund + 17 ⅓ °. Vid månadens början är vädret några dagar föränderligt, hvarefter värmen tilltager och de soliga dagarne fortfara till nära månadens slut, då vanligen åska och slagregn inträffa. Regn i andra hälften af Juli är gerna ihållande. «Aftonrodnad klar natt, morgonrodnad våt hatt.» Att detta ordspråks förutsägelse vanligen slår in, har sin grund deri, att fenomenet oftast inträffar vid vestliga vindar. *Vackert väder* inträffar: Om vädret vid solståndet var vackert. Om morgnar och aftnar röken ur skorstenarne stiger rakt och högt uppåt. Om nordostlig vind blåser. Om barometern stiger nattetid. En mulen morgon gör ofta en klar dag». *Regnväder* inträffar: Om åskan går vid solnedgången. Om nordostl. vind uppkommer om morgonen, åtföljes den af sydl. vind och ymnigt regn. — Om regnmaskar talrikt visa sig. Om barometern hastigt faller eller stiger.

Naturhistorisk Kalender.

«En sommardag i Juni, Juli och början af Augusti, med sin yppiga, fortskyndande vegetation, sin ljumma luft, sina ljusa nätter, under hvilka aftonskymningen och morgonrodnaden syskonlikt räcka hvar-

andra handen, då hela naturen liksom synes fira sin bröllopsfest, och allt inbjuder menniskan att njuta lifvets behag, är ovärderlig, och öfverträffas icke af Europas sydliga länder, som eljest i så rikt mått framför Norden äro begåfvade. Blott 4 à 5 timmar efter sedan trastens rena, harmoniska toner, lika en aftonbön, inledt naturen till hvila, är redan lärkan med hela sångarhären färdig att börja sin glada morgonsång. En sommarnatt i Norden är ingen natt; det är blott en obeskrifligt ljuf skymning, hvarunder naturen icke sofver, blott slumrar. Men allt är snart åter lif och rörelse; äfven menniskan är redan kl. 3 på morgonen med lian i handen färdig att börja sitt långa dagsarbete.»

Följande vexter blomma under denna månad: Stockrosor, Hvita Liljor, Desmerosor, Blomman för dagen, Diptam, Borstnejlika, Trädgårdsnejlika, Jungfrun i det gröna, Reseda, Lavendel, Eterneller, Tusenskönor, Jungfru Marie sänghalm, Provinsrosor, Vallmo, m. fl. Hafre, Rofvor och Ärter mogna, äfvensom Hjortron och Åkerbär. Göken upphör att gala. (Bönderna i Skåne säga att Göken tystnar, när han ser den första höstacken.) De flesta i Sverige inhemska däggdjur och foglar hafva i denna månad ungar. Nya arter skalbaggar, samt en mängd dag- och natt-fjärilar framkomma. Korsvingar, Gräshoppor samt Dag- och Sjösländor synas i större mängd, än under Juni månad.

Frugtträdgårds-Kalender.

Mot slutet af Juli okuleras på sofvande ögat. Förband på stammar, som blifvit okulerade på drifvande ögat, måste lossas och befrias från vilda skott. Kopulerade, okulerade och ympade träd fästas vid pålar, på det de må växa raka och ej skadas. Den som vill uppdraga Stickel- och Vinbärs-buskar af frö, bör blanda de ifrån saften befriade fröen med torr sand och utså dem ½ tum djupt. Inom 3, på sin höjd 4 år bära de. Vid anläggning af nya trädskolor rigoleras jorden två fot djupt. Med mycken frugt belastade grenar förses med stöttor. Skörden af tidig frugt är nu betydligare och fordrar mer omsorg än i förra månaden.

Blomsterträdgårds-Kalender.

På sofvande ögat okuleras Törnros-, Robin- och Orange-telningar. Georginer uppbindas och vattnas dagligen. I krukor dem man ställer på ett skuggrikt och kyligt ställe, lägger man lökar och rotknölar af de till drifvande bestämda Kejsarkronor, Ranunklar och Anemoner. I orangeriet sår man nu många sommarblommor, som då väl lyckas våren derpå. Mogna blomsterfrön samlas sorgfälligt. Till potpouri tagas nu blommor af Oranger, Gardenien och Jasminer.

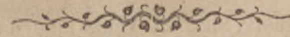
Astronomisk Kalender.

Solen ingår uti Lejonets tecken den 22 i denna månad. Dagens längd minskar sig, under första hälften af denna månad, med per medium 2 minuter, och under sednare hälften, med likaledes per medium 3 ½ minuter dagligen. Under hela denna månad fortfara de så kallade ljusa nätterna; men ljusstyrkan aftager efterhand, i det den ljusa bågen alltmera förminskas, såväl i höjd som utsträckning. Dock är denna förändring ganska ringa under månadens första hälft; först mot dess slut börjar ljusminskningen blifva märkbar.

Sundhets-Kalender.

Efter medlet af denna månad begynner den så kallade rötmånaden, som genom sin qvafva, åskdigra luft förstärker solhettans inflytelse och ger anledning till förslappande nervösa sjukdomar, hvilka vårdslösade, lätt kunna blifva dödliga. Personer, som arbeta på åkrar och ängar, angripas vid alltför stark värme af svindel och slagfluss; rötfeber och rödsot äro gängse. Dieten bör i denna månad vara högst måttlig. En helsosam dryck är tjernmjölk. Bland frukter rekommendera sig nu i synnerhet sura körsbär. Man iakttage den största renlighet och byte som oftast om linne. I stället för på dunbolster, sofve man på madrasser och under lätta täcken. Vid stark värme äro matsmältningsorganerna mycket förslappade, och fel med dieten, såsom missbruk af starka drycker, kylig dryck då man är varm, äfvensom häftiga sinnesrörelser, kunna ofta gifva anledning till dödliga sjukdomar.

Fotbad, använda med behörig försigtighet, äro nu mycket helsosamma; äfvenså ström- och dusch-bad.

Några aphorismer om vänskapen.

Vänskapen betraktas icke blott bland alla bildade nationer, utan till och med bland vildar och barbarer, såsom den innerligaste och heligaste förening.

* *

Den innerliga känslan för vänskap utvecklas blott vid fullkomligt sinneslugn, så snart man förstår att uppskatta dess sanna värde.

* *

Under de sednare lefnadsåren kommer denna sinnesstämning icke mer så lätt, som i de tidigare; vi hängifva oss icke så hastigt under allvarets och eftertankans period; vår erfarenhet har gjort oss försigtigare; vårt sinne har antagit en viss sluten-

het och förbehållsamhet; öfverensstämmelsen med andra menniskor blir oss nu svårare, och lifvets allvarsammare förhållanden ålägga en strängare uppmärksamhet på oss sjelfva och andra. Men deremot är den vänskap, som mognar långsamt, en desto kostligare frukt, som är sällskapslifvets högsta fördel.

* *

Vänskapen är inom oss en herrskande värme, som är fri från all smärta, under det kärleken förföljer sitt föremål med en rädd och plågsam längtan, och dör i njutningen. Men vänskap växer i njutningen, emedan den är af andlig natur och genom umgänget allt mer luttrad.

* *

Man blir lätt ledsen vid verlden, och det snarast i en upplyst, öm och fördragsam vänskaps armar, der man får fritt och otvunget säga, hvad man tänker och känner; der man anförtror hvarannan alla sina tankar och önskningar, der man alltid med saktmod tillrättavisas vid hvarje misstag; der man alltid förstår hvarannan vid första ordet; der man finner och meddelar understöd, hjelp, råd och tröst vid alla göromål och i olyckor, vid alla lifvets händelser och i hvarje nöd; der den trötta och nedtryckta själen alltid åter uppvaknar ur sin overksamhet, ur sin modlöshet och ur sin dödsslummer; der hoppet alltid åter uppgår och grönskar; der man vid hvarje återblick på det förflutna med det ljufvaste vemod ömsesidigt säger till hvarandra: «hvad hafva vi icke redan genomlefvat med hvarandra!» der man bortpratar aftnar som minuter, och der man aldrig blir trött att höra på och att underhålla hvarandra; der man icke fruktar någon annan ledsnad, än den förskräckligaste, den som förorsakas genom skiljsmessa och döden; der man lättar hvarandras alla smärtor; der man meddelar hvarannan allt hvad man ser, hör och läser, allt hvad man erfarit, allt hvaröfver man gläder sig och hvarvid man lider.

* *

De ömmaste slag af vänskap äro alltid de, som uppstå af *likstämmighet* i ädla känslor, öppen och redlig karakter och af det sinnelag, som icke är i stånd till förställning och hyckleri. Denna hjertats öppenhet och frimodighet; denna renhet i umgänge är ett hufvudvilkor för den äkta vänskapen. Allt som är tillgjordt, krystadt och skeft, all förbehållsamhet och allt misstroende, all sorglig färgskiftning i känslor, äfvensom hvarje slags känslosamhet äro hinder för en sann vänskap. Den bör kunna och våga läsa i hjertats innersta, om den skall känna sig lycklig i sin egen uppriktighet. Kan den icke fullkomligt intränga i den andras själ, återstår äfven blott den lättaste misstanke, det ringaste tvifvel, så är den äfven nära sin död. Så se vi ofta vänner kallna för hvarandra, hvilka för evigt syntes skapade för hvarandra.

* *

Man måste i vänskap icke »låta» det stanna vid blott *väsendtliga* tjenster; *obetydliga anledningar* att visa förekommande godhet, förefalla dagligen, och det ges vissa indirekta bevis på tillgifvenhet, på hvilka man ofta sätter mera värde, än på vissa direkta, emedan man mindre faller på den tanken, att det tilläfventyrs kunde vara förställning dervid, och emedan de snarare synas vara en tillfällig yttring af känslan, än öfvertänkta af klokheten, eller föranledda af pligt.

* *

Den förtroliga vänskapen upptäcker nödvändigt en mängd små fel, öfver hvilka den bör kasta öfverseendets slöja, i det den erinrar sig sina egna. Blott genom fördragsamhet erhåller man rättigheten att sjelf blifva fördragsamt bemött. En annan pligt, från hvilken blott ärelösheten frisäger sig, är tystlåtenhet i afseende på anförtrodda hemligheter. Icke en gång misshällighet, om den än hade det mest förtjenta hat till följd, upphäfver denna pligt.

* *

Det ges en ömsesidig skonsamhet i vänskap, hvilken består deruti att man icke tillåter sig mer och icke fordrar mer, än man är skyldig hvarannan; den kan bättre kännas än förklaras, och dess reglor äro af så ömtålig natur, att de icke kunna begripas af dem, hvilkas moraliska känsla icke gissar sig dertill.

* *

Ju dyrbarare vänskapen är, desto vigtigare är valet af vänner. Man bedömmer oss till en stor del efter våra förbindelser; dessutom äro själssjukdomarne lika smittande som de kroppsliga. Man antager småningom deras meningar, laster och dygder med hvilka man plägar umgänge. Man blir svag i sällskap med den fege, hård med den elake, oegennyttig med den högsinte. Dåliga bekantskaper gagna till intet, så länge man behåller dem, och skada om man vill öfvergifva dem. Har man beslutat sig till en upplösning, så bör man på långt håll tillvägabringa saken och undvika uppseende. Dårar blifva oense, förnuftiga menniskor upphöra att se hvarandra.

Invigda Blommor.

Det är en lika så from, som vacker sed bland qvinnorna i *Wallachiet*, att de, sålänge blommor finnas att tillgå, aldrig gå i kyrkan, utan att medtaga en blomsterbukett. När gudstjensten är slutad, qvarlemna de buketten i kyrkan och ombyta den mot en frisk bukett, då de nästa gång besöka guds hus. Men de vissnade blommorna hemföra de med en viss helig vördnad och placera dem vid helgonbilder eller öfver fönster och dörrar i hemmet.

En Cavallito eller säf-båt vid kusten af Peru.

Peruanernas båtar.

Sådana båtar som den här ofvan afbildade brukas allmänt vid Perus kuster, synnerligast i den trakt, hvarest man landar, för att begifva sig till Truxillo, en folkrik handelsstad, hvilken ligger på ett afstånd af en fjerdingsväg från hafvet och omkring 30 svenska mil från hufvudstaden Lima. Hafvet som i denna trakt är nästan oafbrutet i våldsam rörelse, bringar lätt vanliga båtar att kantra. I stället för dessa begagnar man derföre ett slags flåte, som man här kallar Cavallito eller liten häst, dels på grund af dess form och dels derföre att man ofta är nödsakad att sätta sig med båda benen omkring båtens sidor, såsom på en häst. Denna så kallade Cavallito förfärdigas af Totora, ett slags säf, som i synnerhet växer på stränderna, synnerligast vid små insjöar, och hvilken äger åtskilliga af korkträdets egenskaper.

På Coromandelkusten betjenar man sig på samma sätt af den så kallade Mossoula: en liten af bark förfärdigad båt, som glider ytterst lätt hän öfver böljorna, eller böjer sig under dem, utan att krossas.

Vid Senegambien och vid hela den långa kusten af Guinea, synnerligast mellan floderna Gambas och Senegals utlopp i hafvet, slå bränningarne mot kusten med en sådan våldsamhet, att vattenmassan formerar stora malströmmar; man begifver sig derföre i land med tillhjelp af en liten flåte, som genom sin beundransvärda böjlighet, kan från vågornas skummande toppar nedfalla på stranden, utan att taga den minsta skada.

De infödda på Söderhafsöarne betjena sig af likaså lätta och böjliga småbåtar eller flåtar, för att utan fara kunna färdas från det ena stället till det andra af deras med korallref omgifna kuster, eller för att kunna öfverfara de kanaler som åtskilja öarne från hvarandra.

»I det ögonblick,» omtalar en resande, »då vi skulle kasta ankar, visade sig plötsligt tvenne Catamaraner på skeppets däck. De vore fullkomligt nakna, med undantag af ett tygstycke som de buro omkring midjan och ett slags hatt af palmblad, hvilken tjenar dem till gömställe för deras papper. De befunno sig i detta ögonblick på ett afstånd af åtminstone två mil från kusten, och de hade gjort denna färd på en simpel flåte af sammanbundna trädstycken, utrustade med blott en åra, och sålunda trotsat de förfärliga bränningarne, hvilka utsträcka sig till mera än en fjerdingsväg från stranden och detta i det de raskt och regelbundet brukade sin åra efter takten af ett slags sång. Dessa infödda våga sig stundom ännu längre bort från kusten.

Den första sjöfarande, som omtalar dessa båtar, inskref i sin skeppsjournal: I eftermiddag, kl. 1, då vi kommo utanför den förnämsta staden vid Coromandelkusten (Madras), fingo vi sigte på tvenne djeflar, hvil-

ka lekte med trästycken på hafsytan. Gud förbjude att detta skulle förebåda oss någon olycka.

Dylika flåtar tjena i allmänhet blott till, att öppna kommunikation mellan landet och de fartyg som ligga till ankars i rum sjö.

En saga från Bengalen.

I det till Bengalen hörande distriktet Berca låg en lärd och from bramin på sin dödsbädd.

Då han kände sitt slut nalkas, kallade han till sig sin son och, sedan han befallt alla tjenare aflägsna sig, sade till honom:

«Min son, jag har blott några få minuter qvar att lefva och jag vill begagna dem för att säga dig min sista vilja, som jag önskar att du måtte uppfylla, så sant det är dig maktpåliggande att blifva lycklig i så väl detta som det tillkommande lifvet.»

Här gjorde han ett uppehåll, för att höra sonens svar, hvilket blef fullkomligt, efter hans väntan, ty den fromme ynglingen lofvade allt hvad fadren önskade. Den döende fortfor derpå: «Det har blifvit mig uppenbaradt, att min själ, sedan den lemnat kroppen, skall öfvergå i ett svin och underkastas rysliga vedervärdigheter i detta, det orenaste af alla djur. Uti detta tillstånd måste jag uthärda i fyratio år, så framt icke du, min son, gör ett våldsamt slut på detsamma. Så snart begrafningen försiggått, må du derföre taga din båge och dina pilar och begifva dig till skogen Bovall. På ett af afstånd af en mil skall du då se ett, tillfölje af sin storlek, lätt igenkänligt palmträd. Vid detta palmträd finner du en so med många grisar; under min hufvudgärd finner du en anvisning till att kunna igenkänna mig bland de sistnämnde. Så snart du funnit mig, så gå närmare intill mig och skjut en pil genom mitt hjerta.»

Här teg braminen; den unga mannen förnyade sitt löfte om att uppfylla hans begäran och mottog den faderliga välsignelsen, hvarpå braminen afsomnade.

Knappast voro begrafningshögtidligheterna, hvilka varade flera dagar, till ända, förrän sonen gjorde sig färdig att efterkomma fadrens befallning. Men i samma ögonblick fick han en befallning att inställa sig hos distriktets öfverhet, i anledning deraf att en person gjorde påståenden om att dela arfvet med honom. Målet upptog den ena veckan efter den andra, så att den unga braminen icke kunde uppfylla det löfte han gifvit sin fader. I början var han häröfver mycket orolig, men snart vande han sig dervid, så att till och med obetydliga omständigheter kunde afhålla honom från att uppfylla sin pligt.

Emellertid inträffade, att den döende fadrens bön framträdde i hans minne, under det att, en sömnlös natt, hans tankar sväfvade bland en mängd olika föremål. Nästan tvenne år hade förflutit sedan fadrens död, och han föreställde sig honom nu, huruledes han förbannade sin son, som varit så olydig och pligtförgäten. Häftigt skakad af denna syn, rusade han upp från sitt läger, band sin turban omkring hufvudet, grep sin båge och sina pilar samt begaf sig, inan ännu solens purpur färgat himlen, på vägen, med fadrens anvisning.

Tidigt om morgonen gick han genom skogen Bovall och fick sigte på kronan af det höga palmträd, vid hvilket hans fader skulle uppehålla sig. Försigtigt närmade han sig stället och såg en stor galt liggande i skuggan. Oaktadt kännetecknen något förändrat sig med svinets tilltagande storlek, voro de dock ganska tydliga. Ynglingen tog derföre en pil, lade den på bågen och skulle just afskjuta den, då djuret, som såg honom och märkte hans afsigt, ropade till honom att han icke skulle skjuta.

Sonen svarade: «Jag står redo att dräpa dig, min fader, enligt hvad du sjelf befallt.»

«Pojke!» grymtade fadren, «du skulle hafva lydt i rättan tid; nu är det försent, jag är försonad med mitt öde och önskar icke att blifva dräpt.»

«Men på ditt dödsläger», svarade sonen, «hade du dock så stor afsky för ditt närvarande tillstånd och önskade då att blifva befriad ifrån detsamma.»

«Det är sannt», sade galten, «den gången visste jag icke bättre; men sedan jag erfarit, att, då det behagar Gud att gifva oss ett svins natur, så begåfvar han oss äfven med ett svins alla känslor och böjelser. Dessutom har jag andra band, som fängsla mig vid lifvet. Ser du der den vackra son, som hvilar sig vid busksnåret. Det är min hustru, och de små söta grisarne, som hvila vid hennes bröst, äro dina bröder och systrar, hvilka jag älskar lika så ömt, som jag en gång älskade dig. Gå derföre hem igen och öfverlemna mig åt den lott, som Skaparen för mig bestämt.»

Påfågelsön vid Potsdam.

Påfågelsön bildar ett af de vackraste partierna i Potsdams rika omgifningar. Den ligger omgifven af den breda Havels sköna vattenspegel, som åter begränsas af skogbeväxta höjder, hvaribland kyrkan vid Nikolskog är den mest i ögonfallande punkten. Öns afstånd från Potsdam är litet öfver 1 mil. I fordna tider var den till en del bevuxen med tjock ek- och furuskog. Den store kurfursten Fredrik Wilhelm lät här anlägga en glasfabrik, hvarest den på hans tid berömda kemisten Johan Kunkel von Lovendorf, sedermera bergsråd hos konung Carl XII af Sverige, bedref sina hemliga konster i slutet af 17:de århundradet. Han dyrkade alkemien i sin tidsålders anda och blef derigenom uppfinnare af det sköna rubinglaset, som man först sedermera lärde att tillverka utan någon tillsats af guld. Att den store kurfursten icke var främmande för dessa försök, synes redan af den omständigheten, att han efterskref denne alkemist från Annaberg och fästade honom vid sin person såsom högstbetrodd kammartjenare. Sedermera bortarrenderades denna ö som kungligt kammargods, för en årlig summa af 100 Thaler.

Först Fredrik den stores närmaste efterträdare, Fredrik Wilhelm den andre, erkände denna ös utomordenliga skönhet och lät här uppföra några lusthus för att tillfälligtvis besöka dessa under lustturer på sjön, hvilka han företog från det af honom sjelf anlagda marmorpalatset vid «den heliga sjön.» Men sin nuvarande skönhet och sitt namn: «Påfågelsön», fick ön först under Konung Fredrik Wilhelm den tredje, som har jemte den oförgätliga Drottning Louise, omgifven af sina barn, tillbragte de skönaste dagarne af ett, från thronens glans befriadt, lyckligt privat- och familjlif. Man måste, i de af Biskop Eylert lemnade bidrag till denne Konungs karakteristik, hafva läst de fina drag af hjertlig godhet och själsadel, hemtade från detta kungliga familjlif, för att rätt kunna fatta kärlek till detta ställe, hvarest en så ädel, skön och välsignelserik tillvaro utvecklade sig. Konungen tyckte mycket om, att vistas här ensam och ostörd med sin närmaste omgifning. Derföre var Påfågelsön, och är det ännu i dag, tillgänglig för allmänheten endast två dagar i veckan, nemligen Tisdagar och Thorsdagar. Det är derföre på dessa dagar, som Potsdam erhåller sina talrikaste besök från Berlin. På dessa dagar, äfvensom om Söndagarne spela fontänerna i Sanssouci och på den utanför ångvagnsgården belägna platån uppföres då militärmusik, konserter och ej sällan fyrverkerier, äfvensom vackra ångfartyg då föra fremlingar i hundradetal fem gånger om dagen från och till Påfågelsön. Visserligen har häruti i sednare tider inträffat en förändring och Berlinarne äro icke på långt när så begifna på att söka Påfågelsön, sedan aporna försvunnit derifrån.

Redan seglationen från Potsdam till Påfågelsön är särdeles rik på njutningar, antingen man anträder den på däcket af ett ångfartyg under kanonernas dån, eller om man långsammare seglar dit i en grön, betäckt gondol och i ett sällskap man sjelf valt sig för att med mera lugn kunna betrakta de sköna landskapen vid floden, eller man vill välja landvägen och då åka dit i en af de så kallade «Kremservagnarna,» hvilka rymma 10 eller 12 personer under ett soltak och fara den jemnaste chaussé i verlden. På denna landsväg far man efter behag antingen öfver Calmaksbergen, der man under vägen kan bese Prinsens af Preussen slott och lustpark, eller på den vackra kungsvägen, som är planterad med fyra rader höga träd, förbi gardeshussarernas kasern, hvilken liknar ett palats, och förbi de vackraste landställen, öfver Glienickerbron med sitt sköna flodperspektif, vid randen af Prins Carls af Preussen lustpark, öfver höjderna vid Nikolskog och fram till den med kungliga stallar och vagnsskjul bebyggda färjplasten, midt för Påfågelsön.

Färdas vi sjövägen, så träffa vi först på ett, nästan bokstafligen i blommor inbäddadt och med vinrankor omslingradt landtställe, hvilket är den skicklige hofträdgårdsmästaren Fintelmanns bostad. Gröna bänkar under löfrika lindar framför huset inbjuda oss, att här hvila några ögonblick. Vi roa oss att åskåda hvimlet af de herrar och damer af den eleganta verlden, som hundradetals landa här och åter bortsegla. Färjkarlarne bo straxt bredvid i de med bark beklädda landtliga hyddor, som ligga dolda under öfverhängande trädgrenar och i det höga snåret. Ett en löfhydda liknande skjul, som vi redan vid öfverfarten varseblifva, utgör tillika vinterqvarteret för den smakfulla jakt, Preussens förre konung erhöll såsom skänk af Georg den fjerde, då Englands kronprins.

Vi vilja nu anträda vår vandring på sjelfva ön. Vi komma då först till en törnrosträdgård, som under den vackra blomstertiden, visar oss alla möjliga arter af dessa blommornas drottningar. Längre bort anträffa vi den lika så prägtiga samlingen af georginer, hvilka genom en konstrik vattning utveckla en sällsynt prakt och fyllighet.

Hålla vi oss nu till höger, så är det en vacker springkälla i form af en kandelaber under skuggrika omgifningar och längre bort en rysk rutschbana, som för några ögonblick tilldraga sig vår uppmärksamhet. Under det vi gå vidare njuta vi af åsynen af ensamma eller grupperade ekar, hvilka resa sig från den sammetsmjuka, rikt vattnade gräsmattan eller öfver runda säten, som omgifva deras stammar. Dessa träd utsprida sina vidsträckta grenar, som ett skyddande soltak. Påfåglar, med sina i solen strålande fjedrar, häntyda på denna ös paradisiska befolkning. Öfverallt, hvart ögat vänder sig öfver de vidsträckta «Bowlinggréens» ser man talrika grupper af spatserande af båda könen af alla klasser.

Redan på långt afstånd faller slottet oss i ögonen genom sin sällsamma och likväl behagliga form, som påminner oss om medeltidens kyrkobyggnader. Detta lilla slott är likasom inklämdt emellan ett högre och ett lägre torn, af hvilka det förstnämnda är försedt med en kupol. Öfver slottets tak förenar en jernbro de båda tornen. Skyddad af ett jerngaller njuter man här en ojemförligt skön utsigt öfver den omätliga vattenytan ända till Potsdam, Kladow, Sacrow med Frälsarens kyrka vid lustparken och kyrkan vid Nikolskog samt många andra hänryckande ställen.

Det inre af slottet, hvilket den förre konungen helt enkelt kallade sitt landställe, innehåller i undra våningen fyra vackra rum och ett litet kabinett. Det tredje af dessa rum har en kakelugn i form af en Pomona och 29 reliefbilder af gipsporphyr. Det fjerde rummet, äfven kalladt «det otaheitiska kabinettet,» är prydt med utsigter af flera landskap på denna ö. I Trapptornet är golfvet belagdt med schlesisk och fransysk marmor. En vindeltrappa med 118 steg leder upp till den högtsväfvande jernbron. Andra våningen innehåller en salong, hvars väggar äro panelade och prydda med joniska pilastrar. Två konversationsrum stå i förbindelse med denna sal; det ena af dem är rundt och prydt med kopparstick, föreställande prospecter af Vaticanen. Taken och dörrspeglarne, men isynnerhet kaminerna af spansk marmor och andra dyrbara marmorarter, äfvensom bordskifvorna, golfven och möblerna, vittna tillfyllest om den förevigade konungens sanna skönhetssinne. I närheten af slottet ligger det kungliga köket och iskällaren dolda vid sluttningen af en skogbeväxt buske.

Lika åskådningsvärdt är det så kallade Palmhuset, som äfven utvändigt omgifves af tropiska växter. Man ser här palmträd, som äro 30 à 40 fot höga; öfver dessa är byggt ett glashus, hvars tak äfven är af glas. Beträda vi det inre, så emottagas vi här af den heta zonens varma och fuktiga atmospher. Här trifvas de tropiska växterna i deras aflägsna hemlands yppigaste fyllighet. Vi se här kokos- och dadelpalmen, jemte flera andra arter af dessa orientens barn, ordnade i vackra grupper: man vandrar emellan kaffeträd och pepparbuskar, man ser sockerröret uppskjuta öfver 30 fot i höjden under loppet af ett enda år; man beundrar mimosernas fina blad och ser blommande lianor och passionsblommor förena grupperna med hvarandra i sköna guirlander. Jättehöga cacteer med deras vidunderliga former och de hundraåriga aloëbuskarne med sina stora blomsterkronor förhöja ännu mer denna lifliga tafla af en tropisk vegetation. Vattnandet af dessa dels i stora lådor och krukor, dels i rabatter stående växter sker medelst sprutor, hvilkas strålar bilda ett konstigt, fint regn och genom vattnets bortdunstning, hvarigenom åstadkommes daggens verkningar i den heta zonen. Här har man visserligen undvikit all symmetrisk uppställning i fönstren; de i stora lådor eller rabatter stående växterna utveckla deras sydliga vegetation i den fullkomligaste frihet. Den ovanliga åsynen af denna främmande plantverld försätter oss plötsligt i Brasiliens förtrollande trakter, vid Orinocos sköna stränder; bländverket är fullkomligt, om man från den högtliggande balkongen skådar ned öfver denna vidunderliga verld, utan att se de mångfalldiga inrättningar, hvarigenom växterna äro, för en bättre grupperings skuld, uppställda än högt än lågt. Under denna balkong förevisas såsom en märkvärdighet, en rotunda med en gallervägg, på det finaste sätt utskuren af alabaster; det hela föreställer en indisk pagod och skall, som det berättas, vara en skänk af Kejsaren af China.

Hvar och en, som kan göra längre spatserturer på Påfågelsön, må icke försumma att besöka Vänskapstemplet; en rotunda af carrarisk marmor, hvilkens joniska pelare uppbära den runda kupolen. Framför den ena väggen står en ensam marmorbyst, föreställande den förevigade Drottning Louise. Utsigten härifrån öfver den vidsträckta vattenytan kan med skäl kallas poetisk.

Vi vilja dessutom rekommendera hvarje främling att besöka den här boende maschinmästaren Friedrich, som är stor i små konstalster. Han har i perlemor, elfenben och ebenholtz lemnat modeller till åtskilliga kyrkor och andra byggnader; hvilka serdeles noga och fint utförda arbeten man nu kan se i kongliga konstkabinettet och på slottet i Berlin. Äfven hans arbeten i vax äro icke allenast vackra, utan i sanning beundransvärda. För dem som besöka Påfågelsön, är det dessutom en angenäm omständighet, att här finnas ypperliga förfriskningar att tillgå. Maschinhuset och den ångmaschin, som drifver fontänen, ligga mycket väl dolda.

Men ångfartygets kanoner gifva signal till afresa, och vi lemna nu derföre den paradisiska Påfågelsön med den önskan, att snart kunna förnya detta besök.

Danzigerhuset på Påfågelsön.

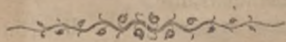

Slottet Gravensteen.

Vi lemna här våra läsare en afbildning af det i *Sundevit* utmärkt vackert belägna sommarresidenset för hertigen af *Augustenburg*.

Den vänliga köpingen Gravensteen — den vigtigaste bland de nämnde hertig tillhörande Gravensteenska godsen, — har en liten hamn och drifver en rätt liflig handel.

Vid denna köping ligger slottet af samma namn, i en oförlikneligt skön dal vid en af skogbevuxna höjder omgifven park. Konsten har här, gynnad af naturen, framalstrat de skönaste anläggningar. Med förtjusning dröjer ögat vid den skogbekransade stilla hafsviken Nübelnoor och den så kallade Alfsgrottan, om hvilken sagan berättar, att den under längesedan förflutna tider, beboddes af röfvaren *Alf*, hvilken här uppnådde en hög ålder, efter att hafva öfverlefvat sina 11 vilda stallbröder. Allmogen påstår att man ännu på sjöns botten skall kunna känna den kista, hvaruti röfvaren Alfs skatter ligga begrafna. En vacker anblick erbjuder äfven den på andra sidan sundet belägna fabriksorten Eckensund, hvarest en mängd tegelbruk lemna de vidtberömda flensburgska murstenarna. Bakom Gravensteen utsträcker sig den sköna, blomstrande halfön Sundevit, lik en fruktbar trädgård, tätt besådd med byar, hvilkas snygga boningar med det mest inbjudande utseende göra ett behagligt intryck på hvarje ditkommande fremling.

Yttranden af Kejsar Napoleon,
med afseende på hans familj och närmaste omgifning.

(Forts. och slut fr. 4:de h.)

En annan gång, nemligen den 4:de November 1816, yttrade Napoleon om sina syskon, att de endast litet understött hans planer, men deremot förorsakat honom mången förlägenhet och smärta. I synnerhet uppehöll han sig dervid, att så snart de blifvit ställda i spetsen för ett folk, hade de straxt trott sig böra så identifiera sig med detta folk, att de föredrogo dess angelägenheter för det egentliga moderlandets. Han tillstod, att källan till ett sådant uppförande kunde vara ärofull. Men hans slägtingar hade orätt begagnat sig deraf, och detta hade blifvit till skada för dem alla, då de i sina drömmar om absolut oberoende ansågo sig såsom isolerade och sjelfständiga, utan att lägga märke till, att de endast utgjorde en del af det stora hela, hvars rörelse framåt de skulle understödja och icke uppehålla.

»Vid allt detta», tillade han, »måste man ej förgäta, att de voro mycket unga, omgifna af snaror, smickrare och alla slags ränksmidare, med lömska och onda afsigter. För öfrigt bör man, så vida man vill vara rättvis, i dylika fall endast dömma efter jemförelser och analogier. Man må fråga: hvilken familj skulle under dylika omständigheter hafva gjort det bättre? Alla äro ej skapade till statsmän. Härtill fordras egna naturer, som ingalunda äro allmänna här i verlden! Men mina bröder hafva i detta afseende befunnit sig i en besynnerlig ställning. De voro nemligen alla både för mycket och för litet statsmän. De kände sig för starka att blindvis låta leda sig af en rådgifvare, och likväl voro de ej starka nog, att

helt och hållet kunna undvara en sådan. Men om man sammanlägger allt, så framställer min familj en förening, öfver hvilken jag med skäl kan vara stolt!»

«Joseph skulle i hvarje land hafva varit en prydnad i salongerna, likasom Lucien en prydnad för hvarje politisk församling. Jerome skulle vid mognare ålder blifvit en god regent, ty jag upptäckte verkligen goda anlag hos honom. Louis skulle öfverallt behagat och vunnit uppmärksamhet. Min syster Elise (på den tiden furstinna af Lucca och Piombino) hade en manligt stark själ; hon måste i olyckan hafva ådagalagt mycken philosofi. Caroline är snillrik och har stora egenskaper. Pauline, hanhända det vackraste fruntimmer på sin tid, var den älskvärdaste varelse under solen. Min moder är ett i alla afseenden vördnadsvärdt fruntimmer. Hvilken lika talrik familj kan väl uppvisa en så skön förening! Lägg härtill, att vi alla uppriglitgt älskade hvarandra, så snart det icke var fråga om politik. Jag har intet ögonblick upphört att hafva ett broderligt hjerta. Jag har älskat dem alla och jag tror, att de älskat mig tillbaka och att de vid hvarje tillfälle skulle gifva mig bevis derpå.»

Under en af de nattliga promenaderna på S:t Helena, yttrade kejsaren, att tvenne qvinnor af en helt olika natur hade sysselsatt honom i hans lefnad. Den ena var full af behag, den andra var oskulden sjelf, den enkla naturen. Båda hade, som han anmärkte, sitt särskilta värde. Hos den första lät icke tänka sig någon ställning i lifvet, som ej var intagande och behaglig. Man kunde aldrig öfverraska henne eller träffa något opassande hos henne. Hon begagnade dock allt, hvad konsten kunde upptänka för att höja trolleriet; men detta skedde så naturligt, att ingen kunde märka medlen. Den andra deremot hade ingen aning om, att hon genom konstens oskyldiga hjelpmedel kunde vinna något.

Den ena gick alltid förbi sanningen; hennes första svar var alltid ett nekande. Den andra deremot var sanningen sjelf; hvarje smyghål var henne främmande.

Den ena begärde aldrig något af sin man; men hon var skyldig till hela verlden. Den andra deremot drog icke i betänkande att begära, när hon ej hade flere penningar, hvilket likväl sällan var fallet; ty hon trodde icke, att man kunde köpa något, utan att genast betala det.

För öfrigt voro de båda goda, milda och sin man ömt tillgifna.

Utan tvifvel, tillägger Las Cases, har man förstått, att kejsaren med dessa «två hustrur» menade sin första och andra gemål.

Hans förmälning med Marie Louise egde rum i Fontainebleau, efter hennes ankomst till denna stad. Napoleon drog ett streck öfver en förut bestämd etikett i det han förklädd reste henne till mötes. Den österrikiska kejsaredottern blef angenämt öfverraskad vid första åsynen af sin i Europa så fruktade gemål. I Wien hade man alltid sagt henne, att Berthier var både till utseende och ålder kejsar Napoleons afbild. Hon yttrade nu, att hon fann en lycklig skillnad dem emellan.

Kejsaren frågade, hvilka förhållningsregler, angående honom sjelf personligen, hon fått af sina höga föräldrar? «Att helt och hållet tillhöra Eders Majestät och att lyda er i allt!» svarade den unga erkehertiginnan. Deruti låg äfven lösningen af alla samvetsfrågor, och icke i vissa kardinalers och biskopars beslut, som det då påstods. För öfrigt handlade Henrik den fjerde på samma sätt under dylika omständigheter.

Förmälningen med Marie Louise både föreslogs och beslöts på samma dag och under samma former och vilkor, som egde rum vid Marie Antoinettes giftermål, hvars äktenskapskontrakt här lades till grund. Efter Napoleons skilsmessa från Josepine, underhandlades det med kejsaren af Ryssland om en af hans systrar; de svårigheter, som dervid uppstodo, härrörde endast från religionsfrågor. Emellertid hade prins Eugène ett samtal med furst Schwartzenberg (då österrikiskt sändebud i Paris), som yttrade för honom, att kejsaren af Österrike icke skulle vara emot, att gifva fransmännens kejsare sin dotter till äkta. Eugène underrättade genast Napoleon härom, och statsrådet sammankallades nu, för att afgöra den frågan: hvilken förbindelse skulle blifva fördelaktigast för Frankrike, antingen den med Ryssland eller den med Österrike? Prins Eugène och Talleyrand röstade för Österrike, men Cambaceres för Ryssland; likväl förklarade de flesta rösterna sig för en hertiginna. Eugène fick nu det uppdraget, att göra ett formligt meddelande härom; och utrikesministern befullmägtigades, att ännu samma dag underteckna, om tillfälle dertill erbjöde sig. Detta inträffade verkligen.

Ryssland blef stött och trodde sig blifvit gäckad. Men detta var likväl ingalunda händelsen. Ännu hade inga bestämda underhandlingar egt rum emellan Frankrike och Ryssland; båda parterna voro således ännu alldeles fria och obundna. Politikens intresse fällde här utslaget.

Den 5:te December 1815 samtalade Napoleon med med oss om fältherretalanger. «Ett slags öde», utbrast han, «är resultatet af ett ögonblick, af en tanke. Man nalkas hvarandra med åtskilliga planer; man kommer i fäktning; man slåss en tid. Det afgörande ögonblicket inträffar, en själsblixt fäller utslaget, och en obetydlig reserv förer till målet.»

Härtill fogade han den anmärkningen, att om han i slaget vid Waterloo utfört den idéen, att kringgå fiendens högra flygel, så skulle detta lätt hafva lyckats honom. Men han ville heldre genombryta centren och skilja de två arméerna från hvarandra. Men, allt gick olyckligt i detta slag; för de allierade lyckades det otroliga. Det oaktadt skulle han hafva segrat. I hans ögon hade aldrig något fältslags utgång varit mindre tvifvelaktig; ännu var det honom obegripligt, huru slaget vid dagens slut kunde få en så oväntad utgång.

Grouchy, sade kejsaren, var alldeles förvirrad och hade förlorat all besinning. Ney var utom sig. På

hans panna läste man samvetsagg såväl öfver Fontainebleau som öfver Lons le Saulnier. D'Erlon gjorde sig oduglig. Ingen var, hvad han förr varit. Hade kejsaren samma afton känt Grouchys ställning och kunnat kasta sig dit, så skulle det varit honom möjligt, att följande morgon med den sköna reserven åter upprätta allt; och genom ett af dessa underverk, genom en af dessa lyckans vändningar, för hvilka *han* var så känd och som icke skulle förefallit någon menniska otrolig eller oväntad från *hans* sida, skulle han då kanhända likväl hafva tillintetgjort de allierade. Men han visste ingenting om Grouchy; och detvar dessutom icke någon lätt sak, att midt ibland lemningarne af denna här hålla ögonen öppna. «Man kan svårligen», tillade Napoleon, «göra sig någon föreställning om denna bekymrens natt; det var en flod, som vältrade sig öfver sina bräddar och bortryckte allt med sig.

Kejsaren afbröt härpå dessa betraktelser och yttrade, att nutidens fältherrar voro underkastade faror, ojemförligt större, än forntidens. «Det finnes i våra dagar ingen ställning, hvarest en öfvergenerals person är säker för artilleriets eld. Fordom voro de kommenderande generalernas personer endast då utsatta för faror, när de sjelfve deltogo i anfallet. Endast två eller tre gånger befann sig Cæsar i detta läge.»

Det är sällsynt och svårt att i sin person förena alla för en general erforderliga egenskaper. Det första, och tillika det, som genast måste höja en general öfver det vanliga, är: *jemnvigt emellan snille och mod.* Framstår modet mest, så går generalen otvifvelaktigt längre, än hans planer bestämt, och i motsatt fall vågar han icke utföra sina planer, när hans karakter och mod äro svagare än hans själ. Såsom ett exempel härpå anförde han vice-konungen af Italien, Eugène, hvars enda förtjenst bestod i denna jemnvigt, som likväl gjorde honom till en särdeles utmärkt man.

Man talade derefter om fysiskt och moraliskt mod. Med afseende härpå yttrade Napoleon, att Ney och Murat aldrig kunnat vara annat än tappra. Men man kunde icke vara mer utan hufvud, än de voro, i synnerhet den sistnämnde.

Om det moraliska modet sade han, att han sällan funnit någon i besittning af «modet klockan två om natten eller ögonblickets mod», som oaktadt hastigt på hvarandra följande händelser likväl icke det minsta förlorar själens, omdömesförmågans och beslutsamhetens frihet. Han drog icke i betänkande att säga att han sjelf i högsta grad besutit detta mod klockan två om natten och att han icke känt någon menniska, som i detta afseende icke stått långt efter honom.

«Man kan», anmärkte han vidare, «icke lätt göra sig ett riktigt begrepp om den själsstyrka, som erfordras för att, med en fullkomlig öfverblick öfver följderna, leverera ett af dessa stora slag, hvarpå en stor härs, ett helt rikes öde och en throns besittning bero. Derföre finnas också endast få generaler, som skyndat med att leverera en hufvuddrabbning. De intogo sin ställning, lägrade sig och utkastade sina planer. Men då visade sig deras obeslutsamhet. Intet är svårare och likväl tillika vigtigare, än att i dylika fall hastigt komma till ett afgörande beslut.

Han omtalade nu flera generaler och besvarade tillika några af oss framställda frågor angående dem. Sålunda yttrade han, att Kleber varit begåfvad med de största talanger, men också endast varit ögonblickets man. Han hade sökt ett berömdt namn; för öfrigt hade han ingalunda varit «nationel» och skulle utan betänkande hafva tjenat främmande makter. I sin ungdom tjenade han hos preussarne och var alltid intagen för dessa.

«Desaix», fortfor Napoleon, «besatt i hög grad nyssnämnda jemnvigt. Moreau var obetydlig bland generaler af första rangen. Naturen hade hos honom icke fulländat sitt skapareverk; han hade mera instinkt än genie. Hos Lannes hade i början modet öfvervigt öfver snillet; men med hvarje dag satte sig snillet i större jemvigt med modet. Då han föll, hade han uppnått en hög graf af utveckling. Jag emottog honom såsom en dverg, jag förlorade honom såsom en jette.»

«Bland alla mina generaler fanns ingen, om hvilken jag icke visste, «hur djupt han gick i vattnet.» «Några», här uttryckte han sig tillika med handen, «gingo deruti till midjan, andra till hakan, ja, enskilta till och med så djupt, att vattnet gick dem öfver hufvudet, men de sednares antal var ganska ringa, det försäkrar jag er.»

«Suchet var en af dem, hos hvilka själ och karakter utvecklat sig till en förvånande grad.»

«Massena var en särdeles utmärkt man. Honom hade naturen midt i elden förunnat denna så vigtiga jemnvigt; den tilltog hos honom under faran.»

«De generaler, hvilka tycktes vilja stiga högt och blifva ödets, framtidens män, voro: Gerard, Clausel, Foy och Lamarque; dessa voro mina nya marskalkar.»

«För Fouché», yttrade Napoleon en gång på S:t Helena, «hade ränker efterhand blifvit lika så nödvändiga som föda. Han smidde ränker öfverallt vid alla tider och på alla sätt. När man upptäckte något, kunde man alltid vara säker om att finna honom med i spelet. Han var beständigt sysselsatt att löpa efter allt; han var riktigt besatt af raseri, att hafva sina fingrar med i allt. Beständigt skulle han hafva sina fötter i all verldens skor.»

Vid Georges's sammansvärjning och när man arresterade Moreau, var Fouché ej längre i ministèren; men han visste att framställa sin afgång som en verklig förlust för staten. «Huru plumpt har man icke handlat här!» utbrast han då. «Man har anhållit Moreau, då han från sitt landtställe återvände till Paris. Detta kunde gifva honom utseende af oskuldens sjelfförtröstan. Hade man deremot bemäktigat sig hans person på vägen från Paris till hans landtställe, så hade det hela fått ett alldeles annat utseende. Det hade då för mängden sett ut, som om han ämnat fly.

De ord man tillade Fouché i anledning af hertigens af Enghien afrättning, äro bekanta nog; han

skall nemligen hafva sagt: «Denna handling är mer än en förbrytelse; den är ett fel!» Dylika drag utvisa en mans karakter mycket tydligare, än hela volymer vore i stånd till. Kejsaren kände Fouché särdeles noga och lät icke narra sig af honom.

Man har mycket tadlat Napoleon, att han år 1815 betjenade sig af Fouché, som då förrådde honom på det skändligaste sätt. Kejsaren kände ganska väl hans afsigter, men han visste äfven att faran berodde mycket mer af händelserna, än af politieministerns personliga rykte. «Hade jag segrat», sade kejsaren, «så skulle Fouché äfven hafva blifvit misstrogen. Visserligen hade han ingen möda ospard, att vara förberedd på alla omvexlingar; men jag skulle blott hafva segrat!»

Efter återkomsten från Elba inställde sig en af de förnämsta bankirerna i Paris hos Napoleon och anförtrodde honom, att en person för få dagar sedan kommit till honom med ett kreditiv från Wien och frågat honom, huru man skulle kunna få tala med politieministern Fouché? Bankiren hade då fattat misstankar och trott sig böra yppa saken för Napoleon. Denne fann det naturligtvis besynnerligt, att Fouché hållit denna sak hemlig för honom.

Efter några timmars förlopp hade Real redan uppspanat den i fråga varande personen, hvilken han genast förde till Elysée, hvarest han lät innesluta honom i ett kabinett. Sednare lät kejsaren föra honom ut till sig i trädgården. «Känner ni mig?» frågade han mannen. Denna inledning och den rörelse Napoleons närvaro förorsakade honom, skakade den främmande.

«Jag känner alla edra smygvägar», forfor Napoleon med stränghet. «Om ni i ögonblicket bekänner, skall ni få nåd; i motsatt fall blifver ni genast skjuten, så snart ni kommit ut ur trädgården.»

«Jag vill bekänna allt», sade den främmande. «Jag är af H:r von Metternich hitsänd till hertigen af Otranto (Fouché), för att göra honom det förslaget, att sända en förtrogen till Basel. Der skulle han råka en utskickad från H:r von Metternich. De skulle igenkänna hvarandra genom vissa, här beskrifna tecken.»

Nu lemnade han kejsaren några medförda papper.

«Har ni uträttat ert ärende hos Fouché?» frågade Napoleon.

«Ja», svarades.

«Har han afsändt sin förtrogna?» fortfor Napoleon.

«Det vet jag icke», svarade främlingen.

Mannen blef derefter åter instängd, och redan efter en timmas förlopp var en man, som åtnjöt Napoleons fulla förtroende (Fleury de Chaboulon) på väg till Basel. Här sammanträffade han med österrikiska sändebudet, med hvilket han till och med hade fyra sammankomster.

Emellertid infann sig Fouché, som blifvit orolig öfver sin Wienares försvinnande, en afton hos Napoleon; ställde sig mycket munter och icke det minsta förlägen. Han kunde likväl icke dölja den oro, som bemäktigat sig hans själ. «I de rum», berättade Napoleon, «uti hvilka vi gingo fram och tillbaka på golfvet, funnos flera speglar. Det lyckades mig, att med dessas tillhjelp kunna noga observera honom. Hans ansigte var i sanning afskyvärdt; han visste ej, huru han skulle komma fram med det, som låg honom på hjertat.»

«Eders Majestät!» sade han slutligen, «för fyra eller fem dagar sedan gjordes mig ett förslag, hvilket jag beklagligtvis ännu icke kunnat meddela Eders Majestät. Men, mina göromål upptaga så min tid. Jag är omgifven af så många snaror och ränker! Från Wien har en person infunnit sig hos mig med några högst löjliga förslag. Och denna man kan jag nu icke återfinna!»

«Hr Fouché!» tog Napoleon nu till ordet, «det torde blifva högst vådligt för er, att hålla mig för en narr! Jag har i flera dagar haft er man och hans ränker i mitt våld! Har ni sändt någon till Basel?»

«Nej, Eders Majestät!» svarade Fouché.

«Förhåller det sig annorlunda, så skall jag snart erfara det; och då är ni förlorad, min herre!» utbrast Napoleon, i det han slutade detta samtal.

Om Talleyrand yttrade Napoleon en gång under sitt vistande på S:t Helena:

«Denne man var alltid i en förrädisk ställning; men lyckan var honom alltid bevågen. Han gick till väga med den yttersta försigtighet. Emot sina vänner uppförde han sig städse som om de kunde blifva hans fiender, och mot sina fiender som om de kunde blifva hans vänner.»

«Talleyrand satte sig alltid emot mina planer med afseende på förstaden S:t Germain. Vid fråga om skiljsmessan var han alltid på Josephines sida. Det var han i synnerhet, som förmådde mig att börja spanska kriget, ehuru han hade den förmågan att inbilla folk motsatsen. (Derföre var det äfven ett slags skalkaktighet af Napoleon, att han just valde det Talleyrand tillhöriga Valency till vistelseort för Ferdinand.) Talleyrand var slutligen det verksammaste redskapet och den förnämsta orsaken till hertigens af Enghien död.»

Kejsaren fann, att den berömda M:lle Raucourt särdeles träffande skildrat denne statsman. «Söker man att utforska honom, så är han som en jernkista, ur hvilken man icke får ett enda ord; men frågar man honom icke, så skall man snart icke veta huru man skall dämma strömmen af hans tal.»

Det var äfven denna pratsamhet, som straxt i början beröfvade honom Napoleos förtroende och nedsatte honom i dennes tanka. «Jag hade», berättade kejsaren, «anförtrott Talleyrand något vigtigt. Få timmar derefter berättade mig Josephine alltsammans ord för ord. Jag lät då genast kalla denne minister till mig och sade honom, att kejsarinnan nyss berättat mig något, som jag anförtrott honom ensam; men den krets, genom hvilken saken kommit till henne, inneslöt redan fyra eller fem andra personer!»

Talleyrands ansigte var så oföränderligt, att ingen menniska skulle varit i stånd till att läsa något

i hans ansigtsdrag. Derföre sade också Lannes och Murat om honom, att om man till och med gaf honom en spark bakifrån, så skulle hans ansigte likväl icke omförmälа det minsta derom.

Af hjertat var Talleyrand för öfrigt mycket öm och vänlig; hans förtrogne och underlydande älskade honom och voro honom särdeles tillgifne.

Bland sina förtrogne talade han gerna och muntert om sin presterliga bana. Han förbannade en viss aria, som man jemnt gnolade i hans grannskap; den var honom en förskräckelse, sade han, ty den påminde honom om den tid, då man tvingade honom att lära koraler och att sjunga med i koret.

En af denne ryktbare statsmans vänner berättade en gång följande: Talleyrand var en dag fördjupad i sina egna betraktelser och tycktes icke taga den minsta notis om de andra gästernas samtal. Under ett sådant lifligt samtal sade en af de närvarande om den man, om hvilken det då just var fråga: «Det är en dålig karl, en *gift prest!*» Vid dessa ord väcktes Talleyrand, som just befann sig i en dylik belägenhet, då han under revolutionen lemnade sitt biskopsdöme och gift sig. Han fattade nu hastigt en sked, satte den i ett på bordet stående fat och ropade till den talande: «Befaller ni spenat?» Den talande blef förlägen; alla skrattade och Talleyrand skrattade med.

Efter konkordatets afslutande hade Napoleon gerna låta upphöja Talleyrand till kardinal, då han önskade att kunna ställa denna skicklige man i spetsen för kyrkans angelägenheter. Detta var, som Napoleon yttrade, hans egentliga kallelse; han skulle således kunnat återvända i kyrkans sköte, försona den presterliga verlden med sitt namn och stoppa till munnen på alla baktalare. Men Talleyrand ville alldeles icke beqväma sig härtill; hans motvilja för det presterliga ståndet var oöfvervinnelig.

Napoleon hade ämnat, att anförtro åt Talleyrand den post i Warschau, som han sedermera gaf åt Abbé de Pradt; «men, sade kejsaren, vissa fula historier, som Talleyrand ej kunde blifva fri från, tvungo mig att uppgifva denna plan.« Af samma skäl och genom besvär från åtskilliga tyska hof såg sig Napoleon nödsakad, att fråntaga Talleyrand utrikes portföljen.

«Fouché«, sade kejsaren, «var klubbarnes Talleyrand, likasom Talleyrand var klubbarnes Fouché.«

Sieyes var en redlig man, hvars själ egde, som Napoleon yttrade, en hög grad af smidighet. Revolutionen har honom mycket att tacka för. Vid en af de första festerna i anledning af konsulatets upprättande hade Sieyes och Napoleon tillsammans besett fyrverkerierna. Napoleon frågade då sin följeslagare, hvad denne nu tänkte om de offentliga angelägenheters ställning? Häröfver yttrade sig Sieyes mer än kallt, nästan missnöjdt.

«Men«, sade Napoleon, »jag har ju hela denna morgon funnit folket i den bästa sinnesstämning!«

«Folket visar sig sällan utan återhållsamhet för den, som har magten i händer! Hvad mig beträffar, så får jag rent af förklara min öfvertygelse om, att det icke är nöjdt!« svarade Sieyes.

«Ni tror således icke, att denna regering skall ega bestånd?«

«Nej!« var det bestämda svaret.

«Ni tror således icke att detta ännu är *slutet*? fortfor Napoleon.« Och *när* tror ni då, att saken skall få ett slut?«

«När jag ser de gamla hertigarna och marquiserna i edra förmak!«

Sedan han berättat detta, tillade Napoleon:

«Sieyes drömde icke om, att detta snart skulle inträffa. Han såg icke långt framför sig, han var verkligen kortsynt. För mig sjelf trodde jag för öfrigt, lika som han, att med Republiken kunde ännu icke allt vara slut. Men jag kände äfven, att Kejsaredömet ej kunde vara långt borta! Derföre sade jag tre eller fyra år sednare, då jag ännu ihågkom detta samtal, vid en af de stora audienserna, till Sieyes: «Nu är ni ju tillsamman med de gamla hertigarne och marquiserna. Tror ni nu, att allt är slut?«

«Ja visserligen!« svarade Sieyes med en djup bugning. «Ni har gjort underverk, hvarmed ingenting kan jemföras, och som mina krafter voro för svaga att förutse!«

Om Ministererna yttrade Napoleon en gång: «Man kan som dygdig man söka en plats i en ministèr; men ingen går åter derifrån utan att hafva förlorat något af sin renhet. Endast två ministerer skulle jag kanhända undantaga, nemligen min och de förenade Nordamerikanska fristaternas. *Min*, derföre att mina ministrar endast voro befullmägtigade embetsmän och således jag ensam ansvarig; och de Nordamerikanska Staternas, derföre att dervarande ministrar äro män, som utmärkas af det allmänna tänkesättet, som alltid är rättvist, klarsynt och strängt.»

«Jag tror icke, att någon souverän i detta afseende varit omgifven af bättre rådgifvare än jag.

Mina stordignitärer Cambaceres och Lebrun voro utmärkte och tänkande män. Bassano och Coulincourt äro båda män af hjerta och redlighet. Molé, hvars namn är en prydnad för domstolarne, är sannolikt kallad att spela en vigtig role i framtida ministerer. Montalivet, en rättskaffens man; Decres, hvars styrelse var rättvis och sträng; Gaudin, rättfram och pålitlig; Mollieu, begåfvad med så mycken skarpsinnighet och beslutsamhet; och slutligen alla mina statsråd, som voro så kloka och skickliga män! Alla dessa namn äro oskiljaktiga från mitt!»

«Hvilket land, hvilken tid har någonsin visat ett bättre sammansatt, ett snillrikare helt? Lyckligt det folk, som äger sådana redskap och förstår, att bruka dem!«

«Ehuru jag af naturen icke var frikostig på beröm, bedömde jag derföre icke mindre rättvist de goda tjenare, som egde anspråk på min tacksamhet. Deras antal är stort, och de anspråkslösaste voro icke alltid de minst förtjente. Derför vill jag icke upp-

räkna dem alla; ty om jag glömde någon, så kunde det anses för en orättvisa å min sida.«

Under en af sina promenader på S:t Helena talade Napoleon mycket om senaten och isynnerhet om statsrådet. Han yttrade, som grefve Las Cases berättar, att han under sin regering isynnerhet haft stor nytta af sitt statsråd.

«Statsrådet«, anmärkte kejsaren, «bestod till större delen af kunnige män, som voro skickliga arbetare och hade ett hederligt rykte. Fermont och Boulay t. ex. äro bestämdt rättskaffens och förträffliga män. Oaktadt den ofantliga mängd af rättegångar, de hade att afgöra, och oaktadt deras ansenliga apanage, skulle det likväl icke förundra mig, om man sade mig, att de egde föga mer än sin nödtorftiga utkomst.«

Kejsaren begagnade, som han sjelf yttrade, med fördel särskildta medlemmar af statsrådet till sådana förrättningar, hvartill han trodde hvar och en skicklig. Men i massa voro de hans verkliga råd, hans tankar vid beslutet, likasom ministrarne voro hans tankar vid utförandet.

I statsrådet förbereddes de lagar, som kejsaren förelade den lagstiftande kommittén. Derigenom blef monarken den lagstiftande magten. I statsrådet affattades kejsarens dekreter och förordningar för den allmänna styrelsen; här pröfvades och förändrades ministrarnes utkast.

Statsrådet var en appellations-autoritet och afgjorde i sista instansen alla administrativa beslut, stundom äfven andra domstolars och till och med kassations-domstolens domar. Här skärskådades klagomålen mot ministrarne. Derigenom blef statsrådet, hvari kejsaren alltid presiderade och hvilket alltid var i opposition mot ministrarne, en naturlig tillflykt för personer eller intressen, som trodde sig förorättade af en eller annan autoritet. Hvar och en som bevistat statsrådets möten, kan bevittna, med hvilken vaksamhet och värma borgarnes sak här behandlades och försvarades. En kommission af detta kollegium emottog alla ansökningar från hela riket och förelade souveränen sjelf de vigtigaste deribland.

De i statsrådet förberedda lagarne blefvo af kommissarier af dess medlemmar öfverlemnade till en kommission af lagstiftande korpsen. Båda dessa kommissioner tillsamman genomsågo nu dessa lagförslag, hvarefter resultaterna oförtöfvadt åter insändes till statsrådet, för att ånyo öfvervägas. Kunde dessa kommissioner icke blifva eniga, så höllos af dem regelmässiga möten under presidium af erkekanslern eller erkeskattmästaren, så att de två stridiga partierna merendels voro eniga, när lagförslagen återkommo till lagstiftande kommittén. Rådde det ännu likväl någon skiljaktighet i åsigterna, så behandlades saken af båda kommissionerna under lagkommittéens åhörande, kvilken då sammanträdde i stället för en jury. Hade nu denna jury erhållit fullkomlig kännedom af saken, så förklarade den sig medelst hemliga röstsedlar eller *kulor*, hvarigenom rådde en fullkomlig frihet eftersom ingen kunde veta, om den röstgifvande kastade en svart eller hvit kula. «Sannolikt finnes det«, anmärkte kejsaren, «ingen afsigtsenligare förhållnings-regel emot vår nations häftighet och emot vår ungdomlighet med afseende på vår borgerliga frihet.«

Napoleon frågade derefter Grefve Las Cases, om diskussionen i statsrådet varit lika fri och otvungen, eller om hans närvaro hindrat tankarnes fria utvexling? Grefven anförde då ett särdeles långt möte, hvarvid kejsaren vidhållit sin en gång fattade mening, men likväl till slut måst gifva vika. Las Cases var så lycklig att återkalla händelsen i hans minne.

«Ja«, utbrast kejsaren nu, «det angick en hustru i Amsterdam, som tre gånger blifvit anklagad och frikänd af de kejserliga domstolarna, men hvars stämning kassations-domstolen likväl ännu en gång fordrade.«

Kejsaren ville nemligen, att ett för den anklagade så lyckligt sammanträffande af lagformler skulle afväpna lagarnes stränghet emot henne och att denna sakernas lyckliga vändning skulle komma henne till godo. Man svarade honom, att kejsaren egde benådningsrätt, men att lagen var obeveklig och måste hafva sin gång. H:r Muraire höll ett lysande tal som öfvertygade alla. Hittills hade kejsaren ensam vidblifvit den motsatta tankan, men gaf slutligen vika, i det han yttrade: «Mina Herrar! här måste de flesta rösterna afgöra. Jag är ensam, och måste följaktligen gifva efter. Men jag förklarar, att jag, efter min innersta öfvertygelse, här endast viker för de vedertagna formerna. Ni hafva väl bragt mig till tystnad, men ingalunda öfvertygat mig.«

Allmänheten, som icke egde någon kännedom om statsrådets egentliga beskaffenhet, trodde, att ingen vågade säga ett ord emot kejsarens mening. Las Cases satte derföre en gång ett förnämt sällskap i den största förvåning, då han berättade: att kejsaren en dag, under en liflig afhandling, tre gånger blifvit afbruten af en bland statsrådets medlemmar, så att han slutligen sagt: «Min Herre! jag är ännu icke färdig; jag ber er derföre, att få sluta mina anmärkningar! Jag skulle likväl tro, att *hvar och en* af oss har rättighet, att säga sin mening!« Oaktadt stället och den högtidliga sinnesstämningen framkallade detta yttrande af H. Majestät ett allmänt skratt, hvari han sjelf instämde.

«Föröfrigt,« sade Las Cases till Napoleon, under detta samtal på S:t Helena, «kunde man tydligt märka, att den talande sökte att gissa till Ers Majestäts mening. Man skattade sig lycklig, när man träffat den, och man blef förlägen, när motsatsen inträffade. Man beskyllde er för, att ni lade snaror för oss, för att så mycket bättre lära känna våra tänkesätt.«

Var saken för öfrigt en gång kommen till öfvervägande, så verkade egenkärleken och den stigande värman vanligtvis ett fast vidhållande vid den rätta åsigten, så mycket mer, som kejsaren alltid uppmanade oss till frimodighet. «Jag blir icke förtörnad, om man motsäger mig,« sade han; «ty jag söker upplysning: Tala oförskräckt! Säg blott er mening rent

ut!« Vi äro här för oss sjelfva; vi äro i en familjkrets!« tillade han ofta, när man uttryckte sig något återhållsamt eller när ämnet var af kinkig natur.

Man har berättat mig, säger Las Cases, att Napoleon en gång, antingen under konsulatet eller i början af kejsaredömet, med en af statsrådets medlemmar blifvit invecklad i en meningsstrid, som genom hans motståndares hårdnackenhet och häftighet öfvergick i personliga angrepp af den mest sårande natur. Napoleon visste emedlertid att beherrska sig och teg. Men då han några dagar derefter råkade denne man vid en af de offentliga audienserna, sade han till honom: «Ni är mycket hårdnackad! Hvad, om äfven jag vore det? För öfrigt gör ni orätt uti, att sätta magten så mycket på prof! Ni borde ej glömma, att taga den menskliga svagheten i beräkning!«

En annan gång sade han emellan fyra ögon till en medlem af statsrådet, som likaledes drifvit honom till det yttersta:

«Tag er i akt och skona en annan gång mitt lynne litet mer! Ni har nyligen gått för långt! Ni har bragt mig så långt, att jag rifvit mig bakom örat! Detta är hos mig ett fult tecken. Akta er framdeles för, att drifva mig så långt!«

Man kan omöjligt göra sig något begrepp om det intresse kejsarens närvaro och hans tal väckte i statsrådet. Han presiderade regelmässigt två gånger hvar vecka, när han var i hufvudstaden, och då ville ingen medlem af detta höga råd för något pris hafva uteblifvit derifrån.

Tvenne möten hade, som Las Cases yttrade till Napoleon, isynnerhet gjort ett lifligt intryck på grefven. Det gällde nemligen ett föremål för den inre polisen. Hvad som föreföll vid dén ena sammankomsten gjorde ett djupt intryck på känslan; ty en af statsrådets medlemmar blef då bortvisad och utesluten af kejsaren. Vid den andra sammankomsten gällde det afgörandet af en konstitutions-angelägenhet; ty *lagstiftande församlingen* blef då upplöst.

De *skenheligas* parti uppretade nemligen till inre borgerliga strider och tvedrägt. Man började till och med att i hemlighet kringsprida påfvens bullor och bref. De förevisades för ett statsråd (Portalis), till hvars fack de andliga angelägenheterna hörde; och om han än icke sjelf vidare kringspridde dem, så lade han åtminstone inga hinder i vägen för deras fortsatta spridande, likasom han icke heller gjorde någon anmälan derom för regeringen. Emellertid upptäcktes likväl hela hemligheten, och vid statsrådets nästa sammankomst vände sig kejsaren till den brottslige med följande dundrande tal:

«Hvilken bevekelsegrund kan ni hafva haft härtill, min Herre? Era *religions-grundsatser*? Men hvarför infinner ni er? Jag lägger intet tvång på någons samvete! Har jag kanske med våld gjort er till mitt statsråd? Jag beviljade ju en ynnest, hvarom ni bedt mig? Ni är här den yngste och kanhända den ende, som ej har den minsta personliga förtjenst att tacka för denna plats. Jag har, hvad er beträffar, endast tagit er *faders* förtjenster i betraktande. Ni har gjort mig personligen emot. Huru kunna edra religiösa åsigter förenas med er uppenbara mened. Tala, lihväl! Ni befinner er här i en familjkrets. Edra kolleger skola döma er. Ni har begått ett stort fel, min Herre! En *materiel* sammansvärjning har funnit sitt slut, så snart man bemägtigat sig den arm, som förer dolken; men en *moralisk* sammansvärjning är aldrig slut; den är som en löpeld. Kanhända att i detta ögonblick finnas hela städer, hvarest man mördar hvarandra för *er* skuld!«

Den anklagade var förvirrad och kunde icke svara ett ord. Redan vid första uppmaningen hade han tillstått sanningen. Hela statsrådet iakttog den djupaste tystnad. Denna händelse kom så oförmodadt, att alla derigenom sattes i den största förvåning.

«Hvarföre«, fortfor kejsaren, «har ni icke, enligt er edspligt, genast begifvit er till mig, för att angifva den skyldige och hans brottsliga konsorter? Har icke hvar och en af er tillträde till mig, så ofta det behöfves?«

«Eders Majestät!« tog den anklagade nu till ordet, «det var . . . *min kusin!*«

«Er förbrytelse blir derigenom så mycket större, min Herre!« svarade kejsaren i stark rörelse. Er kusin kunde endast genom edra böner erhålla anställning; och från samma ögonblick åtog *ni* er hela ansvaret för honom. När jag tror att någon helt och hållet tillhör mig, som fallet var med *er*, så äro äfven hans anhöriga och de personer, för hvilka han ansvarar, fritagna från all tillsyn af vederbörande myndighet. Detta är *min* grundsats.«

Då den skyldige ännu beständigt icke gaf något svar, slöt Napoleon med följande ord: «Ett statsråds pligter emot mig äro mycket stora. Ni har kränkt dessa pligter, min Herre! Ni är icke längre statsråd. Gå, och visa er aldrig här mera!«

Då Portalis nu, i det han skulle begifva sig ur salen, kom tätt förbi kejsaren, fästade denne sin blick på honom och sade: «Detta smärtar mig djupt, min Herre! ty minnet af er faders förtjenster står lifligt för mig!«

När han var utgången, tillade kejsaren: «Jag hoppas att ett sådant uppträde aldrig mer skall ega rum här; det har smärtat mig allt för djupt! Jag är *icke* misstrogen, men jag kunde blifva det. Jag har omgifvit mig med alla partier; jag har till och med ställt emigranter och soldater af Condés armée kring min person! Huru gerna man än hade sett, att de skulle mörda mig, så måste jag likväl låta dem den rättvisa vederfaras, att de alla förblifvit mig trogna. Så länge jag stått i spetsen för regeringen, är denne i sanning den förste af min omgifning, som förrådt mig!«

Derefter vände han sig till H:r Locré, som förde protokollet vid statsrådets sammankomster, med de orden: «Ni behagade skrifva: *förrådt!* Förstår ni mig?«

Af hvilket högt intresse är icke samlingen af H:r Locrés protokoller! Hvad har nu blifvit af dem? Allt, hvad här är berättadt, skulle deri kunna finnas ord för ord!

Beträffande den andra af mig omnämnda sammankomsten, hvari lagstiftande församlingen upplöstes, sammankallades statsrådet den 30:de eller 31:ste December 1813. Medlemmarne visste förut, att denna sammankomst skulle blifva af vigt; men för öfrigt visste ingen hvilket ämne skulle tagas i öfvervägande. Frankrike var då i en vådlig ställning; ty fienden hade inträngt på *fransyska* området.

«Mina Herrar!« sade kejsaren, «ni kännen sakernas ställning och fäderneslandets fara. Utan att vara förpligtad dertill, trodde jag mig likväl böra gifva lagstiftande församlingen ett förtroligt meddelande derom. Det var min afsigt att erinra dem deras heligaste pligter. Men de hafva af detta bevis på förtroende smidt ett vapen emot mig, det vill säga emot Frankrike. I stället för att med redlig ifver bistå mig, lägga de nu hinder i vägen för mina ansträngningar. Endast genom vår ståndaktighet skulle vi imponerat på fienden och hållit honom i en ängslig ovisshet; men dessa menniskor hitkalla honom i stället genom deras oförsvarliga uppförande. I stället för att djerft bjuda honom spetsen, blotta de våra sår för honom. De fordra med häftighet freden af mig, ehuru det enda medlet, att erhålla en ärofull fred, består i att fortsätta kriget. De beklaga sig öfver mig; de tala om sina besvär. Men hvilken tid, hvilken plats välja de dertill! Måste sådana angelägenheter icke snarare afhandlas i familjens löndom, än i fiendens närvaro? Var jag då otillgänglig för dem? Har jag någonsin visat mig oskicklig att öfverväga ett ämne? Men nu måste de nödvändigt fatta ett beslut! — I stället för att *lagstiftande församlingen* bort lemna sitt kraftigaste bistånd till Frankrikes räddning, bidrager det nu till att störta Frankrike i olyckan. *Den* är i förräderi mot sina pligter; *jag* uppfyller min pligt; jag upplöser lagstiftande församlingen!

Detta är mitt fasta beslut. Och om man än försäkrade mig, att det skulle hafva till påföljd, att folket i *Paris* ännu i dag skulle resa sig i massa, marschera emot *Tuillerierna* och *mörda mig*, så skulle jag likväl utföra detta beslut; ty det är min pligt. Då franska folket lade sitt öde i min hand, tog jag de inrättningar i öfvervägande, som det öfverlemnade mig till dess styrande. Hade jag ansett dem för otillräckliga, så skulle jag *icke* antagit dem. Jag är ingen *Ludvig den sextonde.* Fast jag blifvit *kejsare*, har jag derföre icke upphört att vara *borgare.* Skulle anarkien åter upplyfta hufvudet, så skulle jag heldre nedlägga kronan, för att sedan bland mängden söka min andel i souveräniteten, än stanna i spetsen för en sakernas ordning, der jag blott skulle *utsätta* alla för faror, utan att kunna *beskydda* någon. «För öfrigt», tillade han, «är mitt beslut öfverensstämmande med lagen, och vill hvar och en nu göra sin pligt, så skall jag bakom lagen vara lika oöfvervinnelig, som i fiendens åsyn.«

Hvad som än i allmänhet berättades derom, så är det likväl sanning, att kejsaren så litet spelat den oinskränkte herrskaren i sitt statsråd, att det tvertom ofta inträffade, att ett redan fattadt beslut ånyo togs i öfvervägande, ja till och med återtogs, derföre att en enskildt medlem sedermera anfört nya grunder eller hänsyftat på, att kejsarens personliga åsigter haft något inflytande på majoritetens röster.

Likasom kejsaren brukade att förelägga akademiens medlemmar hvarje honom förekommande ny vetenskaplig idée, så föredrog han alla sina politiska idéer i statsrådet. Ofta hade han sina egna, stundom hemliga afsigter dermed.

År 1812 gaf kejsaren tre statsråder det uppdrag, att pröfva frågan om lagstiftande församlingens upplösning. Majoriteten bestämde sig för upplösningen. Endast en satte sig kraftigt deremot, i det han talade länge och väl. Kejsaren, som med odelad uppmärksamhet och djupt allvar åhört debatterna, utan att med ett enda ord eller tecken hafva röjt sina egna åsigter, slöt slutligen sammankomsten med de orden: «En så vigtig fråga fordrar en mogen öfverläggning. Vi skola sedermera återkomma härtill!«

Vid ett annat tillfälle yttrade Napoleon på S:t Helena:

«Aldrig skall man kunna säga, att jag köpt någon röst eller vunnit något parti *genom löften om penningar eller embeten!* «Om ministrarne, statsråderne och lagstiftarne erhållit skänker af mig, så var det derföre att dessa ting voro att bortgifva och derföre var det naturligt, ja till och med rättvist, att jag utdelade desamma till dem, som arbetade med mig!«

En besynnerlig hämnd.

Madame D*** hade en ovanligt stor och vacker katt. Herr von C***, som en dag ej kunde hitta på något annat nöje, behagade att skjuta bemälte katt. Knappt hade Madame D*** blifvit underrättad härom, förrän hon straxt lät utställa en mängd råttfällor af alla slag, ej endast i sitt eget, utan äfven i alla sina vänners och bekantas hus, och när det på detta sätt blifvit fångade omkring fyrahundrade råttor, släppte hon alla dessa små djur i en låda och skickade denna till Fru von C***, som då vistades på sitt landtställe. Damen, som förmodade att lådan innehöll några nya modevaror, öppnade den med mycken begärlighet; men i samma ögonblick sprungo alla råttorna ut ur sitt fängelse och kringspridde sig i hela huset. På bottnen af lådan låg ett papper, innehållande följande ord:

«Madame! Er herr man har behagat skjuta min katt, jag tager mig derföre friheten härjemte sända er mina råttor.»

Kejsar Carl den femte i klostret S:t Just.

Kejsar Carl den femtes sista dagar.

Carl den femte besteg den tyska kejsarthronen den 28 Januari 1520. Han kom till regeringen i en stor tid; och hade han *viljat* begripa dess anda, så hade han måhända blifvit den ädlaste regent som någonsin herrskat i Tyskland. Men hans verksamhet gällde icke den tyska nationens framtid. I det han såg tillbaka på det tyska kejsardömets förra tider, gjorde han till sin hufvuduppgift, att återupprätta dess fordna magt i öfverensstämmelse med det gamla begreppet om verldsherravälde. Han trodde sig stark nog att kunna lösa detta problem, tills han omsider, genomträngd af öfvertygelsen om, att han icke förmådde hämma den frambrytande utvecklingen, öfvergaf de glänsande bedrifternas stora skådeplats och drog sig tillbaka i den stilla ensamheten.

I 36 år höll Carl den femte spiran med stadig hand; men hans mod och förtröstan fingo sitt banesår genom kurfursten *Moritz* af *Sachsen* död vid slaget vid Sievershausen, den 9 Juli 1553. Då han nemligen erfor denne hjeltes död, förblef han länge i djup tystnad och mörkt alfvar; men utbröt slutligen med smärta: «O, Absalon! min son, min son!» Ty Carl den femte, i hvars bröst eljest så föga plats var öfrig för vänskapen hyste dock verkligen en sådan känsla för Moritz.

Kejsarens stora förtröstan till lyckan hade nu blifvit djupt skakad; all hans stolthet och hela hans höga mod hade försvunnit. Han insåg då tydligt, att han med all sin magt icke hade uppnått sitt lifs ändamål. Dessutom led han af häftiga kroppssmärtor (nemligen gikt). Allt erinrade honom om den jordiska höghetens förgänglighet, och han längtade innerligt efter att öfvergifva verldens tummel, hvilket nu hade blifvit honom i högsta grad motbjudande och att fly till det djupaste, mest ostörda lugn. Sålunda gripen af melankoli, ville han ej längre uppskjuta utförandet af ett längre närdt sällsamt beslut.

Kort förr än han gjorde detta blef, den 26 September 1555, tillvägabragt en religionsfred, nemligen på en riksdag i Augsburg, under presidium af konung *Ferdinand*, till hvilken kejsaren, som var led åt Tysklands inre oroligheter, hade öfverlemnat oinskränkt fullmagt. De väsendtligaste punkterna i detta fredsslut voro följande: tolerans i religions-angelägenheter, så att ingen skulle lida någon förföljelse eller

något förtryck för sin religions skull. Den andliga jurisdiktionen öfver augsburgska confessionens anhängare (de reformerta voro uteslutne från denna gunst) skulle upphöra och dessa dessutom förblifva i ostörd besittning af de indragna kyrkogodsen. De verldslige riksständerna skulle hafva rättighet att öfvergå till den evangeliska tron; de skulle vara berättigade att tillåta sina underlydande denna tros utöfning, likasom de evangeliska undersåtarne skulle hafva rättighet att utvandra, i fall deras furstar skulle hindra dem i sina religionsöfningar. Så framt deremot de andliga riksständerna ville öfvergå till den evangeliska läran, skulle väl detta vara dem tillåtit, men i detta fall blifva förlustiga sina värdigheter, dock utan skada för deras ära, goda namn och rykte. Den sistnämnde artikeln kallades det «andliga förbehållet»; men detta gaf en rik anledning till missnöje och ofrid i det tyska fäderneslandet.

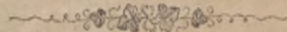
En månad efter denna såkallade religionsfred utförde Kejsar Carl den femte sitt långt förut fattade, underliga beslut. Han nedlade nemligen regeringen öfver sina många riken och länder, och öfverlemnade, den 25 Oktober 1555, regeringen öfver Nederländerna till sin son *Philip*, åt hvilken han, år 1556 äfvenledes öfverlemnade Spaniens och Neapels kronor, såväl som Vestindien; och slutligen afsade han sig samma år den tyska kejsarkronan till förmån för sin broder, konung *Ferdinand*.

Efter att sålunda hafva ordnat allt, drog Carl den femte till Spanien, hvarest han på sin 57:de födelsedag inträdde i klostret S:t Just. Här, i den stilla, ensliga kloster-trädgården, hvarest han hade sin boning, ville han nu, efter att i en lång följd af år burit herrskarmagtens tunga börda, endast lefva för vetenskap och konst, under sjelfstudium och bön. Här hoppades han ändtligen att finna det lugn, som han aldrig kunnat tillkämpa sig under lyckans varma middagsglans och under lyckans mångfalldiga strider och segrar.

Han befattade sig också mycket med mekaniska sysselsättningar. Sålunda ville han en gång bringa tvenne ur att gå fullkomligt lika; men i trots af alla hans försök, ville detta icke lyckas honom. Då tänkte han på hela sin föregående lefnad, och i det han erkände sina sträfvandens fruktlöshet, utbröt han med alfvar och bitterhet: »Sålunda förmår jag då icke ens, att bringa tvenne ur till att gå lika, och dock fördristade jag mig fordom att vilja bringa så många tusende menniskor till att hafva en och samma tro.»

I den ensamhet som herrskade i klostret S:t Just, tilltog hans svårmod, allt mera med hvarje dag. I det han bemödade sig att helt och hållet draga sina tankar från det timliga, sökte han, genom stränga botöfningar att förbereda sig till evighetens stora hemligheter. I en sådan sinnesstämning fick han en gång det sällsamma infallet, att låta fira sin egen begrafning, medan han ännu lefde. Och den förre kejsaren, som nu betraktade sig såsom en varelse af jord, hvilken snart åter skulle förvandlas till jord, hörde då i klosterkyrkan, djupt skakad, de högtidliga grafsånger, som af de likbåren beledsagande munkarne uppstämdes för hans själs frälsning. Dagen derefter angreps han af en häftig feber och afled, efter få veckors förlopp, d. 21:ste September 1558.

Han var en utomordentlig man, en kejsare, med hvilken få andra kejsare kunna jemföras och full af ifver att återgifva den djupt sjunkna kejsarvärdigheten sin fordna, höga betydelse. Hela sitt lif igenom erkände han ingen öfver sig; och vid sitt lifs slut blef han tvungen att inse, att en enda menniska väl kan strida mot mensklighetens anda, men aldrig besegra den, om han också vore mångfalldigt mäktigare. Detta erkännande tillintetgjorde hela hans stolthet, hela hans förtröstan; det kom hans hjerta att brista.

Maremmerna och de Pontinska träsken.

(Fortsättn. och slut från föreg. häfte.)

Mycket olika med Maremmerna äro de, sedan forntiden bekanta Pontinska träsken, belägna sydvest om Rom, nära gränsen af konungariket Neapel. De sträcka sig ända från Torre tre Ponti till Terracina. Dessa träsk bildas hufvudsakligen af tvenne små floder: Astura och Amaseno, hvilka ej hafva tillräckligt aflopp och derföre genom sina öfversvämningar försätta hela trakten under vatten, utan att detta kan åter bortrinna. I denna mängd af stillastående vatten framkomma tallösa svärmar af insekter och vattendjur, hvilka under hela den heta årstiden ruttna, förpesta trakten och föranleda osunda dunster. Dessa dunster sprida sig omkring till och med 40 mil, ända till Rom, oaktadt skogen vid Simonetta ligger emellan denna stad och nämnde träsk. Af nyssnämnde dunster uppkommer den af romarne så mycket fruktade *aria cattiva*, d. v. s. dålig luft. Här bo blott några fattiga fiskar-familjer, hvilkas bleka, sjukliga utseende vittnar om traktens osundhet. Slätten odlas af bönder från de närgränsande bergstrakterna, och hvilka uppehålla sig här blott under den tid, som de behöfva för att plöja, så och skörda.

I fordna tider voro dessa af Volskerna bebodda trakter fruktbara. Antingen måste detta folk hafva förstått att afleda vattnet eller ock har sjelfva marken sedan dess betydligt sjunkit, såvida man icke bör antaga att vattnets aflopp blifvit spärradt genom uppsvämmad gyttja. På de gamle romarnes tid utbredde sig träsken allt mer och mer, och år 43 f. Chr. började Cornelius Cethagus en uttorkning af träsken, men hvilken dock snart afbröts genom Cæsars död. Augustus lät åter fortsätta arbetet, och han synes hafva anlagt en segelbar kanal genom hela längden af dessa träsk, och på samma ställe, hvarest den så kallade *Appiska vägen* anlades redan år 331 f. Chr. af Appius Claudius Cœcus. Emellertid gjorde arbetet den gången icke några stora framsteg; först under Theodorich den store började det på nytt af patriciern Decius och med ett ganska godt resultat. Derefter fick det hvila i hela århundraden, tills dess åtskilliga

såfvar omsider försökte att befria denna trakt från ina stillastående vattenmassor. Sålunda lät Leo X, i början af 16:de århundradet, Julius af Medici, anlägga en kanal, hvarigenom sumpvattnet fick ett aflopp till hafvet. Sixtus V fullbordade år 1588 den efter honom benämnda *Sisto-kanalen*. Under Pius VI påbörjades här, mellan åren 1777 och 1781, flera betydliga arbeten, bland hvilka företrädesvis må nämnas kanalen *Linea morta*. Dock har dessa trakters fullkomliga uttorkning hittills icke lyckats. Detta skulle också vara ett jätteverk, i hänseende til den stora utsträckningen af dessa träsk, hvilka upptaga en längd af nära fyra mil och en yta af öfver 260000 tunnland. De pontiska träsken genomskäras af en skön, jemn väg, som för från Rom till Neapel, öfver en del af den namnkunniga *via Appia*. Under en resa på denna väg, öfverskådar ögat en yppig slätt, bestående af åkrar och ängar; men dess odlade del är obetydlig i jemförelse med ängarnes storlek. Intet gärde, ingen inhägnad synes på en omkrets af flera mil; ty de betydliga, utarrenderade jordstyckena äro blott begränsade af enstaka stenar. På denna enformiga slätt förmärkes sällan någon mensklig boning; blott här och der höjer sig något landtställe, hvilket snarare liknar en fästning än en landtbrukares fredliga boning. Utvecklande sin grönska under en klar, blå himmel och belyst af en herrlig sommarsol, erbjuder denna stora slätt en behaglig utsigt, oaktadt sin fullkomliga enformighet. Men de stillastående vattnen i närheten, i förening med det varma klimatet, förorsaka farliga febersjukdomar. Till följe häraf finnes ingen bosatt befolkning i de pontiska träsken, då man undantager några få familjer, som sysselsätta sig dels med fiske och dels med att vakta och sköta sina buffelhjordar. Framemot slutet af Oktober månad, då den starka sommarhettan upphört, nedkomma Apenninernas fattiga, men arbetsamma bönder i stora skaror från sina berg, för att här sysselsätta sig med landtbruksarbeten. Några af dem uppehålla sig här intill Maj månad, men de flesta återvända till bergen, så snart de hafva plöjt och sått.

Vid skördetiden, som här börjar midt i Juni, begifva de sig åter ned på slätten, och den i nästföregående häfte lemnade afbildning framställer ankomsten af en sådan familj med dess tillhörigheter. Ofta ser man ett sidostycke härtill, då man reser genom de pontiska träsken; likadana plumpa kärror, förspända med bufflar af ett vildt utseende och lastade med husgeråd, redskap, barn och ålderstegna, samma pittoreska klädedrägt, hvilken gifver qvinnorna ett utseende som om de voro utskurna ur en gammal italiensk mästares målning, samma muntra språng och samma *zampogna* eller säckpipa.

Vid dylika tillfällen begifver sig i allmänhet hela familjen, ända från den gråhåriga farfadren till lindebarnet, på vägen med all sin lösegendom. Den äldste bär namn af «*caporale*» eller anförare; han styr och ordnar åkerbruksförrättningarne och mottager en viss lön af sina barn och barnbarn. Så snart sällskapet uppnått målet för sin resa, aflastas godset från kärrorna, och ett tält uppreses tillsvidare, för att deri njuta skugga under måltiden och för att skydda sig mot nattdaggen; men många af dessa skördefolks-familjer spisa och sofva ofta, utan att hafva tak öfver hufvudet, i det de blott utbreda sina täcken på marken. Några bygga sig också hyttor af säf eller rör, som i de mera sumpiga delarne af slätten uppväxa till en betydlig höjd. Der, hvarest marken är mycket fuktig, ser man ofta dessa hyttor uppförda på 6 till 8 fots höga pålar. Skördefolken, som begagna dessa boningar blott till att sofva uti, krypa in i dem genom en öppning, som snarare kan kallas ett hål än en dörr. En sådan hytta liknar en ofantlig bikupa eller en indiansk *wigwam*, upprest på pålar.

Om dagen, då männen och qvinnorna äro sysselsatta med sitt arbete, medföras barnen ut på marken och nedsättas i närheten af skördefolket, emedan vargar ofta göra besök i träsken. Det besynnerliga bruket, att hårdt omlinda de små barnen, är vanligt på hela den sydliga halfön. De omvicklas från fötterna ända upp under armarna, så att de nästan se ut som egyptiska mumier. Oaktadt man skulle förmoda att det knappt kunde vara gagneligt att sålunda inklämma benen och beröfva dem all rörelse, måste man dock tillstå, att landtmännen och de neapolitanska lazzaroni, hos hvilka detta bruk är högst allmänt, hafva ganska välformade ben.

Dessa fattiga bergsboers föda är i sanning tarflig och deras lefnadssätt förenadt med mångfalldiga brister och besvärligheter. Oaktadt deras ankomst till träsken åtföljes af dans och musik, oaktadt deras ansigten utvisa munterhet och tillfredsställelse under det hårda arbetet, så återvända de dock vanligtvis icke så muntra, som de kommo, i det ungefär hälften plägar mer eller mindre häftigt angripas af feber. Så snart säden är skördad, ila de åter hem till sina helsosamma bergstrakter, emedan Juli månad tillbringad i träsken medför svåra faror för helsan, och knappt skulle någon enda våga, att då förblifva på marken om natten.

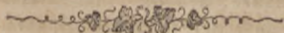
Många af dessa skördefolksfamiljer hafva flera mils väg till sina hem. De resa i sällskap med hvarandra, och de friska understödja de svaga, ty icke alla kunna glädja sig öfver besittningen af en med bufflar förspänd kärra. Detta körredskap är af det simplaste slag och dess plumpa hjul vända sig omkring med ett så förfärligt larm, att man hör dem på ett afstånd af en hel fjerdingsväg. De bufflar som begagnas till dragare, äro de vildaste och mest oregerliga husdjur, och det inträffar till och med ofta att de kasta sin pådrifvare till marken och trampa ihjäl honom. På Roms och Neapels sumpiga slätter finner man de skönaste djur af denna buffelart, och hvilka utmärka sig genom en alldeles utomordentlig styrka. Ett par af dessa bufflar drager en ofantlig fullastad kärra på de dåligaste vägar, ja till och med genom sjelfva sumpmarken. I de många trakter af landet, hvarest icke finnas några broar, skulle alla kommunikationer vara afbrutna på vissa tider af året, om man icke hade dessa starka djur.

Det kungliga palatset i Brüssel.

Brüssel, hufvudstaden i konungariket Belgien, och en af de skönaste städer i Europa, har nu en folkmängd af öfver 100,000 innevånare och innehåller en stor mängd af utmärkta byggnader, bland hvilka isynnerhet må nämnas: rådhuset vid det stora torget, theatern vid myntplatsen och det kungliga palatset, hvilket erbjuder en skön vy, oaktadt de många förändringar som det undergått, under de särskilta regeringarne. Den sköna façaden är prydd med sex korinthiska pelare af 30 fots höjd. Midtemot detta slott ligger en af stadens fyra vackraste gator omgifven lustpark tillika med den mindre theatern. Man finner i denna stad herrliga kyrkor, ett stort hospital, ett bibliothek innehållande 90,000 band, ett målnings-galleri och en stor botanisk trädgård.

Brüssel drifver betydlig handel och har vigtiga fabriker hvilka isynnerhet lemna förträffliga spetsar och utmärkt kläde.

Kosackerna.

(Forts. och slut fr. 5:te häft.)

De siberiska kosackerna har man att tacka för Siberiens upptäckt och eröfring. En hop donska kosacker hade nemligen, i sitt begär efter byte, företagit ett tåg till Wolga och Kaspiska Hafvet, hvarest de blefvo farliga grannar för ryssarnes dervarande nya kolonier. Czaren Iwan den andre ryckte derföre ut emot dem och skingrade dem. En skara af sex till sju tusen af dessa flyktingar, under Jermaks anförande, besteg nu Ural och framträngde under en oafbruten följd af segrar ända till Ob. Men som Jermak insåg, att han ensam omöjligen skulle kunna bibehålla besittningen af dessa ofantliga landsträckor, öfverlemnade han frivilligt, år 1581, sina eröfringar till Czar Iwan den andre, och från denna tid hafva kosackerna utbredt sig ända till Kamschatka.

Den fria författning som kosackerna hade, då de mottogo Rysslands beskydd, försäkrades dem genom traktater och existerar ännu i våra dagar. Enligt denna författning äro alla kosacker frie män, hafva inga utskylder att erlägga och äro icke heller underkastade rekrytering, utan endast förpligtigade att göra krigstjenst till häst. På kejsarens befallning uppställa de då blott den truppstyrka, som de till följe af gamla traktater äro förpligtade att lemna. Deras författning betraktas i Ryssland såsom högst lycklig och afundsvärd, och deras förpligtelse att göra krigstjenst anser man vara mer än rikligt ersatt med de privilegier och friheter som de åtnjuta. *"Så fri som en kosack"*, är ett talesätt, hvilket man mycket ofta hör i Ryssland.

Bland de tjenstgörande kosackerna i Ryssland finnas både reguliera och irreguliera trupper. De sistnämnde, som till större delen bestå af donska

kosacker, användas till bevakning af rikets gränsor, hvaremot de reguliera kosackerna formera 38 regementen, hvilka äro fördelade emellan samtliga 25 divisionerna i den ryska armeen. Blott de donska kosackerna hafva ännu bibehållit den egendomliga inrättningen, att allt vapenfört manskap är fördeladt i regementen under egna officerare. I fredstid besörjer alltid en del af dem den verkliga tjensten vid gränsornas beskydd, men i tillfälle af ett allmänt uppbud, måste alla vapenföre män rycka i fält.

Kosackerna erkänna bland sig ingen adel. Hvarje distrikt formerar ett regemente, kalladt Pulk, som står under en af kosackerna sjelfva vald Ataman eller Hetman. Alla de denna Hetman underordnade anförare hafva ingen, dem framför de öfriga utmärkande rang. Öfverbefälhafvaren i samtliga distrikterna af en stam heter likaledes Hetman. Han utnämnes eller åtminstone erkännes af regeringen, i den honom af kosackerna tilldelade värdighet, hvilken gifver honom generalsrang, och blott med regeringens samtycke kan han afsättas från sin höga post. Hetmannerna mottaga alltid sold af regeringen, hvaremot de simpla kosackerna lönas blott för den tid, de verkligen tjenstgöra.

De hästar som ridas af kosackerna, äro små, magra och oansenliga, men ytterst snabba och uthålliga; dessutom äro de väl inridne. Kosacken och hans häst äro i sanning oåtskiljeliga vänner. Kosackerna kläda sig i allmänhet som Polackerna, men stundom också som Österrikarne, för öfrigt efter hvars och ens smak och förmögenhet. Deras förnämsta vapen är en mycket lång lans, som de förstå att bruka med en utomordentlig färdighet; den är ofta smyckad med en liten fana, och alltid försedd med en rem, hvari den fasthänger vid armen. Dessutom äro de beväpnade med sablar, bössor eller pistoler, i stället för hvilket sistnämnda vapen de ännu stundom begagna båge och pilar. En af läderremmar flätad kantschu tjenar dem icke allenast till uppmuntringsmedel för hästarne, utan också ofta till straffredskap.

Under krig dela sig kosackerna vanligtvis i smärre hopar och söka sålunda genom plötsliga angrepp, att trötta fienden och bringa den i förvirring; derefter flykta de lika hastigt som de kommit; detta upprepas så länge, tills de fiendtliga trupperna börja sprida sig. Då våga de en alfvarsam strid och göra ofta stor skada genom den makalösa färdighet, hvarmed de förstå att tumla sina hästar och begagna sina vapen. Hvarje Pulk plägar hafva tvenne eller flere silkesfanor, som vanligen äro prydde med helgonbilder och omkring hvilka kosackerna åter samla sig, sedan de blifvit tvungna att sprida sig eller att taga till flykten.

Dessa krigares antal anses uppgå till 700,000 man, hvilka alla äro förpligtade till att göra krigstjenst från 18:de till 50:de året; dock äro aldrig flera än 300,000 man i verklig tjenst.

Tschernomorzernas gränstjenst mot de vilda röfrarne på Kaukasus är i hög grad besvärlig. På hela den kaukasiska linien från ön Taman till Jekaterinodar, sätet för corpsens hetman, och härifrån ända till kusten af Kaspiska Hafvet, finner man en kordon af kosacker, hvilken har att bevaka en sträcka af öfver 100 mils längd. Från station till station ser man piqueter, redouter eller befästade punkter och uppreste allarmstänger, för att förebygga plundring af de närboende rofgiriga horderna. En i nästföregående häfte varande afbildning, föreställer en sådan piquet med ett slags befästning.

Om sjukdomarnas tilltagande med åren.

Följande tabell är hemtad från en uppsats af Mr W. Fraser, i Edinb. New philos. Journ. Oct. 1827, och grundar sig på observationer från 1750 till 1821. Den visar huru mycket sjukdomar tilltaga med åren och att följderna af det vanliga regelvidriga lefnadssättet komma, såsom det heter *«efteråt»*, då kroppen förlorat en del af sina krafter.

Ålder.	Årlig sjukdomstid.	Proportion mellan sjuka och friska.
under 20	— 0 veckor, 2 dag., 16 tim,	— 1 bland 137
20—30	— 0 « 4 « 3 «	— 1 « 88
30—40	— 0 « 4 « 19 «	— 1 « 76
40—50	— 1 « 0 « 4 «	— 1 « 51
50—60	— 1 « 6 « 3 «	— 1 « 28
60—70	— 5 « 5 « 10 «	— 1 « 9
öfver 70	— 16 « 3 « 9 «	— 1 « 3

Patent-anstalten i Philadelphia.

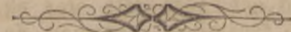
En ganska sevärd anstalt är den såkallade *Patent-Office* i Pennsylvanien i Norra Amerika, hvarifrån utdelas patenter å alla de tekniska upptäckter af värde, som göras i de Förenade Staterna, och af hvilka här förvaras modeller och teckningar. Den äldre byggnaden, som innehöll omkring 10,000 sådane, blef år 1836 ett rof för lågorna. Den uppfördes ånyo i en mera storartad stil, och har i den öfversta våningen en sal af 275 fots längd, hvari ett utomordentligt stort antal modeller äro uppställda, hvilka åskådliggöra sinnrika och vigtiga uppfinningar till åkerbrukets, sjöfartens och fabriksväsendets förbättring, äfvensom andra maschiner af mångfaldiga slag.

Ibrahim Paschas Palats.

Då man från Boulac, Cairos hamn, reser uppåt Nilfloden, varseblifver man en oregelmessig byggnad, af mycket stor utsträckning. Denna byggnad är ett palats, tillhörande *Ibrahim Pascha*, son af vice-konungen i Egypten, *Mehemed-Ali*. Under kriget i Syrien, hvarest han anförde sin faders armé, var detta palats inredt för hans harem. Midtemot palatset ligger ön Rhoda, som äfvenledes tillhör Ibrahim. På denna fruktbara ö har han låtit uppföra ett nytt palats, och en stor del af ön har blifvit förvandlad till sköna trädgårdar, försedda med såväl europeiska, som tropiska växter af alla slag. Dessa odlas med mycken omsorg, under tillsyn af engelsmannen M:r *Trail:* en skicklig och vetenskapligt bildad trädgårdsmästare, som Ibrahim tagit i sin tjenst.

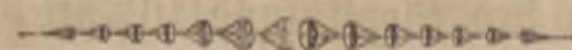
Ofvanstående träsnitt är en kopia af en målning af en ung Armenier, som en längre tid på paschans bekostnad åtnjutit undervisning i England. Det tyckes som om denna furste kommer att blifva en allt mera verksam befordrare af förbättringar i Egypten. Han har sökt bilda sig sjelf, med tillhjelp af sina kunskaper i de europeiska språken; han talar engelska med mycken färdighet och är fri för större delen af de fördomar, hvilka hindra den intellektuella utvecklingen hos de österländska nationerna.

På hans bekostnad hafva noggranna undersökningar blifvit anställda i öfra Egypten, för att upptäcka dervarande fornlemningar, af hvilka ett museum skall bildas i Cairo. Dessutom har han skänkt denna hufvudstad en offentlig boksamling, som ursprungligen tillhört den stora moskéen i Akre.

Sanningens rätt är helig, och det vore fegt att icke våga yrka den, äfven emot en starkare fiende. Om man stupar under sitt bemödande, har man sin ursäkt i ett godt uppsåt, och ära äfven i sitt fall.

Vänner äro oftast som svalorna: de komma och fara med lyckans sommar.

Johannes Guttenberg.

Guttenberg, boktryckerikonstens namnkunnige uppfinnare, hette egentligen *Henne* eller *Johannes Gensfleisch* och härstammade från den ansedda, redan i 13:de århundradet förekommande patricieslägten Gensfleisch. Han föddes i Mainz emellan 1395 och 1400. Hans föräldrar voro: Friele (Fredrik) till Gensfleisch och Else (Elisabeth) till Gudenberg; det sednare namnet, som förekommer skrifvet på flera sätt, fogade sonen till sitt fädernenamn. Namnet Johan von Sorgenloch, som några tillägga honom, är oriktigt; ty namnet Sorgenloch begagnades endast af en familjens sidolinie.

Om Guttenbergs uppfostran och ungdom känna vi intet; men det är skäl att förmoda, att han redan i sin tidigaste ungdom ådagalagt mycken mekanisk talent. Tvister emellan adeln och borgarne tyckas hafva gjort honom led åt vistandet i sin fädernestad, och oroligheternas utbrott hade till följd, att han år 1420 eller enligt några påstående, 1424, begaf sig till Strassburg, hvarest han, som förut i Mainz sysselsatte sig med att slipa ädelstenar och att polera speglar, måste till och med lemna undervisning i dessa båda konster, för att kunna lefva här.

År 1436 gjorde han sitt första försök att trycka böcker; om detta gjordes, på det vid hans tid vanliga sättet, medelst trädtaflor, eller om han redan då nyttjade lösa stilar, är icke bekant: i alla fall höll han sin konst hemlig. Kort derefter associerade han sig med en rik och ansedd borgare i Strassburg, Andreas Dritzehn, samt sednare med Johan Riffe och Andreas Heilmann, i det han lofvade dessa män: att mot godtgörelse inviga dem i sina hemliga konster och utöfva dem till gemensam nytta. Det kunde icke länge döljas för dessa män, att Guttenberg förhemligade ännu en konst (sannolikt boktryckerikonsten); de nödgade honom derföre att undervisa dem äfven i denna konst, af hvilken anledning ett kontrakt upprättades år 1438. Redan före detta års slut dog Dritzehn. Med dennes broder Georg och de öfrige kontrahenterne fick Guttenberg en process om fullgörandet af nyssnämnde kontrakt, som för honom utföll olyckligt. År 1437 hade han blifvit inveckIad i en annan process, i det en fröken, vid namn Anna, som han sedermera gifte sig med, instämde honom för rätta, för att tvinga honom att uppfylla ett gifvet äktenskapslöfte. Om en af dessa rättegångar eller någon annan orsak förmådde honom att lemna Strassburg, 1443 eller 1444, är obekant; men 1444 finnes han åter bosatt i Mainz, der han fullkomnade sin uppfinning.

De betydliga utgifter hans försök förorsakat honom, gjorde det nödvändigt för honom att söka en kompanion med förmögenhet, genom hvars biträde han kunde utvidga sina företag, hvilka hittills blifvit gjorda i mindre skala. Han upprättade derföre 1450 ett kontrakt med en förmögen guldsmed vid namn Johan Faust, som han antog till medintressent, och i förening med honom började han derefter tryckningen af en latinsk bibel, som efter många hinder slutligen blef färdig år 1455. Denna upplaga bär namn af "Biblen med 42 rader"; den kallas äfven: "den Mazarinska bibeln", derföre att man först fann den i kardinal Mazarin's bibliothek i Paris. Såvidt man vet, finnas nu af denna upplaga endast 16 exemplar, nemligen 7 på pergament och 9 på papper.

Sedermera fick Guttenberg en annan kompanion i Peter Schöffer, född 1420 i Gernsheim nära Darmstadt. Denne man har man att tacka för många väsendtliga förbättringar i boktryckeri-konsten. Först år 1453 finna vi honom sysselsatt i Guttenbergs tryckeri, sedan han förut i Paris lifnärt sig genom renskrifning.

Men som det ofta händer, här i verlden, att förtjensten lönas med otack, så gick det äfven då. Faust, som endast leddes af vinningslystnad, insåg ganska väl, hvilken vinst han kunde skörda af den nya konsten. För att njuta denna vinst ensam, försökte han allt för att blifva qvitt Guttenberg. Först återfordrade han det kapital han hade försträckt, jemte ränta och ränta på ränta, under påstående att förutnämnde bibels tryckning kostat mycket mer än enligt öfverenskommelsen. Guttenberg såg sig ej i stånd till att kunna uppfylla dessa stränga fordringar, enär hans uppfinning, enligt sakens natur, ännu icke lemnat någon särdeles vinst. Faust, å sin sida, var oförskämd nog, att börja en process med Guttenberg den 9 November 1455; Guttenberg förlorade rättegången, hvarefter Faust ej endast fråntog honom boktryckeri-redskaperna, hvartill kontraktet riktigt nog berättigade honom, utan beröfvade honom äfven hela hans förråd af papper och pergament, samt alla tryckta skrifter. I förening med Schöffer fortsatte nu Faust tryckeriet. (Faust dog 1466, och Schöffer 1502 eller 1503).

Genom understöd af Konrad Humner, Syndikus i Mainz, såg sig Guttenberg, som oaktadt sina motgångar ännu icke förlorat modet, redan följande året i stånd, att anlägga ett nytt tryckeri, hvarifrån redan 1460 synes hafva utkommit ett större verk (nemligen: "Catholikon" af Johan v. Janua); ty på detta är likasom på hans andra arbeten icke hans namn utsatt.

Sedan Guttenberg af kurfursten Adolf den andre blifvit adlad, dock icke för boktryckerikonstens uppfinning, öfverlemnade han, mot en viss årlig afgift, sitt boktryckeri till Heinrich Bechtermünze i Eltville.

Johannes Guttenberg dog den 24 Februarii 1468; han begrofs i Minoriter-kyrkan i Mainz.

Att boktryckerikonstens första jubilæum, som inträffade kort efter den tid, då Luther begynt sin reformation i Leipzig 1539, icke ordentligt firades, förefaller oss icke underligt, enär den stora hvälf-

Johannes Guttenberg.

ningen i alla andliga angelägenheter i Leipzig då sysselsatte alla sinnen. Men den år 1640 firade andra jubelfesten, må med skäl anses som ett hedrande bevis på allmän enthusiasm för en så oändligt vigtig uppfinning. Hvem skulle väl trott, att konstvänner egt nog mod, att fira en glädjefest på en så sorglig tid, då trettioåriga kriget rasade, hvilket isynnerhet hopade stora faror för Leipzig, då Generalerna von Pfuel och Banér hotade med stormning och belägring, då kanonerna voro planterade på bastionerna, då stormstegarne stodo tillreds på torget, då man från tornen måste hafva ett vaksamt öga såväl på de kejserliga som de svenska trupperna, och då man hvarje ögonblick borde vara beredd på stadens intagande af en öfverlägsen fiende, på plundring och alla dermed förenade fasor! Och likväl hade dessa män ej endast mod till, att sjelfva fira denna ovärderliga uppfinnings andra jubilæum, utan äfven sända vänliga och broderliga inbjudningar till flera andra städer, förnämligast till Strassburg och universiteterna i Wittenberg och Jena, med uppmaning att deltaga i glädjefesten.

De svåra tiderna äro en tillräcklig förklaring öfver denna fests alfvarsamma hållning. Först gingo alla konstbröderna i den förut bestämda ordningen till Nicolaikyrkan, hvarest Superintendenten D:r Johan Höpner höll en särskildt festpredikan, hvarefter predikanten M. Lukas Pollio utförligt talade om boktryckerikonstens uppfinning. Till denna kyrkohögtid slöt sig den borgerliga festen, hvartill man hyrt ett ansenligt hus, som omgafs af en trädgård. Här öppnades festen med många tal om denna boktryckerikonstens uppfinning och förkofran, om dess tekniska och mekaniska fulländning. Nu öppnades en stor med målningar prydd och med löf och blommor smyckad sal, för att emottaga de inbjudna gästerna af båda könen. Orchestern började med en ouverture (Intoilus); derefter följde en med instrumentalmusik utförd kantat och d. 111:te psalmen, hvarefter hela församlingen instämde i en andlig koral. Konrektorn vid Nikolaiskolan, M. Sebastian Gottfried Starck, framträdde nu och höll ett tal, hvars "sinnrika och själfulla innehåll" allmänt berömdes. Derefter afsjöngs ett tedeum, accompagneradt på orgeln. (Forts.)

GÖTHEBORG, SNÄLLPRESSTRYCK FRÅN ANDERS LINDGREN.

ILLUSTRERADT
MAGASIN
FÖR SPRIDANDE AF NYTTIGA KUNSKAPER BLAND ALLA KLASSER.

Augusti. Åttonde Häftet. 1849.

S:t Georgs-kyrkan i Bocherville.

Byn Bocherville vid Rouen har en kyrka, hvilken måhända bland samtliga kyrkorna i Europa är den enda, som förblifvit alldeles oförändrad under de sedan dess uppbyggande förflutne åtta århundraden.

Enligt urgamla, ännu existerande dokumenter, byggdes denna kyrka under åren från 1033 till 1066. Den från marken till tornspetsen 180 fot höga byggnaden är uppförd i en simpel och massiv stil, men arbetets regelbundenhet, noggranhet och fasthet förtjena i sanning beundran.

Hvad de bildhuggerier beträffar, som äro anbragta inuti kyrkan, måste man tillstå, att de blott alltförmycket vittna om att denna konst då ännu befann sig uti sin barndom.

Augusti Månad.

Har fått sitt namn af den romerska kejsaren Augustus. Den kallades förut af romarne för Sextilis, emedan året hos dem började med Mars månad, och denna således var den sjette.

Historisk Kalender.

1	1798	Sjöslaget vid Abukir.
2	1799	Luftballonens uppf. Montgolfier †.
3	1492	Columbus insk. sig till sin första resa.
4	1677	Karlstens fästn. öfverlemnas åt Gyllenlöw.
5	1677	Danska flottan härjar i Östergöthland.
6	1604	Hertig Bernhard af Weimar *.
7	1848	Kemisten Berzelius †.
8	1627	Gustaf II Adolf såras vid Dirschau.
9	1800	Trollhätta-kanalen öppnas.
10	1519	Magellan anträder sin första resa.
11	1563	Sjöslaget vid Öland m. svenska och danska flottorna.
12	1762	Läkaren Hufeland *.
13	1645	Freden i Brömsebro mellan Sverige och Danmark.
14	1759	Kompositören Händel *.
15	1812	Svenska hamnarna öppnas för alla nationers fartyg.
16	1719	Ryssarne plundra och bränna Norrtelge.
17	1808	General Adlercreutz slår Ryssarne vid Alavo.
18	1765	Kejsar Joseph II uppst. på Österr. thronen.
19	1808	Amiral Chapman †.
20	1650	Drottning Christina emottager kronan.
21	1810	Prins Bernadotte väljes till thronföljare på riksdagen i Örebro.
22	1789	Sjöträffn. vid Svensksund mellan Svenska och ryska skärgården.
23	1813	Bataljen vid Gross- Beeren.
24	1521	Gustaf Wasa väljes till riksföreståndare.
25	1769	Naturforskaren Cuvier *.
26	1822	Astronomen Herschell †.
27	1772	Tortyren afskaffas i Sverige.
28	1749	Skalden Göthe *.
29	1779	Kemisten Berzelius *.
30	1808	Ryska skärgårdsfl. blir af den svenska slagen vid Grönvikssund.
31	1677	Danska flottan härjar vid Kalmar-sund.

Väderleks-Kalender.

Under denna månads första hälft börjar sommarvärman något aftaga, men sträfvar dock att omkring medlet ånyo uppnå sin största höjd, hvarefter dess aftagande de första dagarna är ganska betydligt, men fortgår långsammare mot månadens slut. Medeltemperaturen är för Stockholm + $16^{9}/_{10}$°, för Götheborg + $16^{4}/_{5}$° och för Lund + 17°. Vindarne äro ganska föränderliga, samt åska och regnväder vanligt. Nordanvind i denna månad medför stadig väderlek.

Vackert väder inträffar: om myggorna dansa högt i luften. Om vinden följer solen, eller blåser ostlig om morgonen, sedan sydostlig, o. s. v. Om morgondaggen blifver länge liggande på vexterna. Om spindeln spinner. Om solen vid dess nedgång är klar och synkretsen molnfri; likaledes om hon vid uppgången strålar genom en klar och ren himmel. Om barometern står högt under nordlig vind. Om han stiger långsamt efter åska.

Regnväder inträffar: Om fiskarne simma lätt under vattenytan. Om bien flyga hem till sina kupor. Om myrorna flitigt kringbära sina larfver. Om myggorna dansa lågt eller nära marken. Bien förebåda regn, åska eller storm, om de icke lemna sin kupa, eller om endast några få flyga nära omkring densamma. Spyflugan infinner sig i husen talrikare än vanligt och svärmar oroligt omkring före regn eller åska. Om barometern står lågt under S.V. vind. Om barometern står högt, sjunker den vanligtvis före annalkande åskväder.

Naturhistorisk Kalender.

Under denna månad blomma flera Aster-arter, Georgier, Höst-adonis, Ringblomma, Natt och Dag; Klockblomma, Vinterlöfkojor, Gul Eternell, Solros, Sammetsros, Hornvallmo, Röd Valerian, Kongsljus, Guldspira, Ängvädd, Tidlösa, m. fl. Hvete, Råg; Korn m. m. mogna. Skörden börjar. Lönen utfaller då efter odlarens förtjenst. Då den flitige och skicklige får inberga en rik och ymnig skörd, får ofta den försumlige eller okunnige insamla en svag och misslyckad. Af frukterna mogna: Astrakan-äpplen, Gröna sockerpäron, Bergamotter, Pomeranspäron, Muskateller, Äggplommon, Bigareauer och Moreller. Af flyttfoglarne bortflytta: Storken, Grågåsen, Grafanden och Härfogeln. Insekternes antal minskar sig.

Fruktträdgårds-Kalender.

Är vädret ej alltför torrt, kan man okulera till månadens slut på det sofvande ögat. Banden på tidigt förädlade träd måste lossas om de sitta för hårdt åt. Fruktfrön samlas sorgfälligt och kärnarne sättas genast. Jorden för trädskolorna omgräfves och blandas med väl brunnen gödsel. Sommaräplen och sommarpäron kan man nedtaga af träden innan de äro fullkomligt mogna och låta dem mogna på ett svalt ställe; ty i annat fall blifva de torra och saftlösa.

Blomsterträdgårds-Kalender.

Sommarblommorna låter man ej gå för mycket i frö, på det de må blomma längre och fröet blifva bättre. De till fröbärande bestämda Levkojorna fordra en omsorgsfull skötsel och böra skyddas för väta. Jorden kring krukvexter vattnas flitigt och uppluckras. Vissa sommarblommor utplanteras nu på öppen jord för det kommande året. Nu börjar Georginernas glansperiod.

Astronomisk Kalender.

Solen ingår uti jungfruns tecken den 23:dje Augusti. Dagens längd minskar sig under månadens första hälft, med per medium 4½ minuter och under den sednare hälften likaledes per medium 4¾ minuter dagligen. De ljusa nätterna upphöra för Götheborg omkring den 13:de, för Lund en vecka tidigare och för Stockholm en vecka sednare.

Sundhets-Kalender.

Äfven denna månad har ett skadligt inflytande på helsan. Dagarne äro ännu mycket varma och qvafva, morgnarne blåsiga och kalla, hvilket ger anledning till förkylningar. Rödsot, kolik och nervösa febrar äro nu i synnerhet allmänna.

Hippokrates, denna läkarekonstens fader, yttrade redan på sin tid om denna månad: «akten eder för njutandet af starka drycker och ung frukt; njuten er spis tillbörligt kryddad.« Bland frukter äro meloner att rekommendera, dock bör man derjemte dricka ett glas vin. Om aftonen akte man sig för förkylning. Njutandet af såkallade glacer, äfvensom af lemonad kan endast rekommenderas under iakttagande af behörig försigtighet.

Staden Kiel.

(Forts. och slut fr. 1:sta h.)

Denna stads hamn erbjuder ett ganska lifligt skådespel. Man ser ett hvimmel af handelsfartyg, både stora och små, samt ångfartyg, som dels ligga vändande dels bortila i brusande fart. Till och med ett ryskt linieskepp kommer någon gång stolt inlöpande i denna djupa, väl beskyddade och för de största fartyg tillgängliga hamn. En intressant vy erbjuder äfven det stora torget i Kiel, med sitt antika, i göthisk stil uppförda rådhus, sina höga med spetsiga gaflar försedda hus, och med den bakom belägna Nicolaikyrkans vackra tornpyramid. Icke mindre vördnadsvärd, än den sistnämnda, är klosterkyrkan med ruinerna af det gamla kloster som uppfördes af Adolf den fjerde, hvilken här slutade sitt försakande lif såsom munk och är den enda af Schauenburgarne, hvars grafställe är bekant.

Såsom båda hertigdömenas medelpunkt i vetenskapligt hänseende, intager Kiel en hög rang, genom sitt universitet, hvilket stiftades af hertig Christian Albrecht och hans utmärkte minister Joh. Adolf Kielman, stamfader för familjen Kielmansegge. Det nära slottet sig höjande universitetet uppbyggdes i en enkel stil af Sonnin, densamme som uppförde Michaelikyrkan i Hamburg. Denna högskola har aldrig räknats bland de mycket besökta, i det antalet af de studerande aldrig öfverstigit 300.

Här göres allt möjligt såväl för stadens förskönande, och en ändamålsenlig kommunalstyrelse som för konsten. Man finner en nätt och vänligt inbjudande theater vid Skomakaregatan; dessutom existerar här en konstförening, som anlagt ett förträffligt museum.

Bland de med universitetet förenade bildningsmedel må anföras: naturhistoriska museum, anatomiska theatern, ett i slottet anlagdt bibliothek, en geognostisk samling, innehållande samtlige i hertigdömena förekommande mineralier samt ett antiqvariskt museum, hvilket tillhör ett antiqvariskt sällskap, och innehåller högst intressanta fornsaker från holsteinska hedna-tiden.

Vid norra ändan af Kiel ligger det gamla, historiskt märkvärdiga slottet, en stor, till sitt yttre just icke inbjudande byggnad, hvilken olyckligtvis blifvit moderniserad på ett ganska ofördelaktigt sätt och som har tvenne gamla torn. Från det platta taket å ett af dessa torn njuter man en obeskrifligt skön utsigt. Detta slott har i flera år varit bebodt af hertig Carl af Glücksburg och hans gemål, prinsessan Wilhelmina, en dotter af danska konungen Fredrik den sjette.

Tätt bakom slottet ligger den pittoreskt sköna slottsträdgården, hvars behagliga spatsergångar, med den största liberalitet blifvit gjorda tillgängliga för publiken, som numera här kan finna förströelse hvilken tid som helst på dagen. J fonden af denna lustpark ligger en skön och rymlig festivitets-byggnad, hvilken ursprungligen var bestämd till församlingslokal för naturforskare-sällskapet, år 1846, men blef, följande året, medelst betydliga frivilliga bidrag af ortens prester och possessionater, utvidgad till festivitets-lokal för det tyska landtbruks-sällskapet. Lika skön som Kiels belägenhet, är äfven den af Kiels omgifningar, med undantag af den enformiga och öde slätt, som i en halfcirkel omgifver staden mot norr och vester. Den med vackra byar rikt betäckta kusten och de många backarna utgör i sanning en skön tafla. Vägen till Düsternbrook är ganska lätt att finna, i det man nemligen blott behöfver gå antingen långs stranden eller följa damerna, hvilka hit-

åt ofta göra spatserturer. På denna sköna väg njuter man öfverallt den herrligaste utsigt.

Johannes Guttenberg.

(Forts. och slut fr. föreg. h.

Konstbröderna uttalade nu den vänliga bön till alla närvarande: att de måtte qvarstadna och hålla till godo med den föranstaltade festmåltiden, under det kantoriet på samma gång uppmanades, att till dagens slut fortsätta med Guds lofsjungande. Nu satte man sig till bords och efter uttaladt benedicite njöt man Guds gåfvor med munterhet, men likväl med sedlighet och ordentlighet, och ända till dess man bröt upp, afsjöngos tid efter annan åtskilliga andliga sånger. Sednare uttalades Gratiàs och man uppstämde 147:de psalmen.

En ny omvexling bestod i utdelningen af de från förnäma och lärda insände tryckta dikter och prisskrifter. Till slut uppstämdes den sköna psalmen: «Eine feste Burg ist unser Gott!« accompagnerad af pukor och trumpeter; och så slutade den första festdagen utan något obehagligt störande. En likadan andlig uppbyggelse, under afsjungande of koraler åtföljde den andra dagens festmåltid, hvilken dessutom utmärktes genom en insamling till de fattiga.

År 1740 var jubelfesten temligen stilla och inskränkt. Den egentliga festen firades först den 27:de Junii, på följande sätt. Först egde en akademisk högtidlighet rum i universitetets philosophiska föreläsningssal, hvartill Professor Mentz som Decanus hade inbjudit. Sedan en kantat blifvit afsjungen, med accompagnement af instrumentalmusik, höll Professor Gottsched ett minnestal öfver boktryckerikonstens uppfinning, hvarefter högtidligheten slutade under sång. Om eftermiddagen gåfvo samtliga tryckeriegarne en festmåltid, som bevistades af flera professorer och rådsherrar, samt af de fleste bokhandlarne. Dessutom hade man dragit försorg om, att arbetarne i de åtskilliga tryckerierna kunde förlusta sig på denna och de följande dagarne.

Under loppet af sommaren 1837 upprestes till ära för uppfinnaren af tryckningen med rörliga stilar, Johannes Guttenberg, en minnesvård i hans födelsestad, Mainz, hvilken minnesvård med mycken högtidlighet invigdes den 14:de Augusti. Från alla delar af Europa hade folk hitrest, för att fira minnet af den man, som genom sin uppfinning förvärfvat sig hela verldens tacksamhet och i fullt mått förtjent den erkänsla och utmärkelse, som efterverlden bemödar sig att ådagalägga. Hans staty, ett verk af den odödlige Thorvaldsen och ett herrligt bevis på denne mästares utmärkta skicklighet, aftäcktes under den talrikt församlade mängdens enthusiastiska glädjerop. Den af Thorvaldsen förfärdigade modellen har blifvit gjuten i metall af Crozatier i Paris; på fotställningen, hvilken är sammansatt af stycken af en rödaktig marmorart, som brytes i Nassau, äro anbragte tvenne i metall gjutna latinska inskrifter, författade af den utmärkte fornforskaren Otfried Müller i Göttingen. Innehållet af den ena inskriften lyder sålunda:

«För Johannes Gensfleisch af Guttenberg, Patricier i Mainz, hafva borgarne upprest denna minnesvård, med tillhjelp af de i hela Europa samlade bidrag. 1837.«

Innehållet af den andra inskriften lyder:

«Denna konst, som var okänd af Grekerna och Latiums söner, uppfanns af den germaniska mannens, Guttenbergs, forskande själ. Hvad de gamle hafva vetat och hvad nyare slägten hafva uppfunnit, är nu ej längre enskildtes, utan hela nationers egendom.«

Den 24 Junii 1840 aftäcktes i Strassburg Guttenbergs staty, ett arbete af den utmärkte bildhuggaren David. Denna staty föreställer den gamle mästaren, stående upprätt med ett proftryck af ett blad ur bibeln. Af de på piedestalen anbragta, efter de fyra verldsdelarne (Europa, Asien, Afrika och Amerika) indelte basreliefer, framställer hvart och ett någon af de stora följderna af boktryckerikonstens uppfinning.

På basreliefen Europa ser man de utmärktaste tänkare, författare och skalder af alla europeiska nationer, och bland dem, äfven Martin Luther. På basreliefen Asien, ser man William Jones och Anquetil du Perron räcka Braminerna böcker; man ser sultan Mahmud II läsande i «Moniteuren«, och Kejsaren af China, som i sina händer håller en bok af Confucius. På basreliefen Afrika, trycker Wilberforce en neger, som håller en bok, till sitt bröst, under det Gregoire uppreser en slaf; på marken ligga sönderbrutna kedjor och bojor. På basreliefen Amerika, ser man till venster: Franklin sysselsatt med att trycka Amerikas oafhängighetsakt; vid hans sida stå Washington, Lafayette och Jefferson; till höger ser man Bolivar trycka en vildes hand.

Boktryckerikonstens fjerde jubilæum firades år 1840 med mycken högtidlighet i flera af Europas städer, men isynnerhet i städerna Mainz och Leipzig. Som den tyska bokhandelns centralpunkt och som den stad, hvilken bland alla tyska städer räknar de flesta bokhandlare och tillika sysselsätter de fleste pressar, var Leipzig kallad att fira denna fest på det mest lysande sätt: (År 1840 hade Leipzig: 113 bok-, konst- och musikhandlare, 24 boktryckerier med 170 vanliga pressar (många tryckerier hafva 20 à 40 sådana) 10 snällpressar, 610 sättare och 187 lärlingar; dessutom 6 stilgjuterier. År 1640 funnos i Leipzig endast 5 tryckerier med 136 sättare.) Högtidligheterna varade i tre dagar, nemligen: den 24:de, 25:te och 26:te Juni.

Men äfven utom Tysklands gränsor blef denna fest på många ställen värdigt firad. Lysande var isynnerhet festen i Strassburg, hvarest, som man vet, första grunden lades till denna den herrligaste af alla uppfinningar. Deputationer från flere fransyska städer och de särskilta korporationerna deltogo i det stora festtåget. Offentliga högtidligheter egde äfven rum i Basel, S:t Gallen och Pressburg, hvaremot fe-

stiviteterna i Zürich, Köpenhamn, Christiania och flere större städer voro inskränkta till slutna rum. Till och med i Philadelphia, på andra hälften af jordklotet, firades denna jubelfest. I hela konungariket Bayern egde deremot ingen sådan högtidlighet rum, då boktryckarne icke ville underkasta sig de inskränkningar, man i detta afseende hade föreskrifvit dem.

Staden Florenz.

Bryggan della Carraja i Florenz.

Florenz (italienarnes Fiorenza), hufvudstaden i storhertigdömet Toscana och storhertigens residens, har en folkmängd af omkring 100,000 innevånare och förenar med alla företräden af behagliga omgifningar och ett sundt klimat äfven ett imponerande inre, som genom praktfulla palatser och kyrkor, hvilka nästan alla äro minnesmärken från stadens forntid, utöfvar en i sanning förvånande verkan och efterlemnar ett outplånligt intryck. Ty ingen stad i verlden innefattar en så stor rikedom af de mest olika och dyrbara målnings- och bildhuggeri-arbeten; och hvarje konstälskare, som vill taga alla dessa skatter i betraktande, finner här en förekommande tjenstaktighet.

Denna stad bär med fullaste rätt, namnet: La Bella, d. v. s. den sköna. Allt skönt och herrligt som natur, konst och vetenskap förmår frambringa, finnes samladt i denna af Arno genomflutna stad. Ingen stad kan vara så stolt vid jemnförelse mellan den förflutna och den närvarande tiden, som Florenz. Den innehåller de präktigaste och mest inponerande palatser, hvilkas storhet och soliditet måste ingifva hvarje främling den mest odelade beundran. Många af dessa palatser hafva blifvit uppförde af ovanligt stora qvaderstenar och vid taket försedda med murtinnar, öfver hvilka man ofta ser ett torn höja sig i luften med stolt säkerhet. Derföre kunde också *Machiavelli*, denna stads historiograf, med full rätt påstå: Man kan lätt förklara, huruledes de mägtiga familjerna i staden Florenz kunna lefva i öppen fejd med hvarandra och huruledes de kunnat i dessa sina fasta borgar uthärda långvariga belägringar och göra mördande utfall.

Till denna stads prydnader höra 17 stora, offentliga platser, 10 springkällor, 160 offentliga statyer och 172 kyrkor, hvilka nästan samtligen äro uppförde af marmor. Hufvudkyrkan, *Santa Maria del Fiore*, utmärker sig genom en 380 fot hög kupol.

Bland härvarande palats vilja vi företrädesvis anföra det såkallade *Gamla Palatset, Palazzo vecchio* eller *Gran Ducale*, som är majestätiskt byggdt, ehuru utan sirater, helt och hållet i medeltidens stil. En till försvar inrättad, betäckt gång löper ofvantill rundtomkring hela palatset och öfver denna gång prunkar det på fyra väldiga pelare hvilande, 300 fot höga klocktornet. År 1298 började, af *Arnolfo di Lapo*, byggnaden af detta slott; men först 1540 fulländades den af *Varsari*. Vid ingången står en *Herkules* af *Bandinelli* och en *David* af *Michael Angelo*. I en stor sal finner man framställningar af de utmärktaste bedrifter som blifvit utförde af de från huset *Medici* härstammande furstar.

Det andra hörnet af den irreguliera plats, på hvilken det gamla slottet blifvit uppbyggdt, formeras af huset *Orgagna* med de dyrbaraste statyer, bland hvilka den af *Benvenuto Cellini* förfärdigade "*Perseus med Medusahufvudet* företrädesvis utmärker sig.

På den plats som utbreder sig framför nyssnämde palats, prunkar en kolossal ryttarstaty, föreställande *Cosmus den förste*, hvilken af *Pius den 5:te*, år 1569, genom en påflig bulla, tilldelades titeln: *Storhertig af Toscana.*

Åtskilliga autoriteter, hufvudsakligen den såkallade *Signorian* eller *det höga Rådskollegiet*, hafva haft sitt säte i *det gamla palatset*, ända sedan *Cosmus* valde palatset Pitti till sitt residens.

Det sistnämda, i stadens sydliga del belägna palatset, har sitt namn efter *Luca Pitti:* en adlig florentinare och *Cosmus den stores* vän. Efter de af *Brunelleschi* lemnade teckningar låt han uppföra detta praktverk och försłösade sin ofantliga rikedom på denna imponerande byggnad, hvilken *Cosmus den förste* sedermera tillbytte sig och bestämde till framtida residens för Storhertigarne af *Toscana.*

Framsidan af denna stolta och massiva, af ofantligt stora, svartgråa qvaderstenar uppförda praktbyggnad har en längd af 100 steg. Den består af en hög under-våning och af tvenne andra, 20 fot höga våningar, samt är utan tak. Men ännu skönare är byggnadens inre sida, som vetter ut mot slottsgården, eller de dubbla af *Ammanati* byggda *Arkaderna (Loggie).* Trenne pelar-rader med passande sirater äro plaserade öfver hvarandra.

Det inre af palatset *Pitti* är i hög grad praktfullt och isynnerhet rikt på de herrligaste målningar, hvilka äro uppställda uti åtta salar i den östra delen af palatset. Detta målnings-galleri innehåller de namnkunnigaste konstverk af alla målare-skolor och räknas bland de yppersta på jorden. Bland annat finnes här den namnkunniga *Donna della sedia* (den på en stol sittande jungfru Maria) af Rafael.

Bakom palatset *Pitti* höjer sig den herrliga trädgården *Boboli*, från hvars högsta punkt man kan öfverskåda hela den, ända till dess södra mur, terrassformade staden.

Den yppersta samling af konstskatter förvaras i det mellan *Arno* och det gamla palatset belägna *Palazzo degli Ufficii*, hvilket äfven bär namn af det *storhertigliga galleriet.«* Det består af en tvär byggnad med tvenne flyglar; hvardera af dessa är 400 fot lång och har trenne våningar. I denna byggnads undre pelar-salar, hvilka gå runtomkring gårdsplatsen, säljas alla slags köpmans-varor i eleganta butiker, och *Arcaderna* med de många spatserande erbjuda oafbrutet ett ganska lifligt skådespel. I andra våningen finnes *det stora Biblioteket*, hvaremot tredje våningen innehåller *konstsamlingarne*. Målare- och Bildhuggare-konstens herrligaste verk och rika samlingar af antika (från Romarnes och Grekernes tidehvarf härrörande) och nyare *mynt*, *gemmer*, ädelstenar, kopparstick, teckningar, o. s. v., finnas uppställda i 22 salar och rum, af hvilka hvardera erhållit namn efter ett eller annat deri förvaradt konstverk.

I den sal som kallas *Tribunen*, finner man några af de mest utmärkta målningarna och statuerna. I målareporträtternas sal finnas 300 sådane porträtter, hvilka alla äro målade af målarne sjelfve. Gemmernas kabinett emottager sin belysning uppifrån.

Det storhertigliga galleriet har för flera år sedan blifvit riktadt genom inköpet af den Canonicus *Nizzoli* förut tillhörande samling af egyptiska fornlemningar, hvilken består af 1379 kärl samt en mängd statyer, scarabäer (de gamle egypternas heliga skalbaggar) grafstenar och papyras-rullar.

Florenz är, enligt en nyare resandes omdöme, den skönaste stad i hela Italien, ja, måhända i hela Europa, äfven om den beröfvas allt, utom promenaderna vid *Arno*, den skuggrika lunden med sina herrliga spatsergångar, och kullar, från hvilka man njuter en förtrollande skön utsigt, isynnerhet mellan bryggorna Carraja (se förestående afbildning) och *Trinitá.*

Florentinarne äro i allmänhet godhjertade, förekommande, muntra och förståndiga. Väl har man beskyllat de högre klasserna för brist på gästfrihet och de lägre för brist på ärlighet; men båda dessa beskyllningar äro lika ogrundade.

Den först anförda beskyllningen härrör från några af de engelsmän, efter hvilkas föreställning gästfrihet alltid måste vara oskiljaktig från ett gastronomiskt lefnadssätt. Men på grund af det stora antal fremlingar som oafbrutit passerar genom staden och här uppehåller sig blott en kort tid, skulle det visserligen falla sig svårt för stadens innevånare, hvilkas inkomster i allmänhet icke äro betydliga, att städse kunna betjena sina gäster på ett glänsande sätt. Emellertid skall aldrig någon fremling finna, att de sky något offer af tid eller möda, för att skaffa honom något nöje, eller vara honom till någon tjenst.

Beskyllningen för brist på ärlighet härrör från den omständighet, att den resande i allmänhet kommer i en eller annan beröring med den mest förderfvade folkklass i hela Italien, nemligen med gästgifvare, värdar, kommisionärer, de bekanta *Vetturini*, o. s. v. Har man föröfrigt haft tillfälle till att umgås med dessa menniskor en längre tid, så skall man sällan haft orsak att beklaga sig öfver ett bedrägligt handlingssätt, oaktadt de visserligen gerna söka att förskaffa sig så stora fördelar som möjligt. Uti Italien herrskar nästan öfverallt den osed, att man icke har fasta priser att rätta sig efter, utan hvar och ens sträfvande går derpå ut att förtjena så mycket och att utgifva så litet som möjligt. För öfrigt kan man icke i någon annan italiensk stad, med undantag af *Neapel*, uträtta så mycket med höflighet och vänlighet och så litet med häftighet och stränghet. som just uti *Florenz.* Röfveri och tjufnad äro nästan okända i denna stad, hvilket blott kan sägas om ganska få af Italiens öfriga städer.

Att florentinarne äro något makliga och likgilti-

ga, härrör af klimatet; dock har den goda madame *de Staël* väl mycket öfverdrifvit saken, då hon sade: att florentinarne tillbringade sina morgontimmar med att spatsera längs *Arnofloden*, och sina aftontimmar med att fråga hvarandra om de varit der! Der svar, de städse hafva till hands, då de vilja ursäkta någon försummelse eller tillbakavisa otåliga utbrott och häftiga uppmaningar, lyder: *Pazienza* (tålamod)! Man måste emellertid hålla dem räkning för att de icke allenast mästerligt förstå, att hos andra sätta denna dygd på prof, utan äfven sjelfva veta att utöfva den. Deras historia lär oss, att de alltid hafva förstått att tåla och att lida, så väl i det stora som det lilla. Spel älska de i hög grad och isynnerhet lotterispel, hvilket sålunda är en god inkomstkälla för regeringen.

Under vackert väder är *Florenz* i sanning att oförlikneligt intagande uppehållsställe; i solsken kan ingen spatsergång vara skönare än den vid stranden af *Arno*, hvarest man alltid finner en mild värma, om det också är temligen kallt i de öfriga delarne af staden. I regnväder är staden deremot mycket smutsig och en vandring genom dess gator förenad med många obehagligheter, hufvudsakligen till följe af härvarande takrännor, hvilka icke leda regnvattnet från taken längs hushörnena, utan utgjuta det i midten af gatan: en obehaglighet, hvilken likaledes äger rum i *Rom*, *Neapel* och andra stora italienska städer, men blifver dubbelt så besvärande i *Florenz*, hvarest gatorna äro ganska trånga.

Vi kunna icke lemna *Florenz*, utan att först hafva kastat en blick på denna stads praktfulla *domkyrka*. Denna herrliga byggnad är uppförd af svart och hvit marmor och både i sitt inre och yttre rikt prydd med de präktigaste bildhuggeriarbeten.

Då staden blifvit rik och mäktig samt hade lärt att bibehålla sitt oberoende, beslöts att följa det af *Pisa* och *Siena* gifna exemplet. År 1294 uppdrogs nemligen byggmästaren *Arnolfo* att på den gamla domkyrkans plats uppbygga en ny hufvudkyrka, som i prakt och herrlighet skulle öfvergå alla andra. *Arnolfo* uppgjorde planen och år 1298 lades första stenen af påfvens legat. Byggandet påskyndades; borgarnes medverkande gifmildhet tröttnade icke och *Maremmas* marmorberg lemnade rika byggnadsmaterialier. Efter *Arnolfos* död fortsattes arbetet af *Giotto*, som uppförde det underbart sköna klocktornet. Åtskilliga andra arkitekter efterträdde den sistnämnde och först 154 år efter arbetets början uppförde *Filippo Brunelleschi* den herrliga kupolen, hvilken af *Michael Angelo* förklarades vara oförliknelig. Höjden från golfvet upp till spetsen af korset utgör 361 fot 11 tum, kyrkans hela längd deremot 467 fot 5 tum. Nyssnämnde klocktorn är 258 fot högt. Kyrkans inre visar imponerande proportioner; dock är hufvudskeppet måhända något för enkelt. I koret och i kapellerna finnas praktfulla bildhuggeri-arbeten af *Hiberti*, *Donatello*, *Buonarotti*, *Bandinelli*, m. fl. I denna domkyrka mördades Giuliano de Medici den 16 April 1478.

Om rätta behandlingen af fickur.

Det skulle här blifva alltför vidlyftigt, att uppräkna alla de särskilta orsaker, som kunna vålla förändring i ett fickurs gång. Vi vilja derföre blott anföra de vigtigaste, för att gifva köpare eller ägare af sådane ur, kännedom om den noggranhet man af dem billigtvis bör kunna fordra.

Hufvudorsaken till ändringarne i ett fickurs gång är den olikhet i luftens temperatur eller den omvexling af köld och värma som dagligen och stundligen äger rum. Om man antager att skillnaden mellan största och minsta värmegraden under förloppet af ett dygn högst kan uppgå till 40 grader (å Celsii eller hundragradiga thermometern) och att, enligt erfarenheten, en ändring af omkring 10 sekunder i ett urs dagliga gång, uppkommer för hvarje grad som thermometern stiger eller faller. så blir den af nämnde högsta temperaturskillnad uppkommande ändring i gången, icke mindre än 400 sekunder eller 6 minuter och 40 sekunder.

Man måste derföre så mycket som möjligt skydda sitt fickur för temperaturombyten, eller, då detta icke låter sig göra, minska sitt förtroende till rigtigheten af dess tids-angifvelser. Så röner t. ex. ett ur, som under loppet af dagen bäres i fickan, inflytande af kroppens värme, och kan dymedelst, inom förloppet af blott denna tid, komma att gå en eller två minuter för sakta eller efter rätta tiden. Låter man samma ur ligga på bordet i en lägre temperatur, så skall det ungefär lika mycket påskynda sin gång. Fortsättes reguliert detta ombyte af urets läge, så skall det vid slutet af veckan visa rigtigt, oaktadt de särskilta afvikelserna, förutsatt att väderleken, under tiden, varit någorlunda oförändrad. Men om uret, till följe af antingen ägarens opasslighet eller någon annan orsak, under loppet af ett helt dygn legat på bordet, så skall följden af denna afvikelse från den vanliga behandlingen af uret blifva den, att det går en eller två minuter förfort eller före rätta tiden. Hade man deremot t. ex. under en resa, äfven nattetiden burit uret på sig, så skulle det, till följe af den högre temperatur, hvilken det derunder varit underkastadt, visa en à två minuter efter. Men under sistnämnde omständigheter, vore det origtigt att med tillhjelp af urets regulator, eller, såsom det vanligen kallas, genom ruckning, söka upphäfva eller ens minska de anmärkta ojemnheterna i urets gång.

Vi skola nu anföra begagnandet af nämnde regulator. Om ett fickur t. ex. efter förloppet af tvenne dagar har 4 minuters acceleration, det vill säga går 4 minuter före, så måste regulatorns visare, försigtigt flyttas ungefärl. en afdelning eller stycke mellan tvenne delningsstreckar, med den på regulatorn graverade bokstafven R (hvilken här betyder retardation) och omvändt, mot bokstafven A (om uret retarderar. Är detta verkställdt, och man sedermera finner att uret inom en vecka icke ändrar sin gång en hel minut, så låter man regulatorns visare förblifva orubbad, och flyttar i stället minutvisaren

då urets fel hunnit att förmycket öka sig. Om vid veckans slut uret visar något mera än en hel minut före eller efter, så bör man, fastän helt litet och ganska försigtigt, åter flytta regulatorns visare.

Verkan af regulatorn består deruti att den såkallade orons fjäder eller spiralen förkortas, då man flyttar regulatorns visare åt A, och åter förlänges då den flyttas åt R. Men ju kortare spiralen är, desto hastigare svänger den och tvärtom: ju längre, desto fortare.

På engelska ur finnas i stället för bokstäfverna A och R, orden *East* och *Slow*.

Många ur hafva på baksidan tvenne nyckelhål, det ena för uppdragning och det andra för visarnes flyttning. Det förstnämnda är vanligtvis omgifvet af en pil, i hvars rigtning uppdragningen bör göras och det andra befinner sig i medelpunkten. Glaset på sådane ur bör aldrig öppnas af andra, än urmakare.

Fickur på vanliga 30 timmar och medgifva således högst 6 timmars dröjsmål med uppdragningen efter den derföre vanliga tidpunkten. Denna bör så vidt möjligt är vara städse vid samma tid på dagen, och helst på morgonen, emedan dagen börjas mycket jemnare och mera regelbundet än den fortsättes och slutas. Under uppdragningen bör man endast kringvrida nyckeln och undvika att hastigt vända sjelfva uret.

Ett fickur bör aldrig uppbängas i bandet eller kedjan, emedan det då genast kommer i en pendelartad svängningsrörelse, som har ett menligt inflytande på jemnheten af dess gång. Icke heller bör det läggas på någon hård yta, utan alltid hafva ett mjukt underlag emedan eljest äfven då yttre svängningar lätt uppkomma.

Godt bruk af ögonen.

En biskop i en liten italiensk stad hade att oupphörligt kämpa mot fiendskap och allahanda hinder som lades honom i vägen; men dock röjde han aldrig någon otålighet deröfver eller den ringaste förbittring mot sina motståndare. En af hans förtroligaste vänner frågade honom derföre en gång, huruledes han under så obehagliga omständigheter dock alltid kunde bibehålla ett godt lynne?

«Jag skall säga eder min hemlighet,» svarade biskopen. «Att jag alltid är förnöjd och eger ett godt lynne, har jag mina ögon att tacka för, och det sätt på hvilket jag brukar dem.»

«Huruledes då?,» frågade vännen.

«Vid hvarje obehaglig händelse höjer jag nemligen först mina ögon mot himlen, i det jag erinrar mig, att mitt rätta hem är deruppe; derefter ser jag ned på jorden och betänker, huru liten del af densamma jag behöfver, för att en gång blifva begrafven, och slutligen kastar jag en blick rundt omkring mig och betraktar mängden af dem som hafva det sämre än jag. Allt detta lär mig då, huru litet jag är berättigad till. att beklaga mig öfver lifvets plågor och besvärligheter.

Huru många själar — ja, nästan alla stora själar — hafva bildat sig, obemärkte i ensligheten; utan att veta, att de skulle någonsin komma att spela en stor roll i verlden. Allt hvad de visste, var blott, att de älskade de företag, hvarmed de sysselsatte sig, och egnade åt dem allt.

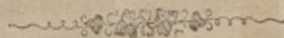

Torget i Staden Kiel.

Badet i Cuxhaven.

Cuxhaven intager såsom ett under många år begagnadt badställe en värdig plats bland Tysklads hafsbad. Erfarenheten har tillräckligen bevisat nordsjövattnets läkedomskraft vid mångfalldiga sjukdomstillfällen och dess gagnande verksamhet ökas betydligt af den rena sjöluften. Den mängd ång- och segelfartyg som dagligen hit inkomma, underhåller en allmän och hastig kommunikation mellan Cuxhaven och Hamburg (6 à 8 timmars resa), med England (40 timmars resa) med Frankrike (36 timmar), med Holland och Belgien (30 timmar). Hvarje härvarande badgäst kan sålunda hastigt och reguliert mottaga underrättelser från sina hemmavarande vänner och anförvandter. Härtill kommer de behagliga omgifningarne, det vänliga badhuset, en förträfflig och billig uppassning, ett otvunget sällskapslif, erfarna och omsorgsfulla läkares noggranna vård och Cuxhavernes (men isynnerhet *Badföreningens*) sträfvande att göra badgästernes vistande derstädes angenämt. De till badanstalten hörande anläggningar äro: Bad- och Gästhuset i Cuxhaven, tätt vid hafvet och i närheten af fyrtornet, bestående af en följd af rum, som år 1838 blefvo smakfullt inrättade för sällskapets begagnande, såsom danssal, matsal, toilettrum, tobaks- och billard-rum. Inrättningarne för de varma baden och anstaltens ekonomi finnas uti en annan del af byggnaden. Hufvudbyggnadens andra våning innehåller åtskilliga boningsrum, från hvilka man njuter en den herrligaste utsigt. Till badanstalten hör naturligtvis äfven ett tillräckligt antal badkar, tillika med ett badhus för kalla bad. Detta är anlagt öfver en fast sandgrund.

Äfven vid Grimmershöven, i grannskapet af Cuxhaven, finnas badhyttor för herrar och gossar, som här finna långt kraftigare böljslag af det våldiga hafvet. Dock har man äfven här med dragit försorg för de badandes fullkomliga säkerhet.

Astronomen Nicolaus Copernicus.

Denne store man, hvars namn skall nämnas med vördnad och beundran, så länge jordklotet är bebodt, förtjenar att vara känd af hvar och en, som gör anspråk på att kallas en bildad menniska.

Nicolaus Copernicus föddes den 19:de Februarii 1473 i Thorn i Vestpreussen, hvarest hans fader var kirurg. Med en beundransvärd lust och ifver egnade han sig tidigt åt vetenskaperna, besökte skolan i sin födelsestad och sedermera universitetet i Krakau, för att der studera medicinen, hvaruti han äfven blef doctor. Men vid samma tid kände han sig dragen till mathematiken, samt åhörde med stor ifver både mathematiska och astronomiska föreläsningar. För att ännu mera fullkomna sig i dessa vetenskaper, gjorde

han i sitt 23:dje år en resa till Italien. Här vistades han först i Bologna, hos den på sin tid berömde astronomen Dominicus Moria Navarra, hos hvilken han ej endast erhöll undervisning, utan äfven behandlades som en vän och medhjelpare vid dennes astronomiska observationer. Från Bologna reste Copernicus till Rom, hvarest man snart satte ett sådant värde på hans kunskaper, att man anställde honom såsom offentlig lärare i mathematik, hvarvid han skördade mycket bifall under sina föreläsningar.

Sedan han tillbringat flera år i Italien, återvände han till sitt fädernesland, hvarest han af sin onkel, Biskop Ermeland, erhöll ett kanonikat vid domkyrkan i Frauenberg uti Vestpreussen. Genom de dermed förenade inkomsterna blef det honom möjligt att kunna, utan att behöfva tänka på något annat medel till sitt uppehälle, helt och hållet egna sin tid åt de vetenskaper, för hvilka han hyste en så ovanlig böjelse, att han icke kände något annat nöje, än det de förskaffade honom. Emedlertid försummade han icke sin pligt som embetsman, utan uträttade med ifver och skicklighet mången vigtig angelägenhet för sitt domkapitel, hvartill han uppmanades af sina kolleger, de andra domherrarne, hvilka hyste ett oinskränkt förtroende till hans genomträngande förstånd.

Men hvad som gjorde denne man så märkvärdig i hans samtidas och i efterverldens ögon, var hans stora och fullkomligt nya upptäckter om verldsbyggnadens inrättning. Så länge verlden varit till, hade man alltid trott, att jorden stod stilla och att solen, månen och stjernorna dagligen rörde sig rundt omkring densamma, så som det måste förefalla oss vid första ögonkastet och hvilket äfven föranledt talesätten solen och månen «går upp« eller «går ned«. Under hela 2000 år hade himlens uppmärksamma betraktare antagit samma tro. Det var ingen ringa sak, och det fordrades en utomordentlig själ dertill, ej endast att betvifla denna i alla hufvuden djupt inrotade idé, utan äfven att finna en riktigare; att bygga denna på fasta grunder, att derefter offentligt uppträda med densamma och sålunda angripa den sedan forntiden hysta meningen, för hvilken ögats iakttagelser tycktes tala så tydligt. Copernicus åtog sig det vågstycket: att motsäga hela verlden.

En grek vid namn *Ptolomæus*, som lefde i andra århundradet efter Chr. Föd., hade uttänkt en mycket konstig lärobyggnad med afseende på himlakropparnes rörelser. I denna lära, hvilken ännu på Copernicus' tid stod i allmänt anseende, var antagit som en fast grundsats: att jorden stod stilla och att solen dagligen tillryggalade vägen kring jorden. Men denna lära behagade icke Copernicus' ljusa förstånd och skarpa blick. För att kunna förklara många af solens och planeternas ställningar och rörelser, hade Ptolomæus tagit sin tillflygt till mycket konstiga suppositioner, och det oaktadt blefvo många phenomener på himlen högst ofullkomligt förklarade. «Himmelskropparnes rörelser, tänkte Copernicus, kunna omöjligt vara så invecklade, som den ptolemæiska läran framställer; enkelhet är den stora karakteren i hela naturen, och denna är säkerligen i det stora, såväl som i det lilla, inrättad efter mycket enklare lagar än Ptolomæus påstår!» Han genomläste de gamles skrifter och fann då, att några få grekiska filosofer redan förut hyst den tanka, att jorden rörde sig kring solen; men han såg äfven, att ingen lagt något vidare märke till dessa förmodanden. Vid närmare tankar häröfver blef detta honom allt mer sannolikt och för hans själs blickar uppstodo ständigt flera skäl för denna åsigt, så att han snart kom till den upptäckten, att jorden är en planet likasåväl som de öfriga fem då för tiden kände planeterna, och att den, likasom dessa, rör sig kring solen, hvaremot denna sjelf står stilla. Vid samma tid öppnades hans ögon för en annan lärosats, nemligen den, att jorden icke blott under ett år löper kring solen, utan att den äfven under loppet af 24 timmar vänder sig kring sin egen axel och att den således har en tvåfalldig rörelse; genom den första af dessa rörelser uppkomma årstiderna, genom den andra dag och natt. Ju mera han nu observerade solens och planeternas olika ställningar, desto mer kände han sig öfvertygad om riktigheten af denna åsigt; alla dessa ställningar förklarades derigenom på det naturligaste och enklaste sätt; allt hvad han observerade på himlen, passade dertill, och slutligen kom han till den öfvertygelsen att det omöjligt kunde förhålla sig annorlunda.

Han uppställde nu följande fullkomligt nya lärosats: Solen står stilla; närmast vandrar planeten Mercurius kring solen i den minsta kretsen, på omkring 80 dagar; i en större krets går dernäst Venus kring solen under en tid af 224 dagar; derefter följer i en ännu större krets den af oss bebodda jorden, med sin följeslagare, Månen, och fullbordar sitt lopp under ett år och efter jorden följa planeterna Mars, Jupiter och Saturnus efter hvarandra, i ständigt större kretsar och behöfva en städse längre tid, för att fullborda sina kretslopp.

För att kunna inse, huru svåra dessa upptäckter måste varit för honom, må vi icke glömma, att man på hans tid icke kände till några kikare, utan att han måste begagna sig af ganska måttliga observationsinstrumenter.

Emedlertid var Copernicus långt ifrån, att straxt vilja offentligen uppträda med dessa nya lärosatser, hvilket nu i våra dagar så många göra, i hvilkas hufvuden en ny tanka framstår, hvilken åter glömmes lika hastigt som den uppstod. Copernicus pröfvade deremot sina åsigter under hela sista hälften af sitt 70-åriga lif, under det han ständigt ånyo jemförde dem med himlen, men fann dem derigenom beständigt mer bekräftade. Underrättelsen härom meddelade han först sina vänner, hvilka då efterhand allt ifrigare uppmanade honom att offentligt och fullständigt göra sina nya lärosatser bekanta. Slutligen, kort före sin död, som inträffade den 24 Maj 1543, i hans 71:sta år, låt han beveka sig att lemna sitt verk, hvilket länge legat färdigt i hans skrifbord, åt en af sina vänner, hvilken derefter ombesörjde dess tryckning i Nürnberg.

Hans karakter bestod i en orubblig rättskaffenhet, tålamod, vänlighet, välvilja mot alla menniskor, uppriktighet emot sina vänner, mildhet, klok försigtighet, manligt mod och en allvarsam åsigt af lifvet, som gjorde honom allt onyttigt prat odrägligt. Han gjorde väl icke utöfvandet af den praktiska läkarekonsten till sin egentliga sysselsättning, men han gjorde likväl mången lycklig kur och nekade aldrig någon fattig sitt läkarebiträde; detta hade han gjort sig till en ovillkorlig regel, under det han tillika, och dertill gratis lemnade de fattiga alla medikamenter, som de behöfde och hvilka han sjelf tillagade.

Nicolaus Copernicus är begrafven i domkyrkan i Franenburg, framför det altare, vid hvilket han sjelf läst messan.

MINNESSÅNG

öfver

MAGNUS STENBOCK,

af

HERMAN BJURSTEN.

"Den gamla tiden är mig kär
Den gamla Carolinska tiden."
Tegnér.

Föresång.

Den nya tiden alstrar nya sinnen
Och stridens glafven lyftes icke mer,
Historiens blad blott gömmer våra minnen
Och blott ur Sagans dunkel segren ler.
En annan strid vi kämpa nu som bröder,
Vid Sundets rika strand i högtidsdrägt,
En annan strid, der endast drufvan blöder,
Se'n hatets furie sin fackla släckt.

Och öfver vågorna den väna friden
Strör ut sin herrliga förklarings-glans; —
Ej blodig lager vill den unga tiden,
Men binder utaf ax sin gyllne krans.
Och sången klingar, skönt som Brages harpa
I fordna tider, vid de böljor blå,
Men milda toner blott, ej stridsljud skarpa,
Ifrån dess lyras silfversträngar gå. —

Hvem älskar icke dessa *andens strider*,
Hvem gläds ej öfver vårt fostbrödralag?
Hvem fröjdas ej att våldets grymma tider
Flytt för en skönare, en bättre dag?
Hvem skådar utan tjusning dessa unga,
Som möta, glädtigt jublande, hvarann,
Att med hvarandra hvarje seger sjunga,
Som ljuset öfver mörkrets dimmor vann?

Dock — vredgas ej, du fridens sköna terna, —
Jag vill ej rifva några gamla sår, —
Men sångmön trifs i lagerparker gerna,
Der svenska ärans segerfana står, . . .
Der stora skuggor sväfva för dess blickar,
Med svärd i hand, med hjelmar och med spjut, . . .
Då gläds hon . . . slår på strängarne och skickar
De flydda tiders segertoner ut!

Och för dess syn står fram en tid, i Norden
Förgången ren med sina stjernors glans,
Då Götha Lejon bröt mot södra jorden,
Okufvadt än, sin segerrika lans:
Då det samm modigt öfver mörkblå vågor,
Med stridens åskor slumrande i famn,
Och kräfde svar på svärdets skarpa frågor
Af folk, som darrat vid dess blotta namn!

Kung Carl står upp med sina kämpar alla
Som Hjalmar stark och hög som Angantyr —
Ännu en gång vill han en verld befalla
Och segervagnen han kring fälten styr; —
För skaldens syn han står och blickar sänder
Så stolt, som uppå Narvas fält en gång, —
Då griper han i strängarne och tänder
De gamla minnens fackla med sin sång.

Så många stora skalder drömt och sjungit
Om denna tid, så kär för svenska bröst,
Från gyllne strängar segertoner sprungit
Och tusen echon svarat deras röst . . .
Må äfven jag ur dalens dunkla sköte
Få härma dem med mina toners ljud, —
En riddarvålnad hastar till mitt möte
Klädd uti frihetens och ljusets skrud!

Jag känner honom, ty hans bild har brunnit
Uti mitt bröst ren i min barndoms dar; —
En mannakraft, som döden öfvervunnit
Och sina lagrar vid en afgrund skar, -
En afgrund, som sig öppnat för att sluta
Uti sitt sköt den fosterländska jord —
Kan icke *den* i hvarje hjerta gjuta
En sällsam glöd, som brinna vill — i ord?

Tag då emot, du höga hjelteskugga,
Den krans jag fäster vid din riddargrift!
Invid den griften seklers tårar dugga
Och tid ej plånar ut dess minnesskrift . . .
Din stjernbild, Stenbock, glimmar på vår himmel,
Så länge nordens gamla fjellar stå; —
Klar skall han stråla öfver tidens hvimmel,
En frihetens symbol uti det blå!

Första Sången.

Hög som en kämpe ifrån Sagas tider,
Så präktig som ett stjernfall utur sky,
Kung Carl bröt fram och ryktet om hans strider
Sig spred från stad till stad, från by till by.
Kring nordens fjell hans hjelteära stänkte
En skimrande, fast flyktig aftonglans,
Och innan natten sina skuggor sänkte,
Kring Sveas tinning än en lager bands.

Från Narvas slätter segerbudet tågar
Så långt som fästet öfver jorden sträcks:
Der Österns drottning uti purpur lågar
Och der hon, sjunkande i böljan, släcks.
Varm som den sol, som öfver södern glimmar,
Men kraftfull, som en Nordisk vinterdag,
Med svärdsslag skiftade han dagens timmar,
I striden främst bland sina kämpars lag.

Men solen sjönk — dess sista stråle skiner
Uppå Pultavas blodbestänkta fält,
Der natten kring de fallna Caroliner
Utbreder tyst sitt dunkla stjernetält.
På sina svärd de gula gossar somna. —
Din liksång stormen sjunger öfver dem —
Och stelnande de trötta leder domna,
Så anden ilar mot de tappres hem.

Och fjerran i en vrå utaf Europa
En fristad Nordens Alexander fann;
Då skockade sig tunga moln tillhopa
Och skymde stjernan, som på fästet brann, . . .
Se, vingklippt örn utur sitt näste hastar,
På nytt, med ökta krafter, ökadt mod,
Och Danas krigare sitt ankar kastar
Vid Skånes strand, nyss köpt med Sveas blod.

Och rundt kring hjelten stridens åskor skalla
Och vreda härar dra' mot honom ut —
Ej vika vill han, — nej, han vill blott falla,
Som Sagas kämpe, döende på spjut. —
Ett mod, som trottsar alla lifvets öden,
En kraft, som kämpar än i dödens stund,
Han sätter upp mot farorna och nöden,
En jernsjäl, fostrad uppå nordisk grund.

Men ack förgäfves, djupa såren blöda
I fosterjordens sönderslitna barm,
Dess segervanda kämpar ligga döda, —
Hur fattig är ej Svea nu, hur arm! —
Mot Österns horder ej ett värn hon eger
Och inga armar skydda fjellen mer, —
Kossacken tumlar om på Narvas läger,
Och dubbelörnen lejonet beler.

Men icke nog härmed! I söder flammar
Ur askan dämpad låga upp igen
Och hatet bryter sönder sina dammar
Och för mot Skandias kuster Danas män.
I minnesgoda hjertan än de gömma
Hvad de förlorat förr mot oss i fält,
Och Brömsebro de än ej hunnit glömma
Och icke hjelten, som gick öfver Belt!

Och inga armar Skånes kuster skydda,
Ohämnade dess tegar trampas ner;
De rika städer plundras — hvarje hydda
Sin skatt af blod och bittra tårar ger;
Allt är förloradt! — Sverges sol går neder, —
Hvem rycker det ifrån det djupa fall?
Ack — döden härjat grymt i krigarns leder,
Och inga drakar värna Fyrisvall.

Hvar finns väl den, som eger kraft att lotsa
Stormdrifvet statsskepp till en säker hamn?
Hvar är den hjelte, som har mod att trotsa
De moln, som bära döden i sin famn?
Har ödet, Svea, då oblidkligt skrifvit
I stjernorna din dom, din undergång?
Har Gud och menniskor dig öfvergifvit
Och skall du lefva — blott i skaldens sång?

O nej, o nej — Stenbockens stjernbild brinner
Än på din mörka himmel, klar och ren,
Och för dess strålar dödens natt försvinner,
Som morgontöcknen fly för solens sken!
Du skall ej falla! ännu dröjer dagen,
Och tid att vinna seger har du än,

Ty Stenbock kommer! Fienden är slagen,
Från Svithiods kuster fly de danske män!

En hjelpens engel med sin vigda klinga
De öfvergifne samlar han kring sig:
"Stån raska gossar, så skall Juten springa,
Den konsten honom ha' vi lärt i krig.
Vi sända honom än en blodig helsning
Med våra lod uppå en härjad strand;
Framåt med Gud vi gå för Sverges frälsning —
Och stupa vi — vi falla för vårt land!"

Och ringa var den hop, som till hans fanor
Sig slöt att kämpa för en älskad jord.
Det var ej riddare med guld och anor,
Blott frie söner af den fria Nord.
Men modets adel glänste dock på pannan
Och under ludet getskinn slog ett svenskt,
Ett tappert hjerta, som ej egde annan
Förtjenst än den, att vara fosterländsk.

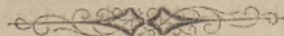
Hur ringa, fattig var ej denna skaran,
Barn, ryckta nyss ifrån en moders arm,
Och ynglingar, som än ej lekt med faran,
Men trygga slumrat vid naturens barm.
Blott här och der man såg i deras strider
En gammal Carolin, med grånadt hår,
En ärrig runsten lik från flydda tider,
Som lutande bland ängens blommor står.

Och denna hop var allt hvad Svea egde —
En handfull bönder ryckta från sin plog —
Ej mycket de i krigarns ögon vägde,
Och fienden dem hånande belog —
"Är Bocken tokig? — tänker han att strida
Mot oss i spetsen för en sådan här? —
Skägglösa pojkar, dem vi öfverrida,
För att bespara kulor och gevär."

Men stora andar sig en bana bryta, —
Med ringa medel kämpa de med makt —
Hur ock orkanerna mot dem må ryta
Och stridsrop skalla ifrån trakt till trakt.
Den kraft, som förde Gustafs kämpar neder
Från fädrens klippor till Germaniens jord,
Den samma kraft brann än i Stenbocks leder
Och dref med seger fienden ur nord.

Ur Småland förde han de tappra skaror
Till Skånes ödelaggda slätter ned —
Mot vintrens köld och emot krigets faror,
Med samma djerfva hjeltesjäl han stred.
Ej fädrens ärfda mod hans gossar sveko,
De stodo fasta såsom fjellens grund,
Och Danas krigare, som fordom, veko,
Till sina skepp, vid fruset Öresund.

(Forts.)

Kort öfversigt af Svenska näringarnes historia.

I den äldsta eller hedniska tiden voro alla näringsgrenar i Sverige fria. På jordbruket hvilade intet band. Man kunde köpa eller afyttra hvad man ville och det var enhvar tillfälet att efter bästa förmåga och så mycket som möjligt till sin fördel använda sina krafter. I krig och inbördes oroligheter låg orsaken, hvarför icke denna frihet kom landet så mycket till båtnad, som den under andra förhållanden skulle hafva gjort.

Bland näringsgrenarne var jordbruket den vigtigaste; afkastningen af detsamma var åtminstone i de södra provinserna större, än konsumtionen, och ett icke så obetydligt öfverskott kom den utländska handeln till godo. Historien omtalar, att talrika fartyg i 9:de århundradet passerade Öresund med malt, hvete och honung från Skanörs marknad. Emellertid gäller detta blott om den sydligare delen af Sverige, ty ju längre man kommer mot norr och öster, desto dunklare blifver allt, likasom de urskogar, hvilka betäcka dessa trakter. Dock inhemtar man af Uplandslagen år 1295, att tionden erlades i hvete och råg, «så, som från urgammal tid varit skick och bruk.» Samma lag omnämner likaledes köksvexter, lin, hampa och humle, äfvensom vatten- och väderqvarnar. Intill första hälften af 14:de århundradet hade dock jordbruket icke trängt längre mot norr, än jernhandteringen sträckte sig. Det var dessa trakters rikedom på jernmalm, som öppnade vägen för jordbruket; allteftersom jernets behandling och begagnande utbredde sig mot norr, följde kulturen efter. I 13:de århundradet omtalas jernbruk i Götha land.

Friheten som enhvar egde att efter bästa förmåga använda sina krafter, bidrog äfven till åkerbrukets förkofran, emedan handtverk härigenom kunde idkas på landet. Om sommaren var landtmannen sysselsatt med åkerbruket och om vintern med handtverk. Emedan bonden om sommaren kunde använda ett tillräckligt antal arbetare, utan att desse om vintern föllo honom till last, hade han också tillfälle att företaga större odlingar.

Emot slutet af 13:de århundradet började en förändring härutinnan inträda, i det konung Magnus Ladulås (död 1296) införde ryttaretjensten och beviljade skattefrihet åt hvarje jordbrukare, som till statens tjenst uppställde en harneskklädd ryttare med häst.

Härigenom lades grunden till en ny adel och till bondens förtryckande.

Lika fri, som åkerbruket och handtverket, var handeln. Sveriges vidsträckta kuster stodo öppna för alla och enhvar. En stor mängd reshandlande foro omkring i landet, och det berättas, att Skenninge ensamt utskickade 4000 sådane; men långt innan åkerbruket börjat aftaga var detta förhållandet med handeln, hvad beträffar dess drifvande genom svenska borgare, ty den öfvergick snart i utländningars händer. Början härtill skedde redan i 12:te århundradet, ty man ser af en traktat af år 1240, genom hvilken Birger Jarl beviljade Lübeckarne handelsfrihet på Sverige, att desse redan förut varit i åtnjutande af ett sådant privilegium. Bland dessa privilegier var äfven tullfrihet. Hansestäderna försågo Sverige med allt, som stod i samband med industriella förhållanden, och hvaruppå man led brist i landet. De utförde jern och koppar i dess oarbetade tillstånd och återsände det förädladt. Tid efter annan försökte en och annan regent att inskränka detta privilegium, men deras bemödanden hade ingen varaktig verkan.

År 1319 blef städernas borgerskap upphöjdt till riksstånd; härmed började handtverkerier och slöjder att duka under, ty nu sökte städerna mer och mer höja sig på landtboarnes bekostnad och förjaga handel och näringar från landet in i städerna. Så utkom till exempel 1342 en kongl. förordning, att en mängd olika handtverkare, som bodde i trakten af Wexiö, skulle inflytta i staden. Dylika förordningar gåfvos äfven på andra ställen.

Men år 1523 besteg Gustaf Vasa thronen och dermed öppnade sig ljusare utsigter för Sveriges näringar. I hvad skick dessa befunno sig, då Gustaf emottog regeringen, kan man se af en skildring utaf landets tillstånd, hvilken han lät föreläsa på riksdagen i Örebro år 1527. Deri säger han: «Koppar- och silfver-bergverken äro i förfall; handeln gifver icke städerna tillräcklig utkomst och om den ringa handeln kifva stad och land.» Gustaf kufvade ett öfvermodigt presterskap, efter att på nämnde riksdag hafva gjort den lutherska religionen till den herrskande i landet, genom att höja de andra stånden, isynnerhet borgaren och bonden, han inkallade skickliga utländningar, för att lära sina undersåter konster och vetenskaper; han gaf landets köpmän större privilegier och gjorde dem mindre beroende af Hansestäderna; han uppmuntrade till handel på främmande länder och afslöt 1550 handelsförbindelser med England och Nederländerna; han började låta bygga fartyg och införskref venetianska skeppstimmermän. Bergshandteringen begynte under denna konung intaga den plats, den bör innehafva i Sverige. Genom att inkalla utländska arbetare, förbättrade han tillverkningen af tackjern, hvarigenom han såg sig i stånd att förbjuda utförseln af jernmalm och tackjern; på det stångjern som utfördes, satte han ett bestämdt pris. Gustaf sökte befrämja handtverkerierna, genom att indraga dem i städerna, och tillvägabringa en arbetsfördelning mellan de olika hufvudnäringarne, som före hans tid drefvos af samma person. Emellertid fann konungen, att ett talrikt borgerskap icke var nog för städernas uppkomst; han ville att kunskaper och skicklighet härmed skulle förenas, hvarföre han anbefallde borgmästare och råd att icke gifva borgarerätt åt hvem som helst utan årligen utvisa ur städerna allt onyttigt folk, på det att desto större arbetskraft måtte stå till jordbrukets disposition. De olika yrkena fingo hvar sina skråförfattningar.

Den fria handeln på landet ansåg han såsom källan till den dyra tiden, hvarför han förbjöd landtmannen sälja sina varor annorstädes, än i städerna, och företog en mängd inskränkningar i denna rigtning. Bönder, som tredje gången stodo tillrätta för landthandel, dömdes till lifvets förlust eller arbete i bergverken. Bönderne i Finland förbjödos att med egna fartyg segla utrikes, och embetsmän fingo vid lifsstraff icke idka sjöfart. En mängd åtgärder, som i våra tider skulle vara högst despotiska och olämpliga, vidtogos; så till ex. förbjöds år 1532 vid lifsstraff utförseln af oxar och sedermera äfven af bräder och tjära; Gefle och Öland förbjödos att drifva utländsk handel med produkter, medelst flera än 6 fartyg och utländska fartyg fingo icke anlöpa Öland; taxor sattes på landtmannens varor, och för att upphjelpa enskilta städer, gaf man dem monopoler på hela provinsens bekostnad. För att befrämja handeln på Stockholm, förbjödos de norr ut liggande distrikterna, med undantag af Åbo, att segla med sina produkter söder om denna stad. Finnar och öländningar fingo endast i Stockholm afyttra sina viktualier.

Vid Gustafs död stod Sverige på en dittills okänd höjd af välstånd. Sveriges handel på utlandet bedrefs med 62 fartyg af 3,150 lästers drägtighet, och vid slutet af hans regering utfördes Osmundsjern*), stångjern, trävaror (af hvilka utförseln isynnerhet tilltog, sedan konungen låtit anlägga sågqvarnar) själhundspeck, tran, hudar, skinn, kött, talg, hästar, koppar, beck, tjära och i vanliga år spannemål. Salt, lärft, vin, specerier, saltpeter, bly, messings- och jerntråd m. m. infördes.

Med handtverkerierna stod det icke särdeles väl till. Stenhuggare, murare, snickare m. fl. måste inkallas från utlandet.

Under den stormfulla period, då regeringen innehades af Gustafs söner: Erik XIV (afsatt 1568) Johan III (död 1592) dennes son Sigismund (fördrifven 1604) Carl IX (död 1611) kunde landets välstånd icke höja sig; det sjönk snarare, oaktadt de åtgärder, man vidtog till näringarnes befrämjande. Så t. ex. inkallades utländska konstnärer och handtverkare af Erik, hvilkens förträffliga egenskaper skulle kunnat gagna Sverige mycket, om icke hans passioner tagit öfverhand öfver de förra; för sin armés räkning an-

*) Osmund kallas egentligen de till små klumpar hopsmälta jernstycken, som man i de äldsta tider fick af myrmalm. Namnet synes komma från os, liten vattenaktig myra eller kärr, och mund, mynning, der mesta malmen fanns. Sedermera kallades öfver hufvud det bästa jernet Osmundsjern.

lade han gevärsfabriker, saltpetersjuderier och krutqvarnar. Carl IX gynnade skråväsendet. Innevånarne i en stad fingo icke taga sina förnödenheter hos andra, än handtverkarne derstädes, och dessa åter icke sälja sina tillverkningar utom staden. Mot utländsk konkurrens beskyddade en införselstull. Carl lät bygga flera städer vid Bottniska viken och i synnerhet genom Götheborgs anläggande befrämja rikets handel och gifva en annan afloppskanal åt dess produkter, än genom Öresund. I Götheborg upprättade han ett handelskompagni. Hans grundsats, beträffande handeln var i allmänhet: fri införsel af alla artiklar med undantag af starka dryckesvaror — men tull på utgående varor. Innan han blef konung, var han hertig af Wermland. Han följde faderns fotspår och befrämjade bergshandteringen i sitt hertigdöme. Såsom konung gjorde han det öfver hela riket. Stångjernssmidet kan egentligen räknas från hans tid, i annan form än såsom utsmidt till stångjern. Från medlet af 14:de århundradet hade utförseln af stångjern årligen utgjort mellan 20 à 30,000 skeppund; år 1680 hade den stigit till 150,000 skeppund, kanongjuteriet gjorde så stora framsteg, att beställningar på kanoner och kulor inlupo från utlandet. Att jordbruket icke heller försummades, erfor man deraf, att republiken Venedig år 1611 erhöll tillåtelse att från Sverige hemta så mycket säd och smör, den behöfde.

(Forts.)

Exempel på olika hastigheter.

Följande uppgifter på märkvärdiga hastigheter hafva, såsom varande af intresse för det allmänna lifvet, här blifvit sammandragne efter de tillförlitligaste källor:

	På en sekund.	
Ljusets hastighet	29000	sv. mil.
Ljudets i atmosferen	1118	sv. fot.
Ljudets i vatten	5140	„
Ljudets i messing	12050	„
En punkt på eqvatorn under jordens hvälfning kring sin axel	1586	„
Jordens hastighet i rörelsen omkring solen	94000	„
En luftballon som på 22 timmar sväfvade från Paris till Rom (122 mil)	55	„
En rask fotgångare	6	„
Engelska kapplöpningshästen Eclipse som i hvarje språng betäckte 20 fots väg	86	„
Kapplöpningshästarne vid Newmarket i England per medium (en engelsk mil på 2 minuter)	44	„
En öfvad skridskolöpare	40	„
En Ren dragande en släde med en person	27	„
En god ridhäst	13	„
Brefdufvor	146	„
En Örn (10 sv. mil på 1 timme)	100	„
En Falk, som tillryggalade vägen från Fontaineblau till Malta, 187 sv. mil, på 24 timmar	78	„
En förföljd fluga med 4000 vingslag i sekunden	32	„
En fluga i vanlig flygt, med 600 vingslag i sekunden	5	„
En snäcka (Trädgårdssnigeln)	$\frac{1}{200}$	„
En 24-pundig kanonkula	2430	„
En muskötkula	1270	„
En blykula af $\frac{3}{8}$ tums diameter afskjuten ur en luftbössa, i hvilken luften blifvit 100 gånger förtätad	682	„
En med handen kraftigt kastad sten	50	„
Måttlig vind, då de öfversta eller bovenbramseglen på ett skepp kunna föras	10	„
Frisk Bramsegelskultje, då bramseglen kunna föras	15	„
Styf Bramsegelskultje, då bramseglen knapt kunna föras	20	„
Märssegelskultje, då märsseglen kunna föras	25	„
Refvad märssegelskultje, då ett ref bör tagas in i mersseglen	30	„
Dubbelrefvad märssegelskultje, då två ref bör tagas in i märsseglen	35	„
Bottenrefvad märssegelskultje, då alla refven böra tagas in i märsseglen	40	„
Undersegelskultje, då endast underseglen kunna föras	45	„
Half storm, då underseglen måste refvas	50	„
Storm, då man måste ligga bi	70	„
Orkan, då man måste gå för tackel och tåg	120	„
Floders medelhastighet	3 à 4	„
Donau-flodens hastighet	5 à 6	„
Amazon-strömmens dito	8	„
Linthflodens i Schveitz	13	„
En Hvalfisk, 3 mil i timman	30	„
Balæna physalis, 2 mil i timman	20	„
En simmande Isbjörn	4	„
En Vindthund i snällaste språng	80	„
En Kamel tillryggalägger 8 à 10 mil om dagen	7	„
Draghästar utan stor last, per medium	14	„
Ett snällseglande fartyg, som tillryggalade vägen från Calais till Cork eller 500 engelska mil på 48 timmar, (10½ knops fart)	15	„
En ångbåt på en resa öfver oceanen	12	„
En ångvagn	30 à 40	„

En kanadisk indian färdas med en börda af 70 skålpund 5 sv. mil om dagen, men såsom ilbud 12 mil. Paketfartyget Bonafé tillryggalade en väg af 1075

fransyska lieus på 16' dagar, altså omkring 35 svenska mil i dygnet. Ångvagnen Novelty för år 1829 hela dagen, än 25, än 30 och än 40 engelska mil i timman, således än 37, än 45 och än 60 fot i sekunden. Stephenson for vid slutet af år 1830 med ångvagnen Planet från Liverpool till Manchester på 1 timma och använde dock 2 af dessa 60 minuter för att smörja machinen. Wertwood sprang en engelsk mil på 4 minuter 52 sekunder, dock så att han vid hvarannan minut rastade fem minuter, således 19 fot i sekunden. Kapten Huyth gick 5 engelska mil på 30 minuter, men en vid namn Duttrey samma vägstycke på 28 minuter och 45 sekunder, altså nästan 16 fot i sekunden. Rainer, en namnkunnig engelsk fotgängare, tillryggalade 100 engelska mil på 18 timmar, eller 8 fot i sekunden. Josias Caton, 46 år gammal, skall hafva tillryggalagt 1100 engelska mil (166 svenska) på 1100 efter hvarandra följande timmar, således ungefär 1½ fot i sekunden. Conyngham tillryggalade under 53 efter hvarandra följande timmar en väg af 200 engelska mil (30 svenska m.) eller 5½ fot i sekunden. Steer färdades till fots på en backig väg, 112 engelska mil (17 svenska mil) på 37 timmar, således 4½ fot i sekunden. Abemelly, 25 år gammal, gick en väg af 260 eng. mil (39 sv. m.) på 4 dagar, således ungefär 4 fot i sekunden. Johan Tenney, 50 år gammal, gick från London till York och åter tillbaka, således 400 eng. mil (60 sv. m.) på 5 efter hvarandra följande dagar, altså ungef. 5 fot i sekunden. Löjtnant Haberdeen gick den 18 November 1822 från Canterbury till London eller 63 eng. mil (7 sv. m.) på 10 timmar 57½ minuter, således ungef. 8 fot i sekunden. Skomakaremästaren Josef Ortner i Wien tillryggalade, i följd af ett vad, vägen från Wien till S:t Pölten och åter tillbaka eller inalles 12 svenska mil på 17 timmar. På denna färd rastade han trenne särskilta gånger inalles 2½ timma. Hans hastighet var således ungefär 7 fot i sekunden.

Rådhuset i staden Malchin.

Staden *Malchin*, med en folkmängd af omkring 4000 innevånare, är belägen vid Peene som här förenar Malchin-sjön med Kummerow-sjön. Här och i Sternberg hålla Mecklenburg-Schwerins och Mecklenburg-Strelitz omvexlande sina möten. Malchin ligger i hertigdömet Küstrow eller den så kallade Wendiska kretsen, hvilken har en storlek af 35 qvadratmil och en folkmäng af 160000 innebyggare. Denna provins tillhör storhertigdömet Mecklenburg-Schwerin.

Vi lemna här våra läsare en xylografisk afbildning af såväl Malchins vackra rådhus som dess kyrka, hvilken sistnämnda är belägen på en stor plan i närheten af stadens hufvudport.

Upasträdet på ön Java.

De första, mycket fabelaktiga underrättelserna om Upasträdet fördes sannolikt till Europa af några holländska soldater eller matroser, hvarest de en längre tid voro i omlopp och blefvo mer eller mindre trodda. Berättelsen stödde sig icke på någon bättre autoritet, till dess en viss Foersch, omkring år 1783, utgaf en utförlig beskrifning om Upasträdet, som fullkomligt bekräftade alla de vidunderliga saker, man derom berättat. År 1785 infördes denna beskrifning i den ansedda engelska tidsskriften «London Magazine», som egde stort förtroende. Vi vilja här anföra det vigtigaste deraf, för att visa de sagor, som blindt troddes under en lång följd af år.

Foersch, som varit tredje kirurg vid den holländska besättningen i Samarang, en befästad ort på kusten af Java, berättar, att han åren 1775 och 76,

efter att hafva erhållit rang af öfverläkare, beslutit företaga en resa till det inre af ön Java, hvilket, som man sade, varit föga besökt af europeerna. En af hans afsigter var att erhålla en noggran underrättelse om det träd, som af de infödde malayerna på ön kallades «Bahun Upas» och om hvilket han både hört och läst de vidunderligaste beskrifningar, som väckt misstankar hos honom, till dess en noggran undersökning öfvertygade honom att de voro ogrundade. Det var efter sin återkomst från denna resa, som han författade beskrifningen öfver detta träd, hvilken han börjar med följande försäkran: «Jag vill berätta några enkla och sannfärdiga händelser, som jag sjelf varit ögonvittne till; läsaren må derföre tryggt lita på sannfärdigheten af min berättelse.»

Enligt denna berättelse, stod giftträdet på ett afstånd af 27 leagues (omkring 3 mil) från Batavia och omkring 14 leagues från Soura Charta, kejsarens residens. Det växte i en djup dal, på alla sidor omgifven af branta berg. Han hade beslutat, att gå så nära detta farliga ställe, som säkerheten tillät, och han hade erhållit kejsarens tillåtelse dertill. Foersch gjorde då sina förberedelser till denna undersökning och vandrade på alla sidor rundt omkring de bergskedjor, som omgifva dalen hvari Upasträdet växer; men han höll sig beständigt på ett afstånd af 18 (engelska) mil från dalens medelpunkt, en operation, som måste blifvit honom ingifven af några mathematisk instinkt, då han icke kunde veta, hvar denna medelpunkt egentligen var!

Från hofvet hade en malayisk prest gifvit honom ett rekommendationsbref till en annan malayisk prest, som kejsaren bestämt att bereda de förbrytare, hvilka utsändes för att samla giftet af trädet. Denne prest, säger han, bodde omkring 15 à 16 mil från trädet, och var en mycket höflig och tjenstaktig man. Han berättade Foersch: att han i 30 år haft denna bedröfliga befattning, att han under denna tid afsändt 700 menniskor till Upasträdet och att icke två af tjugo bland dessa olyckliga kommit tillbaka! Den sannfärdige kirurgen hade på resan fått veta, att några lifdömda nu förbrytare voro afsända i detta farliga ärende.

När rättvisans offer, så fortfar berättelsen, hafva valt detta straff, underrättas de alla noga om att de skola gå framåt med den största möjliga hastighet och hvar och en af dem erhåller en dosa af silfver eller sköldpadd, hvari han skall förvara giftet. Derefter kläda de sig i sina bästa kläder och gå om morgonen, åtföljda af sina slägtingar och vänner, till prestens boning, hvarest den helige mannen förser hvar och en af dem med ett par läderhandskar och en läderhufva, som går ända ned på bröstet och har tvenne med glas försedda hål för ögonen, så att den maskerade kan fritt se sig omkring. När de sålunda äro maskerade, upprepar presten de förhållningsreglor, som de böra iakttaga undertiden, och sedan de sagt farväl åt sina sörjande vänner, bestiga förbrytarne ett särskildt för dem bestämdt berg och nedstiga på andra sidan, hvarest de påträffa en bäck, hvilken de följa för att komma till trädet.

Foersch berättar, att han sjelf var närvarande vid af dessa sorgliga utvandringar från den gamle prestens hus, att han försökte att få samtala med offren, och att han gaf dem några sidenband, hvarmed de skulle mäta trädets omfång, äfvensom han ålade dem att föra med sig tillbaka några stycken af trädet och antingen en liten gren eller endast några få blad af detsamma. Han erhöll således tre blad och den obetydliga upplysningen, att trädet var af medelmättig storlek, samt att fem eller sex unga träd af samma slag växte nära detsamma. En fortfarande utdunstning utgår från trädet och den synes utbreda sig i luften likasom ångan från ett moras. Denna utdunstning eller dess smittämne dödar allt lefvande, som kommer i dess väg, och likasom om detta ställe skulle varit för århundraden förbannadt, växte hvarken i skogen eller å de omgifvande bergen på många mils afstånd, någon buske eller ens ett grässtrå, undantagande Upasträdet och dess skott. Allt animaliskt lif slocknar här; man ser ingen fågel, inga råttor eller något af de djur, som eljest finnas i mängd på dylika sumpiga ställen. Rundt omkring trädet är marken betäckt med lik och skeletter: lemningar af förbrytare, som förut gått till detta dödande ställe. Detta var den enda omständighet, som tillkännagaf, att här någonsin varit lefvande varelser; och då hvarken roffoglar eller ormar kunna trifvas i denna dödens dal, så ligga dessa fasaväckande lemningar länge oförtärda, för att varna hvarje nykomling för detta nästan oundvikliga öde.

Efter att hafva omtalat flera mindre vigtiga saker om de förunderliga verkningar, som Upasträdet frambringar på det ställe, hvarest det växer, berättar Foersch, att det af Javas innevånare begagnade, hemligt tillagade giftet består i den vätska, som Upasträdet utsvettar, hvilken uppblandas med citronsaft m. m., och han beskrifver derefter det på detta sätt tillredda giftets blixtsnabba verkningar. Han berättar, att han sjelf varit närvarande, då tretton qvinnor från kejsarens harem, som voro öfverbevisade om att hafva gjort sig skyldige till otrohet, blefvo afstraffade; han såg då, att dessa offer endast lätt sårades med en kris eller malayisk dolk, hvars spets blifvit doppad i giftet, men att de likväl ögonblickligen fingo de våldsammaste konvulsioner, och alla voro döde inom sexton minuter. Han är fullkomligt förvissad om rigtigheten af denna uppgift, «ty,« säger han, «jag höll hela tiden mitt ur i handen.« Han tillägger att han fjorton dagar derefter såg sju Malayer dödas på samma sätt.

Slutligen blefvo hans berättelser motsagda och hans påståenden vederlagda af en holländare, vid namn Lambert Nolst; en öfversättning af dennes afhandling finnes införd i «Gentlemans Magazine« för 1794. Denna man, en naturforskare och medlem af «botaniska experimental-sällskapet i Rotterdam«, har, stödjande sig på en viss John Mathew's vittnesbörd, hvilken i 23 år uppehållit sig på ön Java och just vid samma

tid, Foersch påstår sig hafva anställt sina märkvardiga forskningar, på det ovedersägligaste bevisat: att Foersch's beskrifning öfver Upasträdet är den skamligaste dikt.

Kort efter sedan Foersch utgifvit sin uppdiktade beskrifning, gaf en svensk naturforskare, hvars namn blifvit latiniseradt som Æimelæus (i en inaugural-disputation, som hölls vid universitetet i Upsala) en beskrifning öfver Bohun Upas eller Giftträdet i Macassar. Han säger, att detta träd växer i många af Indiens varma trakter, såsom på Java, Sumatra, Bali, Macassar och Celebes. Det finnes tvenne species deraf: ett manligt och ett qvinligt. Stammen är tjock, grenarne utspridda, barken mörkbrun och trädet blekgult, med svarta fläckar. Dess frugt är ännu okänd.

Ändtligen har man under Batavias occupation af engelsmännen, erhållit en noggran beskrifning öfver «giftträdet« på Java, som efter all sannolikhet är det samma man funnit växande i Macassar och på andra ställen i Indiska oceanen. För denna beskrifning har man D:r Horsfield att tacka, och man finner den med all vetenskaplig noggranhet i 8:de bandet af «Batavian Transactions« eller, som den anföres i en anmärkning, uti Sir Stamford Raffle's förträffliga verk öfver Java. Vi vilja här endast göra ett kort utdrag ur hans beskrifning, i det vi tillika bedja våra läsare erinra sig, hvad vi förut hafva anfört.

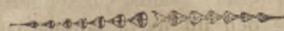
Denne författare säger, att ehuru Foersch gjort sig skyldig till en grof osanning, är det likväl öfverensstämmande med verkliga förhållandet, att det träd, af hvars saft man bereder detta förskräckliga gift, verkligen finnes på Java. Detta träd är det så kallade «Anchar«, som mest växer på vestra sidan af ön. Det hörer, efter Linné, till 21:sta klassen eller Monoecia. Såväl han- som hon-blomstren växa på samma grenar, på ett kort afstånd från hvarandra, och honblomstren äro i allmänhet ofvanför hanblomstren. Fröhuset är aflångt och betäckt af blomkalken; fröet är en aflång nöt med celler. Från det öfre af stammen utgå några få, starka grenar, som utbreda sig nästan horizontelt med några oregelbundna och krokiga, hvilka dela sig i mindre grenar och bilda en halfrund, icke alldeles regelbunden krona. Stammen är rund, rak och höjer sig alldeles fri från grenar 60 à 70, stundom till och med 80 fot. Barken är hvitaktig och fårad. Ned vid roten är denna bark på gamla träd öfver en half tum tjock, och när man genomsticker den, utströmmar en mängd af den mjölklika saften, hvaraf giftet beredes. Denna saft eller vätska är gulaktig, något fradgande och blir brun på ytan när den utsättes för luftens åverkan. I afseende på flytbarheten liknar den mjölk, men är något tjockare och mera klibbig. Den egentliga barken innehåller saften. Den inre barken är en fast, men trådig väf, som den man finner hos pappers-mullbärsträdet; när den är befriad från den andra barken och rengjord, liknar den groft lin. Den begagnas till förfärdigande af starka tåg, och, af de unga trädens bark, hafva fattiga ofta gjort ett groft tyg, som de nyttja medan de arbeta ute på marken. Men om det blifver vått af regn, åstadkommer detta tyg en olidlig klåda hos hvar och en, som bär det. Ehuru denna egenhet hos den beredda inre barken är allmänt känd öfverallt hvarest trädet växer, är likväl sättet att bereda giftet af dess saft en hemlighet, af hvilken invånarne på Javas östra kust äro i uteslutande besittning.

När D:r Horsfield anställde sina undersökningar om trädet, mötte han flera svårigheter från infödingarnes sida, hvilka fruktade för ett elakartadt utslag. Härvid må nämnas, att detta utslag, såväl som andra dermed samtidiga symptomer, äfven åstadkommes af det väl bekanta chinesiska fernissträdet, hvars saft, liksom «giftträdets«, erhålles genom inskärningar i stammen.

Ancharträdet är ett af de mest kringspridda på Java; det trifves bäst i en frugtbar, men icke mycket högländt jordmån, och finnes endast midt i de största skogarne. «Det är«, säger D:r Horsfield, «på alla sidor omgifvet af buskar och plantor, men aldrig af bara slätter.« Det största, han såg, var så tätt omslutit af vanliga träd och buskar, att han hade svårt för att nalkas det. Vilda vinrankor och andra dylika växter, fullkomligt friska, hade slingrat sig kring stammen till hälften af trädets höjd. Under det han samlade saften varseblef han flera unga träd, som af sig sjelfva uppspirat af frön, nedfallna från moderträdet.

D:r Horsfield beskrifver beredningen af giftet så, som det blifvit visadt honom af en gammal javanesare, berömd för sin skicklighet i denna konst. Sålunda beredt synes giftet verka på fyrfota djur med ungefär lika kraft, i förhållande till djurens storlek och styrka. Det dödar hundar på en timma, råttor på 10 minuter, apor inom 7 och kattor inom 15 minuter, under det en stackars Buffel, som äfven underkastades detta experiment, måste i 2 timmar och 10 minuter kämpa med döden.

Naturforskaren Rumphius iakttog detta gifts verkningar på menniskor, då holländarne på Amboina år 1650 anföllos af Macassars innevånare, hvilka begagnade sig af pilar, doppade i detta eller ett detsamma mycket liknande gift. «När detta gift,» säger han, «kom i beröring med det varma blodet, spridde det sig ögonblickligen kring hela kroppen, så att man kunde känna det i alla ådror, och det förorsakade en våldsam värk, isynnerhet i hufvudet, hvarefter döden snart inträffade. Holländska soldater upptäckte slutligen ett i allmänhet ofelbart medel i en rot (Radix toxicaria), som när den användes, kan genom sina kraftiga, kräkningar åstadkommande egenskaper, hindra giftets verkan.

Staden Slesvig.

Slesvig, fordom Staddeby, är belägen vid Slien, hvilken endast är segelbar för småfartyg. Denna stad har 11,600 innevånare och är säte för Generalsuperintendenten ooh öfverrätten, äfvensom den hittills varit säte för Slesvigholsteinska regeringen och för Slesvigs provincialständer. Här finnes ett rikt kloster och en latinsk skola.

I stadens granskap ligger slottet Gottorp, som fordom var de Slesvigska Hertigarnes och sedermera Ståthållarens residens. Längre ned vid Slien ligger Slottet Louisenlund.

Denna vid Sliens innersta bugt belägna stad är både den märkvärdigaste och den äldsta af städerna i hertigdömet Slesvig. Sjelfva dess utseende är utmärkt för sin egendomlighet; staden sträcker sig nemligen nästan i form af en hästsko längs med Slien, likasom en ofantligt lång gata. Vid åsynen af denna gamla stad påminnes den resande om de långsträckta, ofta blott af en enda gata bestående hufvudstäderna i åtskilliga Schveitzerkantoner, såsom St Gallen och Aargau. Det qvarter af staden, som kallas Fredriksberg, har i början likhet med en by och sträcker sig mot söder längs efter Slien till den dam i närheten af slottet Gottorp derefter kommer, lik en enda, lång gata, den andra delen af staden, som fått det sällsamma namnet Lollfuss. När man slutligen färdats en half mils väg genom staden, kommer man först in i den trånga och krokiga gamla staden, hvilken utbreder sig än i sydlig, än i nordlig och ostlig rigtning, tills den slutligen förlorar sig i det fria. Om Berlin blifvit byggd efter samma besynnerliga plan som Slesvig, skulle den nu hafva samma längd som båda hertigdömena Slesvig och Holstein tillsammans.

En sträcka af med vapen utsirade palatser, en mängd adliga och offentliga byggnader gifva föröfrigt denna stad en omisskännelig pregel af forntida storhet, likasom äfven en mängd gamla minnesmärken, både i sjelfva Slesvig och kringliggande trakt, tydligt vittna om denna punkts vigt i forntiden och att den måtte hafva varit det ställe hvarom araben Zacharia Ben Muhammed berättade i 13:de århundradet: «Det är en mycket stor stad vid Oceanens kant. Der finnas mångfaldiga källor med godt vatten och några få Christna. Innevånarne äta fisk och bruka förskjuta sina hustrur.»

Här är en mängd vackra kyrkor och isynnerhet den gamla, i midten af vår vy framstående göthiska domkyrkan med det berömda, af Brüggemann förfärdigade altaret, detta bildhuggarekonstens mästerstycke. Till stadens märkvärdigheter hör äfven det stora och imposanta rådhuset, hvaruti Slesvigska ständerna hittills hållit sina sammankomster, och den ofantligt höga port, som med sitt torn höjer sig midt uti staden. Denna har dessutom flera kloster och andra stiftelser, hvilka vittna om Slesvigs storhet och vigt i äldre tider.

Dels sägner, dels ruiner lemna talande bevis om en mängd här fordom existerande, och numera sammanstörtade borgar. Många af dessa hafva blifvit förstörde under de blodiga strider, som egt rum vid denna stads murar och hvarigenom landets öde hvarje gång afgjordes för en lång tid.

Den märkvärdigaste bland dessa gamla borgar var den, som reste sig på den lilla, i Slien belägna ön «Möwenberg«. Under namn af Jurisburg var denna borg de Slesvigska hertigarne residens, till dess de uppslogo sin boning i slottet Gottorp; nu är ön

endast en vistelseort och ett kläckningsställe för en oräknelig mängd fiskmåsar, efter hvilka om sommaren företages en allmän jagt, som för staden Slesvigs innevånare utgör en egen slags folkfest.

Sagan förmäler, att brodermördaren konung Abels skatter ännu ligga orörda i källaren under bergruinerna på Möwenberg, hvarest de nattetid bevakas af små lågor och trolljus. En gång gick en man nattetid längs upp åt Slien, och när han händelsevis såg upp, bemärkte han, att ljusskenet på Möwenberg denna natt var ovanligt lysande. Nyfiken följde han detta underbara ljus och märkte alldeles icke, att han vandra depå vattnet, som låg fast under hans fötter, likasom det varit isbelagt. Slutligen stod han utanför ett stort slott, som han aldrig förr sett i denna trakt; på slottsgården varseblef han en gul blomma, hvilken spridde ett bländande sken. Mannen afbröt denna blomma och inträdde i slottet. Alla dörrar voro stängda; men han behöfde endast hålla blomman intill dem, så sprungo de genast upp af sig sjelfva. I ett af de praktfulla rummen var en prägtig måltid anrättad. Han åt och drack med god smak; men när han omsider ville gå vidare, ropade en röst till honom. «Glöm icke det bästa!« Det bästa syntes honom vara en stor silfverbägare; den var af det mest konstiga och sällsynta arbete. När rösten nu för andra och tredje gången upprepade sin uppmaning, stack han bägaren till sig och behöll den, hvarefter han omsider lemnade slottet och gick öfver vattnet tillbaka till staden. När han uppnått stranden, vände han sig om för att ännu en gång betrakta det besynnerliga slottet, men i samma ögonblick försvann det med alla sina herligheter och han fick sedermera aldrig se det åter. Först efter hundrade år blomstrar ånyo, en enda natt, den gula blomman, och då kan åter en lycklig dödlig komma till detta trollslott och medelst den gula blomman öppna de stängda dörrarne till alla de praktfulla salarna. Men mannen behöll den honom af den osynliga förärade bägaren, hvilken sedermera förflyttades till silfverkammaren på Gottorp, hvarest gamla, ännu lefvande personer påstå sig hafva sett den. Alla dessa sällsamma saker skola, som det berättas, sedermera hafva blifvit förda till Köpenhamn.

Så förmäler sagan om det längesedan försvunna Jurisburg.

Staden Slesvig har ett i sanning förträffligt läge. Från Möwenberg har man en härlig utsigt öfver den med byggnader omgifna dalen vid Slien och de staden begränsande kullarne.

Midt emot staden ligger, ensam och förfallen, den lilla kyrkan Haddeby, hvilken äfven är synlig på förestående prospekt. Den skall, som det säges, vara grundlagd af Ansgarius år 850, och hafva varit landets första kyrka. Sagan förtäljer, att trolldom och hexeri ännu aldrig haft något hem i denna gudfruktiga socken, hvarföre djefvulen också en gång i sin förargelse häröfver for upp på Blocksberg och antog den dervarande själaherdens skepnad.

Mindre vördnadsbjudande är den mörka nimbus, som sväfvar öfver de nordvest om staden belägna skogar och lunder, hvarest brodermördaren Konung Abel, som icke kan finna ro i sin graf, vid midnatt med sin vilda jagt far genom luften såsom en stormvind.

Två mil från staden Slesvig finnas ännu lemningar af det gamla Dannevirke.

Den ryska flottan, år 1849.

I Östersjön.

1	skepp med	120	kanoner
3	„ „	110	„
15	„ „	84	„
12	„ „	74	„
30	„ „	64 à 44	
120	mindre		

utom ångfartyg.

I Svarta hafvet (Sebastopol, Cherson och Nicolareff)

2	skepp med	120	kanoner
2	„ „	110	„
12	„ „	84	„
8	„ „	74	„
8	„ „	60	„
10	„ „	44	„

I Caspiska och Hvita Hafvet (Astrakan och Archangel) 100 mindre fartyg, oberäknadt transportskepp, ångfartyg och kanonbåtar.

Ryska Marinens Officer-personal.

1	Stor-Amiral (Storfursten Constantin).
8	Amiraler.
15	Vice-Amiraler.
39	Kontre-Amiraler.
72	Kapitener af 1:sta rangen.
80	Kapitener af 2:dra rangen.
211	Kapiten-Löjtnanter.

Staden London.

Staden *London* är från öster till vester omkring 1½ geographisk mil lång och från norr tils söder omkring 1 mil bred. Husen betäcker således en yta af ungefär 1½ geographisk qvadratmil. Obestämdheten med afseende på frågan om, hvad som *egentligen hörer till London*, har förorsakat mycket skiljaktiga uppgifter om husens och innevånarnes antal; sålunda uppgifva några byggnadernas antal till 197,000, andra åter till 220,000; några, beräkna folkmängden till 1,875,500 innevånare, andra deremot till 2,560,000 individer. Från Augusti månad, då många begifva sig ut på landet, förminskas detta antal till omkring 1,200,000 menniskor. Bland dessa finnas 5000 polisembetsmän och polisbetjenter, 10,000 herrelösa tjenare, 80,000 glädjeflickor, 120,000 tjufvar och tjufgömmare, 20,000 husvilla, hvilka när de uppstå om

morgonen, icke veta, hvarmed de under den kommande dagen skola lifnära sig, samt dessutom åt minstone 60,000 fremlingar.

År 1170 hade det nu så folkrika London endast 40,000 innevånare, 1702 deremot redan 674,000: 1760: 676,000; 1801: 1,079,000; 1811: 1,304,000; och 1831: 1,574,000 innevånare.

Enligt några uppgifter har London 10,000 gator och gränder, efter andras beräkningar deremot öfver 14,000 större och mindre gator.

Byggnadssättet i London kan, i det hela taget, icke kallas vackert. Endast de offentliga byggnaderna och de brittiska dignitärernas palatser äro praktfulla och imposanta, hvaremot de privata husen väl vanligtvis hafva en höjd af 3 våningar, och ofta flere, men äro deremot särdeles smala, enär engelsmännen icke tycka om att bo i samma hus med andra familjer. De privata husen äro ofta endast mycket lätt byggda, i det de merändels stå på fremmande grund, som tillhörer staden eller enskildta personer och uthyres på 99 år, hvarefter den åter tillfaller grundegaren, som åter uthyrer den till andra. Hyresgästen måste till sista dagen hålla byggnaden i försvarligt stånd.

Nästan alla byggnader äro orappade och dessutom nedsvärtade af stenkolsrök: endast de spegelklara fönsterrutorna och de bonade dörrarne med deras blanka messingshamrar upphöja husens utseende. På grund af det mindre solida byggnadssättet äro ibland de vid smågatorna midt emot hvarandra belägna husen förenade genom indrifna tvärbjelkar, för att på så sätt åstadkomma större säkerhet. I stadens vestra del äro husen deremot mycket solidare byggda och nästan öfverallt omgifne med en 6 fot bred, murad och med ett galler omsluten graf, öfver hvilken en liten bro förer till husdörren. Åt denna sida ligga fönstren till källarevåningen, köket och tjenstfolkets rum. Samtals- och spisrummen (*Parlours* och *Dining-Rooms*) äro i första våningen, sällskapsrummen (*Drawing Rooms*) i andra våningen, de dagliga rummen och sängkamrarne (*Sitting* och *Bedrooms*) i tredje våningen. I fjerda våningen har tjenstfolket merändels sina sofrum.

Många på sednare tider uppförda hus hafva balkonger med jerngaller, hvilka likväl äro obetydligt utspringande. Alla privata byggnader i London äro både natt och dag inifrån stängde, så att många af dem knapt hafva ett handtag utanpå dörren, utan endast en till källarvåningen förande klocksträng och i allmänhet en portklapp, med hvilken, i förhållande till den klappandes ställning, det klappas hårdare eller saktare, hastigare eller långsammare.

För Londons innevånare blifver det mycket sent dag. Under de vackra morgontimmarne emellan klockan 4 och 8 om sommaren sofva ännu alla menniskor; först omkring klockan 9 gå embetsmän och kontorister till sina förrättningar. Först klockan 10 blifver det lifligt på gatorna, och från klockan 12 till 4 på eftermiddagen hvimla alla större gator och bryggor af verksamma menniskor. Här är då en trängsel, som på den mest besökta marknad, och man kan icke stadna på gatan, utan att blifva på det känbaraste stött och knuffad. Isynnerhet är trängseln af vagnar och fotgängare utomordentlig på de punkter, hvarest hufvudgatorna korsa hvarandra, så att konstaplarne hafva stor svårighet att fredligt åtskilja de 40 à 50 vagnar, som ofta här stoppa hvarandra. På sjelfva gatan måste man noga taga sig till vara, att man ej blifver öfverkörd af en förbifarande omnibus eller något annat åkdon, enär kuskarne i London endast i vissa fall äro ansvarige för den skada de tillfoga andra. Derföre ser man i London vid hvarje tid på dagen vagnar framrulla i det starkaste traf, och ofta i det vildaste gallop.

På samma tid hör man alla slags småkrämare utropa och berömma sina varor eller födoämnen; pojkar trycka de förbiilande sedlar i handen, hvilka rekommendera deras artiklar; och på ett eget slags kärror, hvilka äro fyrkantiga, 12 à 16 fot höga och långsamt köra omkring på gatorna, ser man hela rader af fastklistrade annonser, med stora, alnslånga bokstäfver, för att så mycket säkrare tilldraga sig de närboendes eller de förbivandrandes uppmärksamhet. I Westminster och Westend aftager småningom gatobullret och framemot middagen låter den «fashionabla» verlden se sig. «Dandies,» gamla och unga «Elegants» vandra då från butik till butik, isynnerhet på S:t James street, Bondstreet, Pall Mall, Piccadilly och Oxfordstreet, för att underrätta sig om de nyaste moderna. Äfven de förnämste, tillochmed kungliga prinsar, träffar man här till fots. Damer i sällskap med herrar och åtföljde af ridknektar, hvilka hålla sig på behörigt afstånd från sitt herrskap, passera förbi oss på sköna hästar. Här korsa hvarandra vagnar med vapensköldar; ett hvimmel af livréklädda betjenter med rockar af de mest olika färger, med gallonerade västar, korta benkläder, skor och strumpor, synes nu åt alla håll. Det guldsmidda gardet marscherar på paraden i James park, och omkring kl. 4 församlas den eleganta verlden i Hydepark, begifver sig kl. 6 eller sednare bort igen för att spisa middag, sedermera till theatern eller samlas omkring midnatt i klubbarne, hvarest man qvarblifver till framemot morgonen, då man först klockan 2 eller 3 vandrar hem, för att slutligen gå till hvila.

Engelsmännen i allmänhet och Londonsboerne isynnerhet älska det stilla, husliga lifvet och äro icke fallne för, att snart ingå nya bekantskaper; ja, den högre klassen är tillochmed alldeles otillgänglig, när icke en tidigare bekantskap eller särdeles vigtiga rekommendationer skaffa främlingen tillträde till de högre sällskaperne, och tillochmed då emottager aristokraten heldre sådana besök på landet, hvarest han utvecklar en verklig «comfort» och är ofta ganska älskvärd. Medelklassen, som är i en jemn verksamhet och alltid måste spara på tiden, är redan af denna orsak endast litet tillgänglig. Handtverksståndet och den ännu lägre klassen äro djerfva, och fulla af fördomar mot allt utländskt. Har emellertid fremlingen försett sig med goda rekommendationer till de

förnämare klasserna, så låta dessa det icke stadna vid en eller flera bjudningar, utan förskaffa honom dessutom inträdesort till slutna sällskap, och om han är «fashionable,» bruka de tillochmed införa honom i sina klubbar.

Dessa clubhouses, som mycket skada sällskapslifvet, äro lysande lokaler, hvarest finnas journaler, motsalar, spel- och billardsalar och ett bibliothek, allt så präktigt som möjligt. På dessa ställen, hvilka endast äro tillgängliga för ett slutet sällskap, tillbringar ungkarlarne ofta hela dagen. De flesta klubbar äro belägna i Westminster och Westend; till de namnkunnigaste höra Crockfords Club, bekant för sina gastronomiska njutningar, höga spel och den utomordentligaste lyx.

Värdshusen i London lemna föga ämne till betraktelser. I de större hotellerna, isynnerhet i Westend är vistandet mycket dyrt, det kostar ofta 50 à 60 riksdaler om dagen för en person; för öfrigt äro de temligen tråkiga, ehuru man här bor och spisar furstligt. Dylika hoteller finnas öfver 200 i London. Vistandet i de så kallade Inns eller Taverns är betydligt billigare; af dessa finnas i London mer än 500. För resande af medelklassen finnas Boarding- and Lodging-houses, som äro inrättade till Chambres garnies, hvarest man jemförelsevis kan bo ganska billigt och erhålla vanlig husmanskost på engelskt vis.

Londons kaffehus äro på en gång både logis, spisställen och kaffehus. Man kan gå dit för att söka förströelse, men svårligen finna någon; ty de flesta rum i hvilka man för detta ändamål vistas, äro icke allenast genom en bred gång i midten, utan äfven genom 8 till 10 fot höga mahognyväggar, delade i små afdelningar, i hvilka finnas ett långt, fyrkantigt, vaxduksbeklädt bord och stoppade soffor eller stolar, på hvilka det ankommande sällskapet sätter sig, utan att besväras af andra, men äfven utan tillfälle att stifta nya bekantskaper. Journaler finnas visserligen öfverallt, men billarder äro deremot sällsynta.

Dessutom finnas i London en mängd spisställen, hvarest man likasom på kaffehusen spisar middag. Af så kallade Ale-houses, finnas i London omkring 6000; i de bättre bland dessa finnes ett så kalladt Toproom, hvarest den sämre klassen uppehåller sig, afskildt från Parlour (samtalsrummet), der det bättre sällskapet församlas. Äfven finnas i denna hufvudstad mångfalldiga bränvinshus, hvilka ofta äro på det elegantaste inredda, i stora byggnader, liknande palatser, men som endast bidraga till allmänhetens förderf.

(Forts.)

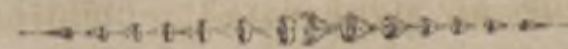

Sättet att rengöra förgyllda ramar.

Först urblöter man en svamp eller pensel med rent, varmt vatten, för att befria densamma från de stenar eller sandkorn som möjligen kunna finnas deri, och sedan bestryker man dermed ramen med vin-ättika. Denna lösblöter orenligheterna från guldet och återger detsamma glans och färg. Härpå sköljer man ramen fem till sex gånger med rent vatten, och låter den sedan torka i måttlig värme, utan att torka den med någon duk eller lapp. Vid föråldrad smuts måste man upprepa denna behandling några gånger, men aldrig får man aftorka ramen med något, emedan guldets glans derigenom går förlorad. Man måste öfverlemna torkningen åt blotta värmen.

Kännetecken på godt läder.

Om man gör en inskärning i de fasta delarne af en beredd hud, t. ex. ryggen eller sidorna, bör den skurna ytan visa sig tät och glänsande, af gulbrun färg och trådartad textur, icke hornartig eller svampig. Afskäres deraf en tunn skifva, som tuggas emellan framtänderna, tills den blifver mjuk, och sedan hålles mot dagen, bör färgen öfverallt visa sig lika, så snart lädret är väl genomgarfvadt. Detta är icke fallet om det synes ljust i midten.

Vetenskaps-Akademien i Petersburg.

Vetenskaps-akademien i Petersburg ligger på ön Wassili Ostrow, icke långt från börsen, och består af tre stora hufvudbyggnader med trenne våningar, öfver hvilka ett observatorium höjer sig.

Den härvarande Vetenskaps-akademien stiftades år 1724, af Peter den store, som dervid följde de honom af Leibnitz gifna råd. Akademien samlades för första gången år 1725. Den försummades under Peter den andres regering, men höjde sig åter under kejsarinnan Anna och isynnerhet under Elisabeth, som ungaf den nya statuter och ökade dess dotation. Under Catharina den andras regering intog den en ännu vigtigare plats bland de vetenskapliga anstalterna i det hon på allt sätt uppmuntrade den och hugnade den med en kejserlig gifmildhet. Flera af institutets medlemmar blefvo af denna kejsarinna hedrade med det hvärf att beresa de åtskilliga provinserna i hennes ofantliga rike. De skulle dervid undersöka jordens beskaffenhet och angifva de bästa medel att uppodla ofruktbara och öde landsträckor samt göra iakttagelser rörande de för vissa trakter egna sjukdomar och derjemte fästa uppmärksamhet på boskapsskötseln, jagten, fiskerierna, silkesodlingen, bergsbruket och industrien. De anbefalldes tillika att anställa astronomiska, geografiska och meteorologiska observationer, att studera och utförligt beskrifva seder och bruk hos de särskilta folkstammarna samt att berätta deras sagor och gifva intressanta bidrag till deras historia.

Tillfölje af den af Kejsaren, år 1830, gjorda bestämmelse, indelas akademien i tre klasser. Den räk-

nar 21 ledamöter och har en årlig inkomst af 100,000 riksdaler banko.

Genom den kejserliga gifmildheten samt frivilliga bidrag af många rika och upplysta män, har denna akademi efterhand anskaffat sig herrliga samlingar, hvilka kunna betraktas såsom den kostbaraste vetenskapliga skatt i Petersburg. Dessa samlingar äro hufvudsakligen följande:

1) *Bibliotheket.* Detta innehåller öfver 100,000 band, bland hvilka finnas flera ytterst sällsynta böcker, såsom t. ex. den första i Ryssland tryckta bok, nemligen Apostla-Gerningarne, tryckt i Moskau år 1564. Man finner här åtskilliga tungusiska och mongoliska manuskripter samt sexton folioband, innehållande rapporter från Peter den stores ministrar.

2) *Asiatiska Museum*, stiftadt af Uwarow, minister för offentliga undervisningen, innehåller allt hvad som förut fanns spridt i åtskilliga österländsk samlingar. Man finner här 3000 små chinesiska böcker, en rik samling thibetanska och mongoliska böcker, arabiska, persiska, turkiska och japanska manuskripter och mynt samt en förvånande mängd redskap, konst- och lyxsaker, vapen och klädedrägter från de mest olika folkslagen i Orienten.

3) *Egyptiska Museum* innehåller öfver 1000 särskilta föremål, såsom papyrusrullar, mumier, afgudabilder, o. s. v., samlade i Egypten af Castiglione.

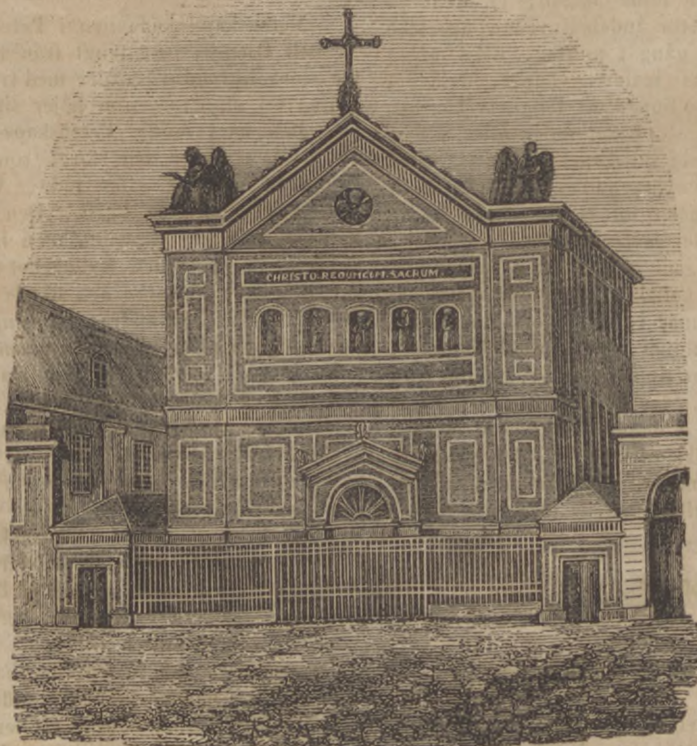
4) *Ethnografiska Museum* innehåller klädedrägter, redskap och vapen från de särskilta siberiska folkstammarna.

5) *Numismatiska Kabinettet* utmärker sig hufvudsakligen genom sin samling af ryska mynt och medaljer.

6) *Naturhistoriska Kabinettet* anlades af Peter den store, som redan år 1698 i Amsterdam köpt en samling foglar, fiskar och insekter. Detta kabinett utmärker sig företrädesvis genom sin samling af sådana djur som lefvat före syndafloden och hvilkas ofantligt stora skeletter finnas här uppställda, äfvensom en mängd fossila ben af åtskilliga från jordens yta för länge sedan försvunna djurarter.

Dessutom innehåller denna vidlyftiga byggnad ett *ornithologiskt kabinett*, ett stort *herbarium* från alla verldsdelar och ett *mineralogiskt kabinett* hvaruti man, bland annat beundrar en stor mineraliesamling från Siberien, tvenne ofantligt stora förstenade block af eketräd, flera ærolither, malachiter och en magnetsten af 40 skålpunds vigt.

Med detta rika museum äro dessutom förenade ett *physiskt kabinett*, ett *kemiskt laboratorium* och ett *konstkabinett*.

Katholska kyrkan i Köpenhamn.

GÖTEBORG, SNÄLLPRESSTRYCK FRÅN ANDERS LINDGREN.

ILLUSTRERADT

MAGASIN

FÖR SPRIDANDE AF NYTTIGA KUNSKAPER BLAND ALLA KLASSER.

September. Nionde Häftet. 1849.

Ett landskap i Södra Australien.

Södra Australien.

Utvandringslusten har på de sednare åren ofantligt mycket tilltagit, isynnerhet i England, hvarest emigranternas antal för tio år sedan utgjorde ungefär 30,000, men har under de trenne sistförflutna åren uppgått från 100,000 till 300,000. Såsom en af de hufvudpunkter vid hvilka de utvandrande fästa sina förhoppningar, vilja vi här blott anföra Södra Australien.

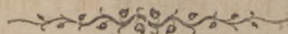
Genom de af guvernören i Nya Syd-Wales, Sir Thomas Mitchell, lemnade handteckningar har det blifvit oss möjligt att kasta en blick in i det inre af denna för oss allt hittills så obekanta verldsdel, hvilken först för några få år sedan öppnat sig för den europeiska kulturen och nu synes vilja snart intaga en plats bland de välordnade staternas antal. Här visar sig det egna phenomen, att den infödda menniskostammen i denna verldsdel synes invigd till undergång hvarhelst europeerne trampa de af dessa naturens barn bebodda slätter, i hvilka de, liksom djuren, hittills lefvat och fortplantat sig i ett tillstånd af vildhet och utan den minsta bekantskap med åkerbruk. Bränvin och en viss sjukdom, som europeerna till dem öfverfört, bortrycka dessa infödda med en förfärlig hastighet. Förgäfves bemöda sig missionärna att omvända dem till kristendomen. Blott få vilda beqväma sig till att arbeta, och då endast för en kort tid. Deremot synes det som om Australien är bestämd till att förädla den europeiska kulturen; ty icke allenast den europeiska menniskostammen, utan äfven Europas djur- och vext-verld uppnår här en grad af fullkomlighet som man icke så tydligt bemärkt i något an-

nat land. Ängarne och de plantager, kolonisterne anlagt i Nya Syd-Vales och Södra Australien, gifva härpå de mest öfverraskande bevis.

År 1836 anlades den första kolonien i Södra Australien och tvenne år sednare beträdde de första kolonisterna sina nuvarande vistelseorter, Klemzig, Hahndorf och Bethanien, under anförande af en aktningsvärd prest, Kavel från Neumark. Det var omkring 2000 tyskar, som under beskydd af det sydaustraliska kompaniet i London, och för att undvika det tvång, Konung Fredrik Wilhelm den tredje ville pålägga de lutherska trosbekännare i Preussen, här sökte sig ett nytt hem och fann öfverflöd och välsignelse i dessa fruktbara trakter. Efter dem utvandrade år 1843, omkring 4000 personer, hvilka nu lefva fördelade i flera kommuner och bebo de fruktbara, lågt belägna trakterna i närheten af staden Adelaide, hvarest äfven åtskilliga af dem som höra till handtverksklassen, hafva nedsatt sig.

Den otroliga hastighet med hvilken rikedom och öfverflöd stigit i denna unga koloni, hvilken redan, under tolfte året från sin början, utfört ädla metaller samt åkerbrukets och boskapsskötselns produkter till ett värde af mera än 8 millioner riksdaler, gör att invandringarne allt mer och mer tilltaga. Detta bekräftas deraf att från början af året 1848 hvarje månad afseglat endast från England, omkring 1000 menniskor till Adelaide.

I staden Adelaide finnes en hanseatisk och en hannoveransk konsul. Äfven utgifves derstädes en tidning på tyska språket. Många hundrade Harzbor äro anställda såsom arbetare i de härvarande bergverken, hvilka äro de rikaste i hela verlden. Enligt en berättelse från Adelaide, daterad Augusti 1848, har man nyligen funnit grufvor, som lemna öfverflöd af mineraliska skatter. Isynnerhet vid Burragrufvan var afkastningen oväntadt stor. I Juni månad höjde sig aktierna, hvilka ursprungligen gällt 84 rdr, till 2800 rdr. Denna grufva ligger på ungefär 20 mils afstånd norr ut från Adelaide och betalar hvarje år, endast i forslings-kostnad vid pass 1,200,000 rdr.

September Månad.

Som romarne började sitt år med Mars månad, så var September den sjunde månaden i året, och fick derföre namn af latinska ordet septem, sju.

Historisk Kalender.

1	1804	Harding upptäcker planeten Juno.
2	1520	Stockholm up gifves åt Christian II.
3	1813	Danmark förklarar Sverige krig.
4	1784	Astronomen Cassini †.
5	1740	Bildhuggaren Sergel *.
6	1813	Slaget vid Dennevitz.
7	1707	Naturforskaren Buffon *.
8	1474	Skalden Ariosto *.
9	1721	Skeppsbyggmästaren Chapman *.
10	1759	Svenska galerflottan slår den preussiska i Frische-Haff.
11	1563	Sjöträffning vid Wisby.
12	1729	Philosophen Mendelssohn *.
13	1783	Astronomen Wargentin †.
14	1769	Naturforskaren Humboldt *.
15	1812	Napoleon intågar i Moskau.
16	1621	Gustaf Adolf intager Dünamünde.
17	1819	Fredsslut mellan Sverige och Ryssland.
18	1783	Mathematikern Euler †.
19	1710	Astronomen Römer †.
20	1266	Birger Jarl *.
21	1477	Upsala Akademi invigd.
22	1535	Gustaf I:s gemål, Catharina †.
23	1846	Galle upptäcker planeten Neptunus.
24	1636	Banér segrar i slaget vid Wittstock.
25	1644	Astronomen Römer *.
26	1810	Sv. Successions-ordningen antages.
27	1808	Alexanders och Napoleons sammankomst i Erfurt.
28	1738	Läkaren Boerhave †.
29	1560	Konung Gustaf I †.
30	1789	Öfverste Armfelt slår Ryssarne vid Elgsön.

Väderleks-Kalender.

I denna månad börjar hösten med sina frostnätter att inträda såsom en budbärare för vinterns ankomst. Odlaren måste då med den största uppmärksamhet observera de vinkar, som naturen gifver om förändringarne uti väderleken, hvilken ofta inom några få timmar öfvergår från det bästa sommarväder till kall blåst eller frost och ful höst.

Värmens aftagande påskyndas. Under månadens andra hälft äro nätterna vanligen kalla och frost börjar inträffa. Medeltemperaturen är: för Stockholm, + 12 °, för Götheborg + 13 ¼ ° och för Lund + 13 ⅖ °. Vädret är i allmänhet mera klart än regnigt. Under månadens sista hälft äro de så kallade eqvinoktial-stormarne rådande. Om sommaren varit ovanlig regnig, så är troligt, att den påföljande vintern skall blifva sträng, ty den ovanligt starka utdunstningen har bortfört värmen från jorden. Åsynen af kråkor tidigt på hösten betyder en ganska sträng vinter; ty detta är ett tecken, att denna årstid redan begynt i de norra orterna. Om flyttfoglarne draga sin kos före Michaëli, så bådar detta en lindrig vinter, åtminstone till Jul. Oväder i Septembers sednare hälft påföljes nästan alltid af starka stormar. Våt September gör torr Oktober. Dimma om aftonen betyder regn om natten. Faller löfvet tidigt från träden, så är att vänta en vacker efterhöst och mildt väder. Sena blommor i trädgårdarne båda vacker höst och lindrig vinter. När björkar och pilar länge behålla sitt löf grönt i toppen, under det de fälla det tidigt på de nedra grenarne, så kan man vänta tidig vinter och god vår.

Klart väder inträffar: Om stjernfall ofta synas. Om nätterna äro ovanligt kalla. Om solen nedgår med ett guldgult sken. Om barometern vid nymåne och sista qvarteret stiger, eller faller vid fullmåne och första qvarteret.

Regnväder inträffar: Om fält, ängar och trädgårdar utbreda en doftande lukt. Om ingen dagg faller, eller den som redan fallit hastigt färsvinner. Om hundar blifva oroliga, sömniga och äta gräs. Om fisk som vanligen metas på krok, icke vill nappa. Om flugorna blifva mycket besvärande. Om kattorna putsa sina svansar. Om vinden är sydvest och luften ovanligt kall, under det att barometern står lågt.

«Under September-solens mattare strålar lägrar sig icke blott ett dödens och hvilans återsken öfver jorden, som öfverallt bär spåren af försvunnet lif och förgången skönhet, utan förgängelsen synes hafva lagt sin tillintetgörande hand öfver sjelfva källan till dess lifsådra, öfver solen, som äfven i sin middagshöjd blott sänder bleknade och afkylda tårefloder öfver dess aftynade behag. Tacksammare njuter då menniskan hvarje skön dag, såsom en oväntad skänk, fruktande att den är den sista; kärleksfullare skådar hon upp till den lifgifvande stjernan, hvilken likasom uttömmer sina sista krafter, slösar med återstoden af sin rikedom, för att ännu en gång fröjda sig åt jordens och dess, ljuset, värmen och lifvet älskande barns glädje. Såsom foglarne, hvilka mellan sommarens korta och långa nätter bekymmerslöst flaxat ikring, hvar och en på sitt håll, då åter närma sig hvarandra och i förenade skaror hasta att uppsöka en ny verld för deras lätta lif, så närma sig då äfven menniskorna, drifna af ett inre behof till hvarandra, söka för den stundande vinterkylan värme vid hvarandras hjertan och hoppas att med delade mödor lättare sträfva fram öfver de ökade bekymmer och omsorger, som lägga sig emellan stundens flyende fröjd och förhoppningar på en kommande vårsol, och fruktan att icke upplefva den, samt behofvet af ömsesidigt bistånd ingjuta i deras bröst, jemte saknadens vemod, längtan efter frid, försoning och kärlek.»

Naturhistorisk Kalender.

Med hvarje dag minskar sig de blommande vexternas antal. Tidlösa, Amaranth, Syrsälting, Pappersblomma, Monarda, Aster och Dragon. Fikonbladen blekna och Ormbunkar samt Svinrötter gulna för första rimfrost. Ärteträden fälla bladen och ekens blad bli torra och gulna. Af frukter mogna följande: Anisäpplen, Röda Sockerpäron, Jungfrupäron, Mirabeller samt Aprikos-, Catharin- och Damascener-plommon. I början af månaden bortflytta: Svalan, Näktergalen, Stensqvättan, Ringärlan och Rödstjertsångaren; vid medlet: Ängknarren, Blåkråkan, Gråa Flugsnapparen, Vakteln, Tranan och Vildgåsen, samt vid månadens slut: Stenfalken, Gladan, Nattskärran, Törnskatan, Piplärkan och Ljungpiparen. Laxen och Strömforellen leka. De ännu i Augusti lefvande insekterna ser man småningom försvinna; synnerligast uthålla de under affallna löf vistande skalbaggarne längst, samt äfven några arter, hvilka vistas i sällskap med röda myran, uti dennas näste, hvarest de gästvänligt upptagas om våren, då myrorna först visa sig i sina stackar samt qvarstadna derstädes, tills myrorna nedkrypa i sina vinterläger.

Frukträdgårds-Kalender.

Har barken väl lossnat, kan man under månadens första hälft okulera på det sofvande ögat. Brand- och kräftfläckar bortskäras och beläggas med trädplåster. För höststormarnes skull måste man, der så är nödigt, förse träden med pålar och förbättra skadade band. Alla vattenskott bortskäras omsorgsfullt från vuxna träd. Fruktfrön samlar man flitigt och utsår dem om möjligt genast. Fördelaktigt är äfven att nu gräfva upp hålen för träd, som skola utsättas påföljande vår. Mogna fruktsorter aftagas nu, hvaremot vinterfrukten får qvarsitta så länge som möjligt. Träden befrias från ohyra och mossa.

Blomsterträdgårds-Kalender.

Vinterlewkojan, Lackviolen och Pyrethrum Sinense omplanteras, Tusenskönorne omläggas, med plantornas vattnande innehålles, buxbom-infattningar lagas och ifyllas, långsamt groende perennier utsås. På alla afblommande perennier afskäras stjelkarne 6 à 8 tum högt öfver jorden. Ömtåliga plantor bringas i vinterqvarter, som dock dagligen vädras. Alla för drifhuset bestämda lökar planteras nu i krukor.

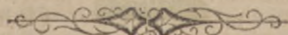
Astronomisk Kalender.

Solen ingår uti Vågens tecken den 22 September (Höstdagjemningen). Dagens längd aftager under månadens lopp med per medium 5 minuter dagligen.

Vid medlet af månaden synas, omkring kl. 8 på aftonen, i Norr: Lodjuret och Kameloparden; i N.O., Kusken, Perseus, och Cassiopea; i Öster: Väduren och Andromeda; i S.O.; Vattumannen, Pegasus och Ödlan: i Söder: Skytten, Stenbocken, Örnen, Lyran och Svanen; i S.V.: Ormkarlen och Herkules; i Vester: Bootes, Norra Kronan och Draken; i N.V.: Lilla Lejonet och Carlvagnen, samt i Zenith, Cepheus.

Sundhets-Kalender.

Emedan denna månad i de första dagarne ännu är varm, men i medlet ombytlig och kylig, är den icke fördelaktig för helsan och ger lätt anledning till förkylningar. Man rätte dieten efter väderleken. Omåttlighet i mat och dryck kan gifva anledning till febrar, rödsot och kolik; likaså njutandet af omogen frukt; icke fullkomligt mogen potates är äfvenledes skadlig. Bad och åderlåtningar äro i denna månad icke mera tjenliga.

Om Ljudet.

De flesta intryck från den yttre verlden mottagas genom örat och ögat; men, under det att det egentliga seendet och hörandet föregår dels i kroppens organer och dels uti själen, äro de verkningar, genom hvilka seendet och hörandet blifver möjligt, helt och hållet utvärtes, och skulle fortsättas i naturen, om också intet öra uppfattade ljudet och intet öga emottoge ljuset. Ljud och ljus bringa budskap från aflägsna ställen, men ljuset genomströmmar fritt verldsrymden från klot till klot, der hverest det näppeligen är möjligt att utvisa tillvaron af någon substans, under det ljudet, som fordrar mera materiella fortplantningsmedel, är inskränkt till jordens närmaste omkrets. Det är företrädesvis luften, genom hvilken ljudet kommer till örat. På höga berg, hvarest luften är starkt förtunnad, blifver ljudet derföre mycket svagt, och då luftkretsen blott når till en höjd af 10 à 12 mil öfver jorden, kan intet ljud höras i ett större afstånd derifrån. Låter man en klocka ringa i en flaska, från hvilken luften blifvit utpumpad, så höres intet ljud; men ljudet blifver allt starkare och starkare ju mera luft man släpper in i flaskan.

Ljudet kan således icke fortplanta sig genom ett lufttomt rum, och är derföre icke något för sig sjelf bestående; utan blott det intryck vi mottaga, när trumhinnan i örat försättes i en dallrande rörelse. Med ljudets fortplantning i luften, menas egentligen de uti luften frambringade dallringar, som meddela sig ifrån det ena stället till det andra, tills de slutligen nå örat, hvarest de meddela sig till trumhinnan.

Det sätt på hvilket ljudet fortplantas i luften, blifver lättast åskådligt genom att betrakta böljor i vattnet. Det är allmänt bekant att om man kastar en sten i ett stillastående vatten, så uppkommer rundt omkring det ställe, hvarest den nedföll, kretsformiga böljor, hvilka från detta ställe aflägsna sig allt mer och mer, så att när man betraktar en och samma punkt af detta vattens yta, synas upphöjningar och fördjupningar uppkomma efter hvarandra, med regelbundna mellantider.

På samma sätt uppkommer, när luften på ett ställe försättes i en dallrande rörelse, ett slags böljor rundt omkring samma ställe; men dessa böljor äro icke synliga och bestå icke uti omvexlande upphöjningar och fördjupningar, utan i förtätningar och förtunningar. För att göra sig detta mera åskådligt, kan man föreställa sig, att någorstädes i luften frambringas en explosion, t. ex. genom en bombs sprängning; det är då tydligt, att alla de luftdelar, som närmast omgifva bomben, måste drifvas utåt med en betydlig kraft; men dervid undanjagas de tillgränsande luftdelarne, hvilka ännu icke kommit i rörelse, och en förtätning af luften uppkommer på detta ställe. Den sålunda förtätade luften sträfvar att utvidga sig, och meddelar derigenom rörelsen åt de aflägsnare luftdelarne, samt åstadkommer en förtätning ånyo af luften, hvilken förtätning åter fortplantar rörelsen. Man inser häraf, att i explosions-ögonblicket frambringas en luftförtätning, som efterhand aflägsnar sig allt mer och mer från det ställe hvarest den frambringades. Men de luftdelar, som vid explosionen drifvas ifrån hvarandra, komma dervid på ett inbördes större afstånd än det ursprungliga, hvarigenom luften förtunnas på sjelfva explosions-stället; de kringliggande luftdelarne tillströmma då, för att fylla det tomma rummet, men aflägsna sig derunder från de längre bort belägna delarne; härigenom uppkommer en luftförtunning på något afstånd från explosionsstället, och denna förtunning fortplantar sig efterhand alldeles på samma sätt som den förstnämnda förtätningen, så att efter den första förtätningen följer en förtunning. Men i det luftdelarne strömma tillsammans från alla sidor emot medelpunkten, för att uppfylla det förtunnade luftrummet, uppnå de en hastighet, hvarigenom de komma hvarandra närmare än de ursprungligen voro; sålunda uppkommer åter en förtätning, och en dylik omvexling upprepas flera gånger med mycket korta mellantider. En sådan explosion föranleder följaktligen en följd af omvexlande förtätningar och förtunningar i luften, hvilka efterhand aflägsna sig från explosions-stället.

Man kan lätt öfvertyga sig om att ljudet icke fortplantar sig ögonblickligt, utan behöfver en viss tid för att komma från ett ställe till ett annat. Betraktar man nemligen på ett afstånd en arbetare, som slår med en hammare, skall man se hammaren falla förr, än man hör slaget, och, ju längre man aflägsnar sig, desto längre tid skall förflyta mellan hammarens fall och ljudet. Under det böljorna på vattnet skrida framåt med mycket olika fart, rörer sig alla slags ljud med lika hastighet. Detta visar sig mycket tydligt, när man hör musik, som exeqveras på afstånd; ty, ifall ljudet fortplantade sig med olika hastighet, allt efter som tonen är högre eller lägre, starkare eller svagare, så skulle man först höra alla de toner som fortplantade sig hastigast och sedermera dem som framskrida långsammare, hvarigenom både harmoni och melodi skulle alldeles upphäfvas. Men i huru stort afstånd man än hör musiken, blir både melodien och harmonien oförändrade och alla de särskilta tonerna måste altså, utan märkbar skillnad, fortplantas med lika stor hastighet.

För att mäta ljudets hastighet i luften, har man bestämt den tid, som förlöper mellan blixten och knallen från en afskjuten kanon, hvars afstånd man känner, och man har på detta sätt funnit, att ljudet fortplantar sig med en hastighet af 1115 fot i sekunden, då luftens temperatur är 0 grad; men för hvarje grad som celsii thermometer visar öfver fryspunkten, blifver ljudets hastighet 2 fot större, så att det vid omkring 20 graders värme i luften genomlöper 1155 fot i sekunden, eller ungefär 2 mil i minuten. Värmegraden har således ett märkbart inflytande på ljudets hastighet och detta är äfven fallet med den uti luften befintliga fugtighet; ty både vid förökad värmegrad och förökad fugtighet tilltager luftens spänstighet, under det dess täthet förminskas, och derigenom blifver ljudets hastighet större. Luftens tyngd deremot, hvilken mätes medelst barometern, har härvid icke något inflytande, i det ett förökadt lufttryck i samma grad ökar både spänstigheten och tätheten.

Ljudet som frambringas i fri luft, utbreder sig allt mer och mer, alltsom det kommer längre bort från sin utgångspunkt, och försvagas äfven i samma mån. Den förtätning, som i ett visst ögonblick frambringades i utgångspunkten, skall, efter 1, 2, 3 sekunders förlopp, hafva utbredt sig öfver klotytor, hvilkas radier äro 1155,2310, 3465 fot; men af dessa är den andra 4 gånger, den tredje 9 gånger så stor som den första, och antalet af irörelse-satta luftdelar blifver i det dubbla afståndet 4 gånger, i det tredubbla 9 gånger så stort. Häraf följer, att ljudet på ett dubbelt så stort afstånd är försvagadt till $^1/_4$, på ett tre gånger så stort till $^1/_9$, o. s. v.

Hindras ljuddallringarne att utbreda sig, skall ljudet dock icke försvagas, och man kan mera eller mindre öka det afstånd, till hvilket ett ljud kan höras. Frambringar man ljud vid den ena ändan af ett rör, som är lika vidt öfverallt, så kunna ljuddallringarna icke utbreda sig åt sidorna, och man kan på sådant sätt göra en sakta hviskning hörbar på ett mycket stort afstånd. En användning häraf är språkröret, hvilket dels kan anbringas mellan de särskilta rummen i ett hus och dels begagnas till åstadkommande af illusion genom talande dockor. Den såkallade osynliga flickan, som på sin tid gjorde mycket uppseende i Europa, var också utan tvifvel en användning af språkröret.

För att i fria luften kunna höras på ett större afstånd, begagnar man roparen, som genom sin kägelform till en del hindrar eller åtminstone minskar ljudets spridande åt sidorna.

Erfarenheten har lärt, att roparens trumpetformiga mynning är af stor vigt, men man är icke i stånd till att angifva någon tillfredsställande förklaring öfver orsaken härtill.

Rör sig ljudet i ett kägelformigt rör från mynningen åt spetsen, blifva ljuddallringarna sammanträngda ju mera de framrycka och i stället att försvagas blifver ljudet derunder förstärkt. Hör-röret är en användning häraf; det kan liknas vid en omvänd ropare, hvars spetsiga ända anbringas vid örats öppning, under det man talar i den vida ändan. Genom ljudets förstärkning skulle detta instrument vara ett hjelpemedel för lomhörda; men oaktadt man gifvit det mångfaldiga olika former, har det dock icke kommit att blifva allmänt begagnadt. Orsaken härtill må sökas, dels i den susning man alltid hör, när man håller en ihålig kropp i närheten af örat, hvarigenom ljudet förlorar i tydlighet, om det också vinner i styrka, dels i den omständigheten, att en lomhörd som begagnar hör-röret, dervid hindras att se den talandes munrörelser, och dymedelst beröfvas ett af de vigtigaste medlen för det hördas noggranna uppfattande. När ljudet på sin väg träffar ett hinder, kastas det tillbaka. Tänker man sig först, för enkelhetens skull, att ljudet träffar lodrätt mot en slät vägg, så inser man lätt, att de omvexlande förtunningarne och förtätningarne efterhand måste träffa väggen och dervid dels försätta väggens egen massa i en dallrande rörelse, hvarigenom ljudet kommer att fortsättas i samma rigtning, och dels verka tillbaka på luften och sätta den i dallring, så att ljudet kommer, fastän försvagadt, att röra sig tillbaka åt samma håll hvarifrån det kom. Är väggen mycket tunn, blifver den fortsatta ljudrörelsen den starkaste, men om den är tjock och fast, så får det tillbakakastade ljudet öfvervigten.

Träffar ljudet snedt emot väggen, så kan man tänka sig den sneda rörelsen såsom bestående af en rörelse rakt emot väggen och af en annan längs ned eller tätt intill densamma. Den förra kastas tillbaka, men den sednare fortsättes utan förändring, så att, när ljudet kommer in emot väggen från den högra sidan, skall det lemna den i en utåfgående rigtning mot den venstra sidan, och detta sålunda, att rigtningen af det tillbakakastade ljudet har samma lutning mot väggen som rigtningen af det ankommande. Denna lag för ljudets återstudsning anföres vanligen med följande ord: "återstudsnings vinkeln är lika med anfalls-vinkeln."

Om ljud frambringas midtför en slät vägg, skall den ljudrörelse, som går rakt emot väggen, kastas rakt tillbaka; den deremot som träffar väggens kant, skall, efter återstudsandet, aflägsnas mera från dess midt, och det återstudsade ljudet skall i det hela taget förhålla sig så som om det kommit från ett ställe beläget lika så långt bakom väggen, som det ställe hvarest ljudet uppkom, ligger framom densamma.

Är den tillbakakastande ytan bugtig, blifva omständigheterna mera invecklade; dock kan man i åtskilliga fall lätt följa det återkastade ljudets väg. Tänker man sig ljudet frambringadt i midten af ett ihåligt klot, så måste ljudet öfverallt träffa lodrätt emot klotytan, och derifrån tillbakakastas mot medelpunkten; det skall följaktligen spridas under den förstnämnda rörelsen och åter samlas under den sednare. Om ljudet utginge från ett ställe på ena sidan om klotets medelpunkt, men dock nära intill densamma, så måste det, efter återstudsandet, samlas i ett ställe på den motsatta sidan om medelpunkten. Om der-

emot ljudet uppkomme på ett längre afstånd från medelpunkten, skall återstudsandet icke försiggå så regelbundet; men i ett elliptiskt hvalf, hvilket kan betraktas såsom ett långsträckt klot, kan man alltid finna tvenne sådana punkter (brännpunkter) att de linier, som från dessa dragas till en och samma punkt af hvalfvets yta, båda hafva lika stor lutning emot densamma, hvarföre ett ljud som uppkommer i den ena brännpunkten, måste återstudsa till den andra. Häraf inses orsaken till att, när man i ett sådant hvalf, hviskar vid den ena brännpunkten, kunna orden höras och förstås vid den andra, under det de äro fullkomligt ohörbara på alla andra ställen. När man i ett rum med bugtiga väggar, talar tätt intill en af dessa, kan ljudet spridas blott åt sidorna, och föres, genom fortsatta tillbakastudsningar, längs väggen, samt kan höras, när örat placeras tätt intill denna, till och med på ett stort afstånd från det ställe, hvarest den talande står. Af dessa få exempel inses, huru origtigt det, i akustiskt hänseende, är att anbringa hvalf och bugtiga väggar i föreläsningssalar; ty nämnde ytor återkasta ljudet företrädesvis i vissa rigtningar, och uti hvilka det då blifver utomordentligt starkt, då det deremot på andra ställen knappast kan höras.

Genljud eller Echo beror på ljudets återstudsning; men det återstudsade ljudet erhåller detta namn blott då, när det börjar höras så långt efter det ursprungliga ljudet, att man kan åtskilja dem båda, såsom tvenne särskildta ljud. Då man talar tätt intill en mur, skall väl ljudet återstudsa, men blandas dervid med det ursprungliga ljudet och förstärker detta; men om muren är på ett afstånd af t. ex. 115 fot, så skall ljudet behöfva $1/10$ sekund, för att kunna hinna dit och $1/100$ sekund för att komma tillbaka, så att $1/5$ sekund förflyter emellan det ursprungliga ljudet och det återstudsade, och först i detta fall får återstudsningen namn af echo. Häraf synes att det finnes ett afstånd, inom hvilket muren icke bör vara belägen, om den skall kunna gifva echo. Detta afstånd beror på, huru många särskilta ljud som örat är i stånd till att uppfatta. Då man talar temligen fort, uttalar man icke flera, än 5 stafvelser i sekunden, så att afståndet till den återkastande väggen måste vara minst 58 alnar om de särskilta stafvelserna skola tydligen höras. Uttalas i detta afstånd från en byggnad flera stafvelser, skall echot af den första infalla med den andra ursprungliga stafvelsen, echot af denna med den tredje, o. s. v., så att det af den sista stafvelsen slutligen höres särskilt. Ett sådant echo kallas enstafvigt, och man inser lätt, att echot, för att återgifva de tvenne sista stafvelserna, måste åstadkommas på minst 115 alnars afstånd; för att återgifva de trenne sista stafvelserna på 173 alnars afstånd, o. s. v. Man har funnit echon, som kan återgifva ända till 14 stafvelser och dessa måste alltså hafva varit på 805 alnars afstånd, hvaraf följer, att ljudet kunnat höras på ett afstånd af något öfver 1600 alnar.

Finnas flera ytor, från hvilka ljudet kan återstudsa till samma ställe hvarifrån det utgick, och dessa ligga på olika afstånd derifrån, så hör man der ljudet upprepas flera gånger, synnerligen om det är starkt. Om dessa särskilta echon följa hastigt efter hvarandra, hör man, i stället för flera upprepade ljud, blott ett enda, men långdraget och otydligt.

Det är icke blott sammanhängande och utsträckta ytor, från hvilka ljudet kan återstudsa. Om detta vore fallet, skulle echo vara mycket mera sällsynt än det verkligen är. Man hör nemligen ofta echo från trän och i synnerhet från randen af en skog, oaktadt man knappt kan tänka sig något mera oregelbundet och osammanhängande än en sådan; men i det ljudet träffar trädens stammar, grenar och blad, skall väl mycket af ljudet kastas omkring i alla rigtningar, men en del dock alltid återstudsa samma väg tillbaka, och derigenom formera echo. Som detta kommer att bestå af ljud, återstudsadt från olika ställen och på olika afstånd, måste det blifva otydligt och långdraget.

Det nyssnämnda gäller äfven i afseende på andra oregelbundna kroppar, som gifva echo, såsom backar, berg, o. s. v.; ja det påstås till och med att skyarna kunna förorsaka detta fenomen, emedan man hört echo långt ut på hafvet, hvarest man icke kunnat upptäcka någon annan orsak.

Det afstånd till hvilket ett ljud kan höras, beror dels på dettas styrka och dels på dess tydlighet, hvilka båda egenskaper böra noga åtskiljas. Ljudets styrka beror icke allenast på storleken af luftens fram- och tillbakagående dallringar, utan äfven på luftens täthet, i det nemligen samma dallringar lättare och kraftigare meddela sig åt örats trumhinna i en tät luft än i en tunn. Deraf att en förminskning i luftens temperatur och fugtighet medför en tillökning i täthet, inser man att ljudet måste höras tydligare om natten än om dagen, tydligare om vintren än om sommaren och tydligare i polartrakterna än i de varmare klimaten. På bergen aftager i mån af höjden luftens tyngd och täthet och på stora höjder är derföre ljudet så svagt, att personer blott med en utomordentlig ansträngning kunna samtala med hvarandra nog högt för att höras och ett pistolskott ljuder icke högre än en klappning med händerna. Till ljudets tydlighet fordras, att den ljudrörelse som ögonblickligen uppkommit, skall äfven ögonblickligen träffa örat och bör således icke komma dit på särskilta vägar som hafva olika längd; dessutom måste andra samtidiga ljud höras så litet som möjligt, om intrycket skall hafva den största möjliga tydlighet. Som ljudet fortplantar sig med olika hastighet i varm och kall luft, måste ojemnheter i luftens temperatur minska ljudets tydlighet. Sådana ojemnheter finnas ganska många. De af solen belysta ställen hafva en högre värmegrad än de uti skuggan belägna, och dessutom uppstiger från hvarje uppvärmdt föremål en ström af varm luft. Dessa luftströmmar, hvilka förorsaka att luften på varma sommardagar sällan är rigtigt klar, förorsaka äfven att ljudet höres mindre tydligt. Genom ljudets återstudsning kan det på olika

vägar nå örat, och äfven härigenom blifva mindre tydligt. Slutligen uppkomma om dagen en ofantlig mängd särskilta ljud, hvilka minska hvarandras tydlighet, och detta är till en del orsaken till att ljudet höres tydligare om natten än om dagen. Af det nu nämnda inses att de minst gynnande omständigheterna för ljudets tydlighet hopa sig under en varm sommardag i en tätt bebyggd trakt, omvexlande med trän, byggnader och sådane öppna partier, hvarest solvärmen kan verka med sin fulla kraft och att deremot de mest gynnande träffas under en stilla vinternatt i polartrakterna på en stor isyta, hvarest luften både genom den låga värmegraden och den ringa fugtigheten har en hög grad af täthet, hvarest temperaturen öfverallt är fullkomligt lika och hvarest inga föremål kunna återkasta ljudet samt inga fremmande ljud höras.

Ljudets fortplantning genom luften har i det föregående omtalats såsom den hufvudsakligaste; men man kan lätt öfvertyga sig om att ljudets fortplantning äger rum äfven uti andra kroppar, än luften. Om t. ex. tvenne personer ställa sig, vid hvar sin ända af en lång bjelke, och den ena skakar helt sakta på den, så kan den andre höra det ganska tydligt, fastän ljudet är så svagt, att det, fortplantadt genom luften, alldeles icke skulle hafva hörts. Hänger man en silfversked vid tvenne trådar som viras omkring pekfingrarne och öronen täppas med dessa, skall man det oaktadt tydligt höra klangen af skeden, då den stöter mot en hård kropp; men om en annan person håller skeden med trådarne, skall man, under det öronen äro tilltäppta, höra ljudet mycket svagt. Det är följaktligen genom trådarne och fingrarne som ljudet i det förra fallet fortplantas till örat. Genom att låta en klocka ringa under vatten och på ett temligen betydligt afstånd derifrån neddoppa ett stort hörrör, till hvars öfver vattenytan uppstående spetsiga ända man kunde lägga örat, har man bestämt ljudets hastighet i vatten, och dervid funnit densamma vara ungefär fyra gånger så stor som i luften, och genom att mäta den tid, ljudet behöfde för att genomlöpa ett långt jernrör, fann man att dess hastighet i jernet är omkring tio gånger så stor som i luften.

Efter att hafva framställt en öfversigt af lagarne för ljudets fortplantning, skola vi nu betrakta ljudet i och för sig sjelft. De särskilta slagen af ljud har man gifvit särskilta benämningar, hvilka nästan alla hafva det egna att sjelfva ordets ljud till en del liknar det dermed betecknade ljudet. När ljudets dallringar följa regelbundet efter hvarandra, antager ljudet en viss jemnhet. Sådane ljud kallas toner, och det är om dessas frambringande och inbördes förhållande som i det följande skall göras en kort framställning. (Forts.)

Tunneln under Themse-floden.

Den namnkunniga tunnel som blifvit anlagd under Themsen och af hvilken vi här lemna våra läsare en xylograferad afbildning, öppnades med mycken högtidlighet i början af år 1843. Till den fest hvarvid detta jetteverk öfverlemnades till allmänhetens begagnande, och hvilken ägde rum den 25 Mars s. å., hade en mängd ansedda personer blifvit inbjudne; dessutom hade mer än 3000 åskådare infunnit sig. Kort efter kl. 4 satte sig den af en musikkorps åtföljda processionen i rörelse från *Rotherhithe* och tågade mot tunnelns andra ända i *Wapping*, i det man sålunda tillryggalade en sträcka af omkring 1200 fot under jorden.

Dagens hjelte var naturligtvis den store byggmästare, som man hufvudsakligen har att tacka för tunnelns tillvaro, nemligen Sir *Isambert Brunel*, till födseln fransman, och hvilken drottningen i England redan för flera år sedan utnämnt till riddare. Ett många gånger upprepadt, jublande hurrah hälsade honom, då man blef honom varse i spetsen för processionen. Vid den dinér, som tunnel-sällskapets direktörer hade föranstaltat för 100 förnäma gäster, utbragte presidenten, Herr Hawes, en skål för den utmärkte Brunel, hvilken redan för 40 år sedan hade uppfunnit en machin, som ännu begagnas på de kungliga varfven, i det han tillika höll ett glänsande loftal öfver den namnkunnige fransmannens beundransvärda geni och utomordentliga ihärdighet. Den modeste Brunel svarade härtill att det lyckliga utförandet af hans dristiga plan endast och allenast härflöt af det kraftiga understöd han erhållit af publiken, af den engelska regeringen och isynnerhet af Hertigen af Wellington samt Grefve Spencer.

Nästa Söndag var det en så stor trängsel vid ingången till tunneln, att man endast svårligen kunde komma in i densamma. Men redan nästföljande tisdagen var det förbi med denna trängsel. Nyfikenheten blef snart tillfredsställd, och tunneln kunde derefter ingalunda sägas vara talrikt besökt; ty de genom denna underjordiska väg förenade qvarter af staden London hade endast föga kommunikation med hvarandra. Imedlertid är det icke att betvifla att denna väg efterhand skall blifva allt mer och mer begagnad. Luften inuti tunneln har en angenäm värme, och här märker man icke det ringaste drag; gaslågorna brinna här lika lugnt som ljuslågorna i ett rum.

Det rum hvarest man vid inträdet betalar den bestämda afgiften af en penny, ökar i hög grad verkan af tunnelns i sanning storartade proportioner. Man tycker sig nemligen stå uppe i ett torn och derifrån nedblicka i skeppet af en ofantligt stor kyrka. Först sedan man passerat ned åt en lång, skön trappgång, får man sjelfva tunneln i sigte. Oaktadt utgifterna för fullbordandet af detta jätteverk betydligt öfverstigit den summa, till hvilken byggmästaren uppskattat omkostnaderna, utgöra de dock blott omkring hälften af det belopp som åtgick till Waterloobryggans fullbordande.

Redan år 1802 sökte ett sällskap att tillvägabringa en förbindelse mellan de genom Themsen från hvarandra skiljda delar af staden, genom att anlägga

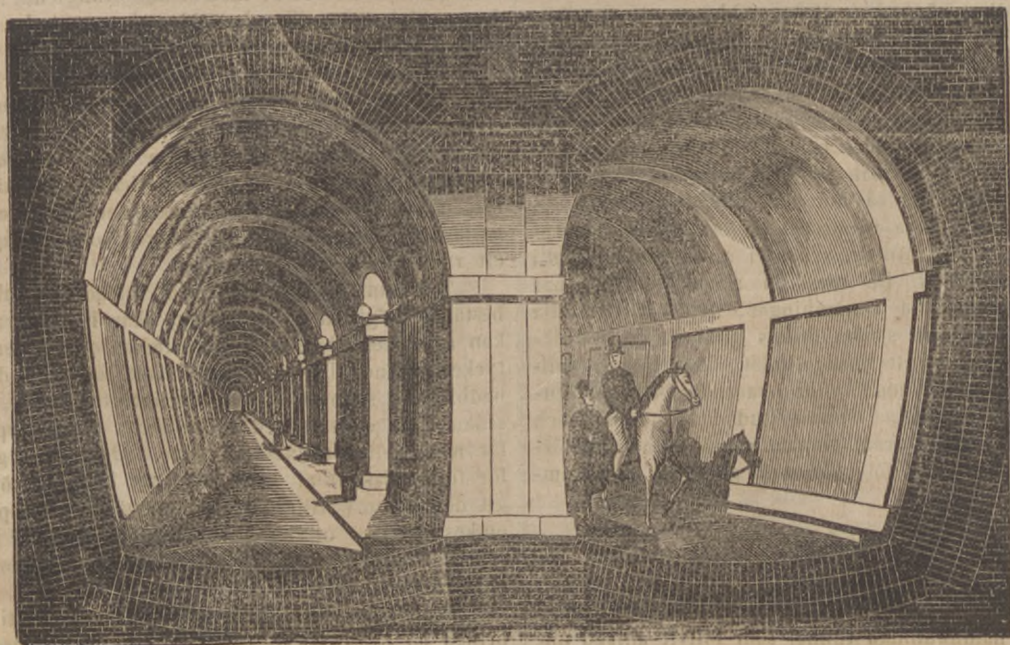
en underjordisk väg i närheten af det ställe, hvarest den nu fullbordade tunneln är belägen. Då detta första försök misslyckades, anställde man ett nytt försök något högre upp; men äfven här strandade man på de hinder som förut ställt sig i vägen vid utförandet. I en församling af sakkunnige män förklarade man sig då på det bestämdaste emot hvarje vidare dylikt försök.

Men T. Wynt, som ifrigt hade intresserat sig för detta företag, uppgaf dock icke hoppet om en sådan plans lyckliga utförande, och han hvilade icke heller, förrän han hade funnit en man som var vuxen detta arbete. Denne man var den fransyske ingenieuren Brunel.

Stödjande sig på den dittills vunna erfarenheten, utkastade Brunel nu en ny, storartad plan och fann medel till att möta alla de missöden, som möjligen skulle kunna inträffa under arbetets utförande. I Mars månad 1825 lade han hand vid verket. Först gräfdes ett schackt af 50 fots bredd, till ett djup af 40 fot; en ångmachin af 30 hästars kraft uppställdes, med hvars tillhjelp den gräfda sanden och jorden uppskaffades från djupet, och i botten af schacktet anlades en 25 fot vid grufva för vattnets afledande.

I Januari år 1826 skred man till sjelfva tunnelns öppnande, på ett djup af öfver 40 fot. Härtill måste man tillvägabringa en så stor öppning under jorden, att man deri kunde anlägga tvenne, tillsammans 34 fot breda och 22½ fot höga, med starka murar och hvalf omslutna gångar. Den ena af dessa gångar, hvilka båda upplysas med gas, är bestämd för de från venstra flodstranden kommande passagerare, hvaremot den andra äro för dem som begifvit sig ned i tunneln från flodens högra sida. Båda gångarne äro i midten skiljda från hvarandra genom de väldiga pelare som uppbära hvalfven. I medlet af September 1826 inträffade vattnets första genombrytning, då man redan hade blifvit färdig med en sträcka af 260 fot, och i Januari 1827 bröt vattnet åter igenom, sedan man redan hade medhunnit 350 fot af den underjordiska vägen. Dock kunde hvarken dessa eller åtskilliga andra kort derefter inträffande genombrytningar af vattnet sätta en gräns för det oförtrutna arbetet. Men den 18 Maj banade sig flodvattnet uti väldiga massor en väg ned till det raskt framskridande arbetet och fyllde hela tunneln. Med tillhjelp af 3000 tunnor lera, som nedsänktes i korgar och säckar, fick man hålet omsider tillstoppadt och i Juli månad fortsattes arbetena med fördubblad ifver.

Man hade redan hunnit till midten af strömmen, då plötsligen, den 12:te Januari 1828, åter inträffade en stor genombrytning af flodens vatten, hvarvid sex menniskor omkommo. Den härigenom uppkomna öppningen i flodens botten blef väl åter tillstoppad, men nu voro penningarne slut, och arbetet hvilade derföre ända till 1835. Då beviljade parlamentet ändtligen de behöfliga summorna för detta utomordentliga arbetes fullbordande. Det fortsattes nu med ny kraft och oförtruten ifver. Den 30 Augusti 1839 hade man lyckligen uppnått flodens lägre vattenhöjd vid den nordliga stranden och den 25 Mars blef hela denna jättebyggnad, enligt hvad vi förut anfört, högtidligen öppnad till begagnande för Londons innevånare.

Tunneln under Themse-floden.

Staden Mekka i Arabien.

Denna stad, af Araberna vanligtvis kallad *Macoraba* (d. ä. det stora Mekka) ibland äfven *Moadhemah* (d. ä. den ypperliga) är Muhameds födelsestad och en af muhamedanernas heliga städer; den hör till det Arabiska landskapet Hedschas och ligger en liten dagsresa (omkring 5 mil) från Röda Hafvet, i en trång dal, som slingrar sig fram emellan två, 100 till 500 fot höga berg, i en högst ofrugtbar trakt, hvarest ögat icke kan upptäcka ett enda träd. Ingen flod eller bäck förfriskar den resande i denna sandöken eller framkallar här det minsta tecken till vegetation. Inneslutne af berg och sandöknar och utsatta för en brännande sols hetta måste innevånarne hemta sina lifsmedel från andra trakter, då deras egen jordmån är fullkomligt oduglig, att löna åkerbrukaren för hans möda. Vattnet måste föras långt ifrån, genom en, till en del förfallen vattenledning af 7 mils längd. Emedlertid är klimatet icke så osundt, som man efter ställets läge skulle förmoda. Innebyggarne äro visserligen klena och blifva sällan gamla, men kroniska sjukdomar förekomma dock högst sällan bland dem.

Staden Mekka är på alla sidor fullkomligt öppen, men på en närbelägen höjd ligger en stark fästning och i dalen stå flera isolerade torn. De förnämsta gatorna äro reguliera; byggnaderna, som till större delen äro uppförda af sten och 3 eller 4 våningar höga, äro till en del mycket vackert byggda. Emedlertid hafva innevånarne ett eget intresse vid att hålla sina boningar i godt stånd och att pryda dem på bästa sätt, ty derigenom söka de, att ådraga sig pilgrimernas uppmärksamhet, då de till större delen lefva af dessa fremlingar.

Den största märkvärdigheten i Mekka är Kaaba eller «Guds hus«, som är af urgammalt ursprung och har redan långt före Muhameds tid, ja troligtvis till och med långt före vår tidräknings början, varit det vigtigaste föremålet för Arabernas religiösa vördnad. Kaaba står ungefär i midten af den stora, praktfulla, med torn rikt försedda moskéen, den enda i hela staden. Denna moské är byggd af fyrkantigt huggen sten; den är 44 fot hög, men hvar och en af dess sidor har endast en längd af 29 till 38 fot. I sydvestra hörnet står, till en höjd af 42 tum öfver golfvet, den egentliga helgedomen: en stor, svart sten (som man tror, skall den hafva varit en symbol af gudinnan Ozza eller Allat, d. v. s. Venus, hvaremot sjelfva Kaaba var helgad åt Sabas eller Bachus's tjenst), som rundt omkring är belagd med en omkring 1 fot bred silfverplåt. Denna sten består endast af vulka-

nisk basalt, som på utsidan är besatt med små, spetsiga och kulörta krystaller. Emedlertid äro alla rättrogna muhamedaner fullt och fast öfvertygade: att denna hemlighetsfulla sten fordom var en genomskinlig hyacint, som engeln Gabriel medförde från himlen till jorden och skänkte åt patriarken Abraham, men att den sedan genom en stor synderskas vidrörande blifvit svart och ogenomskinlig. Pilgrimerna kyssa denna sten med den största vördnad.

Det inre af Kaaba består af en enda sal, hvars tak uppbäres af två pelare. Pelarne och väggarne äro här behängda med det prägtigaste rosenröda sidentyg, broderadt med sköna silfverblommor. Denna dyrbara tapet föräras hvarje ny turkisk sultan vid hans thronbestigning och utbytes då mot en ny, lika praktfull tapet. Golfvet är belagdt med en mycket sällsynt slags marmor, hvarmed äfven platsen utanför Kaaba är belagd. Från den ena pelaren till den andra och från begge pelarne till väggarne gå tunga silfverstänger, från hvilka en mängd silfverlampor nedhänga i salen.

Utvändigt är Kaaba betäckt med svart kläde, som ombytes hvarje år, och kallas «Kaabas skjorta». Detta kläde prydes af en 2 fot bred guldlist och är besatt med språk ur koranen.

I en liten byggnad nära Kaaba finnes brunnen Zemzem, om hvilken muhamedanerna hysa den tron, att en engel på ett underbart sätt öppnat dess källåder för Hagar, då hon med sin son Ismael var nära att i öknen omkomma af törst.

Moskéen, som omsluter Kaaba är byggd af Kaliferna.

Som Muhameds födelsestad gäller staden Mekka och dess omgifningar, hos Islams bekännare för att vara en plats af utomordentlig vigt, till hvilken de företagit, och ännu i våra dagar företaga vallfärder från alla delar af verlden. Lagen bjuder hvarje Muselman, att han åtminstone en gång i sin lefnad skall förrätta sin bön i den heliga staden Mekka. Men det oaktat aftager i våra dagar antalet af pilgrimer betydligt, och i stället, att som i fordna tider medföra rika offer, äro de nu till större delen fattiga rättrogne, hvarföre förmögenhets-villkoren hos Mekkas nuvarande innevånare måste vara himmelsvidt olika mot deras förfäders, som blefvo rika genom de tillströmmande pilgrimerna. För öfrigt aftager innevånarnes antal, men uppskattas dock ännu till 30,000 individer; några delar af staden äro redan öde och ligga nu i ruiner, under det två tredjedelar af de öfriga husen stå alldeles toma.

Oaktat denna stads rykte för helighet, äro dess innevånare vida mer demoraliserade än innebyggarne i någon annan muhamedansk stad. Deras böjelse för tjufnad kunna de icke ens beherrska under det de befinna sig i den heliga moskéen.

Nära Mekka ligger äfven ett ställe, som likaledes är ett föremål för de troendes religiösa vördnad. Detta ställe är ett berg, kalladt *Arafat*, hvarpå, enligt folkets vidskepelse, Adam åter sammanträffade med Eva efter 200 års skiljsmessa och hvarest de då byggde det här ännu befintliga kapellet, innan de begäfvo sig från Hedschas till ön Ceylon.

Många af muhamedanernes heliga ställen både i och utanför Mekka blefvo år 1803 förstörda under stadens eröfring af Wechabiterna.

MINNESSÅNG

öfver

MAGNUS STENBOCK,

af

HERMAN BJURSTEN.

(Forts. fr. föreg. häfte.)

Andra Sången.

Vintersolen gick ur östervågor
Och af morgonrodnans purpurlågor
Herthas hvita täcke glänste ren —
Vapen fejades i morgonstunden,
Och vakteldarne i furulunden
Släcktes ut vid dagens första sken.

Striden stundar — den blir het och blodig —
Slå ej ned ditt öga; djerf och modig,
Skrufva bajonetten utan sorg!
Äran vinkar dig med friska kransar,
Fienden dig väntar bakom skansar —
Tag dem och befria — Helsingborg! —

Så han talar — och kring tappra leder
På sin stridshingst flyger upp och neder
Hjelten lifvande med blick och ord —
Och med jubelrop de honom svara;
Modigt Sveriges sista hjelteskara
Spränger fram till strid för älskad jord.

Hvad gör det, att ludna getskinn hölja
Deras lemmar? — lika djerft de följa
Nu, som fordom, kungens gossar blå —
Ingen fruktan deras arm förvekar —
Fridens söner uti stridens lekar
Gladt, som till en dans i bygden, gå —

Helsingborg ren dyker upp ur dimma,
Vid dess portar redan vapen glimma,
Långsamt närmar sig den Danska här!
Uti morgonrodnans sken han breder

Prunkande på fältet sina leder;
Blankt som solen glimmar hvart gevär —

Stolt, som horderna i Vallachiet,
Spränger fram det danska rytteriet
Uppå fålar, frustande af mod —
Stolta skara! snart skall döden härja
Dina leder, krossad skall du färga,
Drifvans hvita liljor med ditt blod. —

Stenbock talar: «Gossar, halt! — vi bida
Dansken här och sida invid sida
Låt oss kämpa, såsom äran bjöd!
Sveas sista förposter J ären
Och på edra bajonetter bären
I dess framtid seger eller död! —

Ej med feghet J dess fana fläcke,
Svepte heldre uti dödens täcke,
Färga det med rosor af ert blod —
Först när hvitögat J sen på Juten
Sigten långsamt, trycken af och skjuten
Midt i hjertat edert snabba lod! —

Friskt courage! se onder ut min gosse!
Modets låga i ditt öga blosse,
Färge kinden, höje stolt din barm! —
Och de granna rustningar, som blänka
Midt emot dig, nu du snart skall dränka
I en purpur, rykande och varm!»

Stenbock så — och modigt honom följa
Landets söner, liksom hafvets bölja
Följer stormen på dess vreda tåg —
Trummor hvirfla och kanoner skalla;
«Getapojkar» blifva hjeltar alla,
Då den djerfve lifvar deras håg. —

Vildt de vältra sig som hafvets vågor; —
Öfver eldgap, hvilka utspy lågor,
Kasta de likt leoparder sig —
Gapen tystna — hejsan! vår är dagen,
Vår är segren — fienden är slagen,
Juten flyktar uppå blodig stig. —

Väl vek Burensköld uppå sin flygel —
Men den andra sjelf med slappad tygel
Hän till seger Stenbock förde fram;
Ej hans krigare förstå att skona,
Mer än storm, som plockar lindens krona
Eller vigg, som splittrar ekens stam.

Hären fälldes, som en ungskog, härjad
Utaf bönders yxor, — purpurfärgad
Rosens skimmer drifvans lilja tog!
Huru högt mot sky du än sågs blänka,
Dina vingar fick ändock du sänka,
Öfvervunnen, stolta Dannebrog!

Ingen fiende mer syns — och hjelten
Böjer på de blodbestänkta fälten,
Dem han frigjort, sina knän till bön —
«Gud, jag tackar dig! Mitt land är frälsadt,
Segrens stråle oss på nytt har hälsat
Och förtryckaren har fått sin lön!»

Ej som fiende han mer skall föra
Sina drakskepp hit — ej mer förstöra,
Plundringslysten fridens trefna värf —
Ej, J åbor uti dalens skugga,
Blodregn skall på edra tegar dugga,
Ej er skörd mer hotas af förderf.

Men till bättre tankar skall man lyssna,
Stridens åskor en gång skola tystna,
Ej dess röda hane evigt gal.
Dagar af försoning skola komma,
Och ur blod skall fridens lilja blomma,
Doftande uti en lugnad dal!

Der af Sundets vågor fjellen nötas,
Våra söner en gång skola mötas
Ej med svärd — men lyror uti hand,
Och på spegelblanka böljor gunga
Mot den strand, der Seelands evigt unga
Stad sig höjer emot solens brand!

Ja jag vet det! — öfver Sundets vatten,
Blått som dagens himmel, — djupt som natten
Sången skall sin gyllne brygga slå —
Ej af stridsljud hennes hvalf skall bäfva,
Endast fridens andar skola sväfva,
Skilda hjertan enande derpå!

Tredje Sången.

Så flydde faran ifrån Sveas stränder
Och segren mot den arma log på nytt,
En saknad brudgum lik, som återvänder,
Med flyktig glädje till den brud han flytt.

Och fast af djupa dödssår hon förblödde,
Ännu en gång hon reste sig med mod
Och vacklande mot klipporna sig stödde
På branten af den afgrund, der hon stod.

En helig eld än i dess hjerta lågar —
Sitt sjelfbestånd hon än ej offra vill —
Och sina sår hon föga efterfrågar,
Blott *äran* ännu hörer henne till.
Höljd i dess mantel, svept kring blodig skullra,
Mot farorna hon vinkar med sitt svärd,
Och utan bäfvan hör hon åskor mullra,
Med hotfullt dån kring en förhärjad verld.

Väl icke kriget mer sin fackla tänder
På Skånes jord — frälst genom Stenbocks mod;
Men vildt hon flammar midt uti de länder
Dem Gustaf Adolph köpte med sitt blod.
Och Danskar, Ryssar och Polackar draga
Emot det öfvergifna Pommern ut —
De Bremen storma, Vismar de intaga
Och sjelfva Stralsund hota de till slut.

Kom så ett bud från kungen uti Bender:
«En här skall föras öfver Östersjön
Och Stenbock skydda våra tyska länder
Och gifva prof af nya mandomsrön —
Och sen han fienden på flykten slagit
Och jagat honom öfver blodig stig,
Sen på förbrytarns skaror hämnd han tagit,
Skall han i Polens öknar möta mig!»

Men split och tvedrägt, söndra Sveas söner
Och rådet vet ej mera hvad det vill —
Ej Carls befallning mera lydnad röner,
Man handlar, som han ej mer vore till!
Då framstår Stenbock på en annan sida
Och ordets svärd han förer lika lätt,
Som han fört krigets glafven på den vida,
Den blodigt återköpta skånska slätt.

Och vid hans tal kabalens tunga tystnar,
Intrigen blyges för sitt lömska svek;
Det är en *Svensk,* som talar — skaran lyssnar —
Och hänförs och beundrar snillets lek —
De veta ett en *man* står bakom orden —
En man, sjelf färdig till att offra allt,
Sitt lif, sin frihet för den dyra jorden,
Hvars son han var, om ödet så befallt.

Och alla lifvas — alla gifva gerna
Sin sista skärf för kung och fosterland —
Och än, vid ljudet utaf stridens terna,
Drar lejonet emot Germaniens strand.
En ringa skara — men med tappra sinnen
De gå att blöda på en främmad jord —
En jord, omsväfvad utaf fädrens minnen,
Af stora andar, stammande från nord.

Och här — omhvärfdt utaf mångdubblad fara —
Sin kända bana lejonet bröt fram —
Och trottsande stod Stenbocks hjelteskara
Som emot stormen ekens fasta stam.
Men stormen plockar bladen dock omsider
Och kronan sköflas af dess anda kall —
Tills, brottande mot evigt nya strider,
Det stolta trädet lutar mot sitt fall.

Dock innan dess — ännu en seger blänkte,
Och ännu virades en lagerkrans —
Sitt sista skimmer aftonsolen stänkte
Kring svenska vapnen med odödlig glans.
Och Gadebusch skall icke häfden glömma —
Vår äras sista, blodbestänkta dag —
Hur djupt vi sen den bittra kalk fått tömma
Af nesa och af tunga nederlag!

Men blodigt flammar emot himlen branden
Af Altona — en fläck uppå din sköld;
Dock mindre uppå din — förrädaranden
Brandfacklan kastade dit in med köld —
Här bröts din makt, o hjelte, — dessa lågor
Din äras och din segerlyckas bål —
Du flydde, ilande på frusna vågor,
Du segersälle! här du fann ditt mål.

Du föll — och Sveas hopp — det gudaburna,
Föll, liksom lagren ifrån hennes hår —
Vår lycka jordades — och vid dess urna
I sorg den höga hjeltemodren står.
Dess *sista kämpe* nämnes du med heder,
Fast kort och flyktig var din segerdag;
Och, sjelf en bleknad bild, på knä du beder
Vid svenska krigarärans sarkophag!

Men rent, som stjernan uppå nordens himmel,
Står än ditt namn i våra häfder qvar;
Det bleknar ej bland alla stjernors hvimmel
Fast seklers moln sin slöja kring det drar —

Och mången gång, då qvällens vindar draga
Med stilla susning öfver Nordens haf,
Du stiger upp ur minnets riddargraf
Och täljer åter din förglömda saga.

Staden London.

(Forts. fr. föreg. häfte.)

Enär Londonsboerna, likasom engelsmännen i allmänhet, hysa en afgjord böjelse för spel, så är det icke underligt, att i London finnas oräkneliga spelhus, i synnerhet i Westend, hvarest spelas höga hazardspel, oaktadt dessa äro förbjudne. Ett sådant spelhus är alltid stängt om aftonen; men man behöfver endast klappa på, för att straxt blifva insläppt. Polisen fruktar man icke, enär denna icke vågar, utom i utomordentliga fall, att intränga i en engelsmans boning. Ett af de elegantaste spelhusen är Piccadilly-Saloon, hvarest den unga och eleganta verlden spisar, dricker, spelar och skämtar med de vackra, men lättsinniga fruntimmer, hvilka i stor mängd hitkomma, för att söka äfventyr.

En stor mängd tiggare finnes i London. De tigga antingen såsom blinda, lama, stumma eller enarmade, eller påljuga sig något annat kroppslyte. Bland dem finnas äfven många fremlingar, isynnerhet irländare. Emedlertid är tiggeriet på sednare tider, sedan Sir Robert Peel inrättade en ordentlig polis, icke på långt när så stort, som förr. Till tiggarnes klass kan äfven på sätt och vis räknas alla gatsopare och annonce-kringbärare, äfvensom de hessiska qvastflickorna (Broom girls), isynnerhet från trakten kring Butzbach, af hvilka man ser en mängd vandra kring gatorna, efter utseendet för att sälja sina varor, men egentligen endast för att tigga. Dessa flickor stå i hög gunst hos folket, och ve den, som på gatan vågar behandla dem på ett förnärmande sätt.

Bland Londons offentliga nöjen, intaga theatrarne ett utmärkt rum. Drurylane rymmer 3,611 personer och Coventgarden 2,200, hvaremot Qveenstheater (italienska operan) endast rymmer 2000 personer, på sina 22 parterre-bänkar och 6 logerader. På den sistnämnda theatern samlas den eleganta och förnäma verlden. Första platsen kostar 20 Rdr; den lägsta 4 Rd. Här finner man det mest eleganta sällskap. I första logeraden visar man sig endast i frack, ibland äfven i strumpor och skor, med hvita handskar och svart hatt; damerna visa sig i den utsöktaste klädsel, till och med på galleriet, hvarest man äfven finner godt sällskap. Nyssnämnde 3 theatrar kallas «kungliga theatrar« utan att likväl hafva något med hofvet att skaffa. På dem spelas endast från Oktober till midten af Juni, nemligen under det den förnäma verlden vistas i staden. Representationen börjar klockan 7 och slutar efter midnatt, då der, sedan hufvudpjesen är slutad, gifves ett mindre stycke eller en ballet för halft pris. Alla theatrarne hafva sina salonger, hvarest serveras allahanda förfriskningar och såväl här som i gångarne bakom logerna, hafva lättfärdiga fruntimmer sin tummelplats.

London har dessutom 8 theatrar af andra rangen, bland hvilka den berömda Astleytheater, hvarest hundradetals ryttare och fotgängare, samt kanoner, elephanter, lejon och tigrar, framföras på skådeplatsen. Äfven finnas i London ännu 8 theatrar af 3:dje rangen och en mängd skillings-theatrar för handtverkare och allmoge, som här betala 1 penny för entréen; på dylika ställen hvarest under representationen drickes bränvin och öl och rökes tobak, saknar man naturligtvis all elegans.

Vanligtvis gifvas äfven koncerter på theatrarne, isynnerhet på italienska operan, hvarest man då får betala entréen med 1 eller 1½ guinee.

London har mer än 800 bokhandlare och 300 boktryckerier, utom en mängd konsthandlare. Här utkomma omkring 200 periodiska skrifter, hvaribland 71 tidningar.

I denna kolossala hufvudstad finnas 106 ansenliga bryggerier; från många af dessa lemnas årligen ½ million fat öl (Ale och Porter) till ett värde af 64 millioner Riksdaler. I bryggeriet, som tillhör Bartely & Barnes, finnas, utom mångfaldiga maskinerier, mer än 200 arbetare och 120 hästar sysselsatta; ölet förvaras i 126 jättefat, hvardera af 30 fots diameter och 40 fots höjd.

Konung Georg den fjerde, som besåg detta bryggeri, uppvaktades i ett sådant jättefat med en präktig dejeuner, utan att han observerade, hvarest han spisade. I ett annat bryggeri sprängde ett sådant fat sina ofantliga jernband, så att dess innehåll öfversvämmade de närliggande gatorna och bragte alla grannarne, af hvilka flera drunknade, i verklig lifsfara.

Denna stads handel och sjöfart har uppnått en ofantlig höjd och utsträcker sig kring hela jorden, i det den omfattar tre femtedelar af hela den brittiska handeln. Dagligen anlända öfver 45 skepp; antalet af de årligen in- och utgående fartygen uppgår till 16,000, utan att räkna de 10,000 småfartyg och båtar, som äro sysselsatte med lossningen och lastningen, eller med resandes transporterande. Summan af det dagligen cirkulerande myntet uppskattas till 12 millioner Riksdaler, köpmännens kapitaler till 4680 R:dr, den årliga utförseln till 1120 mill. R:dr. Vid tullväsendet äro 1200 personer sysselsatte.

Londons polis omskapades 1829 af Sir Rob. Peel och är nu förträffligt organiserad. På ett försök infördes den först i Westend och sedermera äfven i City. Fordom måste både husegare och hyresgäster förrätta polistjenst eller lega andra, att göra deras tjenst, hvilket gaf anledning till mycken oordning. Nu deremot äro endast vid utomordentliga tillfällen några tusen borgare skyldige att göra tjenst som konstaplar.

Polisen består af en högsta kommission med 3 bisittare. Dessa hafva de särskildta polisdivisioner, hvari London är indelad, under sitt öfverinseende. Hvarje division, som har ett visst antal polis-officera-

re och sitt särskildta vakthus, är indelad i 8 sektioner och hvar och en af dessa åter i 8 undersektioner (Beats). Hvarje division har två konstapelskompanier af 1 superintendent, 4 inspektorer, 16 sergeanter och 144 konstaplar. De sistnämnde bära blå rockar med uppstående kragar, hvarpå deras sergeantsskaps begynnelse-bokstäfver, deras nummer och staden Londons vapen äro broderade: i City med gult och i Westminster med hvitt ullgarn, hos officerarne deremot med guld eller silfver. Deras knappar äro af samma färger som dessa broderier; de bära runda hattar, i kallt väder mörka, långhåriga civilrockar och i regn eller snöväder dylika af vaxduk. De äro obeväpnade och bära ej en gång en käpp, men hafva deremot en med bly beslagen, halfannan fot lång baton i fickan, utom den lilla konstapelsbatonen med kronan af messing. De exerceras ej, men äro alla kraftfulla män och i allmänhet goda boxare.

Med outtröttlig ifver sköta dessa konstaplar både natt och dag sin tjenst; de bidraga att hålla behöflig ordning emellan de vid gatuhörnen sammanpackade vagnarne, hafva ett vaksamt öga på misstänkta personer, förebygga skandaler, arrestera tjufvar och berusade personer o. s. v.; de hafva uppsigt vid eldsvådor och lägga band på de om aftnarne och nätterna kringstrykande fruntimrens fräckhet. Kort sagdt, de äro alltid oförtrutne i uppfyllandet af sina tjensteåligganden och isynnerhet till stor hjelp för fremlingar, emot hvilka de alltid äro ytterst höfliga och tjentvilliga. Hvarje konstapel erhåller 18 Riksdaler i veckan.

Utom Konstaplar finnas äfven i större delen af London, Väktare, hvilkas korps är organiserad på samma sätt, som den hamburgska nattvakten. Dessa Watchmen kampera om natten i flyttbara hus (Bax) och kalla i nödfall, medelst en skramla, sina kamrater till hjelp. De tillkännagifva ej allenast klockslaget, utan äfven väderleken.

Dessutom finnes i London äfven en ridande polis (Hors Patrul), som beväpnad genomströfvar såväl hufvudstaden som kringliggande trakt, och en år 1798 inrättad flodpolis, som nattetiden patrullerar på Themsen i båtar och söker att förekomma de ofta förefallande stölderna på floden.

Polisen leder äfven de förträffliga eldsläckningsanstalterna. Knapt har på en eller annan punkt en eldsvåda utbrustit, förrän sprutor och manskap hastigt tillkomma, gatan spärras då straxt af polisen och nu användas pråmsprutor och ångsprutor, så att elden snart hinner blifva qväfd. Oaktadt det under årets lopp i London göras brandsignaler 8 à 900 gånger, så göres likväl aldrig något offentligt allarm och sällan afbrinner mer än ett eller högst två hus, ja vanligtvis endast några få rum.

Det finnes omkring 3000 konstaplar, och den öfriga polispersonalen lär utgöra 2000 personer. Någon hemlig polis känner man icke i London; sådant strider i allmänhet helt och hållet mot engelsmännens karakter. Då det år 1816 skulle inrättas en dylik polis, fanns ingen som ville åtaga sig en polisspions föraktliga roll!

Bland Londons fängelser är Newgate det äldsta. Här inspärras tjufvar, mördare och andra som hafva gjort sig skyldiga till bedrägerier eller äro dömda att transporteras till Botanybay; de förbrytare, som äro lifdömde, förvaras i särskildta mörka fängelser. Newgate kan rymma 900 fångar; likväl finnas här sällan mer än 400. Omkring 3000 fångar beträda årligen detta fängelse. Utom detta finnas i London ännu 8 andra fängelser, hvaribland Cold-Bath-fields, som tillika är korrektionsinrättning med en trampqvarn för motsträfviga fångar. Men i alla dessa fängelser må fångarne allt för väl; man har derföre på sednare tider försökt att anlägga ett tukthus, Penitentiary Millbank, efter amerikanska sytstemet. Denna byggnads uppförande kostade 11,000,000 Rdr; den är belägen vid södra ändan af Westminster, och innehåller 6 från torn i midten utgående flyglar, i form af bastioner, vid hvilkas hörnen äro höga torn; hela anläggningen är omgifven af en hög, åttkantig mur med vattenfyllda grafvar, som endast har en utgång åt Themsen. Fångarne äro hvar för sig inneslutne i små, 12 fot långa celler med ett fönster, och tukthuset kan ständigt öfverses af uppsyningsmannen i det medlersta tornet. Byggnaden är 3 våningar hög och kan emottaga 1000 personer.

En dylik byggnad är det, med en kostnad af 2,000,000 Rdr uppförda Pentonville fängelset, som blef färdigt 1843 och benämnes så efter dess läge. Det är bestämdt för fångar från 17 till 35 års ålder, hvilka äro dömda till transportation för icke öfver 15 år. En till 18 månader inskränkt pröfvotid afgör, efter direktörernas godtfinnande, till hvilken förbrytarekoloni fångarne skola afsändas för hårdare eller lättare arbete.

Gäldstugan «Qveens- (Kings-) bench är äfven bestämd för sådane, hvilka förbrutit sig emot tryckfriheten. Här finnes både kaffehus, vinkällare och spisställen, privatbalar, theater och en kyrka. Omkostnaderne vid intagandet i detta fängelse belöpa sig till 3 sovereigns, och endast den som kan betala dessa, intages här. Fångarne i Kingsbench kunna fortfara att sköta sina vanliga göromål och arbeta ej allenast för de andra fångarna, utan äfven för stadens borgare, och ofta komma både hustrur och barn till dem. Äfven personer, som frukta, att blifva arresterade för skuld, fly hit, enär de i detta hus icke kunna gripas af rättens tjenare.

Här finnes en särskilt, af fångarne sjefva fastställd rätt, hvartill domarne väljes bland fångarne. Hvarje fånge erhåller af sin kreditor dagligen 4 pence till sitt underhåll; om dessa penningar icke äro inbetalte lördagsmorgon så försättes fången, ögonblickligen i frihet. Hvart 7:de år befrias sådana gäldenärer, hvilka äro fängslade för mindre än 500 £ skuld genom en benådningsakt. Omkring 3000 fångar äro ständigt inspärrade i Kingsbench.

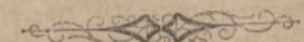
Äfven Fleet prison och New-Debtors prison, för 400 pensionärer äro gäldfängelser. För gäldenärer,

hvilka ännu ega medel att förskaffa sig lifvets beqvämligheter, finnas äfven i London de såkallade Sheriffs Office Houses, som Sherifferna hålla, och hvarest gäldenärer, hvilka kunna betala derför, erhålla flera eleganta rum, som de likväl icke våga lemna förrän de uppgjort med sina kreditorer eller begifva sig till ett allmänt fängelse.

Sedan 1829 förefalla icke dödsstraff så ofta, som förr, så att under loppet af ett år, endast 3 eller 4 dödsdomar utföras; andra lifdömda benådas och sändas antingen till Botanybay eller andra engelska kolonier för lifstiden eller blott för 12 á 20 år. Afrättningarne verkställas alltid i Newgate, hvarest ett fönster är ändradt till dörr; genom denna utträder på en trädbro när klockan fattas 5 minuter i 8 om morgonen, förbrytaren, på hvilken en nattmössa är neddragen öfver ansigtet. När sista klockslaget af åttonde timman ljuder från St Paulskyrkan, bortryckes stöttan under bron, och nu hänger förbrytaren. Vid dylika scener är alltid ett stort tillopp af folk; ty det är med den engelska pöbeln som med pöbeln i alla andra länder: den betraktar hvarje afrättning som en fest.

Staden London har omkring 2000 milda stiftelser. Här finnas flera marin- och militärhospitaler t. ex. Hospitalet i Chelsea: en imposant byggnad, belägen vid Themsen och en god fjerdingsväg från Westminster; här finnes en stor militär-uppfostringsanstalt för 1000 barn af landtsoldater; ett invalidhospital för 400 man, hvilka bo i denna prägtiga byggnad, utom 10,000 som endast erhålla pension; här finnes äfven en marinskola och en stor botanisk trädgård. Dessutom finnas i London 22 stiftelser för sjuka och krymplingar; 107 allmosehus för gamla och behöfvande; 18 till understöd för allahanda behöfvande, utan afseende på ålder: 30 hus, från hvilka utlemnas läkemedel utan betalning, samt 216 allmänna sjukhus. — Bartholomæushospitalet, stiftadt år 1102 under konung Henrik den förste, vårdar omkring 4000 sjuka i sjelfva hospitalsbyggnaderne och lika så många utom desamma; det är tillika en bildningsanstalt för unga läkare och chirurger. Thomashospitalet med 6 sjuksalar och 430 sängar, sköter årligen omkring 9000 sjuka. Här finnas födslostiftelser, en stiftelse för 400 hittebarn och det bekanta Bedlamhospitalet, som vårdar omring 300 sinnessvaga.

Alla Londons milda stiftelser tillsammantagna hafva en årlig inkomst af 16,000,000 Rdr och understödja 80—100,000 personer. Sjelfva stadens fattigskatt uppgår till omkring 9,400,000 Rdr årligen, af hvilken summa omkring 135,000 personer erhålla understöd.

Ludvig Schwanthaler.

Oaktadt man redan länge hade förutsett det slag, som träffade den sköna konsten, då *Ludvig Schwanthaler* den 14 Nov. 1848, efter långvariga lidanden, slutade sin verksamma bana, kändes dock denna förlust smärtsam, öfverallt hvarest hans namn var kändt. Likasom Danmark för tre år sedan sörjde öfver förlusten af sin Thorvaldsen, begråter Tyskland nu hans elev, Schwanthaler, som, fastän han blott hade uppnått en ålder af 46 år, dock efterlemnade en mängd arbeten, hvilka skola bibehålla hans namn till den senaste efterverld.

Schwanthaler var son till en bildhuggare i Tyrolen och föddes i Ried den 26 Augusti 1802. Som han redan tidigt hade blifvit bestämd för vetenskapernas studium, följde han i München med mycken ifver och framgång den honom föreskrifna bana, i det han hufvudsakligen egnade sin tid åt det grekiska språket, emedan de grekiska skalderna erbjödo hans med den helleniska karakteren beslägtade åskådningssätt och känslor, den rikaste och kraftigaste näring. Men då hans fader dog, såg han sig nödsakad att gripa till bildhuggarekonsten, ty den hade gått i arf under flera generationer inom hans familj.

Vid akademien i München, som stod under den visserligen verksamme, men högst pedantiske Langers styrelse, fann den unge Schwanthaler ingen uppmuntran; ja, direktören, som icke gillade att Schwanthaler ännu städse sysselsatte sig med vetenskaperna, gaf hans moder det råd: att hon skulle låta sin son lära något annat, emedan han icke gjorde några framsteg i konsten! Men sonen lät härigenom ingalunda vilseleda sig. Han for 1826 till Rom, för att någon tid arbeta under Thorvaldsens ledning och, hemkommen 1827, inrättade han en egen verkstad i München.

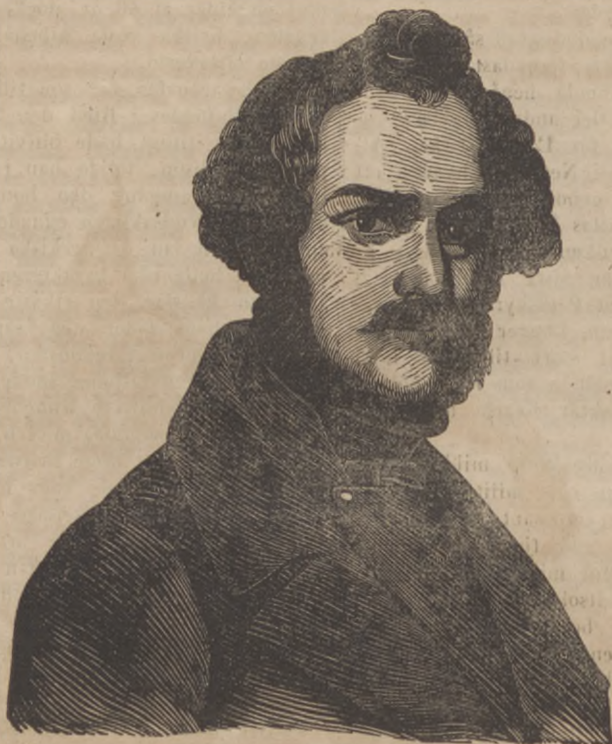
Det första större arbete, som uppdrogs honom till utförande, var för konung Maximilian den förstes räkning. Det skulle förfärdigas af silfver och hålla öfver etthundrade fot i längd. Schwanthaler gjorde då ett skönt utkast, föreställande gudarnes och deras följeslagares upptagande i Zeus' palats i Olympen, hvarvid hans snille för första gången uppenbarade sig i all sin glans. Tyvärr blef detta arbete icke fullbordadt, emedan konungen, som hade beställt det, dog och hans efterträdare fästade sin uppmärksamhet mera vid andra konstverk.

Romantiken var Schwanthalers egentliga hem. Redan som gosse hänrycktes han vid läsningen af riddar-romaner; såsom man omgaf han sig med vapen, redskap o. d. från medeltiden; och först i den riddareborg, som han hade byggt åt sig vid Isar, fann han uppfyllandet af sitt lifs dröm. I sina romantiska produktioner var han oöfverträfflig. Med framgång försökte han flera gånger att förena den antika med den romantiska rigtningen.

Bland denna konstnärs många arbeten vilja vi här blott anföra: Mozarts, Jean Pauls, Markgrefven Fredriks af Baireuth och Ludvigs af Hessen bildstoder, äfvensom de i Ludvigskyrkan anbringade statuer, föreställande Christus och evangelisterna Paulus och Petrus.

Schwanthalers begrafning ägde rum den 17 Nov.

1848, under ett smärtsamt deltagande af nästan halfva Münchens befolkning. Basuntoner och psalmmelodier höjde sig mot himmelen, svarta rökskyar hvirflade sig uppåt från de blossande facklorna, och vid konstnärens stilla hvilorum höll målaren A. Feichlein med rördt hjerta ett i sanning herrligt tal till den bortgångnes minne.

Ludvig Schwanthaler.

Staden Magdeburgs eröfring under trettioåriga kriget.

Det fruktansvärda trettioåriga kriget, som förvandlade en stor del af Tyskland till en ödemark, hade redan rasat i tretton år. Det begynte år 1618; år 1631 ryckte Tilly och Pappenheim med 30,000 man mot Magdeburg, ty Tilly hade fast beslutat, att, till hvad pris som helst, eröfra denna stad, för att derigenom gifva ett afskräckande exempel åt alla protestantiska riksstäder.

Magdeburgs stridskrafter motsvarade ingalunda de belägrandes styrka; staden hade nemligen blott 2,000 man fotfolk, 300 ryttare och 5,000 vapenföra borgare. Men alla lifvades af mod och förtröstan, och öfverste Didrik Falkenberg, en tapper och i krig erfaren man, som Gustaf Adolf hade skickat till Magdeburg, ledde försvaret med lika stor ihärdighet som klokhet. Emellertid kunde han likväl ej hindra de kejserliga trupparne att, inom förloppet af fyra veckor, bemäktiga sig samtliga utanverken, samt omsider framrycka tätt intill stadsmurarne.

Magdeburgarne hade redan bortskjutit nästan hela sitt krutförråd; de begynte redan känna en tryckande brist på lifsmedel. Men, oaktadt allt detta, gjorde de ständigt djerfva utfall mot de belägrande, i det de hoppades på hjelp af deras i närheten varande räddare, de tappre svenskarnes ridderlige konung. Detta oaktadt nekade dock kurfursten af Sachsen svenskarne det fordrade genomtåget genom sitt land.

Den 9 Maj låt Tilly plötsligen upphöra med Magdeburgs beskjutande, och de fiendtliga eldgapen blefvo kort derefter bortförda. De hårdt ansatta magdeburgarne betraktade detta såsom ett gynnsamt tecken, och trodde att den svenska konungen redan ryckt fram med sin här till stadens undsättning. De vaksamma borgarne höllo emellertid god vakt hela natten igenom, men då denna natt i ostörd ro förflutit, begynte de emot morgonen att blifva mera sorglösa och fatta godt hopp, hvarföre de också beslöto att, efter så obeskrifliga ansträngningar, öfverlemna sig åt en kort stunds hvila, hvilket de också gjorde.

Emellertid hade magistraten och kommendanten församlat sig på rådhuset, för att utfärda svar till en kejserlig trumpetare som Tilly d. 8 Maj

skickat in i staden, för att uppfordra densamma att gifvas sig. Herrarne rådplägade ännu med hvarandra, då storm plötsligen blåstes från stadstornen. Fulla af förskräckelse grepo de nu alla till vapen.

Tvertemot Tillys mening och hans krigsråds åsigter af saken hade grefve Pappenheim i sin otålighet plötsligen, emellan kl. 6 och 7 om morgonen, befallt sina trupper att angripa den belagrade staden, och de hade lika hastigt, som häftigt, utfört denna hans befallning.

Snart ljöd det kejserliga fältropet: «Jesus, Maria!« både på bröstvärnet och på vallarne, samt kort derefter jemväl på stadens gator. Ty Pappenheimarens vilda skaror hade redan inträngt i sjelfva staden.

Den dristige Falkenberg kastade sig nu på sin häst; i spetsen för sina trofasta krigare gallopperade han fram mot fienderna och ville tvinga dem tillbaka. Straxt genomborrades han af en kula, och störtade till jorden.

Tillys intågande i Magdeburg.

Stadens innevånare, både män och qvinnor, försvarade sig med förtviflans kraft i gatorna, husen och kyrkorna; de sköto genom fönsterna, samt kastade stora stenar ned på de kejserliga trupparne. Men allt var förgäfves. — De värnlösa flyktade; men intet tillflyktsställe, ingen helgedom kunde längre skydda dem. Med djefvulskt jublerande rusade eröfrarne omkring och mördade öfverallt på deras väg; de skonade ingen ålder, intet stånd, intet kön; de misshandlade, mördade eller skändade hvarje menskligt väsende, som föll i deras händer.

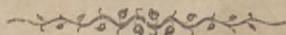
Strömmar af blod runno nu öfverallt. Här vandrade jemrande barn omkring, der trampade vandraren på lefvande och döda; här trängde af blod drypande Kroater, Walloner och Ungrare in i husen, här störtade berusade soldater ut från desamma, lastade med invånarnes dyrbaraste egendom, eller släpande med sig unga qvinnor och barn, hvarefter dessa omenniskor kastade barnen i lågorna. Ty hela staden stod redan i flammor, såsom en enda, ofantlig autodafé till ära åt de ädle, som här ledo och dogo för friheten. Blott stadens domkyrka, Jungfru Marie-klostret och några fiskarekojor vid Elben skonades af de giriga lågorna.

Omsider blefvo till och med de fiendtlige officerarne förskräckte öfver detta förfärliga skådespel,

och ville göra slut på soldaternas raseri; de ilade derföre till Tilly och besvuro honom, att med sitt magtspråk tygla de ursinnige! Men den gamle känslolöse Tilly svarade dem kallt: «jag vill tänka på saken: om en timmas tid kunnen J komma tillbaka! Soldaten måste ju ha något för sina ansträngningar och faror!«

Då lågorna omsider voro släckta, genomsökte segervinnarne de ännu rykande grushögarne och funno derunder halfdöda menniskor, samt kastade både de qväfdas och ihjelslagnas lik i floden, som således med sina böljor bortförde 6000 liflösa kroppar. Om kring tusen nästan icke till lik förvandlade och till hälften bjelhungrade menniskor kröpo nu fram ur Domkyrkan. Den gamle Tilly skänkte dem lifvet, och låt utdela lifsmedel till dem.

Den 25 Maj intågade segerherren öfver de blodbestänkta, rykande ruinerna i den nyss så stolta staden Magdeburg. Den gamla domkyrkan var den enda byggnad, som då höjde sig ur grushögarne. Det var ett verkligen förfärligt triumftåg, som Tilly här höll! — I domkyrkan låt han nu hålla en högtidlig messa, äfvensom Te Deum blef afsjunget!

Det nya Katholska Kapellet i Köpenhamn.

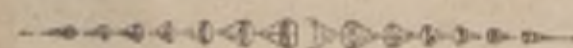
(Se afbildningen å sista sidan af föregående häfte.)

Katholska församlingen i Köpenhamn räknar omkring 600 medlemmar. Då denna församlings kapell, beläget i Bredgaden, mellan Fredriks-Hospital och Kirurgiska Akademien, länge befunnits vara alltför inskränkt, köptes af församlingens föreståndare en ansenlig gård i Störrestrædet, för att inrättas till kapell. Men denna plan vann icke bifall från högre ort. År 1842 uppfördes på den förra kyrkobyggnadens grund ett nytt och präktigt kapell. Den 21 Augusti lades grundstenen till detsamma, vid hvilket tillfälle, i en dertill inrättad fördjupning, nedlades en koppardosa, fylld med medaljer och mynt. Det nya kapellet invigdes högtidligen, d. 1:ste November. Redan 17 dagar derefter uppkom i det inre en genom de origtigt anbringade värmerören, förorsakad eld, som uppbrände det präktiga altaret, smälte flera af de der anbragta silfver- och messingfigurer samt förderfvade taket, hvilket genom sina smakfulla målningar och glänsande förgyllningar företrädesvis ådragit sig uppmärksamhet. Tillfölje af denna brand måste kapellet tillslutas för en tid.

Professor Hetsch som utkastat planen till byggnaden, hade också tillsyn vid dess uppförande. Såväl kapellet, som den dertill hörande skolan, hafva att tacka isynnerhet framl. Pater Biancos gifmildhet för sin tillvaro, emedan han härtill testamenterade hela sin efterlemnade förmögenhet. Detta nya kapell, som blott behöfde en mera fri plats, för att vara en verklig prydnad för Bredgaden, utmärker sig genom rena former och en med statuer smyckad hufvudfasad, hvilken bär följande inskrift:

Christo Redemptori Sacrum.

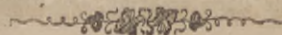
Kapellet innehåller trenne altaren, nemligen högaltaret och tvenne mindre altaren, hvilka äro anbringade å ömse sidor i sjelfva skeppet. Ifrån påfven har kapellet emottagit såsom gåfva: tvenne kostbara, fullständiga mess-drägter, en förgylld kalk, en monstrans af silfver och en ypperlig målning, föreställande Christus på korset, men hvilken målning, vid ofvananförde eldsvåda, alldeles förderfvades.

Hvilka kunna vara orsakerna till den mindre goda ståndpunkt, hvarpå den svenska handtverkaren befinner sig?

Svaret på denna fråga kan icke gifvas bättre, än genom att anföra hvad en af Sveriges nu aflidne, mest utmärkte landhöfdingar, Hierta, säger i femårsberättelsen öfver Jönköpings län 1833:

«Ingen handtverkare eller näringsidkare i Europa synes ega så föga sinne, som den svenska, för de stilla och småningom ökade framsteg, som grunda sig på en liten hopsparad fördel, hvilken väl blott förer med långsamma, men säkra steg till välstånd och rikedom. Den svenske näringsidkaren, vill icke allenast vinna raskt och öfverdrifvet, utan äfven så snart som möjligt utbyta det förvärfvade mot njutning och vällefnad; han vill vara rik, för att kunna lefva yppigt, och förmögen, för att lefva väl, och innan han blir någotdera, låtsar han sig redan vara det. Icke nog med, att han sällan tänker på att bespara något af hvad han förtjenat; han drager tillika vexel å en väntad förtjenst, och lefver gemenligen utöfver sina tillgångar. Den ruin, som i de högre borgarklasserna ofta blir häraf en följd, leder dem väl sällan till fattighuset; den ditsänder blott kreditorerna; men i de lägre klasserna leder ett sådant öfverdrifvet lefnadssätt slutligen icke allenast till fattigdom, utan också till fattigförsörjning, som i städerna till en betydlig grad besväras af handtverkares barn. Orsaken härtill ligger dels i brist på sinne för hushållning, dels i fåfänga, eller kanske rättare i afund, som från urminnes tid blifvit ansedd för ett stående drag i svenska nationallynnet. Detta tål ingen öfverlägsenhet; det ringare ståndet vill icke vara sämre än den, som står närmast öfver detsamma. Då nu i vårt samhälle finnas många afdelningar, uppstår härvid en mångfaldig täflan, om hvem som först skall ruinera sig. Detta onda häfves kanske mindre genom öfverflödsförordningar och förmaningar, än genom exemplet af en tarflig och flärdlös lefnad. Af denna kan man vänta det bästa; men det är möjligt att man ännu kan komma att få vänta länge derpå.

Påfven Gregorius den sextonde.

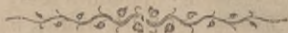
Gregorius den sextonde, den nuvarande påfvens företrädare, föddes den 18:de September 1765 i Belluno, på Venedigs territorium. Innan han d. 23 Februari 1831 upphöjdes på den påfliga stolen, hette han Mauro Capellari. Redan såsom Camaldulensermunk ifrade han i sina skrifter för upprätthållandet af påfvedömets magt och storhet, hvarvid han utvecklade en lika så vidsträckt som grundlig lärdom. I Rom, dit han begaf sig år 1795, valdes han till general-prokurator och sedermera till generalvikarie för sin orden. Dessutom utnämndes han, af dåvarande påfven, Leo den tolfte, till prefekt för romerska propagandan för hedningarnes omvändelse och kätteriets utrotande. År 1825 blef han, af samma påfve upphöjd till kardinal.

Efter Pius den åttondes död, som inträffade i November månad, år 1830, blef Capellari af de i konklaven församlade kardinalerna utkorad till påfve, och såsom sådan antog han då namnet Gregorius, till minne af Påfven Gregorius den femtonde, stiftaren af förenämnde propaganda. I Rom visade man sig emellertid missnöjd öfver, att en munk, som icke var född i kyrkostaten, hade uppnått denna höga värdighet, och på flera ställen, ja, äfven i Rom, utbröto oroligheter, som knappast kunde dämpas genom de österrikiska vapnens mellankomst.

År 1832 utfärdade Gregorius XVI en påflig bulla, som med hot om bannlysning skulle framkalla ett lugnare tillstånd i Kyrkostaten. Som hans helighet förmenade, att önskningarne om reformer och förbättringar i statens förvaltning och institutioner härrörde af upplysningen, hvilken städse blef allt me-

ra allmän, sökte han att hämma framstegen af den «farliga upplysningen«, genom att inskränka och lägga band på undervisningen. Icke allenast i kyrkostaten uppträdde han mot det missnöje, som nästan öfverallt lät förmärka sig, utan äfven genom ett circulär år 1832 till alla biskopar, yttrar han sin «heliga vrede« öfver den rådande bristen på vördnad för kyrkan, hvilken brist han ansåg vara en af de många förderfliga följderna af «den skamlösa upplysningen och den såkallade friheten« hvarjemte han uppmanade dem till, att fasthålla vid de från förfädren ärfda meningar och institutioner samt motsätta sig införandet af hvilka reformer som helst och förbättringar!

Gregorius den sextonde afled år 1846 och efterträddes af den nuvarande påfven Pius den nionde.

Kort öfversigt af Svenska Näringarnes historia.

(Forts. fr. föreg. häfte.)

Hans efterträdare blef Gustaf 2:dre Adolph (1611 — 1632) och med kraftig hand grep denne statsrodret. I början af 17:de århundradet aflöste Engelsmän och Holländare Lybeckarne i handeln på Sverige. Gustaf sökte inskränka denna och göra sitt eget folk till en handlande nation. År 1614 utgaf han en handelsförordning, hvilande på samma grundsatser, som den engelska navigationslagen, hvilken synes hafva varit dess mönster. I det af honom anlagda Götheborg stiftades en handelsförening, hvars fartyg skulle besegla alla haf, men som måste afstå derifrån i anseende till Spaniorernas motstånd. Men på samma gång som han sökte befrämja handeln på utlandet, lade han band på den inländska, genom upprättande af landttullen, — $^1/_{32}$ af varornas värde — och accisen. De olika klasserna af städer: upp-, stapel- och sjö-städerna ålades att hålla sig strängt inom de för dem uppdragna gränser och icke blanda sig i hvarandras förrättningar. Hvarje enskilt klass af borgare tilldelades en bestämd verksamhet, och skarpa gränsor drogos mellan landtmannens och stadsborgarens. Det fanns knappt någon betydande varuartikel, utan att handeln med densamma drefs såsom monopol, med privilegium, m. m. Redan före denne konungs tid hade regenterna tillegnat sig förköpsrätt till alla in- och utländska varor. Denna rätt, likasom den handel, konungarne sjelfve drefvo med de såsom skatt erlagda naturaprestationernas förvandlande i penningar, gåfvo regenterna medel att föra krig.

Äfven för handtverkeriernas fria bedrifvande lades hinder i vägen antingen medelst förbud att drifva dem på landet, eller, när regeringen såg sig nödsakad att tillåta detta, med den inskränkning, att de ej fingo vara städerna närmare än vissa mil. Men det blef ej så lätt för kungen att äfven betaga adeln missbruket af den deras privilegier åtföljande rättighet, att för eget behof låta utföra hvilket arbete som helst, samt af hvem som helst, utan att skatta derföre; ty under förevändning att de arbetade för en adelsman, befriades många handtverkare, så väl på land som i stad, från att betala skatt. För öfrigt bemödade sig Gustaf Adolf, så vidt det med så många inskränkningar kunde låta sig göra, att främja rikets åkerbruk och industri. Vid Motala samt på andra ställen anlades hammarsmedjor; tyska gjutare och smeder inkallades. Bland märkliga män, som sålunda inkommo i Sverige, var *Louis de Geer*, som synnerligen bidrog till jernhandteringens uppkomst, och hvars efterkommande ännu hafva ett aktadt namn i landet. Såsom de orter, hvarest regeringen hade gevärsfabriker, nämnas Arboga, Finspång, Jönköping, Norrköping och Söderhamn. I Stockholm och på Finspång funnos kanongjuterier, som lemnade ända till 24:pundiga kanoner. År 1630 stiftades det bergsamt, som under Gustafs dotter och efterträderska blef det nuvarande Bergskollegium. År 1624 utgjorde stångjernshamrarnes antal 176, 1639 voro de redan 451, och tillverkningen uppgick till 145 à 150,000 skeppund.

Den första klädesfabrik i Sverige anlades i Upsala, sedermera uppkommo andra i Nyköping, Jönköping, Kalmar, Arboga och Kungsör. För att befrämja dessa, inrättades schäferier af tyska får, och bonden uppmanades att anskaffa sig sådana i stället för de inhemska. Regeringen hade fårhjordar på åtskilliga ställen i landet. Till fromma för klädestillverkningen förbjöds all införsel af utländskt kläde. Öfverhufvud befästades prohibitivsystemet under denna konungs tid. År 1651 inrättades ett handels- och kommers-kollegium, som skulle hafva tillsyn öfver navigationens, handelns och manufakturernas befordrande. Så väl handtverkare som handlande sökte han bibringa flera kunskaper än dem, som nätt och jemnt tillhörde deras yrken, derigenom att han påböd inrättande af borgareskolor, hvarest de, som voro ämnade åt sådana yrken, kunde lära sig läsa, skrifva, räkna och föra bok. Men härmed hade det ingen framgång. De industriella näringarne förblefvo icke desto mindre i temligen medelmåttigt skick, dels derföre att rudimaterier fattades för desamma, dels derföre att de ej funno köpare.

Såsom ett bevis på näringarnes tillstånd under Gustaf II Adolf, men äfven ett huru mycket hans store minister Axel Oxenstjerna stod öfver sin tid, kan tjena hvad han, bland annat skrifver, efter konungens död, från Frankfurt am Mayn till riksrådet: att, änskönt der kunde vara åtskilliga skäl, som talade för handelsförordningarne den tid, de utgåfvos, så är dock så mycket numera säkert, att handeln lider dervid, att den alltid fordrar frihet, likasom att städerna ej blomstra derföre att endast 2 à 3 köpmän uti dem drifva handel; men städernas väl främjas deremot, när folkmängden tilltar i samma mån som konkurrensen, vid hvilken alla stadens borgare finna sin räkning, hvarföre man äfven bör upphäfva skråna och deras stränga *leges*. Han anför Götheborg såsom ett bevis på, att fri marknad är till stort gagn för

såväl den inre som utländska handeln. Bäst vore, säger han, att regeringen toge sina inkomster af ordentlig tull och öfverlemnade handeln till borgarne. Hvad jordbruket angår, så utfördes spannmål under vanliga år; från Holland infördes kreatursracer, äfven införskref man derifrån bönder, som fingo bosätta sig vid Jönköping. På flera kungsgårdar anlades schäferier, hvartill får införskrefvos från Tyskland; äfven anlades stuterier.

Det var denne vise statsman, som styrde riket under Gustafs dotter Christinas minderårighet; men den utländska politiken medtog för mycket af hans tid, för att bringa till verkställighet de statsekonomiska grundsatser, som vi i det föregående sett honom bekänna. Sedan Christina börjat sjelf regera, styrdes riket med mindre kraftig hand, och med näringarne hade det ej heller någon vidare framgång, ej ens sedan denna excentriska drottning år 1654 nedlagt regeringen till förmån för sin frände, pfaltzgrefven Carl X Gustaf (död 1660), ty denne fann för mycket sin lust i kriget.

Under Gustaf II Adolf hade aristokratien med tanken på sina i trettioåriga kriget ådagalagde förtjenster börjat blifva mäktig; den blef slutligen så öfvermodig och undertryckte de öfriga ständerna till den grad, att dessa slutligen år 1682 uppdrogo oinskräkt makt åt Carl X:s efterträdare, Carl XI (död 1697). Sedan Sverige år 1679 erhållit fred, började han att upphjelpa åkerbruk, handel och industri, hvilket han så mycket bättre kunde göra, som han hade fria händer som enväldig regent. Hvilka grundsatser han i detta afseende hade samt följde, synes derutaf, att när missväxt inträffade, förbjöd han ej utförseln af spannmål, utan införskref säd från utlandet. När landshöfdingen i Bohuslän hade förbjudit utförseln af spannmål, ogillades denna åtgärd af konungen med den anmärkning, att sådant skedde till landtmannens största skada, eftersom han sålunda skulle få ganska litet för sina varor, enär borgarne visste, att han ej kunde utföra dem. När det en gång talades om att sätta taxa på saltet, svarade han, att detta just vore rätta sättet att få priset derå att stiga. — Äfven denne konung försökte att hålla handverkerierna fästade vid städerna, men lyckades ej deruti. Det var en ständigt pågående kamp mellan stad och land. År 1669 utfärdades allmänna, för hela riket gällande skråartiklar, hvaruti de hittills varande slutna skråna upphäfdes; men konungen vidmakthöll ej sin egen författning, utan beviljade undantag derifrån. Borgmästare och Råd ålades, att i förening med skråna bedöma mästerstycken; skråborgarne fingo rättighet att jaga bönhasar, dock undantogos derifrån de handtverkare, som arbetade för adeln och dess betjente. Dock erhöllo skråna någon motvigt derigenom, att han tid efter annan gaf åt enskilta personer eller kompagnier monopolier, ej endast på nya uppfinningar, utan äfven på redan kända tillverkningar. När detta uppväckte missnöje, förändrade han det sålunda, att vissa städer fingo monopolium på vissa tillverkningar. Att handtverkerierna med allt detta ej uppnådde någon hög ståndpunkt, synes tydligt derutaf, att under det att stränga lagar utfärdades emot införseln af sådant, som ansågs kunna förfärdigas hemma i landet, tilläts införande af skor, hattar, borstar och dylika vanliga förnödenhetsartiklar. Konungen hade likväl inkallat fremmande arbetare samt utfärdat handtverksprivilegier, som ibland annat bestämde, att alla rudimaterier, som infördes från utlandet, skulle vara fria från tull, samt endast betala en recognitionsafgift af ⅛ procent. — Bergväsendet var ett föremål för konungens särdeles omtanka, och metaller voro ett af exportationens hufvudföremål. Stora Kopparberget ansågs såsom rikets skattkammare. År 1650 lemnade det 20,321 skeppund koppar, hvilket är mera än det någonsin hvarken tillförene eller efteråt gifvit. Jernmalms upptäckande uppmuntrades, och det förordnades, att hvarje jernverk skulle hafva sin egen stämpel, samt att mindre godt jern ej finge utföras. När det fattades jernverksägarne penningar för att drifva handteringen, erhöllo de understöd. Slutligen tillverkades så mycket jern, att man befarade det det skulle sakna afsättning, och en agent utsändes i Europa för att bereda sådant. År 1695 funnos uti Sverige 489 masugnar, 532 jernhammare och 827 härdar. Tillverkningen utgjorde det året 223,147 skeppund.

Ankarsmedjor, kanongjuterier, stålverk, spikhammare, alunverk, svafvelbruk, marmorbrott, m. m, anlades. Med hänsigt till handeln hade konungen mera liberala grundsatser, än hans företrädare, hvarutaf vi redan sett exempel hvad spannmålshandeln angår. Han lossade de band, med hvilka handeln i bergslagerna var bunden; handeln med kanoner, som varit ett regale, frigafs. Han uppmuntrade till byggande af skepp, som kunde begagnas såväl för krig som för handel. När han dog, hade Stockholm 79 skepp af första ordningen och 150 andra. Af de 556 fartyg, som ägdes af andra städer, kunde 32 begagnas till krigsfartyg. Fartygen voro bemannade med 4000 matroser. Huru mycket näringarne än uppmuntrades, så höllos de dock under förmynderskap. Sålunda förbjödos år 1685 köpmännen att bygga flera fartyg, än magistraterna ansågo nödvändigt. För att befrämja handel och sjöfart, blefvo flera goda lagar utfärdade. Till inrikes handelns och skeppsfartens befrämjande ombyggdes Hjelmare-kanal och flera vattendrag upprensades. Genom alla dessa anstalter, genom förbudssystemet samt den stränga kontroll konungen höll öfver alltsammans (otrogne embetsmän lät han hänga), uppblomstrade fabriker och manufakturer, och handel och sjöfart nådde en höjd, som mycket närmade sig nyare tiders. Klädesfabrikerne sysselsattes isynnerhet med tillverkningen af gröfre kläden. År 1686 voro svenska arméens kläder af inhemsk tillverkning. År 1691 utgafs en förordning, enligt hvilken det ej tilläts de handlande att införa fremmande kläde med mindre de höllo i gång ett visst antal väfstolar, eller voro delägare i en fabrik eller köpte så mycket inhemskt kläde, som erfordrades för deras och deras underhafvandes behof. För statens räkning anlades en klädesfabrik, som likväl

sedermera öfverläts åt enskilta. Den hade 50 väfstolar. Silkesmanufakturerna uppmuntrades mycket. Personer skickades till Persien att hemta silke. Silkesfärgning uppkom. År 1672 och 1680 lades högre tull på införseln af franska sidentyger, och år 1692 förböds dess införsel helt och hållet. Linneväfnader voro redan i gång i Helsingland och Vestergöthland. Från Schlesien införskrefvos drälls- och damastväfvare; kattunstryckerier anlades i Stockholm och Götheborg; garfveriers och saffiansfabrikers antal ökades; glasbruk anlades, särdeles i Skåne, och tillverkningen steg snart så högt, att införseln af glas blef förbuden, med undantag af fransyskt glas. Tobaksfabriker inrättades i nästan alla stapelstäder, sedan införseln af rull- och kardustobak blifvit förbjuden. Vidare anlades sockerraffinerier, pappersfabriker, vaxblekerier, m. m.

De framsteg, som sålunda blifvit gjorda i näringarne, blefvo emellertid af föga varaktighet medelst det bedröfliga tillstånd, i hvilket sonen, Carl XII, bragte riket genom sin håg för kriget, likasom de sundare begrepp om tullväsendet, som denne konung hade, derigenom äfven blefvo utan gagn. Uti ett bref af år 1713 till kommers-kollegium säger han: salt, säd och annat sådant, som allmogen och gemene man har af nöden, måste beläggas med endast låg tull; deremot må man gerna lägga hög tull på sådant, som endast tjenar till öfverflöd och som är till hinder för inhemska näringars uppkomst. De varor, som tillverkas i landet och utföras, böra ej besväras med tull, eller åtminstone med en ganska obetydlig; sak samma med de rudimaterier, som införas för manufakturernas behof, såsom ull, tobaksblad, o. s. v. Konungens behof af penningar gjorde att dessa grundsatser ej kommo landet till nytta. Tullförordningen af 1715 är i helt och hållet motsatt anda, och ännu mera den af 1718. När denne konung föll 1718, hade Sverige ingen handel, ingen industri. Dennas tillstånd kort efter konungens död skildras sålunda: det är högst beklagligt att det ej hade någon längre varaktighet med manufakturerna; af de i förra århundradet anlagda och i gång varande fabriker fanns knappt något tecken qvar 1720, med undantag af några förderfvade väfstolar och annan redskap, hvaremot utländskt kram tagit öfverhand i riket. Sverige var blottadt på folk och penningar.

Efter honom besteg systern, Ulrika Eleonora, thronen. Med ständernas samtycke uppdrog hon regeringen åt sin gemål, Fredrik af Hessen (död 1751). Härigenom förändrades rikets såväl inre som yttre förhållanden. Den oinskränkta konungamakten blef kringskuren af en ny regeringsform 1719 och 1720. Konungens makt inskränktes af rådets pluralitet, och dennas återigen af ständerna, som voro rikets egentliga herrar. Hvarken Fredrik eller hans efterträdare, Adolf Fredrik af Holstein-Eutin, hade kraft nog att bekämpa de politiska partierna, som beherrskades dels af Frankrike, dels af Ryssland och England, och som vid de inre oroligheter, som deraf uppstodo, nära hade bragt riket till sin undergång, tills Gustaf III, år 1772, genom sin revolution gjorde en ända derpå. Det är denna period, som kallas *Frihetstiden*, under hvilken tvenne partier, *Hattarne*, det fransyska, och *Mössorna*, det ryska, stodo fiendtligen emot hvarandra samt leddes af fullkomligt motsatta gaundsatser, så att det ena partiet, så snart det kom till styret, nedbröt hvad det andra hade uppbygt. Hattarne, uppmuntrade af lifligheten hos den nation, som ledde dem, framskredo, men ej med behörig besinning, så att under dem de framskridande näringarne måste komma att lida så mycket mera, så snart de åter fingo sakna deras beskydd. Mössorna deremot, stationära såsom den styrelse, som inspirerade dem, läto sakerna gå sin gång och företogo blott föga för att gifva dem en annan rigtning.

Straxt efter Carl XII:s död var man betänkt på att sluta de krig, i hvilka riket var inveckladt, och detta uppnådde man genom att afstå flera vigtiga provinser. Sedan freden blifvit återvunnen, försökte man med Arvid Horn i spetsen för pet gamla mösspartiet allt intill 1734 att läka de sår, som riket undfått, samt upphjelpa det ödelagda och folkfattiga landet. Jonas Alströmers patriotiska bemödanden att främja näringarne inträffade under denna period. Landet började åter att komma sig, åkerbruket lyftades, odlingen af potatis infördes, uppdikning af kärr och mossar uppmuntrades, äfvensom odlingen af hampa och tobak. Men ännu 10 år efter freden stodo många hemman öde, och många endast vanskötttes. Såsom en uppmuntran för landbruket och spannmålshandeln erhöllo skånska städerna tillstånd att utföra spannmål, när priserna på stället icke öfverstego $3^1/_2$ daler k. m., för korn $2^1/_2$ och hälften för hafre. Utförseln steg likväl i medeltal icke till högre än 4,800 daler årligen. Med allt detta bragtes Sverige dock ej så långt att det kunde brödföda sig af egen afvel. I synnerlig motsägelse mot dessa bemödanden stodo dock tjenstehjonsstadgarne af 1723 och 1739, uti hvilka bönderna förbjödos att hålla mera än ett visst antal tjenstefolk efter hemmanens storlek, hvaremot det tilläts adeln och ståndspersoner att hålla så många lättingar de ville, endast de ej begagnade dem till åkerbruket.

Handeln i allmänhet sökte man upphjelpa, särdeles genom plakatet af den 10 Nov. 1724, som förbjuder främmande eller befraktade utländska fartyg, att till Sverige införa andra än produkter från deras egna länders kolonier, plantager eller handelsplatser. Följden häraf blef, att i slutet af 1727 hade de svenska fartygens antal stigit till 480 och steg sedan ännu högre. Från 1743 till 1747 byggdes 380 fartyg öfver och 314 under 50 läster. De förra lastade tillsammans 35,299 och de sednare 7,339 läster. Ej mindre sökte man att befordra *Industrien*. Hvar och en som lärt ett handtverk, erhöll rättighet att drifva detta såsom frimästare, samt utan att behöfva göra mästerstycke. Det var tillräckligt att han inför magistraten uppgaf hvad slags handtverk han ville drifva, och derpå söka burskap. En frimästare kunde inträda i vederbörande skrå, och en skråmästare blifva frimästare. Denna anordning gaf anled-

ning till mycken stridighet, som fördes med omvexlande framgång. Än afskaffades frimästare, än återinfördes de. De industriella näringarne tillvexte, och i förhållande dertill vidtogos anstalter, som ansågos kunna vara till fromma för dem. År 1724 utgafs en förordning, som vid strängt straff förbjöd smuggling. Förordningarna af den 19 Maj 1739 och 5 Oct. 1741 innehålla en stor mängd förbudna artiklar, och 1748 förbjöds all införsel af utländska manufakturvaror, endast med speciell undantag för några vissa. År 1739 förnyades de år 1668 gifna manufaktur- och handelsprivilegier, hvarigenom näringarna erhöllo en stor mängd friheter, fabriksarbetarne befriades från skatt, fremmande arbetare inkallades och erhöllo dervid nödiga respenningar; rudimaterier, maschiner och redskaper fingo tullfritt införas, de förstnämnda likväl mot en rekognitionsafgift af ¼ procent. Carl XI:s förordning att inga handlande finge sälja utländska varor, med mindre han vore delägare i inhemsk fabrik eller köpte en mera betydlig mängd inländska varor, förnyades. Såsom en direkt uppmuntran påbödos 1727 och 1728 afgift till en såkallad landshjelp och inkomsterna derutaf användes till räntefria lån för fabrikerna; 1739 förändrades detta till en manufaktur-afgift, som lades på alla in och utgående varor. Fabrikanterna kunde erhålla lån till ⅔ af varornas värde. Belöningar utfästades för nya och nyttiga uppfinningar och fremmande fabrikanter, som ville nedsätta sig i riket, erhöllo många förmåner. Alla de inhemska rudimaterier, som fabrikerna behöfde, befriades från inrikes tull, och de som kommo utifrån belades med en rekognitions-afgift af ⅓ procent. Allt detta bidrog dertill att 1740 voro 8000 menniskor sysselsatta med fabriker och manufakturer, och 1760 steg deras antal till 14,359, samt att tillverkningar tilltog i den mån brist på afsättning började uppkomma, hvarföre transportpremier beviljades till afsättning inom riket äfvensom lån i banken till en diskonteringsfond, samt utförselspremier anslogos. Samma år förordnade ständerna, att efter viss tids förlopp skulle hvarje svensk man och qvinna vara klädd i tyger af inhemsk tillverkning.

Om den tidens föreställningar om näringarne får man begrepp, när man ser att 1727 uppmuntrades bönder att deltaga i utrikes handeln och i handtverk, samt att bilda sina barn för de sednare, som förmentes vara säkrare än landtbruket, hvilket är underkastadt så många tillfälligheter. Personer skickades omkring i landet för att öfverbevisa bönder om nyttan häraf, och till och med ålades embetsmännen att härutinnan vara dessa personer behjelpliga. Ett annat bidrag till kännedomen om denna tid är, att husslöjden då var ganska obetydlig och med flit undertrycktes till förmån för de privilegierade fabrikerna. Sålunda finner man af en kommers-kollegie kungörelse 1748, att det på landet var förbudet att hafva till salu eller bära omkring till försäljning hemgjort kläde eller tyg af hvad namn det vara månte, med undantag af sådane varor, som allmogen för äldre tider haft rättighet att förfärdiga och sälja. Detta förbud utfärdades dels till fördel för de egentliga manufakturerna och handtverken, dels för att skaffa bättre tider, godt pris och större öfverflöd på varor; åtminstone anföres sådant såsom skäl uti hvarje förordning, hvaruti det lägges band på näringarnes fria utöfning. Bonden förmentes att spinna för andra eller sälja garn.

För att främja Bergsväsendet gaf man åt detsamma år 1723 många förmåner, och det tilläts hvar och en utan afseende på stånd, vare sig öfrigt fremmande eller infödd, att egna sig deråt. Mellertid förlamades dessa anordningar mycket derigenom att regeringen försökte att hålla priserna höga, genom att förhindra stor tillverkning, o. s. v. Silfvertillverkningen anslogs till 1500 skålp. årligen, och kopparns till omkring 5000 Skepp. för året. Jerntillverkningen deremot var i jemnt stigande från 1738 till 1747 med i medeltal 333,937 Skepp. årligen. Likväl voro omständigheterna, med hänsyn till jernets pris och afsättning icke gynnande för jernverksägarne, hvilket 1747 föranledde inrättandet af Jernkontoret, som spelar en så vigtig rol i svenska jernhandteringen.

Under Fredriks efterträdare, Adolf Fredrik, följdes, sålänge hattpartiet satt vid rodret, det vill säga till 1756, med hänseende till åkerbrukets, handelns och fabrikernas uppmuntran, det förra regerings-systemet; men, redan några år innan hattpartiet frånträdde, började följderna deraf att visa sig. Handeln och näringarne hade ej blifvit understödda för deras egen skuld, utan för att vinna anhängare. Under det manufaktur-kontoret var verksamt från 1739 till 1764 utdelades i detta afseende 117 tunnor guld såsom lån, premier eller understöd. För att dölja dessa missbruk, insveptes allt, som angick handel och näringar i hemlighetens slöja. Största felet bestod mellertid deri, att dessa utgifter, såväl som utgifterna för det ändamålslösa Finska och Pommerska kriget, hvilket hattarne förde, till det mesta bestriddes med lån och kreditiver på rikets bank, som var i regeringens händer, och som, för att bestrida dessa, utgaf en massa sedlar, hvartill det felades valuta, hvarigenom deras värde föll, priserna stegrades och de anvisade summorna mer och mer blefvo otillräckliga. Såsom följd häraf uppkom en allmän förvirring i handel, näringar samt hela den inre hushållningen, och fabrikerna, som en kort tid varit i flor medelst det konstlade beskydd de åtnjöto, började redan vid slutet af hattarnes styrelse att gå nedåt, särdeles de fabriker som ej voro grundade på nationela förhållanden. De fingo sista stöten vid riksdagen 1766, när mössorna kommo till styret, hvilka sökte att bota den förra regeringens fel och missbruk genom att bringa ordning i finanserna och införa en strängare hushållning. Härvid gick man från den ena ytterligheten till den andra, samt gjorde derigenom det onda ännu värre. För att minska sedelmassan och förbättra kursen, upphörde alla banklån. Manufakturkontoret upphäfdes, inskränkning gjordes i beviljande af pre-

mier för utförseln af manufaktur- och fabriksvaror, äfvensom för anläggandet af nya fabriker; utförselsförbuden mot åtskilliga utländska manufakturvaror upphäfdes; äfvensom Alingsås privilegier, hvarigenom 1,800 arbetare bragtes till tiggarestafven. Fabriks- och särdeles grufarbetare utvandrade i tusental, särdeles till Ryssland och allmän stagnation uppkom i handel och vandel. Redan riksdagen 1761 föranledde, att arbetarnes antal, som då var 18,600, år 1764 var minskadt till 14,270 och påföljande riksdag var antalet ytterligare nedsatt till 9,000. Stockholms sidenfabriker, som 1762 sysselsatte 882 stolar och 1,914 arbetare hade 1767 endast 221 stolar och 519 arbetare. Samma förhållande var med öfriga industrigrenar.

Vid riksdagen 1766 undersökte man nannufacturernas tillstånd, och det befanns, att från 1727 till 1764 hade de förfärdigade varornas värde uppgått till något öfver 982 tunnor guld, och att de under samma tid insparat landet 381 tunnor guld.

Följderna af mösspartiets plötsliga inskränkningar visade sig snart. När banken icke längre gaf lån och sedelmassan förminskades, började bankosedlarne stiga i värde, hvilket förorsakade, att alla kapitalister höllo sina penningar inne, hvarigenom det blef brist på rörelsekapital. Detta verkade störande på alla ekonomiska förhållanden, och förlägenheten blef så mycket större, som spekulationen förut varit utan all måtta. Otroliga bankrutter inträffade. Krediten tillintetgjordes, handel och omsättning afstadnade, och priserna på varor och egendomar föllo under hälften af deras värde. Den olyckliga krisen hade nått sin höjd 1768. Rikets kollegier afgåfvo nu till regeringen, hvar för sin gren af förvaltningen, en sorglig skildring af rikets belägenhet; Kommerskollegium skildrade eländet i bruksdistrikterna och Kammar-kollegium målade rikets belägenhet med de mörkaste färger. Adolf Fredrik, understödd af Kronprinsen, påyrkade nu ständernas sammankallande, för att skaffa bot för eländet, och, när Rådet satte sig deremot, nedlade han regeringen i December 1769. Härigenom uppstod ett interregnum under 5 dagar, då Rådet ändtligen såg sig nödsakadt att gifva efter, och riksdagen sammankallades. Vid denna riksdag, som hölls i Norrköping, måste mösspartiet afgå och en hatt-ministèr bildades. (Forts.)

Floden Cobaws Vattenfall i Södra Australien.

GÖTHEBORG, SNÄLLPRESSTRYCK FRÅN ANDERS LINDGREN.

ILLUSTRERADT
MAGASIN
FÖR SPRIDANDE AF NYTTIGA KUNSKAPER BLAND ALLA KLASSER.

Oktober. Tionde Häftet. 1849.

Apenrade.

Den slesvigska staden *Apenrade* (Aabenraa) är belägen vid en fjord af samma namn och har en folkmängd af omkring 4000 innevånare, hvilka sysselsätta sig med sjöfart och skeppsbyggeri samt drifva en icke obetydlig handel. Den härvarande hamnen är djup och god, oaktadt den ligger temligen öppen mot hafvet. Staden äger en icke obetydlig mängd handelsfartyg.

Apenrade har, bland alla städer i Slesvig, den skönaste belägenhet och de mest inbjudande omgifningar. Den ligger i en trång dal, och är irreguliert byggd. Men på alla sidor omgifves den af en behaglig bakgrund, hvilken formeras af de herrligaste skogar, som nästan milslångt utsträcka sig rundt omkring staden. På ett af de skönaste ställena har man anlagt en liten sjöbads-anstalt. Äfven ett gammal göthiskt slott, kalladt *Brundlund*, höjer sig mellan de vänliga anläggningar, hvilka omgifva Apenrade.

För njutningsrika lustturer har ingen stad en mera gynnande belägenhet, än Apenrade; isynnerhet hafva de i skogsdalarnes mörka klyftor anlagde qvarnarne en belägenhet, som erinrar om Schweitz.

Denna herrliga, fruktbara och af ganska välmående bönder bebodda trakt sträcker sig ända till den nordligaste staden i Slesvig, nemligen Haderslev, hvilken likaledes ligger i en vänlig trakt, men som i skönhet dock icke kan mäta sig med Apenrades och Flensburgs intagande omgifningar.

Oktober Månad.

Hos Romarne den åttonde månaden, fick namn af *octo*, åtta.

Historisk Kalender.

1 1808 Philosophen Thoriid †.
2 1396 Nyköpings Recess.
3 1788 Norrska hären bryter in i Wenersborg.
4 1550 Kon. Carl IX *.
5 1409 Kon. Carl VIII Knutsson *.
6 1713 Ryssarne angripa sv. förskansn. vid Pelkine.
7 1477 Upsala Akademi invigdes.
8 1803 Skalden Alfieri *.
9 1547 Skalden Cervantes *.
10 1796 Slaget vid Lodi.
11 1758 Astronomen Olbers *.
12 1492 Columbus upptäcker Amerika.
13 1822 Bildhuggaren Canova †.
14 1703 Staden Thorn kapitulerar och öfverlemnas åt Carl XII.
15 1817 Fältherren Kosciuszko.
16 1608 Philosophen Haller *.
17 1668 Svenska Riksbanken grundas.
18 1813 Slaget vid Leipzig.
19 1725 Förenta Staternas President, Adams *.
20 1814 Sveriges och Norriges förening.
21 1578 Boye slår ryska hären vid Mojan.
22 1632 Wallenstein eröfrar Leipzig.
23 1642 Torstensson slår österrikarne vid Leipzig.
24 1601 Astronomen Tycho Brahe †.
25 1598 Konung Sigismund återreser till Polen.
26 1764 Målaren Hogarth †.
27 1728 Verldsomseglaren Cook *.
28 1714 Carl XII afreser från Bender till Sverige.
29 1656 Astronomen Halley *.
30 1611 Carl IX †.
31 1520 Christian II håller sitt intåg i Stockholm.

Väderleks-Kalender.

Vid månadens början inträder ett stillastående i värmens aftagande, och omkring slutet en ny värmens återkomst, (den så kallade eftersommaren). Medeltemperaturen är för Stockholm: + 6 $\frac{3}{4}$ °, för Götheborg: + 9 $\frac{1}{4}$ ° och för Lund: + 8 $\frac{1}{3}$ °. I början af månaden blåsa vanligen häftiga stormar (eqvinoktial-stormar.) Dimmig höst gör snörik vinter. Klar höst gör stormig vinter. Åska i denna månad bebådar stormig väderlek. Mycket frost och snö i Oktober båda mildt väder i Januari. Att träden blomma ännu en gång, är tecken till lindrig vinter. Sitter löfvet ännu fast på träden, så är en sträng och tidig vinter att förvänta. Då Sidensvansen börjar visa sig, kan man vänta att frost och snö ej länge uteblifva. Domherrens ankomst är ett säkert tecken till köld och oftast äfven till snö. Om rönnträdet bär ymnigt, spår allmogen häraf till en våt (sur) vinter. Man har funnit att barometern står lägst under det snö och regn faller i mängd, äfvensom att den sjunker litet eller intet, oaktadt en Ostlig eller Nordostlig vind då blåser; och att, om den derefter märkes vara i stigande, nämnde vindar snart hindra den från att ytterligare stiga. Om ett ovanligt högt barometerstånd, under Ostlig vind, inträffar vid höstdagjemningen (den 22:dre September,) så blir Oktober månads väderlek vacker och stadig.

Naturhistorisk Kalender.

I trädgårdarne fortfara ännu att blomma följande vexter: Pappersblomman, Guldblomman, Ringblomman, Tusenskönorne, Zinniarne, Astrerne, Georginerne, Vägvårdan, Stockrosorne, Neglikerne, Lupinerne, Resedan, Boörten, Phlox, Vallörten, Höstadonis, Stofferblomman, Vaxblomman, Lackfiolerne, Indianska Krassen, Sammetsrosorne, m. fl. Lönn, Hägg, Ask, Alm, Lind, Hassel, Flugträd, Poppel och slutligen Asp fälla bladen. Pilträden ensamt äro ännu gröna. Af frukterne mogna: Höst-calviller, Höst-gylling, Renetter, Vinterforeller, Höstbergamotter, Smörpäron, Sockerpäron och Vinter-Muskateller. Vid början af månaden flytta: Tornfalken, Hägern, Beckasinen och Gräsanden; vid medlet: Staren, och vid slutet: Sånglärkan, Bofinken och Morkullan. Domherren och Sidensvansen ankomma. Fåret och Gräflingen para sig. Af fiskarne leka: Aspen och Sjöforellen. Flädermöss och Reptilier lägga sig i vinterdvala. Af insekterne äro en och annan Jordspringare och Vattenbagge, tillfölje af deras förmåga att kunna uthärda en temmeligen låg temperatur, synliga tills sent på hösten. I det medlersta Sverige kan man, såsom en i allmänhet gällande regel antaga insekternas lefnadsperiod vara den tid, som förflyter emellan medio April och medio eller slutet af September; men i gynnsammare fall från medio af Mars ända till senaste hösten, då ännu ingen nattfrost inträffat. Några få arter skalbaggar förekomma synliga hela året om, så att man, efter den strängaste köld, åtföljd af töväder, ser djuren framkomma utur sina gömmor i väggarnes springor och hål. Vi se också den oss välbekanta husflugan kunna uthålla med ett perennt lif, och man har observerat, att öfverlefvande individer alltid bestått af honor.

Frukträdgårds-Kalender.

Ogräs borttages öfverallt der det påträffas. Nu är den bäst passande tiden för anläggande af fröskolor. I medio af månaden gör man tjärningen omkring träden för att afhålla höstfjärilen. Gamla träd som ej bära längre uppgräfvas och förstöras och svaga,

kraftlösa träd omgräfvas och gödslas väl. Der så nödigt är lossas på banden kring förädlade stammar. Träd kunna äfven nu omflyttas, dock låter detta bäst göra sig om våren. Hufvudskörden af frukt inträffar i denna månad.

Blomsterträdgårds-Kalender.

Larver och ohyra utrotas flitigt, frö samlas, plantor insättas i vinterqvarter, de flesta rotknölar upptagas, Ranunklar och Anemoner läggas, Perennier förökas genom rotdelning, åtskilliga sommarblommor utsås, blomstersängar, som blifvit tomma, omgräfvas och öfvervintringslokalerna iordningställas.

Astronomisk Kalender.

Solen ingår uti Skorpionens tecken den 23:de Oktober.

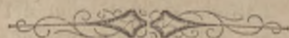
Dagens längd aftager med, per medium, 5 minuter dagligen.

Vid medlet af månaden synas, omkring kl. 8, följande stjernbilder uti Norr: Lilla Lejonet och Stora Björnen; uti Nordost: Kusken och Perseus; i Öster: Oxen, Väduren, Andromeda och Cassiopea; i Sydost: Hvalfisken och Pegasus; i Söder: Stenbocken, Vattumannen, Delphinen och Svanen; i Sydvest: Örnen och Svanen; i Vester: Ormkarlen, Herkules och Norra Kronan; i Nordvest: Bootes, Jagthundarne, Draken och lilla Björnen, samt i Zenith: Cepheus.

Sundhets-Kalender.

Nu anlägge man varmare klädedrägt och njute kraftigare föda. Badning i kallt vatten och vattendrickning såsom kur blifva nu betänkliga.

Jagtens tid är nu inne. Detta manliga nöje lifvar själen, stärker kroppen och gör den härdad mot väderlekens inflytelser; den, som är i tillfälle dertill, njute det, men alltid med behörig försigtighet.

Om Ljudet.

(Forts. fr. föreg. h.)

Tonerna visa sig olika i hänseende till deras styrka. Denna beror på storleken af luftdelarnes dallringar, eller på den rymd de upptaga i sin fram- och tillbakagående rörelse. Tonens höjd beror på antalet svängningar i en viss tid, och en ton är desto högre, ju hastigare, desto lägre, ju långsammare dess dallringar följa efter hvarandra. Tonens egendomliga klang beror på beskaffenhet af de medel, genom hvilka den blifvit frambringad. Hvar och en vet, att man på ett piano, en violin och en flöjt kan frambringa toner af lika styrka och höjd; men dock skall till och med ett oöfvadt öra kunna förnimma en viss skillnad mellan de trenne tonerna och angifva på hvilket instrument hvardera af dem frambringas. Hvaruti denna åtskillnad egentligen består, är det icke möjligt att säkert bestämma. Det är sannolikt att den beror på de särskilta sätt, hvarpå ljuddallringarne försiggå i luften, men dessa dallringar åtfölja hvarandra alltför hastigt och äro alltför små, så att man icke kan erfara något säkert härom.

Lättast åskådliga äro de toner, som frambringas medelst snören och strängar. Då man utsträcker ett snöre mellan tvenne fasta punkter, och genom en dragning eller tryckning böjer det ut från sitt läge, så förlänges snöret något derigenom. Släpper man det sedan hastigt, skall det sträfva att återtaga sin förra ställning; men innan det uppnått denna, har det fått en hastighet, som det någon tid bibehåller. Det fortsätter då sin rörelse mot andra sidan, tills sträckningen der blifver så stor att snöret drifves tillbaka. Öfverlemnar man nu det böjda och derpå lössläppta snöret åt sig sjelf, skall det en stund fortfara att svänga åt båda sidor om den ställning, det i sitt hvilande tillstånd innehade, men dessa svängningar blifva, till följe af luftens motstånd, städse mindre och mindre, och upphöra slutligen helt och hållet. Har man tagit ett snöre af tillräcklig längd, försiggå svängningarne så långsamt, att man med lätthet kan räkna dem, och sålunda finna, huru många svängningar fram och tillbaka som snöret gör, t. ex. i en minut, och, genom att fortsätta räkningen, under det svängningarne förminskas, öfvertygar man sig lätt om, att antalet svängningar i en minut städse blifver detsamma, antingen de äro stora eller små. Hvarje svängning försiggår således på lika tid, och orsaken härtill är den, att ju större svängningarne äro, desto större är också den kraft, som drifver snöret tillbaka, och desto större den hastighet, hvarmed detta rör sig. Man kunde då vänta sig att vid ett sådant försök få höra en ton, men dertill äro svängningarne ännu alltför långsamma. Förnyar man samma försök med snören af olika längd och tjocklek, så kan man lätt öfvertyga sig om, att man måste förkorta snöret till hälften, om det skall göra dubbelt så många svängningar i minuten, till $\frac{1}{3}$, om det skall göra tre gånger så många, o. s. v. Tager man ett annat snöre, som är hälften så tjockt som det förra, skall det göra dubbelt så många svängningar; ett som har tredjedelen så stor tjocklek, tre gånger så många, o. s. v. Ju starkare man utsträcker båda snörena, desto hastigare svänga de, men man måste utsträcka dem med en fyra gånger så stor kraft, för att få dem till att svänga dubbelt så hastigt, med en nio gånger så stor kraft, för att få dem till att svänga tre gånger så fort, o. s. v. Strängar af metalltråd och snodda tarmsträngar svänga alldeles på samma sätt. När man förkortar en sådan sträng, tills den gör något öfver 16 svängningar fram och tillbaka i sekunden, så börjar man att höra en mycket djup ton. Förkortas

strängen ännu mera, blifver tonen i samma mån högre; men, när strängen blifver mycket kort, äro svängningarne så svaga, att tonen icke mera kan höras. Då en sträng på en viss tid gör dubbelt så många svängningar som en annan dubbelt så lång, men i öfrigt likadan sträng, säger man, att den förras ton är dubbelt så hög som den sednares, så att tonernas höjd kunna angifvas genom nummertal. Som bekant är, begagnas stråke för att bringa violinsträngar att ljuda; stråkens verkan beror då på att taglet i densamma gjorts klibbigt med colophonium, så att stråken, i det den strykes öfver strängen, genom taglets klibbighet förer strängen med sig, till dess sträckningen blifver så stor att strängen springer tillbaka, hvarefter den åter genast fastklibbar vid taglet, o. s. v. Det är dock ingalunga likgiltigt, hvilket ställe af strängen som bestrykes; vill man nemligen hafva tonen alldeles ren, måste strykningen ske på något afstånd från strängens ändar; en strykning tätt invid ändan af strängen skulle gifva en betydligt högre ton. Ställer man under midten af strängen en så kallad stall, som löst understöder den, och genom ett drag med stråken sätter strängens ena hälft i rörelse, så skall denna rörelse fortsätta sig på andra sidan om stallen, hvarigenom äfven den andra hälften af strängen kommer i svängning och frambringar samma ton som den första, en ton, hvilken är dubbelt så hög som den, som strängens hela längd gifver. Svängningarne i de tvenne hälfterna försiggå alltid i motsatta rigtningar; i det ögonblick den ena svängningen går uppåt, går den andra nedåt, och tvertom, under det midten alls icke är i rörelse. Placerar man stallen vid en tredjedel af strängens längd och stryker med stråken vid den kortare ändan, får man en tre gånger så hög ton, som den strängens hela längd gifver, och strängen är då delad i tre lika långa delar, hvilka vexelvis svänga i motsatta rigtningar och äro åtskiljda genom stillastående punkter. Ett dylikt förhållande inträffar, när man sätter stallen vid $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{5}$, o. s. v. af strängens längd. Det är dock icke oundgängligt att vid dessa försök flytta stallen; man behöfver blott att helt lätt med ett finger trycka på det rätta stället, under det man för stråken, och tager man då bort fingret, skall strängen dock fortfara att angifva den högre tonen. Det är dessa toner, som kallas flageolett-toner. För att på ett rätt tydligt sätt visa strängens hvilande punkter, eller de så kallade svängningsknutarne, kan man t. ex. begagna en sträng af 40 tums längd, hvilken lätt kan delas i 5 svängande delar, så att hvarje del blifver 8 tum lång, och svängningsknutarne inträffa då vid 8, 16, 24 och 32 tums afstånd från den ena ändan. Man kan då på dessa ställen hänga små pappersremsor öfver strängen, och midt emellan dessa, dylika pappersremsor, men af en annan färg. Sätter man sedan en stall under strängen, 8 tum från dess ena ända, och bestryker den med stråken på det korta stycket, så skola de fyra förstnämnde pappersremsorna blifva qvarhängande, och de 5 öfriga, hvilka blifvit anbragte på de ställen, hvarest strängen svänger starkast, afkastas och nedfalla. När man blott stryker strängen nära invid dess ända, utan att understödja den på något ställe, skall den icke desto mindre dela sig, och utom grundtonen, som den angifver genom att svänga efter hela längden, äfven frambringa flageolett-tonerna 2, 3, 4, 5, o. s. v., så att dess rörelser då äro mera invecklade, i det att den, utom att svänga helt och hållet, dessutom delar sig i 2, 3, 4, 5 svängande delar. Anstrykes strängen ganska lätt vid dess ena ända, skall oftast en af flageolett-tonerna blifva den starkaste och grundtonen då endast svagt höras.

Oaktadt de toner som frambringas af elastiska stänger och skifvor, nästan alls icke användas i musiken, böra vi dock här omtala dem. Det inses lätt, att en elastisk stång, som blifvit stadigt fästad i ena ändan, skall frambringa en följd af svängningar, då den böjes och sedan åter hastigt släppes. Om dessa svängningar äro tillräckligt hastiga, så höres en ton; men i stället för att, såsom fallet är med en sträng, blifva dubbelt så hög, då stångens längd minskas till hälften, blifver tonen nu 4 gånger så hög; om längden minskas till en tredjedel, blifver den 9 gånger så hög, o. s. v.

Men med en stång af samma längd kan man äfven frambringa flera toner. Om man understödjer stången på ungefär $\frac{1}{3}$ af dess längd från den fria ändan, som strykes med en stråke, så blifver detta ställe en svängningsknut och man hör en ton, 9 gånger så hög som grundtonen; understödjes stången på $\frac{1}{5}$ af längden, uppkomma tvenne svängningsknutar och en ton, som är 25 gånger högre än grundtonen.

Tager man, i stället för en tunn stång, en skifva, hvars bredd utgör t. ex. $\frac{1}{8}$ af dess längd, så kan man lätt å densamma finna tvenne ställen, hvarest den måste understödjas för att frambringa svängningsknutar, och, för att göra dessa synliga, behöfver man blott att på skifvan strö fin och väl torkad sand. Försättes skifvan i svängningar, så bortstötes sanden från de svängande ställena och samlar sig vid svängningsknutarne; men som skifvan här har en betydlig bredd, skola dessa knutar icke blifva punkter, utan linier, och den figur dessa formera kallas en *klangfigur*. Vid det ofvan anförda försöket består klangfiguren af räta linier, hvilka på lika afstånd sins emellan löpa tvärs öfver skifvan, men afståndet från de yttersta linierna till skifvans smalare kanter är blott ungefär hälften så stort som det emellan närgränsande linier. Allt eftersom man närmar de tvenne stödpunkterna till de smalare kanterna, får man allt flera knutlinier och högre toner. Med en och samma skifva kan man frambringa mångfaldiga olika klangfigurer. Understöder man skifvan t. ex. midt på hvardera af dess smalare kanter och stryker på midten af en af de långa, så lägger sig sanden på en linia, som går längs midten af skifvan; understödes skifvan i midten af en af de smala kanterna och dessutom vid ändarne af en bland förstnämnde knutlinier, så kommer klangfiguren att bestå af en linea efter skifvans längd och flera eller färre tvärs öfver skifvan. Med en qvadratisk skifva kan man frambringa en ännu större mångfald af figurer. Understöder man

en sådan i de tre hörnena och stryker midt på en af fyrkantens sidor, så samlar sig sanden till ett kors, hvilket förenar hörnena; understöder man deremot midten af trenne sidor och stryker i ett hörne, samlas sanden till ett kors, som förenar sidornas medelpunkter; understödes den i tvenne hörnen och midt på en sida och man stryker mellan hörnet och midten, så kan man efter strykningens beskaffenhet frambringa de båda förstnämnda korsen samt en fyrkant, som förenar medelpunkterna af skifvans sidor. Men utom dessa kan man frambringa flera hundrade andra, mera eller mindre regelbundna, och, ju flera linier som finnas i klangfiguren, desto högre blifver tonen. Tager man slutligen en cirkelrund skifva, kan man frambringa figurer, som antingen bestå af diametrar, hvilka korsa hvarandra, eller af cirklar omkring skifvans medelpunkt, eller föreningar af båda.

Äfven klockformiga kroppar kunna gifva klangfigurer. Bestryker man t. ex. ett med vatten till hälften fyldt vinglas med en stråke, så får man se, att vattnet midt under stråken, midtför densamma samt till höger och venster kommer i en stark dallring, medan det på de mellanliggande ställena är nästan alldeles lugnt, så att dessa angifva knutliniernas ställe.

Till och med i sjelfva luften bilda sig klangfigurer; men innan vi omtala dessa, skola vi visa, huruledes man kan finna antalet af de svängningar, som af en bestämd ton göras i en sekund, eller, med andra ord, huru man noggrannt kan bestämma en tons höjd.

Om ett kugghjul vrides kring sin axel och man derunder håller kanten af ett kortblad intill kuggarne, så skall naturligtvis hvarje kugge, som går förbi, böja kortet; detta böjer sig derefter genast tillbaka, så snart kuggen passerat och slår an mot den nästa kuggen. Så länge hjulet vrides långsamt, hör man tydligt de särskilta slagen af kortbladet; men, då hjulet kringvrides så hastigt, att ungefär 16 kuggar träffa kortet i hvarje sekund, börjar man att höra en djup ton; efterhand som man vrider hastigare, blifver tonen högre och förlorar sig omsider i ett slags hvissling, som icke kan kallas ton. Kringvrides hjulet jemnt eller med städse lika hastighet, blifver äfven tonen jemn och städse lika hög, och då man uppnått en sådan tonens jemnhet, räknas huru många gånger hjulet går omkring i en minut; när man nu vet huru många kuggar hjulet har, kan man lätt beräkna huru många kuggslag kortet erhållit under en minut. För att med lätthet räkna hjulets omlopp, sätter dess axel tvenne visare i rörelse, af hvilka den ena går t. ex. en gång omkring under det den första går 25. Ville man t. ex. beräkna antalet svängningar i sekunden af den ton, som i musiken kallas $\bar{a}$, densamma som angifves af vanliga stämgafflar, så vrider man hjulet allt fortare omkring, tills det uppnått en sådan hastighet, att kortbladet angifver samma ton som stämgaffeln, hvilket med lätthet upptäckes af ett musikaliskt öra, hvarefter man fortsätter omvridningen 30 eller 60 sekunder. Om nu hjulet har 400 kuggar och man behöft kringvrida det 66 gånger på en minut, för att angifva tonen $\bar{a}$, så gör följaktligen denna ton 66 gånger 400 eller 26400 svängningar i minuten eller 440 svängningar i sekunden.

Man kan på samma sätt bestämma svängningstalet för alla toner som brukas i musiken och sålunda öfvertyga sig om, att en ton som är oktav till en annan, gör dubbelt så många svängningar som denna, att tertsen gör $^5/_4$, qvarten $^4/_3$, qvinten $^3/_2$ och sexten $^5/_3$ gånger så många. Man finner likaledes, att den djupaste ton i musiken, det så kallade djupa C gör 16 $^1/_2$ svängningar i sekunden och den högsta, det sexstrukna c, 8448; men äfven utanför dessa gränsor äro tonerna hörbara, om blott svängningarne äro tillräckligt starka. Man har frambringat toner, af blott 7 svängningar i sekunden och andra af till och med 38000. Örat förmår således att uppfatta intryck, hvilkas varaktighet uppgår till $^1/_{38000}$ sekund, eller rättare, emedan vid hvarje svängning frambringas en luftförtätning och en luftförtunning, så att blott hälften af tiden tillkommer hvardera intryck, hvilkas varaktighet belöper sig till endast $^1/_{76000}$ sekund.

För att närmare lära känna de förhållanden, under hvilka tonerna fortplanta sig genom luften, kan man tänka sig en svängande kropp, t. ex. en elastisk stång, frambringande en ton, och att denna stång gör 96 svängningar hvarje sekund. Om den i första ögonblicket svänger uppåt, skall den luft, som är i omedelbar beröring med stången, blifva förtätad och förtätningen fortplanta sig genom luften med ljudets hastighet; $^1/_{192}$ sekund derefter svänger stången i motsatt rigtning, luften förtunnas, och denna förtunning fortplantas likasom förtätningen. Antaga vi nu, att ljudets hastighet är 1115 fot i sekunden, så skall förtätningen hafva flyttat sig $^{1115}/_{192}$ eller $5^4/_5$ fot från stången, i det förtunningen frambringas. Efter åter $^1/_{192}$ sekunds förlopp, svänger stången ånyo uppåt och luften öfver densamma förtätas; men emellertid har den första förtätningen flyttat sig $11^3/_5$ fot, den derpå följande förtunningen $5^4/_5$ fot, och man inser lätt, att då stången fortfar att svänga, förtätningar och förtunningar följa efter hvarandra med mellanrum af $5^4/_5$ fot, så att luften här försättes i en regelbunden vågrörelse. Likasom man vid vattenvågor kallar afståndet emellan tvenne vågtoppar för vågens längd, kallar man äfven afståndet mellan tvenne på hvarandra följande luftens förtätningar eller förtunningar för en våglängd, hvilken alltså för den ifrågavarande tonen blifver 11 fot. Hade värmegraden varit så stor, att ljudets hastighet uppgått till 1150 fot, så hade våglängden blifvit 12 fot. Man kan alltid finna en tons våglängd, genom att dividera ljudets hastighet i sekunden med antalet svängningar på samma tid, så att våglängden för det djupa C blifver $1115:16\frac{1}{2}$ eller 64 fot, våglängden för det sexstrukna c, $^{1115}/_{8448}$ fot eller $1^1/_2$ tum och våglängden för en ton med 38000 svängningar blifver endast omkring 4 linier.

För att få ett tydligt begrepp om de genom fasta kroppars svängningar frambringade svängningar i luften, kan man begagna en liten ram af trä eller metall, öfver hvilken en mycket tunn hinna, t. ex. ett tunnt papper eller en guldslagarehinna blifvit utspänd; denna sättes mycket lätt i rörelse af luften, och beströr man den, under det den hålles horizontelt, med fin sand, så kommer denna i en hoppande rörelse. Hålles den lodrätt, kan man vid den öfversta delen af ramen hänga en fin tråd, som bär en liten vaxkula, hvilken må vidröra midten af hinnan; så snart luften kommer i dallringar, meddela sig dessa åt hinnan och derifrån till vaxkulan, som genom sin hoppande rörelse angifver desamma.

Håller man en sådan hinna öfver en svängande skifva, så skall sanden på densamma komma i stark rörelse, när den hålles öfver ett af de svängande ställena, och följaktligen utvisa en till luften meddelad dallring; men hålles hinnan öfver en af knutlinierna, uppkommer ingen rörelse, hvaraf är klart, att luften öfver skifvans hvilande ställen sjelf är i hvila. Orsaken härtill inses lätt; ty tvenne längs med hvarandra varande och i svängning försatta delar af skifvan röra sig alltid i motsatta rigtningar: frambringar den ena en luftförtätning, så skall den andra frambringa en luftförtunning, och emellan båda skola de tvenne motsatta verkningarne upphäfva hvarandra. Fästes den svängande skifvan så, att den står lodrätt och långsamt kan kringvridas, skall man, om örat hålles tätt intill, tydligt höra tonen, då ett svängande ställe, men blott svagt, då en knutlinia passerar förbi örat. Härigenom är det således bevisadt, att i sjelfva luften frambringas klangfigurer; men man är icke i stånd till att åskådliggöra dem i sin helhet. Om man i stället för den ofvanomtalta lilla hinnan begagnar en som är lika stor med den svängande skifvan, och beströr den med fin sand, kan man frambringa fenomenet mera tydligt.

Men ofta afviker klangfiguren i luften från den uti den svängande kroppen och stundom frambringas deruti hvilande ställen, utan att sådana finnas i skifvan. Anslås t. ex. en stämgaffel, skola dess tvenne grenar alltid svänga i motsatta rigtningar, eller båda på en gång inåt och på en gång utåt. I förra fallet förtätas luften mellan grenarne och den som är närmast utom dem förtunnas, så att från mellanrummet utgår en förtätad ljudvåg, under det att från den yttre sidan utgår en förtunnad; i det sednare fallet skall motsatsen äga rum, den förtunnade ljudvågen utgår inifrån och den förtätade utifrån. Der, hvarest dessa motsatta ljudvågor träffa hvarandra, måste all rörelse upphöra och i dessa rigtningar blifver ljudet icke fortplantadt. Detta visar också erfarenheten. Håller man en klingande stämgaffel tätt vid örat, så hör man tonen tydligt, när grenarne antingen äro vända rakt emot örat eller ock lodrätt mot denna direktion; men flyttar man stämgaffeln i sneda ställningar mot örat, så kan man lätt finna tvenne motsvarande ställningar, i hvilka tonen höres ytterst svagt. (Forts.)

Om flytande kroppars frysning och fasta kroppars smältning.

Ganska många flytande kroppar öfvergå i kölden till fasta, emedan kölden bringar deras partiklar så nära tillhopa, att de kunna öfvergå i ett starkare sammanhang. Stundom få partiklarne dervid, medelst en egen dragningskraft, vissa egna lägen. Man kallar denna förändring af en kropps flytande tillstånd till ett fast, genom värmans afhändande, *frysning*. De flesta kroppar intaga efter frysningen ett mindre rum och hafva följaktligen då en större egendomlig vigt, än när de ännu voro flytande.

Några kroppar utgöra likväl ett undantag från denna regel. Jernet utvidgar sig, när det från sitt flytande öfvergår till fast tillstånd; emellertid har man bemärkt, att inuti detsamma då uppstår en mängd små kaviteter, och att rent stål deremot sammandrages, medan det kallnar och hårdnar. Äfven svaflet antager, så länge det är flytande, en mindre rymd, än då det är i fast form, kanske på samma sätt som jernet; och emedan spetsglans innehåller en betydlig mängd svafvel, så afviker det jemväl blott derföre från allmänna regeln. Äfven isen hörer hit, ty den intager äfvenledes en större rymd än vattnet, hvaraf den uppkom. Rymdernas, neml. isens och det lika tunga vattnets, förhållande är ungefärligen såsom 1000 till 916, eller enligt vanlig räkning, såsom 9 : 8. Denna vattnets utvidgning vid frysningen bör det tillskrifvas, att äfven starka kärl, när de fyllas med vatten, samt tätt tillslutas och utsättas för frostkyla, sönderspräckas, samt att träd, klippor och andra kroppar vid stark frost med en stark knall remna.

En anmärkning, som här icke bör förbigås, är, att is, högt uppe i norden är mycket hårdare, än i mer blida nejder, så att den der knappt kan sönderslås med hammaren. Följande af Hellmuth anförda fakta lemna härpå ett bevis. Under den ytterst stränga vintern år 1740 befallte kejsarinnan Anna af Ryssland att i Petersburg skulle uppföras ett palats af isen i Newa, och försköt kostnaderna dertill. Detta ispalats erhöll en längd af 52½ fot, en bredd af 16½ och en höjd af 20 dylika. Alla isstycken voro formade likt qvaderstenar, och enligt byggnadskonstens reglor lagda på hvarandra, till och med bord och stolar, skåp och kommoder, fönsterrutor, nycklar, spikar, m. m. bestodo af is. Framför palatset såg man två mörsare och sex kanoner med sina lavetter. Att man kunde skjuta med detta artilleri, lemnar påtagligen det vackraste bevis för isens nära nog otroliga hårdhet i sträng köld. I början sköt man med hopsnodda kulor af hampa, men slutligen med jernkulor. Laddningen bestod vanligtvis af ett fjerdedels skålpund krut. Märkvärdigt nog, innehöll det sällsamma ispalatset jemväl ett badrum, som, hvilket ostridigt måste i hög grad väcka beundran, verkligen några gånger upphettades. Efter vid pass två månader försvann det konstfullt uppbyggda huset vid inträffande vårvärma.

Isen uppstår temligen hastigt i vattnet. Vanligen bilda sig på det frysande vattnets yta först strålar af is, hvilka snart öfverdraga vattenytan med en tunn isskorpa, som blir alltmer stark, tills ändtligen allt vatten är förvandladt till is. Tunna isstycken äro mestadels genomskinliga; men fryser en större mängd vatten, så samla sig nästan alltid midt uti isen ganska många små luftblåsor, hvilka göra isen mer eller mindre genomskinlig.

Motsatsen till flytande kroppars frysning är fasta kroppars smältning. Blott till en viss grad uppvärmd, är en kropp i stånd att bibehålla sin sammanhangsfrändskap (cohæsion); men öfverskrider värman denna grad, så minskar den hans sammanhangs-frändskap på det sätt, att hans minsta partiklar blifva rörliga, förändra sitt läge mot hvarandra, och med ringa mekanisk kraft kunna åtskiljas. Kroppen blir då flytande, och denna öfvergång från fast till flytande tillstånd kallas *smältning*.

Icke hvarje kropp erfordrar en och samma temperatur, för att ur sitt fasta tillstånd försättas i ett droppformigt flytande, utan i mån af kropparnes olikhet fordras jemväl en skiljaktig värmegrad till frambringande af detta tillstånd, så att många redan smälta vid luftens vanliga medelvärma, eller ännu före glödningen, andra åter behöfva dertill en ännu högre grad af hetta, och ändtligen många, äfven vid de högsta värmegrader, vi äro i stånd att frambringa, alldeles icke komma i smältning.

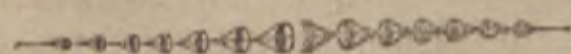
Sålunda smälter

Qvicksilfver redan vid	—	35°	
Vatten «	—	0°	
Vax «	+	65°	
Tenn «	+	228°	
Bly «	+	312°	
Koppar «	+	2,530°	
Jern «	+	12,000°	o. s. v.

Hos metallerna sker denna smältning plötsligt, när de blifvit dertill lagom upphettade; men feta kroppar smälta långsamt, äfvensom de ock blott småningom åter hårdna i kölden.

Det är anmärkningsvärdt, att många kroppar, som i och för sig sjelfva svårligen eller alldeles icke smälta i hettan, kunna bringas dertill genom blandning med andra, stundom äfven osmältbara kroppar. Det synes ostridigt, att genom dessa kroppars förbindelser i hettan frändskaper dememellan uppväckas, hvarigenom de ändra sitt förhållande mot elden.

Gemenligen smälta äfven blandningar af metaller i en svagare hetta än de särskilda metaller, hvaraf de äro sammansatta.

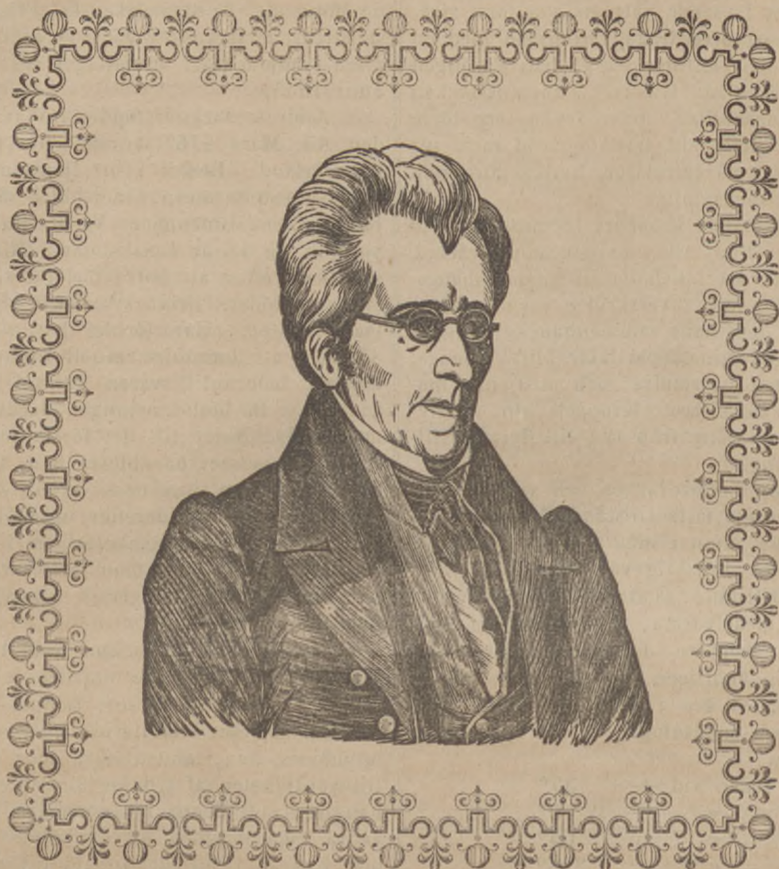
General Jackson.

Bland de många utomordentliga män, som det förra århundradet såg födas i vestra hemisferen, hafva få förvärfvat sig ett så lysande namn i utlandet, som de förenade Nordamerikanske Fristaternas f. d. President, General Andrew Jackson, hvilken slutade sin jordiska vädjobana i eremitaget vid Hashville, den 8 Juni 1845.

Andrew Jackson föddes i Waxsaw i Syd-Carolina, den 15 Mars 1767, två år efter fadrens utvandring från Irland. Redan i sitt fjortonde år inträdde han i Revolutionsarméen, men blef sårad och tillfångatagen af engelsmännen. Vi återfinna Jackson som en yngling på 18 år i Salisbury i Nord-Carolina, hvarest han, efter att hafva förlorat sin moder och sina tvenne bröder, ifrigt sysselsatte sig med att studera lagfarenheten. Här förblef han intill vintern 1786, då han af domstolen erhöll tillåtelse att praktisera, hvilken han intill våren 1788 i Nord-Carolina begagnade. Då beslöt nemligen Jackson, att åtfölja domaren Mac Nairy till det första rättsmötet i den nya staten Tennessee; här blefvo hans talanger snart kända, hvarigenom han också erhöll en mycket lönande praktik. Kort tid derefter utnämndes han till statsprokurator, hvilket embete han i flera år beklädde; derunder begagnade man också vid många tillfällen hans militäriska talanger, i synnerhet under kampen mot indianerna.

År 1796 blef Jackson vald till medlem af den kommittée, som skulle utarbeta utkast till konstitution för staten Tenessee; samma år valdes han till medlem af representanternas hus, och redan år 1797 upphöjdes han, ehuru föga mer än 30 år gammal, till värdigheten af senator för staten Tenessee. Sedan han frånträdt denna post, emedan man sökte att förändra regeringsformen, återvände han till Tenessee, der han år 1799 blef utvald till provinsens öfverdomare och till högste befälhafvare för hela milisen. Då de Förenade Staterna i Juni månad 1812 förklarat Stor-Brittanien krig, uppdrog kongressen öfverbefälet öfver trupperne åt generalmajor Jackson, hvarpå han med 2500 frivillige seglade ned åt Missisippi, för att försvara kusten vid New-Orleans. Det här befarade angreppet egde emellertid icke rum, och Jackson erhöll då befallning att afskeda sina trupper, hvarpå han sjelf likaledes återvände till hemorten. Men knappt var han kommen till Tennessee, förrän Creek-indianerna inföllo i landet, ödeläggande allt med eld och svärd. Då sammandrog Jackson åter sina 2500 man i största hast och intog staden Pensecola, der indianerne trodde sig vara i säkerhet. Kort derpå företogo engelsmännen verkligen ett angrepp på New-Orleans; men hastigt samlade och utrustade Jackson nu, utan att förut dertill hafva inhemtat kongressens tillstånd, en liten här af 3700 man, med hvilken han utförde ett så djerft och lysande angrepp på engelsmännens 9000 man, att dessa måste med förlust af 3 generaler draga sig tillbaka till deras skepp och lemna det fria Amerika.

Denna helt och hållet oväntade seger förskaffade general Jackson en utomordentlig popularitet, men å andra sidan äfven många bittra angrepp, derföre att han icke strängt iakttagit de uti lagen föreskrifna

formaliteter, *innan han vågade rädda fäderneslandet!!* Sedan freden blifvit återställd, blef han, på grund deraf att han hade afsatt en domare, som hade motsatt sig hans kraftfulla förhållningsreglor, likväl dömd till 1000 dollars böter! I representanternas hus höll Henric Clay ett ljungande tal mot Jackson, hvari han bland annat yttrade:

«Låtom oss ej glömma, att Grekland har haft sin Alexander, Rom sin Cæsar, England sin Cromwell och Frankrike sin Napoleon!»

Men alla dessa förhatliga angrepp bidrogo endast till att upphöja hans ryktbarhet och ännu mera att befästa folkets stora ynnest för denne oförfärade man.

Efter denna tid var han i sanning en af de mest ansedda män i Nordamerikas Förenta Fristater och betraktades såsom hufvudet för det demokratiska parti, hvilket jemväl år 1825 föreslog honom, genom lagstiftande församlingen i Tennessee, till president-värdigheten. Men misstrogenheten och afundsjukan uppreste nu åter sina hufvuden, och en så rask och dristigt handlande fältherres val till den högsta värdigheten i en fristat, till den verkställande magtens första embetsman, framställdes nu såsom hotande för staternas bestånd, så att en annan kandidat, John Qvincy Adams, denna gång föredrogs framför honom.

Emellertid fick det demokratiska partiet likväl öfverhand vid nästa presidentval, och från den 4 Mars 1829 stod således en general i spetsen för den första fristat i den transatlantiska verlden. Men denne general var också i hög grad borgare och statsman! De grundsatser, hvartill han bekände sig, voro: neutralitetens och fredens principer i de utländska förhållandena och att icke inblanda sig i de politiska stridigheterna emellan de europeiska staterna, för att kunna befordra den nordamerikanska handelns utbredande, eftar en på reciprocitet grundad, frisinnad handelspolitiks grundsatser. I de inre angelägenheterna uppställde han den demokratiska principen med hänseende till fria val, och föreslog, att inskränka beklädandet af alla offentliga poster till ett år.

Adams och hans anhängare fortforo, att göra Jacksons karakter och åsigter misstänkta, och att framställa hans system såsom skadligt. Härtill gåfvo flere lifsfrågor i den inre politiken hans fiender den bästa anledning; i synnerhet var detta fallet med nationalbankens upprätthållande, tariffen och stridigheterna med indianerna.

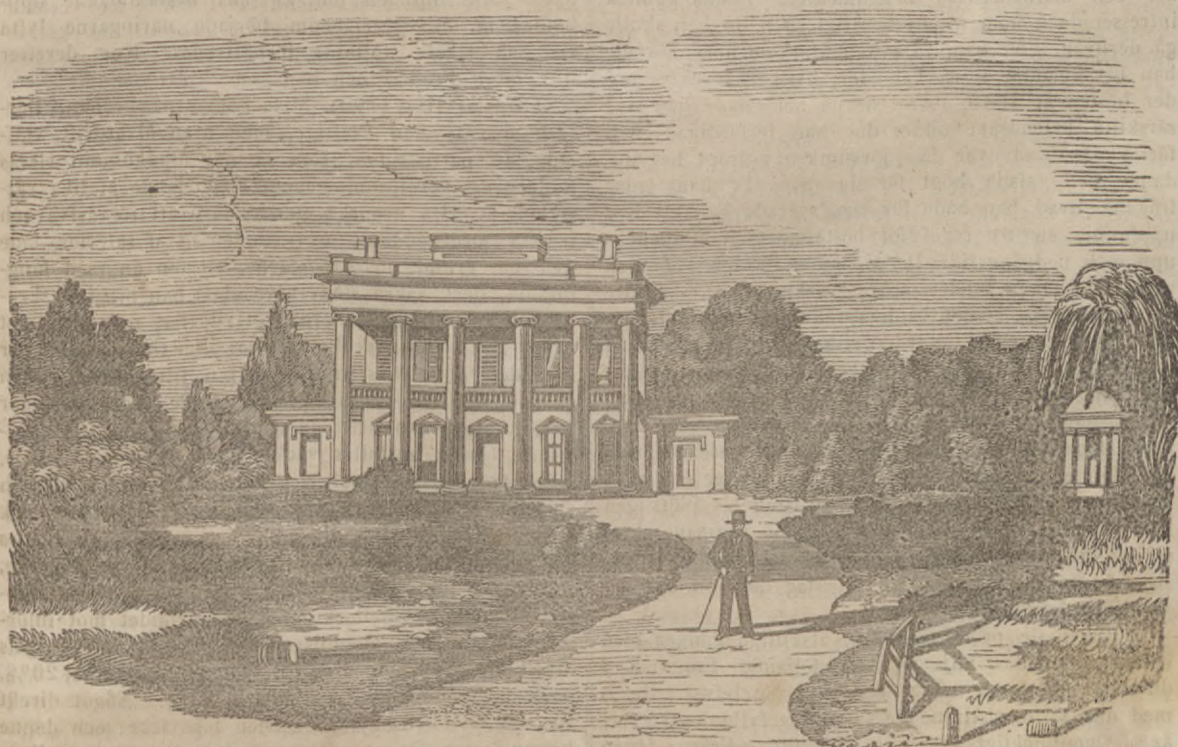
Allmänhetens dom grundade sig emellertid på kända facta. Den opartiskhet och moderation, hvarmed Jackson bemödade sig försona de norra och södra

staternas fullkomligt olika intresse med hvarandra, hans aktning för senatens och representanthusets oberoende ställning, och den visdom, som afspeglade sig i hans domar och i hans förslag till kongressen, förskaffade honom alla rättänkande medborgares bifall. Följden af detta allmänna förtroende var, att han för andra gången valdes till president. År 1833 föll valet åter på denna karaktersfaste man; men han följde nu det af Washington och Jeffersson gifna exempel, i det han vägrade att mottaga den honom sålunda, för tredje gången tillbjudna högsta värdigheten i nordamerikanska staterna, för att kunna draga sig tillbaka till privatlifvet.

Jacksons tvenne presidentskaper hafva erhållit sin pregel genom följande trenne vigtiga fakta, neml.: hans sridigheter med banken, med Sydcarolina och med Frankrike. I de Förenade Staternas bank såg han det farliga fröet till en blifvande aristokrati, hvarföre han också afskaffade denna bank, till stor glädje för det demokratiska partiet. År 1832 syntes det som om Sydcarolina ville med svärdet afhugga tariffrågans gordiska knut; men Jacksons moderation och bestämdhet aflägsnade lyckligen faran af en upplösning af statsförbundet. Ändtligen gjorde Nordamerikas förenade stater anspråk på en summa af 25 millioner francs, som de hade till godo af franska regeringen; Jackson utverkade genom sitt kraftfulla uppträdande betalningen af denna ansenliga summa, huru mycket den allmänna opinionen i Frankrike än hade förkunnat sig deremot, ty krafvet framställdes med ett för den franska stoltheten sårande eftertryck.

Sedan han frånträdt presidentskapet, lefde Jackson i Nashville i staten Tennessee, fattig, men älskad och ärad. Hans helsa hade länge varit mycket svag. Den 8 Juni, kl. 6 e. m., slutade han sitt bragdrika lif. Redan samma dag om morgonen hade ryktet om hans död utbredt sig i Nashville; emellertid hade han blott fallit i vanmakt, då man ville föra honom från sin länstol bort i sängen. Efter några timmars förlopp kom han sig åter före, och kort före sin död tog han ett hjertligt afsked af sina vänner och sina trogne tjenare, samt bibehöll intill sitt sista ögonblick sinneslugn och själsnärvaro. Han dog med ett i sanning beundransvärdt lugn, i det han uttryckte sitt hopp om en säll odödlighet.

I närvaro af en oräknelig menniskoskara egde hans begrafning rum den 10 Juni, och hans lik nedsattes i den tempelformade begrafningsplats, af hvilken nedanstående träsnitt är en afbildning. Tillfölje af hans uttryckliga önskan försiggick högtidligheten, utan någon prakt, och endast tårar vittnade om hvem det var, som man bortförde till dess sista hvilorum. I Nashville ringdes med klockorna, handelsbutikerna voro stängda hela dagen igenom, och alla syntes känna, att fäderneslandet hade förlorat en stor patriot och statsman, och att döden i honom beröfvat dem en trofast och faderlig vän.

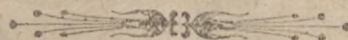
Jacksons Graf-Monument i Nashville.

Amerikanska Räknegeniet J. Safford.

Amerika, det land «som ingenting fattas», har naturligtvis också underbarn. Ett sådant är gossen Safford, född i Royalton i Windsor-distriktet af staten Vermont, den 6 Januari 1836. Redan då han var ett år gammal, satte han sina föräldrar och alla andra som hörde honom, i förvåning genom sina svar på svåra frågor. Dock utvecklade sig hans talang först då han blifvit 6 år gammal. Vid denna tid, sedan föräldrarne ofta hade sett honom sysselsatt med räkningar, sade gossen en dag till sin moder, att om hon ville uppgifva omkretsen i famnar af fadrens stora åker, så skulle han bestämma antalet sädeskorn man å densamma kunde skörda. Modren meddelade detta vid hemkomsten åt sin man, och sedan denne för gossen uppgifvit omkretsen, erhöll han inom få minuter det rigtiga svaret. Tvenne år sednare löste han icke allenast alla de problemer, hvilka före hans tid hade grundat negergossen Zerah Colbourns namnkunnighet, utan utvisade äfven tvenne fel, som denne begått i sina upplösningar. Vid denna tid förvärfvade han sig på egen hand, genom läsning, kännedom af algebran och geometrien, och ådagalade utom den förmågan att i hufvudet uträkna svåra räkneexempel, äfven den långt högre, att rigtigt uppfatta och besvara svåra frågor ur mathematikens särskilta delar. Efter tillfrisknandet ifrån en häftig nervfeber studerade han ganska flitigt under vintern mellan 1844 och 1845. En resa till Nya Hannover erbjöd gossen det första tillfället att se en stor samling böcker och mathematiska instrumenter. Denna anblick intresserade honom utomordentligt, och då han skulle gå derifrån, gret han. Då han återkom hem, började han beräknandet af en kalender, hvilken trycktes under hösten år 1845. Året derpå beräknade han fyra särskilta kalendrar; under det han förfärdigade den första af dessa, var han försjunken i djupt begrundande och talade högt för sig sjelf. Då hans fader frågade hvad han hade för sig, svarade han att han uppfunnit en ny regel för bestämmandet af månens upp- och nedgångstid. De af honom för denna method uträknade hjelptabeller spara verkligen icke mindre än en fjerdedel af det vanliga räkningsbesväret. Denna regel äfvensom andra dylika för beräknandet af sol- och månförmörkelser äges för närvarande af universitets-biblioteket i Harward. Hans nya regel för förmörkelse-beräkningar förkortar räkningen med åtminstone en tredjedel. Då han var sysselsatt med härledandet af denna regel, var han under två eller tre dagar i en ytterlig själsverksamhet. Plötsligen kom han en dag springande ned för trappan, skref en mängd siffror på sin räknetafla och ropade, utom sig af glädje: «Pappa, nu har jag det, nu har jag verkligen funnit det!»

Bland de pröfningar, som åtskilliga gånger med honom anställdes, vilja vi anföra följande. Fråga: Kan du säga mig huru många sekunder jag lefvat till och med den tolfte sistlidne Mars, då jag fyllde mitt 27:de år? Ögonblickligt svar: 85,255,200. Fråga: Huru stor är hela ytan af en rät pyramid, hvars sneda höjd är sjutton fot och hvars bas är en femhörning, i hvilken hvarje sida är 33,5 fot? Svar: 3354,5558 qvadratfot. Problem: Multiplicera i hufvudet 365,365,365,365,365,365 med 365,365,365,365,365,365. Upplösning: 133,491,850,208,566,925,016,658,299,941,583,215. Under sådana pröfningar går Safford rundtomkring i rummet, eller ställer sig än i det ena hörnet, än i det andra, ser dervid småleende på den frågande och tröttnar icke mera, än en med lek och upptåg sysselsatt pojke. Hans kroppsbyggnad är svag, hans helsa vacklande, hans växt liten och hans ansigte blekt, men ögonen hafva en utomordentlig glans.

Nyligen har han blifvit inbjuden till universitetet i Harward, hvarest han på statens bekostnad undervisas af tvenne professorer.

Kort öfversigt af Svenska Näringarnes Historia.

(Forts. fr. föreg. h.)

Den plan, som Mössorna följt i rikets styrelse, förkastades; banken, som sedan 1762 icke utgifvit lån, öppnades ånyo för dylika lån på jern och metaller, äfvensom ända till 40 tunnor guld anslogos för lån på fast egendom, som icke förut var graverad. Afbetalning på redan beviljade lån uppskjöts tills vidare. Förordningen om kursens bestämmande upphäfdes, m. m. Härigenom började näringarne lyfta sig och rikets ställning förbättrades. Kort derefter dog Adolf Fredrik och hans son

Gustaf III (1792) följde honom på thronen. Derigenom, att han kraftigt, men utan öfverdrift, stäfjade de partistrider, som så när åsadkommit rikets undergång, äfvensom genom meddelande af lika rättighet åt alla svenska undersåtare att förvärfva och besitta jordegendom, med undantag af säterier, lade han en grund för näringarne, att om än med långsamma, dock säkra steg, utvecklas; han bibehöll skråna och bekräftade städernas privilegier, men med det tillägg, «att dessa skulle afpassas efter tidens fordringar och det allmännas nytta». Han tillegnade sig den ekonomiska lagstiftningen och gjorde några näringar fria, likasom han befriade några vissa städer från skråtvång. Dessa anstalter väckte borgerskapets missnöje, och af politiska orsaker gaf han efter år 1789 och erkände åt städerna nya privilegier, i hvilka han dock straxt stadgade vissa undantag. År 1771 utfärdades en ny tulltaxa, som ånyo införde det förbudssystem, som hade herrskat från 1739 till 1760. Den upphäfdes åter 1782; dock bibehölls förbudet mot införsel af ylle och bomullsvaror, hvaremot det medgafs att införa flera slag af sidentyger mot en tull af 20%, hvilken dock 1792 nedsattes till 10%. Något direkt steg för att befrämja industrien togs icke, och denne konung var för stor älskare af prakt, för att rikets

manufakturer och fabriker skulle kunnat tillfredsställa honom; det var af denna orsak, som tullen på siden nedsattes. Frakthandeln tilltog under denne konung, emedan den gynnades af politiska omständigheter.

Den efter konungens hastiga död under sonens, Gustaf IV Adolfs (afsatt 1809) minderårighet följande förmyndareregering förde statsrodret hvarken med vis eller kraftig hand. Medelst öfverflödslagar och införselförbud trodde den sig kunna sätta gränser för den stigande statsskulden samt pappersmyntets mer och mer fallande i värde. Gustaf bragte mera ordning i penningeväsendet, hvarigenom handel och näringar åter började att upplifvas. Produktplakatet af 1724, som 1801 upphäfdes för neutrala fartyg, för att återigen 1806 upphäfvas med hänseende till segelfarten på de svenska hamnar, som voro utom Östersjön, hvarigenom grunden lades till den handelskonjunktur, som inträffade i Götheborg. År 1807 utsträcktes denna fördel äfven till neutrala fartyg, som styrde till svenska Östersjöhamnar. Konungen lyckades icke lika väl att upplifva fabriker och manufakturer, som han lyckades att främja handeln. Åtminstone kunde det 1799 införda stränga förbudssystem icke bidraga dertill. Han lade grunden till uppkomsten af Sveriges vigtigaste näringsgren, *jordbruket*, medelst *Skiftesstadgan*. Under hans tid började man uttorka sjöar och träsk, och medelst anläggande af kanaler främjade han inrikes kommunikationen. Men snart invecklade hans öfverspända politiska grundsatser riket i ett krig, hvars följder åstadkommo ett militär-uppror, som beröfvade honom sina fäders thron, och den prins, som under förmyndareskapet hade styrt riket, besteg nu thronen under namn af Carl XIII (död 1818). Han hade sjelf inga barn, men inseende nödvändigheten att gifva sig en efterträdare och medhjelpare, och sedan en hastig död bortryckt den dertill utvalde prins Christian August af Schleswig-Holstein-Sonderburg, gjordes nytt val utaf en af Napoleons marskalkar, Bernadotte, hvilken såsom konung antog namnet Carl Johan (död 1844). Att han, som börjat sin bana med att i franska revolutionskrigarnes leder kämpa mot konungamakten, kunnat höja sig upp på en thron, samt sedermera icke allenast bibehöll den, under det att alla de andra, som i följd af revolutionens vexlingar äfven kommo på thronen, måste åter nedstiga ifrån den, utan äfven kunde tillförsäkra den åt sina efterkommande, vittnar mera än något annat om denne mans anda och kraft. Detta visade sig ock snart i Sverige, hvars styrande fallit på hans lott. Han ordnade rikets finanser, jordbruket uppmuntrades och gjorde stora framsteg, handel och sjöfart tilltogo, och manufakturer och näringar fingo ej heller stå tillbaka efter de öfrige näringarne.

År 1809 beslöts att kostnaderna för det krig, i hvilket Sverige var inveckladt, skulle betalas med sedlar; men dessa voro ej fonderade på valuta. Följden deraf blef att deras värde sjönk mer och mer. 1812 började man skaffa pappersmyntet något mera värde, och för detta ändamål fann man nyttigast att annulera den utländska skulden, som vid slutet af 1810 utgjorde något öfver 11 millioner Species. År 1834 kunde sedlarne realiseras. Vid Carl Johans död funnos 2 millioner i skattkammaren.

En ny tulltaxa utgafs 1816, uti hvilken förbudssystemet var ännu mera framstående än i den af 1799. Antalet af till införsel förbudna artiklar steg i densamma till 318, och af de till export förbudna till 53. Men detta var ej nog. 1817 fördubblades utförselstullen på stångjern, införselsförbudens antal ökades och i en kungörelse visades nödvändigheten af att inskränka införseln och bruket af utländska lyxvaror. Smuggleriet florerade. Vid riksdagen 1818 började ständerna att ändra sina statsekonomiska grundsatser, samt funno att det hittills följda systemet ej varit till rikets gagn. Flera införselsförbud upphäfdes och tullen nedsattes. Tulltaxan af 1824 gjorde ändtligen en total förändring uti införselförbuden. De prohibitiva grundsatserna samt skyddstullen blefvo, om ej alldeles öfvergifna, dock förmildrade, och härvid har man sedan förblifvit hvarje riksdag, så att utförselsförbuden, som 1816 voro 53, voro endast 4 år 1845. Förordningen af 1818 hade, med hänseende till handeln, gjort den inskränkning att nederlagsvaror icke måtte införas till Sverige, utom i fartyg af åtminstone 25 lästers drägt, hvaruti, såväl som i annat, har efterhand gjorts lättnader, så att denna för handeln besvärliga inskränkning bortfallit; till fromma för skeppsfarten är tullen nedsatt för sådana varor, som direkte införas utifrån, eller dit utföras. Afgifterna, som först beräknades efter varornas värde, beräknades nu till det mesta efter fast tull, m. m.

Följderna häraf hafva varit sådana, som synes af nedanstående öfversigt öfver införseln och utförseln från det år då det friare handelssystemet började och till slutet af det, som föregick Carl Johans död.

	Införseln.	Utförseln.
1824 —	9,802,047 R:dr B:ko.	11,397,058 R:dr B:ko.
1843 —	17,257,550 « «	19,444,630 « «

Lästeantalet af utrikes ifrån ankomna fartyg var år 1827 — 161,248; år 1843 — 178,879, och drägten af utgående fartyg var detta sednare år — 185,365

Det under förra regeringen påbegynta jordskiftet forsattes med kraft, och en egen domsmyndighet för egodelningen inrättades, hvilken egde att döma i de tvistigheter, som af denna anledning kunde uppkomma. En landtbruksakademi inrättades, som i förening med likaledes inrättade landtbruksskolor, mägtigt bidragit att höja jordbruket; får- och hästafveln har med dem hållit jemna steg. Med uttorkning af sumpig jordmån fortsattes, hvarvid må anmärkas uttorkningen af den stora Dagmossan i Vestergöthland. Det för Sverige så vigtiga skogsväsendet befrämjades äfven genom inrättningen af ett skogsinstitut, genom utskiftning af skogen, genom skogsplanteringar och öfverhufvud genom mera ordnande af forstväsendet. Från 1800 till 1809 införde Sverige och Finland årligen i medeltal 330,000 tunnor spannmål. Oaktadt förlusten af Finland, som var Sveriges visthus, och oaktadt folkmängdens stigande samt några missväxtår,

aftog spannmålsinförseln efterhand, så att från 1820 till 1840, när man frândrar utförseln, som i medeltal årligen uppgick till 71,000 tunnor, infördes årligen i medeltal endast 2000 tunnor.

Vid riksdagen 1809 afstodo åtskilliga stånder från några dem tillkommande rättigheter; sålunda förklarade borgareståndet, att dess såkallade privilegier ej skulle lägga hinder i vägen för hvilken borgareklass som helst, att drifva borgerlig näring mot uppfyllandet af dervid förbundna skyldigheter. Denna förklaring ansågs lika med fullkomlig näringsfrihet, och har gifvit anledning till stora meningsstrider. Mellertid antogs den förklaring för den rättaste, att de äldre anordningarne skulle äga sin kraft, så att handtverkare fortforo att vara fästade vid städerna, samt att på landet ej måtte bosätta sig andra utaf dem, än skräddare, skomakare, smeder och glasmästare. Landtmannen skulle likaledes fortfara i besittningen af sin rättighet att drifva handtverk såsom binäring, när kommers-kollegium dertill gaf tillåtelse, samt att sälja produkterna deraf såväl i stad som på landet. Äfven häruti gjordes förändringar efter mera liberala grundsatser, tills slutstenen lades 1847, hvarom mera i det följande. (Forts.)

Målaren Anton van Dyk.

Denne namnkunnige målare föddes i Antverpen år 1599. Hans fader hade förvärfvat sig ett stort namn såsom glasmålare, och hans moder egde mycken skicklighet i konsten att brodera landskap och figurer. Föräldrarnes sysselsättningar hade ett lyckligt inflytande på sonens bildning. Fadern lät honom icke sakna vetenskaplig undervisning, men på samma gång uppfyllde han den angenäma pligten, att meddela honom teckningskonstens första grunder. Med glädje såg han sonens hastiga framsteg, och föranleddes derigenom, att efter någon tid öfverlemna honom åt målaren *Henrik van Balens* ledning, hvilken i Italien studeradt antikerna och derifrån hemfört korrekthet och en lefvande kolorit.

Denne mästares vägledning hade ett särdeles fördelaktigt inflytande på *Antons* bildning, och den mot

honom faderligt sinnade lärarens förtroende växte dag från dag. Hvem skulle hafva trott, att han så snart skulle förlora sin hoppfulla elev? Dennes ungdomliga själ sträfvade att uppnå konstens höjder och hvartill medlen redan i hans närmare omgifning erbjödos honom. Det var namnet *Rubens*, som med stolthet uttalades rundt omkring i hans granskap; och huru långt en stor talang i förening med en liflig inbillningskraft kan leda, derom påmindes ynglingen af denne store konstnärs praktfulla palats, i hvars granskap han bodde, derom påmindes han af ekipaget, i hvilket konstnären åkte ut, och af de prägtiga hästar, som draga det. Intagandet i *Rubens* atelier förekom derföre den finkänslige ynglingens lifliga fantasi som det skönaste mål för hans önskningar, så mycket mer, som man i allmänhet berömde denne namnkunnige mästare för sin älskvärda karakter.

Också emottog *Rubens* ynglingen med hjertlig vänlighet och hans hustrus intagande mildhet gjorde ett lifligt intryck på honom och framkallade det slags svärmeri, som i hög grad är gynnande för konstens utöfning.

Van Dyks själsgåfvor utvecklade sig allt mer och mer och *Rubens* öfvertygade sig snart att denne elev såsom medhjelpare skulle blifva honom till stor nytta. Man berättar en händelse, som icke allenast ställer hans talangs djerfhet i det klaraste ljus, utan tillika vittnar om det förtroende, han vunnit af alla dem, som tillika med honom arbetade i mästarens verkstad. Det är lätt begripligt, att Rubens lärjungar när de i hans närvaro om dagen med uppmärksamhet och i lugn egnat sin tid åt utförandet af de åt dem öfverlemnade arbeten, om aftonen deremot, när han sjelf uppstod från sitt dagsarbete och aflägsnade sig, för att njuta någon förströelse, brunno af begär att beundra de nya, herrliga fostren af hans mästarpensel. En gång hade *Rubens* varit sysselsatt med den berömda målning, som föreställer *«Christi nedtagande från korset»* och hvilken ännu i våra dagar pryder *Vårfrukyrkan* i staden *Antverpen*. En afton hade mästaren knapt hunnit lemna rummet, förrän hans disciplar sprungo upp från sina stolar och rusade fram till staffletten hvarpå målningen var utspänd, ännu helt fuktig. Men midtunder det allmänna jublet fick en af eleverna, *Abraham van Diepenbeck*, händelsevis en olycklig knuff af en annan, så att han kom in på målningen, hvarigenom armen på en *Magdalena* och hakan på en ung flicka blefvo utsuddade och alldeles oigenkänneliga. Man kan föreställa sig den förskräckelse, som öfverväldigade alla de unga menniskorna vid åsynen af denna förstörelse. Emellertid voro de eniga om, att man genom återställande måste söka bot för denna olycka, hvarefter *Johan van der Hoeck* framträdde och med allmänt bifall föreslog *Anton van Dyk* såsom den ende hvilken kunde utföra detta vågstycke. Den unge *van Dyk* var verkligen nog djerf härtill och utförde det med sådan försigtighet och skicklighet att *Rubens*, som dock genast upptäckte hvad som händt då han återvände till sitt arbete, stillatigande lät allt förblifva sådant som det var, och skänkte derigenom den unge konstnärens arbete det mest smickrande beröm.

Ehuru *van Dyk* genom sin skicklighet som målare mer och mer förvärfvade sig sin store mästares förtroende, såsom genom utförandet af «Amazonkriget» och genom de sköna kartongerna till Decius historia, så underlät *Rubens* likväl icke att uppmana honom att resa till Italien, säkerligen i den bästa mening och utan att dervid på minsta sätt låta leda sig af afundsjukans smutsiga motiver. Ogrundad är den tron att sistnämnde känsla förmått *Rubens* att gifva *van Dyk* det rådet: att isynnerhet vinlägga sig om porträttmålningen: ty tvertom egnade *van Dyk* så länge han vistades hos *Rubens*, företrädesvis sin tid och sina krafter åt den historiska genren.

Anton van Dyk var i blomman af sin ålder, han hade nemligen knapt fyllt sitt tjugonde år, då han med allvar förberedde sig till sin vallfart till det gyllne Hesperien. Men han ville likväl icke skiljas från sin älskade mästare, utan att lemna något minne efter sig; detta bestod i ett porträtt af hans hustru, *Helena*, och tvenne målningar ur bibliska historien. *Rubens* blef så förtjust öfver dessa herrliga arbeten att han lät upphänga dem i ett särskildt vackert rum, och till gengåfva skänkte han den unge konstnärn en prägtig ridhäst, från sitt förträffliga stall.

Van Dyk hade icke hunnit särdeles långt från sin födelsestad innan kärleken spelade honom ett spratt i Saalthem, nära Brüssel. En vacker landtflicka fängslade honom till den grad, att han helt och hållet glömde alla sina stolta planer och höll på att qvarblifva hos henne en längre tid. Han målade då tvenne altartaflor för dervarande kyrka, af hvilka den ena föreställde den vackra bondflickan och hennes föräldrar, under det man på den andra såg *van Dyk* sjelf föreställd som den helige *Martin*, ridande på den åt honom af *Rubens* skänkta skimmeln.

Men som *Rubens* nu icke ville, att hans elev skulle upphöra i sitt ärofulla framskridande till konstens högre mål, så uppsporrade han Riddaren *Nanni*, hvilken sjelf blifvit lyckligt återgifven af *van Dyk's* pensel, att försätta den på kärlekens klippor strandade kontsnärn i flott vatten. Detta lyckades honom slutligen, och *van Dyk* besökte nu bland andra stora städer både Venedig, Genua och Rom, hvarest han i hög grad utbildade sig som konstnär, förvärfvade sig ett stort namn och en ansenlig förmögenhet. I de två sistnämnda städerna studerade han isynnerhet Titian's och Paul Veronese's arbeten.

Det ypperliga porträttet af hans mäktige gynnare, Kardinal Bentivoglio, kan tjena såsom ett talande bevis på i hvilken hög grad han förstod att träffa både ställning, blick och drägt och dessutom att gifva den person, han porträtterade, icke allenast den mest träffande likhet, utan äfven ett eget själfullt lif. Det oaktadt blef han genom sina i Rom vistande landsmäns ofördragsamhet och afundsjuka, samt genom deras fordringar, att han skulle inträda i dervarande målareklubb, som på den tiden var utmärkt för tygellöshet och utsväfningar, föranledd, att åter lemna

Rom och förtsätta sin resa till Sicilien, hvarest han, likasom i Florenz och Turin, arbetade i sin älsklingsgenre, porträttmålning, med ögonskenlig förkärlek för Titians höga stil, hvilken han mästerligt visste att tillegna sig. Emedlertid utförde han äfven några historiska målningar.

Pestens utbrytande tvingade honom likväl snart att draga sig tillbaka till Genua och att der fullborda en altartafla, hvilken var bestämd för Palermo och som sedermera blifvit så namnkunnig. Emedlertid hade han äfven här betydliga inkomster nemligen genom porträttering, hvilket för honom var så lätt att han ofta på en enda dag kunde fullborda ett porträtt till dess sista penseldrag, och då han alltid fordrade höga priser för sina målningar, samlade han sig således en ansenlig förmögenhet.

Slutligen återvände han till sin fädernestad. Ehuru han nu här förvärfvade sig det största beröm genom sin «Augustinus i frestelse,» och i Dendermonde genom sin framställning af «Korsfästelsen,» så blygdes likväl icke rådsherrarne i Courtray, för hvars kyrka han efter beställning målat en altartafla, att förklara denna för fusk, när han för uppställningens skull, sjelf begaf sig till denna stad. Sedermera, då rådsherrarne skämdes, genom det utomordentliga bifall, som detta mästerstycke vann hos alla kännare och konstvänner, ville de godtgöra sin förseelse, genom att beställa ett nytt arbete af *van Dyk*, men måste då åtnöja sig med det svaret af den uppbragte konstnären: «Det finnes i Courtray fuskare tillräckligt, jag har fast beslutat, att hädanefter endast måla för menniskor och icke för åsnor.»

Deretter lät Prinsen af Oranien, Fredrik Henrik, endast ledd af konstnärns stora rykte, kalla honom till sig, för att porträttera sig, sin gemål och sina barn. Detta uppdrag utförde van Dyk så mästerligt att sedermera alla furstar och förnäma personer ville porträtteras af *van Dyk*. Tilly och den store Wallenstein sutto för honom.

Man berättar om *van Dyk's* resa genom Harlem följande historia, som vittnar om hans stora betydenhet som konstnär. I denna stad besökte han nemligen den berömde porträttmålaren Frans Hals och, utan att vara personligen känd af denne samt utan att förut hafva låtit anmäla sig för honom, framförde han den önskan: att blifva porträtterad af honom, såsom en konstnär. Sedan Frans Hals med beredvillighet uppfyllt denna önskan och utbedt sig en dylik gunst af *van Dyk*, hade Hals knapt hunnit kasta en blick på det af van Dyk mästerligt utförda arbetet, förrän han straxt utropade. «Herre! antingen är ni *van Dyk* eller sjelfva djefvulen!

Emot förmodan fann denne store konstnär endast liten sysselsättning i England, dit han nu styrde sin kosa; och i Frankrike tillintetgjordes hans stolta plan, att få pryda Louvern med sina målningar, genom Nicolaus Poussin, åt hvilken detta arbete redan förut blifvit uppdraget. Han återvände derföre till Antwerpen, målade för kapucinerkyrkan i Dendermonde en «Christus på korset», och reste kort derefter, på konung Carl den förstes uppmuntran, till England.

Redan under sitt första vistande derstädes hade van Dyk blifvit bekant med riddar Digby och hade genom sin milda, älskvärda karakter, som förenades med ett intagande yttre, förvärfvat sig denne herres ynnest. Digby, som gällde mycket hos konung Carl den förste af England, visste snart att göra det klart för denne monark, att en så utomordentlig talangs tillbakasättande i England skulle kasta en skugga på den glans, som utgick från thronen, hvarifrån konsten isynnerhet borde vänta sig ett värdigt beskydd. Från följderna af nyssnämnde mäktige mans rekommendationer började nu verkligen den andra och mest minnesvärda perioden i van Dyks lefnad.

Konung Carl den förste sände riddar Digby personligen till honom och öfverträffade sig sjelf i den huldrika nåd hvarmed han emottog vår konstnär. Vid första audiensen öfveröste han honom med vänskap och godhet, och hängde kring konstnärns hals en tung guldkedja med monarkens porträtt, rikt besatt med diamanter. I ett högtidligt ordenskapitel slog konungen honom kort derefter till riddare af Bathorden. Han upplät åt honom en beqväm vinter- och sommarboning och försäkrade honom för lifstiden om ett årligt underhåll af 200 £ St.; ja, han bestämde till och med sjelf, att det skulle betalas van Dyk för ett porträtt i kroppsstorlek 100 £ St., och för en halffigur 50 £ St., hvilka priser, isynnerhet på den tiden, med rätta anses ofantligt höga.

Man kan väl begripa, att alla dessa utmärkelser i hög grad bidrogo att fästa målaren vid detta land, vid konungens person, hofvet och alla de förnäma, så mycket mer, som han genom sitt ädla väsende och själfullhet beundransvärdt förstod den konst, att vinna och fängsla alla, han kom i beröring med. Konungen sjelf tillbragte mången timma vid van Dyks staflett och ville gerna åskåda framträdandet af de af konstnärns mästarpensel skapade verk. Till vedergällning bemödade sig van Dyk ifrigt, att framställa sin kungliga gynnare på flerfaldiga sätt, än till häst och i full rustning, än i kröningsdrägt och än i en enkel, anspråkslös engelsmans drägt, likasom han äfven i andra afseenden sökte att tillfredsställa och förekomma sin beskyddares önskningar.

Van Dyk fann nu ej allenast vid hofvet full sysselsättning, utan äfven de mäktigaste, förnämsta och mest ansedda män i riket täflade om, att sitta för honom och taga hans sällsynta talang i anspråk. Då han genom sin trollpensel förskaffade dem en så stor njutning, i det han omgaf dem med det för deras hjerta dyrbaraste, så täflade britterna om att belöna honom derför, och dyrbara skänker strömmade till honom från alla kanter, så att han inom en kort tids förlopp egde en betydlig förmögenhet.

Vår konstnär, som på långt när icke var någon gnidare, uppbjöd å sin sida allt, för att på ett värdigt sätt kunna använda sina skatter. Hans verkstad förvandlades snart i den elegantaste boning, prydd

med sköna möbler. Icke heller hade han någon brist på präktiga ekipager. Då han vid sina utkast, isynnerhet af qvinliga skönheter, föredrog att hålla sig till den lefvande naturen sjelf, såg han sig snart omgifven af en skara unga, vackra flickor, hvilka bildade ett slags harem omkring honom och fästades vid hans person genom det slöseri, hvarmed han på det präktigaste utstyrde dem. Hans hus blef snart en samlingsplats för de förnämsta personer i London, och man vet der att berätta om den lysande prakt, smak och yppighet, som herrskade vid de fester han tillställde, hvilka äfven förherrligades af dramatikens och tonkonstens förnämsta konstnärer, af hvilka han sjelf underhöll flera i sitt eget kapell.

En dag sade konungen till honom i ett förtroligt ögonblick: «Ni vet ännu icke hvad det vill säga, att vara i penningförlägenhet.»

Van Dyk svarade: «En konstnär, som hvarje dag håller öppen taffel för sina vänner och öppen kassa för sina älskarinnor, vet tyvärr allt för väl hvad penningförlägenhet är för en obehaglig sak.»

Dessa älskarinnor och den förstörande alkemien, som på den tiden var allmänt på modet, kostade honom ofantliga summor. Ett rikt giftermål tycktes vara det bästa utvägen till räddning från ruin. Man berättar, att hans ärofulle mästare, Rubens, som genom hertigen af Olivarez's bemedling blifvit spanskt sändebud vid engelska hofvet och som föröfrigt beklädde en sekreterarepost i nederländska statsrådet, skall hafva erbjudit van Dyk sin äldsta dotter till hustru, men att konstnären vägrat att ingå härpå, emedan han ännu icke helt och hållet glömt sin hopplösa kärlek till sin fordne lärares hustru.

Hertigen af Buckingham satte så stort värde på van Dyk, att han sjelf friade för honom till en hofdam af en bland Englands förnämsta adliga familjer och af den utmärktaste skönhet, nemligen till grefvinnan Gorée, af det skottska huset Ruthven, som likväl för öfrigt icke egde någon förmögenhet; hvarefter vår konstnär verkligen gifte sig med henne, sedan konungen gifvit sitt samtycke dertill.

Huru sorgligt, att detta så lyckliga äktenskap redan efter två månaders förlopp, hvilken tid han till en del tillbragte i sitt fädernesland och derefter i Paris, skulle upplösas genom hans död, som inträffade år 1641, då han knappast uppnått en ålder af 42 år! I S:t Paulskyrkan i London, hvarest hans lik bisattes, har skalden Cowley förevigat hans minne genom en sinnrik grafskrift.

Oaktadt de ofantliga utgifter, som hans slösande lefnadssätt medfört, efterlemnade van Dyk likväl till sin enka en förmögenhet af omkring 300,000 R:dr i reda penningar. Af den talrika mängden af målningar, bland hvilka likväl de, som han utförde under de sista åren af sin lefnad, ingalunda i afseende på värde och fullkomlighet kunna mäta sig med hans tidigare arbeten, har en samling af hundrade stycken blifvit offentliggjorda genom de bästa kopparstickare af hans skola, Vorstermann, Henrik Bolswert m. fl.; till en del äro dessa kopparstick med en utomordentlig omsorg och noggrannhet utarbetade af honom sjelf.

Badstället Pyrmont.

På ett afstånd af 7 mil från Hannover och 2 mil från Hamen ligger det fordom så berömda badstället Pyrmont i en öppen och stor dal, omsluten af åkrar och yppiga ängar, från hvilka man ser staden Pyrmont, klostret Lygde, ett stort saltverk och en mängd qvarnar.

I äldre tider var källan i Pyrmont bekant under namn af *«den heliga källan»*, likasom dess närmaste omgifningar då buro namn af *«den heliga kommunen»*. Dock förvärfvade sig denna källa en större ryktbarhet, först efter slutet af 30:åriga kriget. År 1681 räknade Pyrmont vid pass 40 «kungliga» badgäster.

Mineral-källorna i och vid Pyrmont kunna, efter den olika beskaffenheten af deras vatten, indelas i jordaktigt salinska jernkällor, saltkällor och en surbrunn. Till de förstnämnda höra de jernhaltiga källor, som äro belägna vid den stora alléen, och hvilka äro omgifna med en paviljong; dessas vatten är klart, starkt porlande, af en behagligt syrlig, något sammandragande smak och nästan utan lukt. Dess temperatur utgör 10 grader Reaumur. Dessutom finner man här den så kallade *badkällan* eller *ångbrunnen*, belägen på några fots afstånd från de förstnämnda; *ögonbrunnen*, som icke är väsendtligt olika med de förut anförda, men har en mindre vattenmängd, och slutligen den *nya brunnen*, hvars vatten är fullkomligt klart och perlar, då det nyligen blifvit uppöst; men fylles det på flaskor, så afsätter det efter någon tid en grå bottensats, bestående af jernoxid och kalk.

Till saltkällorna höra: saltvattenkällan, som på en half mils afstånd från Pyrmont upprinner i den lägsta delen af dalen och begagnas hufvudsakligen vid saltberedning; den salthaltiga källan, hvars vatten perlar starkt, är kristallklart, utan lukt och af en saltaktig bitter smak, samt slutligen badkällan, som uppkommer på blott några få stegs afstånd från den sistnämnda källan; dess vatten upphemtas med tillhjelp af en pump och ledes derefter till baden.

Surbrunnen har fullkomligt genomskinligt vatten, af en behaglig, syrlig smak och en temperatur af omkring 8 grader R. Dess vatten ledes till vattenkonsten i den stora alléen.

Verkan af dessa särskilta mineralkällors vatten motsvarar olikheten af deras blandningsförhållanden. Man begagnar sig oftast invertes af vattnet, i det man tre till fyra veckor dagligen dricker 4 till 8 glas vatten, antingen oblandadt eller med mjölk, eller också med afförande tillsatser, allt efter patientens personlighet och sjukdomens beskaffenhet.

Såsom bad begagnas jernkällan, hvilken är belägen uti badhuset i staden, och den salthaltiga badkällan i saltverket nära Pyrmont. Dessutom begagnas

dessa källors vatten till douch-, dropp- och stört'bad, och det visar sig ofta ovanligt stärkande i flera arter ögonsjukdomar, om man dermed badar ögonen. Den såkallade *dunsthålan* är belägen i ett stenbrott norr om hufvudbrunnen; denna håla begagnas till torra svettbad. Sjelfva hålan formerar en fyrkant af 6 fots längd och 10 fots höjd, från hvars botten uppstiga dunster, hvilka bestå af kolsyregas, luktar vinsyrligt och betäcker bottnen till en höjd af 2 à 3 fot. I stark värma utvecklar sig gasen så betydligt, att den uppfyller hela hålan, och det är då rådligast, att aflägsna sig derifrån så snart som möjligt, för att icke komma i lifsfara. Man finner ofta döda harar, foglar och grodor i denna håla. Sommaren är väl den bästa tiden för en badkur i Pyrmont; dock kan man med fördel begagna detta mineralvatten hemma hos sig, äfven om vintren. Emellertid förtjenar, under alla omständigheter, ett besök vid badet att föredragas; ty ett fullkomligt upphörande med vanliga arbeten och sysselsättningar är nödvändigt för badkurens lyckliga framgång, och de i ett så talrikt sällskap vanliga nöjen och förströelser bidraga icke litet till helsans återställande. När man här dricker mineralvattnet, hvilket af den finare verlden sker kl. 6 på morgonen, promenera samtliga kurgästerna, under klingande musik, upp och ner i den herrliga hufvudalléen. Efter frukosten begifver man sig antingen i badet, eller går, kör eller rider omkring i de härvarande anläggningarna eller på de omkringliggande höjderna. Om eftermiddagen, sedan man druckit kaffe, visar sig hela sällskapet i den smakfullaste elegans uti alléen, tills dess den härvarande theatern samlar skådespelsvännerna. När representationen är slut, ser man åter alla badgästerna församlade i alléen; derefter går man till supéen, och när denna är slutad, begifver sig hvar och en till sitt hem.

Den stora alléen, som år 1668 anlades af Georg Fredrik af Waldeck, har en längd af femhundra steg och består af fyra rader höga, vackra lindar, hvilka intaga en yta af 40 stegs bredd. Vid alléens nedersta ända finnes en vacker vattenkonst. Bland de öfriga anläggningarne och spatsergångarne vilja vi anföra den till slottsbryggan förande alléen, Kungsberget (så kalladt till minne af Fredrik den store) och det såkallade Hünenburg. Härifrån kommer man till en liten, behaglig dal med qväkarekolonien Friedensthal. Nord om brunnen ligger det såkallade Bomberg, hvarifrån man åtnjuter en hänförande utsigt öfver hela dalen. På beqväma gångvägar bestiger man Schellenberg med ruinerna af Schell-Pyrmont, som uppbyggdes år 1183 och nedrefs 1703.

Bland byggnaderna i staden Pyrmont utmärka sig hufvudsakligen följande: Residensslottet, det tre våningar höga Badhuset med 140 smakfullt inredda rum, det nya Badhuset på en äng vid saltverket, Theatern och Maskeradsalen. Vid klosteralléen står en kyrka, i hvilken Qväkarne hålla sin gudstjenst.

Sina bästa dagar hade Pyrmont i det 16:de århundradet, då folk af alla stånd hitströmmade i stora skaror från Europas alla länder, så att man år 1556

såg öfver 10,000 menniskor, under en tid af knappast fyra veckor församlade vid denna surbrunn. Ännu i adertonde århundradet var Pyrmont en af de modernaste badorterna. Men från början af innevarande århundrade har det varit mindre besökt och gästernas antal är nu i ett naturligt förhållande till vattenmängen i Pyrmonts källor.

Den nya protestantiska kyrkan i Kissingen.

Kissingen i bäjerska kretsen Unterfranken har numera intagit en hög rang bland Tysklands badorter. Ifrån alla länder strömma sjuklingar hit, för att vid Rakoczy-källorna återvinna sin förlorade helsa.

Under den egentliga badtiden erbjuder detta ställe en öfverraskande bild af det mest brokiga lif; man finner der alla stånd och alla nationer representerade. Icke sällan uppehålla sig derstädes åtskilliga regerande, furstliga personer, och de dervarande förnäma sällskapscirklarna kunna jemföras med de yppersta uti stora hufvudstäder.

Detta oaktadt är Kissingen ännu, bland alla de tyska badorterna, den som mest bibehållit ett landtligt badställes karakter, emedan här endast finnas *verkligen* sjuka badgäster, hvilka äro förskonade från hazardspelares och industririddares olycksbringande eller åtminstone högst besvärliga närvaro. Dessutom hafva invånarne i Kissingen hittills gjort sig förtjenta

af det omdöme, att de genom billighet, renlighet, förekommande uppmärksamhet och vänlig hjertlighet mot fremlingar, oaflåtligt sträfva att förvärfva och bibehålla badgästernas tillfredsställelse.

Oaktadt Kissingen är katholskt och blott få protestantiska familjer här uppehålla sig både vinter och sommar, är dock antalet af de härstädes under badtiden samlade protestanter ganska betydligt. På det att dessa icke skola sakna sin vanliga gudstjenst, har konungen af Bayern, på sin bekostnad, låtit uppbygga ett högst smakfullt bönehus. Planen härtill uppgjordes år 1845 af Oberbaurath von Gärtner och byggnaden uppfördes år 1846. Den är 107 fot lång, 56 fot bred och 42 fot hög. Dess ena gafvel har 90 fots höjd och är prydd med ett förgyldt kors.

Hela denna byggnad är uppförd i en enkel, värdig stil, som gör ett behagligt och derjemte högtidligt intryck på åskådaren.

Hufvudingången för genom en förslal till det inre, som innehåller ett hufvud- eller mellanskepp och tvenne sidoskepp. Koret med sitt stenaltare är beläget i öster. Altaret är prydt med ett enkelt crucifix, omgifvet af 6 bronskandelabrer. Från förslalen föra på ömse sidor vindeltrappor upp till orgeln och gallerierna, hvarifrån man kommer till de tvenne öfver choret anbragta kungliga och furstliga logerna. En på byggnadens baksida anbragt, särskilt ingång med vindeltrappa för likaledes till sistnämnde loger. Gallerierna uppbäras af 12 pelare.

Koret är rikt pryddt med målningar och väggarne äro af en vacker ljusviolett färg. Orgeln är förfärdigad af orgelbyggaren Geyer i Bamberg, och utmärker sig, oaktadt den endast har 10 stämmor, med en ovanligt klar, stark och fyllig ton.

Detta bönehus har en skön belägenhet, på ungefär tusen stegs afstånd från badstället, och är omgifven af en smakfull trädgårdsanläggning.

Olika vägar till rikedom.

En fader, som hade tre söner, lemnade åt den äldste af dessa hans stora arfslott, så snart han blifvit fullväxt. «Min son!» sade han då, «du behöfver icke göra dig mycket besvär med, att förvärfva dina medmenniskors förtroende, och det oaktadt kan du icke allenast behålla utan äfven föröka din förmögenhet. Till dina behof måste du använda så litet som möjligt; låna icke ut dina penningar, utan emot fullkomlig säkerhet och på kort tid, samt var angelägen om, att alltid hafva en full och väl förvarad kassakista! Derigenom skall du göra menniskorna till dina tjenare, äfven om de icke älska dig; du kan draga deras penningar till dig, utan att de märka det eller motsäga dig; ja, du kan tillochmed bringa det derhän, att de bedja dig på det enträgnaste, att emottaga deras penningar. Det kan komma en tid, då jordens produkter hafva ett ringa värde och icke löna landtmannen för hans mödor. Många af dina grannar skola då bedja dig att för ett lågt pris köpa deras egendomar och derigenom befria dem från de betungande skatterna och räntorna. När nu nöden är som störst och sedan du ofta blifvit bedd af dem, så köp deras egendomar och utvidga dina besittningar åt alla sidor och gör dina grannar till dina tjenare eller dagsverkare! Men det skall åter komma dyra tider, då den obemedlade för sin dagspenning icke kan förskaffa sig lifvets förnämsta behof. Då skola samma menniskor åter komma till dig och tillbjuda dig den ringa summa, som du gifvit för deras egendomar, blott för att erhålla bröd af dig, på det de icke måtte omkomma af hunger. På så sätt skall du, utan att det kostar dig den minsta ansträngning och utan att du behöfver gifva menniskorna ens ett godt ord, efterhand blifva herre öfver all egendom och alla reda penningar i hela trakten, och du skall då kunna beherrska innevånarne i ett helt distrikt. Dina många penningar skola, likasom en magnet, draga allt guld och silfver som finnes i grannskapet til dig, och desto starkare, ju mer du samlar deraf och ju mer det öfriga är deladt i små summor.»

Sonen hörde uppmärksamt på detta fadrens tal, och han följde punktligt de reglor, som blifvit honom föreskrifna. Han ansåg penningen och dess magt öfver menniskorna för det högsta, hvarefter han borde sträfva; han förökade sin rikedom, när de billiga tiderna kommo, och ännu mer, när dyr tid inträffade. Men nu utbröt en vådeld, som förstörde hans boning; ingen hjelpte honom då att släcka elden, ty han var utan vänner. Tjufvar frånstulo honom de skatter han gömt; men ingen hjelpte honom att upptäcka tjufvarne. Fienden inföll i landet, brandskattade öfverallt, förstörde skördarne och plågade honom, när det ej fanns något mer att röfva. Öfvergifven af alla, förföljd af många, beklagad af ingen, förlorade han sin rikedom hastigare, än han förvärfvat den, och återkom som en tiggare till sin fader.

Nu lät fadren sin andre son resa ut i verlden. «Jag kan icke gifva dig så mycket som jag gaf din äldre broder», sade han till honom vid afskedet, «men jag har dragit omsorg för att du lärt något nyttigt. Jag har låtit undervisa dig i konsten att förfärdiga sådana varor, som öfverallt äro eftersökta. Denna din konst kan ingen fiende beröfva dig, ingen tjuf frånstjäla dig, ingen vådeld förtära och emedan du besitter verklig skicklighet, står hela verlden öppen för dig. Penningar äro blott ett bytesmedel. I din flit har du nyckeln till alla de rikas kassakistor. Din lyckas stjerna och medlen att erhålla rikedom ligga icke *utom*, utan *inom dig sjelf!*»

Sonen lyssnade uppmärksamt till fadrens ord och åtlydde honom. Han begaf sig till en stad, hvarest hans konst fann god sysselsättning och blef väl belönad; han arbetade här med outtröttlig ifver, för att vinna utmärkelse och stora inkomster. Han fick äfven verkligen båda delarne. Men han qvarstannade icke i denna stad, emedan han erfor, att han i ett

rikare land kunde hafva utsigter till ännu större förtjenster; förgäfves bådo honom hans kunder och affärsvänner att blifva hos dem, till dess de voro i stånd, att så, som han fordrade, belöna honom. I det rikare landet svarade likväl endast början emot hans lysande förhoppningar. Snart uppträdde skickliga konkurrenter, hvilka ägde ännu större konstfärdighet, lemnade ännu bättre arbeten och varor och drogo efterhand alla hans kunder till sig. Förgäfves bad han nu sina hittills varande affärsvänner, att endast lemna honom ett kort anstånd, tilldess han hunnit göra sig bekant med de nyaste uppfinningarne och företaga mera ändamålsenliga inrättningar. Förgäfves försäkrade han dem, att han snart skulle vara i stånd att lemna lika goda arbeten som hans medtäflare. Han stod ensam och öfvergifven i ett främmande land, måste till ett lågt pris sälja sina med stora kostnader gjorda inrättningar, förlorade allt hvad han förut förtjent och återkom till sin fader, nedslagen, sjuk, med tillintetgjorda förhoppningar, väl icke utplundrad af fiender eller bestulen af tjufvar, men öfvervunnen och förlamad genom sina medtäflares större skicklighet.

Nu lät fadren den yngsta af sina söner resa ut i verlden, för att försöka sin lycka. «Dig, min son!» sade fadren vid afskedet, «kan jag icke gifva en så rik arfslott, som din äldste broder erhöll; det var mig icke heller möjligt att låta dig undervisas i så lönande konster, som din andra broder, och således kan jag icke hänvisa dig till din egen kraft. Men likväl gifver jag dig något bättre än dina bröder erhållit, nemligen frukten af min långa erfarenhet och min innerligaste välsignelse. Från din tidigaste ungdom har jag lärt dig, att vara sannfärdig och ärlig i dina handlingar, att anse alla menniskor som dina bröder och att vörda en osynlig ande, som belönar dygden och straffar lasten. Förlita dig icke på verldsligt gods, hvilket kan beröfvas dig, ej heller på din egen kraft, som kan öfvervinnas; men förtrösta lugnt på den lära, som skall visa dig den säkra vägen till rikedom. Låt derföre ditt förtroende till menniskor ej ensamt ledas med afseende på deras egendom, utan äfven med afseende på deras klokhet i bruket deraf och framför allt måste du göra afseende på deras sannfärdighet. På så sätt kan du mycket oftare och lättare omsätta dina penningar med fördel, än om du alltid väntar tilldess det bjudes dig en ögonblicklig återtjenst, och under loppet af ett år kan du draga lika så stor fördel af din lilla förmögenhet, som om denna varit tio gånger så stor. Stora fördelar skall du skörda deraf att ej allenast väl använda din lilla förmögenhet, utan tillika vara trofast och ärlig i all din vandel. De rika skola anförtro dig penningar, så ofta du är i behof deraf, och det icke allenast med afseende på din förmögenhet, utan äfven med afseende på din skicklighet och framförallt din pålitlighet; till en början skola de anförtro dig mindre, men sedermera allt mera, ju oftare du ådagalagt din sannfärdighet och ärlighet. Genom det förtroende, du hyser för andra och andra hysa för dig, skall såväl din egen som dina vänners förmögenhet betydligt förökas. På så sätt kan du äfven lättare bära olyckan, hvilken icke skall uteblifva, och uthärda mången strid mot farliga konkurrenter. Äfven om en tjuf stjäl dina penningar, så utgöra dessa likväl minsta delen af din egendom; ty största delen deraf skall befinna sig i många händer, til hvilka tjufven icke kan bana sig väg. Om äfven konkurrensen trycker dig, så skall man likväl icke straxt öfvergifva dig; vänner skola räcka dig en hjelpsam hand, till dess du inrättat dina affärer så, att du segerrik kan bestå kampen, och alla, hvilka känna din skicklighet och redlighet, skola bistå dig. Icke *utom* dig och ej heller i den döda naturen ligger det säkra medlet att uppnå rikedom; det ligger icke heller i dig sjelf, utan *öfver* dig, nemligen i vördnaden för den osynliga magt, som bjuder öfver både det yttre och det inre.»

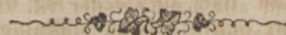
Bevarande dessa ord i troget minne, lemnade nu den yngste sonen fädernehuset med en mycket mindre förmögenhet än hans äldste broder tagit med sig, och med mycket mindre kunskaper än dem, med hvilka hans andra broder trädde ut i verlden. Men han sökte att utforska sina medmenniskors tänkesätt och egenskaper; han satte förtroende till dem allt efter som han fann dem sannfärdiga och skickliga, och han kunde derigenom uppgöra mången handel och ofta omsätta sina få penningar, när hans bröder skulle varit utan sysselsättning och icke hafva förtjent något. De rike lånade honom penningar så ofta han behöfde, och inläto sig allt mera beredvilligt i affärer med honom, i den mån de lärde känna honom och värdera hans stränga redlighet. Sålunda förökades dagligen hans lilla förmögenhet, likasom fordom de få brögden under utdelningen förvandlades till tusende.

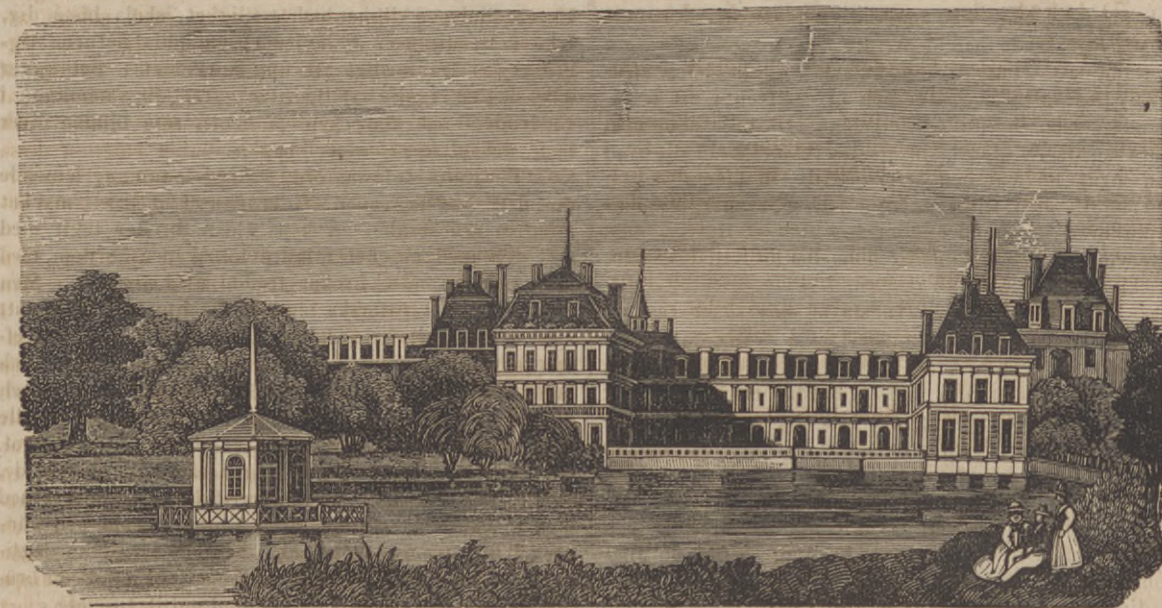
Ömsesidigt förtroende omgaf honom och hans vänner. Olyckan uteblef väl icke, ty tjufvar stulo hans kassakista. Men i denna kassa fanns icke tusendedelen af hans förmögenhet, hvilken hans vänner hade i förvar. Blixten antände hans fulla lada och hans varumagasin; men oräkneliga menniskor hjelpte honom att bära förlusten. Äfven han trycktes af konkurrensen; men hans vänners personliga förtroende hjelpte honom att uthärda det öfvergående beende hjelpte honom att uthärda det öfvergående betrycket. Han fann, att varornas värde icke bestämdes af endast yttre omständigheter eller blott genom det använda arbetet, som hans bröder hade trott, utan äfven genom tron på deras ursprung, och han hade derigenom ett slags beskydd emot främmande konkurrenter, utom det beskydd han njöt af lagarna. Sålunda kunde han uthärda den kamp emot olyckan och konkurrensen, i hvilken hans bröder dukat under.

Men då han sålunda hållit ut och bättre tider kommo, förökades också hans rikedom. Han blef hela traktens penningfurste, och många af hans grannar, hvilka likaledes voro välmående, hade blifvit det genom honom. Äfven han kunde nu, likasom hans äldste broder, draga hela distriktets reda penningar till sig, så ofta han ville. Det var likväl icke med förtviflans bittra känslor, och icke för att rädda sig

från hungersnöden, som hans grannar lemnade honom sina penningar, nej, de gjorde det med glädje. Han ville ju icke emottaga deras penningar för att göra dem till sina slafvar, utan för att göra dem till sina vänner; och när dessa hade gjort honom tjenster och förskaffat honom fördelar, försträckte han lika beredvilligt andra med reda penningar på samma sätt. Penningarne voro icke hans vänners beherrskare, utan endast deras gemensamma tjenare, hvilken rastlöst vandrade omkring mellan dem.

Således uppnådde den yngste sonen hvad som misslyckats för de båda äldre bröderna; han kunde lemna sina barn rika egendomar, fast grundade och icke antastade af någon. Och för allt detta hade han sin faders lärdomar att tacka, lärdomar, hvartill den nyaste vetenskapen nu begynner ordna grundstenarna, och hvars offentliga erkännande skall för menskligheten blifva en skönare dags morgonrodnad.

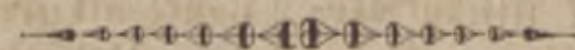

Slottet Fontainebleau.

Fontainebleau är hufvudstaden i ett distrikt af det fransyska departementet «Seine och Marne«. Den ligger vid en skog af samma namn, tätt intill Loings utlopp i Seinefloden. Staden innehålller 1064 hus och något öfver 8000 innevånare. Här finnes det af konung Frans den förste uppbyggda och af de fransyska konungarne Henrik den fjerde och Ludwig den fjortonde utvidgade jagtslott, med det namnkunniga «Hjortgalleriet«, hvarest den svenska drottningen Christina lät, år 1654, afrätta eller, rättare sagdt, mörda sin stallmästare Monaldeschi.

Det var i slottet Fontainebleau som Markisinnan Montespan och Grefvinnan Du Barry förslösade Frankrikes skatter. Den 5:te November 1762 undertecknades här fredspreliminarierna mellan Frankrike, England, Spanien och Portugal, hvarefter ratifikationerna utvexlades den 20:de i samma månad.

Fontainebleau innehåller en militärskola, ett bibliothek, porcelains- och stengods-fabriker, och drifver en mycket liflig handel med bränsle och vindrufvor. Distriktet som har ett arealinnehåll af 16½ qvadratmil, räknar 65000 innebyggare samt upptager kontonerna Fontainebleau, la Chapelle, Egalité, Montereau, Moret, Nemours och Lorret.

Apostlarnes öden.

Apostlarnes öden voro i sanning af en högst sorglig beskaffenhet, hvilket kan synas af nedanstående korta uppgifter.

1) Aposteln och evangelisten Mattheus led martyrdöden i en stad uti Etiopien.

2) Markus blef i Egypten släpad omkring

på gatorna i staden Alexandria, tills dess han uppgaf anden.

3) Lukas blef i Grekland hängd i ett olivträd.

4) Johannes kastades i en kittel med sjudande olja, men undkom dock med lifvet och dog sedermera en naturlig död i Ephesus.

5) Petrus korsfästes i Rom, och det, tillfölje af hans uttryckliga begäran, med hufvudet nedåt, emedan han förklarat sig ovärdig att dö på samma sätt och i samma ställning, hvari hans innerligt älskade herre och mästare dött.

6) Jakob, den äldre, halshöggs i Jerusalem.

7) Jakob, den yngre, nedstörtades från ett kyrkotorn.

8) Philippus hängdes på en pelare i Hieropolis, en stad i Phrygien.

9) Bartholomeus blef lefvande hudflängd, tillfölje af en grym konungs befallning.

10) Andreas blef bunden vid ett kors och predikade för folket tills hans jordiska lidanden upphörde.

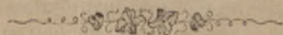
11) Thomas dog på Koromandel-kusten, hvarest man genomborrade honom med en lans.

12) Judas blef ihjelskjuten med pilar.

13) Simon korsfästades i Persien.

14) Barnabas blef stenad af judarne i Salonika.

15) Paulus blef i Rom halshuggen på tyrannen Neros befallning.

Om Kanarifogeln.

Sedan alla naturens sångare hafva lemnat oss och på sin höjd en och annan korp ännu skriker i skogen, eller då man på marken i stället för lärkan ser den vinterliga kråkan som med sina hesa skrik bebådar snö eller regn samt blott sparfvar hoppa på gatorna, hvarest de qvittrande inbjuda sina kamrater till delning af ett eller annat byte, så glädas vi så mycket mera hemma i våra rum genom en liten fogel, hvilken måste betraktas som en främling i vårt fädernesland och föds i buren såsom fånge för att derstädes dö såsom fånge, ofta först efter många års förlopp; ty det händer icke sällan, att en kanarifogel blifver femton till tjugu år gammal.

Redan den namnkunnige naturforskaren Buffon har hållit ett skönt loftal öfver kanarifogeln. «Denna lilla fogel», säger han nemligen, «skänker oss förströelse under måhända eljest tråkiga minuter, och bidrager icke litet till munterhet; den skänker ett nöje åt ungdomen, såväl som åt enslingen; den gläder de oskyldiga och dem som genom sjukdom äro fängslade vid hemmet. Just derföre att denna lilla fogels sång icke tillhör någon viss årstid, gläder den oss i en så hög grad. Ett litet fönster kan genom den blifva, om det blott tillika innehåller några krukvexter, af vår fantasi förvandladt till en af fogelsång genomqvittrad trädgård, och vintertiden försättas vi genom denna fogels glada sång, till vårens sköna dagar. Då dagarne vid jultiden äro ganska korta och himmelen dessutom förmörkas genom snöfall, samt vårt lynne är nedstämdt, — se, då låter oss kanarifogeln höra sina muntra toner, i det den mången gång sjunger af alla krafter, likasom han ville tydligt tillkännagifva, att han trotsar vintern och all dess snö och is!»

Egentligen är kanarifogeln kusin med sparfven och hör tillika med denna till det nästan öfver hela verlden och i mångfaldiga arter utbredda finkslägtet, äfvensom den i allmänhet lätt paras med många arter af densamma, t. ex. med hämplingen och steglitsen och frambringar då en bastardart. Tillfölje af dylika parningar har man mångfaldiga varieteter af kanarifoglar, så att i hänseende till färg, fjädrar och sång sällan förekommer någon likhet emellan dessa varieteter och de kanarifoglar, som ursprungligen fördes till Europa; ty i sitt fädernesland har kanarifogeln en grå färg.

Kanarifogeln parar sig äfven med sparfven. Men detta händer dock icke ofta, tillfölje deraf att man sällan håller sparfvar i bur och att kanarifogeln, i vårt kalla klimat, under bar himmel, snart omkommer af köld och hunger. Dessutom pläga sparfvarne kasta sig öfver en ur buren utsläppt kanarifogel, hvarpå de behandla den stackars flyktingen på det mest obarmhertiga sätt, i det de ruska i hans fjädrar och bita honom, så att döden deraf snart blifver en följd. Dessa tvenne småfoglar förhålla sig till hvarandra som en plump, rå och oborstad karl till en bildad och fin kavaljer; och likasom den förstnämnda mången gång af afundsjuka förledes till att förolämpa och anfalla den sistnämnde, äfven om denne icke gjort honom den minsta förtret, anfaller äfven den vilda och råa sparfven sin lilla hyggliga kusin. En sparfhona och en kanarihona skola dock snart kunna förlikas med hvarandra, om de i en mycket tidig ålder insättas i en och samma bur.

Att kanarifoglarna blifvit till oss öfverförda från de Kanariska öarne och att de hafva erhållit sitt namn efter dessa, är allmänt bekant; men icke när och huruledes detta skedde. Några berätta att det ägde rum i sjuttonde århundradet genom en tillfällighet. Ett skepp skulle nemligen bringa, utom andra varor, en mängd kanarifoglar till Livorno. Men fartyget förolyckades och foglarne flögo då till den närmast belägna ön. Denna ö var Elba. Här förökade sig hastigt de främmande foglarne; men sedermera uppsöktes och fångades de med en så skoningslös ifver, att de nu nästan äro alldeles försvunna derifrån.

Tillfölje af andra berättelser blefvo kanarifoglar redan i sextonde århundradet förda till åtskilliga delar af Europa, såsom föräringar till furstliga damer. Så mycket är emellertid säkert, att dessa småfoglar snart till den grad blefvo det vackra könets gunstlingar, att den spanska regeringen slutligen förbjöd utförseln af kanarifoglar från de Kanariska och Azoriska öarne. Icke heller på dessa öar förneka ka-

narifoglarne sitt slägtskap med sparfven, i det de, likasom denna sorglösa fogel, bygga sina bon uti små buskar i närheten af en bäck eller ock i det höga gräset vid stranden, så att man ofta under vandring i dessa trakter trampar på bon eller ägg.

Numera utföras icke dessa vackra småfoglar från nyssnämnde öar; man har nemligen i många trakter af Europa drifvit det derhän, att de nu kunna försändas vidt och bredt omkring. Den fattige bergsmannen, i flera af Tysklands bergstrakter, och hufvudsakligen i Thüringen, sysselsätter sig under sina fritimmar ifrigt med att dressera kanarifoglar, hvilka han derefter säljer till vissa köpmän, som dermed draga omkring till alla större städer. Fordom drefvo hufvudsakligen Tyrolarne en sådan handel; i synnerhet voro inbyggarne i den lilla staden Imst bekanta för denna industrigren. De uppfödde kanarifoglar till ett ofantligt stort antal, för att dermed förse hela Europa; och det kan icke heller nekas, att kanarifogeln hufvudsakligen har dem att tacka för, att den blifvit allmänt bekant i vår verldsdel. Denna handelsgren drefs verkligen uti stort. Några ombesörjde foglarnes uppfödande och dressering och andra vandrade med de sålunda dresserade sångarne icke allenast rundtomkring i Tyskland, Frankrike och England, utan äfven till Ryssland och Turkiet.

Många Tyrolare från nyssnämnde stad vandrade flera hundrade mil med sin lätta börda på ryggen och återvände först efter öfver ett års förlopp till sitt hem, för att hemta nytt förråd eller för att utbyta säljarens mot dressermästarens sysselsättning. Då de till ett sådant kompani hörande köpmän slutligen hemkommo, tillställdes en stor fest i den lilla staden. Alla församlade sig nu i värdshuset. Säljarne uppräknade sina medförda penningar och man företog då genast delning af vinsten. Derefter begaf man sig till gudstjensten i kyrkan och derifrån åter tillbaka till värdshuset, hvarest man spisade, drack, dansade och sjöng intill aftonen. Nästa dag lyftades en ny börda på den raske handelsmannens rygg, hvarefter han med friskt mod åter begaf sig på vandring i främmande länder.

Nuförtiden finnas knappt något spår i denna trakt af denna fordom så indrägtiga näringsgren; ty dels har den för längre tid sedan blifvit förstörd vid krigstillfällen, och dels har man på många andra ställen lärt sig tyrolarnes skicklighet i konsten att uppföda kanarifoglar.

Kanarifogeln har en ovanligt hög grad af läraktighet samt ett godt minne. Lika många särskilta arter, som kunna uppräknas, i hänseende till skillnaden i färg, lika mångfaldiga äro också arterna af dessa foglars sång, dels som en följd af deras olika härkomst, och dels af deras olika dressering. Många hafva en så stark ton, att tvenne personer knappt kunna samtala, då ett par sådana foglar liksom täfla att öfverrösta hvarandra. Deremot hafva andra kanarifoglar en mjuk, nästan smäktande ton. Derigenom att man placerar ungarne tillsammans med en äldre sångfogel, kan man till en stor del gifva deras sång den ton, som denne har, i det de efter hand lära att bättre härma honom. Emedlertid är det mera vanligt, att man dresserar dem med tillhjelp af en flöjt. Detta tager naturligtvis i anspråk både tid och tålamod; men många af dessa små sångare göra goda framsteg och lära att sjunga två eller tre små melodier, i det de hålla rigtig takt. Men långt mera beundransvärd synes denna läraktighet vara, då man föreställer sig, att ett sådant litet djur kan så att säga lära läsa och räkna! Då de första sålunda dresserade kanarifoglarne förevisades, kunde åskådarne knappast tro sina egna ögon. Nu består detta konststycke blott deruti, att den lilla fogeln lyder ett af dess herre gifvet tecken, då ett tal eller ord blifvit uppgifvet och borttager af de framför honom liggande tvenne rader, de siffror eller bokstäfver, som behöfvas till talets eller ordets beteckning och sammanfogar efterhand dessa serskilta beståndsdelar till det framställda hela talet eller ordet. Men härvid må man betänka, att åskådaren icke märker de vinkar och tecken, som konstmakaren gifver fogeln och att denne deremot icke allenast gifver akt på dessa hemliga tecken, utan äfven hastigt åtlyder dem.

Ett annat öfverraskande bevis på, till hvilken hög grad dessa små rädda djur kunna tämjas, ser man mycket ofta vid de föreställningar, som hvarje år gifvas under de stora marknaderna i Tyskland. Här uppföras nemligen små pantomimer med tillhjelp af kanarifoglar. En af dessa småfoglar affyrar då en liten kanon, under det en annan låtsar sig blifvit ihjelskjuten, hvarpå tvenne andra kanarifoglar komma dragande en liten kärra, för att derpå bortföra deras döda kamrat! Sådana konststycken förevisas ofta till och med under bar himmel, utan att någonsin dessa små skådespelare få det infallet att flyga sin kos.

Man kan lätt vänja dem vid att flyga fritt omkring i rummet och att betrakta sin bur såsom det ställe, hvarest de kunna finna föda och hvila. Många flyga till och med omkring i trädgården, från det ena trädet till det andra, tills de på gifven vink åter flaxa in genom fönstret.

Huru många af dessa sköna, älskvärda varelser finna icke sin undergång, innan de hunnit lära ett eller annat konststycke. Dessa konststycken äro icke heller öfverensstämmande med de små sångarnes natur och kunna blott väcka en obehaglig förundran hos den känslofulle åskådaren, men aldrig skänka hans hjerta och hans smak någon sann tillfredsställelse eller njutning. Den bildade menniskan skall känna sig nöjd med en ändamålsenlig utveckling af de gåfvor, som naturen nedlagt i dessa vänliga sångares små hufvuden, utan att förbittra och förkorta deras lif, genom att lära dem svåra konststycken

Några exempel på ovanligt hög ålder.

Det menskliga lifvet öfverstiger stundom de gränsor, som i allmänhet äro bestämda för den jordiska tillvaron. Det har blifvit förunnadt några få dödliga att öfverlefva hela generationer, under det de sjelfva stodo vid det ena århundradets graf och det andras vagga. Vi veta alla hvilken hög ålder Methusalem uppnådde; men äfven på Julius Cæsars tid lefde en konung, som uppnådde den utomordentligt höga åldern af 802 år; åtminstone berättas så af Plinius och Valerius Maximus.

En tidning, som år 1613 utkom i Turin, innehåller en biographi öfver en man, som lefde i Goa och hvilken ännu i sitt 380:de år var rask och stark.

En portugisisk författare skall i Indien hafva känt en mahomedan, som var 335 år gammal

En tysk, som under ett af korstågen tillfångatogs af mahomedanerna och länge förblef i deras våld, skall hafva lefvat i fem hela århundraden.

Hos Martial finner man en grafskrift öfver en romersk fru, som blef 200 år gammal, och en engelsk kalender för år 1755 omtalar en skotte, som uppnådde en lika hög ålder.

I Lithauen dog, för icke länge sedan, en herde, då han var 180 år gammal; han var född 1646.

Ett fransyskt fruntimmer, Maria Frion, som år 1838 dog i en ålder af 158 år, hade ända till sin sista dag oafbrutet varit frisk och munter. I Moskau dog för kort tid sedan en pelsverkshandlares enka, efter att hafva fyllt sitt 157:de år, utan att någonsin hafva varit sjuk eller rådfrågat någon läkare. I sitt 123:dje år gifte sig denna märkvärdiga qvinna för femte gången, och i alla fem äktenskapen födde hon barn.

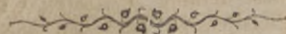
I Å socken uti Östergöthland har lefvat den äldste svenske man, torparen Jon Andersson, född den 18 Februari 1582, död i April 1729. Han var således 147 år och 2 månader gammal samt hade lefvat under 10 konungars regering.

År 1753 dog i Worcester en man vid namn John Littig; han hade uppnått en ålder af 133 år och antalet af hans afkomlingar, bestående af barn, barnbarn och barnbarnsbarn, uppgick till ett lika belopp som han ålder.

I Lothringen dog i Oktober 1825 en gammal chirurg, i sitt 140:de år; dagen före sin död hade han utfört en svår chirurgisk operation.

De menniskor, som uppnå en mycket hög ålder, äro i allmänhet bönder, arbetsfolk och sådana, som äro vanda vid ett måttligt och arbetsamt lif och icke hyst någon äregirighet eller sträfvat efter utmärkelser, rang och rikedom. Bland konungarna och de högsta embetsmän finner man blott få, som uppnått en mycket hög ålder. Bland de 83 franska konungar, som historien uppräknar, voro blott tre, som hunno öfver en ålder af 70 år. Carl X, som dog i landsflygt, blef den äldste bland alla Frankrikes konungar, i det han uppnådde en ålder af 78 år. Bland 300 påfvar, som historien har på sin lista, hafva blott fem uppnått en ålder af 80 år eller några år deröfver. Tvenne påfvar dogo i en ålder af 100 år, nemligen Gregorius den store år 604 och Gregorius IX år 1241. Den äldste nu lefvande kardinalen är 92 år gammal. I en ålder af 100 år skref Sophocles sin tragedi «Oedip». J öfver ett helt århundrade betraktade Juvenal passionernas herravälde i det sjunkande Rom, hvilket han på ett så mästerligt sätt och med en så ädel harm bestraffade i sina skaldestycken. Göthe var de tyska skaldernas senior.

Titian, som blef 99 år gammal, arbetade ända tills sin dödsstund. Michael Angelo blef 90 och Claude 82 år gammal.

Qvinnohjertat.

(Variationer efter Saphir.)

Ett *qvinnohjerta* bör vara såsom en *kyrkogård:* det bör nemligen icke säga annat än godt och kärleksfullt om sina innevånare; och dock bör det *icke* vara såsom en kyrkogård: det bör ej så hastigt låta gräset uppväxa öfver de älskade, som det innesluter!

Ett *qvinnohjerta* bör vara såsom en *klocka:* dess medmenniskors glädje och lidande böra i det finna återklang; och dock bör det *icke* vara såsom en klocka: det skall icke förstämmas eller mista sin klara ton vid hvarje liten tillfällig skada!

Ett *qvinnohjerta* bör vara såsom ett *skepp:* när lifvets storm rasar som starkast, bör det på de höga skummande böljorna lyftas mot himmelen; och dock bör det *icke* vara såsom ett skepp: det bör icke låta drifva sig från den rätta kursen eller stranda på lifvets skär och bankar.

Ett *qvinnohjerta* bör vara såsom en *svala:* samma huslighet, samma fromhet och barnsliga glädje; och dock bör det *icke* vara såsom en svala: det bör ej öfvergifva oss, när lifvets vinter närmar sig!

Ett *qvinnohjerta* bör vara såsom *den heliga skrift:* lika enkelt, mildt och uppfyldt af Guds ord; och dock bör det *icke* vara såsom den heliga skrift: det bör icke existera i så många olika tungomål!

Ett *qvinnohjerta* bör vara såsom *perlmusslan:* det bör blott en gång öppna sig för att inandas kärlekens rena dagg och bevara den som en kostlig perla hela sitt lif igenom; och dock bör det *icke* vara såsom perlmusslan: det bör icke hafva ett så hårdt skal!

Ett *qvinnohjerta* bör vara såsom en *vattenkonst:* känslans friska stråle bör höja sig från dess inre och uppfriska samt vederqvicka; och dock bör det *icke* vara såsom en vattenkonst: känslan, som det utströmmar, bör icke alltid återvända till sitt ursprung!

Ett *qvinnohjerta* bör vara såsom en *eolsharpa,* hvilken, berörd af känslans sagta andeflägt, tonar i ljufva, heliga, aningsrika och smäktande ackorder; och dock bör det *icke* vara såsom en eolsharpa: hvarje pust eller blåsbälg skall icke kunna aflocka det sina harmoniska toner.

Joseph Jellachich.

Baron Joseph Jellachich af Bussin, äldsta sonen af österrikiska fältmarskalk-lieutenanten Baron Franz, föddes i Peterwardein den 16 Okt. 1801. År 1809 upptogs han i Theresianska militär-akademien, hvarest han tillbragte tio år. Den 11 Mars 1819 anställdes Jellachich såsom löjtnant i Baron Knesevichs dragonregemente, hvars chef hans fars onkel förut hade varit. År 1830 blef han kapiten-löjtnant och år 1831 marscherade han med en bataljon af sitt regemente till Italien och ådrog sig der fältmarskalskalken Radetzkys uppmärksamhet. År 1835 återvände han till Österrike samt utmärkte sig samma år i fäktningen vid Kladurs. År 1837 befordrades han till major och 1842 till öfverste samt år 1848 till general-major, Ban i Kroatien, Slavonien och Dalmatien, och dessutom till geheimeråd, ja, några dagar sednare upphöjdes han till fältmarskalk-löjtnant och kommenderande general i Agram. Denne man har genom sitt deltagande i kriget mot Ungrarne förvärfvat sig ett vigtigt namn i historien.

GÖTHEBORG, SNÄLLPRESSTRYCK FRÅN ANDERS LINDGREN.

ILLUSTRERADT

MAGASIN

FÖR SPRIDANDE AF NYTTIGA KUNSKAPER BLAND ALLA KLASSER.

November. Elfte Häftet. 1849.

St.-Peters-kyrkan i staden Sonneberg.

Bland allt stort och skönt, som i vår tid frambringats i kyrkobyggnads-konst, intager den nya S:t Peters-kyrkan i Sonneberg, hvilken invigdes pingstdagen år 1845, otvifvelaktigt ett bland de främsta rummen. Den imponerar väl icke genom gigantisk storlek, såsom domkyrkorna i Cöln och Milano, eller genom en utomordentlig höjd af tornen, som fallet är med de bekanta domkyrkorna vid Strassburg och Wien, men deremot genom alla de serskilta delarnes underbart sköna harmoni med det hela och hvilken åstadkommer ett obeskrifligen behagligt intryck på åskådaren, antingen denne är arkitekt eller ej. Likasom

en äkta folkmelodi lätt finner återklang i hvarje hjera, utöfvar åsynen af detta herrliga mästerverk en oemotståndlig förtrollning på hvar och en, som närmare tager det i betraktande.

Kyrkan har form af ett kors, hufvudsymbolen för den kristna tron, och håller, inberäknadt båda tornen vid hufvudportalen, i längd 147 och i bredd 7[illegible] fot. I det hela innesluter den från marken till de öfversta tornspetsarne, en rymd af 545,000 kubikfot, och har kostat den jemförelsevis ringa summan af 82,356 gyllen. Murarne å tornen äro uppförda af hvit finkornig sandsten. I det inre är mellanskeppet med koret försedt med ett hvalf af träd, med spetsbågar; detta lätta hvalf hvilar på smala åttkantiga pelare, som bära sköna med löfverk sirade kapitäler.

Både i det yttre och det inre af detta nya tempel äro siraterna enkla, men konstrikt utförda. Koret, hvari altaret står, har ett blått hvalf med gyllne stjernor, och glasmålningarne i de fem fönstren utbreda en behaglig magisk belysning öfver altaret. Orgeln, predikstolen, musikgalleriet och öfriga delar, som icke böra hafva sin plats i koret, äro anbringade i skeppet.

Då man tager i betraktande de höga priserna på byggnadsmaterialier och lifsförnödenheter i staden Sonneberg, så kan man icke annat än förundra sig öfver den ringa summa, för hvilken man kunnat uppföra en sådan byggnad, i det hvarje kubikfots rymd kommer på blott något mer än 12 sk. rgs; men ännu mera öfver den korta tid, på hvilken hela byggnaden blef fullbordad. Grundstenen lades först den 5 Juni 1843, och med afdrag af den tid, under hvilken man måste upphöra med arbetet, till följe af väderleken, blef hela byggnaden fulländad under loppet af 18 månader.

Den konstälskande hertigen af Sachsen-Meiningen var närvarande såväl då grundstenen lades, som då den färdigbyggda kyrkan högtidligen invigdes. Denna invigning utgjorde en fest för staden Sonneberg och dess omgifningar samt gynnades af det vackraste väder. En ofantlig mängd menniskor hade från alla håll ditströmmat och tågade genom stadens med gröna qvistar smyckade gator och uppfyllde dessa så att den långa, högtidliga processionen af de andliga och verldsliga auktoriteterna, samtliga skråen med deras fanor och af de med kransar och band prydda barnen, knappt hade så mycken plats öfrig, att den långsamt kunde röra sig framåt till det nya templet.

Midt i processionen inträdde hertigen med sin svit och han vandrade nu med, såsom en vänlig och älskande fader i kretsen af sin familj.

Den berömde byggmästaren, K. Heideloff i Nürnberg, dekorerades med hertigliga Ernestinska husorden, och staden Sonneberg hedrade honom, vid invigningsfesten, med diplom såsom hedersborgare af denna genom sin blomstrande handel utmärkta stad.

November Månad.

Af latinska ordet *novem*, nio, emedan denna månad hos Romarne var den nionde.

Historisk Kalender.

1	1796	Gustaf IV Adolf emottager regeringen.
2	1846	Skalden Tegnér †.
3	1655	Drottning Christina afsvär Lutherska läran
4	1520	Christian II krönes i Stockholm.
5	1848	Politiska församlingen i Kassel öppnas.
6	1632	Slaget vid Lützen; Gustaf Adolfs död.
7	1848	Zach. Taylor väljes till Förenta Staternas President.
8	1520	Blodbadet i Stockholm.
9	1674	Skalden Milton †.
10	1483	Luther *. 1759 Schiller *.
11	569	Religionsstiftaren Mahomed *.
12	1738	Astronomen Herschel *.
13	1782	Tegnér *; 1716 Leibnitz †.
14	1630	Astronomen Kepler †.
15	1848	Grefve Rossi mördas i Rom.
16	1717	Mathematikern D'Alembert *.
17	1796	Slaget vid Arcole.
18	1627	Amiral Stjernsköld slår Polackarne i en sjöträffning vid Danzig.
19	1602	Physikern Guerike *.
20	1497	Vasco di Gama uppt. Goda Hopps-Udden.
21	1210	Erik X Knutsson krönes i Upsala.
22	1528	Gottland inlöses för 9000 nobler.
23	1644	Torstenson slår Österrikarne vid Jüterbock.
24	1632	Philosophen Spinoza *.
25	1848	Påfven Pius IX:s flykt till Gaeta.
26	1751	Adolf Fredrik och Lovisa Ulrika krönas i Stockholm.
27	1640	Riksdrotset Oxenstjerna †.
28	1230	Slaget vid Oluström. Erik XI flyr och Knut Johansson Folkunge inkr. thronen.
29	1601	Fästn. Wolmar uppgifves åt Polackarne.
30	1718	Konung Carl XII †.

Väderleks-Kalender.

Vid början af denna månad inträder ett starkt tilltagande i köld, hvilket likväl åter hämmas under månadens sista tredjedel. Medeltemperaturen är för Stockholm ÷ $1\frac{7}{8}^0$, för Götheborg ÷ $3\frac{2}{3}^0$ och för Lund ÷ $3\frac{1}{4}^0$. Morgnarne äro i allmänhet ganska kalla, men middagarne jemförelsevis varma. En sträng och långvarig vinter inträffar: Om Juli varit mycket varm och Augusti samt Oktober ovanligt kalla. Om November har torr väderlek utan frost. Om löfven ännu icke fallit af träden. Klara nätter bringa köld. Ju senare vintren börjar, desto långvarigare blifver

han. Om kölden aftager, kommer snö; men faller tillika dagg, bebådar det regn och tö. För frost har man inga andra säkra märken, än när det på aftonen är klart och kallt. Men blåser det, är ej sagdt, att man derföre slipper frosten, ty det kan lugna mot morgonen och bli frost ändå. Ju hvitare vintergatan synes, desto skarpare köld och stadigare vinter hafva vi att vänta oss; men har den stora, mörka fläckar, bebådar det motsatsen. Nordlig vind bådar köld. Stora, stillastående moln betyda stark, ihållande storm. Låga och hvita skyar båda snö. Fin snö är ett förebud till sträng köld, men större, som likt ull eller fjädrar nedfaller och är kram, förkunnar måttlig köld och töväder. Församla sig smärre foglar hoptals i småskog och täta törnhäckar, så frukta de snart förestående sträng köld. Om barometern hastigt sjunker, så är detta ett säkert tecken till annalkande storm från antingen Nordvest eller Sydvest. Ju hastigare qvicksilfret fallit, desto häftigare blifver stormen. Lika säkert är att en nordostlig vind med köld är i antågande, om barometern hastigt stiger.

Naturhistorisk Kalender.

En del af Oktoberblommorna fortsätta ofta blomningen tills de bortfrysa. Rudbeckia, Jungfrun i det gröna, Poppelrosen, Luktlaturen, Scabiosa, Krusmalva, m. fl. tåla 5 till 8 graders köld innan de skadas, Prustroten, Höstadonis, Natt och dag, Vallörten, välluktande Pestroten, Tusenskönan, Isopsbladig Aster, Slät Aster och Höst-Aster, Gyllenlacken, Solrosen, Ringblomman och Trädgårdsklätten äro vanligen de allra sista årets blommor, som fägna botanistens öga. Laxen och Sjöforellen leka. Haren antager vinterdrägt och Stenknäckan flyttar.

Frukträdgårds-Kalender.

I början af månaden går det ännu an att så ut fruktfrön; samla dem bör man dock alltjemt. Är jorden öppen, kan man omplantera träd likasom bärbuskar. Kringhägnader af frukträdgården och trädskolorna företages nu med allvar. Sent mognande fruktsorter inbergas nu och den inbergade frukten behandlas sorgfälligt.

Blomsterträdgårds-Kalender.

Finare Nejlikor förvaras för väta och sättas i vinterqvarter i säkerhet för råttor och möss. Ömtåliga perennier måste 3 à 6 tum högt betäckas med torrt löf i sågspån, mossa och dylikt. Alla blomsterlökar måste sorgfälligt bevaras samt Auriklar och Primulor sås. Drifhusen rensas och förses med god jord och alla vissnade och gula blad bortplockas. För blomsterdrifhuset nedsatta lökkrukor upptagas och bringas till säkert ställe.

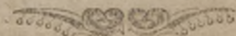
Astronomisk Kalender.

Solen ingår i Skyttens tecken den 22 November. Under månadens första hälft minskar sig dagens längd med per medium $4\frac{1}{4}$ minuter och under dess sednare hälft med likaledes per medium 4 minuter dagligen.

Vid medlet af denna månad synas omkring kl. 8 på aftonen i Norr: Stora och Lilla Björnen; i Nordost: Tvillingarne, Lodjuret och Kameloparden; i Öster: en del af Orion, Oxen, Kusken, Perseus och Kassiopea; i Sydost: Hvalfisken, Väduren och Andromeda; i Söder: Vattumannen, Fiskarne och Pegasus; i Sydvest: Örnen och Delphinen; i Vester: Lyran och Svanen; i Nordvest: Norra Kronan, Herkules och Draken samt i Zenith: Cepheus.

Sundhets-Kalender.

Man anlägge en passande klädedrägt, men akte sig för en alltför stark kammarvärme och klemighet. Ett glas godt rödt vin, en kopp starkt kaffe om morgonen, eller med ingefära och muskot kryddadt äggöl skola nu visa sig helsosamma. Vid nordostlig vind, som ofta plägar vara ganska häftig, håller man sig, om möjligt, inom hus, och iakttage måttlighet i mat och dryck. Morgondimman, då väderleken är kall och fuktig, förorsakar katarr och den skarpa blåsten bröstsjukdomar. Nu gör ett glas malörts- och pomerans-bränvin godt och såsom thé rekommendera sig Kamill, Pepparmynta och Lindblommor. Köttspis är nu tjenligast; buljong kan man försätta med stött muskott och kanel; äfven ingefära har en välgörande verkan på matsmältningsorganerna.

Jette-storken eller Adjutanten.

Denna jettefogel är ett slags stork, som de infödda i Ostindien kalla *Hurgila* (benätare) eller *Adjutanten*, tillfölje af hans högtidliga gång. Han uppnår en höjd af fem fot; det trekantiga spetsiga näbbet är aderton tum långt och har en ojemn yta, emedan det beständigt undergår en afskalningsprocess; ögonen äro små och hafva en vacker, ljusblå färg; i stället för fjädrar äro halsen och hufvudet betäckta med tunna, svarta hår; bröstet, buken, det öfversta af vingarne och några af halsfjedrarne äro gråa; det öfriga af kroppen har en mörkblå färg. Men hvad som

i synnerhet åtskiljer den från andra foglar, är en cylinderformig, af tunna hinnor bestående säck, som nedhänger från det understa af halsen. Fogeln kan efter behag sammandraga denna säck; i sednare fallet kan den uppnå en storlek af 18 tums längd och 4 tums tjocklek. Nyttan af denna besynnerliga apparat har man ännu icke kunnat utforska. Man har trott, att djuret begagnar den till förvaringsställe för de ben, af hvilka dess föda till en stor del består och som derstädes förberedas, innan de digereras i fogelns mage. Men denna tro har blifvit vederlagd genom noggranna undersökningar.

Adjutanterna spatsera stolt och allvarsamt, likasom de gingo i procession, och ofta ser man dem i stora skaror sålunda vandra omkring på Kalkuttas gator och torg. Långt ifrån att frukta menniskornas närvaro, gå de icke ens ur vägen för dem, utan komma ofta i kollision med benen på hästar och menniskor.

Deras mest omtyckta vistelseort är Fort William, hvarest lemningarne af besättningens måltider förskaffa dem ett säkert dagligt byte. Hvarje middag kl. 1 församla de sig i stora skaror utanför kasernerna och slåss tappert om de ben, som soldaterna kasta till dem. Understundom göra kasernernas upptågsmakare mer eller mindre oskyldiga, mer eller mindre tillåtliga skälmstycken med dem. Sålunda blef en gång ett med krut laddadt och med en brinnande lunta försedt ben, utkastadt till den hungriga skaran. En af adjutanterna slukade det och sprang straxt i luften såsom en antänd mina. Upphofsmannen till detta puts blef strängt straffad.

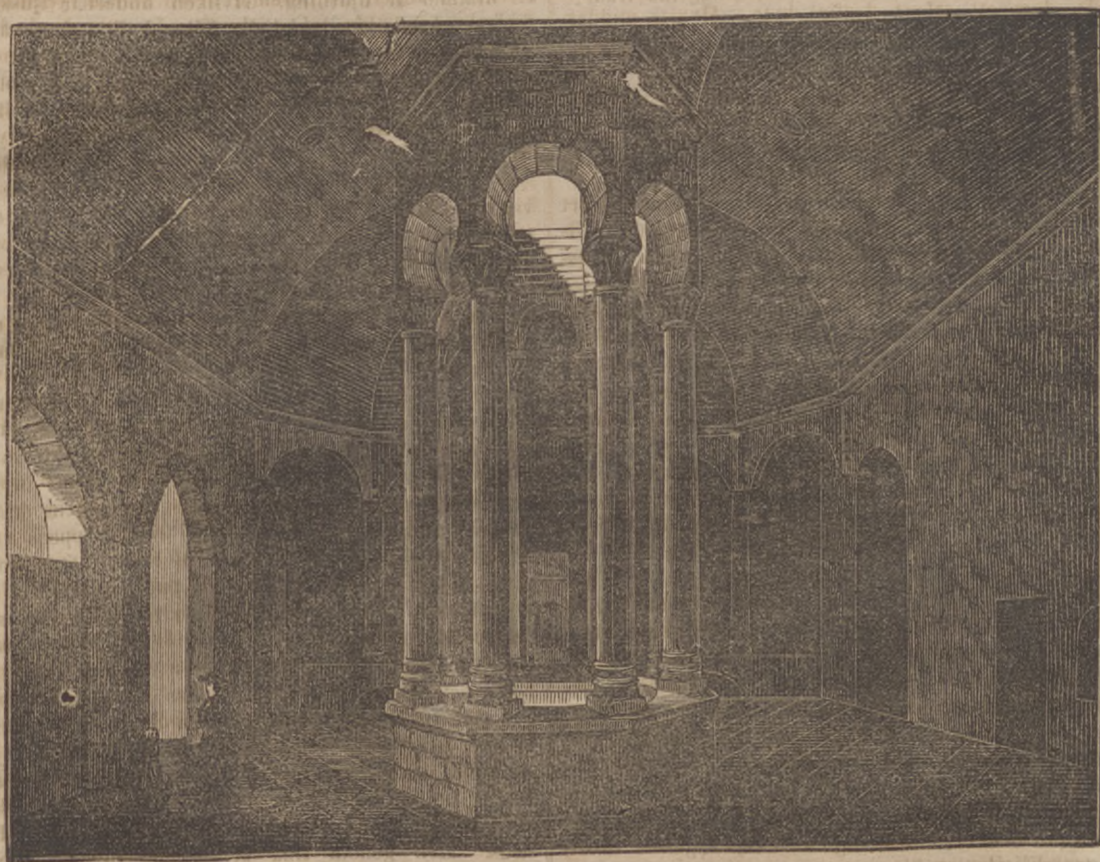
Då deras måltid är förbi, ser man dem stående orörliga på Fort Williams glacierer med det stupida lugn, som karakteriserar alla individerna af denna familj. De blifva stående halfva dagen på ett eller två ben, eller också ligga de utsträckta på buken eller på sidan.

Om Ljudet.

(Forts. fr. föreg. h.)

Då flera toner frambringas på en gång, visar det sig att de icke allenast klinga samtidigt, utan äfven att de inverka på hvarandra. Detta finna vi redan deraf, att tvenne toner, som höras på en gång, antingen göra ett behagligt eller ett obehagligt intryck på oss, och framkalla dervid i förra fallet föreställningen om harmoni och i det sednare om disharmoni. Bestämmer man svängningstalen för tvenne toner, som gifva ett behagligt intryck, finner man, att förhållandet emellan dem låter uttrycka sig genom små nummertal. Det är emellertid icke endast i vår uppfattning som harmoni och disharmoni äga rum. Då man anslår en af strängarne på ett piano, så klingar, utom denne, alla de med den harmonierande strängar, men deremot icke de disharmonierande. Detta förhållande tyckes innebära ett slags sympathi mellan strängarne; men saken är mycket enkel. I det den anslagna strängen börjar svänga, meddelas den svängande rörelsen dels genom den omgifvande luften, dels genom den fasta delen af instrumentet till alla de andra strängarne, som då likaledes börja komma i svängning. Oaktadt denna ursprungligen meddelade rörelse endast är helt obetydlig, skall den dock efterhand kunna förorsaka hörbara toner; ty alla de strängar, som kunna gifva samma ton, det vill säga svänga i samma takt, mottaga vid hvarje svängning en ny impuls i samma rigtning, så att svängningarne ständigt förstärkas. Något dylikt, om också icke i så hög grad, äger äfven rum med de strängar, som gifva harmonierande toner; men vid de disharmonierande skola de nya impulserna efter några svängningars förlopp motverka den redan frambringade rörelsen, som derföre aldrig blifver stark nog att kunna höras. På samma sätt kan man bringa en stor klocka att ringa genom högst obetydliga stötar, om blott dessa göras i den takt, uti hvilken klockan svänger, då deremot äfven starka ryckningar i klockrepet, utan takt, icke förmår sätta den i gång. Resonansbottnen i stränginstrumenter sättes på samma sätt i rörelse. Strängarnes toner ensamt skulle nemligen vara alltför svaga, då de blott försätta en ganska liten luftmassa i rörelse och det är egentligen för att meddela denna rörelse åt en större luftmassa, som resonansbottnen begagnas. På det att denna i lika hög grad skall förstärka alla tonerna, måste den derföre kunna svänga i hvilken takt som helst, och det är i detta hänseende som de gamla violinerna i så hög grad utmarka sig. Dessa svängningar kunna upptäckas, om man på resonansbottnen strör sand, hvilken då ordnar sig till olika figurer efter de särskilta tonerna. Häraf är det klart att de tonande kropparne förstärkande eller försvagande inverka på hvarandras rörelser, men detsamma visar sig äfven vid tonerna sjelfva. Låter man nemligen tvenne toner klinga på en gång, och dessa äro hvarandra så nära lika i höjd, att man nästan icke kan göra någon skillnad emellan dem, då de klinga hvar för sig, så hör man under sammanklingandet en omvexlande ökning och minskning i styrka, och dessa såkallade svängningar eller stötar följa desto hastigare efter hvarandra, ju större skillnaden är emellan de båda tonerna. Detta phenomen är ganska lätt att förklara. Tänker man sig nemligen tvenne toner, af hvilka den ena gör 400 svängningar i sekunden och den andra 401, samt att de båda vid början af en sekund försätta luftpartiklarne invid örat i samma rigtning, så skall den af båda frambringade rörelse, och således äfven tonen, vara starkare, än om blott den ena af tonerna klingat; men efter en half sekunds förlopp har den ena gjort 200 svängningar och den andra 200½; således skola, vid slutet af denna halfva sekund, svängningarne försiggå åt motsatta håll och dervid försvaga hvarandra, hvarföre den sammansatta tonen nu måste ljuda svagare än hvardera tonen ensam. Efter förloppet af en hel sekund har den ena tonen gjort 400 svängningar och den andra 401,

hvarföre bådas svängningar då gå i samma rigtning och förstärka hvarandra, o. s. v. Häraf inses att tvenne sådana toner måste gifva en försvagning och en förstärkning, eller en sväfning hvarje sekund. I allmänhet är antalet af dessa sväfningar lika med skillnaden emellan svängningarnes antal. Dessa sväfningar höras mycket tydligt, då man låter tvenne något olika stämgafflar klinga samtidigt, äfvensom då tvenne ostämda orgelpipor ljuda. Äro tonerna mera olika med hvarandra, höras svängningarne såsom en obehaglig skorrning och måhända ligger häruti orsaken till disharmoni. Vid en ännu större skillnad emellan tonerna höras sväfningarne icke mera såsom sådane, utan följa så hastigt efter hvarandra att de frambringa en ny ton eller en biton. Låter man t. ex. tvenne orgelpipor ljuda, af hvilka den ena gör 400 och den andra 500 svängningar i sekunden, skulle de på samma tid låta höra 100 sväfningar; men dessa höras då såsom en särskild ton med 100 svängningar i sekunden, och hvilken är tvenne oktaver lägre än den förstnämnda pipans ton. Men denna biton gör åter sväfningar med hvardera af de ursprungliga tonerna, hvarigenom tvenne nya bitoner frambringas, med 300 och 400 svängningar, af hvilka hvardera förorsakar åter nya bitoner, o. s. v. Dessa bitoner äro dock mycket svagare än de ursprungliga tonerna. Det finnes endast ett tonförhållande, vid hvilket inga nya bitoner frambringas, nemligen när en ton klingar samtidigt med sin oktav; ty emedan oktaven gör dubbelt så många svängningar som grundtonen, blifver den frambragta bitonen ingen annan än grundtonen sjelf, som då blott förstärkes.

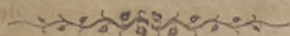

De arabiska baden i Girona.

Staden *Girona* i *Catalonien*, som enligt sagan har att tacka *Geryou*, en af Osiris' samtida, för sin uppkomst och verkligen blifvit anlagd i en långt aflägsen forntid, intog under Romarnes tid toppen af den dervarande kullen, men utvidgades efter hand till dess fot och ända till stranden af floden *Ter*. Den har nu en folkmängd af omkring 15000 innevånare.

En byggnad, som numera kallas: *de arabiska badens hus*, härrör från den tid, då araberna voro i besittning af denna stad. Den uti midten af densamma belägna del formerar en regulier åttahörning och innehåller en i den renaste smak byggd vattenbassin af sten, öfver hvilken åtta pelare höja sig mot taket. Dessa pelares kapitäler äro smakfullt utsirade. Den i hög grad enkla *badsalen* utmärker sig genom sin sköna kupol. Murarne bestå af en vacker stenart, som emottager marmorns politur. Vid båda ändarne af salen äro smärre pelare, mellan hvilka finnas *nischer*, som voro bestämda till förvaringsställen för de badandes skor och sandaler. Uti andra större och djupare nischer förvarades deras kläder. I en viss höjd öfver golfvet äro de särskilta badcellerna. Till denna hufvudsal gränsade åtskilliga sidorum; ett af dessa synes hafva varit begagnadt till kök och ett annat till matsal.

I en vid denna badbyggnad belägen trädgård njöto badgästerne söderns nöjen, mellan de herrligaste blommor och under de mest skuggrika träd.

Om musikens inverkan på menniskan.

Vi kalla musiken det himmelska språket af vårt eljest stumma hjerta, derföre att den lefvande skildrar och uppväcker mångfaldiga känslor och sinnesrörelser. Det är visserligen sannt, att den moderliga naturen icke tilldelat alla menniskor lika fullkomliga hörselorganer; men lika säkert är det ock, att detta språk i mer eller mindre mån förstås af hvar och en, som icke helt och hållet förlorat förmågan att höra. Redan från forntiden är det bekant, att musiken utöfvar ett mäktigt inflytande på menniskans såväl moraliska som fysiska natur. Bland de fordna Grekerne ansågs denna konst såsom ett vigtigt medel vid ungdomens rätta uppfostran, och den tillskrefs kraften att uppväcka både kärlek och hat, mod och fruktan, medlidande och andakt, hvarje dygd och hvarje last. Såväl den äldre som den nyare historien förmäler härom åtskilliga märkvärdiga exempel. Den forngrekiska sångaren Orpheus kallades ofta till konungarnes gästabud, för att medelst sin sång förvandla vrede i mildhet, sorg i glädje, girighet i välgörenhet och fruktan i mod. Terpander lugnade med tillhjelp af musik det upproriska folket. Israelitiska konungen David trädde under sin ungdom i konung Sauls tjenst för att med sin sång och sitt strängaspel bekämpa dennes svårmodighet. Då engelska drottningen Elisabeth låg nära döden, lät hon spela för sig sin älsklingsmelodi, för att kunna dö under välljud. — Förvånande är den verkan, som musiken utöfvar på vilda, obildade och eljest tygellösa lynnen. Då skalden och sångaren Castelnuovo, som lefde i 13:de århundradet, en gång i en skog öfverfölls af röfvare, hvarefter han plundrades och bereddes till döden, bad han, att det blott måtte förunnas honom sjunga sin älsklingssång, innan han dog. Detta blef honom beviljadt, och den sång han sjöng förvandlade så fullkomligt de vilda röfrarnes barbariska sinnesstämning, att de icke allenast läto honom lefva, utan äfven återgåfvo honom alla de honom frånröfvade tillhörigheterna samt åtföljde honom under vördnadsbetygelser till hans hem. Hvem är väl i stånd att beskrifva de rena, upphöjda känslor, som väckas vid åhörandet af Haydns, Händels, Mozarts och Beethovens herrliga kompositioner? Hvilken oemotståndlig verkan utöfva icke de särskilta nationernas egentligen så kallade folksånger? Så snart de första tonerna af den namnkunniga frihetssången «Marseillaisen» hördes under fransyska revolutionen, besjälades alla såsom af en himmelsk eld, och modet och fosterlandskärleken upplågade i deras bröst och framstrålade i deras blickar. Då den tappre ungraren hör sången «Racoczy Indailoja» sjungas, försvinna genast alla hans sorger och bekymmer, och han känner sig försatt i en himmel af njutning. Hvilken underbar tjuskraft finnes icke i våra nordiska folkmelodier, dessa älskliga moll-toner, med sitt ljufva, rörande vemod, och dock lika enkla och anspråkslösa, som det folk, bland hvilka de uppkommit! — Med ett ord, musiken, denna gudamakt, skänker ökad sällhet åt den lycklige samt tröst, tålamod och hopp åt den olycklige!

Att musiken utöfvar ett mäktigt inflytande äfven på menniskans *fysiska* natur, har af alla tiders erfarenhet blifvit satt utom allt tvifvel. Genom olika tonarter blifver andedrägten ovilkorligen antingen saktad eller påskyndad. Vid åhörandet af en liflig och munter musik ökas ögonens glans och kindernas rodnad, pulsen påskyndas, kroppsvärmen höjes och mången gång inträffar en häftig hjertklappning; alla organernas funktioner försiggå hastigare, isynnerhet matsmältningen, hvarföre äfven vid forntidens gästabud och festmåltider uppfördes angenämt klingande musik. Deremot åstadkommer en långsam, dyster och allvarsam musik minskning af ögonens glans, blekhet, blodets tillbakaträdande från kroppens yttre till dess inre delar, minskning af hudens temperatur samt långsammare och svagare puls och respiration. De efter en kraftig och markerad musik marscherande soldaterne känna sig upplifvade och stärkte samt uthärda mycket lättare, än eljest, krigets besvärligheter och gå med tapperhet döden till mötes. Under det andra Messeniska kriget, då den tappre Aristomenes' bragder betogo Spartanerne allt mod, så att de måste bedja sina politiska medtäflare, Athenienserne, om hjelp, sände dessa dem — uppenbart på gäckeri — en lam och vanskaplig sångare, vid namn Tyrtæus. Men genom sina krigssånger ingöt denne så mycken kraft och tapperhet hos Spartanerne, att dessas kamp belönades med seger. Dansmusikens egenskap att fördröja den eljest snart uppkommande tröttheten är allmänt bekant, äfvensom att hvarje handarbete försiggår lättare och angenämare, om det kryddas med någon lustig visa. Ptolomæus, Egyptens sjunde konung af detta namn, hade en son, som

var så korpulent, att han icke kunde gå utan tillhjelp af tvenne tjenare; men då han hörde den inbjudande och upplifvande måltidsmusiken, sprang han ur sängen och dansade med en otrolig lätthet och vighet. Vid utförandet af större byggnadsarbeten i Persien spelas alltid en rask och lifvande musik, under hvilken byggnadsmännen förrätta sitt arbete mycket lättare, fortare och gladare, än de annars skulle hafva gjort; många andra exempel att förtiga. Dessutom utgör en väl afpassad musik ett ganska vigtigt och verksamt läkemedel mot åtskilliga sjukdomar, såsom gikt, kramp, epilepsi, vattenskräck, bleksot, somnambulism, hypokondri, hysteri och melankoli.

Om Koksalt.

Detta ämne, som på det kemiska språket kallas Saltsyradt Natron, är icke blott af stort gagn i näringarne, utan jemväl en nödvändig beståndsdel i vår föda. Det krystalliserar i tärningar, hvilka ofta äro grupperade i olika rigtningar mot hvarandra, och ej sällan formera ihåliga fyrkantiga pyramider. I elden sprakar det sönder, smälter och förflyktigas slutligen. I rent tillstånd förvittrar det icke. $2\frac{1}{2}$ delar vatten upplösa en del; af hett vatten är något mindre dertill nödigt.

Vanligt koksalt finner man i stora massor eller i sammanhängande fasta lager under jorden. I fast form kallas det *Sten-* och *Bergsalt*. Är det rent och genomskinligt, så kan det genast förbrukas, i det skick det befinnes; men innehåller det orena jordpartiklar, så måste det förut befrias från desamma. I många länder finnes det i oerhörd myckenhet, och upptages der, nästan liksom metallerna, ur jordens innandöme. Detta är fallet i de ryktbara saltgrufvorna vid Vochnia och Wieliczka i Polen, hvilka redan före medlet af trettonde århundradet, följaktligen öfver 500 år, varit i gång. Der upphemtas det i så ansenliga qvantiteter, att mången gång öfver 20,000 tunnor finnas i förråd till afsalu.

I dessa grufvor, som skola vara flera hundrade famnar djupa, arbeta beständigt 500 menniskor. Det rena och genomskinliga saltet behöfver ingen vidare tillredning, än att man sönderstöter eller låter mala det klart i en qvarn. Den orenare sorten måste deremot luttras, renas och kokas. Den alldeles orena sorten, som tillika är full af små stenar, förbrukas till vanliga ändamål. Man kan äfven använda den, för att dermed stärka svaga och torftiga saltkällor.

Saltgrufvorna i Wieliczka, vid Krakau i Polen, hafva väl en lång tid satt naturforskare och resande i förvåning; likväl gifva Northwichs saltgrufvor en ännu långt större qvantitet bergsalt, än de förra. Biskopen af Llandaf försäkrar, att en enda grufva, den han besökte, årligen afkastade 4000 tunnor salt i medeltal, hvilket ensamt är så mycket som $\frac{2}{3}$ af hela de Polska grufvornas produktion. Detta salt förbrukas i England aldrig i rått tillstånd, såsom förhållandet är med det Polska stensaltet.

Utom ofvannämnde saltgrufvor, der det vanliga saltet finnes i fast form under namnet stensalt, gifves det äfven vid Cordova, i provinsen Catalonien i Spanien, ett märkvärdigt fast berg af stensalt. Denna bergsträckning har en höjd af 400 till 500 fot och en mil i omfång. Dess djup under jordytan är icke bekant. Denna massa innehåller bergsaltet, utan minsta tillblandning af något annat ämne.

Oceanens vatten innehåller på alla ställen ett stort öfverflöd af vanligt salt, ehuru i olika proportioner. Vattnet i Östersjön skall innehålla $\frac{1}{64}$ af sin vigt salt; vattnet i Nordsjön mellan England och Holland $\frac{1}{32}$, och mellan tropikerna $\frac{1}{11}$.

Utom det vanliga saltet innehåller hafsvattnet en betydlig proportion saltsyrad kalk, svafvelsyradt natron och kali. Den förstnämnda är den hufvudbeståndsdel, hvilken efter det vanliga saltets frånskiljande qvarstadnar i vätskan, som kallas modervatten eller moderlut. Hemtas vattnet på hafsytan, så innehåller det äfven förruttnade substanser, hvarigenom det får sin äckliga smak, som härrör deraf, att hafvet under länge fortfarande stiltje börjar att kringsprida elakartade dunster.

Hela konsten, att erhålla saltet ur vatten, som dermed är drägtigt, består deruti, att afdunsta vattnet på det lämpligaste och minst dyra sätt. I England afdunstar man hafsvattnet med tillsats af bergsalt i stora, flata jernpannor, och saltkrystallerna samlas i korgar. I Ryssland, och sannolikt äfven i andra nordliga länder, låter man hafsvattnet frysa, borttager den nyss bildade isen, och den qvarblifna sältan är då mycket starkare samt afdunstas genom kokning.

I Europas sydliga länder begagna salttillverkare den af sig sjelf uppkommande fördunstningen. En låggrund botten utgräfves, samt omgifves rundtomkring med en fördämning, så att den vid högt vattenstånd ej må öfversvämmas. Rymden inom fördämningen delas i olika afdelningar, hvilka successivt stå i samband med hvarandra. Vid flodtiden fylles den första afdelningen med hafsvatten. När detta stått någon tid deruti, afsätter det sin orenlighet och förlorar en del af sin vattenhaltiga vätska. Det öfriga insläppes derpå i nästa afdelning, och den första fylles åter såsom förut. Ur den andra afdelningen låter man i behörig tid vattnet afrinna uti en tredje, som är stampad med ler och jemnad. Nu har fördunstningen vanligtvis hunnit så långt, att på vattnets yta bildar sig en saltskorpa, som af arbetarne sönderbrytes och genast upphemtas. Detta sker så länge, tills en tillräcklig qvantitet är upptagen med harkan eller skofveln och kan torkas i högar.

I några delar af Frankrike samt vid kusten af China sköljer man den torkade hafssanden med en liten portion vatten och afdunstar denna saltlake i blykittlar. Ingen skilnad eger rum mellan detta salt och det, som erhålles ur åtskilliga insjöar, om icke en tillfällig mellankomst af några substanser medför en sådan skillnad.

På somliga ställen i Tyskland och vid Montmarot i Frankrike pumpas saltkällornas vatten i stora reservoirer, hvilka äro anbragta under taket af en byggnad (kallad graderhus). Ur dessa reservoirer dryper det genom små hål på bräder, som äro betäckta med törnqvistar. I anseende till den stora yta, vattnet erbjuder åt luftens åverkan, eger en ganska betydlig afdunstning rum; saltlakan luttrar man sedermera, för att fullkomligt frånskilja saltet.

Af detta salt erhålles, såsom redan är nämndt, saltsyran.

Utom att saltet begagnas till krydda på mat, samt till beredning af saltsyra och soda, tjenar det äfven till glasur på obrändt krukmakargods. Det förbättrar glasets hvita färg och klarhet; det ger större hårdhet åt tvål; vid metallers smältning bevarar det deras yta mot syrsättning, genom att skydda den mot luften, o. s. v.

En förening af saltsyra med ammonium har länge varit känd under namnet Salmiak. Man finner det i naturligt tillstånd nära vulkaner, hvarest det mången gång är alldeles rent sublimeradt; äfven i åtskilliga delar af Asien och Afrika. Det är lösligt i $3\frac{1}{2}$ delar vatten af 60° värma, och i något mer än sin egen vigt kokande vatten. Dess smak är brännande och bitter.

Vid färgning förbättrar och förhöjer det åtskilliga färger. Vid förtenning eller lödning använder man det, för att bibehålla metallernas yta oförändrad.

Lord John Russel.

Lord John Russel.

Lord John Russel, Sir Robert Peels efterträdare såsom engelsk premier-minister och hvars ministerium nyligen efterträddes af ett annat, föddes i London den 18 Augusti 1792. Han erhöll sin uppfostran i Westminster, men i stället för att härifrån sändas till något af de båda engelska universiteterna, bringades han till högskolan i Edinburg, för att här fullborda sina studier.

Redan innan han ännu uppnått den uti lagen bestämda åldern, nemligen 21 år, inträdde han i Juli 1813 i engelska parlamentet, såsom deputerad för Tavistock, hans födelseort.

År 1815 uppträdde han för första gången såsom författare, i det han utgaf den med honom beslägtade Lord William Russels biografi. År 1819 blef han för andra gången vald till representant för Tavistock, och följande året, efter Georg III:s död, valdes han likaledes till deputerad för grefskapet Huntingdon.

År 1821 utgaf han «brittiska konstitutionens historia»; året derpå öfverraskade han allmänheten med en tragedi: «Don Carlos». Samma år försökte han genomdrifva en reform i parlamentet, men besegrades med 280 röster mot 169. År 1824 utkom hans «Europas historia efter fredsslutet i Utrecht».

I November 1830 emottog han ett offentligt embete och blef ledamot af ett ministerium, som hade till ändamål en parlamentarisk reform.

Vid det allmänna valet år 1831 valdes han till representant för Devon; 1832 inträdde han i kabinettet och trenne år sednare, nemligen 1835, utnämndes han till stats-sekreterare för inrikes-departementet. Den 11 April samma år gifte han sig med Adelaide, Lord Rubblesdales efterlemnade enka; men redan efter få års äktenskap, nemligen i November 1838 beröfvade honom döden denna ledsagarinna på lifvets törnuppfyllda bana. År 1841 ingick han ett nytt äktenskap med Lady Frances Anna Maria Elliot, Earlen af Mintos näställdsta dotter.

Såsom förträfflig statsman och talare har Lord Russel vid många vigtiga tillfällen gjort sig förtjent af sitt fäderneslands tacksamhet.

WATERLOO;
SKALDESTYCKE
af
Herman Bjursten.

I.

Från Elbas klippor, som hans näste var,
Den djerfve örnen sväfvar öfver hafven,
Och än en gång på lösta vingar far;
Att skaka än sin fruktansvärda glafven,
Än Corsikanaren sin ljungeld svingar
Och skräck och häpnad öfver verlden bringar.

Han kommer! hvarje hydda öppnar sig
Och hvarje hjerta uti Gallias dalar;
Med fröjd sig samlar folket kring hans steg;
Och kärlek ur dess glada blickar talar.
Och hvarje kämpe samlas till hans fana,
Att följa än en gång den djerfves bana.

När nyfödd vår slår ut de gröna blad
Och Flora sina blomsterkransar virar,
Då flyr Bourbonen — och Lutetias stad
Sin segervande hjeltes intåg firar;
I festlig drägt sig klär palats och hydda,
Och sorgens dimmor äro åter flydda.

Och Gallias söner väpna sig till strid;
Ånyo svajar örnarne kring fälten; —
Och gamla gardet står ännu bredvid,
Med oböjdt mod, den Corsikanske hjelten —
Det honom följt i farorna och nöden,
Och önskar följa honom än i — döden.

Till gamle krigarn hviskar minnets mö,
Om vunna segrar, om förgången ära;
Och stolt hon lyfter sina lockars snö;
Ej stridens faror än hans bröst förfära,
Ut vill han än, att hennes skiften pröfva
Och mistad lagerkrans ånyo röfva.

Till Kejsarstaden bredvid Donaus strand
Far Ryktet hän på ljungelds-snabba vingar;
Och vreden sätter alla bröst i brand —
Och trumman dånar och trumpeten klingar;
Och Furstarne, som samlas från Europa,
Hatfulla härar föra snart tillhopa.

Och striden flammar upp ännu en gång;
Och åter klingar svärden mot hvarannan;
Dock gläds Europa! kampen blir ej lång,
Snart kronan åter rycks från hjeltepannan.
Matt är det skimmer stjernan ännu breder;
Vid Waterloo den går för evigt neder! —

I tyska stjerneborgen sitter nu
Det dystra ödets thronande Gudinna,
Kring svarta lockar flamma stjernor sju,

Och gyllne pilarne i kogret brinna. —
Europas genius hon ur bojan lossar
Och kejsarkronan under föttren krossar.

Ve dig o Gallia! ur tusen sår
Ditt arma, sönderslitna hjerta blöder,
Kring dina dalar hämdgudinnan går;
Med härjningsfacklan — bränner och föröder;
Och stolta örnen lyfter fåfängt vingen;
Dess blixt är slocknad — träffar nu mer — ingen. —

Napoleon! förloradt är ditt hopp,
Och nedgått har för evigt lyckans stjerna;
I dunkla skuggor träder natten opp,
Och bort sig vänder segrens hulda tärna;
Med blod din dom uti sin sköld han skrifver;
Och lagrens krans från dina lockar rifver.

II.

I blod sjönk solen ned vid Waterloo,
Och dunkla natten sveper stjernströdd slöja
Utöfver fält, der dödens faror bo.
Der näktergalarne sin klagan höja —
Och stirrande ifrån sin höga bana
I blodets strömmar speglar sig Diana.

Så tyst är allt uppå de fält; der nyss
De tusen dödar stridens åskor strödde —
Och aftonvinden smeker med sin kyss
De hjeltar, som här segrande — förblödde —
Och fridens genius, på vingar buren,
Omsveper mildt den slumrande naturen.

Blott skogens Dryas vakar än — o hör,
Dess klagan uti lundens kronor susar;
J mildt adagio klingande bortdör
Den enda grafsång, som för krigarn brusar —
Men när den dör — i högre Regioner
Han viges in, vid klang af högre toner,

Och aftonrodnan, som på bergen står,
I vesterns salar sjunker sakta åter,
Och i de fallnes blodbestänkta hår
De klara perlor daggen stilla gråter; —
Och nattens fjäril uppå lätta vingar
Med eldig törst från ros till ros sig svingar.

På sönderbrutna vapen hvilar tungt
«Det gamla gardet — nu, en bleknad skara —
Hell er J tappre! — må J slumra lugnt
Från lifvets stormar — och från stridens fara!
Den sista sömnen är dock ljuf för hjelten
Som stupar, blödande på segerfälten.

Men tyst, hvad är det? utur dödens famn,
Inslumrad hjelte vaknar upp och talar, —
Ifrån hans läppar klingar matt det namn,
Som genljöd vidt utöfver berg och dalar;
Fast utaf sår och trötthet ned han dignar,
Han, döende, dock detta namn välsignar:

«Jag kämpat ut — till segrens sköna dagar
Du bleka minne, mig tillbaka för!
Dock ej min lefnads hjeltedikt jag klagar
För dig, Napoleon, med fröjd jag dör —
Du var mitt allt i friden, som i striden —
Och glad jag följde öfver fjerran haf; —
Och när din segerlycka är förliden,
Din trogna lifvakt stupar vid dess graf.

O, för mig minne, åter till de tider,
Då i min moders hydda än jag var —
Då blott jag stridde kärleks ömma strider —
Med henne, som uti mitt bröst jag bar —
I sköna barndomsstunder! krigarn gråter
På blodig valplats eder flydda tid —
Och då han lifvets korta dröm förlåter,
Åt hjertat bringa edra minnen frid. —

Jag minns er än — J solbelysta kullar,
Der bygdens ungdom samlades till dans —
Omkring den strand, der Seinens bölja rullar,
Af våren smyckad med dess skönsta krans —
Jag minns er än — J oskuldsfulla lekar,
Vid flodens stränder och i lundens sköt,
Och er i gamla, löfbeprydda ekar,
I hvilkas skugga barnet svalka njöt! —

Men andra tider kommo — stormen ilar
På vreda vingar öfver skuggig dal. —
Och striden hvässar åter sina pilar,
Dess lågor flamma mot Allfaders sal —
Jag svärdet grep, — vid mina bröders sida
Jag ock för fosterlandet kämpa vill —
Och kring min tinning lagrens krona vrida,
Hon hör den djerfve, hör den tappre till.

Min brud jag glömde, — vilda bardalekar
För dansens nöjen trädde på en gång —

Ej mina kinder dödens fara blekar
Vid första lärospånet vid Toulon —
Vid «*Batteri des Hommes sans peur*» jag ställde
Mig under Bonapartes commando der
Och hvarje kula, som jag riktar, fällde
Sin man ur fiendernas stolta här —

Utöfver Alpers toppar sen vi stiga
Ned till Italiens sköna blomsterland —
Till farans hem vi dessa dalar viga;
Med facklan, flammande i blodig brand —
På Piemonts och Lombardiets slätter
Mång blodig runa skref mitt goda svärd —
Och röda rosor jag i sanden sätter —
Åt krigets Gud — en rättvis offergärd —

I drufvans blod jag läskade min strupa
I fiendens jag doppade mitt stål —
Med blod vi färgade de vågor djupa,
De skummande, på bryggan vid Arcole —
Ej veko vi — ty *Han* i spetsen trädde
Med fanan och med segren i sin hand —
Med purpurmattor jordens grus vi klädde
Och sådde grafvens säd vid flodens strand.

Sen öfver medelhafvets salta bölja
På drakens rygg vi ilade åstad
Till annan verld, der Nilens vågor skilja
Det fordna Thebaidens sjunkna stad —
Der Beduinen stolt i öknen rider
Med lösa tyglar öfver glödhet sand —
Och der de sagorika pyramider
Sin hjessa höja öfver fruktbar strand. —

Vi slogos der — med mörka purpurfloden
Vi lustigt färga' Nilens gula våg —
Och Pyramiderna och Memnonsstoden
De voro vittnen till vårt segertåg —
För korset stupade Mahomas måna
Turbanprydd krigare för svärdet vek —
Ej någon tid ur häfdens bok skall plåna
Den vilda, fruktansvärda bardalek. —

Men stridens fålar öfver verlden skena —
Vi vände åter från det sagoland, —
Och vid Marengo, Austerlitz och Jena
Jag nya lagrar kring min hjessa band —
I hjertat af Europa lågan brinner
Och kastar återsken kring haf och jord,
Och braket af de fallna throner hinner
Till södrens dalar och till frusen nord.

Jag Moscau såg — jag glömmer ej den branden, —
Mot himlen stigande med blodrödt sken, —
Och ej de dystra, snöbetäckta landen,
Der korpar hacka tusen tappras ben —
Der bröts din makt, o hjelte! — Moscaus lågor —
Din segerlyckas och din äras bål —
Du flydde, ilande på frusna vågor, —
Du segersälle — här du fann ditt mål.

Jag funnit mitt också — se blodet färgat
Min brustna klinga — det mitt hjertblod är —
Och kraften i min arm har engeln härjat,
Den obeveklige, som lian bär, —
Men lika godt — «*Vive l'empereur*» i döden
Jag än vill ropa utur grafvens famn!
Jag honom följt i farorna och nöden
Och dö jag vill vid ljudet af hans namn!

Mehemed Ali.

Vice-Konungen eller Paschan af Egypten, *Mehemed Ali*, är ett af de märkvärdigaste exempel på den utmärkelse, som en kraftfull, ehuru obildad person kan uppnå. För att riktigt kunna bedömma denna man, bör man icke glömma, att de Muhamedanska sederna och bruken bringade honom i en ställning, uti hvilken han icke kunde gälla för ett moraliskt exempel. Hans lefnadsbana visar att han höjt sig öfver muhamedanska och österländska fördomar, och visat en ifver för nationala förbättringar och ett erkännande af civiliserade nationers politik som i hvarje händelse gör honom till ett i hög grad märkvärdigt fenomen ibland sina landsmän. Men med all sin klokhet och kraft kan han dock icke dölja barbaren och icke eller fullkomligt lösrycka sig från den politik, som nedhugger trädet, för att kunna njuta dess frukter.

Mehemed Ali föddes 1769 i *Kavala*, en liten stad i *Albanien*. Hans faders stånd är okändt; vi veta blott att *Mehemed* tidigt förlorade både fader och moder. Ställets guvernör emottog gossen och gaf honom en uppfostran, ungefär motsvarande den som i medeltiden var gemensam för allmogens barn. Läsning och skrifning voro alldeles uteslutna från de kunskaper, som man ville bibringa honom; först sedermera, då Mehemed redan blifvit Pascha, måste han mödosamt förvärfva sig dessa färdigheter. Deremot lärde man honom krigareyrket, äfvensom man gaf honom tillfälle till att samla praktisk erfarenhet

Mehemed Ali låter mörda Mameluckerna i Kairo.

på små krigståg, hvilka företogos till bergstrakterna, för att indrifva skatt. Den unga krigaren uppförde sig så väl, att hans välgörare belönade honom med att förskaffa honom en rik enkas hand.

Det är ett af de många karakteristiska drägen hos turkarne, att de med all sin motvilja för handeln, dock hafva en oemotståndlig drift, att förskaffa sig fördelar. På gammalt Janitscharvis dref han en tobakshandlares förrättning samtidigt med sina militära funktioner; denna handel inbringade honom en hop penningar, hvilka han lade till den summa, som han erhållit med sin hustru. Sålunda kunde Mehemed betraktas såsom en mycket förmögen man, då Fransmännens tåg till Egypten gjorde en plötslig förändring i hans förhållanden och förflyttade honom till den skådeplats, hvarest han sedermera skulle spela en så vigtig roll. Den kontingent af 300 man, som Kavala måste uppställa, sattes under hans befäl. Som *Bimbaschi* (Capitain) ankom han till Egypten, hvarest han till den grad utmärkte sig, att han utnämndes till Chef för en division. Med dessa trupper deltog han i det krig, som *Jussuf Bey* företog emot Mameluckerna i Öfra Egypten. Då turkarne nemligen genom Engelsmännens kraftiga medverkan, å nyo kommit i besittning af Egypten, påstod lord *Hutchinsson* fullt och fast att Mameluckerna, hvilka hade förlorat så mycket vid deras tappra motstånd emot Gen. Bonaparte, åter borde insättas i sina gamla rättigheter. Storvisiren var, som det syntes, helt och hållet af samma mening. Mameluck-Beyerna blefvo inbjudne till lägret vid Abukir, hvarest man undfägnade dem först med sorbet och bakelser, och sedan med kanon- osh gevärs-kulor! Till följe af detta förräderi gjorde Mameluckerna ett uppror, hvilket åtföljdes af förenämnde krig. Men detta hade en olycklig utgång. Vid Damanhour förlorade Turkarne ett slag och 5000 man.

Jussuf Bey begagnade nu sitt privilegium såsom högste befälhafvare att för denna expeditions misslyckande kasta skulden på en annan, och härtill valde han Mehemed Ali! — Chosrew Pascha,

till födslen en Georgier och favoritslaf hos Visiren Hassan, genom hvars gunst han upphöjdes till guvernör i Kairo, trodde beskyllningen och inbjöd Mehemed Ali till ett nattligt samtal. Men den sluge Albanesaren kände allt för väl betydelsen af dylika vänskapliga "sammankomster," och i stället för att begifva sig till Paschan, ilade han till de Albanesiska soldaterne, hvilka han så mycket lättare bringade i uppror, som de i öfver ett år icke mottagit någon sold och dessutom med rätta ansågo den girige Chosrew för orsaken till deras löns uteblifvande. En annan Albanesisk corps, som Chosrew kallade till Kairo bringade Mehemed likaledes öfver till sitt parti. "J viljen angripa oss och ämnen slå oss," sade han till dem; "men insen J då icke, att efter hvarje sådan kamp måste edert antal vara betydligt förminskadt och att J då, när J blifvit försvagade, aldrig skola erhålla den summa, man är eder skyldig? Låtom oss hellre förena oss och med vapen i hand fordra hvad oss tillkommer!"

Albanesarne kunde icke motstå så vigtiga skäl; de angrepo Chosrew Pascha, fördrefvo honom och gjorde sig betalta, genom att plundra hans palats.

Den ställning Mehemed Ali nu intog, var i sanning ganska osäker. Å ena sidan hade han den misstrogna Porten, hvars representant nyligen af honom blifvit fördrifven, och å andra sidan, Mameluckerna, hvilka hotade honom såsom sina arffiender. De sistnämnde voro hans värste, men också hans ärligaste fiender. Derföre ingick Mehemed i förbund med dem, utsådde sedermera oenighet ibland dem, och öfvergick då åter till Portens parti. För att härför belöna honom, utnämndes han af Storherren till Pascha af Djedda, och Mehemed ville mer än gerna mottaga denna ärofulla post. Men till all olycka gjorde hans Albanesare uppror och fordrade att han skulle förblifva i Egypten såsom Ståthållare. Mehemed gaf efter och Porten lugnade sig, sedan den förut upphetsat Mameluckerna emot honom. Härtill uppmanad af innevånarne, inträngde Mameluckerna i Kairo, och trodde sig redan säker om segren, då borgrarne plötsligen grepo till vapen och nedsablade dem. De olycklige hade ilat i en fälla, som Mehemed Ali uppställt för dem sedan han förut gjordt aftal med hufvudstadens innevånare, hvilka alla voro intagna af samma hat emot de främmande förtryckarne.

(Forts.)

Kort öfversigt af Svenska Näringarnes Historia.

(Forts. fr. föreg. h.)

Hurudant förhållandet med handtverkerierna varit under denne konung, om de varit i till- eller aftagande, derom finnas inga officiela underrättelser, enär sådana endast utgifvas öfver de industriella näringar, som höra till fabriker och lyda under de sedermera upphäfda hallrätterna. Emellertid känner man att 1842 funnos i rikets städer inalles 19,024 handverkare, bestående af mästare, gesäller samt andra dithörande personer. År 1829 utgjorde de 17,710. År 1843 utgjorde handtverkarnes antal på landet inalles 19,039 personer.

Af fabriks- och manufacturvaror hade 1810 tillverkningen utgjort ett värde af 3,693,489 R:dr B:ko. Arbetarnes antal 8,832; 1824 var värdet af tillverkningen 7,281,182 R:dr B:ko; år 1843 utgjorde det 16,336,468, hvartill komma värdet af vid Motala mekaniska verkstad åstadkomne varor: 106,300 R:dr B:ko. Arbetarnes antal var 17,275.

Bergsväsendet, som näst efter jordbruket är den vigtigaste af Sveriges näringar, tilltog äfven, särdeles den förnämste af dem, jernproduktionen. De band, som fordom fängslade jernhandteringen, böjade 1803 att något lossas. Vid slutet af 1810 hade produktionen af tackjern ökats med omkr. 80,000 skeppund; genom sednare vidtagna författningar till dess befrämjande utgjorde den 1842: 626,657 skeppund tackjernsvigt. Koppartillverkningen utgjorde 1810: 5,558 skeppund; 1842: 6,743 skeppund, och silfverproduktionen, som 1810 utgjorde 1,460 lödige marker, utgjorde 1843: 4,112 marker. I Fahlun inrättades en bergsskola.

Ett vigtigt medel att främja åkerbruk, handel samt öfriga näringsgrenar är den inre kommunikationen. Detta undgick dock ej Carl Johans uppmärksamhet. Till de kanaler, som under hans regering blifvit började och fulländade, äro 16½ millioner R:dr B:ko använda, deraf något öfver 6 millioner äro tillvägabragte medelst aktiebolag och kommuner. Till kanaler, som vidare skulle anläggas, beviljades af ständerna öfver 11 millioner, till floders och segelleders rensning och uppmuddring 56,000 R:dr B:ko. Samma förhållande ägde rum med anläggandet af nya vägar.

Enligt hvad förut är anfördt, herrskade i Sverige ett än mer, än mindre skärpt lagväsende, som nu är upphäfvet genom lagen af den 22 Dec. 1846 om *Fabriks* och *Handtverksordning*.

Denna lag tillåter hvarje handtverkare, han må antingen bo i en stad eller på landet, att med tillhjelp af hemmavarande barn och tjenstfolk, förfärdiga till *eget och underhafvandes bruk* allt slags fabriks- och handtverksarbete; landtmannen kan förfärdiga *till salu* alla de slags fabriks- och handtverksvaror, *som äro ett mål för husfliten*. — Enhvar, som har Svensk borgarrätt, kan hålla handtverksställe, antingen i stad eller på landet, samt med tillhjelp af gesäller, gossar och andra arbetare förfärdiga till salu handtverksarbete eller idka bageri, bryggeri eller slagteri, *a*) när han varit till Guds bord, råder öfver sig sjelf och sin egendom, njuter godt namn och rykte, kan skrifva läsligt och räkna quatuor species i enkla tal; *b*) när han förvärfvat mästarrättig-

het, såframt handtverket hörer till dem, hvartill sådant erfordras, och, vill han i en stad drifva byggmästar- eller murmästar-handteringen, skall han förete bevis om erforderlig skicklighet: *c*) när han tager borgerskap i närmaste stad, så framt han vill drifva någon af ofvannämnde handteringar på mindre än en half mils afstånd från staden. Från rättigheten att drifva handtverk äro dock undantagne de, som med lön äro anställda i statens tjenst, dock gäller detta icke för architekter, eller mekanici, eller för handtverkare vid arméen och flottan. — Äfven fabriker kan hvarje Svensk man drifva, när han uppfyllt de under litt. *a* ofvanföre angifna vilkor. Till anläggning af kemiskt bleckeri eller sådan fabrikation, hvartill erfordras kemisk behandling, och hvars felaktiga användning kan medföra fara för lif och helsa, erfordras, att antingen den, som vill drifva en sådan anläggning, bevisar, att han dertill eger nödiga insigter, eller ock att han antagit en deri kunnig person till att förestå rörelsen. Enka, frånskild hustru och ogift qvinna, som har Svensk borgarrätt, tillkommer samma ofvananförda näringsfrihet, när hon innehar de likaledes ofvanbemälte egenskaper, och, så framt bevis om skicklighet för att drifva handteringen erfordras, hon då äfven förskaffar sig detta; men mästarrättighet och borgerskap ega icke rum. Enkan kan jemväl fortsätta den aflidne mannens handtering likaledes kan enka, frånskild hustru eller ogift qvinna, som redan är i besittning af rättighet till att drifva en handtering, fortfara att drifva den, när hon gifter sig, såframt sådant sker med mannens samtycke och båda äro derför ansvarige. Erfordras mästerskap eller skicklighetsbevis till handverkets utöfning, skall enka m. m. hålla en gesäll, så framt hon ej styrker, att hon sjelf deri eger nödig kunskap. För omyndiga kunna handteringar eller fabriker drifvas med förmyndarens tillstånd och under hans ansvar. — Det är enhvar obetaget, såväl att befatta sig med tillverkning af någon enskild del af handteringen, som äfven att samtidigt drifva flera likartade eller olikartade handteringar, när han bestyrkt sin färdighet i hvarje särskild af dem. Erfordras till sådant arbetes fulländning biträde af andra arbetare än dem, som tillhöra det egentliga yrket, kan han låta det förfärdigas på egen bekostnad, och under egen tillsyn af dertill nödiga arbetare. De, som drifva särskilda fabriker eller handtverk, kunna äfven förena sig om att drifva dem i förening. Till att drifva en fabrik eller ett handtverk kunna äfven flera förena sig i ett intressentskap; men erfordras mästerprof eller skicklighetsbevis för att drifva sådana handteringar, skall enhvar af intressentskapets medlemmar bevisa sin duglighet i handtleringen, eller blott den intressent, som skall förestå yrket. Den, som bor i en stad, är det tillåtet att i en annan stad utföra sådant arbete, som på stället kan utföras eller fulländas, när han derom gjort anmälan hos ställets magistrat; likaledes kan han för invånarne i annan stad än den, hvari han sjelf bor, åtaga sig att utföra arbete på det ställe, hvarest han är boende. Hvarje socken är det tillåtet, att antingen allena eller i förening med flera antaga handtverkare till sådant arbetes utförande, som de sjelfva behöfva; men denna arbetsfrihet är inskränkt till det ställe, som antagit dem. Såsom försörjningsmedel kan hvarje Svensk man eller qvinna, som åtnjutit den heliga nattvarden och har ett godt rykte, både i stad och på landet med egna händer samt med tillhjelp af hustru och hemmavarande barn utöfva hvilket handtverk eller annat yrke som helst, utan att dertill hafva utfört mästerprof eller tagit burskap, och sälja de af honom förfärdigade varor. Gift qvinna, enka eller frånskild hustru, samt ogift qvinna öfver 25 års ålder, har samma rättighet och under samma vilkor. Den gifta qvinna, som lefver med mannen, skall dock dertill hafva mannens tillåtelse, likasom han är skyldig att ansvara för de af henne åtagna förbindelser. Den, som är straffad för sådana öfverträdelser, hvilka medföra vanrykte, kan väl erhålla tillåtelse att såsom försörjningsmedel utöfva en eller annan handtering, så länge denna ärligen utöfvas, men förser sådan person sig på nytt, kan tillåtelsen återtagas. De, som fått tillstånd att såsom försörjningsmedel utöfva en handtering, kunna icke förena sig om gemensam verkstad, med undantag af soldater i kaserner, som i förening kunna arbeta för regementet eller tropparne. Åt några offentliga inrättningar, i synnerhet välgörenhetsstiftelser, är rättighet medgifven för dem sjelfva och deras elever, att förfärdiga och sälja fabriks- och handtverksprodukter. Det är också regeringen obetaget, att låta utföra allt det arbete, som hör till dess eget behof. Likaså de inrättningar, som tillhöra fattigvården samt fängelser; men desse kunna tillika sälja produkterne. Den eller de, som i en stad eller på en half mils afstånd från densamma drifva fabriker och handteringar, böra deltaga i alla de borgarne för sådan handtering pålagda bördor, ehvad de hafva burskap eller icke. Den, som icke har burskap, skall erlägga till stadens kassa en skälig afgift, hvartill äfven den är förpligtad, som arbetar i en stad, der han icke är borgare. Rättighet till att drifva fabrik m. m. förloras tillika med burskap, när egaren begår en förbrytelse, som har vanfrejd i följe med sig; dock kan det honom tillåtas att drifva handteringen såsom försörjningsmedel. Fabrikanter m. fl., som äro oförmögne att betala sina afgifter till regeringen och till staden, kunna icke drifva handteringen, undantagandes såsom försörjningsmedel, så länge deras oförmåga varar. Denna lag gör ingen förändring i den rättighet, som är patentinnehafvare medgifven, till att utföra på en bestämd tid en ny uppfinning under handteringens område, eller i förbättringen af redan skedda uppfinningar.

Den, som vill vinna mästarrättighet i ett handtverk, skall derom anmäla sig hos magistraten i den stad, hvari han bor, eller, är det på landet, i hvil- i hvilken stad som helst, och förevisa det af honom förfärdigade till handtverket hörande arbete, som måste åtföljas af bevis att han förfärdigat det. Magistraten ålägger handtverksföreningen att inom en

månads utgång förklara sig öfver detta arbete. Till att bedömma detsamma, utnämnes af magistraten och stadens äldste 5 rättskaffens och kunnige män, som innehafva sådan befattning på sin höjd ett år, och bland hvilka icke få vara mer än 2 mästare i det handtverk, hvartill arbetet hör. Är arbetet befunnet antagligt, utfärdas mästarbref mot erläggande af 2 R:dr B:ko, eller, om det är ett fruntimmer, med bevis att hon är befogad till handteringens utöfvande. — För att i en stad erhålla rättighet att vara byggmästare eller murmästare, erfordras, i stället för mästerprof, bevis att hafva nöjaktigt utfört vågot väsendtligt byggningsarbete; vill han utöfva dessa handteringar i en stad, hvarest finnes en technisk läroanstalt, skall han framlägga bevis att han förvärfvat sig tillräckliga kunskaper i byggnadskonsten. Den, som på landet vill drifva en handtering, utan mästerprofs afläggande, skall derom anmäla sig hos Konungens befallningshafvande i länet.

Från den dag, på hvilken lagen trädt i verksamhet, hafva skråen upphört, i hvilkas rum träda handtverksföreningar. De näringsidkande sjelfva bestämma i förhållande till stadens storlek och de näringsidkandes antal, beloppet af föreningens medlemmar. Fabrikanter kunna bilda fabriksföreningar, men kunna äfven derom förena sig med handtverkare.

Sveriges Kanaler.

Dessa kommunikationslinier äro för Sverige af utomordentlig vigt; den inre rörelsen får derigenom ett ökadt lif, under det att landtmannen, serdeles vid de större vägarne, på de tider af året då sjöfarten är i gång, tillskyndas en icke obetydlig lättnad i skjutsningsbesväret.

Trollhätte kanal. Fjorton mil från Götha elfs utlopp i Kattegatt ligger det berömda *Trollhättefallet.* För att undgå detta samt åstadkomma en direkt förbindelse emellan elfven och sjön Wenern, bildade sig 1793 ett actie-bolag, för att efter en af Mekanikern Thunberg 1763 uppgjord plan, men i mindre skala, gräfva en kanal vid sidan af fallet. Arbetet begyntes 1794 och fulländades 1800. Denna kanal är 1500 famnar lång och har 8 slussar, af hvilka fem äro sprängda i berget, alla af 120 fots bredd. Hela sänkningen genom slussarne utgör 114 fot. Emedan dessa slussar äro af mindre dimensioner än de sedermera byggda göthakanalsslussar, hvarigenom dessas större dimensioner icke blefvo till någon nytta för den direkta kanal-förbindelsen emellan Östersjön och Nordsjön, började man 1838 att anlägga en ny, vid sidan af den gamla kanalen, och denna har 14 slussar af samma storlek som götha kanals, som här nedan skall anföras. Arbetet fullbordades 1844, och hade kostat omkring 243,000 R:dr B:co.

Götha kanal. Denna börjar vid Wenerns östra sida och går vestligt genom sjön Butten vid Rödesund in i Wettern. På motsatta sidan, vid Motala, går den igenom sjöarne Boren, Roxen och Asplången till Slätbacken, en vik af Östersjön, i hvilken den utflyter vid Mem. Den delar sig i den östra och vestra linien af hvilka den förra är 6 mil 1,748 alnar lång och den sednare 8 mil 9,082 alnar. Af denna sträcka utgöras dock endast 8 mil 3,560 alnar af gräfd eller sprängd kanal, det öfriga är sjö. Här äro 58 slussar af 10 fots djup, 120 fots längd och 24 fots bredd. Kanalen började 1810 och fulländades 1832, samt har kostat 10,385,800 R:dr B:co.

Hjelmare kanal, förenar Hjelmaren med Mälarn, är en mil lång, 7 fot djup och har 9 slussar. Arbet började 1824 och slutade 1830; kostnaden har utgjort 992,674 R:dr B:co.

Södertelje-Kanal sätter Mälarn i förbindelse med Östersjön. Den har en sluss. Den är för 12 fot djupt gående fartyg; började 1807 och fulländades 1819. Den har kostat 556,500 R:dr B:co.

När man undantager den gamla Trollhätte kanal, äro alla dessa uppräknade arbeten utförda under Carl 14:des tid, samt dessutom en del mindre kanaler, genom hvilka seglingen dels inomskärs förkortas, dels till åtskilliga ställen underlättas, dels äfven förbindelser mellan serskildta sjöar och vattendrag åstadkommits. Utaf dessa kanaler räknas Wäddö-, Åkers-, Strömsholms-, Stålbackas-, Djurgårds-kanalen, Carlbergs-, Säffle-, Carlstads-kanalerna, m. fl.

Qvinnorna i Weinsberg.

Då hertig Welf af Bajern förde krig med kejsar Konrad III, belägrades han af kejsaren i staden Weinsberg, som ligger i Neckar-kretsen uti konungariket Würtemberg. Welf försvarade sig till det yttersta, men blef slutligen tvungen att gifva sig på nåd och onåd. Med den största vänlighet behandlade kejsaren de gesandter, som Welf hade skickat för att kapitulera och gaf sitt ord på att hertigen fritt och obehindradt skulle få aftåga med sina trupper.

Men hertigens gemål fattade misstankar och trodde, att en förderflig plan doldes under denna skenbara mildhet. Hon önskade derföre att få en mera tillförlitlig pant än endast det mundtliga löftet och sände i denna afsigt en adelsman till kejsaren för att bedja om säker lejd icke allenast för sig sjelf, utan äfven för de öfriga qvinnorna i fästningen och tillika om tillåtelse att hvar och en af dem måtte få medtaga det käraste hon egde. Kejsaren bifoll med beredvillighet denna anhållan. De lemnade fästningen i närvaro af Kejsar Konrad och hela hans här; men huru förvånade blefvo icke såväl kejsaren som hans soldater, då de sågo först hertiginnan och efter henne grefvinnor, baronessor och andra adeliga damer, hvilkas män alla stridt emot kejsaren, gå med långsamma steg utur staden, hvar och en bärande sin make på skuldrorna. Hvarje man i hären hade trott, att hertiginnan hade utbett sig denna gunst endast i afsigt att rädda sitt guld, silfver och sina smycken, och det var icke en enda, som hade den minsta aning om hennes plan. Kejsaren, som verkligen skall haft för afsigt att låta Welf och hela besättningen springa öfver klingan, blef så öfverraskad och rörd vid att skåda dessa högbjertade qvinnors ädla handling, att han nådigt emottog deras män, anställde en stor bankett för dem alla och ingick slutligen förlikning med Welf och hans män.

Seressanerna.

Dessa österrikiska krigare, utgörande ett antal af några hundra man till fots och lika många till häst stå under Jellachichs befäl. De hafva rödbruna uniformer med höga pelsverksmössor, hvita veckade ben-

kläder samt blå- och hvitrandiga sandaler; härtill kommer den bruna och röda, med en kapuschong försedda kappan, som alltid hänger öfver deras skuldror.

Ryttarne och infanteristerna äro lika beväpnade. Deras vapen består nemligen i en mycket lång bössa, ett par stora pistoler och en bred lång handschar, som de bära i en röd läderskida, hvilken sitter i deras bälte.

Oaktadt dessa Seressaner hafva ett vildt utseende, hvilket också motsvarar deras natur, och oaktadt de på gränsen, hvarest de merändels blott begagnas till gensdarmeritjenst, aldrig göra sig samvete af att genast och utan vidare omständigheter nedskjuta de Bossniska röfvarne, likasom dessa endast voro vilda rofdjur, förstår dock Jellachich förträffligt att bibehålla en sträng disciplin ibland dem. Till och med den mest förvägne Seressan skulle icke våga att afplocka ett äpple, om Banen hade förbjudit det; ty dessa menniskor veta af erfarenhet att han förstår att gifva ett erforderligt eftertryck åt sina befallningar; den som gjort sig skyldig till straff darrar vid hans åsyn, likasom en olydig skolgosse för sin skolmästare. Föröfrigt äro de förträffliga lätta trupper, och både karlar och hästar äga en beundransvärd, ja, nästan otrolig uthållighet.

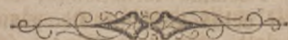

Isak Newton.

Alla de stora män, hvilka genom sina uppfinningar hafva förlänat det sjuttonde seklet ett så utmärkt rum i upplysningens historia, blefvo fördunklade genom det största snille, som kanske någonsin har varit en dödligs lott. Sir *Isak Newton* (född i Woolstrop i Lincolnshire den 25 December 1642, död den 20 Mars 1727) är skapare af den fysiska astronomien, af de mekaniska och optiska vetenskaperna samt af infinitesimal-kalkulen. Det filosofiska lugn hvarmed han tillbringade sitt lif, den stilla anspråkslöshet hvarmed han allmängjorde sina stora upptäckter, den älskvärda enkelheten i hans karakter, och hans seders rena oskuld, gjorde honom till en af de förträffligaste män, så väl till snille som hjerta. Naturen synes hafva frambragt Newton, för att slutligen uppdraga den slöja, hvarmed hon så länge betäckt våra ögon, samt, till vinnande af sitt ändamål, hafva befriat honom från alla passioner, hvilka hade kunnat vara hinderliga för denna stora bestämmelse. Från sin barndom älskade Newton vetenskaperna med en passion, som förtog alla andra, och sökte sanningen med ett lugn, som skyddade honom för alla missledningar, samt ledde honom på en lätt och säker väg till upptäckten af naturens mest fördolda krafter och lagar. Med hvilken lätthet han har gjort sina stora upptäckter, bevisas af hans ringa bemödande att tillförsäkra sig äran deraf, äfvensom af den anspråkslöshet hvarmed han framlade dem för verlden, af den beredvillighet hvarmed han drog sig tillbaka, när andra syntes vara på rätta vägen till de upptäckter hvilka han redan hade gjort, samt af den likgiltighet hvarmed han fördrog, om man ville göra honom upptäckts-äran stridig. Vid tjugusju års ålder, då han redan hade gjort de flesta af sina upptäckter, blef han professor i mathematiken i Cambridge, der han utom andra skrifter utgaf sina *principia philosophiæ naturalis matematica*, det sublimaste verk menniskoanden någonsin frambragt. Newtons stora upptäckter förvärfvade honom Europas högaktning, och dess genom honom bedrade fäderneslands tacksamhet. Han erhöll 1696 den ansedda och indrägtiga tjensten af myntdirektör, i hvilken han hade tillfälle att göra sitt fäderneslaud nya tjenster, samt blef af drottning Anna, som personligen värderade honom, år 1705 upphöjd till baronet. Newton hade gjort alla sina upptäckter under förra hälften af sin lefnad, samt tillbragte den sista hälften i filosofiskt lugn, sysselsatt med sina tjenstegöromål och utgifvandet af sina talrika skrifter. Hans hittintills ostörda helsa började i hans åttationde år att blifva vacklande. Under sista året af sin lefnad besvärades han af stenplågor, samt afled under häftiga plågor i en ålder af 84 år och 3 månader. Ingen klagan undföll den vise, och med lugn gladlynthet aftorkade han de svettdroppar, som smärtan utpressade. Den Brittiska nationen, stolt att hafva frambragt en sådan man, lät på det praktfullaste sätt begrafva honom i Westminster-abbey, och rikets första pärer ansågo för en ära, att följa honom till grafven.

Alla delar af mathematiken och fysiken hafva genom Newton icke allenast blifvit riktade med de vigtigaste upptäckter, utan hafva äfven genom honom erhållit en alldeles ny gestalt; ingen likväl i högre grad än astronomien. Bland de otaliga uppfinningar, för hvilka analysen och algebern hafva detta universal-geni att tacka, utmärker sig isynnerhet *infinitesimal-* eller *fluxions-räkningen*, hvars vidsträckta nytta i geometri och alla delar af den tillämpade mathematiken är gränslös, likasom dess föremål. Newton och Leibnitz, som samtidigt med honom gjorde denna uppfinning i Tyskland, öppnade derigenom för mennisko-anden ett alldeles nytt fält af idéer, samt utspridde ett utsäde, som sedan 130 år dagligen frambringat nya frukter. De upptäckter Newton gjort i optiken, äro så vigtiga, att man kan anse honom såsom skapare af denna vetenskap: vår kunskap om färgernas uppkomst, om ljusets natur och egenskaper, om theorien för ljusstrålarnes brytning och tillbakakastning, om bildningen af regnbågens färger, och en fullkomligare art af spegel-teleskoper — allt detta är frukter af hans snille; och man måste äfven så mycket beundra den sinnrike observatorn, hvilken förmådde söndra och åter sammansätta dessa okroppsliga väsenden, som det filosofiska hufvud, hvilket af de enskilta trådarne i dessa observationer förstod att sammanfoga ett fullständigt system, och det mathematiska snille, som förmådde underkasta hela optiken kalkulen såsom ett gemetriskt problem. Men alla dessa stora upptäckter, af hvilka en hvar skulle hafva gjort sin uppfinnares namn odödligt, blefvo fördunklade genom den sublima upptäckt, som gjorde astronomien till en alldeles ny vetenskap. Galilei hade uppfunnit lagarne för tunga kroppars fallande: Huygens lagarne för kretsformiga rörelser: Newton undersökte alla arter af rörelser och krafter ifrån en allmän synpunkt, och gaf den under namn af mekanik eller rättare dynamik kände vetenskap sin tillvaro, ett af de sublimaste föremål, hvarmed mennisko-anden kan sysselsätta sig. Utan att inlåta sig i metafysiska grubblerier öfver naturen af dessa osynliga väsenden, hvilka endast uppenbara sig genom sina verkningar, betraktade Newton dessa krafter såsom genom erfarenheten gifna storheter, och beräknade, genom den finaste mathematiska uppfinningskonst, lagarne för deras verkningar eller den kroklinea, hvilken en kropp, drifven af denna kraft, måste fortlöpa. Det motsatta problemet, att härleda den verkande kraften från denna kroklinea, förde honom till kännedom af de sublimaste sanningar: och den fysiska astronomien blef resultatet. Af lagarne för de planetariska rörelserna, hvilka Kepler hade bilagt sina observationer, bevisade Newton med geometrisk stränghet, icke allenast att solen är medelpunkten för en attraherande kraft, som fasthåller planeterna i sina banor, utan ock efter hvilka lagar denna kraft förändrar sig vid olika afstånd. Han bevisade af månens och de öfriga drabanternas banor, att jorden, Jupiter och Saturnus äfven besitta en sådan kraft, som på jorden är lika med tyngden: samt slöt deraf med stör-

sta sannolikhet, att denna kraft är en allmän egenskap hos alla kroppar. Så var nu den stora naturlagen om allmänna tyngdkraften eller attraktionen upptäckt, af hvilken alla företeelser i den materiella verlden, i himlen och på jorden äro en blott följd. Från denna enda grundsats bevisade Newton strängt geometriskt *a priori* alla astronomiska sanningar, hvilka genom observationer dels redan voro angifna, dels först sedermera upptäcktes: planeternas rörelse omkring solen och drabanterna omkring sina hufvudplaneter efter Keplerska lagarne: alla de otaliga hitintills oförklarbara rubbningar och oregelbundenheter hos månen och planeterna: den klotformiga bildningen af alla verldskroppar: företeelsen af ebb och flod: jordens vid polerna intryckta gestalt: tyngdens aftagande på jorden emot eqvatorn: med ett ord, alla naturens verkningar i stort och smått. Han fann derutaf till och med, hvad som synes otroligt för den, som icke förmår inse sammanhanget emellan dessa höga sanningar, nemligen massorna för de mest aflägsna verldskroppar i vårt solsystem, det vill säga myckenheten af materia, som en hvar innehåller, dess vigt, samt tyngden på dess yta, eller den hastighet hvarmed kroppar nedfalla på densamma äfvensom deras täthet, soliditet eller specifika tyngd. En nödvändig följd af allmänna gravitationen var, att alla kroppar, hvilka nalkas solens verkningskrets, måste åtlyda de Keplerska lagarne, att följaktligen alla för oss synbara kometer beskrifva omkring solen dylika banor, som planeterna. Newton anvisade således dessa så länge misskända verldskroppar deras tillbörliga rang, han lärde först sättet att beräkna kometernas banor, och förutsade deras återkomst. Genom denna Newtonska attraktions-lag var således hela astronomien, med dess hela väfnad af otaliga invecklade rörelser i himlarymden, samt med alla dess skenbara oordningar, hvilka vi pläga kalla rubbningar och störingar, återförd till ett problem i mekaniken, eller snarare till en analytisk räkning. Alla sedermera upptäckta verldskroppar, kometer, planeter och drabanter, alla nya bemärkta irregulariteter hos månen och planeterna, följa noga dessa lagar, samt äro derföre lika många bekräftelser på Newtons theori. Den theoretiska astronomien kan numera endast göra ytterligare vinst genom nya konstgrepp i analysen, hvarigenom upplösningen af hvarje allmänt problem må blifva lättare, eller vinna en större noggranhet; och det adertonde seklets stora analytici hafva nästan icke sysselsatt sig med annat, än att bringa det så kallade de tre kropparnes problem allt närmare till sin fullkomliga upplösning. Newtons höga lärosatser blefvo redan under hans lifstid nästan allmänt af hans landsmän erkända såsom sanna. Men Frankrike ansåg med missnöje omstörtningen af sin Cartesii thron, öfver hvilken det med rätta var stolt, och antog först sednare en öfvertygelse, som det icke längre kunde förneka. I adertonde seklet afkastade Europa fördomarnes fjättrar; alla nationer i denna verldsdel nämnde med vördnad och beundran den man, som sönderdelade ljusstrålen, vägde verldskroppar, och mätte det oändliga. Newtons system har slutligen blifvit en allmänt erkänd sanning, hvarpå endast de tvifla, hvilka icke äro i stånd att begripa dess sublima lärosatser.

De förnämsta bergshöjderna.

Vi skola i det följande framställa en kort öfversigt af de bland jordens högsta berg, hvilkas höjder hittills blifvit bestämda genom noggranna mätningar och beräkningar. Uppgifterna häröfver äro dock ännu mycket afvikande från hvarandra. I det följande hafva, till största delen, *Alexander von Humboldts* bestämmelser blifvit begagnade, på grund deraf att denne lärde förvärfvat sig de största förtjenster, icke allenast i anseende till Geografien, utan äfven och isynnerhet till Orografien; han är en bland århundradets största män, i det han till vetenskapens befrämjande lemnat de mest utmäkta bidrag, hvilka blott en i andligt hänseende så rikt begåfvad och under så gynnande förhållanden lefvande man, som han, kunnat åstadkomma. Man kan så mycket säkrare lita på hans uppgifter, som han anställt sina beräkningar alldeles sjelfständigt och oberoende af andras resultater.

Den vetenskap som handlar om bergen och bergssträckningarne, kallas Orografi, eller Bergsbeskrifning; den utgör en del af den fysiska geografien och bör icke förvexlas med Geognosien och Geologien. Orografien sysselsätter sig nemligen blott i allmänhet med förklaringen öfver och indelningen af bergen, såväl som med angifvandet af deras höjder, hvaremot geognasien och geologien lärer oss känna jordens yttre och inre byggnad samt bergens beståndsdelar.

Bergen erhålla olika namn, efter deras olika belägenhet, form och utsträckning. De punkter som höja sig öfver jordytan, kallas kullar, backar och berg, i förhållande till deras mindre eller större höjd. Sammanhängande höga punkter, som utsträcka sig i en bestämd rigtning, kallas höjder, bergskedjor och bergsryggar; ligga de sammanhopade vid hvarandra, så kallas de höjder eller bergsgrupper. Med ett bergs höjd förstås vanligtvis höjden öfver hafsytan.

I hänssende till höjden indelas bergen äfven på följande sätt:

1.	Låga berg	från 2000—4000 fot.
2.	Medelberg	» 4000—6000 »
3.	Alper	öfver 6000 »
4.	Jätteberg	» 10000 »

Vid åsynen af dylika ofantliga höjder, kunde man vara böjd att tro det jorden genom dem mycket förlorade i sin regelbundna och runda form; men i förhållande till jordens storlek, äro dylika höjder i verkligheten endast att jemföra med de små ojemnheter som finnas på ett citronskal, eller snarare med de små sandkorn, som fasthänga vid ett kägelklot.

De högsta bergens toppar äro, äfven i de varmaste länderna, betäckta med evig snö och is, hvar-

emot man vid deras fot finner landskap af ett helt annat utseende, med rika produkter och hvarest herrskar vår, sommar och höst. Orsaken härtill ligger i den mycket förtunnade luft, som finnes i de högre regionerna; ty i samma förhållande, som luften förtunnas, tilltager också kölden. Den gräns, hvarest den ständiga snön börjar, kallas snögränsen. Men denna har olika höjd på serskilta ställen af jorden; emellan vändkretsarne är den högst; ju mera man närmar sig polerna, desto lägre blifver snögränsen.

Naturforskarne indela bergen i tvenne klasser, nemligen:

1. Urberg. Antidiluvianska eller granitberg.
2. Kalkberg.
3. Vulkaniska berg.

Första Klassen. Urbergen eller de som först uppkommit. Redan namnet på dessa berg visar, att man betraktar dem som den fasta jordmassans äldsta formation; man antager nemligen att de äro af samma ålder som sjelfva jorden. De tjena till underlag och sidomurar för de öfriga bergarterna. Det genom elementernas verksamhet omdanade ämnet i dessa berg är: Porphyr och Granit. Porphyr är en mycket hård sten och nästan oförgänglig; dess färg är i allmänhet röd eller rödbrun, dock finnes äfven grön, svart och brun Porphyr. Granit innehåller ofta andra stenarter; den är mycket hård och gifver eld, när man slår på den med stålet. I granitbergen finnes endast ganska sällan gångar af ädla metaller, men deremot tenn, jern, koppar och svafvelhaltiga lager, hvilka sistnämde dock endast förekomma i sidogrenarna af de högsta granitkedjorna. Dessa granitberg innehålla äfven sköna kristaller. Man har aldrig i dessa berg funnit försteningar eller aftryck af organiska kroppar; redan denna omständighet innehåller ett bevis på att granitbergen äro äldre än alla andra berg samt äldre än djur- och växtriket. Granitbergen öfvergå i höjd alla andra bergmassor, de höja sig mycket brant och visa sig i allmänhet såsom nakna och splittrade klipptoppar och fjellväggar. Deras toppar äro helt och hållet betäckte med stora fragmenter af samma stenmassa, af hvilken hela berget består; de bära inga växter, med undantag af några få mossarter, och antingen hafva de aldrig varit betäckta med något löst jordlager, eller ock har detta efter hand blifvit alldeles bortsköljt af regnet. Vid deras fot finner man ofta förfärliga afgrunder och djupa klyftor; från deras sidor störta sig bergsströmmar med ett döfvande larm ned i djupet och deras öfversta delar betäckas af ofantliga ismassor. De afryckta stycken som ligga dels på bergens toppar och dels vid deras sidor, många granitbergs lutande ställning och den sänkning som hela massan undergått, vittnar om århundradens verksamhet och om de förändringar jordytan undergått.

Till denna klass räknas:

I *Europa:* de Skandinaviska Alperna, Uralbergen, Karpatherna, Alperna, Pyreneerna, Apenninerna och Cevennerna.

I *Asien:* den stora och lilla Altaikedjan, Kaukasus, Taurus, Ghatesbergen och Himalajabergen.

I *Afrika:* Atlas, Lupatabergen, Månbergen och bergen vid Goda Hopps Udden.

I *Amerika:* Andesbergen, Cordillererna och Apalachiska bergen.

Andra klassen: Kalkbergen eller de sekundära bergen äro de som uppkommit genom vattnets verksamhet. I deras inre finner man snäckskal, lemningar af djur och en mängd olikartade försteningar. I allmänhet slutar sig de sekundära bergen till urbergen, men synas likasom vilja skilja sig ifrån dem och att forma sig till långa kedjor, i hvilka man icke finner någon granit. I jemförelse med urbergen äro de blott af ringa höjd; deras toppar äro runda, betäckte med jord och formera ofta högslätter, på hvilka man finner sand och hopar af små stenar, hvilka likna dem som af vågorna uppkastas på stränderna.

Tredje klassen: De vulkaniska bergen hafva uppkommit genom den inre, underjordiska eldens verksamhet. Denna eld söker nemligen att forma sig en utväg genom jordytan; om den derunder finner ett oöfvervinnerligt motstånd, så uppkommer der ett berg, hvilket dock icke är eldsprutande. Sålunda har man sett klippor höja sig midt i hafvet, bland hvilka några, efter att hafva existerat någon kort tid, åter försvunnit, under det andra, af obekanta orsaker, fortfarit att bibehålla sin form och sin belägenhet. Då den inre elden blifvit nog stark, att kunna genombryta toppen af det berg, som den formerat, så utkastar omsidor vulkanen, genom den vid en explosion uppkomna öppning, som man kallar krater, allahanda ämnen, såsom lava, kol, svafvel, ja stundom tillochmed vatten, i hvilket finnes en mängd döda fiskar. Dessa berg äro mycket höga, och oaktadt elden som invändigt urholkar dem äro de dock alltid betäckta med snö. Antalet af de hittills kända vulkanerna uppgår till 195.

På Europas fasta land finnes 1.
På de till Europa hörande öar 12.
På Amerikas fasta land 97.
På de till Amerika hörande öar 19.
På Asiens fasta land 8.
På de till Asien hörande öar 58.

I Afrika har man ännu ej upptäckt någon vulkan.

De slocknade vulkanernas antal är ganska stort. Ofta är det blott lava, pimpsten, basalt och öfriga synbara lemningar af eldens verksamhet, hvarmed bergets yttersta skorpa är öfverdragen, som utvisa att vulkanerna *hafva* existerat. I de vulkaniska bergen finnes intet spår af någon ursprunglig kärna; man upptäcker i dem ingen granit; öfver allt märker man blott en sekundär formation och sådana substanser, som uppbrusa från den stora, inre verkstaden.

Bergshöjderna äro angifna i svenska fot.

Asiens hufvudberg.

1.	Himalaja-kedjan	Dhawala-Giri (Thibet) 27500 till	28500 fot.
2.		Jewahir (Norr om Delhi)	26770 »
3.		Jamatura eller Jumontry	25390 »
4.		Den svarta Piken	21050 »

5. Budjraibergen 7420 fot.
6. Petcha eller Hamar (China) 21900 »
7. Sochudas-bergen d:o 12415 »
8. Bergsträckan Melin d:o 8000 »
9. D:o i Korea 4300 »
10. Parmesan (ön Banca i Chinesiska hafvet) 9900 »
11. Moonakoah. Owai, en af Sandwichsöarne 17740 »
12. Libanon, namnkunnigt för sina ceder-träd (Syrien) 8400 »
13. Ararat, hvarpå Noaks ark strandade (Armenien) 11150 »
14. Olympus eller Keshish Dagh (Anatolien) 11970 »
15. Ida, namnkunnigt genom Paris' dom (Anatolien) 17740 »
16. Karmel (Palestina) 2150 »
17. Tabor, förklaringens berg (Palestina) 1940 »
18. Ophir-berget (ön Sumatra) 13426 »
19. Vulkanen i södra delen af Ophir-bergs-sträckningen 12025 »
20. Stalitzkoi (Altaiberg:s kedja i Tartariet) 11150 »
21. Sea-Wieco-Hill (Nya Syd-Wales) 6300 »
22. Bathurst (Roxburgh i Nya Syd-Wales) 8900 »
23. Awatscha (Vulcan på Kamschatka) 9450 »

Amerikas hufvudberg.

24. Ancomani eller Sorata (i Bolivia), högsta toppen af Andersbergen 25830 fot.
25. Aconcagua (i Chili) 23830 »
26. Chimborazo (i Quito) 21200 »
27. Vulkanen Antisana (i Quito) 18850 »
28. Vulkanen Cotopaxi (Quito) 13700 »
29. Vulkanen Sangai eller Mecas (Quito) 16870 »
30. Sinchulahua (Quito) 16200 »
31. Vulkanen Tunguraqua (Quito) 16000 »
32. Vulkanen Imbagura, som vid sina utbrott ofta utkastar fiskar (Columbien) 8840 »
33. Vulkanen Duida (Columbien) 8330 »
34. Bergantiner-bergen d:o 4330 »
35. De Blå Bergen på Jamaica 8026 »
36. Svafvel-Vulkanen (på ön St. Vincent) 4940 »
37. Bergssträckan på St. Christopher 3650 »
38. Toppen af den Topienniska bergskedjan (i Förenta Staterna) 16070 »
39. Klippbergen i de Förenta Staterna 14980 »
40. Agiochschook eller de hvita bergen (New Hampshire) 7680 »
41. Aleghani-bergen (Förenta Staterna) 2940 »
42. Katt-bergen (New-York) 2960 »
43. Kattbergen (New-York, Förenta St.) 2960 »
44. Sockertoppen (Arkansa, Förenta St.) 1170 »
45. Potatesbergen (Arkansas, Förenta St.) 690 »
46. Eliasberget (Mexiko) 17820 »
47. Vulkanen Popocatepetl (Mexiko) 17460 »
48. Vulkanen Jorullo (Mexiko) 4196 »
49. Sockertoppen vid Rio Janeiro (Brasilien) 1320 »
50. Corcovadoberget vid Rio Janeiro (Bras.) 2300 »
51. Cap Frio (Brasilien) 1600 »

Afrikas hufvudberg.

52. De Abyssinska bergens högsta topp 14830 »
53. Farenta i Abyssinien 7685 »
54. Piken på Teneriffa. 12174 fot.
55. Pik Ruivo (ön Madera) 6080 »
56. Diana-Piken (ön St. Helena) 2827 »
57. Nieuweldt (Nieuweldtbugten i södra Afrika) 10080 »
58. Taffelberget vid Cap (i södra Afrika) 3465 »
59. Vulkanen på ön Bourbon 7731 »

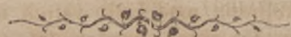
Europas hufvudberg.

60. Mont Blanc (Alperna) 15550 »
61. Mont Rosa 11210 »
62. Mont Cenis 11290 »
63. Stora St. Bernhard 10900 »
64. Simplon 9840 »
65. St. Gotthard 8740 »
66. Mont Viso 12200 »
67. Cimon (Apenninerna) 6666 »
68. Mont Perdu (Pyreneerna) 11043 »
69. Skagstöls Tind, högsta berget i Norrige (Sognefjellen) 7877 »
70. Sulitelma, högsta berget i Sverige (Luleå Lappmark) 6342 »
71. Ortelspetsen (Tyrolen) 15000 »
72. Mulhacen (Spanien) 11635 »
73. Vulkanen Aetna (Sicilien) 10800 »
74. Vulkanen Vesuvius (vid Neapel) 3400 »
75. Vulkanen Hekla (ön Island) 3280 »
76. Stromboli (Libariska öarne) 3000 »
77. Terglou (Krain i Österrike) 10500 »
78. Panda (Ural-bergen i Ryssland) 6740 »
79. Olympen, Jupiters vistelseort (Grekland) 6430 »
80. Delphi (Grekland) 5838 »
81. Pelion d:o 3420 »
82. Athos d:o 6500 »
83. Ida (på Candia) 2817 »
84. Vauclues, Petrarcas vistelseort (Frankr.) 2000 »
85. Gibraltar (Andalusien i Spanien) 1470 »
86. Montmartre, vid Paris 370 »
87. Ben Newis (Inverness-Shire i Skottland) 4372 »
88. Cairu Gorm (Bauss-Shire i Skottland) 4200 »

Till denna lista skola vi bifoga en förteckning öfver några ställen, som äro märkvärdiga för sin höga belägenhet, eller blifvit namnkunniga genom de minnen som vid dem äro fästade:

1. St. Bernhards-Kloster (öfver snögränsen) 8950 fot.
2. Klostret på St. Gotthard 6333 »
3. Sjön Luson 5040 »
4. Luzernesjön 1350 »
5. Genfersjön 1260 »
6. Staden Edinburg 430 »
7. d:o Algier 125 »
8. d:o Quito 9372 »
9. d:o Mexiko 7410 »
10. Sjön Manasaroa i Thibet 14060 »
11. Milmatemplet vid Gangesflodens källa 11560 »
12. Den punkt hvartill Kondoren höjer sig på Andesbergen 20330 »
13. Den högsta punkt som Gay-Lussacs ballon uppnådde 22200 »
14. Longwiood, Napoleons bon. på St. Helena 1950 »

15.	Den höjd hvartill Humboldt och Bonpland år 1802 uppstego på Chimborazo.	18820	»
16.	Landtsället på Antisana (den högsta bebodda punkt på Andesbergen i Södra Amerika)	14110	»
17.	Den höjd, till hvilken tallträden kunna trifvas i den hela zonen	12383	»
18.	Den höjd till hvilken andra träd kunna trifvas i den hela zonen	10725	»
19.	Minorna i Real del Monte i Mexiko	8750	»
20.	Vattenfallet Niagara i Norra Amerika	680	»
21.	Cheops Pyramid i Egypten	462	»
22.	Strassburger-Münster	450	»
23.	Peterskyrkan i Rom	416	»
24.	Paulskyrkan i London	356	»
25.	Snögränsen under Eqvatorn	15621	»
26.	d:o i Mexiko.	14903	»
27.	d:o i Pyreneerna	10147	»
28.	d:o i Schweitz bland Alperna	8878	»
29.	d:o på Hardangerfjellen i Norrige	5800	»
30.	d:o på Sulitelma	3900	»
31.	d:o på Island	3055	»
32.	d:o vid Nordkap	2400	»
33.	Granens vextgräns i Lappmarken nedom snögränsen	3200	»
34.	Furens vextgräns i Lappmarken, nedom snögränsen	2800	»
35.	Björkens vextgräns i Lappmarken, nedom snögränsen	2000	»

Om skendödas begrafning.

Att menniskorna sjelfva bereda sig sina lidanden, är icke försynens skull och ligger ingalunda i dess planer. Genom att gå ifrån afväg till afväg hafva menniskorna förökat antalet af sina sjukdomar, så att dessa nästan nu äro oräkneliga, och hela menniskoslägtet är genomträngt af giftiga ämnen, hvilka allt mera näras genom ett naturstridigt lefnadssätt. Derifrån härrör en ofta plötslig, förtidig eller onaturlig död, och derifrån härrör likaledes det återuppvaknande i grafven, hvilket man tyvärr alltför ofta hört omtalas. Men, då vi nu icke ens vilja eller kunna förändra vårt lefnadssätt, borde vi dock använda de medel, som kunna göra uppvaknandet efter döden mindre förskräckligt. Det ligger i den menskliga naturen. att glömma smärtan, så snart den upphört. Först då den sjuke blifver kastad på sjuklägret, finner han oftast att han sjelf gifvit anledning till och framkallat sina lidanden; då fattar han goda föresatser, hvilka han heligt föresätter sig att uppfylla, om blott sjukdomen lemnar honom. Men knappast har tillfrisknandet åter blifvit honom förunnadt, knappast har en ganska kort tidsrymd hunnit förflyta emellan hans sjukdom och återvunna helsa, förrän en slöja utbreder sig öfver hans minne och alla de goda föresatserna blifva då glömda!

Herr C. F. W. Beyer i Kelbra i Thüringen har uti sin skrift: «*Stimme aus dem Grabe eines darin Erwachten,*» gifvit följande skildring af återupplefvandet i grafven, sedan han först med en allvarlig ifver uppmanat till en ändamålsenlig verksamhet i denna sak.

«J uppfören palatser, monumenter och theatrar. Nåväl! Men glömmen icke döden och dess fasor! J tänken icke gerna derpå, men dock *bör* detta vara ett föremål för eder uppmärksamhet, ty hvem af eder är väl säker på att sjelf en gång icke träffas af dessa fasor?

Skildringen af en i grafven uppvaknad menniskas känslor och förfärliga qval förtjenar att läsas och behjertas.

Den begrafne uppvaknar åter ur sin dödsdvala. Ännu är han orörlig. Han tror sig hvila i sin säng, och han utropar: «Gud vare lof! — Det var en ljuf slummer! — Huru känner jag mig icke styrkt ock vederqvickt! Säkert har sjukdomens raseri nu lagt sig!» — Han tänker då på de kära, hvilka han ännu i går såg vara bekymrade för hans skull. Han bryr sig icke om det djupa mörker, som herrskar rundtomkring honom Säkert är det genom hans familjs omsorg, som ljuset blifvit borttaget, för att icke blända den uppvaknande! — Snart börjar han känna luften qvalmig. «Öppna fenstret, så att frisk luft kan strömma in i rummet!» utropar hån. — Men ingen hör honom — Då ämnar han banka på väggen för att kalla till sig de trogna och kärleksfulla sjukvaktarne. — Nu har det förfärligaste ögonblicket i hans lif kommit. Nu framträder verkligheten med alla sina fasor för hans själ och han utbryter: «Ha, hvad är detta? Hvar är jag? — Drömmer jag? — Nej, det är verklighet! Gud, min Gud, — jag ligger i grafven! — O Gud! Barmhertige Gud, huru hårdt straffar du mig icke!» — Den olycklige fortsätter nu sin monolog i vild hastighet. Först tänker han på sin efterlemnade familj och välsignar den; men ångest och förtviflan förvirra snart hans sinnen, och han förbannar nu både sin familj, sig sjelf

och alla menniskor. Hans hela lif framträder klart och lefvande för hans ögon; han genomlöper det ännu en gång med blixtens hastighet. Hvad han gjort, hvad han förbrutit i denna verlden, allt framträder nu tydligt för hans själs ögon. Detta är hans straff. — Dock nej; Gud är ju barmhertig och nådig; hvarföre således obarmhertig mot honom? Under den korta tid, som ännu är honom förunnad att lefva i den trånga likkistan, tänker han mera än någonsin i hela sitt lif. Han vrider och vänder sig, han rasar tills dess hans andeliga öga blir allt mera dunkelt. — Först nu är han — död.»

Om Wäxtämnena.

Utom vextsyrorna känner man nu följande närmare beståndsdelar hos vexterna, neml.: Socker, Mannasubstans, Asparagin (Sparrissubstans), Stärkelse, Gummi, Wextslem, Extraktivämne, Ägghvitämne, Klister, Garfämne, Oljor, Kamfert, Harzer, Gummiharzer, Balsam, Wax, Kautschuk (Gummi elasticum) Fågellim, Inulin, Opii-substans, Korksubstans, Wextfibrer och Färgeämnen.

Vi skola här blott afhandla dem, som finna mesta användning i tekniken.

1. Socker.

Det krystalliska hårda sockret finnes blott i några få vexarter, förnämligast i sockerrör, i flera arter af lönnträdet samt i hvitbetor. Ur de tre nyssnämnda vexternas saft afskiljes och beredes sockret i stort.

Man har jemväl okrystalliserbart, löst och pulveriseradt eller Drufsocker, som erhålles ur saften af många fruktarter och vexter, äfvensom flytande eller Slemsocker, som förnämligast innehålles i maisstjelkar, vindrufvor, i saften af björkar, popplar, bokträd och alla söta frukter.

Vi skola i korthet göra våra läsare bekanta med sockrets beredning af sockerröret.

När sockerrören efter 17 månaders vext hunnit till mognad och blifvit gula, afskäras de, befrias från blad samt krossas och pressas genom en vals af tackjern med tre cylindrar. Den från valsarne afrinnande saften, hvilken utom sockerämnet innehåller ägghvita, fri äppelsyra, slem- och saltpartiklar, och som grumlas genom afslitna rörfibrer, har stor fallenhet att i den varma luften hastigt öfvergå till jäsning, och måste, för att undgå denna förstöring, omedelbart efter pressningen kokas. Till den ändan blandas den med kalkhydrat, och uppvärmes i stora kopparpannor till 60°, dervid ägghvitämnet förenar sig med kalken och såsom en skorpa stelnar på ytan, medan på samma tid den i saften befintliga syran af kalken neutraliseras. Den under skorpan varande saften aftappas och kokas i andra pannor under ständig skumning, tills den får en specifik vigt af 1,220, och sedan filtreras genom flätade vidjor, som äro betäckta med flanell. Efter någon tid afhälles denna från den sig bildande fällningen, och kokas i rena kopparkittlar till behörig konsistens, tömmes derefter i ett låggrundt kylfat och kort derpå i ett annat fat med genomborrad botten, hvars öppningar äro tillslutna genom trädtappar, omlindade med maishalm. Följande dag omrör man den kokta saften med trädslefvar, för att påskynda sockrets stelnande, hvilket ock inträffar efter 6 timmars förlopp, hvarpå man drager tapparne ur bottnen, för att låta det flytande sockret eller sirapen afrinna. Då sirapen afrunnit, torkas det i fatet qvarblifna, fasta sockret i solen och liknar en brungul massa, känd under namn af pudersocker, maskovad, cassonad eller sockerjord. Det afsändes nu i kistor till Europa, för att vidare renas eller raffineras, och förbrukas jemväl till en del såsom pudersocker.

Raffineringen har till ändamål att afskilja den med råsockret ännu blandade sirapen, och sålunda frambringa det hvita, krystalliska sockret isoleradt och rent. Renandet är i synnerhet grundadt derpå, att den svarta sirapen är mycket lösligare i vatten, än det hvita sockret; men emedan den befinner sig i de små krystallernas inre delar, så kan den genom blott sköljning med kallt vatten icke fullständigt skiljas från råsockret, hvadan det senares fullkomliga återupplösning, klarning och hvittvagning vid raffineringen är oundgängligen nödig.

Man raffinerar hos oss råsockret, genom att åter upplösa det i ungefär halfva dess vigt kalkvatten, med tillsats af oxblod såsom klarningsmedel, och upphettar det i en kopparkittel ända till kokning. Skummet aftages, och kokningen fortsättes, intilldess sirapen är fullkomligt klar; derefter silas den ännu het genom ylledukar, och afdunstas i en ren kittel till prof, hvilket består deri, att den mellan tummen och pekfingret låter utdraga sig i en tråd och är böjlig. När den i kylfaten under stark och jemn omröring är afkyld till 32° R., hälles den i kegelformiga sockertoppsformar af invändigt glaserad bränd lera, hvars nedåt vända, på krukor stående spets är tillsluten med en kork. Under kallnandet i formarna omröres den stundom ännu, för att hindra bildningen af stora krystaller, och för att åstadkomma en grynig krystallisation. Efter fullständig afkylning, dragas korkarna ur formarnes spetsar, på det den icke hårdnade sirapen må afrinna i de underställda krukorna eller burkarne. När ingen sirap mer sjelfmant afrinner, qvarhålles ännu något deraf genom de små krystallernas kapillar-attraktion i sockret, och för att afskilja äfven detta, afskrapas sockertoppens bottenyta till ungefär en tums djup, och betäckes deremot med ett hvarf af pulveriseradt hvitt socker, hvilket beläggës med fuktad deg af hvit lera eller ock me den våt

svamp. Leran släpper långsamt sitt vatten, hvarvid det småningom sipprar genom sockret, upplöser den deri ännu befintliga färgade sirap och för den i de underställda kärlen. Efter några dagar är leran torr, och ersättes nu genom en ny fuktad deg, hvilken operation så ofta upprepas, tills sockret är hvitt och den afrinnande sirapen fullkomligt färglös; då uppställes sockertoppen på sin grundyta, och torkas i ett särskildt rum genom het luft.

I stället för oxblod kan man till sockrets raffinering äfven nyttja ägghvita eller mjölk, hvilket dock är mer kostsamt; särdeles förträffliga reningsmedel äro benkol eller ännu bättre blodlutkol. Till råsockrets raffinering hafva för öfrigt hvarjehanda medel blifvit försökta och använda.

2. Gummi och Wextslem.

Gummi är ett tjockt, genomskinligt, smaklöst, flytande ämne, hvilket stundom utsipprar från vissa trädslag. Det är ganska klibbigt, samt hårdnar småningom utan att förlora sin genomskinlighet, men mjuknar lätt åter, när det fuktas med vatten. Gummi erhålles antingen i små stycken, likt stelnade droppar, måttligt hårda och något sköra, medan de äro kalla, så att det genom stötning kan förvandlas till ett fint pulver. I rent tillstånd är det färglöst, men stöter vanligen i gult, och är icke utan glans. Det har ingen lukt. Dess specifika vigt varierar mellan 1,31 och 1,48.

Gummi undergår ingen förändring genom att utsättas för atmosferen; men i solljuset får det en hvitare färg. Watten upplöser det ymnigt, helst i kokande tillstånd; upplöses det i 3 delar vatten, så uppstår en klibbig vättska af siraps konsistens, bekant under namnet gummislem. Det nyttjas att gifva styfhet och glans åt linne. När det tunnt utbredes, torkar det snart, och har utseende af fernissa; men det drager lätt till sig väta och fukt samt blir klibbigt. När gummislem afdunstas, får man gummi oförändradt. Denna gummilösning kan förvaras i flera år, utan att undergå förruttnelse. Knappt något vextämne är mindre underkastadt dekomposition. Slutligen märkes likväl deruti lukten af ättiksyra.

När gummi utsättes för hetta, mjuknar det och uppsväller, utan att likväl smälta; det ger ifrån sig luftblåsor, svartnar och utvecklar slutligen, när det är nästan förvandladt till kol, en låg blå låga. Denna synes snarare, om ett lågande ämne hålles nära öfver gummit.

Syrgas äfvensom qväfgas synes icke verka på gummi. En lösning af gummi och vatten, utsatt för luften, blir snart möglig på ytan, men undergår ingen vidare förändring på en längre tid. Gummi verkar ej på metaller; men har den egenskapen att förena sig med åtskilliga metalloxider; åtminstone förorsaka några salter fällningen, när de hällas i en solution af gummi. Kolpulver, blandadt med en gummisolution i vatten, gifver den en svart färg, som ej kan aflägsnas genom filtrering, så framt ej ett ganska ansenligt belopp af pulvret tillsättes. I detta fall går vattnet klart igenom; men allt gummit qvarhålles af kolet.

Wextsyrorna upplösa gummi utan förändring; de starka syrorna dekomponera det. Svafvelsyran förvandlar det till vatten, ättiksyra och kol. Samma verkan frambringas af salterna, under användning af någon hetta. När gummi upplöses i stark saltsyra, erhålles en brun solution, som blir fullkomligt genomskinlig, när den utspädes med vatten. Om solutionen nu mättas med ammonium, afdunstadt till torrhet, och återstoden digereras i alkohol, antager detta en mörkbrun färg, och upplöser det hela, utom ganska litet ammoniak. Gummit har nu någon likhet med socker i dess egenskaper. (Forts.)

Till Resp. Prenumeranter
å
ILLUSTRERADT MAGASIN.

Undertecknade få härmed frambära sin tacksamhet för den välvilja, hvarmed denna månadsskrift, under det nu snart tilländalupna året, omfattats af en större allmänhet. Resp. Prenumeranter hafva väl icke alltid erhållit sina häften på bestämda tider, tillfölje deraf, att flera större reqvisitioner föranledt tryckning af nya upplagor, men denna omständighet hafva vi sökt godtgöra genom att lemna ett större antal illustrationer än det först utlofvade, hvarföre vi våga hoppas, att i någon mån vara ursäktade i afseende på nämnde dröjsmål.

Utgifvandet af Illustreradt Magasin kommer att fortsättas, under nästkommande år, efter samma plan som hittills, nemligen att under hvarje månad utgifves ett häfte, innehållande 24 sidor i stort format, med sex à åtta afbildningar. Så snart det nya pappersbruket i Mölndahl vid Götheborg kommit i verksamhet, (troligen nästkommande vår) skola vi för Illustreradt Magasin anskaffa fastare och tjockare papper. Prenumeration på nästkommande årgång emottages med 2 R:dr B:ko, i Götheborg hos bokhandlarne Hrr D. F. Bonnier, N. J. Gumpert och C. F. Arwidsson samt å A. Lindgrens boktryckeri, äfvensom å rikets öfriga boklådor och alla Kongl. Postkontor med tillägg af vanligt postarfvode.

Illustreradt Magasin afsändes äfven under korsomslag, då namn, karakter och adress tydligen uppgifvas samt 2 R:dr B:ko insändas till utgifvaren.

GÖTHEBORG i December 1849.

J. J. Åstrand, Redaktör af Illustr. Mag. — **A. Lindgren,** Utgifvare af Illustr. Mag.

GÖTHEBORG, SNÄLLPRESSTRYCK FRÅN ANDERS LINDGREN.

ILLUSTRERADT
MAGASIN
FÖR SPRIDANDE AF NYTTIGA KUNSKAPER BLAND ALLA KLASSER.

December. Tolfte Häftet. 1849.

Invalid-Hospitalet i Greenwich.

Invalid-Hospitalet i Greenwich, som består af fyra präktiga byggnader, är beläget på södra stranden af Themsefloden och stiftades år 1705, af Wilhelm den tredje till förmån för Örlogsflottans invalider.

Det är bygdt nästan endast af sandsten och gör ett högst imponerande intryck på åskådaren. Dess inre delar äro ganska praktfulla och dyrbara. Isynnerhet utmärker sig kapellet i detta hänseende.

Pensionärerna emottaga hvarje vecka sina bestämda penningar, mat- och dryckesvaror; dessutom tilldelas dem hvartannat år ett visst antal klädespersedlar. Vid inrättningen finnes äfven ett sjukhus och en skola, i hvilken 500 barn undervisas.

Denna förträffliga stiftelses inkomster bestå i räntorne af äldre och nyare legater, i penningeböter och bidrag af brittiska sjömän. Hvarje sjöman erlägger nemligen 6 pence månadtligen. Från alla hamnar insändas dessa penningar till en i London särskilt nedsatt kommission. Derföre blifver också hvar och en, som under försvaret af ett, en engelsk undersåte tillhörigt, skepp, eller vid att borttaga ett fiendtligt fartyg, blifvit oduglig till vidare sjötjenst, upptagen i detta hospital. Antalet af de invalider som här underhållas uppgår till icke mindre än 3000 personer.

December Månad.

Månadens namn har uppkommit af latinska räkneordet *decem*, tio, emedan den hos Romarne var den tionde.

Historisk Kalender.

1	1825	Kejsar Alexander I †.
2	1804	Napoleon krönes till kejsare.
3	1137	Kejsar Lothar II †.
4	1676	Carl XI slår danskarne vid Lund.
5	1791	Kompositören Mozart †.
6	1492	Columbus upptäcker Hayti.
7	1798	Physikern Galvani †.
8	1845	Hencke upptäcker planeten Astræa.
9	1608	Skalden Milton *. 1694 Gustaf Adolf *.
10	1680	Carl XI antager envåldet.
11	1809	Fred i Jönköping, mellan Sverige och Danmark.
12	1768	Adolf Fredrik nedlägger regeringen.
13	1546	Astronomen Tycho Brahe *.
14	1799	Statsmannen Washington †.
15	37	Romerska kejsaren Nero †.
16	1712	Fältherren Blücher *.
17	1819	Columbia förklarar sig oafhängigt.
18	1783	Bildhuggaren Byström *.
19	1375	Skalden Boccacio †.
20	1712	Stenbock slår danskarne vid Gadebusch.
21	1773	Revolutionens början i Brittiska Amerika.
22	1525	Vasco di Gama †.
23	1644	Torstensson slår österrikarne vid Magdeburg.
24	1524	Goda-Hopps-udden kringseglas af Vasco di Gama.
25	800	Carl den store krönes till tysk kejsare.
26	1611	Gustaf II Adolf förklaras myndig, vid 17 års ålder.
27	1571	Astronomen Kepler *.
28	1811	Svenska Landtbruksakademien stiftad.
29	1799	Engelsmännen och turkarne eröfra El Arisch i Syrien.
30	40	Romerska kejsaren Titus *.
31	1611	Gustaf II Adolf tillträder regeringen.

Väderleks-Kalender.

Kölden tilltager mot årets slut och blifver mellan Jul- och Nyårstiden ofta ganska sträng. Medeltemperaturen är för Stockholm — $2^2/_3{}^0$, för Götheborg + $1^1/_3{}^0$ och för Lund — $^3/_5{}^0$. Under månadens förra hälft faller ringa snö, men i dess sednare och synnerligen omkring Juldagarne, är snöfallet ymnigt. Denna månads väderlek är vanligen ganska föränderlig. Nordostliga, Ostliga och Sydostliga vindar bringa köld. Syd- och Sydvestliga deremot mildt väder. Ostadig Vestvind åtföljes af regn, snö och frost. Fin snö betyder köld; storflockig deremot mildt väder och tö. Kall December med mycket snö lofvar godt år. Aska i denna månad förebådar storm och regn. Om vid denna månads början och slut är kallt, men vid medlet mildt väder, så följer en långvarig vinter. På snöår följer rikt år. Mycket snö betyder mycket hö. En ensam skata förkunnar dåligt väder. Är vädret vid jul mildt, så varar vanligtvis kölden inpå våren. Högt barometerstånd åtföljes vanligen af stark köld och Ostliga vindar. Om qvicksilfret plötsligt faller under det vinden vänder sig till nordlig, så inträffar snö, och om qvicksilfrets fallande fortfar: töväder.

Naturhistorisk Kalender.

Den lefvande naturen sofver nu under vintertäcket och återhemtar under lugn och hvila nya krafter till ny verksamhet. En vacker och klar vinterdag i norden, ehuru till beskaffenhet så olik sommaren, eger dock ett stort behag. Det är väl sannt att dagarne då äro korta, att solen höjer sitt lifgifvande anlete blott obetydligt öfver horizonten, att om det blåser är blåsten kall och genomträngande, att all vegetation upphört, att hela naturen synes som död, klädd i hvit svepning; men luften är klar, frisk och uppmuntrande, som gör sinnet lätt och gladt; alla sjöar äro tillfrusna, alla afstånd i anseende till det lätta och beqväma sättet att på släda öfverfara dem, förkortade. Träden äro öfverströdda med rimfrost, och belyste af solen, tindrande såsom om de voro fullsatte med diamanter; stjernorna glänsa med ett obeskrifligen vackert magiskt sken; menniskan, skyddad mot kölden genom pelsverk, icke endast trotsar vintrens besvärligheter, utan njuter af att äfven då vistas i fria luften. Vintern är i Sverige nöjenas och sällskapslifvets carnaval. Sinnet, så väl som kroppen, långt ifrån att vara nedtryckt, är då mera upprymdt och spänstigare än om sommaren. Alla vägar hvimla af folk och transporter. Bjellrorna klinga, slädarna ila förbi hvarandra och, inkommen i boningarne, mötes man öfverallt af den trefliga, sprakande brasan. Långt ifrån att vara insvept i en vinterlik dvala, är Norden denna tid full af lif och rörelse, dess innevånare af mod och lefnadskraft. De foglar, som i trakten omkring Götheborg vanligen öfvervintra, äro följande: Korsnäbben, Tallbiten, Domherren, Grönsiskan, Gråspinken, Pilfinken, Gulsparfven, Snölärkan, Talgoxen, Blåmesen, Kärrmesen, Svartmesen, Altitan, Kungsfogeln, Korpen, Kråkan, Skatan, Koltrasten, Trädkryparen, Nötväckaren, Lilla Hackspetten, Gråhufvade Hackspetten, Sparfugglan, Hornugglan, Guldörnen, Dufhöken, Orren och Fiskmåsen.

Blomsterträdgårds-Kalender.

Vid gynnsam väderlek och öppen jord kan man ännu lägga Anemoner och Ranunklar, men måste

derjemte också betäcka dem med strö. Till utsående af Primula- och Aurikelfrö är nu den bäst passande tiden. Georginrotknölar revideras flitigt; allt mögel borstas af; ruttnade ställen bortskäras och såren beströs med trädkålspulver. Blomsterfrön rensas och sorteras. Floran i orangerier och drifhus fordrar stor uppmärksamhet, under det att ute i fria luften ännu blommar Snö- eller Christiblomman, som motstår den starkaste köld.

Frukträdgårds-Kalender.

Vid gynnsam väderlek kan man ännu omgräfva träden och utplantera bärbuskar. Från träd med starka stammar borttagas pålarne, att de onödigtvis ej skafvas. På unga träd, som ännu ej hafva behörig höjd, bortskäres kronan. Spalierer undersökas och repareras. Nyss omplanterade unga träd omläggas vid inträdande köld kring roten med gödsel blandad med halm. Från fruktlagret måste man flitigt bortrensa hvad som ruttnat. Kan ingenting företagas ute i fria luften, har man trädgårdsredskapen, trädpålar och sådant mer att efterse och laga samt iordningställa.

Astronomisk Kalender.

Solen ingår uti Stenbockens tecken den 22:dre December (Vintersolståndet). Under denna månads första tredjedel minskar sig dagens längd, per medium, med 2 minuter dagligen, och under påföljande veckan, likaledes per medium, med blott en minut, hvarefter solen några middagar före och efter den kortaste dagen (den 22:dre Dec.) för en mindre noggrann observator tyckes bibehålla samma höjd öfver horizonten, samt göra dagarne lika långa. Men snart synes hon öka sin middagshöjd, hvarjemte dagarne åter börja tilltaga med per medium en minut och nätterna lika mycket förkortas.

Vid medlet af månaden synes omkring kl. 8 på aftonen följande stjernbilder: Uti Norr: Jagthundarne och Lilla Björnen; i Nordost: Lilla Lejonet och Lodjuret; i Öster: Kräftan, Tvillingarne, Kusken och Perseus; i Sydost: Orion och Oxen; i Söder: Hvalfisken, Vädurea och Andromeda; i Sydvest: Vattumannen och Pegasus; i Vester: Örnen, Delphinen, Svanen och Cepheus; i Nordvest: Ormkarlen, Lyran och Draken samt i Zenith: Cassiopea.

Sundhets-Kalender.

Köldens inflytelser börja nu visa sig. Sjukdomarne antaga en inflammatorisk karakter, i synnerhet vid klar luft och nordanvind. Kölden är icke så fiendtlig mot menniskonaturen, som man i allmänhet tror; den spänner fibrerna och stärker kroppen, men har också många skadliga inflytelser. Skörbjugg har nu god framgång. Om vintren, då safterna blifvit i högsta grad desoxiderade, yttrar sig, hos starkare komplexioner, den förhöjda verksamheten genom stheniska inflammationer och den minskade retligheten förorsakar i den högre ålderdomen kroniska sjukomar; gikten grasserar äfven. Den ihållande kölden förminskar blodets värme, försvagar hudens verksamhet och hämmar i mer eller mindre mån, alltefter dess olika styrka, de animaliska funktionernas gång. En hastigt öfvergående köld är helsosam; visserligen hämmas i första ögonblicket de förnämsta funktionernas verksamhet, men organismen sträfvar genast att ersätta denna värmeförlust, hvarföre äfven ett kallt bad efteråt mera värmer än kyler.

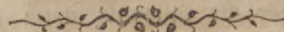
Den inre temperaturens tilltagande verkar nu såsom en ny retning, som åstadkommer en förhöjd verksamhet i hela systemet; deraf denna känsla af kraft, som alltid efter ett kallt bad lifvar hela systemet, och derför är gnidning med snö värmande.

Fuktigt kall väderlek har ett skadligt inflytande på hvarje menniskas organism, hämmar hudens och lungornas utdunstning, verkar skadligt på sugådersystemet och förorsakar skörbjugg, skrofler, engelska sjukan och afmagring; äfven ger den anledning till värk i korset och lederna.

Om December månad är fuktigt kall, är den en osund månad. Man bör i detta fall hålla mage, bröst, hufvud och fötter behörigt varma, men likväl undvika alltför mycken öfverdrift och klemighet härutinnan. Högst gagneliga äro nu skjortor och kalsonger af flanell och vattentäta skodon. På af gikt eller rheumatism lidande ställen är påläggning af fårskinn eller frisk fårull välgörande; dock får det ej för snart afläggas; gnidning med opodeldoc och dylikt är likaledes i detta fall tjenligt.

Till spis rekommenderar sig väl kryddad köttmat, i synnerhet nötkött och vildt, som man bör gifva företräde framför svinkött. Om skörbjuggssymptomer visa sig, är en blandning af skafda äpplen och färsk pepparrot mycket välgörande. Såsom soppa för den fattigare klassen är den så kallade Rumfordska att rekommendera. Hafregrynsgröt är helsosammare än potates, emedan den är lättsmältare. Ett godt glas vin är helsosamt. Om morgonen är för den, som arbetar i fria luften, äggöl med ungefära att föredraga framför svagt kaffe. Om aftonen, innan man går till sängs, skall ett glas punsch eller toddy gifva kroppen behörig värme, äfven ett stekt äpple af god sort är nyttigt.

Man försumme aldrig, att klara middagsstunder taga sig en måttlig rörelse i fria luften, och bortskämme sig ej genom alltför varma boningsrum, hvilka äro en säker källa till sjukdom. Man undvike kolos och dunster af tvättade kläder, äfvensom allt slags osnygghet, och uppehålle sig ej i nyskurade rum. Sofkammaren bör om möjligt ligga åt söder och vara fri från fukt.

Den stora kinesiska muren.

Detta ofantliga bålverk är 1,500 engelska mil långt. Man vet icke då denna byggnad uppfördes men så mycket är säkert att den fullbordades 300 år efter Christi födelse. Det är icke möjligt att beskrifva det intryck, detsamma gör på åskådaren.

Man tänke sig denna ofantliga mur, slingrande från de högsta bergstoppar ned genom de djupaste dalar, ofta i en dubbel och tredubbel linia, isynnerhet på sådana ställen, hvarest det finnes ett eller annat vigtigt pass, och der man då, för ytterligare säkerhet, anbragt vakttorn och bastioner.

Det är icke allenast murens och tornens kolossala tjocklek, som frambringar ett så utomordentligt, storartadt intryck; det är äfven den ofantliga utsträckningen och de oändligt många svårigheterna, hvilka man straxt inser hafva varit att öfvervinna. Man begriper icke hvarifrån menniskorna tagit materialier till en så ofantlig byggnad, eller huruledes de hafva förstått, att uppskaffa dessa på de till utseendet ofta otillgänglige bergen. En af de högsta bergstopparna öfver hvilka muren går, är, enligt en noggran mätning, 5,225 fot hög. Denna murs förvånande storlek visar sig emedlertid ännu tydligare, i sina särskildta delar. Den är, säger *Parish*, 25 fot hög från marken till den öfversta kanten af bröstvärnet och dess grundyta lika bred.

Den består egentligen af en jordvall, som per medium är 11 fot bred och 20 fot hög, ofvanpå belagd med stora fyrkantiga stenar. På hvardera sidan af jordvallen är uppförd en stark stenmur, på det att jorden icke skall skrida ut åt sidorna; hvardera af dessa murar har ofvantill en tjocklek af 2 fot och 3 tum. Tjugo fot från jorden, eller på plattformen, löper längs muren en rad stenar, hvilka ligga 6 tum utöfver muren, och här tager bröstvärnet sin början. Detta går fem fot utom plattformen och i dess öfversta del äro skottgluggar anbragte, af 2 fots bredd och på 7 fots afstånd från hvarandra. Dessutom finnes ännu en rad mindre öppningar, hvilka ligga längre ned, och som dessa äro anbragte med slutning nedåt, kan man genom dem iakttaga allt, hvad som föregår i närheten af murens fot. För att göra försvarsverket fullständigt, har man längs med hela muren uppfört torn, hvilka stå på än större, än mindre afstånd än 300 fot från hvarandra, och hvilket afstånd rättar sig efter de böjningar som muren formerar samt efter lokalens beskaffenhet. Dessa torn äro kägelformiga byggnader, hvilka höja sig från 12 till 23 fot högre än muren. Stundom äro de uppförda blott vid ena sidan, men stundom vid båda sidorna och hafva då en bredd af 9 fot på hvarje sida. För att nogare kunna bedöma de ofantliga massor, man behöft för att fullborda detta jätteverk, är det intressant att jemföra de beräkningar, mathematiker *Barrow* häröfver anställt.

Han anslår hela det antal hus, som finnas i England och Skottland, till 1,800,000, och påstår att allt det murverk som åtgått till alla dessa hus, hvarje hus beräknadt till 2000 kubikfot, dock icke uppgår till en sådan massa som behöfts för uppförandet af denna stora mur; ja, denna massa, tillägger han, skulle vara tillräcklig att deraf uppföra en mur, som kunde gå två gånger omkring jorden. De på muren anbragta portarna vaktas af soldater och äro dessutom beskyddade af bastioner och vakttorn. Emedlertid synes detta stora bålverk numera icke vara af den vigt som fordom; en stor del af detsamma ligger nästan helt och hållet i ruiner och den kinesiska regeringen tänker alldeles icke på att låta reparera den.

Om Växtämnena.

2. Gummi och Vextslem.

(Forts. fr. föreg. h.)

Gummi är olösligt i alkohol. När detta hälles i gummislem, fälles gummit oförtöfvadt till bottnen, emedan frändskapen mellan vatten och alkohol är större, än mellan vatten och gummi. Detta senare är ej heller lösligt i ether och oljor: men rifvet med litet olja, sätter det denna i stånd att blandas med vatten.

Gummi och socker förena sig lätt med hvarandra, när båda upplösas i vatten. Genom lindrig afdunstning erhålles en fullkomligt genomskinlig fast substans, som ej krystalliseras. Behandlad med alkohol, blir den hvit, ogenomskinlig och mjuk. Större delen af sockret upplöses, och gummit qvarstannar förenadt med en ringa portion deraf.

Det så kallade Gummi Arabicum eller Senegal flyter dels af sig sjelft såsom en i luften hårdnad saft ur flera arter akacieträd, som växa vid standen af Nilen i Egypten, Nubien och Arabien. Det är en ljusgul, skör massa i genomskinliga korn eller stelnade glänsande droppar, okrystalliserbar och oföränderlig i luften, af glasartadt brott, utan lukt och smak. Dess specifika vigt är $1,_3$ till $1,_4$. I hettan upplöses det något, utan att smälta; lemnar genom sin förstöring i hettan alla produkter af en rent vegetabilisk substans, och ett stycke kol qvarstannar öfrigt.

Vextslemmet kan frambringas, om man urlutar linfrö, qvittenkärnor, ibisrot, loppfrögräs o. s. v. med kallt eller hett vatten och behandlar den afdunstade vätskan med alkohol, dervid slemmet qvarstannar. Detta torkade slem skiljer sig från gummi derigenom, att det är mindre genomskinligt, och segare än det förra. Dess solution i vatten är något dunkel och klibbig.

Hit hör jemväl det i kallt vatten uppsvällande dragantgummit.

Den i handeln förekommande draganten består i hvitgrå, ogenomskinliga, hornaktiga stycken, hvilka äro mycket sega och svåra att pulverisera. Den består af dragantämne och gummi.

För att bereda dragantämnet, blötes draganten i kallt vatten, hvarigenom den uppsväller och utomordentligt ökas i volym. Sedan vätskan är afhälld, utpressas återstoden i linne, då dragantämnet qvarstannar.

Lagom torkad, utgör draganten en smutsigt hvit, genomskinlig massa; den har ett snäcklikt brott, samt är utan lukt och smak. Dragantämnet uppsväller betydligt med kallt vatten, genom att insuga en stor del deraf, utan att upplösas, och förvandlas dermed till ett genomskinligt slem.

3. Garfämne.

Garfämne finnes i alla vexter, som ega en sammandragande smak, synnerligast i galläpplen, i ek, björk, alm, garfvarsumach m. m. Man erhåller det, när man afdunstar ett vattenblandadt galläppleafkok till torrhet, och sedan upplöser återstoden i vanlig sprit, afdunstar den åter och digererar den flera gånger med absolut alkohol, som upptager galläpplesyra, hvilken solution ändtligen afdunstas.

Garfämnet är brunt, skört, af snäcklikt brott, bitter och hopdragande smak, luftfast, i vattnet ganska lösligt, hvarigenom en mörkbrun lösning med sammandragande smak uppstår, som har den egengenskap att vid omskakning fradgas likt såpvatten; äfven lösligt i vattenhaltig sprit. Det sönderdelar tvålsolutioner, och fäller animaliska slemämnen ur sin lösning såsom en läderartad, gulaktig substans, hvilken är olöslig i vatten, motstår förruttnelse och uttorkar till en brun skör massa.

4. Feta ämnen.

Feta ämnen förekomma såväl i mineralriket, som i veöt- och djurkroppen: i den förra finnas de mest i färgämnet; hos den sednare äro de inneslutna i de mest olika delar af cellväfven.

De äro i måttlig värma dels flytande, dels fasta; de sednare alla smältbara, slippriga för känseln och i rent tillstånd smaklösa.

Flytande, strukna på papper, intränga de i detsamma och göra det genomskinligt; äfvenså absorberas de lätt af vissa lerarter.

De äro samtligen lättare än vatten. Deras specifika vigt understiger icke 0,9. Fett upplöses icke af vatten, föga eller intet af spiritus vini, men lätt af ether.

Upphettade till 300° C., börja de under upplösning att koka, och lemna dervid, utom vanliga gaser, endast qväfvefria distillationsprodukter, neml. brännbar olja, margarinsyra, talg-, olje- och benzoesyra. Fett består derföre blott af kole, väte och syre. De från kokande fett uppstigande gaser, som innehålla mycken lysgas, brinna, antända, med klart lysande låga.

Till sin konsistens eller fasthetsgrad deras de feta ämnena i olja, ister, smör, talg och vax.

5. Hartser.

Hartserna finnas ymnigast i vextkroppar, långt mer sällan i djur- och mineralriket; äfven frambringas de genom torr distillation och upplösning af organiska kroppar medelst vissa kemiska agentier. Slutligen bildar sig harts genom syrors inverkan på blifvande oljor.

Vexthartserra, hvilka hufvudsakligast äro föremål för tekniskt begagnande, och jemväl kunna erhållas i stort, förekomma alltid tillsammans med flyktiga oljor i egna kärl hos vexterna, genom hvilkas spräckning eller uppsåtliga skadande den halfflytande materien utsipprar. Dels genom fördunstning af den inmängda flyktiga oljan, dels genom dess förvandling till harts, vinner det småningom i fasthet.

Hartserna äro okrystalliniska ämnen, som dels äro lättare, dels tyngre än vattnet, dåligt leda elektriciteten, men genom friktion kunna blifva negativt elektriska. I vatten äro de alla olösliga, men till större delen lätt lösliga i sprit, terpentin och linolja. Äfven upplösas de oförändrade i kaustika alkalier. Vid högre temperatur smälta de, mest utan sönderdelning, men intet är flyktigt. Antända, brinna de med klar låga och gifva dervid de vanliga qväfvefria förbränningsprodukterna.

a) *Flytande hartser* äro blandningar af fast harts med flyktig olja, dem man kan åtskilja genom distillation med vatten.

Terpentin flyter ur stammarna på åtskilliga lärkträdsarter efter skärning i barken ända till virket. Den är blek, grågul och segflytande, samt mer eller mindre klar.

Venedisk terpentin, som erhålles af lärkträdet i Ungern, Illyrien och öfra Italien, är temligen klar, luktar efter terpentinolja och gifver, destillerad med vatten, den största qvantitet deraf. Återstoden är Kolofonium, af brungul färg, skör och glänsande som glas i brottet.

Nyttjas till lödning, i fyverkerikonsten, o. s. v. Terpentin upplöses långsamt i alkohol, men kolofonium lätt.

Vanlig terpentin, af tallträdet, är gulgrå, ganska tjockflytande och grumlig.

Användes till beredning af vanligt beck.

Terpentin nyttjas till uppmjukande af hartsiga blandningar; harts och beck förnämligast att göra hvarjehanda föremål vattentäta, o. s. v.

Tjära erhålles genom torr distillation af hartsigt träd eller stenkol, är mörkbrun eller svart, tjockflytande; består af brännbar olja, harts och extraktiv-ämne, lemnar vid inkokning svart beck. Tjära nyttjas dels till smörjning, dels till anstrykning på träd, till skydd mot röta; beck af skomakare m. fl.

b) *Fasta hartser.* De innehålla samtligen flera hartsiga beståndsdeler af olika löslighet. Deras

hufvudsakliga användning eger rum vid beredningen af lackfernissa; dessutom begagnas de såsom rökmaterialier och färgämnen.

Till lackfernissa brukar man:

Gummilacka, en hartsig massa, som genom styng af en insekt (Coccus) flyter ur grenarne på flera fikon- och Rhamnus-arter i Asien. De afskurna qvistarne af denna vext med derpå sittande rödbruna hartsbetäckning, hvilken ofta äfven omsluter de rödfärgade insekterna, förekomma under namnet stånglack i handeln. Genom sönderstötning af stånglacket, trädets afsöndring och det röda insektfärgämnets extraktion med en sodalösning, bereder man pulveriseradt lack i oregelbundna stycken af gulbrun färg. Genom smältning och utpressning, lemnar det så kalladt schellack, som ännu flytande, utbredes på pisangblad och genom tryckning mellan dem formas till tunna skifvor. Gummilacka, helst schellack, upplöses lätt i sprit och kaustikt alkali; flyktiga och feta oljor upplösa det endast ofullständigt.

Schellack begagnas till spritfernissor, i hvilka man, för att betaga hartset sin skörhet, tillsätter något terpentin. Det nyttjas af snickare till polityr; äfven utgör det hufvudbeståndsdelen i lack till försegling af bref o. dyl., hvilket sammansmältes af schellack, terpentin och mångfaldiga färgämnen, serdeles oorganiska. I sämre lacksorter ersätter man schellacket till större delen genom kolofonium, och gör ännu en tillsats af slammad krita jemte de minst dyra färgämnen. Man häller den väl genommängda flytande hartsmassan i oljade messingsformar och glättar lackstängerna genom att hålla dem öfver lindrigt glödande kol.

Bernsten är det fossila hartset af ett förgånget, numera blott i brunkolslagren förekommande vextslag. Den mesta bernsten uppkastas af hafvet vid kusten af Östersjön i Preussen och hopsamlas. Den visar genom de deri inneslutna, ännu väl bibehållna insekter, att den fordom befunnits i flytande tillstånd. Bernstenens färg är vanligen klart gul; blott sällan är den hvit och ogenomskinlig; men finnes äfven rödaktig och brungul. Dess yta är ojemn och matt. Den är hård och skör, samt har en specifik vigt af $1,_{07}$. Vid 209° C. smälter den, ger en flyktig brännbar olja (bernstensolja), bernstenssyra och syrligt vatten, samt qvarlemnar brunt bernstenskolofonium.

6. Kautschuk.

Kautschuk eller *Gummi elasticum* är den intorkade mjölklika saften hos flera träd i tropikländerna, hvilken utflyter, när hål borras deri. Den förekommer vanligen i handeln under form af svarta flaskor eller buteljer; på sednare tider har man äfven fört den flytande saften till Europa. Kautschukflaskorna tillverkas på följande sätt: En lerform öfverstrykes med den färska saften, torkas först i solen, derefter i rök, och öfverstrykningen upprepas så länge, tills kautschucken ernått önskad form. Då blötas de med sin lerform försedda kautschukflaskorna i vatten, hvarigenom leran uppmjukas och lätt kan skakas ur flaskans öppning.

Ren kautschuk är hvit, blir i luften gul, af röken svart, är i kanterna eller tunna skifvor genomskinlig, fast, böjlig, seg. Nyss skurna ytor, tryckta mot hvarandra, häfta med samma kraft tillhopa, som innan de sönderskuros. Den har en viss fallenhet att fastna vid fremmande kroppar, är mycket elastisk, smaklös, har en egendomlig lukt, specifik vigt $0,_{93}$ leder icke elektriciteten, blir genom friktion negativt elektrisk, kan lätt antändas samt brinner med en stark och sotig låga, dervid äfven brinnande droppar nedfalla; vid + 125° smälter den. Kautschuck är i vatten och alkohol olöslig, men upplöses fullständigt i etheriska och empyreumatiska oljor.

En elefantjagt och djurfäktningar i Indien*)

På ön Ceylon deltog doktor Hoffmeister, prins Waldemars af Preussen lifmedikus och följeslagare, under major Rogers ledning, i flera elefantjagter. «Hvarje morgon», berättar han, «innan natten ännu hade vikit för gryningen, uppbröto vi från våra gömställen och gingo på spår efter elefanterna, som här finnas i stora flockar, och vi voro vanligtvis, innan solen ännu uppgått, våta inpå kroppen. Då de infödde märkte elefanternas närmande, hvilket de antydde genom ett eget tecken, stego de af hästarne, hvarefter jägarne störtade ut från busksnåren, under det jag qvarblef. Larmet af en bortlöpande elefant kan man höra på en half engelsk mils afstånd; en hel flock gör ett allarm, som om en lavin nedstörtade öfver skogen. Elefantens förfärliga skrik, hvilket liknar ljudet af en sprucken trumpet, men är mycket starkare, utstöter den i det ögonblick, den vänder sig om för att krossa sin fiende eller sjelf emottaga den dödande kulan. Jag visste derföre alltid, när farans ögonblick var för handen. En dag höll jag mig närmare jägarne, än vanligt, emedan man genom att vara ensam, utsattes för större fara i en kuperad och klippig terräng, hvarest elefanterna finnas i stor mängd, än genom att följa jägarne. Plötsligen knakade och brakade det både till höger och venster, bakom oss hördes trumpetljudet och framför oss syntes hufvudet af en stor elefant, genom det täta snäret. Vi stodo på en sten, blott några fot öfver jorden. Hvilken lycka att en så skicklig elefantjägare, som major Rogers, var med oss! Han sprang midt in ibland elefanterna, sköt den första på högra sidan, hvilken han närmade sig på blott tre alnars afstånd, med den ena pipan i ögat, och lika hastigt den andra på venstra sidan med den andra pipan, i tinningen. Begge störtade med ett förfärligt tjut; de andra flydde med ett larm, som liknade aflägsna kanonskott.

*) Blätter aus der Gegenwart, 1848.

Dagen derpå fällde major Rogers en elefanthona, som i fallet krossade sin unge, hvilken sprang vid dess sida. Prinsen sjelf hade en gång varit i ögonskenlig fara att upphinnas af en rasande elefant, som tre gånger hade blifvit sårad i hufvudet; men till all lycka föll elefanten för ett nytt skott.

Icke mindre intressant är skildringen af en indiansk djurfäktning, som samma resande åskådade vid konungen af Audes hof i Luchnow: Man såg der, på stridsplatsen, kring hvilken åskådarne stodo på ett högt galleri, sex väldiga buffeloxar, icke af den tama racen, utan kraftiga afkomlingar af Arnibuffeln från bergen; de voro till ryggen 4 ½ fot höga, och deras långt från hvarandra stående horn voro tre till fyra fot långa. Der stodo de på sina korta, tjocka ben, frustande och fnysande, likasom de anade den sig närmande faran. Hvilka mägtiga djur, hvilken ofantlig kraft i den breda nacken! Nu hördes slag af käppar och skrik af olika djur, hvilket bufflarne besvarade med ett doft vrålande. Plötsligen framstörtade en väldig tiger genom en öppnad sidodörr; den var af ungefär 10 eller 11 fots längd och 4 fots höjd. Utan att betänka sig länge, hoppade den med ett långt språng in ibland bufflarne och grep fast med tänder och klor i nacken på en af de starkaste bland dem. Tigern nedtyngde buffeln nästan till marken. Nu uppstod en förfärlig strid; under ett rysligt frustande och vrålande släpade buffeln sin mägtiga motståndare omkring på stridsplatsen, under det de andra bufflarne med sina spetsiga horn gåfvo tigern farliga stötar, för att befria sin kamrat. Bland åskådarne herrskade en djup tystnad. Alla emotsågo de med spänd väntan utgången af denna strid mellan tigern och bufflarne samt några olyckliga apors öde, hvilka gjorda till vittnen af detta blodiga uppträde, sågo med obeskriflig ångest ned från träden, men derpå, då dessa skakades af bufflarnes horn, nedföllo såsom döda och med den största resignation väntade döden, utan att företaga det minsta till sin räddning. Tvenne andra tigrar af mycket mindre storlek infördes, under det striden ännu fortfor. Men det var icke möjligt att förmå dem att våga ett angrepp; de tryckte sig intill väggen, då bufflarne, som fortforo att bearbeta sin fiende med hornen, närmade sig dem. Den stora tigern hade nu fått en stöt, som lyftade den från sin plats på buffeln; han nedstörtade och bortkröp fegt till ett hörn, hvarest han, förföljd af buffeln, som blifvit rasande öfver uppristandet af sin nacke, måste emottaga flera stötar, vid hvilka den på ett rysligt sätt förvred sina käftar, men utan att göra den minsta rörelse till försvar. Nu framträdde nya kämpar på arenan. Tvenne björnar af olika art, från Himalaja, blefvo med stor ansträngning insläpade på stridsplatsen, och just till det hörn, i hvilket tigern tagit sin tillflykt. Här vexlades mången väldig dust mellan tigern och björnarne, under ett häftigt vrålande och frustande, och under det blodet nedflöt från deras sidor. Under det dessa trenne fortsatte den fruktansvärda kampen, förnyade den sårade buffeln, hvilken emellertid sysselsatt sig med en af de halfdöda aporna, sitt angrepp och upphörde icke förr, än ett kraftigt slag af tigerns klo hade rifvit ett stort stycke hud af dess nos. Nu herrskade en allmän utmattning. Den första tigern låg såsom död med krampaktiga rörelser omkring munnen; de andra båda hoppade från det ena stället till det andra och björnarne förhöllo sig helt tysta och stilla, så länge de icke kände väktarnes käppar mellan sina refben.

Blomsterur.

Åtskilliga blommor öppna och tillsluta sig på bestämda timmar, hvilket Linné kallade blommornas «vakter.» Man kan sålunda af dem sluta till hvad klockan är, och då man sammanställer dertill passande blommor, så erhåller man för hela dagen ett slags ur, «blomster-ur». Det förstås att man hos dessa ur ej får göra anspråk på någon särdeles noggrannhet.

Följande kan emellertid tjena som exempel på sammansättningen af ett sådant ur:

Då Krepen (Crepis tectorum) öppnar sig, är	kl.	4	f. m.
« Lejontanden	«	5	«
« Frukålen (Hypochæris maculata) . .	«	6	«
« Stadtlurn (Leontodon autumnale) och Hvita Näckrosen	«	7	«
« Håriga Hökblomstret (Hierac. Pilosella) och Knopp-nejlikan (Dianth. prolifer)	«	8	«
« Ringblomman	«	9	«
« Trädgårds-Lactucan . . . slutar sig	«	10	«
« Fjell-Krepen (Crepis alpina) . . .	«	11	«
« Mjölkstuten (Sonchus alpinus) . . .	»	12	midd.
« Knopp-nejlikan	«	1	e. m.
« Håriga Hökblomstret	«	2	«
« Ringblomman	«	3	«
« Frukålen	«	4	«
« Kärr-Hökblomstret (Hieracium paludosum) och Hvita Näckrosen . . .	«	5	«
« Äng-Krepen (Crepis præmosa) . . .	«	6	«
« Gula Vallmon (Papaver nudicaule) .	«	7	«
« Brandgula Liljan (Hemerocallis fulva)	«	8	«

Några få blommor äro «nattblommor», d. v. s. öppna sig om aftonen, t. ex. den storblommiga Cactus, Natt-Cestrum, Mirabilis, Silene noctiflora.

Några blommor öppna och sluta sig efter luftens olika beskaffenhet, såsom af fuktighet o. s. v., hvarigenom de blifva väderspåmän. En sådan är Regnblomman (Calendula pluvialis), som enligt Linné är öppen från klockan 6 eller 7 f. m. till kl. 4 e. m. om dagen blir torr, men har den ej öppnat sig kl. 7, så inträffar regn samma dag. Åkervindan och Rödarfven (Anagallis arvensis) tillsluta sig likaledes då himlen mulnar till regn, hvarför den sednare af engelsmännen kallas «fattigmans barometer.»

Det fordna Kejsar-Pfalz på Rhenön.

Redan af de frankiska kejsarne blef denna af Rhenfloden omflutna ö betraktad såsom en särdeles fördelaktigt belägen punkt, hvilken kunde erbjuda ett säkert tillflyktsställe och ett fast bålverk emot de dristigt framträngande danskarna. Ön blef derföre befästad med murar och torn och sålunda uppkom det sedan forntiden namnkunniga Kejsar-Pfalz.

Henrik III:s enka, Agnes, som var hertiginna af Aquitanien, drog sig med sin då minderårige son, hvilken sedermera blef bekant under namn af Henrik IV, tillbaka till Rhen-ön, emedan hon här hade en säker bostad och befann sig närmare de delar af riket, som mest behöfde hennes hjelp. Hon kände de andliga furstarnes intriger och hade under en sexårig regering (hennes gemål dog nemligen år 1056 och följande händelse inträffade år 1062) ådagalagt att hon hvarken saknade mod eller försigtighet.

Hildebrand satt då på den påfliga stolen, under namn af Gregorius VII. Redan några år förut hade han gjort anspråk på thronen, men funnit en kraftig motståndare i den väldige Henrik III. Han sökte nu att begagna sig af det gynnande tillfället att utföra sitt länge tillämnade förehafvande, om också det rike, som han hade att tacka för sin magt och sitt inflytande, derigenom skulle närma sig sin undergång. Under Henrik III var Tyskland en hel, ärftlig och oinskränkt monarki: den enda för denna tid passande regeringsform. Furstarne voro kejserliga ståthållare, hvilka kunde utnämnas och afsättas efter herrskarens godtfinnande. Nu fick påfven de tyska riksfurstarne på sin sida och lofvade dem oberoende af kejsaren, så framt de ville understödja hans planer.

Kejsarinnan hade fått en vink om denna sammansvärjning, men kände icke med säkerhet de särskilta deltagarne i densamma, hvilka vid pingstfesten på olika vägar begåfvo sig till henne och bringade henne de vänskapligaste och mest ödmjuka försäkringar om tillgifvenhet och obrottslig trohet. Den kejserliga enkan föranstaltade ett stort gästabud för sina vasaller, och då vinet i förening med den sköna årstiden hade stämt hvarje hjerta till glädje, framställde erkebiskop Hanno af Cöln, hvilken hade förstått att vinna den unga Henriks förtroende, det förslag att med thronarfvingen göra en lusttur på Rhenfloden, och hvartill hans utomordentligt sköna fartyg med brokiga segel och silkesvimplar syntes inbjuda dem. Detta anslag lyckades; de sammansvurne förde gossen om bord på skeppet och aflägsnade sig för fulla segel, under det modren, som emellertid skämtade med andra henne omgifvande furstar, tillvinkade sin sons röfvare sitt nådiga bifall.

Omsider fattade gossen misstankar och begärde att blifva återförd till sin moder. Då denna begäran besvarades med hånskratt, och då hans moder, i hvars hjerta likaledes uppstigit plågande misstankar, på flodens strand ropade om hjelp, störtade han sig öfver bord i Rhenflodens böljor. Men Ekbert af Brunswig hoppade ögonblickligen efter honom, räddade honom med egen lifsfara och bringade honom tillbaka om bord på skeppet.

Oaktadt kejsarinnan vred sina händer i förtviflan och oaktadt folket samlade sig och på stranden för-

följde det hastigt bortilande skeppet, för Hanno dock med god vind och uppnådde Cöln med sitt kostbara byte. Här visade det sig snart, att han äfven hade bedragit sina medbrottslige och ensam skördade fördelarne af sin förbrytelse.

Borgen stod ännu länge såsom ett minnesmärke om brottet och blef först i den nyare tiden nedrifven af de republikanska fransmännen.

Öfver-Rabbinen i England Doktor Adler.

En Öfver-Rabbin i London intager måhända den vigtigaste ställning bland samtlige nu lefvande Judar. Han har den lättaste förbindelse med alla verldsdelar och de mest betydliga penningmedel stå till hans disposition. De engelska judarne äro nemligen icke allenast mycket rika, utan äfven, hvilket redan vid många tillfällen blifvit ådagalagdt, ganska gifmilda, då det kommer an på att hjelpa sina trosbröder eller att uppnå vigtiga, för deras religion fördelaktiga ändamål. Härtill kommer den omständighet, att England är frihetens land och britterna en nation, som af naturen hatar förtryck af hvad namn som helst.

Tillsättandet af ett sådant embete, med en dertill fullkomligt värdig man, var derföre en vigtig händelse icke allenast för London utan äfven och i synnerhet för det stora antalet engelska judar. Att den ansågs såsom utomordentligt vigtig, derom vittna de mångfalldiga intriger som föregick det sista valet. Anhängarne af den gamla tron samt finansmännen hade sina ögon fästade vid D:r *Adler* i Hannover, hvaremot alla de, som hyllade den

nyare tidens framsteg, önskade att få D:r *Hirschfeld* i Wollstein vald till denna post. De förstnämnde segrade. Adler blef neml. vald af 121 röster, hvilket är ett bevis på att anhängarne af den gamla tron utgöra pluraliteten af judarne i England, hvaremot förhållandet visar sig helt annorlunda i Tyskland.

Hvarföre valde man en Tysk och hvarföre voro alla hans medtäflare till detta embete likaledes tyskar? Denna fråga är lätt besvarad. Det var den större vetenskapliga skickligheten hos de tyska rabbinerna, som förmådde de engelska judarne att företrädesvis egna dem sin uppmärksamhet. Deremot är det icke så lätt att säga, hvarföre man gaf just Doktor Adler företrädet. Man kan ännu hvarken säga godt eller ondt om honom, ty ännu har han icke gjort något af betydenhet. Han var Rabbin i Hannover; och den omständighet att han valdes af det konservativa partiet gifver en föreställning om hans åsigter.

Mehemed Ali.

(Forts. fr. föreg. häfte.)

Redan då skulle Paschan hafva fullbordat nederlaget på Mameluckerna, hvilka han förföljde till öfra Egypten, om icke Engelsmännens landstigning kallat honom tillbaka till Kairo. Utgången af detta fälttåg är känd. Väl intog general Fraser det föga beskyddade Alexandrien, men blef deremot slagen vid Rosette och El Hamel, hvarest kärnan af den engelska arméen dödades eller tillfångatogs i September månad 1807. Porten önskade att den djerfve Paschan måtte fira ännu flera triumfer; den sände honom derföre befallning att tåga emot Wechabiterna i Arabien. Mehemed lydde. Men innan han ryckte ut till detta fälttåg, ville han först göra sig ryggen fri uti Egypten. Den 1:ste Mars 1811 inbjöd han derföre Mameluckernas Beyer och officerare, hvilka ånyo blifvit försonade med honom, till en sammankomst i Cairos citadell, för att rådslå om det förestående kriget. De infunno sig i sina mest glänsande drägter och rustningar, likasom till en fest. Då man hade rådslagit med hvarandra, började bortmarschen i ett högtidligt tåg. Främst gingo Paschans trupper, derefter kommo Mameluckerna, hvarefter tåget slutades af Albanesarne. Sålunda uppnådde man en smal, i klippan uthuggen gång; knappast hade mameluckernas skaror uppfyllt denna smala väg, förr än portarne slöto sig både framom och bakom dem. Nu öppnades ofvanifrån en förfärlig eld emot dessa olyckliga, hvilka nästan alla, till ett antal af 470, stupade. Det lyckades blott en enda, nemligen Amim-Bey att undkomma detta förfärliga blodbad. Med sin modiga gångare satte han öfver det höga bröstvärnet ned i den 50 fot djupa afgrunden, och oaktadt det ädla djuret blef liggande dödt på stället, erhöll dess ryttare dock ingen skada, så att han, understödd af sina vänner, kunde lyckligen undfly till öknen. En liflig beskrifning öfver detta mameluckernas utrotande finnes i den af A. Dauzat och Alexander Dumas utgifna resebeskrifning, utur hvilken vi vilja anföra följande:

«På den platform, hvarest vi befunno oss, var det som Paschan, år 1811, så vidt jag minnes, låt med katescher nedskjuta hela den gamla mameluckmelisen, hvilken af honom blifvit inbjuden till en fest. De hade efter sin vana infunnit sig i sina skönaste kläder, beväpnade med sina präktigaste vapen och medhafvande alla sina öfriga dyrbarheter. På en af Paschan gifven signal, störtade döden öfver dem från alla håll; elden och kulorna, från gevär och kanoner, korsades i alla rigtningar, och både hästar och ryttare vältrade sig nu i sitt blod. Då rusade mameluckerna ifrån hvarandra under rysliga hämdskrik, formerade derpå åter en sluten massa, upplöste sig derpå i mindre grupper, spridde sig ånyo såsom agnar för vinden, men samlade sig plötsligen, för att i en ny stormlöpning stöta hästarnes bringor mot mynningarna af de dundrande kanonerna, hvarpå de, förföljde af kulregnet, åter bortilade, likasom en hop skrämda fåglar. Nu störtade sig flera från tinnarna af citadellets murar ned i djupet och sönderkrossades der, både menniskor och hästar. Blott tvenne uppreste sig åter; båda, såväl som deras ädle gångare, darrade ett ögonblick, likasom ryttare-statuer, hvilkas fotställningar skakas af en jordbäfning; men snart galopperade båda ryttarne derifrån med stormvindens hastighet, genom stadens port, som icke hade blifvit tillsluten och befunno sig då midt i Kairo. Nu jagade de stormande genom kalifernas tysta stad och uppnådde foten af bergskedjan Makattan, då en trupp af Paschans hästgarde ilade ut ifrån staden, att förfölja dem. Då nu den ena mamelucken tog vägen åt El Arisch, men den andre kastade sig in mellan bergen, delade sig deras förföljare likaledes i tvenne afdelningar.

«Det var något vidunderligt uti denna förföljelse på lif och död, i det dessa öknens gångare sprungo i flygande karrier ned åt klipporna, satte öfver strömmarne och rusade framåt längs afgrunderna. Trenne gånger störtade hästen nästan liflös under den ena mamelucken; trenne gånger uppreste den sig åter, då han hörde förföljarne galoppera bakom sig och fortsatte ånyo sin flygt, tills han den fjerde gången störtade, för att aldrig resa sig mera. Då gaf Mamelucken ett rörande bevis på trohet och tillgifvenhet. I stället för att dölja sig i en eller annan klyfta eller uppklättra på någon af ryttarne otillgänglig klippspets, nedsatte han sig på marken vid sidan af sin trofaste häst, tog betslet öfver armen och inväntade sina rasande förföljares ankomst. Intet klagoljud, ingen suck kom öfver hans läppar, då Paschans ryttare störtade inpå honom och nedhöggo honom. Deremot lyc-

kades den andre mamelucken i sin flykt. Han passerade igenom El Arisch, uppnådde öknen och blef sedermera guvernör i Jerusalem, hvarest vi sågo honom, såsom den siste och ende öfverlefvande af den fruktansvärda mameluck-corpsen, hvilken i 30 år hade täflat i mod med kärnan af vår unga armée.»

Detta skändliga blodbad, uppkommit genom ett ärelöst förräderi, hade dock mycket välgörande följder. Blott genom Mameluckernas fullkomliga utrotande kunde det lyckas Mehemed Ali, att förskaffa det olyckliga, af dem i århundraden tyranniserade Egypten ro och fred; och för detta land började då verkligen en ny epok, hvilken skulle hafva varit långt mera välsignelserik, om Mehemed Ali icke städse, genom sitt förhållande till Porten, varit nödsakad att göra ofantliga utgifter, till hvilka medlen naturligtvis utpressades af hans undersåter.

Kampen emot Wechabiterna varande från 1811 till 1818, i hvilket sistnämnde år kärnan af denna upproriska sekt slutligen besegrades. Emellertid gjorde Mehemed Ali försök att på europeiskt sätt disciplinera sina trupper. Åtskilliga fransyska soldater, som under Napoleons fälttåg, efter hand öfvergått till turkarna, måste hjelpa honom till att uppnå detta ändamål, men hvilket ändock helt och hållet förfelades. «Sedan vi nu äntligen hafva europeisk diciplin,» sade de häröfver missnöjde albanesarne,» så vilja vi förblifva vid det fransyska systemet och jemväl hafva *vår* revolution!»

På den aftalta dagen nemligen den 4 Augusti 1815, gjorde albanesarne uppror och förkunnade högljudt sitt beslut att plundra staden och mörda Paschan. Mehemed Ali måste gifva efter. De upproriske trupperna lugnades genom afskaffandet af den för dem så förhatliga diciplinen, genom förkunnandet af amnesti och genom Mehemeds högtidliga försäkran, att han icke kände upphofsmännen till detta uppror och att han icke heller skulle söka till att upptäcka dem! Men Paschan skall dock, enligt Belzani, hafva efterspårat hufvudmännen; åtminstone påstår sistnämnde resande, att «kort derefter åtskilliga personer dödt ganska hastigt.»

Mehemed Alis reformplaner hvilade nu till 1820, hvilket år Paschan företog en expedition till Nubien. De tusendetals, han här tog till fånga, indelade han i bataljoner och gaf dem europeiska officerare. Med negrerna förenade han ännu 30000 araber, hvilka samlades genom ett slags konskription. Det svåraste var nu, att, till en så stor massa trupper, tillvägabringa ett tillräckligt antal officerare; men Mehemed Ali var aldrig rådlös och uppgaf aldrig hoppet. Femhundrade honom tillgifna Albanesare öfverlemnades genast, att under en skicklig fransk officers (nemligen öfverste Seves, fordom adjutant hos den berömde marschalk Ney) ledning bildas till dugliga officerare. Detta värf fullbordade öfversten, trots alla de motgångar han härvid hade att bekämpa. Ofta blefvo hans albanesare upproriska och hotade honom med döden; men vid sådana tillfällen utmanade han dem och vann genom sin skicklighet att föra vapen slutligen respekt hos dem. En dag då han lät sin bataljon öfva sig med skjutning, hven en kula tätt förbi örat på honom. Utan att låta märka det ringaste tecken till oro, lät han dem ladda ånyo. «Ni skjuta illa!» ropade han; «Gör eder sak bättre den här gången! Ge fyr!» — Denna gång hade ingen laddat med kula. — En sådan kallblodighet och oförskräckthet måste naturligtvis verka fördelaktigt på de råa krigarne, och snart blef således Seves albanesernas älskling.

Hvad som mycket bidrog till dessa truppers förkofran i krigskonsten var småfägtningarna i Dongolah och Hordofan, men ännu mer den allvarligare kampen mot araberna på halfön. I kriget mot grekerna lade de sin öfverlägsenhet i dagen på det mest lysande sätt. Grekerna voro nästan helt och hållet underkufvade, då slaget vid Navarino kom segren att luta på deras sida, men Paschan fann snart medel att repa sig, efter den skada, man i detta sjöslag tillfogat hans flotta. Blef än vid kampens utfall hans utnämnande till Guvernör öfver Morea förvandladt till en förläning *in partibus infidelium*, så erhöll han likväl, såsom betingad lön för sin kraftfulla mellankomst, ön Candia och landskapet Yemen; tvenne besittningar, af hvilka Porten i sednare tider icke skördat synnerliga fördelar, alldenstund den endast till namnet der var herrskande, då de deremot voro af stort värde för en sådan herrskare som Mehemed Ali.

Mehemed var redan nu ej mera Portens undersåte; dennes vasall var han visserligen, fast ej i vidsträcktare mått än Carl den dristige i Burgund under Frankrikes konung Ludvig XI. Han hade beständigt visat undersåtlig lydnad. Så skickade man honom mot Wechabiterna och — han lydde; — man kallade honom till Grekland och — han infann sig. Men just denna beredvillighet ställde vasallens magt öfver länsherrn i det klaraste ljus, hvaraf man lätt kan sluta till Mehemed Alis lydnad. I Grekland, hvars steniga slätter uppslukat kärnan af hans här, vann han dessutom två vigtiga provinser, och kriget mot Wechabiterna gjorde honom, såsom trons försvarare, dyrkad af de andäktiga musselmännen. Denna omständighet, hvarpå man då ännu icke lagt särdeles vigt, förklarar oss orsaken till den stora populäritet, hvilken Mehemed Ali vann i hela Orienten, och som ofta, vid hans dristiga företag, skänkte honom ett verksamt stöd. Vi vilja här i korthet utveckla de rättrogne mahomedanernas förkärlek för Mehemed Ali.

Abdul Wahab, som lefde i förra århundradet och hvilken de fleste historieskrifvare ganska origtigt kallat «Islams Calvin,» var egentligen helt annat än en reformator af Mahomeds lära. Han predikade en alldeles ny religion: ren Deismus. Han lärde, att det finnes endast en Gud, hvilken man bör tjena med böner och goda gerningar, och att Mahomed endast var en af Allah serdeles begåfvad menniska. För öfrigt förkastade han alla Koranens fabler och alla yttre religiösa former. För att desto kraftigare bevisa sin tro, öfverföllo Wahabs anhängare alla Mahomedanernas heliga ställen. Mekka och Medina blefvo utan

barmhertighet plundrade; de gyldene kar, hvilka man fann i helgedomarna, nedsmältes och präglades till mynt; till och med sjelfva profetens graf beröfvades sina diamantsmycken. På samma sätt undergingo äfven flera andra heliga ställen plundring, såsom Alis' moské och Hassans graf i Persien, och det gick till och med så långt att alla vallfarter måste upphöra. För musselmännen, hvilka för hvarje pilgrim bära den största vördnad, ansågs denna omständighet såsom det mest afskyvärda och skändliga, och Mehemed Ali blef derföre lofvad och prisad i hela Orienten såsom Wechabiternas underkufvare och dessa heliga ställens befriare.

Sultanen Mahmud II förstod fullkomligt uppskatta den betydelsefulla vigt, hans Pascha förvärfvat sig; derom vittna de Kapedschis', som han åtskilliga gånger sände till Mehemed Ali med silkessnören. Denne var likväl allt för klok, att lugnt låta slagta sig af Bostandsschierna, hvilka hos honom mottogo döden, till lön för det af dem öfvertagna värf. Man bör ingalunda förtänka honom, att han, under denna sakernas ställning, ansåg det rådligast utvidga sin magt så mycket som möjligt, och att i denna afsigt gå offensivt tillväga emot Sultanen. Ett upplopp i Damascus fick gälla som pretext för ett af Paschan länge förberedt infall i Syrien.

Tager man nu i betraktande dessa så olika resultater är det ej svårt att döma, hvilken af dessa två män gifvit bevis på det största herrskaregeniet. Emedlertid är det likväl mycket, som kan leda till Mahmuds ursäkt. Hans tidigare erfarenhet sträckte sig ej längre än inom den gamla Seraljens murar, hvaremot Mehemed, i anseende till sin tryckande ställning, ifrån sin tidigaste ålder, vandes vid arbetsamhet och till aktivitet. Man hvilar ljuft på Seraljens svällande divaner, omgifven af vällustiga Kadiner och Odalisker, under de sköna bajadorernas förföriska dans; inte alldeles så behaglig är öknens sand, vid sidan af en torftig vakteld, underhållen af törnqvistar och kamelgödsel, under lejonens och Schakalernas aflägsna rytande och tjutande. Mahmud blef således lättare förvekligad än Mehemed. Då de omsider båda gingo i strid mot en fiende, bidrog just den omständighet, som vid första ögonkastet synes vara högst ogunstig, till Mehemeds lycka. Mahmud satte aldrig sitt eget lif på spel; i värsta fall kunde han rädda sig genom sina ministrars och gunstlingars hufvuden. Deremot stod Mehemeds hufvud beständigt på spel; det minsta felsteg skulle medfört hans fullkomliga undergång. Det var alltså en naturlig följd, att Mehemeds blick, i en så sträng skola skulle blifva betydligt skärpt, att han vande sig till en betydlig verksamhet och att han i alla andliga fullkomligheter snart fördunklade den i yppighetens sköte uppfostrade Sultanen. Slutligen — och detta är det enda, som ännu kan anföras till Sultanens ursäkt — stå turkarna, (hvilka äro nedsjunkna i den största själsslöhet) i andligt hänseende djupt under araberna, hvilket gjorde att Mahmud i detta hänseende hade långt större svårigheter att bekämpa än Mehemed Ali. Det påstående är likväl för mycket, att, om dessa två män hade ombytt funktioner och Mehemed Ali blifvit «Padischa» och Mahmud deremot vice-konung, skulle det turkiska riket ånyo kunnat höja sig till sitt fordna blomstrande tillstånd, hvaremot den lille «Paschan» Mahmud innan kort skulle blifvit krossad.

Trots alla de krig Mehemed Ali förde, hade han likväl sin blick fästad på Egyptens inre angelägenheter. Sedan år 1815 har landt- och sjömagten, fortifikationsväsendet och arméns hela organisation blifvit inrättad på europeisk fot, äfvensom han infört bruket af telegrafer i Egypten. Åkerbruksskötseln utvidgades, får- och hästafveln förädlades, bomulls- och mullbärsträd planterades, socker- och saltpeterkokerier anlades, ångmaschiner infördes, fabriker och kanongjuterier inrättades, quarantänsanstalter organiserades. På detta sätt började handeln och industrien att uppblomstra, och för att befordra kommunikationen, blef en kanal emellan Alexandria och Kairo anlagd. Han stiftade flera uppfostringsanstalter, men företrädesvis sådana, som voro gynnande för hans planer till administrationens förbättring. I synnerhet ansåg han det nödvändigt, att gifva krigsväsendet en fullständig reform, till hvilket ändamål skolor för bildandet af dugtiga och dugliga officerare, voro bland hans första företag till förbättring, och hvilka stodo under direktion af europeiska, isynnerhet franska officerare. Härtill kommer den elementarskola, han år 1821 stiftade, hvarest omkring sexhundrade elever, såväl turkar som araber undervisades i språk, tekning och mathematik, men alltid med särdeles afseende på krigsväsendet. Tillika med ett militärhospital inrättades en medicinsk skola, som dermed förenades och åsyftade att bilda skickliga regimentslärare. Vid samma tid blefvo äfven — dels ombord på några skepp, dels i staden Alexandria — flera undervisningsanstalter öppnade, hvarest icke allenast unga araber utan äfven äldre officerare undervisades i sjövetenskaperna. Likväl var allt hvad Mehemed utförde i denna rigtning ingalunda anlagt på att gifva dem en högre själsbildning, ty härtill ansåg han egyptierna ännu ej mogna; allt var endast beräknadt på att styrka och höja hans magt. Men han insåg också, att hans sträfvanden, att utbreda europeisk bildning, i framtiden skulle bära sina frukter. I detta hänseende företog han ett ganska vigtigt steg, då han redan år 1826 skickade en mängd unga män till Frankrike, hvarest de bildade sig dels för konst och handtverkerier, dels för att kunna deltaga i den allmänna administrationen. Efter dem följde ännu flera unga egyptier, och många af dessa, på europeiskt sätt bildade unga män verka nu såsom offentliga lärare i deras fädernesland, — ja många af dem hafva till och med uppträdt med utgifvandet af snillrika arbeten, såsom Scheik Refaa. I Bulak vid Cairo anlades ett boktryckeri, der araber och turkar arbetade i förening med fransmän och italienare. Redan år 1829, utkom här en offentlig tidning, skrifven på turkiska och arabiska språken.

En fransman, som i Augusti 1840 var på be-

sök hos Mehemed Ali, gifver oss följande skildring af denna märkvärdiga man:

«Det slott, hvari Mehemed Ali residerar i Alexandria är beläget ned vid hafsstranden och är en ofantlig byggnad, som ingalunda motsvarar de begrepp vi europeer göra oss om ett österländskt palats. I detta vice-konungens palats finner man hvarken dessa af guld och ädelstenar strålande turkar eller dessa albanesiska och georgiska garder, af hvilka jag sett så sköna lithografierade afbildningar. Jag har ock förgäfves sökt efter en Eunuchs smäktande anlete.»

«Vice-konungen emottog mig i en stor fyrkantig sal med utsigt åt hafvet. En ofantlig divan, hvilken är betäckt med rödt sidendamast och går rundt omkring hela rummet, utgör dess enda möblering, liksom tvenne i olja målade sjöstycken utgöra dess enda prydnad. Under detta besök såg jag, till min stora förundran en mängd små fåglar, hvilka flögo in och ut genom de öppna fönstren och ackompagnerade vårt samtal med sitt melodiska qvitter och sång.»

«Då jag inträdde stod Paschan redan i salen tillika med tvenne tolkar. Oaktadt hans snöhvita skägg och hår, har hans ansigte bibehållit ett ungdomligt, kraftigt och glädtigt utseende. Han är en liten gubbe med en liflig, genomträngande blick, ett regelbundet ansigte och hvita tänder. Jag har likväl sednare erfarit, att hans mun har en engelsk tandläkare att tacka för dessa prydnader. — Visserligen går Paschan något lutad, men har i sina rörelser likväl bibehållit all en ungdoms liflighet. Hans gång är lätt och hastig. — Mehemed Ali antager en quasi-napoleonsk ställning, i det han med begge händer bär sabeln horizontelt kastad på ryggen.»

«Ingenting i vice-konungens personlighet erinrar om den asiatiska tankfullhet och tröghet, hvilken isynnerhet karakteriserar turken. Så väl genom sin upphöjda själ, som genom sin verksamhet åtskiljer han sig fullkomligt från hela sin omgifning. En fullt sadlad häst står både natt och dag i beredskap för honom vid slottets port.

Den drägt, vice-konungen bar den dag, jag uppvaktade honom, var ytterst enkel; han bar ej ens någon dekoration, som utmärker furstarna af blodet. Sedan jag gjort en ödmjuk bugning för honom, gick han bort och satte sig i ett hörn af salen och inbjöd mig med en gest att taga plats bredvid honom. Man bjöd oss nu kaffe utan socker, — en temligen motbjudande dryck — och samtalet började. Hittills hade verkligheten förekommit mig så litet motsvarande prinsessan Scheherazades berättelser, hvilka ännu friskt lefva i mitt minne, att jag ordentligen kände mig illa till mods. Det förekom mig löjligt nog, att här utanför den mest fruktade Padischas dörr, se simpla soldater med patronkök och bajonetter, att se arfvingen till kalifernas magt i en enkel grön klädning, helt och hållet, utan någon «yagatan,» betäckt med guld och diamanter. — Då vice-konungen omsider hade krupit upp på divanen och hans tolk Chosrew Effendi, satt sig i verksamhet med en flugpiska, hvarmed han bortskrämde de flugor, som ville sätta sig på hans höghets ärevördiga ansigte, började jag igenkänna österlandet, som jag föreställt mig det; och snart fängslade talet med vice-konungen hela min uppmärksamhet. Hans tal är lifligt och bestämdt. Han besvarar alla frågor med en precision och en sakkunnighet, som är förvånande. När han talar, blifver han lätt upplifvad; hans ansigte uppklarnar och hans ögon blixtrar. Han talade med mig om de fordringar, hvarmed Rifaat Bey framkommit till honom i de fyra magternas namn; hans gestikulation tillkännagaf trots och bestämdhet och hans röst ingaf förskräckelse. Han syntes beredd på att trotsa den londonska konferensens åskstrålar och besluten att aldrig godvilligt afträda det herradöme, han med sitt goda svärd förvärfvat sig.»

«Ju mer jag tänker på allt det, jag sett af denna märkvärdiga man, desto svårare förekommer det mig, att afgifva något omdöme om honom. Skulle jag döma efter det första intryck, han gjorde på mig, så skulle jag anse Mehemed Ali såsom en oböjlig fatalist, med full tillit till den beskyddade magt, som upphöjt honom till den högsta rang; såsom i hög grad högmodig öfver sina bedrifter; att han skulle vara bestämd att låta svärdet afgöra huruvida konferensens beslut skulle gå igenom, för att kunna visa, att han ännu i sin ålders dagar är i besittning af en ynglings mod. Emedlertid skulle jag högeligen bedraga verlden och tala emot min egen öfvertygelse, om jag skulle framställa vice-konungen såsom alltför öfverdådig och häftig, och såsom beredd, att dumdristigt våga det yttersta. Nej, sådan är han ingalunda; han stöder allt för mycket sina beslut på logiska och väl considererade räsonnemanger; han känner såväl sitt lands som hela Europas tillstånd; och kan man således deraf döma, att det ingalunda är en blind och oöfverlagd styfsinthet, som dikterar hans hårdnackade beslut. Kanhända alltför mycket litande på sina egna krafter och förtjenster — jag säger med flit «kanhända,» ty hans hjelpkällor i detta land äro omätliga, — tror han sig tryggt kunna trotsa londonska konferensen. Men jag tror att den dag faran skulle synas honom verklig och hotande, han nog skulle bortlägga denna tro, och skulle visst mer än en gång besinna sig innan han lät begrafva sig under sitt rikes ruiner. Efter min tanka låter Paschan — när han till någon resande som icke befattar sig med politiken, förer ett sådant trotsande språk — hänföra sig af sin synnerliga lust, att vid första åsynen frambringa ett lifligt intryck eller med andra ord: han vill imponera. Man får ursäkta Mehemed Ali om han låter hänföra sig af en svaghet, för hvilken våra största män icke hafva varit fria. Men mannen i kabinettet är icke densamme som vid den offentliga audiensen. Såsom ett bevis härpå vill jag anföra, att Paschan, trots engelsmännens dåd vid Beyruth, och änskönt de bemägtigat sig flera honom tillhörande transporter, — icke har beordrat repressalier mot de skepp, hvilka befinna sig i hamnen. — Bör man icke häraf draga den slutsats, att han förstår att bedöma omständigheternas vigt

och att han icke, genom en oöfverlagd handling skulle vilja förstöra den framtid, han beredt de sina.»

Kort sagdt, det intryck Mehemed gjorde på mitt inre var djupt och lifligt; hans klara, djupsinniga, modiga och energiska anda är fullkomligt värdig och i stånd att utföra hans stolta planer. Man kan vara öfvertygad, att den utomordentliga egenkärlek, som synes vara ett af hans mest framstående karaktärsdrag, icke skall rubba honom i det sätt att handla, hvilket han gjort sig till regel.

Jag har, för några ögonblick, lemnat min karakter som resande och vågat mig in på politikens område; jag vill nu tala om Paschans Atlas. Som man vet har han sig sjelf att tacka för sin uppfostran. Jag vill icke tala om hans kännedom om det turkiska språket eller af Koranen, utan blott om hans geografiska karta, hvilken i högsta grad är originel, fast den icke uppnått den högsta grad af fullkomlighet. I sitt följe hade Mehemed Ali alltid en representant från hvar och en af hans rikes olika provinser, och när han således någon gång behöfver upplysning om någon af Hvita flodens böjningar, om gränsorna af Senaar eller Libanons höjder, låter han hemta ett lefvande exemplar, som härför kan redogöra.

Jag vill ännu tillägga några ord om Paschans hof. Det är tillräckligt kändt, att han är verldens största köpman och hans hofmän stå honom hvad skickligheten i detta yrke beträffer, ej långt efter. De sysselsätta sig lika ifrigt med handel som med politik, och känna lika godt Orientens politiska förhållanden som priserna på bomull. Våra parisertidningar läsas här med den största begärlighet. Det är högst intressant att se den stora mängd europeer, som omgifva Paschan; deras meningar äro ständigt delade mellan hat mot konferensens beslut och fruktan för en sjöblockad. Jag har hos dessa herrar funnit en värdig och oskrymtad högaktning för Mehemed Ali, hvilken skapat deras lycka.

Hans lefnadssätt är enkelt och regelmässigt. Han stiger upp i dagningen och gifver audiens tills kl. 11. Derefter spisar han middag, hvilar sig litet, hvarefter han begifver sig till någon af de trädgårdar, som han till sin egen förlustelse låtit anlägga utom staden. Paschan visar sig ingalunda på något praktfullt eller högtidligt sätt. Det bäres hvarken hästsvansar eller halfmånar framför honom, utan han begifver sig ut till sin trädgård uti en enkel med fyra hästar förspänd vagn, ej olik de gamla kareterna, hvilka märerna från de tolf arrondissementerna på galladagar plägade begagna på färden till Touillerierna.»

Vice-konungen har visserligen gifvit efter, för att icke råka i krig med samtliga makterna, hvilka påtagit sig det föga lönande arbetet, att hålla Mahmud II:s unga son och thronarfvinge uppe och på detta sätt förhindra den turkiska statsbyggnadens fullkomliga sammanstörtande. Mehemed Ali har måst draga sig tillbaka från det eröfrade Syrien och låtit föreskrifva sig förödmjukande vilkor; tiden skall utvisa i hvad mån han efterkommer dessa. Andra tider, andra seder; och gamle Mehemed är en mästare uti att ej släppa något tillfälle ur händerna, som erbjudes honom till utvidgande af sin magt.

Kronologiskt Register
på
märkvärdiga upptäckter, uppfinningar, m. m.

	Före Christi Födelse.
Skrifkonsten, af Egyptiern Memnon . . .	1822.
Mått, Mål, Vigt och Mynt, af Greken Phædon	900.
Geografiska Chartor, af Anaximander . .	550.
	Efter Christi Födelse.
Silke, fördes först från Indien till Europa	274.
Ring-klockor, af Paulinus	400.
Island, af Norrske Sjöröfvaren Nadod . .	864.
Grönland, af Isländaren Gunbjörn	970.
Arabiska Siffror, i Europa	994.
Bomulls-papper, första bruket af	1000.
Musik-noter, af Gui d'Arezzo	1070.
Sockerrörets första odling och bruk . . .	1100.
Schack- och Bräd-spel, af Hinduen Sessa	1110.
Vexelhandel	1229.
Papperspenningar först i Milano	1248.
Astronomiska tabeller, först af Kon. Alfonzo	1253.
Camera Obscura, af Roger-Baco	1256.
Glasögon, af Spina	1285.
Talg-ljus, första bruket af	1300.
Compassen, af Flavio Gioja	1302.
Krut, af Schwartz	1340.
Spelkort, af Grigonneur	1390.
Boktryckerikonsten, af J. Gutenberg . . .	1440.
Trädsnitt, af Schön	1445.
Kopparstickare-konsten, af Meckeln . . .	1450.
Decimal-räkningen, af Regiomontanus . .	1460.
Camera Optica, af Alberti	1464.
Boktryckeri-konsten införd i Sverige . . .	1482.
Goda Hopps-udden, af Portugisen Diaz .	1486.
Sjökort, första, i England	1489.
Algebra, först känd i Europa	1490.
Amerika, af Columbus d. 11 Oktober .	1492.
Compassens missvisning, af Columbus . .	1492.
Westindien, af Columbus	1493.
Amerikas Vestkust, af Ojeda	1499.
Fickur, första, af Hele	1500.
Brasilien, af Portugisern Cabral	1500.
Amazonfloden, af Pinçon	1500.
S:t Helena, af Portugisern Nora	1502.

China, Ostkusten, af Andrada . . . . . . 1517.
Mexiko, af Cordua . . . . 1518.
Eldslandet, af Magellan (Första resa kring Jorden) . . . . 1520.
Nordamerika, af Verazani . . . . 1523.
Peru, af Pizarro . . . . 1524.
Meridiangraden, mättes först af Fernel . . 1528.
Sjö-artilleriet, första bruket af . . . . . . 1535.
Tidning, första utkom i Venedig . . . . . 1536.
Knappnålar, d:o d:o . . . . . 1537.
Navigationsbok, den första, af Nunez . . 1537.
Verldsystemets ordning, af Copernicus . . 1540.
Logg, första bruket af . . . . 1570.
Tobak, d:o d:o d:o . . . . 1583.
Potatis, öfverförd från Amerika till Europa af Drake . . . . 1588.
Täckta Vagnar, första bruket af . . . . . 1589.
Spetsbergen, af Barentz . . . . 1596.
Thermometern, af Drebbel . . . . 1600.
Priskurant, första bruket af . . . . 1613.
Logarithmer, af Neper . . . . 1614.
Landtmätare-taflan, af Prætorius . . . . 1616.
Peruker, första bruket af . . . . 1620.
Navigations-skola, första inrättades i Sevilla 1620.
Mikroskopet, det sammansatta . . . . . . 1621.
Refraktions-lagen, af Snellius . . . . . . 1629.
Postverket inrättades i Sverige . . . . . 1636.
Barometern, af Torricelli . . . . 1643.
Höjdmätning med Barometer, af Pascal . 1649.
Elektricitets-machinen, af Guerike . . . . 1652.
Luftpumpen . . . . 1554.
Pendel-ur, af Huygens . . . . 1656.
Thé, första bruket af, i Europa . . . . . 1665.
Ljusets hastighet, af Römer . . . . 1675.
Repeter-ur, af Barlow . . . . 1676.
Attraktions-lagen, af Newton . . . . 1680.
Differential-Calculen, af Newton . . . . . 1684.
Bajonetter, första bruket af . . . . 1693.
Ång-maschiner, första båten i England . 1705.
Pendel-ur med kompensation, af Graham 1715.
Sextanten af Hadley . . . . 1731.
Potatis i Sverige, först odlad af J. Alströmer 1739.
Platina . . . . 1741.
Kaffe, första bruket af, i Europa . . . . 1750.
Kronometer, första af Harrison . . . . . . 1752.
Anemometern, af Wilke . . . . 1781.
Åskledaren, af Franklin. . . . . 1782.
Luftballonen, af Montgolfier . . . . 1783.
Repetitions-cirkeln, af Borda . . . . 1786.
Kokoppsympningen, af Jenner . . . . . . 1789.
Djur-elektriciteten, af Galvani . . . . . . 1791.
Telegrafien, af Chappe . . . . 1794.
Gasupplysningen, af Murdoch . . . . . . 1798.
Stentryckeri-konsten, af Sennefelder . . . 1807.
Ångbåtsfart, den första i Sverige . . . . 1818.
Elektro-magnetismen, af Oersted . . . . . 1820.
Stålgravur, af Perkins . . . . 1825.
Daguerrotypen, af Daguerre 1839,
Bomullskrut; första bruket af, i Sverige . 1846,

Kontraster.

I Europa skrifver man från venster till höger; i China deremot från höger till venster.

Våra «Fashionables» äro stolta öfver sitt sköna, fylfiga och lockrika hår; Chinas sprättar äro deremot stolta öfver sin skalliga hjessa som är rakad alldeles glatt med undantag af hårpiskan.

Europeerna begagna under sommarhettan kalla drycker och glacer; i China har man deremot en motsatt smak, i det man dricker sitt the desto hetare, ju varmare väderleken är.

Under det man i Europa föreskrifver de sjuka en knapp diet, måste de deremot i China spisa mycket.

En Europé visar en annan sin aktning derigenom att han blottar sitt hufvud för honom; i China deremot betäcker man sitt hufvud, när man vill tillkännagifva den djupa aktning, man hyser för en person.

I Europa är hedersplatsen på högra, i China deremot på den venstra sidan.

Lika omtyckt som dansen är i Europa, lika föraktad är den i China, hvarest man blott ser narrar och gycklare dansa.

I Europa är sorgdrägten svart, i China deremot hvit, och man sparar der sina svarta kläder till fest- och glädjedagar.

I Europa fordrar man att barnen skola vara tysta i skolan; i China deremot tillhåller man dem att läsa sina stycken högt och ljudligt. Då de uti en skola äro församlade till ett stort antal och alla skrika och ropa med full hals, så är läraren fullkomligt tillfredsställd.

Men den mest ögonskenliga kontrast finnes i språket; ty Chineserna må tala hvad som helst, så börja de dock alltid med det hvarmed vi sluta, och sluta med det hvarmed vi börja.

I Europa söker man aflägsna påminnelser om döden, hvaremot man i China gläder sig vid åsynen af en likkista. Hvilken europé skulle väl kunna få det infallet, att förära någon af sina slägtingar eller vänner en — *likkista*? I China anser man sig deremot ofantligt smickrad genom en sådan skänk. En likkista är der en prydnad i salongen, tills den en gång

skall begagnas. Då uti Europa någon dör i ett hus, så bortföres liket derifrån så snart som möjligt; i China deremot behåller man liket hemma så länge som möjligt, i det han placerar likkistan på ett ställe hvarest den bäst kan beskådas af de förbigående. Kejsaren sjelf skyr lika litet som hans undersåtare, att tänka på döden och att göra sig förtrolig med åsynen af dess attributer. Då en furste bestiger thronen, så är vanligtvis det första han anordnar: tillredandet af sin egen graf; ja det berättas till och med, att han alltid under sina promenader och resor, låter en likkista bäras framför sig.

Staden Flensburg.

Flensburg, vid fjorden af samma namn är den största staden i Slesvig. Denna ansenliga handelstad, som år 1769 blott hade 700 innevånare, har deremot nu en folkmängd af omkring 16,500 innevånare och innehåller ett icke ringa antal höga, men oregelbundet byggda kyrkor, en latinsk skola, öfver 200 bränvinsbrännerier, vigtiga tobaksfabriker och sockerraffinaderier.

Staden har en god hamn, äger omkring 150 större fartyg, ibland hvilka omkring 30 Westindiefarare, och drifver en ganska betydlig frakthandel. I de långa gatorne, som löpa långs den djupa fjorden, herrskar en ytterst liflig trafik. Öfver allt synes prägeln af arbetsamhet och välstånd. Man ser här höga magasiner och stora varulager, både gamla och nya massiva byggnader med djupa källare och höga tak, än breda och än smala gator, som mot båda ändarne af staden löpa brant ned i dalen. Flensburg har en ytterst skön belägenhet vid fjorden och denna är utan tvifvel den vackraste Slesvigska bugt af Östersjön. Ensamt den ofantliga rikedom af skogar på dess med tegelbrännerier betäckta stränder, gifver den företrädet framför alla öfriga fjordar i Slesvig. Öfver allt åtnjuter man från de omkringliggande bergen den behagligaste utsigt öfver dalen och staden; dock ser man icke några angenäma spatsergångar genomkorsa denna trakt, hvilken synes inbjuda konsten att höja antalet af de skönheter som naturen i så rikt mått här utstrött.

Norr om Flensburg för vägen genom täta bokskogar till det utomordentligt skönt belägna Kabermölle med sina vidlyftiga fabriksanläggningar och stora byggnader, hvilka nästan likna palatser.

Staden Bergen i Norrige.

Bergen är, näst hufvudstaden Christiania, den betydligaste stad i Norrige; men i anseende till dess merkantila vigt är den onekligen den första, äfvensom den folkrikaste i hela konungariket.

Bergen är nästan den enda stad i Bergens stift. Den ligger på vestra kusten vid Nordsjön uti en dal; den är byggd i hästskoform, rundtomkring en bugt, «Bergens vaag», som tränger temligen djupt in i landet och bildar en mycket god hamn, hvilken på landsidan är omgifven af sju höga och branta berg; på sjösidan skyddas den af batterier och fästningsverk. Bergen på landssidan göra färden till staden och hamnen högst besvärlig. Emellertid har staden detta sitt skyddade läge att tacka för ett jemförelsevis ganska mildt klimat; likväl regnar det nästan oupphörligt. Den årliga medeltemperaturen är omkring + 6 ½° Reaumur, då den för det långt sydligare belägna Christiania är blott 4 ½° R.

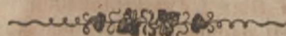
Väl har Bergen både jemna och krokiga gator, men staden är på det hela taget väl bebyggd. Alla dess kyrkor — en tysk och tre norrska — och offentliga byggnader, ja till och med de fleste vid stranden belägna privatboningar äro uppförda af sten; deremot äro de öfriga blott timrade. Framför alla andra utmärker sig det kungliga slottet, såsom en ganska ansenlig byggnad. Staden har en latinskola, en navigations-sko-

la, ett nationalmuseum för fornsaker, konst- och natur-produkter.

Innevånarnes antal belöper sig till inemot 22,000 personer, hvilka till största delen föda sig genom handel och skeppsbyggeri, ehuruväl här icke heller är någon brist på fabriker. År 1829 hade Bergen 205 fartyg, som voro bemannade med omkring 700 matroser; samma år inlupo i hamnen 622 fartyg. (237 norska och 385 främmande). Härifrån utföres företrädesvis: fisk, tran, tjära, hudar, ved och timmer som hitföras från Nordlanden och bortbytas mot säd och andra utländska varor.

Staden skall hafva blifvit anlagd 1039 eller 1070. Den har flera gånger haft den olyckan att, antingen totalt eller åtminstone till största delen, blifva ett rof för lågorna. De sista eldsvådor, som hemsökte staden, inträffade åren 1756 och 1771. — Den mynträttighet Bergen innehade i äldre tider behöll den till år 1575, således längst bland Noriges alla städer..

Under Konung Erik af Pommern (1412—1439) upprättades här af hanse-städerna, förnämligast Hamburg, Lübeck, Bremen, Rostock, Emden och Deventer, ett kontor eller faktori, hvars previlegier blefvo stadfästade af K. Eriks efterträdare, Christoffer III (af Baiern) år 1445. Medlemmarne af detta faktori uppförde sig under tiden med ett exempellöst öfvermod och en gränslös oförskämdhet emot stadens fredliga borgare; de befästade det qvarter af staden hvaruti de bodde och hvarifrån de kunde beherrska hamnen; 1445 mördade dessa herrar både guvernören och biskopen tillika med 60 andra personer, och först 1560 blef det satt en gräns för deras previlegier och fräckhet. I början af 16 århundradet bestod faktoriet af icke mindre än 2600 personer! — Den tyska kyrkan och det tyska fattighuset härröra från detta etablissement och äro minnesmärkena deraf ännu qvarstående. Sjelfva faktoriet har längesedan upphört.

Tårens välde.

En fattig, men utmärkt skicklig snickare i G. erhöll genom en tillfällig rekommendation arbete för en af stadens mest ansedda köpmän. Denne behöfde till sin dotters bosättning diverse möbler, till ett belopp af några hundrade riksdaler, och hvilka möbler han uppdrog åt snickaren att förfärdiga. — Högeligen glad häröfver, skyndade mannen hem och berättade för sin kära hälft den stora lycka honom vederfarits.

Men då det första glädjeruset lemnade rum för ett förnuftigt eftersinnande, framställde hustrun den icke så likgiltiga frågan: hvarifrån man skulle taga förlag till arbetets utförande? — Att bedja den nya, förnäma kunden om förskott, det kunde nu för allt i verlden icke gå an: det vore ju det säkraste medel att förmå den rika köpmannen att taga hela beställningen tillbaka. Rika vänner hade den fattige mannen icke, och huru man än grubblade, så fanns det slutligen ingen annan utväg att anskaffa den till förlagskostnaden nödvändiga summan, än att anförtro sig till en procentare. — En sådan fann man lätt; och sedan denne menniskoälskande man öfvertygat sig om beställningens rigtighet, förstreckte han de erforderliga penningarne mot en revers på två månader, sedan han likväl haft den försigtigheten att från summan afdraga sina modiga fem och tjugo procent.

Snickaren arbetade nu af alla krafter och snart stodo ett vackert skåp, två dussin eleganta stolar samt åtskilliga andra möbler färdiga. De utgjorde mästarens heder och bästa rekommendation.

Klädd i sina högtidskläder begaf sig vår snickare ändtligen på väg, åtföljd af några arbetskarlar, som buro de nya möblerna; hans hjerta klappade hvarje gång någon förbigående berömde hans vackra arbete.

Då man ankommit till köpmannens hus, skockade sig alla dess innevånare tillsammans för att bese de nya möblerna. Äfven husets herre, som hitkallades, var särdeles belåten med arbetet och log vänligt vid åsynen af sin familjs glädje.

«*Han* skall för framtiden blifva *min* snickare; ty arbetet förtjenar allt beröm. — Se nu till att folket varsamt nedsätter sakerna i det rum, man skall anvisa honom, — adjö!» och härmed gick köpmannen tillbaka ner på kontoret; kort derefter återvände snickaren hem till sitt.

«Mäster!» sade en lärgosse, som hjelpt till att bära möblerna; «den herrn tycktes vara mycket nöjd med sina möbler! Kors hvad der var grannt och präktigt; han måtte vara grufveligt rik. Der har mäster fått en god kund!»

«Ja, sannerligen har jag icke det, Anders», svarade mästaren, «det är just derföre jag är så hjertligen glad!»

Men på den goda mannens ansigte märktes just ingen synnerlig glädje; ty han tänkte på reversen, att de två månaderna voro förbi om åtta dagar och att den rike köpmannen icke hade nämnt ett endaste ord om betalningen. På hvad sätt skulle han nu reda sig ur sin förlägenhet?

Aftonen före förfallodagen sutto de båda makarne mycket förstämda tillsammans. Slutligen sade hustrun:

«Hör, kära Ahlström, fatta mod, gå bort till vår nya kund och bed honom om betalning. — Han

måtte väl hafva ett menskligt hjerta och förstå sig på saker och ting!»

Omsider lät mästaren öfvertala sig att bita i den hårda nöten och företaga denna motbjudande promenad.

Hans hjerta klappade våldsamt och krampaktigt kramade han sin hatt mellan händerna, då han kommit inom dörren till köpmannens kontor och här fick ögonen på flera kontorister, som sutto till höger och venster, hvar och en ifrigt sysselsatt med sitt arbete vid de höga pulpeterna.

Han helsade högt: «God morgon!» men ingen svarade; efter en lång paus upprepade han sin helsning, hvarpå den kontoristen, som satt honom närmast, mätte honom med en skarp blick och frågade: «hvad vill han?»

«Jag ber om förlåtelse.... jag ville gerna tala vid herrn sjelf.»

«Der!» ljöd svaret, i det bokhållaren pekade åt ett hörn innanför ett gallerverk, längst bort i det stora rummet. Långsamt och med tunga steg vandrade vår ärlige snickare genom salen; det var för honom som om det legat bly i hans fötter.

Der satt köpmannen nu, försjunken i djupa tankar, stödjande pannan i venstra handen, då snickaren, hvilken förlägenheten hade gjort yr i hufvudet och nästan blind, plötsligt stötte mot gallerverkets öppna dörr och ryckte på detta sätt den tankfulle ur sina betraktelser. Hastigt uppfor köpmannen med utropet: «Hvad vill han!»

Här var nu icke tid att tänka på något utstuderadt svar. Alla de vackra ord, som hans förståndiga hustru talat för honom och hvilka han under vägen flera gånger upprepat, voro i detta ögonblick fullkomligt bortglömde. Han stod liksom förstenad.

«Nå, hvad vill han?» frågade herrn den mållöse efter en stund. Han igenkände honom icke vid första påseendet.

«Jag ber allra ödmjukast om förlåtelse, herr grosshandlare!.... — Jag var... Jag kommer... Jag är den snickaren, som hade den äran att arbeta för herr grosshandlaren.»

Såså! — och?... Han vill förfråga sig om vidare arbete? Jag har ännu inte något sådant. Icke heller behöfver han göra sig något besvär; jag skall nog skicka bud då jag behöfver honom. Det torde bli rätt snart! adjö!»

«Ack!» begynte den förkrossade handtverkaren; «Herrn må icke bli ond, men jag ville ödmjukast bedja Herr grosshandlaren om betalning för det redan aflemnade. Jag har intet kapital, och...»

Köpmannen reste sig i ett förargligt lynne och utbröt: «Jag betalar blott vid hvart halfår, på andra terminer kunna vi icke inlåta oss, ty det skulle förorsaka oss för mycket bryderi! — Låt kassören der betala sig penningarne; men sådant gäller blott för denna gång! Han skall icke åtaga sig arbete, då han icke kan lemna kredit!» Dermed gaf han en närmast sittande ung man en vink att utbetala penningarne till snickaren.

Stum emottog denne sina penningar och gick tillbaka till köpmannens pulpet för att qvittera; och då han härvid marterades af den tanken: «du kan väl aldrig mer i en framtid åtaga dig ett sådant arbete till, ty din fattigdom beröfvar dig allt hopp derom!» — då föll en stor tår ned öfver hans kind. Köpmannen blef den strax varse. Tyst bugade sig den olycklige snickaren för den stränge herrn och gick. Men knappt hade han kommit midt i det stora rummet, förrän köpmannen kallade honom tillbaka, sägande:

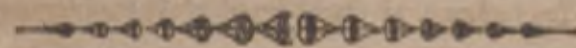
Hör på, mäster! Af stolarne kan han göra mig ett dussin till! Och nästa vecka skall jag gifva honom mera att syssla med. Men på det han framdeles icke skall falla mig besvärlig hvarje ögonblick, och eftersom han ändå icke kan gifva mig kredit på ett halft år, så skall jag kreditera honom. — Utbetala till honom ytterligare 400 R:dr B:ko!» sade han, vändande sig till kassören, i det han kastade en blick på räkningen.

Snickaren stod alldeles mållös, djupt skakad i sitt innersta; men plötsligt framträdde han raskt till köpmannen, grep hans hand och tryckte den hjertligt till sina läppar: «Tack!» stammade han, «tack, gode herre!»

«Låt vara nog, kära vän! Då han är en ärlig man, behöfver han icke tacka mig. Men väck för all del intet uppseende här; sådana uppträden hafva icke sin plats på ett handelskontor. Gå i Guds namn! När jag kommer förbi, skall jag sjelf titta in. Och nu adjö!»

Lycklig och hjerteglad återvände snickaren hem. Han arbetade flitigt och genom den ansedda kundens hjelp blef han snart en behållen man.

Men samma morgon kände den rika köpmannen en så underlig rörelse i sitt hjerta, att han efter den dagen framlockade ännu flera tårar i andras ögon. Behöfver jag väl säga läsaren, att dessa voro tacksamhetens?

Den stora bassinen i nordvestra Amerika*).

Söder om den så kallade «Blå bergskedjan» (i Klippbergen), mellan Orm- och Koloradofloderna, finnes ett 400 engelska mil långt och 200 mil bredt territorium, som Frimont kallar «den stora bassinen», innehållande sjöar utan utlopp, några floder utan mynning och saltsumpar, men dock med några gröna ställen midt i den ofruktbara öknen. Frimont fann att den vestra eller Sakramentofloden ligger 500 fot öfver hafvet och den östra 4000 fot, så att hela den stora bassinen (med undantag af dess berg) från öster till vester har en höjd af fyra till sex tusen fot öfver hafvet. Den stora saltsjön vid östra gränsen ligger 4500 fot öfver hafvet och Pyramidsjön, en 25 mil lång vattenyta vid östra foten af Sierra Nevada, en höjd af 4890 fot öfver hafvet.

*) Sillimans Journal of Science, May, 1849.

Staden Metz i Lothringen.

En bland de äldsta städer i Frankrike är staden Metz i Lothringen, hvilken var namnkunnig redan i forntiden och under Merovingernas herravälde. Under folkvandringen blef Metz, som då var en blomstrande stad, ödelagd af Hunnerna, då dessa öfverströmmade Europa.

I sjette århundradet var Metz hufvudstad i Austrasiska riket, hvars första herrskare var Clodvigs son, Theodorich. Sedermera blef Metz en fri tysk riksstad. 1552 togs den i besittning af Fransyska trupper. Följande året belägrades den förgäfves af Carl V, och vid den Westphaliska- freden år 1648 afstods staden åt Frankrike.

Metz ligger vid Sielles utlopp i Mosel; den är hufvudstad i Fransyska Mosel-departementet och en stark fästning med tre citadeller. Dess folkmängd uppgår till ungefär 50,000 innevånare. Stadens höga ålder röjer sig tydligt genom dess urgamla byggnadsstil; dock finnas äfven många reguliera gator med nya, välbyggda hus. Den härvarande, i göthisk stil byggda domkyrkan är den skönaste kyrka i Lothringen och fullbordades år 1480; den är prydd med ett år 1381 uppfördt torn af 363 fots höjd. Äfven rådhuset, arsenalen och theatern äro sevärda byggnader. I den heliga Arnaulfs kyrka ligger Ludvig den fromme begrafven. Han dog härstädes år 804.

Bland de vetenskapliga inrättningarne intaga o-nekligen de förträffliga militärbildningsanstalterna främsta rummet. Stadens industri är lika blomstrande som dess handel. Här fabriceras kattun, sitts, ylletyger och socker. Dessutom har Metz förträffliga färgerier och garfverier. I stadens omgifningar odlas en myckenhet frukt. Icke långt från staden finner man ännu lemningarne af en ansenlig romersk vattenledning, som af folket vanligtvis kallas *«Djefvulsbron»*.

I denna stad föddes general Custine, som deltog i revolutionskrigen tills hans hufvud föll under guillotinen år 1793, nemligen efter Mainz's kapitulation.

Äfven den olycklige Pilatre de Razier, en af aeronautikens första offer, föddes i denna stad.

Register.

